

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Pomocy Technicznej RPO WŁ 2014-2020

**Wpływ działań realizowanych w ramach
Osi Priorytetowej VI Rewitalizacja i potencjał
endogeniczny regionu RPO WŁ 2014-2020 na
zwiększenie partycypacji w kulturze, rozwój
turystyki oraz tworzenie nowych miejsc pracy
i ograniczenie ubóstwa**

Zamawiający:

Województwo Łódzkie
al. Piłsudskiego 8
90-051 Łódź

Wykonawca:

EU-CONSULT sp. z o.o.
ul. Toruńska 18C, lokal D
80-747 Gdańsk

Termin realizacji badania: 27.01.2017-05.06.2017 r.

Zespół badawczy:

- Krzysztof Gutta – kierownik zespołu badawczego
- Łukasz Szemiako – członek zespołu badawczego
- Agata Płatek – członek zespołu badawczego
- Piotr Gozdek – członek zespołu badawczego
- Katarzyna Zajdenc – członek zespołu badawczego

Spis Treści

1. Wykaz skrótów	4
2. Wykaz pojęć	5
3. Streszczenie	7
4. SUMMARY	12
5. Wstęp	18
5.1. Zarys metodologiczny	18
5.1.1. Zakres badania	18
5.1.2. Skrócony opis metodologii	19
6. ZADANIE 1 Działania rewitalizacyjne w woj. łódzkim z wyłączeniem miasta Łódź	21
6.1. Rewitalizacja	21
6.1.1. Regulacje prawne	21
6.1.2. Minimalny zakres Programu Rewitalizacji	26
6.1.3. Zasady wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji	28
6.1.4. Zasada partycypacji społecznej	29
6.2. Procedura weryfikacji programów rewitalizacji w Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 pod kątem zgodności z wytycznymi w zakresie rewitalizacji	31
6.3. Wykaz pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji	33
6.4. Analiza wybranych programów rewitalizacji	37
6.4.1. Obszary rewitalizacji w wybranych programach	37
6.4.2. Charakterystyka problemów na obszarze rewitalizacji	57
6.4.3. Niezbędne zadania wspierające na obszarze rewitalizacji	77
6.5. Podsumowanie zadania – działania rewitalizacyjne w województwie łódzkim z wyłączeniem miasta Łódź	94
7. ZADANIE 2 Działania ukierunkowane na rozwój kultury i turystyki województwa łódzkiego ...	271
7.1.1. Położenie	271
7.1.2. Dziedzictwo kulturowe i obiekty zabytkowe	271
7.1.3. Główne atrakcje turystyczne	277
7.1.4. Produkty tradycyjne	280
7.2. Charakterystyka sfery turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego	283
7.2.1. Wielkość i struktura rynku turystycznego	283
7.2.2. Infrastruktura turystyczna	285
7.2.3. Baza noclegowa wraz z poziomem jej wykorzystania	287
7.2.4. Dostępność i jakość oferty turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego	297
7.2.5. Partycypacja w turystyce i kulturze	301
7.3. Miejsce województwa łódzkiego w krajowym ruchu turystycznym	307
7.4. Podsumowanie zadania 2 - działania ukierunkowane na rozwój kultury i turystyki województwa łódzkiego	312
8. Podsumowanie zadania 1 i zadania 2	348
8.1. Panel ekspertów	348
8.2. Pogłębienie odpowiedzi na pytania szczegółowe	350
8.3. Analiza SWOT	376
9. Wnioski i rekomendacje	378
10. Spis tabel	380
11. Spis rysunków	388
12. Spis załączników	391

1. Wykaz skrótów

- EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego;
- EFS – Europejski Fundusz Społeczny;
- FGI – zogniskowany wywiad fokusowy (ang. Focus Group Interview);
- GPR – Gminny Program Rewitalizacji;
- GUS – Główny Urząd Statystyczny
- IDI – indywidualny wywiad pogłębiony (ang. Individual In-Depth Interview);
- IZ – Instytucja Zarządzająca;
- KE – Komisja Europejska;
- KM RPO WŁ 2014-2020 – Komitet Monitorujący Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;
- KPO – Krajowy Program Operacyjny;
- KR – Komitet Rewitalizacji;
- LPR – Lokalny Program Rewitalizacji;
- NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa;
- OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej
- PAPI – wywiad bezpośredni kwestionariuszowy (ang. Paper & Pen Personal Interview);
- PUP – Powiatowy Urząd Pracy
- RPO WŁ 2014-2020 – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;
- Rozporządzenie ogólne - Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 (dalej zwane rozporządzeniem ogólnym)
- SZOOP – Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;
- TIK – Technologie informacyjno-komunikacyjne
- UE – Unia Europejska;
- Urban sprawl – dosłownie eksurbanizacja, rozlewanie się miast.
- Ustawa o rewitalizacji – ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.
- WIOŚ – Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska.
- Wytyczne w zakresie rewitalizacji – Wytyczne Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020.

2. Wykaz pojęć

Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji¹. Rewitalizacja zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmocnienie jego lokalnych potencjałów (w tym także kulturowych) i jest procesem wieloletnim, prowadzonym przez interesariuszy (m.in. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, właścicieli nieruchomości, organy władzy publicznej, etc.) tego procesu, w tym przede wszystkim we współpracy z lokalną społecznością. Działania służące wspieraniu procesów rewitalizacji prowadzone są w sposób spójny: wewnętrznie (poszczególne działania pomiędzy sobą) oraz zewnętrznie (z lokalnymi politykami sektorowymi, np. transportową, energetyczną, celami i kierunkami wynikającymi z dokumentów strategicznych i planistycznych. Dla prowadzenia rewitalizacji wymagane są:

- uwzględnienie rewitalizacji, jako istotnego elementu całościowej wizji rozwoju miasta/gminy;
- pełna diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru rewitalizacji oraz analizie dotyczących go problemów; diagnoza obejmuje kwestie społeczne oraz gospodarcze, przestrzenno-funkcjonalne techniczne i środowiskowe;
- ustalenie hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych;
- właściwy dobór narzędzi i interwencji do potrzeb i uwarunkowań danego obszaru;
- zsynchronizowanie działań w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej;
- koordynacja prowadzonych działań oraz monitorowanie i ewaluacja skuteczności rewitalizacji;
- realizacja wynikającej z art. 5 ust. 1 rozporządzenia ogólnego zasady partnerstwa polegającej na włączeniu partnerów w procesy programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych w ramach programów operacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Stan kryzysowy to stan spowodowany kumulacją negatywnych zjawisk społecznych, współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej.

Obszar zdegradowany stanowi obszar, na którym zidentyfikowany został stan kryzysowy (tj. stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych). Może być on podzielony na podobszary, w tym podobszary, które nie posiadają wspólnych granic (warunek – występowanie sytuacji kryzysowej na każdym podobszarze).

Obszar rewitalizacji jest to całość lub część obszaru zdegradowanego, na którym zamierza się prowadzić rewitalizację. Cechuje go koncentracja negatywnych zjawisk oraz znaczenie dla rozwoju lokalnego. Zgodnie z wymaganiami nie może on przekraczać 20% powierzchni miasta/gminy oraz 30% liczby jej ludności.

Program rewitalizacji uchwalony przez radę gminy wieloletni program działań w analizowanych sferach, którego celem jest wyprowadzenie obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenie warunków do ich zrównoważonego rozwoju.

Projekt rewitalizacyjny to zaplanowane przedsięwzięcie w programie rewitalizacji, zgłoszone do objęcia albo objęte współfinansowaniem UE z jednego z funduszy strukturalnych albo Funduszu Spójności w ramach programu operacyjnego.

¹ Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020.

Interesariusze rewitalizacji to podmioty zaangażowane w proces rewitalizacji, tj. m. in.:

- mieszkańcy obszaru rewitalizacji oraz właściciele, użytkownicy wieczysti nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami;
- podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze miasta działalność gospodarczą;
- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne;
- organizacje pozarządowe
- organy władzy publicznej;
- podmioty, inne niż wymienione, realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

3. Streszczenie

Badanie ewaluacyjne pt. *Wpływ działań realizowanych w ramach Osi Priorytetowej VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu RPO WŁ 2014-2020 na zwiększenie partycypacji w kulturze, rozwój turystyki oraz tworzenie nowych miejsc pracy i ograniczenie ubóstwa* zrealizowane zostało w terminie 27.01.2017 - 05.06.2017. Badanie zlecone przez Województwo Łódzkie zrealizowane zostało przez EU-Consult sp. z o.o. Zakres badania ewaluacyjnego objął działania:

- **rewitalizacyjne w województwie łódzkim z wyłączeniem miasta Łódź;**
- **ukierunkowane na rozwój kultury i turystyki województwa łódzkiego.**

Zabrane w toku ewaluacji dane stanowią ważny element oceny efektów wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, przyjętego uchwałą nr 1295/15 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 17 listopada 2015 r. i zatwierdzonego przez Komitet Monitorujący RPO WŁ 2014-2020 Uchwałą nr 11/15 z dnia 3 grudnia 2015 r.

Celem niniejszego badania było zebranie informacji o stanie obecnym w omawianych obszarach mających umożliwić w badaniu planowanym do przeprowadzenia w 2020 r. ocenę wpływu działań realizowanych w ramach Osi Priorytetowej VI *Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu* na zwiększenie partycypacji w kulturze, rozwój turystyki, tworzenie nowych miejsc pracy i ograniczanie ubóstwa oraz rozwój potencjału gospodarczego w województwie łódzkim. Celami tych działań było, zgodnie z założeniami interwencji w ramach VI Osi Priorytetowej RPO WŁ 2014-2020, **niwelowanie skutków wykluczenia społecznego na obszarach problemowych (w tym obszarach zdegradowanych) oraz wykorzystanie i rozwój potencjału endogenicznego regionu łódzkiego opartego na walorach przyrodniczo-kulturowych, szczególnie w aspekcie tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi gospodarki turystycznej, w tym powstawania nowych miejsc pracy.**

W badaniu wykorzystano następujące techniki badawcze:

- analiza danych zastanych (desk research);
- pogłębiony wywiad indywidualny (IDI);
- wywiad bezpośredni kwestionariuszowy (PAPI);
- zogniskowany wywiad grupowy (FGI);
- panel ekspertów;
- analiza SWOT.

ZADANIE 1 Działania rewitalizacyjne w województwie łódzkim z wyłączeniem miasta Łódź

Rewitalizacja stanowi proces, którego celem jest wyprowadzenie obszarów zdegradowanych z sytuacji kryzysowej. Podejmowane działania powinny być kompleksowe, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany. Przepisy regulujące powstawanie Gminnych Programów Rewitalizacji znajdują się w **Ustawie o Rewitalizacji z dnia 9 października 2015 roku**. Do 31 grudnia 2023 roku, ustawodawca zezwala, aby gminy mogły prowadzić działania rewitalizacyjne (Lokalne Programy Rewitalizacji) na podstawie działań własnych w zakresie **art. 18 ust. 2 pkt 6 Ustawy o Samorządzie Gminnym**. W badaniu analizowano programy napisane w oparciu o Ustawę o Samorządzie Gminnym z uwzględnieniem zapisów Wytocznych w zakresie rewitalizacji.

W związku z tym, że badaniem planowano objąć jednostki, dla których przygotowany został Program Rewitalizacji, zakres podmiotowy zadania ograniczono do takich obszarów jak:

➤ Gmina Opoczno;	➤ Gmina Miasto Ozorków;
➤ Miasto Piotrków Trybunalski;	➤ Gmina Poddębice;
➤ Miasto Skierniewice;	➤ Gmina Rzeczyca;
➤ Miasto Zduńska Wola;	➤ Gmina Zapolice;
➤ Miasto Zgierz;	➤ Miasto i Gmina Biała Rawska;
➤ Gmina i Miasto Drzewica;	➤ Miasto i Gmina Sulejów;

- **Gmina Bolimów;**
- **Gmina Kocierzew Południowy;**
- **Miasto Tomaszów Mazowiecki;**
- **Miasto Rawa Mazowiecka**

Zgodnie z przepisami prawa, diagnoza i analiza terenu gminy zawarta w programie powinna obejmować analizę następujących sfer:

- społecznej;
- gospodarczej;
- środowiskowej;
- przestrzenno-funkcjonalnej;
- technicznej.

Obszar rewitalizacji powinien stanowić całość bądź część obszaru zdegradowanego. Warunkiem jest jednak ograniczenie obszaru rewitalizacji do maksymalnie 20% powierzchni gminy i 30% liczby jej mieszkańców. Obszar rewitalizacji powinien zostać określony w oparciu o dwie przesłanki: szczególna koncentracja negatywnych zjawisk, **przede wszystkim społecznych** (porównanie wartości mierników oraz ich koncentracji terytorialnej) i wskazanie na **istotne znaczenie obszaru dla rozwoju gminy** (potencjał obszaru rewitalizacji). Istnieje także możliwość uwzględnienia terenów niezamieszkałych (poprzemysłowych, powojkowych czy pokolejowych). Należy wówczas uzasadnić, że działania możliwe do przeprowadzenia na tych terenach przyczynią się do **przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym**.

Obszary rewitalizacji w wybranych miastach i gminach opisane zostały w oparciu o wymienione wyżej 5 sfer. Sfera społeczna została opisana i przeanalizowana najszerzej i najdokładniej. Na podstawie dokonanej analizy stwierdzić należy, że:

- **problemem o największej skali jest starzenie się społeczeństwa.** W każdym przypadku na przestrzeni lat 2014-2016 odnotowano wzrost natężenia zjawiska;
- pomimo spadku liczby beneficjentów Ośrodków Pomocy Społecznej ich liczba i procentowy udział w ogóle ludności pozostaje nadal wysoki, w wielu przypadkach przekracza średnią wartość dla województwa;
- problemem o średnim natężeniu jest przestępczość i przemoc w rodzinie. Na przestrzeni analizowanych lat w zdecydowanej większości przypadków obserwuje się tendencję spadkową;
- zjawiskiem o najmniejszym natężeniu jest niski poziom uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym. Z analizy danych wynika, że lokalna społeczność w coraz większym stopniu interesuje się najbliższym otoczeniem (na co wskazuje wzrost frekwencji podczas wyborów samorządowych) i jednocześnie (w zdecydowanej większości jednostek) częściej uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych.

W związku z faktem, że rewitalizacja powinna prowadzić do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji z sytuacji kryzysowej, wykazano niezbędne zadania mające na celu wspieranie rozwoju tych obszarów, z uwzględnieniem wszystkich analizowanych sfer. Wśród takich rekomendowanych działań znalazły się między innymi:

- zwiększenie terenów zieleni urządzonej służących wypoczynkowi i rekreacji mieszkańców;
- tworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego na obszarze rewitalizacji;
- poprawa funkcjonalności przestrzeni obszaru rewitalizacji poprzez poprawę stanu infrastruktury komunikacyjnej oraz zwiększenie bezpieczeństwa;
- wzmacnianie więzi społecznych, kultywowanie historii i tradycji;
- ochrona środowiska naturalnego zmierzająca do poprawy warunków zamieszkiwania;
- wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem poprzez integrację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem;
- promowanie i wykorzystanie walorów krajobrazowych i środowiskowych obszarów rewitalizowanych gminy dla rozwoju turystyki.

Należy podkreślić, że **jedynie trzech na dziesięciu uczestników badania ankietowego kojarzy jakiegokolwiek działania rewitalizacyjne przeprowadzone w miejscu ich zamieszkania.** Informowanie o działaniach rewitalizacyjnych i ich promowanie przy wykorzystaniu zróżnicowanych kanałów komunikacji (w tym mediów lokalnych, portali społecznościowych oraz cyklicznych spotkań) pozwoli na ich przybliżenie mieszkańcom.

Respondenci, którzy spotkali się z działaniami rewitalizacyjnymi zrealizowanymi w ich okolicy **zostali zapytani o to, czy uczestniczyli w konsultacjach społecznych dotyczących tego zagadnienia. Odpowiedzi pozytywnej udzieliło jedynie 5,7% respondentów.** Fakt ten należy ocenić negatywnie, gdyż uwzględnienie przy planowaniu działań rewitalizacyjnych opinii niewielkiej liczby mieszkańców może doprowadzić do nieprawidłowego wybrania zakresu inwestycji do realizacji.

ZADANIE 2 Działania ukierunkowane na rozwój kultury i turystyki województwa łódzkiego

W przypadku Zadania 2, badaniem objęte zostało całe województwo łódzkie.

Ruch turystyczny na terenie województwa łódzkiego w roku 2016 oszacowany został na 4,1 mln osób. Region łódzki odwiedzony został przez 2,9 mln osób (76,8%), miasto Łódź zaś przez 1,2 mln (29,3%). Rokrocznie odnotowywany jest wzrost odsetka turystów odwiedzających miasto. Turyści zagraniczni stanowią mniejszość pośród uczestników ruchu turystycznego na terenie regionu - 7,5% wszystkich turystów. Szacunkowe wydatki poniesione przez turystów w omawianym województwie w 2016 roku wynosiły 1241,6 mln złotych, przy czym 22,4% tej kwoty (277,8 mln) przypadło na turystów zagranicznych. Województwo bez miasta wojewódzkiego zarobiło na turystyce 775,8 mln zł, Łódź natomiast - 437,8 mln zł. Jak wynika z danych GUS udostępnionych w rocznym raporcie (obejmującym 2015 rok), na tle 16 województw województwo łódzkie, plasuje się na 12 miejscu, wskazując na liczbę turystów niższą niż średnia.

Sektor turystyki został scharakteryzowany pod kątem:

- **wielkości i struktury rynku turystycznego;**
- **infrastruktury turystycznej;**
- **bazy noclegowej wraz z poziomem jej wykorzystania;**
- **dostępności i jakości oferty turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego;**
- **partycypacji w turystyce i kulturze;**
- **zatrudnienia w sektorze turystyki i kultury.**

Pod względem liczby produktów tradycyjnych wpisanych na **Listę Produktów Tradycyjnych**, województwo łódzkie znajduje się na siódmym miejscu pośród wszystkich województw. **Na listę tę wpisanych jest obecnie 119 produktów.** Podzielone zostały one na dziewięć głównych kategorii, tj.:

1. produkty mleczne,
2. produkty mięsne,
3. orzechy, nasiona, zboża, warzywa i owoce,
4. miody,
5. oleje i tłuszcze,
6. gotowe dania i potrawy,
7. napoje alkoholowe i bezalkoholowe,
8. wyroby piekarnicze i cukiernicze,
9. produkty rybactwa.

W województwie łódzkim najwięcej produktów tradycyjnych przypisanych jest do kategorii „produkty mięsne” oraz „wyroby piekarnicze i cukiernicze”.

Turyści uczestniczący w badaniu ankietowym zostali zapytani o to, jakie znaczenie mają dla nich poszczególne cechy produktów tradycyjnych. **Za najbardziej istotne uznane zostały jakość (która ma duże znaczenie dla 90,6% ankietowanych) oraz tradycyjność (85,7%).** Położenie większego

nacisku na te dwa aspekty podczas realizowania działań informacyjno-promocyjnych przyczyni się do zwiększenia ich skuteczności.

Aspektem poddanym analizie było również zatrudnienie w sektorze turystyki, w tym problemy z nim związane. Badani zostali zapytani o bariery w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy w branży turystycznej. Respondenci wyrazili opinię, że najważniejszym aspektem wpływającym na brak powstawania nowych miejsc pracy w branży turystycznej jest **niedobór odpowiednich kandydatów**. Jednocześnie badani podkreślili, że barierę stanowią również oczekiwania finansowe potencjalnych i obecnych pracowników. Powyższe czynniki powodują dużą rotację kadry, która w opinii przedstawicieli obiektów turystycznych **jest zjawiskiem negatywnym**, ponieważ nowych kandydatów trzeba uczyć zawodu, a w okresie wdrażania cechują się oni niską wydajnością. Dodatkowo respondenci wskazują na kwestię emigracji osób po kierunkach turystycznych, co wynika z wyższych płac w zawodzie w krajach zachodnich. Badani podkreślają, że niższe płace wynikają z mniejszej niż w przypadku regionów o bogatych walorach przyrodniczych liczby turystów korzystających z usług poszczególnych obiektów.

W opracowaniu Polskiej Organizacji Turystycznej jako atrakcje turystyczne województwa łódzkiego zakwalifikowano 55 obiektów, spośród których większość (44) stanowią zabytki dziedzictwa kulturowego. 5 z nich to parki rozrywki, parki linowe bądź tematyczne, 4 to masowe imprezy i wydarzenia, najmniej jest zaś atrakcji przyrodniczych (2). Na terenie województwa znajduje się 187 centrów, domów i ośrodków kultury oraz 41 galerii i salonów sztuki. W 2015 roku w stałych salach teatralnych odbyło się 1967 przedstawień, które oglądało 404 167 widzów. W 2016 odnotowano istotny wzrost liczby uczestników imprez zorganizowanych (o 15,5% w stosunku do roku 2015 – z poziomu 795 601 do 919 076), jednak wartość ta jest nadal wyraźnie niższa niż w latach 2013 i 2014.

Negatywnie prezentuje się sytuacja w kontekście partycypacji ludności w organizowanych na terenie województwa imprezach sportowych - poza rokiem 2014, kiedy wartość ta była najwyższa, odnotowano stały spadek w liczbie uczestników tego rodzaju wydarzeń na przestrzeni lat 2013-2016.

W 2016 roku w województwie odnotowano większą liczbę uczestników imprez artystyczno-rozrywkowych niż w latach poprzednich. Od roku 2013 liczba ta stale i znacząco spadała, by w 2016 wzrosnąć o 7% względem roku bazowego oraz o 35% względem wartości najniższej, przypadającej na rok 2015. Należy jednak zwrócić uwagę, że zdecydowana większość imprez tego typu odbywa się w Łodzi. W mieście tym w wydarzeniach artystyczno-rozrywkowych w 2016 roku wzięło udział 82% ogólnej liczby uczestników przypadających na całe województwo.

Podsumowanie ZADANIA 1 I ZADANIA 2

Respondenci z większości gmin objętych analizą wskazali, iż w przypadku reprezentowanych przez nich JST działania rewitalizacyjne jeszcze się nie rozpoczęły. Na terenie gmin, które już rozpoczęły proces rewitalizacji, do tego rodzaju działań należą przede wszystkim modernizacja budynków użyteczności publicznej, w szczególności w zakresie instytucji kultury oraz modernizacja centrów miast. Ponadto organizowane są liczne festiwale, koncerty i innego rodzaju wydarzenia kulturalno-rozrywkowe. Uczestnicy badania wskazali także na możliwe efekty przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych, tj. **poprawę wizerunku gminy, wzrost atrakcyjności turystycznej oraz poprawę poziomu jakości życia mieszkańców**.

W przypadku badania ankietowego, nieco ponad 2/3 ankietowanych oceniło efekty przeprowadzonych działań w zakresie rewitalizacji oraz rozwoju turystyki i kultury **bardzo wysoko** (w tym 13,4% uznało je za zdecydowanie wysokie, zaś 53,6% - raczej wysokie). Ocenę negatywną zostały wystawione przez 26,8% uczestników badania. Jak wspomniano wcześniej, poziom zaangażowania mieszkańców w konsultacje ma bardzo duży wpływ na prawidłowe określenie, jakie działania powinny być realizowane. Należy również wziąć pod uwagę, że ograniczenia budżetowe

nie pozwalają na spełnienie oczekiwań wszystkich mieszkańców – do realizacji wybierane są projekty, na które zgłaszane jest największe zapotrzebowanie.

Przeprowadzona analiza wskazuje na występowanie następujących negatywnych zjawisk na obszarach rewitalizacji:

- wysoka liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej;
- powiązanie problemu bezrobocia z wykluczeniem społecznym;
- niewystarczająca promocja;
- brak spójnej oferty instytucji kultury i obiektów turystycznych;
- brak instytucji koordynującej działania z zakresu promocji;
- problem wykluczenia dużych grup społecznych na obszarach zdegradowanych;
- niewielka liczba podmiotów gospodarczych, zatrudniających więcej niż 249 pracowników;
- brak wystarczającej powierzchni atrakcyjnych przestrzeni publicznych;
- niska aktywność społeczna osób pozostających bez pracy;
- wysoki wskaźnik przestępczości w analizowanych miastach i gminach;
- niższy wskaźnik wykrywalności przestępstw w województwie łódzkim niż średnia dla kraju;
- niski poziom uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym;
- niska świadomość interesariuszy o możliwościach wspierania projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych;
- niewłaściwa interpretacja głównych założeń programów rewitalizacji – koncentracja na sferze przestrzennej;
- brak chęci do zmiany swojej sytuacji życiowej w przypadku części mieszkańców, w tym w szczególności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wśród mocnych stron obszarów rewitalizacji natomiast wymienić należy między innymi następujące kwestie:

- duża liczba prowadzonych działań prewencyjnych i profilaktycznych w celu poprawienia bezpieczeństwa w województwie
- rosnąca liczba przestępstw wykrytych
- rosnąca liczba inwestycji poprawiających bezpieczeństwo
- zmniejszająca się liczba osób długotrwale bezrobotnych
- duża liczba podmiotów ekonomii społecznej, zaangażowanych w rozwiązywanie problemów społecznych
- możliwość wykorzystania obiektów posiadających walory dziedzictwa kulturowego
- duża liczba imprez i wydarzeń
- dobra baza noclegowa (wzrost liczby obiektów hotelowych)
- centralne położenie województwa
- rosnąca liczba lokali gastronomicznych
- rozwój usług turystycznych
- dziedzictwo historyczne i kulturowe.

Do cech regionu, które należy promować w celu zwiększenia liczby turystów, zaliczono między innymi:

- poprzemysłowe dziedzictwo kulturowe Aglomeracji Łódzkiej;
- kopalnie i elektrownie znajdujące się na terenie powiatu bełchatowskiego;
- sadownictwo i warzywnictwo;
- klaster budowlany na pograniczu z województwem świętokrzyskim;
- rozpoznawalność powiatu opoczyńskiego (związaną z produkcją płytek ceramicznych);
- ogólną różnorodność regionu.

Wśród propozycji wzbogacenia oferty instytucji kultury i turystyki znalazły się:

- atrakcje dla dzieci;

- wystawy w plenerze;
- stoiska z potrawami tradycyjnymi;
- wprowadzenie profesjonalnego marketingu (nawet o zasięgu międzynarodowym).

Wnioski i rekomendacje

- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji precyzuje bardziej szczegółowy zakres programów rewitalizacji niż Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Brakuje jednak obowiązkowych wskaźników monitorowania efektów programów rewitalizacji. W związku z tym rekomenduje się dokładne monitorowanie zakresu programów rewitalizacji w zależności od przyjętej podstawy prawnej.
- Na terenie województwa łódzkiego znajdują się 4 parki kulturowe, co jest drugą najwyższą wartością na tle wszystkich województw w kraju, stanowiąc o turystycznym potencjale regionu. Obecnie istnienie parków kulturowych jest w niewielkim stopniu uwzględnione w promocji turystycznej regionu, a dostęp do informacji dotyczących parków kulturowych dostępnych drogą internetową jest w znacznym stopniu ograniczony. W związku z tym rekomenduje się uwzględnienie parków kulturowych i ich unikatowego charakteru właściwego dla regionu jako środek promocji turystycznej województwa łódzkiego.

4. SUMMARY

Evaluation research titled *The impact of activities implemented within the Priority Axis VI Revitalization and endogenous potential of the region ROP LR 2014-2020 on the increase of participation in culture, development of tourism, creation of new jobs and limiting the scope of poverty* had been conducted from 27.01.2017 to 05.06.2017. The research, commissioned by the Lodzkie Region, was implemented by EU-Consult sp. z o.o. The research concerned following aspects:

- **revitalization actions in the Lodzkie Region excluding the city of Lodz;**
- **measures aimed at development of tourism and culture in the Lodzkie Region.**

Data obtained in the process of evaluation are an essential component of the assessment process of effects resulting from implemented Regional Operational Programme of the Lodzkie Region for the years 2014-2020 (ROP LR 2014-2020), the programme adopted by the resolution no. 1295/15 of Board of the Lodzkie Region of 17 November 2015 and legitimised by the Monitoring Committee of ROP LR 2014-2020 by the resolution no. 11/15 of 3 December 2015.

The objective of present study was to obtain data concerning the current status in the analysed areas which, in the study scheduled to be conducted in 2020, are to enable the assessment of the impact of measures implemented under the Priority Axis VI *Revitalization and endogenous potential of the region* on the increase of participation in culture, tourism development, job creation, reduction of poverty and the development of economic potential in the Lodzkie Region. Furthermore, as intended by the intervention measures under the Priority Axis VI of the ROP LR 2014-2020, the objective of the study was **to reduce the effects of social exclusion in problem areas (including degraded areas) and to use and develop the endogenous potential of the Lodzkie Region based on its natural and cultural values, concerning predominantly the focus on providing conditions conducive to the development of tourism, including the creation of new jobs.**

The study adopted following research methods:

- Desk research analysis;
- Individual in-depth interview (IDI);
- Paper-and-Pencil Interviewing (PAPI);
- Focus group interview (FGI);
- Expert panels;

- SWOT analysis.

TASK 1 Revitalization actions in Lodz Region, excluding the city of Lodz.

Revitalization is a process which objective is to meliorate degraded areas and to obviate the crisis situation. Undertaken actions shall be complex, coherent, focused territorially, and conducted in an intended and integrated manner. The regulations concerning Commune Revitalization Programmes are contained in the **Act of 9 October 2015 on revitalization**. The legislator allows communes to conduct revitalization actions (Local Revitalization Programmes) until 31 December 2023, basing on local governments' actions in accordance with **art.18 sec.2 point 6 of the Local Government Act**. Within the research, programmes based on the Local Government Act and provisions of guidelines in the scope of revitalization were subjected to the analysis.

Given that present study shall focus on units for which the Revitalization Programme was prepared, the subjective scope of the study was limited to the following areas:

➤ Gmina Opoczno;	➤ Gmina Miasto Ozorków;
➤ Miasto Piotrków Trybunalski;	➤ Gmina Poddębice;
➤ Miasto Skierniewice;	➤ Gmina Rzeczyca;
➤ Miasto Zduńska Wola;	➤ Gmina Zapolice;
➤ Miasto Zgierz;	➤ Miasto i Gmina Biała Rawska;
➤ Gmina i Miasto Drzewica;	➤ Miasto i Gmina Sulejów;
➤ Gmina Bolimów;	➤ Miasto Tomaszów Mazowiecki;
➤ Gmina Kocierzew Południowy;	➤ Miasto Rawa Mazowiecka

Under the law, the diagnosis and the analysis included in the programme shall consists of an analysis of all following spheres:

- Social;
- Economic;
- Environmental;;
- Spatial and functional;
- Technical.

The revitalization area shall constitute a whole or a part of the degraded area, however, it must be limited to a maximum of 20% of the commune's total area and 30% of its population. The revitalization area shall be determined on the basis of two regulations, that is a predominant **concentration of negative phenomena** occurring on the analysed territory (diagnosed by applying the method of comparison of the value and the territorial scope of the measures), and **identification of the significant importance of the area concerning the development of the commune** (revitalization potential). Non-inhabited areas (of a post-industrial or post-military nature) may be included- in such case, the negative phenomena should be described in detail, one must also identify the actions which are possible to be implemented on the chosen area and which would significantly influence **the counteracting negative social phenomena**.

Revitalization areas in abovementioned cities and communes were described on the basis of abovementioned 5 spheres. However, it is the social sphere that has been described and analysed in the most broad manner. On the basis of conducted analysis it shall be determined that:

- Problem characterized by the most considerable intensity concerns population ageing. In the period of 2014-2016 each year noted an increase of this phenomenon;
- Despite the decline in the number of beneficiaries of Social Assistance Centres, their number and percentage share in the general population remains high, in numerous cases exceeding the average number determined for the Region;

- Problem characterized by medium intensity is the aspect concerning crime and domestic violence. In the analysed period of time, a downward trend has been observed in the considerable number of occurrences;
- The low level of participation in social and cultural life is the problem of lesser intensity. Data analysis indicated that local communities are increasingly more interested in the vicinity (as indicated by the increase in attendance in local elections) and, at the same time, the vast majority of individuals would more often participate in cultural events.

Given the fact that the revitalization process shall lead to the emergence of revitalized areas from the state of crisis, the necessary tasks have been identified in order to support the development of these areas, taking into consideration all analysed spheres. Said recommendations included:

- increasing the area of cultivated green areas designed for recreation purposes of the inhabitants;
- providing conditions for economic development in the revitalization area;
- improving the functionality of the revitalization area by improving conditions of the communication infrastructure and increasing level of security;
- strengthening social bonds, cultivating history and tradition;
- protecting the environment in order to improve living conditions;
- promoting social inclusion and counteracting poverty through the process of integration of individuals at risk of exclusion;
- promoting and using the landscape and environmental values of revitalization areas of the commune for the development of tourism.

It shall be emphasized that **only three out of ten survey participants recognize any revitalization actions implemented at their place of residence**. Informing about the revitalization actions and promoting them through the use of diverse channels of communication (including local media, social media and cyclical meetings) will increase the level of recognition.

Respondents who recognized revitalization actions conducted in their area were **asked whether they had participated in social consultations concerning this matter**. **Merely 5.7% of the respondents responded positively**. This situation shall be considered negative due to the fact that the inclusion of a small number of inhabitants in the planning of revitalization actions may lead to incorrect selection of the scope of investment to be implemented.

TASK 2 Activities aimed at the development of culture and tourism of the Lodzkie Region

In the case of Task 2, the research concerned the entire Lodzkie Region.

Tourist traffic in the Lodzkie Region in 2016 was estimated at 4,1 million visitors. The region was visited by 2.9 million people (76,8%), whereas the city of Lodz by 1,2 million (29,3%). Analysed data indicated that the percentage of tourists visiting the city has been growing each year. Foreign tourists constitute a minority among tourists in the region - 7,5% of all tourists. The estimated expenditures incurred by tourists in the Region in 2016 amounted to 1241,6 million pln, with 22,4% of this sum (277,8 million) incurred by foreign tourists. The Lodzkie Region, excluding the city of Lodz, had an income equal to 775,8 million pln from tourism, while the city- 437,8 million pln. According to GUS data published in the annual report (for the period of 2015), among all 16 regions, the Lodzkie Region is the 12th unit considering the number of visitors, with 1,3 million tourists that had visited this area in 2015, indicating a number below the average.

The sphere of tourism has been characterized in terms of:

- the size and structure of the tourism market;
- tourism infrastructure;
- accommodation facilities and their level of usability;
- accessibility and quality of the tourist and cultural offer of the Lodzkie Region;

- participation in tourism and culture;
- employment in tourism and culture.

Given the number of products included in **the List of Traditional Products**, the Lodzkie Region is the seventh region characterized by the largest number of traditional products among all regions in Poland. Currently, **119 products has been listed**. They are divided into nine main categories, namely:

1. dairy products,
2. fresh meat and meat products,
3. nuts, seeds, grains, vegetables and fruits,
4. honey,
5. oils and fats,
6. meals and dishes,
7. alcoholic and non-alcoholic beverages,
8. bakery and confectionery,
9. fishery products.

The most considerable number of products fall into the category of “meat products” and “bakery and confectionery”.

Tourist who were subjected to the survey were asked how significant individual features of said products are to them. **As the most significant were determined: quality (chosen by 90,6% of respondents) and being traditional (85,7%). Therefore, focus on those two aspects during the implementation of informative and promotional activities would contribute to the increase of their effectivity.**

An analysed aspect concerned also the employment in the sector of tourism, including the problems associated with it. Respondents were asked about barriers to job creation in the travel industry. They expressed the opinion that the most significant aspect influencing the lack of new jobs in the tourism industry is **the shortage of suitable candidates**. At the same time, the respondents emphasized the fact that the barrier is also of a financial nature, namely the expectations of potential and current employees. Both of these factors impact the high turnover of employees. In accordance with representatives of tourist facilities, **high turnover of employees is a negative phenomenon** due to the fact that new candidates need to learn the profession which results in additional time-related costs for the appropriate training of the staff. Moreover, respondents addressed the issue of emigration of educated individuals who have graduated with tourist-related degree, resulting from higher salaries obtained in western countries. Participants of the survey emphasized also the fact that lower wages result from the lesser number of tourists in contrast to regions characterized by richer natural resources.

In the report prepared by the Polish Tourist Organization, 55 attractions were classified as tourist attractions of the Lodzkie Region, among which most (44) are cultural heritage monuments. 5 of them are amusement parks, rope parks and theme parks, 4 are mass events, whereas 2 are natural resources functioning as tourist attractions. In the Lodzkie Region there are 187 cultural centres and 41 art galleries. The total number of 1967 performances were watched by total of 404167 spectators in theatres in 2015. In 2016 a significant increase in the number of participants of organized events occurred (15.5% increase in relation to 2015 - from 795 601 to 919 076), however, this figure still remains significantly lower than numbers observed in 2013 and 2014.

Participation of the population in sport events organized in the Lodzkie Region reflects the negative phenomena- apart from 2014, when the number remained the highest, a constant decrease in the number of participants of such events in the years 2013-2016 occurred.

2016 noted increasingly higher number of participants in artistic and entertainment events in relation to previous years. Since 2013, this number has steadily and significantly declined to ultimately rise in 2016 by 7% in relation to the base year and by 35% compared to the lowest value observed in 2015. However, it shall be noted that the majority of abovementioned events is organised solely in the city of Lodz. In

2016, participant of artistic and entertainment events held in the city constituted 82% of the total number of participants of such events in the entire Region.

The summary of tasks 1 and 2

Representatives of the majority of communes expressed the opinion that revitalization actions has not yet started in their territory. Those actions, already implemented on the territory of some of units, predominantly included modernization of public buildings, primarily in the scope of cultural institutions, and modernization of city centres. Moreover, numerous festivals, concerts and other cultural events are organized in the Region. Participants of the survey indicated possible effects of conducted revitalization actions- their answer concerned **the improvement of the image of communes, the increase in the attractiveness of the tourism sector and the improvement observed in the quality of life of the local population.**

As presented by the data resulting from the PAPI study, **over 2/3 of its participants positively assessed the effects of revitalization actions and the development of tourism and culture** (13,4% of respondents evaluated the effectiveness of both aspects very high and 53,6% - rather high). These aspects were assessed negatively by 26,8% of respondents. The scope of involvement of the local population in consultations greatly determines the accuracy and adequacy of the process of selecting measures to be implemented in given areas. It shall be emphasized that budget constraints do not provide the possibility to meet expectations of all residents - merely the most demanded projects are selected for implementation.

The conducted analysis determined following negative phenomena occurring on revitalization areas:

- high number of families receiving social assistance;
- connections between the problem of unemployment and social exclusion;
- insufficient promotion;
- the lack of coherent offer from cultural institutions and tourist facilities;
- the lack of coordinating agency for promotion activities;
- the problem of exclusion of large social groups in degraded areas;
- a small number of business entities employing more than 249 employees;
- insufficient space for attractive public areas;
- relatively low level of social activity of the unemployed;
- high crime rate in analysed cities and communes;
- lower crime detection rate in the Lodzkie Region than the average for the country;
- low participation in social and cultural life;
- low awareness of stakeholders about the possibilities of supporting projects and revitalization undertakings;
- wrong interpretation of the main assumptions of revitalization programmes - activities focused on the spatial sphere;
- lack of willingness to change the living conditions expressed by some groups of local communities, including particularly individuals excluded and at the risk of social exclusion;

Aspects considered strengths include, inter alias:

- a considerable number of preventive actions undertaken in order to improve security in the Region
- increasing number of detected crimes
- increasing number of investments to improve safety
- decreasing level of long-term unemployment
- a considerable number of social economy subjects involved in solving social problems
- possibility of employing cultural heritage objects
- a large number of organised events

- sufficient accommodation (the increase in number of hotels)
- central location of the Region
- increasing number of gastronomic premises
- development of tourism services
- historical and cultural heritage.

The characteristics of the Region that shall be promoted in order to obtain the increase in the number of tourists include, inter alias:

- post-industrial cultural heritage of the Lodzkie Agglomeration;
- mines and power plants located in the Bełchatów district;
- fruit culture and vegetable farming;
- construction cluster on the border with the Świętokrzyskie Region;
- recognition of the Opoczno district, associated with the ceramic tiles production;
- overall diversity of the region.

Among the measures aimed at the increase of the offer of cultural institutions and tourism are:

- Attractions for children;
- Outdoor exhibitions;
- Stands with traditional dishes;
- Employing professional marketing (even of an international scope).

Recommendations

- The Act of 9 October 2015 on revitalization specifies more precise scope of revitalization programmes than the Guidelines concerning the revitalization processes in operational programmes for 2014-2020. However, there are no mandatory indicators for monitoring the effects of revitalization programmes. Given that, it is recommended to precisely monitor the scope of revitalization programmes depending on the adopted legal basis.
- In the Lodzkie Region 4 cultural parks are located, determining the considerable tourist potential of the region- it is the second highest number among all regions in the country. Currently, the tourism promotion in the region includes cultural parks in an insufficient manner. Furthermore, the access to information concerning cultural parks accessible via the Internet is considerably limited. Therefore, it is recommended to include cultural parks and their unique nature characteristic for the region as means to promote tourism in the Lodzkie Region.

5. Wstęp

5.1. Zarys metodologiczny

5.1.1. Zakres badania

Ewaluacja objęła dwa główne zadania:

- Działania rewitalizacyjne w województwie łódzkim (ze względu na dużą liczbę innych opracowań dotyczących miasta Łodzi, zostało ono pominięte w analizie desk research niniejszego zadania);
- Działania ukierunkowane na rozwój kultury i turystyki województwa łódzkiego.

Celem niniejszego badania było zebranie informacji o stanie obecnym w omawianych obszarach, mających umożliwić (w badaniu planowanym do przeprowadzenia w 2020 r.) ocenę wpływu działań realizowanych w ramach Osi Priorytetowej VI *Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu* na zwiększenie partycypacji w kulturze, rozwój turystyki, tworzenie nowych miejsc pracy i ograniczanie ubóstwa oraz rozwój potencjału gospodarczego w województwie łódzkim.

Ponadto cele badania są zgodne z założeniami interwencji w ramach VI Osi Priorytetowej RPO WŁ 2014-2020 zorientowanej na niwelowanie skutków wykluczenia społecznego na obszarach problemowych (w tym obszarach zdegradowanych) oraz wykorzystanie i rozwój potencjału endogenicznego regionu łódzkiego opartego na walorach przyrodniczo-kulturowych, szczególnie w aspekcie tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi gospodarki turystycznej, w tym powstawania nowych miejsc pracy.

Ograniczanie występowania negatywnych zjawisk społecznych będzie następowało m. in. poprzez realizację szerokiego spektrum inwestycji infrastrukturalnych prowadzących do aktywizacji społeczno-gospodarczej na obszarach problemowych.

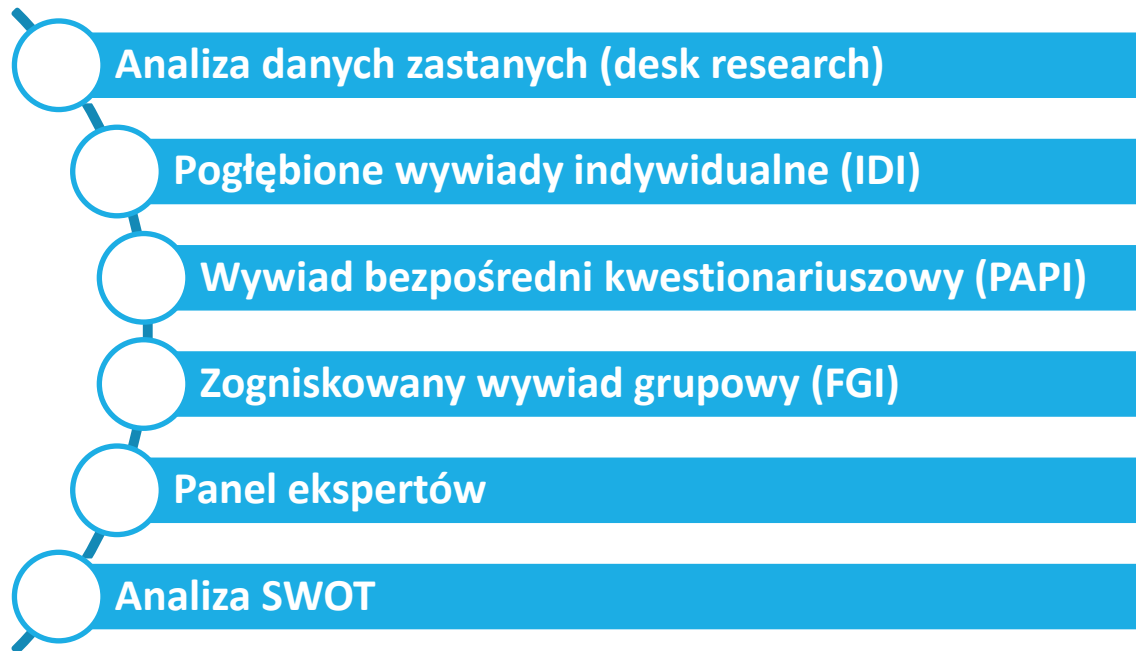
Zaplanowano przeprowadzenie dwóch badań z zakresu przedmiotowej tematyki. W pierwszym etapie (niniejsze badanie) zostały zebrane informacje na temat wykorzystania potencjału poszczególnych atrakcji turystycznych i kulturalnych, liczby turystów, liczby miejsc pracy w badanych obszarach, zmian społeczno-gospodarczych zachodzących na obszarach rewitalizacji. Dane umożliwią dokonanie w drugim etapie (badanie planowane na 2020 r.) oceny skuteczności inwestowanych środków, a jednocześnie zoptymalizują sposób podejmowania decyzji o udzieleniu wsparcia celem skuteczniejszego realizowania działań w zakresie rozwoju regionalnego (w tym finansowanych z funduszy europejskich). W celu zachowania spójności dwóch pomiarów, Wykonawca przygotował w ramach realizacji niniejszego zamówienia zarówno analizę sytuacji bieżącej, jak i metodologię oraz narzędzia badawcze, które będą mogły zostać wykorzystane w ramach badania zaplanowanego na 2020 rok.

Zakres czasowy badania objął okres od początku 2014 r. do dnia odbioru raportu końcowego.

5.1.2. Skrócony opis metodologii

Wykonawca wykorzystał następujące techniki badawcze:

Rysunek 1. Techniki badawcze wykorzystane w badaniu

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych zastanych (desk research)

Wykonawca w ramach analizy danych zastanych (desk research) pozyskał między innymi informacje w zakresie:

- liczby turystów odwiedzających województwo łódzkie (miesięcznie);
- liczby obiektów/punktów turystycznych/ kulturalnych w województwie łódzkim;
- poziomu zatrudnienia w sektorze turystyki/kultury w województwie łódzkim;
- charakterystyki problemów występujących na obszarach objętych badaniem w zakresie sfer: materialno-przestrzennej, społecznej, gospodarczej, środowiskowej.

W trakcie analizy źródeł wtórnych wykorzystano przede wszystkim: przepisy powszechnie obowiązujące na terenie całego kraju (m.in. Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.), regionalne raporty i opracowania, lokalne dokumenty strategiczne, dane zbierane w trakcie realizacji badania (np. z PUP-ów, OPS-ów, Policji, Urzędów Miast i Gmin), Bank Danych Lokalnych (opracowania GUS) oraz pozostałe źródła internetowe. Pełna lista źródeł znajduje się w Załączniku 9 do raportu końcowego.

Pogłębione wywiady indywidualne (IDI)

Wykonawca zrealizował 81 IDI. IDI zostały zrealizowane z przedstawicielami:

- Centrum Informacji Turystycznej w Łodzi (Zadanie 2) – 1 wywiad;
- Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Łódzkiego (Zadanie 2) – 1 wywiad;
- Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi (Zadanie 2) – 1 wywiad;
- Departamentu Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego (Zadanie 2) – 1 wywiad;
- Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (Zadanie 1) – 1 wywiad;
- Urzędów Gmin (Zadanie 1) – 11 wywiadów;

- Urzędów miast powiatowych/miast na prawach powiatu (Zadanie 1) – 5 wywiadów;
- Ośrodków Pomocy Społecznej (Zadanie 1) – 16 wywiadów;
- Organizacji pożytku publicznego działającymi na terenie województwa łódzkiego (Zadanie 2) – 2 wywiady;
- Podmiotów świadczących usługi kulturalne na terenie województwa łódzkiego (Zadanie 2) – 6 wywiadów;
- Podmiotów świadczących usługi turystyczne na terenie województwa łódzkiego (Zadanie 2) – 5 wywiadów;
- Przedsiębiorstw/podmiotów zajmujących się wytwarzaniem produktów regionalnych (Zadanie 2) 5 wywiadów;
- Klientami obiektów/punktów turystycznych/kulturalnych z województwa łódzkiego (Zadanie 2) – 24 wywiady.

Wywiad bezpośredni kwestionariuszowy (PAPI)

PAPI zostały zrealizowane z:

- mieszkańcami województwa – 400 wywiadów;
- klientami obiektów/punktów turystycznych/kulturalnych – 608 wywiadów.

Zogniskowany wywiad grupowy (FGI)

FGI został zrealizowany z przedstawicielami:

- Centrum Informacji Turystycznej w Łodzi;
- Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi;
- Departamentu Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego;
- Podmiotów kultury i turystyki (CENTRUM DIALOGU im. Marka Edelmana w Łodzi, Muzeum Tradycji Niepodległościowych, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, Muzeum Sztuki, EC 1 Łódź - Miasto Kultury, Teatr Jaracza).

Wzięło w nim udział 9 osób.

Panel ekspertów

W badaniu wzięli udział eksperci z zakresu rewitalizacji, kultury i turystyki. Ekspertom zostały udostępnione dane i wnioski zgromadzone dzięki zastosowaniu pozostałych technik badawczych.

Analiza SWOT

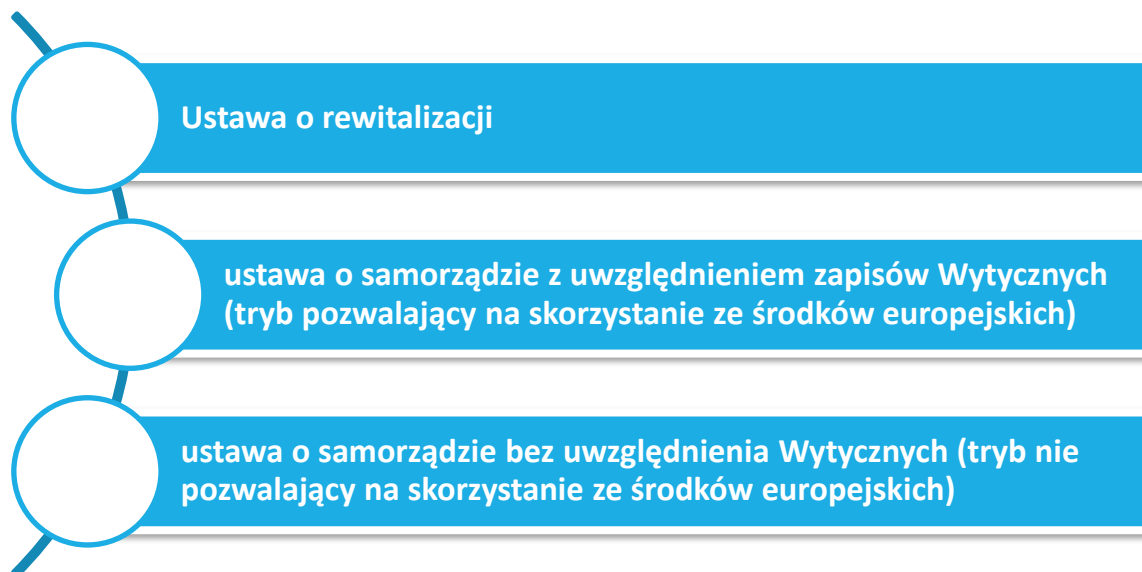
Analiza SWOT to ocena silnych i słabych stron danego zagadnienia na tle szans i zagrożeń ze strony otoczenia. Jej nazwa pochodzi od pierwszych liter rozpatrywanych grup czynników: strengths – silne strony, weaknesses - słabości, opportunities - szanse, threats – zagrożenia. Punkt wyjścia dla analizy stanowią atuty i słabości, które bada się w odniesieniu do szans. Analiza SWOT dotyczyła działań związanych z rewitalizacją w województwie łódzkim.

6. ZADANIE 1 Działania rewitalizacyjne w woj. łódzkim z wyłączeniem miasta Łódź

6.1. Rewitalizacja

6.1.1. Regulacje prawne

Należy zaznaczyć, że obecnie funkcjonują **trzy możliwe ścieżki** powstawania programów rewitalizacji:

Do 31 grudnia 2023 roku, ustawodawca zezwala, aby gminy mogły prowadzić działania rewitalizacyjne (Lokalne Programy Rewitalizacji) na podstawie działań własnych w zakresie art. 18 ust. 2 pkt 6 Ustawy o Samorządzie Gminnym (z uwzględnieniem zapisów Wytycznych). W dalszym horyzoncie czasowym procesy rewitalizacyjne będą mogły być przeprowadzane wyłącznie według zasad **Ustawy o rewitalizacji** (Gminny Program Rewitalizacji).

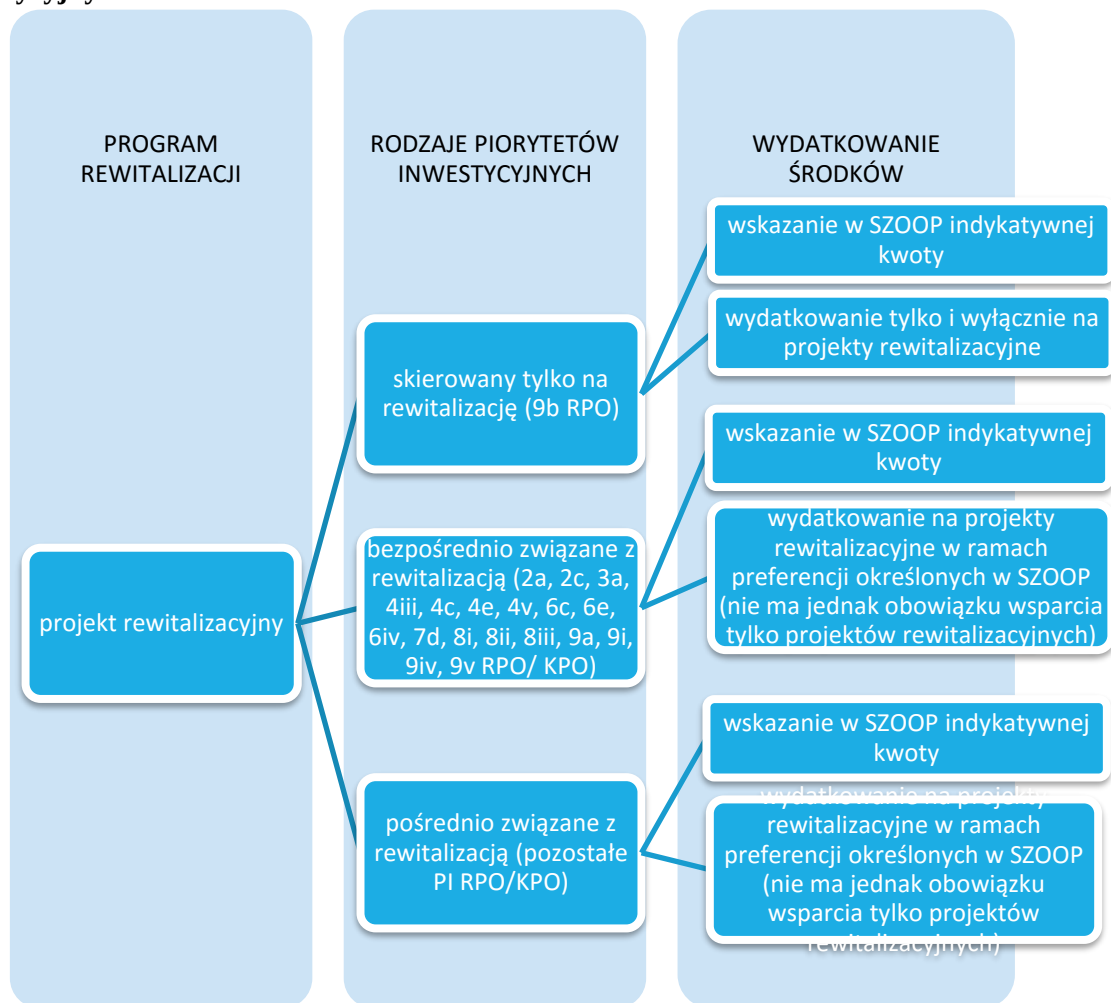
WYTYCZNE W ZAKRESIE REWITALIZACJI W PROGRAMACH OPERACYJNYCH NA LATA 2014-2020 (Warszawa, 2 sierpnia 2016 r.)

Wytyczne Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji zostały wydane na podstawie art. 5 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 oraz z uwzględnieniem przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego.

Wytyczne powstały w celu ujednolicenia warunków i procedur wdrażania programów operacyjnych na lata 2014-2020 w zakresie projektów rewitalizacyjnych. W Wytycznych zdefiniowane zostały podstawowe pojęcia oraz wskazane zostały instrumenty realizacji projektów rewitalizacyjnych w ramach programów operacyjnych. W dokumencie wskazane zostały także warunki i sposoby zapewnienia komplementarności interwencji dla projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych z funduszy EFRR, EFS i FS w ramach różnych celów tematycznych, priorytetów inwestycyjnych, zarówno w ramach RPO, jak i KPO.

Na poniższym schemacie przedstawione zostały powiązania projektów rewitalizacyjnych wraz z rodzajami priorytetów inwestycyjnych.

Rysunek 2. Schemat powiązania projektów rewitalizacyjnych z rodzajami priorytetów inwestycyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, Warszawa, 2 sierpnia 2016, s. 9.

IZ, przed rozpoczęciem procedur związanych z wyborem projektów rewitalizacyjnych do dofinansowania, opracowała propozycje kryteriów wyboru tych projektów. Propozycje kryteriów dotyczą konieczności potwierdzenia, że:

- Składany projekt rewitalizacyjny wynika z obowiązującego (na dzień składania wniosku o dofinansowanie) programu rewitalizacji:
 - Ocena spełnienia kryterium dokonywana jest każdorazowo w toku ubiegania się projektu o dofinansowanie w ramach programów operacyjnych i odnosi się do projektów rewitalizacyjnych niezależnie od trybu (konkursowego lub pozakonkursowego), w którym będą one wybierane do dofinansowania.
- Program rewitalizacji, z którego wynika składany projekt rewitalizacyjny spełnia wymagania określone w Wytycznych z zakresu rewitalizacji, tj. posiada określone cechy i elementy:
 - Ocena spełnienia kryterium powinna być zróżnicowana w zależności od tego czy aktualny program rewitalizacji był już sprawdzany przez IZ RPO. Jeśli nie, to sprawdzeniu w danym postępowaniu podlegać będzie dokument pod kątem spełnienia wymogów odnoszących się do jego cech i elementów. Jeśli weryfikacja tych

wymogów już była przeprowadzona i zakończyła się rezultatem pozytywnym, to weryfikacja odpowiednich wymogów odnoszących się do cech i elementów programu rewitalizacji nie będzie powtarzana w danym postępowaniu, a weryfikacja kryterium będzie miała co do zasady charakter formalny².

Tylko spełnienie określonych wymagań umożliwia ubieganie się o wsparcie z priorytetu inwestycyjnego 9b oraz uzyskanie preferencji przy ubieganiu się o środki UE z pozostałych priorytetów inwestycyjnych. Należy podkreślić, że weryfikacja może następować w konkursie uwzględniającym następujące etapy:

- Etap oceny formalnej, który ma na celu ocenę projektów pod względem obowiązku wynikania projektu z programu rewitalizacji o określonych cechach i zawartości oraz stopnia spełniania innych kryteriów formalnych, którym przykładowo przypisano wartości logiczne „tak”, „nie”;
- Etap oceny merytorycznej, którego celem jest sprawdzenie zgodnie z zasadami określonymi przez IZ w systemie realizacji danego programu operacyjnego konkretnego projektu pod kątem spełniania kryteriów merytorycznych innych niż te, które podlegały weryfikacji na etapie formalnym³.

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

Ustawa o rewitalizacji szczegółowo określa zasady oraz tryb przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji. Przepisy ustawy skierowane są przede wszystkim do interesariuszy procesu rewitalizacji, sektora organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego. Ustawa nie reguluje sposobu prowadzenia rewitalizacji, finansowania rewitalizacji ani operatora rewitalizacji, jednak stanowi o ramach prowadzenia rewitalizacji w sposób partycypacyjny i skoordynowany. W Ustawie znajdują się podstawowe definicje, minimalny zakres Gminnego Programu Rewitalizacji, zasady wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

Zgodnie z Ustawą, Gminny Program Rewitalizacji przyjmowany jest przez radę gminy w drodze uchwały. Program sporządzany jest dla obszaru rewitalizacji wyznaczonego w drodze uchwały. Gmina zobowiązana jest także do podjęcia uchwały o przystąpieniu do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji⁴. Wójt, burmistrz albo prezydent miasta, po podjęciu przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji podejmuje takie działania jak:

1. Ogłoszenie informacji o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej, w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości w prasie lokalnej oraz przez obwieszczenie.
2. Sporządzenie projektu Gminnego Programu Rewitalizacji.
3. Przeprowadzenie konsultacji społecznych projektu Gminnego Programu Rewitalizacji.
4. Wystąpienie o zaopiniowanie projektu Gminnego Programu Rewitalizacji.
5. Wprowadzenie zmian wynikających z przeprowadzanych konsultacji społecznych i uzyskanych opinii oraz przedstawienie radzie gminy do uchwalenia projektu Gminnego Programu Rewitalizacji.

Należy zaznaczyć, że Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Natomiast w przypadku, gdy ustalenia programu są niezgodne ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, przeprowadzone powinno zostać postępowanie w sprawie zmiany studium, w celu jego dostosowania do Gminnego Programu Rewitalizacji.

² Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020.

³ Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020.

⁴ Procedura przeprowadzenia konsultacji została szczegółowo opisana w rozdziale: Zasady partycypacji społecznej.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne powinny zostać wprowadzone niezwłocznie po uchwaleniu Gminnego Programu Rewitalizacji do załącznika do uchwały w sprawie wieloletniej prognozy finansowej.

Przepisy regulują także konieczność dokonywania przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta oceny aktualności i stopnia realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji, co najmniej raz na 3 lata, zgodnie z systemem monitorowania i oceny określonym w przyjętym programie. Taka ocena polega na zaopiniowaniu przez Komitet Rewitalizacji oraz ogłoszeniu na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej. W przypadku stwierdzenia, że program wymaga zmiany, wójt, burmistrz albo prezydent miasta występuje do rady gminy z wnioskiem o jego zmianę. Zmiana Gminnego Programu Rewitalizacji nie wymaga uzyskania opinii ani przeprowadzenia konsultacji jeżeli:

- nie dotyczy przedsięwzięć rewitalizacyjnych;
- nie wymaga zmiany uchwały dot. Specjalnej Strefy Rewitalizacji.

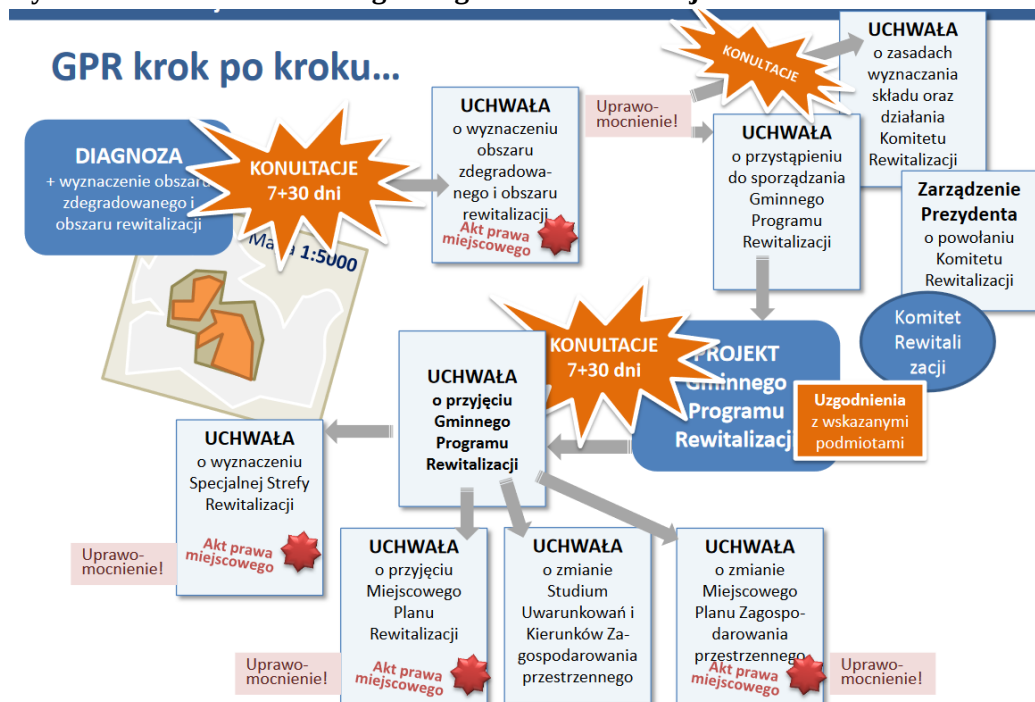
W ustawie przewidziana została także możliwość podjęcia uchwały w sprawie ustanowienia na obszarze rewitalizacji Specjalnej Strefy Rewitalizacji, która może zostać ustanowiona w celu zapewnienia sprawnej realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Uchwała stanowi akt prawa miejscowego i ustanawiana jest na okres nie dłuższy niż 10 lat, bez możliwości przedłużenia, a wniosek o jej ustanowieniu składa się po uchwaleniu Gminnego Programu Rewitalizacji.

Ustawodawca przewidział także najważniejsze zmiany w innych ustawach, tj.:

- Zmiany w Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy;
- Zmiany w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- Zmiany w uchwałach dotyczących ochrony praw lokatorów i mieszkaniowego zasobu gminy.

Na poniższym rysunku przedstawiono szczegółowy schemat Gminnego Programu Rewitalizacji.

Rysunek 3. Schemat Gminnego Programu Rewitalizacji

Źródło: Modelowa rewitalizacja miast, Temat III: Program rewitalizacji od A do Z, dr Aleksandra Jadach-Sepiolo, Wojciech Kłosowski, s. 69.

Konsekwencją stosowania się do regulacji Gminnego Programu Rewitalizacji jest możliwość zastosowania specjalistycznych narzędzi, mianowicie tj.: Specjalna Strefa Rewitalizacji oraz Miejskowy Plan Rewitalizacji.

Specjalna Strefa Rewitalizacji powstaje w drodze uchwały i stanowi akt prawa miejscowego. Wykorzystanie dwóch powyższych narzędzi usprawnia wykonywanie czynności związanych z rewitalizacją obszarów problemowych. Ustawa o rewitalizacji wprowadza nowe cele publiczne. Część z nich wprowadzona jest do podstawowego katalogu tych celów, zawartego w art. 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami i dotyczy obszaru całego kraju. Z kolei społeczne budownictwo czynszowe, zawarte w samej ustawie, staje się celem publicznym wyłącznie na obszarze rewitalizacji⁵. Na podstawie wyznaczenia Specjalnej Strefy Rewitalizacji, wprowadzana jest możliwość zastosowania narzędzi służących realizacji przytoczonego celu publicznego, m.in. poprzez ustanowienie prawa pierwokupu na rzecz gminy, preferencyjnych zasad udzielania zamówień publicznych w specjalnym trybie i innych, szczególnych warunków zarządzania wyznaczonymi obszarami.

Miejscowy Plan Rewitalizacji, przed uchwaleniem musi zostać zaopiniowany przez Komitet Rewitalizacji. Rada gminy uchwała Miejscowy Plan Rewitalizacji po wcześniejszym ustaleniu (potwierdzonym osobną uchwałą), że nie narusza on zasad studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i GPR. Możliwości związane z wprowadzeniem Miejscowego Planu Rewitalizacji na obszarze rewitalizacji dotyczą:

- Harmonizowania nowej przestrzeni publicznej z istniejącą zabudową;
- Dostosowania indywidualnych cech elewacji budynków;
- Zarządzania strategicznego koncepcją zmian w przestrzeni publicznej, m.in. poprzez zmianę organizacji ruchu na drogach publicznych;
- Wydawania zakazów i ograniczeń w zakresie prowadzenia działalności usługowej i handlowej;
- Regulowania powierzchni obiektów handlowych oraz maksymalnej ich liczby;
- W przypadku zawarcia umowy urbanistycznej (art. 37 Ustawy o Planowaniu i Zagospodarowaniu Przestrzennym) - powstania infrastruktury technicznej, społecznej lub lokalowej.

Stosowanie się do założeń Gminnego Programu Rewitalizacji stwarza konieczność wyznaczenie w drodze uchwały obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

Kolejną konsekwencją powstania Gminnego Programu Rewitalizacji jest powołanie w drodze uchwały **Komitetu Rewitalizacji** (w przeciwieństwie do jednostek/zespołów ds. rewitalizacji powołanych w drodze zarządzenia w przypadku wykorzystania ścieżki pozaustawowej). Ustawa przewiduje obowiązek powołania organu o funkcji opiniotwórczo-doradczej, który posiada uprawnienia pozwalające opiniować powstający dokument Programu Rewitalizacji. Uchwała rady gminy dotycząca powołania Komitetu może być podjęta przed uchwaleniem Gminnego Programu Rewitalizacji lub w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące, licząc od dnia jego uchwalenia. Komitet jest podmiotem nie tylko monitorującym postępy prac, ale jego kompetencje stanowią również o możliwości doradzania w procesie wdrażania założeń dokumentu. Komitet Rewitalizacji, jako osobny organ, posiada możliwość zajmowania w drodze głosowania stanowiska w sprawie, dotyczącej projektów dokumentów, których opracowanie jest zadaniem wójta (burmistrza, prezydenta). W skład Komitetu Rewitalizacji mogą wchodzić osoby reprezentujące sprawę wójta (burmistrza, prezydenta), natomiast podczas orzekania kwestii związanych z wójtem (burmistrzem, prezydentem) są zobligowane do wstrzymania się od głosu (zasada bezstronności). Przewidziana została także możliwość powołania osobnych Komitetów Rewitalizacji dla wyznaczonych podobszarów rewitalizacji. Zasady wyznaczania składu oraz zasady działania Komitetu Rewitalizacji powinny zostać ustalone w drodze uchwały przed uchwaleniem Gminnego Programu Rewitalizacji albo w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące, licząc od dnia jego uchwalenia. Podjęcie uchwały powinno zostać poprzedzone konsultacjami społecznymi.

⁵ Ustawa o rewitalizacji, Praktyczny komentarz, Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa, Departament Polityki Przestrzennej, Warszawa 2016, s. 38].

Ustawa o samorządzie gminnym

Wariant możliwy do wykorzystania przez gminy, które decydują się nie korzystać z dodatkowych środków i narzędzi dedykowanych rewitalizacji. Program Rewitalizacji nie zostanie wówczas umieszczony w Wykazie pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji. Podmiot nie będzie mógł wówczas ubiegać się o dofinansowanie na zaplanowane projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Program stanowi wówczas lokalny dokument strategiczny.

6.1.2. Minimalny zakres Programu Rewitalizacji

Minimalna zawartość Programu Rewitalizacji określona została w przepisach prawa. W zależności od realizowanego programu (w zależności od wyboru ścieżki realizacji programów rewitalizacji), dokument powinien charakteryzować się obowiązkowymi elementami. W poniższej tabeli dokonano porównania zakresu Programów w ramach dwóch ścieżek: ustawy o rewitalizacji i wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020⁶.

Tabela 1. Zakres programu rewitalizacji

	Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020	Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji
szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji	x	x
opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy	x	x
diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych oraz skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych	x	Do wykonania na etapie delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji
zasięgi przestrzenne obszaru/obszarów rewitalizacji, tj. określenie, w oparciu o inne dokumenty strategiczne gminy lub diagnozę i identyfikację potrzeb rewitalizacyjnych, terytorium/terytoriów najbardziej wymagających wsparcia	x	Do wykonania na etapie delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji
wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji)	x	x
cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk	x	x

⁶ W tym wypadku nie przeanalizowano Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, ze względu na fakt, że nie odnosi się ona tylko i wyłącznie do Programów Rewitalizacji, a tym samym nie precyzuje minimalnego zakresu Programu Rewitalizacji.

	Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020	Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji
lista planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z ich opisami	x	x
charakterystyka podstawowych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych realizujących kierunki działań, mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk powodujących sytuację kryzysową	x	x
mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętych programem rewitalizacji	x	x
indykatywne ramy finansowe w odniesieniu do przedsięwzięć z indykatywnymi wielkościami środków finansowych z różnych źródeł	x	x
mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych na terenie gminy w proces rewitalizacji	x	x
system realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji	x	x
system monitoringu i oceny skuteczności działań i system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu programu	x	x
określenie niezbędnych zmian w uchwałach		x
wskazanie czy na obszarze rewitalizacji ma zostać ustanowiona specjalna Strefa Rewitalizacji		x
wskazanie sposobu realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego		x
załącznik graficzny przedstawiający wyznaczony obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji w skali co najmniej 1:5000		x
załącznik graficzny przedstawiający podstawowe kierunki zmian funkcjonalno-przestrzennych obszaru rewitalizacji sporządzony na mapie w skali co najmniej 1:5000		x
uchwała o wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji		x
uchwała o przyjęciu Programu Rewitalizacji	x	x

	Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020	Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji
raport z przeprowadzonych konsultacji społecznych diagnozy i delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji		x
raport z przeprowadzonych konsultacji społecznych Gminnego Programu Rewitalizacji		x
raport z przeprowadzonego opiniowania projektu Gminnego Programu Rewitalizacji		x
uchwała w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji		x
raport z przeprowadzonych konsultacji uchwały w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji		x

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020” i „Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji”.

6.1.3. Zasady wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Ustawa o rewitalizacji ani Wytyczne w zakresie rewitalizacji nie narzucają sposobu wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Istnieje wiele sposobów na wykonanie delimitacji i są one uzależnione od wielkości gminy/ miasta i ich specyfiki. Zgodnie z przepisami prawa, diagnoza zawarta w programie powinna obejmować analizę wszystkich sfer:

- społecznej;
- gospodarczej;
- środowiskowej;
- przestrzenno-funkcjonalnej;
- technicznej.

Zgodnie z **Wytycznymi** w zakresie rewitalizacji, w przypadku gdy obszar rewitalizacji nie został wyznaczony w innym dokumencie strategicznym lub planistycznym gminy przyjętym uchwałą rady, zasięg przestrzenny obszaru może obejmować więcej niż jedno terytorium wymagające wsparcia. Warunkiem jest jednak wykazanie sytuacji kryzysowej na wybranych obszarach (szczególna koncentracja negatywnych zjawisk).

Ustawa natomiast reguluje przygotowanie i prowadzenie rewitalizacji poprzez konieczność uchwalenia (w drodze uchwały rady gminy) obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, które nie posiadają wspólnych granic, jednak warunkiem jest wykazanie kumulacji zjawisk negatywnych. Obszar ten może być wyznaczony tylko wówczas, gdy występuje na nim kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i co najmniej jednego z następujących zjawisk:

- gospodarczych – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji przedsiębiorstw, lub
- środowiskowych – w szczególności przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska, lub

- przestrzenno-funkcjonalnych – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych, lub
- technicznych – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

Zgodnie z przepisami prawa (wytyczne w zakresie rewitalizacji i ustawa o rewitalizacji) obszar rewitalizacji powinien stanowić część obszaru zdegradowanego. Warunkiem jest jednak ograniczenie terenu do maksymalnie 20% powierzchni gminy i 30% liczby mieszkańców. Obszar rewitalizacji powinien zostać określony w oparciu o dwie przesłanki: szczególna koncentracja negatywnych zjawisk (porównanie wartości mierników i ich koncentracji terytorialnej) i wskazanie na istotne znaczenie obszaru dla rozwoju gminy (potencjał obszaru rewitalizacji).

Przepisy ustawy o rewitalizacji i wytycznych w zakresie rewitalizacji dopuszczają także możliwość uwzględnienia terenów niezamieszkałych (poprzemysłowych, powojkowych czy pokolejowych). Należy wówczas szczegółowo opisać występowanie negatywnych zjawisk i wykazać, że działania możliwe do przeprowadzenia na tych terenach przyczynią się do przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym.

Istotną różnicą, wynikającą ze stosowania odmiennych przepisów jest konieczność przygotowania odpowiedniej mapy, jako załącznika do dokumentu. Zgodnie z ustawą o rewitalizacji, obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji powinien zostać sporządzony na mapie w skali co najmniej 1:5000 (z wykorzystaniem treści mapy ewidencyjnej). Co więcej, zgodnie z ustawą należy przygotować załącznik graficzny przedstawiający podstawowe kierunki zmian funkcjonalno-przestrzennych obszaru rewitalizacji sporządzony na mapie w skali co najmniej 1:5000. Takich zaleceń (dot. mapy) nie ma natomiast w wytycznych w zakresie rewitalizacji.

6.1.4. Zasada partycypacji społecznej

Partycypacja społeczna to aktywny udział mieszkańców w lokalnych sprawach społecznych. Partycypacja społeczna powinna objąć wszystkie etapy prac nad Programem Rewitalizacji: przygotowanie, wdrażanie i ocenę.

Zgodnie z art. 2. Ustawy o rewitalizacji interesariusze rewitalizacji to podmioty zaangażowane w proces rewitalizacji, a w szczególności:

mieszkańcy obszaru rewitalizacji oraz właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami;

podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze miasta działalność gospodarczą;

jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne;

organy władzy publicznej;

podmioty, inne niż wymienione, realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

Partycypacja społeczna zapewnia:

- poznanie potrzeb i oczekiwań interesariuszy oraz dążenie do spójności planowanych działań z tymi potrzebami oraz oczekiwaniami;
- prowadzenie, skierowanych do interesariuszy, działań edukacyjnych i informacyjnych o procesie rewitalizacji;
- inicjowanie, umożliwianie i wspieranie działań służących rozwijaniu dialogu między interesariuszami oraz ich integracji wokół rewitalizacji;
- zapewnianie udziału interesariuszy w przygotowaniu dokumentów dotyczących rewitalizacji, w szczególności Gminnego Programu Rewitalizacji;
- wspieranie inicjatyw zmierzających do zwiększania udziału interesariuszy w przygotowaniu i realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji;
- zapewnianie w czasie przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji możliwości wypowiedzenia się przez interesariuszy⁷.

Wysoki udział mieszkańców w procesie rewitalizacji powinien zostać zapewniony we wszystkich programach rewitalizacji (niezależnie od wyboru ścieżki przygotowania programu). Jednak to ustawa o rewitalizacji precyzuje dokładne etapy prowadzenia konsultacji wraz z czasem ich trwania. Liczba zorganizowanych spotkań uzależniona jest natomiast od potrzeb danej gminy lub miasta.

Zgodnie z **Ustawą o rewitalizacji**⁸ o rozpoczęciu konsultacji społecznych obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji i ich formach należy poinformować interesariuszy rewitalizacji co najmniej poprzez obwieszczenie, nie później niż w terminie 7 dni przed dniem ich przeprowadzenia. Co więcej, konsultacje społeczne nie mogą trwać krócej niż 30 dni, licząc od dnia powiadomienia. Formy konsultacji społecznych zostały określone w Ustawie o rewitalizacji. Konsultacje społeczne należy przeprowadzić w co najmniej jednej formie z punktu *a* i w co najmniej dwóch formach z punktu *b*:

- a) zbieranie uwag w postaci papierowej lub elektronicznej, w tym za pomocą środków komunikacji elektronicznej, w szczególności poczty elektronicznej lub formularzy zamieszczonych na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej;
- b) spotkania, debaty, warsztaty, spacer studyjny, ankiety, wywiady, wykorzystanie grup przedstawicielskich lub zbieranie uwag ustnych.

Ważne jest, aby niezwłocznie po zakończeniu każdej z form konsultacji społecznych opracować informację podsumowującą jej przebieg wraz z odniesieniem się do zgłoszonych uwag, sugestii lub pomysłów. Projekt dokumentu po konsultacjach społecznych, uwzględniający zmiany, sugestie i pomysły interesariuszy rewitalizacji powinien zostać opublikowany na stronie podmiotowej gminy.

Podobna procedura podejmowana jest w przypadku prowadzonych konsultacji społecznych Gminnego Programu Rewitalizacji. W pierwszej kolejności należy podjąć uchwałę o przystąpieniu do sporządzenia takiego dokumentu poprzez:

- ogłoszenie informacji o podjęciu uchwały i przystąpieniu do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej, w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, w prasie lokalnej oraz przez obwieszczenie;
- sporządzenie projektu Gminnego Programu Rewitalizacji;
- przeprowadzenie konsultacji społecznych projektu Gminnego Programu Rewitalizacji;
- wystąpienie o zaopiniowanie projektu Gminnego Programu Rewitalizacji;
- wprowadzenie zmian wynikających z przeprowadzonych konsultacji i uzyskanie opinii oraz przedstawienie radzie gminy do uchwalenia projektu Gminnego Programu Rewitalizacji.

⁷ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, art. 5.

⁸ Dot. tylko Ustawy o rewitalizacji – takich zaleceń nie ma natomiast w przypadku Wytycznych w zakresie rewitalizacji.

Konsultacje projektu Gminnego Programu Rewitalizacji powinny trwać nie krócej niż 30 dni od daty powiadomienia o ich rozpoczęciu. Należy także poinformować interesariuszy rewitalizacji o rozpoczęciu konsultacji i ich formie, co najmniej poprzez obwieszczenie nie później niż w terminie 7 dni przed dniem ich przeprowadzenia.

6.2. Procedura weryfikacji programów rewitalizacji w Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 pod kątem zgodności z wytycznymi w zakresie rewitalizacji

Zarząd Województwa Łódzkiego uchwałą nr 279/16 z dnia 15 marca 2016 r. przyjął Procedurę weryfikacji programów rewitalizacji w Instytucji Zarządzającej Programem Operacyjnym województwa Łódzkiego na lata 2014/2020 po kątem kwalifikowalności z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Natomiast 2 listopada 2016 r. Zarząd Województwa Łódzkiego przyjął Uchwałę nr 1330/16, aktualizując w ten sposób „Procedury weryfikacji programów rewitalizacji w Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 pod kątem zgodności z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020”. Zmiany wynikały zarówno z doświadczenia w weryfikacji programów rewitalizacji, jak i stworzenia czytelnych wymagań, które zostały postawione autorom programów rewitalizacji.

IZ RPO odpowiedzialna jest za analizę i weryfikację cech i elementów programu rewitalizacji pod kątem zgodności z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji. Etapy przeprowadzania analizy zostały przedstawione na poniższym schemacie.

Rysunek 4. Weryfikacja programów rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Procedury weryfikacji programów rewitalizacji w IZ RPO WŁ na lata 2014-2020.

Lista sprawdzająca spełnienie wymogów dotyczących cech programów rewitalizacji podzielona została na kryteria formalne i kryteria merytoryczne. **Kryteria formalne** dotyczą przede wszystkim konieczności posiadania uchwały przez organ stanowiący miasta/gminy zgodnie z przepisami prawa oraz informacji o przeprowadzeniu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko lub odstąpieniu od tej procedury lub informacji o przeprowadzeniu przez organ administracji opracowujący program rewitalizacji analizy, na podstawie której podjęto decyzję o braku konieczności procedowania strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. **Kryteria merytoryczne** podzielone zostały na 11 głównych punktów, tj. diagnoza, wyznaczenie obszaru rewitalizacji, koncentracja, wewnętrzna spójność działań, komplementarność problemowa, komplementarność przestrzenna, komplementarność źródeł finansowania, kompleksowość, realizacja zasady partnerstwa i partycypacji, system realizacji monitorowania programu rewitalizacji i komplementarność proceduralno-instytucjonalna.

6.3. Wykaz pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji

Tabela 2. Wykaz pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji (stan na dzień 11.05.2017 r.)

L.p.	GMINA	NAZWA DOKUMENTU	DATA PRZYJĘCIA PRZEZ RADĘ GMINY/ MIASTA	NUMER UCHWAŁY RADY GMINY/ MIASTA	DATA WYDANIA POZYTYWNEJ OPINII PRZEZ IZ RPO WL
1.	Miasto Łódź	Program rewitalizacji Łodzi 2026+	28-09-2016	XXXV/916/16	02-11-2016
2.	Miasto Rawa Mazowiecka	Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2016-2025	27-10-2016	XXI/155/16	09-11-2016
3.	Gmina Wodzierady	Program Rewitalizacji dla Gminy Wodzierady na lata 2016 - 2023	28-09-2016	XIX/216/2016	15-11-2016
4.	Miasto Tomaszów Mazowiecki	Program Rewitalizacji miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2016 - 2020 z perspektywą do 2023	7-12-2016	XXXVII/337/2016	29-12-2016

L.p.	GMINA	NAZWA DOKUMENTU	DATA PRZYJĘCIA PRZEZ RADĘ GMINY/ MIASTA	NUMER UCHWAŁY RADY GMINY/ MIASTA	DATA WYDANIA POZYTYWNEJ OPINII PRZEZ IZ RPO WŁ
5.	Miasto Bełchatów	Program Rewitalizacji Bełchatowa na lata 2016 - 2022	24-11-2016	XXVIII/249/16	09-01-2017
6.	Miasto Zgierz	Lokalny Program Rewitalizacji Zgierza 2016 - 2020+	29-12-2016	XXIX/343/16	09-01-2017
7.	Miasto Skierniewice	Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 - 2022	21-12-2016	XXXII/189/2016	12-01-2017
8.	Gmina Miasto Ozorków	Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Miasto Ozorków 2020+	16-01-2017	XXXVI/208/17	19-01-2017
9.	Gmina Poddębice	Program Rewitalizacji Gminy Poddębice na lata 2016 - 2023	16-12-2016	XXXV/223/16	24-01-2017
10.	Gmina Łask	Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Łask na lata 2016 - 2020	20-01-2017	XXVIII/298/2017	26-01-2017
11.	Gmina Bolimów	Program Rewitalizacji Gminy Bolimów na lata 2017 - 2023	27-01-2017	XXVII/143/2017	30-01-2017
12.	Miasto Piotrków Trybunalski	Program Rewitalizacji dla Miasta Piotrkowa Trybunalskiego do 2023 roku	25-01-2017	XXXII/426/17	31-01-2017
13.	Gmina Parzęczew	Program Rewitalizacji Gminy Parzęczew 2020+	26-01-2017	XXIX/264/17	01-02-2017

L.p.	GMINA	NAZWA DOKUMENTU	DATA PRZYJĘCIA PRZECZ RADĘ GMINY/ MIASTA	NUMER UCHWAŁY RADY GMINY/ MIASTA	DATA WYDANIA POZYTYWNEJ OPINII PRZECZ IZ RPO WŁ
14.	Gmina Opoczno	Gminny Program Rewitalizacji Gminy Opoczno	20-01-2017	XXVIII/339/2017	07-02-2017
15.	Gmina Zapolice	Program Rewitalizacji Gminy Zapolice na lata 2016 - 2023	02-02-2017	XXIX/186/17	08-02-2017
16.	Gmina i Miasto Drzewica	Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Drzewica na lata 2016 - 2022	10-02-2017	XXVI/200/2017	16-02-2017
17.	Gmina Osjaków	Program Rewitalizacji dla Gminy Osjaków do 2023	14-02-2017	XXXIV/181/2017	16-02-2017
18.	Gmina i Miasto Warta	Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Warta na lata 2017 - 2022	04-01-2017	XXXVII/211/17	16-02-2017
19.	Gmina Wartkowice	Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wartkowice 2016 - 2020+	14-02-2017	XXX/212/2017	16-02-2017
20.	Gmina Kocierzew Południowy	Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kocierzew Południowy na lata 2016 - 2023	14-02-2017	XXVI/135/17	16-02-2017
21.	Miasto i Gmina Sulejów	Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Sulejów na lata 2016 - 2023	13-02-2017	XXXV/291/2017	16-02-2017

L.p.	GMINA	NAZWA DOKUMENTU	DATA PRZYJĘCIA PRZEZ RADĘ GMINY/ MIASTA	NUMER UCHWAŁY RADY GMINY/ MIASTA	DATA WYDANIA POZYTYWNEJ OPINII PRZEZ IZ RPO WŁ
22.	Gmina Złoczew	Program Rewitalizacji Gminy Złoczew na lata 2016 - 2023	15-02-2017	XXX/172/17	16-02-2017
23.	Gmina Wieluń	Program Rewitalizacji Gminy Wieluń na lata 2016 - 2022	15-02-2017	XXXIV/350/17	17-02-2017
24.	Miasto i Gmina Biała Rawska	Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 - 2022	16-02-2017	XXXI/264/17	17-02-2017
25.	Miasto Kutno	Program Rewitalizacji Miasta Kutna na lata 2015 - 2023	16-02-2017	XXXIV/343/17	17-02-2017
26.	Miasto Zduńska Wola	Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Zduńska Wola do 2020 roku	16-02-2017	XXXV/282/17	17-02-2017
27.	Gmina i Miasto Uniejów	Lokalny Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Uniejów na lata 2017 - 2025	17-02-2017	XLIII/328/2017	17-02-2017
28.	Gmina Rzeszyca	Program Rewitalizacji Gminy Rzeszyca	16-02-2017	XXX/193/2017	17-02-2017
29.	Gmina Czerniewice	Program Rewitalizacji Gminy Czerniewice	15-02-2017	XXXVI/178/17	17-02-2017
30.	Gmina Sędziejowice	Program Rewitalizacji Gminy	30-03-2017	XXVIII/232/17	12-04-2017

L.p.	GMINA	NAZWA DOKUMENTU	DATA PRZYJĘCIA PRZEZ RADĘ GMINY/ MIASTA	NUMER UCHWAŁY RADY GMINY/ MIASTA	DATA WYDANIA POZYTYWNEJ OPINII PRZEZ IZ RPO WŁ
		Sędziejowice na lata 2016 - 2022			
31.	Gmina Kutno	Aktualizacja Zintegrowanego Programu Rewitalizacji dla Gminy Kutno	17-03-2017	XXX/176/2017	20-04-2017
32.	Gmina Ujazd	Program Rewitalizacji Gminy Ujazd na lata 2017 - 2023	12-04-2017	XLV/302/17	21-04-2017

Źródło: <http://www.rpo.lodzkie.pl/component/k2/item/749-rewitalizacja>.

6.4. Analiza wybranych programów rewitalizacji

W związku z tym, że badaniem powinny zostać objęte jednostki, dla których przygotowany został Program Rewitalizacji, zakres podmiotowy zadania ograniczono do gmin takich jak:

- Gmina Opoczno;
- Miasto Piotrków Trybunalski;
- Miasto Skierniewice;
- Miasto Zduńska Wola;
- Miasto Zgierz;
- Gmina i Miasto Drzewica;
- Gmina Bolimów;
- Gmina Kocierzew Południowy;
- Gmina Miasto Ozorków;
- Gmina Poddębice;
- Gmina Rzeczyca;
- Gmina Zapolice;
- Miasto i Gmina Biała Rawska;
- Miasto i Gmina Sulejów;
- Miasto Tomaszów Mazowiecki;
- Miasto Rawa Mazowiecka.

6.4.1. Obszary rewitalizacji w wybranych programach

Gmina Opoczno

Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Opoczno został przyjęty Uchwałą Rady Miejskiej w Opocznie Nr XXVIII/339/2017 z dnia 20 stycznia 2017 r. W celu wykonania delimitacji obszaru

zdegradowanego i obszaru rewitalizacji gmina została podzielona na jednostki strukturalne (referencyjne), w sposób odpowiadający istniejącym powiązaniom strukturalnym:

- Teren wiejski został podzielony na sołectwa;
- Miasto Opoczno podzielono na 3 podobszary (wyodrębnione zgodnie z granicami obwodów publicznych szkół podstawowych prowadzonych przez Gminę Opoczno).

Diagnoza obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji dokonana została na podstawie analizy porównawczej jednostek referencyjnych (zestawienie częściowych i syntetycznych wskaźników degradacji we wszystkich sferach). Do delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wykorzystano 33 wskaźniki zebrane z takich instytucji jak: Urząd Miejski w Opocznie, Ośrodek Pomocy Społecznej w Opocznie, Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej w Opocznie, Powiatowy Urząd Pracy w Opocznie, Komenda Powiatowa Policji w Opocznie, Urząd Statystyczny w Łodzi, a także ogólnodostępnych danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego i Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Łodzi. Wszystkie wskaźniki przyrównane zostały do średniej wartości dla całej gminy.

Obszar zdegradowany został wyznaczony na podstawie wykonanych wyliczeń w taki sposób, aby wykazać problemy w sferze społecznej przy jednoczesnym występowaniu problemów przynajmniej w jednej innej analizowanej sferze (tj. przestrzenno-funkcjonalnej). Obszar zdegradowany stanowią wszystkie jednostki, gdzie liczba zidentyfikowanych negatywnych zjawisk była większa lub równa 14. Zgodnie z założeniami, obszar zdegradowany na terenie Gminy Opoczno objął takie jednostki jak:

Sielec (19)	Modrzewek (18)	Kraśnica (17)	Stużno (17)
Wygnanów (17)	Mroczków Duży (15)	Ogonowice (15)	Stużno Kolonia (15)
Wólka Karwicka (15)	Antoniów (14)	Januszewice (14)	Kruszewiec (14)
Kruszewiec Kolonia (14)	Modrzew (14)	obwód SP nr 2 (14)	fragment obwodu SP nr 3

W wyniku przeprowadzonej diagnozy (w podziale na jednostki referencyjne gminy) i delimitacji obszaru zdegradowanego, wyznaczone zostały dwa podobszary rewitalizacji:

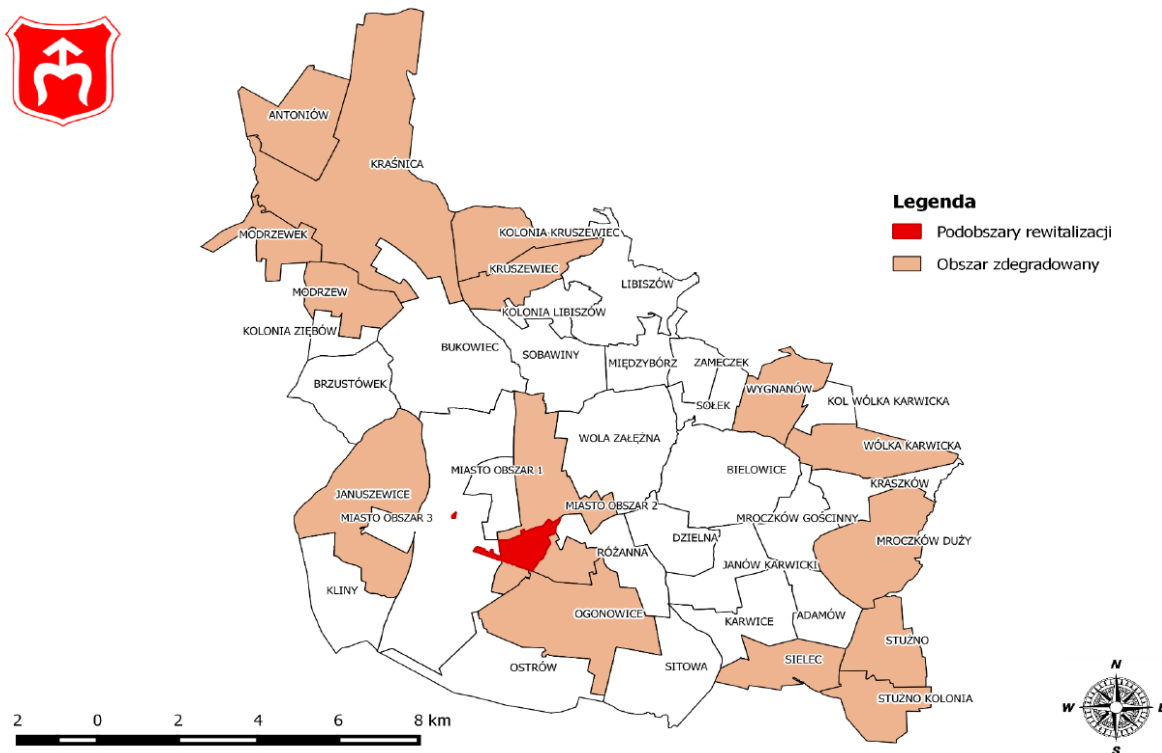
1. Podobszar I będący częścią obwodu SP nr 2 i obwodu SP nr 3 w Opocznie – ograniczony został Dworcem Kolejowym w Opocznie, torami kolejowymi w kierunku wschodnim, ul. Osiedle za Wulkanem, ul. Partyzantów (do przecięcia z ul. Piotrkowską), ul. Piotrkowską (do Ronda im. Ks. Jana Wojtana z uwzględnieniem terenu Zespołu Szkół Samorządowych Nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi w Opocznie), ul. Stanisława Moniuszki, ul. Staromiejską (do skrzyżowania z ul. Stanisława Drzymały), ul. Stanisława Drzymały, wschodnią granicą Miasta Opoczno, rzeką Drzewiczką (do torów kolejowych), torami kolejowymi do Dworca Kolejowego.

2. Podobszar II, będący częścią obwodu SP nr 3 w Opocznie – ograniczony granicami działek ewidencyjnych nr 548/2, 548/3, 548/6, 548/9, 0548/11 w obrębie 9 Miasta Opoczno.

Obszar rewitalizacji na terenie Gminy Opoczno zajmuje powierzchnię **1,238 km²** (0,65% powierzchni gminy) i jest zamieszkały przez **1 961 mieszkańców** (5,56% ludności gminy).

Na poniższych rysunkach przedstawiono granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji.

Rysunek 5. Lokalizacja obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego w Gminie Opoczno

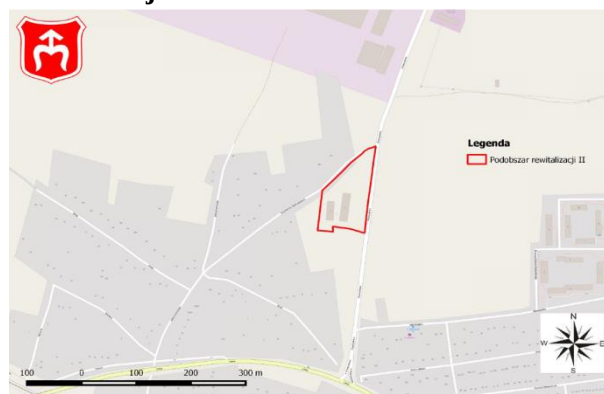

Źródło: Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Opoczno.

Rysunek 6. Granice wyznaczonego podobszaru rewitalizacji I

Rysunek 7. Granice wyznaczonego podobszaru rewitalizacji II

Źródło: Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Opoczno, s. 27-28.

Miasto Piotrków Trybunalski

25 stycznia 2017 r. Rada Miasta Piotrkowa Trybunalskiego uchwałą nr XXXII/426/17 w sprawie zmiany uchwały przyjmującej Program Rewitalizacji dla Miasta Piotrkowa Trybunalskiego do roku 2023 przyjęła uaktualniony dokument.

W celu wykonania delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji miasto zostało podzielone na jednostki urbanistyczne, tj. podobszary spójne funkcjonalnie i przestrzennie lub kulturowo. Piotrków Trybunalski został podzielony na 19 jednostek urbanistycznych, ale analiza wskaźnikowa prowadzona była tylko dla 18 obszarów (jednostka nr 19 została całkowicie wyłączona z analizy, ponieważ w całości składała się z terenów leśnych, tym samym terenów niezamieszkałych i niezurbanizowanych). Za nieistotnie analitycznie uznano także jednostki, których liczba mieszkańców była mniejsza niż jedna czwarta średniej dla wszystkich jednostek, tj. jednostka nr 11, jednostka nr 12, jednostka nr 16 (zapobiegło to błędom analizy statystycznej prowadzonej na zbyt małych populacjach).

Obszar rewitalizacji w całości pokrywa się z obszarem zdegradowanym, ze względu na kluczowe znaczenie dla rozwoju miasta, jako jego symboliczne centrum i ośrodek tożsamości.

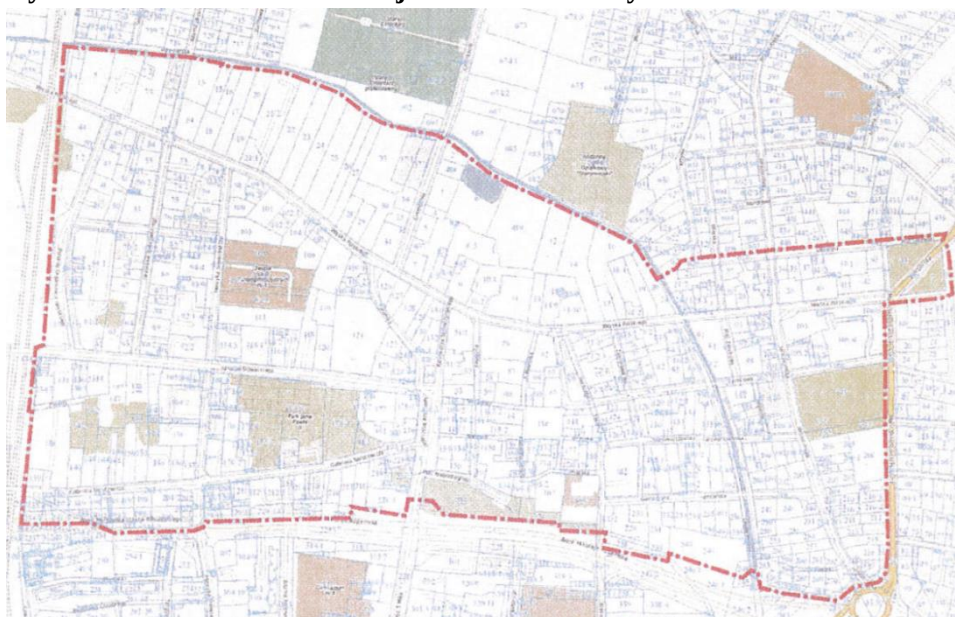
Obszar rewitalizacji wyznaczono na terenie ograniczonym:

- Od zachodu – torami kolejowymi;
- Od północy – ulicą Inżynierską, korytem rzeki Strawy i ulicą Litewską;
- Od wschodu – placem Litewskim, ul. M. Curie Skłodowskiej oraz rondem Sulejowskim;
- Od południa – al. Kopernika i al. Piłsudskiego do wiaduktu pod torami.

Obszar rewitalizacji zajmuje **79,5 ha** (co stanowi 1,18% powierzchni miasta), zamieszkuje go **4 825 osób** (6,64% ogólnej liczby mieszkańców)

Granice obszaru rewitalizacji zostały przedstawione na poniższym rysunku.

Rysunek 8. Obszar Rewitalizacji w Piotrkowie Trybunalskim

Źródło: Program Rewitalizacji dla miasta Piotrkowa Trybunalskiego do 2023 r., s. 63.

Miasto Skierniewice

Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016-2022 przyjęty został uchwałą nr XXXII/189/2016 Rady Miasta Skierniewice z dnia 21 grudnia 2016 r. Delimitacja obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji została wykonana na podstawie wskaźników uzyskanych z instytucji działających na terenie miasta. Jednostkę podzielono na cztery rejony, w oparciu o podział powstały na potrzeby Budżetu Obywatelskiego Miasta Skierniewice. W ten sposób, każdy z rejonów charakteryzował się zbliżoną liczbą mieszkańców, co umożliwiło zestawienie wszystkich danych i wskazanie obszarów o największym natężeniu negatywnych zjawisk.

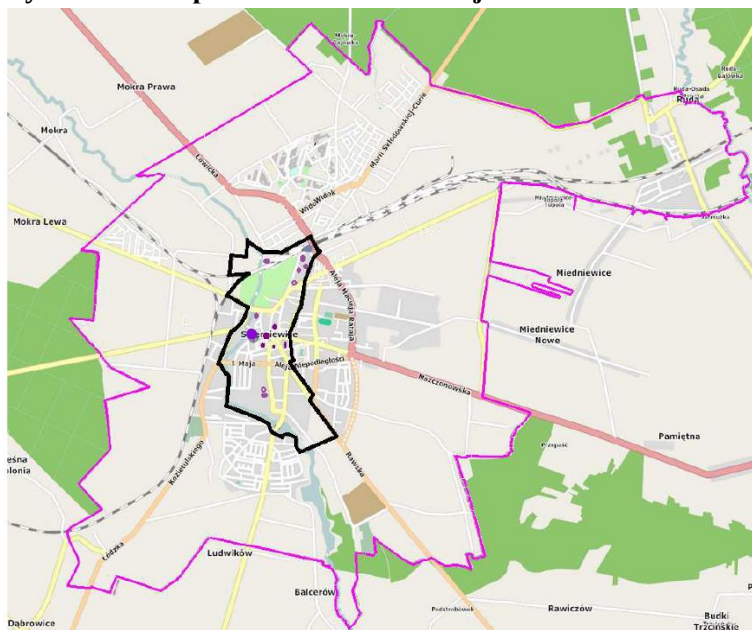
Przeprowadzona diagnoza wszystkich sfer wykazała, że największą koncentracją procesów degradacji charakteryzują się dwa rejony, a negatywne zjawiska koncentrują się w tzw. **starej części Miasta Skierniewice** obejmujące ulice: 26 Dywizji Piechoty, Batorego, Bielańska, Czysta, Floriana, Gałęckiego, Graniczna, Harcerska, Jagiellońska, Kilińskiego, Konstytucji 3 Maja, Koszarowa, Kościuszki, Kozińskiego, Lelewela, Mireckiego, Ofiar Katyńskich, Ogrodowa, Okrzei, Okurzałego, Piłsudskiego, Pl. Dąbrowskiego, Podrzeczna, Prymasowska, Rawska, Reymonta, Rynek, Rieczna, Senatorska, Sienkiewicza, Słoneczna, Sobieskiego, Sportowa, Strobowska, Strykowska, Strzelecka, Św. Stanisława, Tuwima, Waryńskiego, Wita Stwosza, Wodna, Wojska Polskiego oraz Żwirki.

Ze względu na konieczność zmniejszenia obszaru rewitalizacji do 20% powierzchni i 30% mieszkańców miasta, został on ograniczony do takich ulic jak:

1 Maja, 26 Dywizji Piechoty, Al. Niepodległości (część), Batorego, Bielańska (część), Czysta, Dąbie, Długa (część), Dworcowa, Floriana, Gałęckiego, Harcerska, Jagiellońska, Kilińskiego, Konstytucji 3 Maja, Koszarowa, Kościelna, Kozińskiego (część), Lelewela, Mireckiego, Okrzei, Okurzałego, Piłsudskiego, Pl. Dąbrowskiego, Pl. Dworcowy, Pl. Jana Pawła II, Podrzeczna, Prymasowska, Rawska (część), Reymonta, Rynek, Rieczna, Sentarowska, Sienkiewicza, Słoneczna, Sobieskiego (część), Sportowa, Strobowska (część), Strykowska, Strzelecka, Św. Stanisława, Trzcinańska (część), Tuwima, Waryńskiego (część), Wita Stwosza, Wodna, Wojska Polskiego, Żwirki.

Na poniższym rysunku przedstawiono mapę obszaru rewitalizacji.

Rysunek 9. Mapa obszaru rewitalizacji w mieście Skierniewice

Źródło: Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016-2022, s. 112.

Obszar rewitalizacji zajmuje **2,341 km²**(co stanowi 6,75% powierzchni miasta), zamieszkuje go **14 120 osób** (29% ogólnej liczby mieszkańców)

Miasto Zduńska Wola

16 lutego 2016 r. uchwałą nr XXXV/282/17 Rady Miasta Zduńska Wola przyjęty został Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Zduńska Wola do roku 2020. W celu wykonania delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji miasto podzielono na 11 jednostek analitycznych. W ten sposób dokonano agregacji danych opisujących stany kryzysowe na spójne przestrzenno-funkcjonalnie jednostki delimitacyjne. W celu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych występujących w Zduńskiej Woli, przeanalizowano 18 wskaźników i na tej podstawie przedstawiono syntetyczny

wskaźnik wystandaryzowany. W celu uzupełnienia opisu problemów, jakie współwystępują na obszarach, gdzie koncentrują się problemy społeczne, przeanalizowano również wybrane dostępne wskaźniki ze sfer: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej.

Podsumowując, obszar zdegradowany w Zduńskiej Woli wyznaczony został ze względu na koncentrację negatywnych zjawisk społecznych, współwystępujących z negatywnymi zjawiskami gospodarczymi, środowiskowymi, przestrzenno-funkcjonalnymi oraz technicznymi. Uwzględniono także znaczenie dla rozwoju miasta i potencjał obszaru (centrum miasta, lokalizacja istotnych dla rozwoju instytucji świadczących usługi publiczne, lokalizacja węzła przesiadkowego w obrębie dworca kolejowego, które wymagają usprawnienia).

Obszar zdegradowany stanowi Centrum Zduńskiej Woli oraz część nr 6, tj. Osiedle Zachód, Panorama oraz część Osiedla Tysiąclecia.

W związku z tym, że obszar zdegradowany obejmuje teren zamieszkały przez 28,08% mieszkańców miasta o powierzchni 10,91%, może zostać objęty działaniami rewitalizacyjnymi w całości.

Wykaz ulic wchodzących w zakres obszaru to: Aleje Kościuszki, Dąbrowskiego, Dolna, Fabryczna, Getta Żydowskiego (część), Inżynierska, Jasna, Juliusza, Kacza, Kaczeńcowa, Kilińskiego, Kobusiewicza, Kościelna, Królewska, Krótka, Krucza, Krzywa, Kusocińskiego, Lniana, Łaska (część), Mickiewicza, Obrońców Westerplatte, Ogrodowa, Pasaż Powstańców Śląskich, Piwna, Plac Krakowski, Plac wolności, Plac Żelazny, Podmiejska, Pomorska, Prosta, Prusa, Przejazd, Rondo Solidarności, Sieradzka, Słowackiego, Szadkowska (część), Szkolna, Św. Maksymiliana Marii Kolbego, Targowa, Tkacka, Wąska, Wiejska, Wileńska, Zachodnia, Zielona (część), Złotnickiego, Żeromskiego.

Obszar rewitalizacji obejmuje 268 ha, co stanowi 10,91% powierzchni miasta i 28,08% mieszkańców miasta (11 814 osób).

Obszar rewitalizacji został przedstawiony na poniższym rysunku.

Rysunek 10. Obszar rewitalizacji w Zduńskiej Woli

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Zduńska Wola do 2020 r., s. 178.

Miasto Zgierz

Lokalny Program Rewitalizacji Zgierza 2016-2020+ przyjęty został uchwałą nr XXIX/343/16 Rady Miasta Zgierza z dnia 29 grudnia 2016 r. W celu wyznaczenia obszaru zdegradowanego na terenie Zgierza przeprowadzona została analiza ilościowa dotycząca zjawisk kryzysowych. Miasto podzielono na 14 stref, a każda z nich została przebadana pod kątem występowania negatywnych zjawisk.

Obszar zdegradowany obejmuje centrum miasta na południu oraz reny wokół kompleksu wypoczynkowo-rekreacyjnego "Malinka" na północy, pas drogowy ulic Granicznej oraz Fijałkowskiego i Przygranicznej, biegnący wzdłuż zachodniej granicy.

Obszar rewitalizacji wyznaczono na podstawie obszaru zdegradowanego z uwzględnieniem znaczenia terenów dla rozwoju lokalnego oraz możliwość oddziaływania na obszary problemowe. Obszar rewitalizacji składa się z dwóch podobszarów:

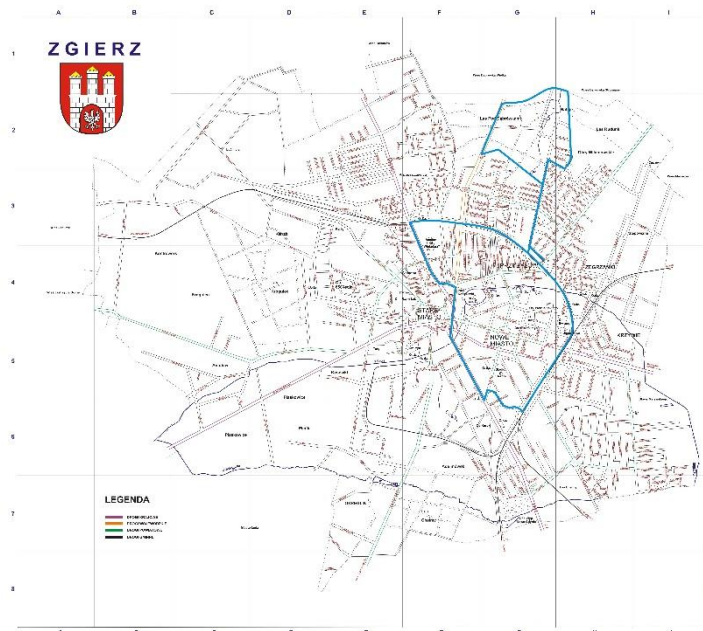
- „Malinka” – w skład którego wchodzi takie ulice jak: Malinka, Wczasowa, Wilamowska, Wypoczynkowa.
- „Centrum”: 1go Maja, 3go Maja, Andrzeja, Armii Krajowej, Barlickiego, Cezaka, Czarna, Czerwieńskiego, Czerwona, Dąbrowskiego, Długa, Drewnowska, Dubois, Graniczna, Jana

Pawła II, Jaracza, Karola, Kolejowa, Korczaka, Kopernika, Kuropatwińskiej, Łączna, Łąkowa, Malarska, Marysińska, Matejki, Mickiewicza, Mielczarskiego, Mireckiego, Narutowicza, Nowy Świat, Obrońców Pokoju, Ogrodowa, Orla, Parkowa, Pawińskiego, Pieczyraka, Piłsudskiego, Plac Kilińskiego, Plater, Popiełuszki, Północna, Rembowskiego, Republikańska, Reymonta, Sikorskiego, Skargi, Skłodowskiej, Słowackiego, Spacerowa, Solna, Szeroka, Szwarca, Węgierskiej, Wieczorka, Wigury, Worcella, Wróbla, Wschodnia Żwirki.

Obszar rewitalizacji obejmuje tereny nie większe niż 20% powierzchni gminy (powierzchnia obszaru to **4 283 km²**, co stanowi 9,80% powierzchni gminy) oraz zamieszkałych przez nie więcej niż 30% mieszkańców gminy (**16 106 osób**, co stanowi 29,77% populacji miasta).

Mapa obszaru rewitalizacji znajduje się na poniższym rysunku.

Rysunek 11. Mapa obszaru rewitalizacji Zgierza

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Zgierza 2016-2020+.

Gmina i Miasto Drzewica

W gminie Drzewica funkcjonuje Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Drzewica na lata 2016-2022, przyjęty Uchwałą nr XXVI/200/2017 Rady Gminy i Miasta w Drzewicy z dnia 10 lutego 2017 r.

Na podstawie wielokryterialnej analizy i diagnozy uwzględniającej problemy społeczne, gospodarcze, środowiskowe, techniczne oraz przestrzenno-funkcjonalne wyznaczony został jeden obszar zdegradowany, położony w centralnej części Miasta Drzewica.

Granice wytyczonego obszaru zdegradowanego pokrywają się z granicami obszaru rewitalizacji i obejmują **centralną część Miasta Drzewica**. Obszar rewitalizacji stanowi 1,88% powierzchni gminy (**2,223 km²**), na którym mieszka **3 220 osób** (29,49% ogólnej liczby mieszkańców).

Wyznaczony obszar rewitalizacji obejmuje centralną część Miasta Drzewica oraz Zalew Drzewicki, tj.: 17-go Stycznia, Armii Krajowej, Braci Kobyłańskich, Cmentarna, Fabryczna, gen. Władysława Sikorskiego (częściowo), Jana Kilińskiego (częściowo), Klonowa, mjr Hubala (częściowo), Adama Mickiewicza, Mostowa, Osiedle Bolesława Chrobrego, Osiedle Mieszka I-go, Osiedle Słoneczne, Plac Tadeusza Kościuszki, Plac Gabriela Narutowicza, Plac Wolności, Skalna, Juliusza Słowackiego (częściowo), Spacerowa, Sportowa, Stanisława Staszica, Stawowa, Szkolna, Zdrojowa, Stefana Żeromskiego (częściowo). Poniżej znajduje się mapa obszaru rewitalizacji.

Rysunek 12. Mapa obszaru rewitalizacji w Drzewicy

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Drzewica na lata 2016-2022, s.71.

Gmina Bolimów

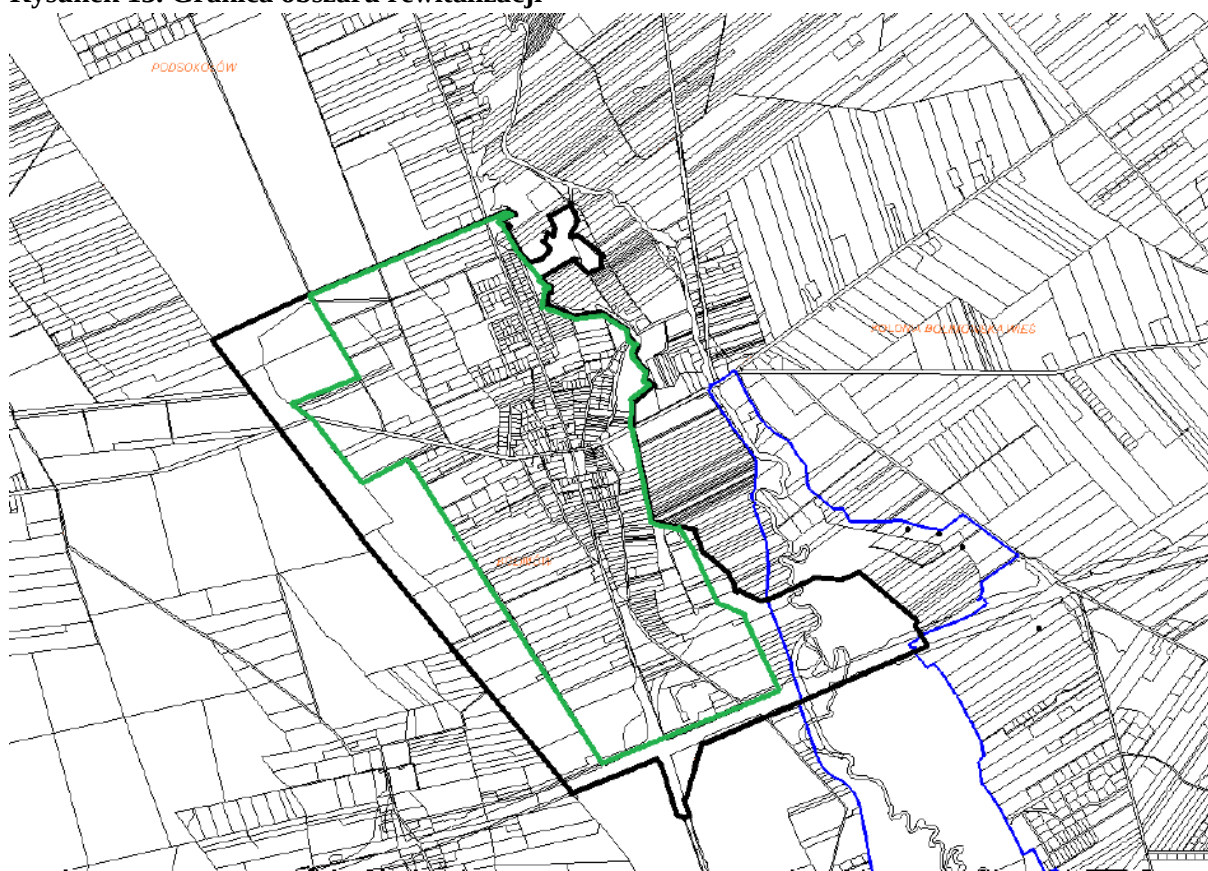
Uchwałą nr XXVII/143/2017 Rady Gminy Bolimów z dnia 27 stycznia 2017 r. przyjęty został Program Rewitalizacji Gminy Bolimów na lata 2017-2023. Zjawiska kryzysowe analizowane były dla 12 miejscowości. Szczególną kumulacją zjawisk negatywnych charakteryzuje się miejscowość Bolimów, która została uznana za obszar zdegradowany.

Obszar rewitalizacji obejmuje miejscowość Bolimów, za wyjątkiem zlokalizowanych na jej terenie trzech kopalni: Bolimów, Bolimów II, Bolimów III oraz terenu należącego do obszaru NATURA 2000 Dolina Rawki. Na terenie obszaru zlokalizowane są m.in. ścisłe centrum urbanistyczne Bolimowa wraz z Rynkiem im. T. Kościuszki oraz obszarem przyległym.

Obszar rewitalizacji obejmuje **251 ha**, czyli 2,24% powierzchni Gminy Bolimów oraz 23,89% jej mieszkańców (966 osób).

Granice obszaru rewitalizacji w Gminie Bolimów zaznaczone zostały kolorem zielonym na poniższym rysunku. Linia czarna stanowi granice obszaru zdegradowanego (miejscowość Bolimów), a linia niebieska – granice obszaru NATURA 2000.

Rysunek 13. Granica obszaru rewitalizacji

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy Bolimów na lata 2017-2023, s. 103.

Gmina Kocierzew Południowy

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kocierzew Południowy na lata 2016-2023 przyjęty został uchwałą nr XXVI/135/17 z dnia 14 lutego 2017 r. Na potrzeby przeprowadzenia analizy wskaźnikowej wykorzystano pomocniczy podział administracyjny gminy Kocierzew Południowy na sołectwa. Tym sposobem poszczególne wskaźniki analizowane były w 19 jednostkach analitycznych. W celu wyznaczenia jednostki urbanistycznej o najwyższym poziomie degradacji wykorzystano wskaźnik syntetyczny obliczany wg metody Perkala. Metoda ta pozwoliła na porównywalność poszczególnych mierników i otrzymanie jednego syntetycznego wskaźnika poziomu rozwoju danego obszaru.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy na terenie gminy Kocierzew Południowy wyodrębniono następujące obszary zdegradowane: **Boczki, Gągolin Południowy, Gągolin Północny, Jeziorko, Kocierzew Południowy, Konstantynów, Łaguszew, Ostrowiec, Sromów, Wicie.**

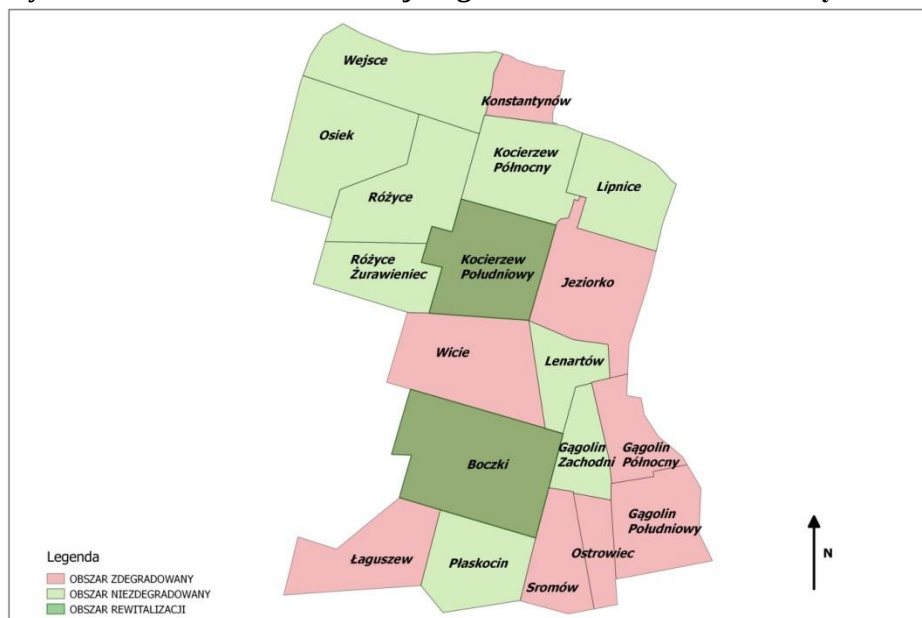
W związku z tym, że obszar rewitalizacji może stanowić maksymalnie 20% obszaru gminy oraz być zamieszkały przez nie więcej niż 30% mieszkańców dokonano zawężenia obszaru rewitalizacji względem obszaru zdegradowanego. Zgodnie z przeprowadzoną analizą wskaźnikową podobszarów zdegradowanych, teren charakteryzujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk – największą liczbą zjawisk kryzysowych - mierzonych wskaźnikami społecznymi, gospodarczymi i technicznymi stanowią: Boczki oraz Kocierzew Południowy.

Powierzchnia obszaru rewitalizacji = **1572,9 ha** = 16,8%

Liczba ludności = **766 osób** = 17,4%

Zasięg przestrzenny obszaru rewitalizacji został przedstawiony na poniższym rysunku.

Rysunek 14. Obszar rewitalizacji w gminie Kocierzew Południowy

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kocierzew Południowy na lata 2016-2023, s. 47.

Gmina Miasto Ozorków

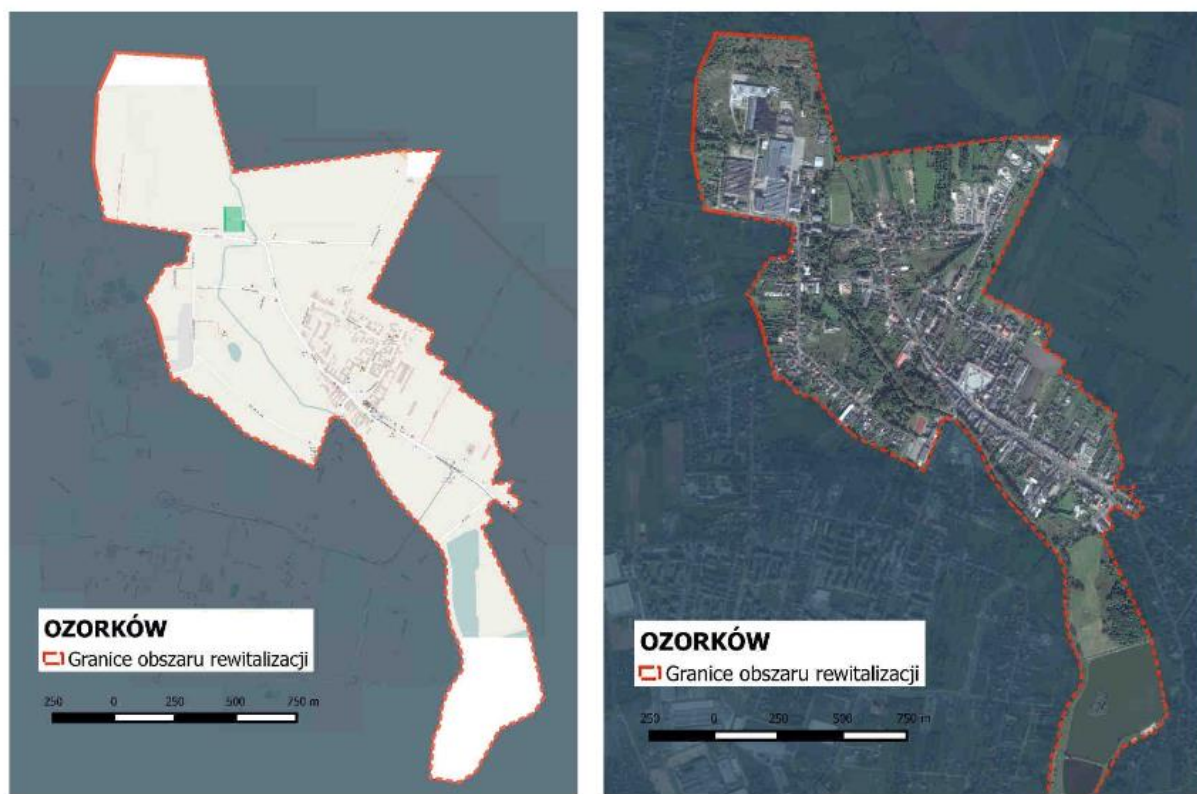
Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Miasto Ozorków 2020+ przyjęty został uchwałą nr XXXVI/208/17 Rady Miejskiej w Ozorkowie dnia 16 stycznia 2017 roku. Analiza wskaźnikowa została przeprowadzona zgodnie z podziałem na 5 obszarów, które pogrupowano z uwzględnieniem pełnionych przez nie funkcji. Z analizy wyłączono natomiast tereny o funkcji rolniczej –

na południowym wschodzie miasta, teren ogródków działkowych – na południu miasta, teren Lasu Komunalnego – na wschodzie miasta, a także tereny aktywności gospodarczej na północy i południu jednostki. Wyjątek stanowi kompleks zakładów włókienniczych, który z uwagi na swój zabytkowy charakter i wysoką wartość kulturalno-historyczną został włączony w granice obszaru 1.

Obszar wskazany do rewitalizacji zamieszkiwany jest przez **2 611** osób (14% ludności miasta), a jego łączna powierzchnia wynosi **190,5 ha** (12% ogólnej powierzchni miasta).

Obszar rewitalizacji pokrywa się w znacznym stopniu z obszarem rewitalizacji określonym w dokumencie Zintegrowanego Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Miasto Ozorków na lata 2007-2015 i obejmuje takie ulice jak: Pl. Jana Pawła II, Mickiewicza, Joselewicza, Słowackiego, Kościelna, Żwirki, Wyszyńskiego, Stypułkowskiego, Listopadowa, Ogrodowa, Wigury, Bajana, Północna, Traugutta, Rzeczna, Żeromskiego, Kościuszki. Mapa obszaru rewitalizacji znajduje się poniżej.

Rysunek 15. Mapa obszaru rewitalizacji - Ozorków

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Miasto Ozorków 2020+ s. 66.

Gmina Poddębice

Program Rewitalizacji Gminy Poddębice na lata 2016-2023 przyjęty został uchwałą nr XXXV/223/16 Rady Miejskiej w Poddębicach z dnia 16 grudnia 2016 roku. Na potrzeby wykonania delimitacji obszarów zdegradowanych dokonano podziału miasta (ze względu na strukturę tkanki miejskiej, funkcje terenu, charakter zabudowy i powierzchnię terenu) na trzy jednostki.

Największym natężeniem zjawisk kryzysowych charakteryzuje się **obszar zachodni**.

Zasięg obszaru rewitalizacji obejmuje takie teren jak:

- od północy wzdłuż ulicy Łódzkiej, Łęczyckiej i Miłej;
- od wschodu ulicami Radosną i Wiejską do ul. Przejazd i dalej na południe do ulicy Targowej;
- od południa wzdłuż ulicy Mickiewicza, następnie granicą miasta wzdłuż kompleksu basenowego;
- na zachodzie granice obszaru wyznaczają ulice Mickiewicza, Przejazd, Południowa do Łódzkiej.

Obszar rewitalizacji obejmuje **0,91 km²** powierzchni, co stanowi 0,4% powierzchni gminy. Teren ten zamieszkuje **2 989** osób, tj. 18,8% ogólnej liczby mieszkańców gminy.

Granice obszaru rewitalizacji zostały przedstawione na poniższym rysunku.

Rysunek 16. Poddębice - obszar rewitalizacji

Program Rewitalizacji Gminy Poddębice na lata 2016-2023, s. 57.

Gmina Rzeczyca

Program Rewitalizacji Gminy Rzeczyca przyjęty został Uchwałą nr XXX/193/2017 z dnia 16 lutego 2017 roku. Delimitację obszarów zdegradowanych przeprowadzano w podziale na miejscowości statystyczne.

Wyznaczenie obszaru koncentracji zjawisk kryzysowych przeprowadzone zostało z uwzględnieniem analizy sytuacji w sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, funkcjonalno-przestrzennej i technicznej.

Występowanie zjawisk kryzysowych odnotowano w zurbanizowanych częściach miejscowości: **Rzeczyca, Glina, Łęg, Grotowice, Lubocz, Kawęczyn, Jeziorzec, Roszkowa Wola, Gustawów, Bartoszkówka, Bobrowiec, Sadykierz, Wiechnowice.**

Obszar rewitalizacji został wyznaczony na podstawie pogłębionej diagnozy obszarów zdegradowanych. Obszar rewitalizacji składa się z takich podobszarów jak:

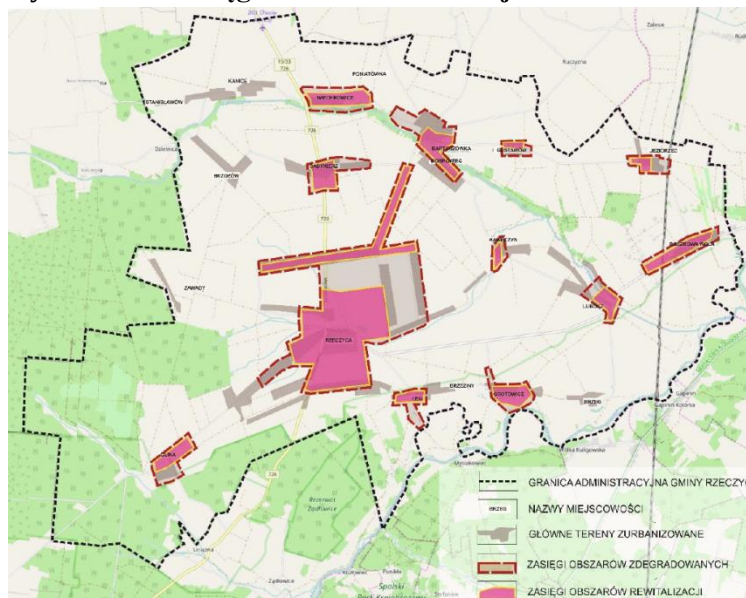
- centralna część miejscowości Rzeczyca;
- części miejscowości Rzeczyca, Glina, Łęg, Grotowice, Lubocz, Kawęczyn, Sadykierz, Wiechnowice, Bartoszkówka, Bobrowiec, Gustawów, Jeziorzec, Roszkowa Wola.

Powierzchnia obszaru rewitalizacji wynosi około **646 ha**. Stanowi to ok. 6% powierzchni gminy Rzeczyca.

Liczba ludności obszaru rewitalizacji wynosi **1 220 osób**, co stanowi ok. 29% ludności gminy.

Zasięg przestrzenny obszaru rewitalizacji został przedstawiony na poniższym rysunku.

Rysunek 17. Zasięg obszaru rewitalizacji

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy Rzeczyca, s. 98.

Gmina Zapolice

Program Rewitalizacji Gminy Zapolice na lata 2016-2023 podjęty został uchwałą XXIX/186/17 Rady Gminy Zapolice z dnia 2 lutego 2017 roku. Delimitację obszarów zdegradowanych przeprowadzono zgodnie z podziałem administracyjnym gminy – dane zostały zagregowane do poziomu 23 sołectw.

Podstawowym czynnikiem, który pozwolił na wyznaczenie obszarów zdegradowanych była koncentracja negatywnych zjawisk kryzysowych w gminie.

Mając na uwadze zarówno kryteria decydujące o koncentracji zjawisk społecznych oraz potencjał umożliwiający wprowadzenie zmiany społecznej, wyznaczone zostały następujące obszary zdegradowane: **Beleń, Młodawin Górny, Zapolice, Holendry, Strońsko**.

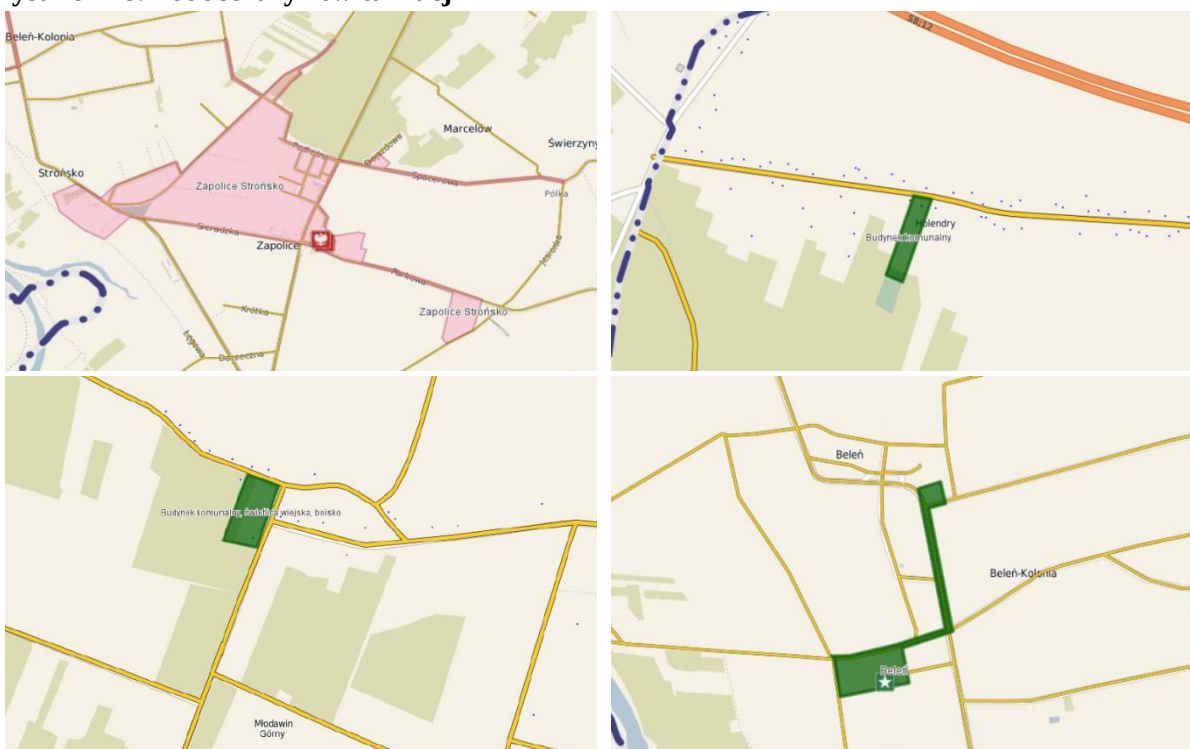
W związku z tym, że obszar zdegradowany przekracza 20% powierzchni gminy i 30% jej mieszkańców, w trakcie konsultacji społecznych dokonano ograniczenia obszaru.

Obszar rewitalizacji zamieszkuje łącznie **900 osób**
(17,72% mieszkańców gminy).

Powierzchnia obszaru rewitalizacji wynosi **134,5 ha**, co stanowi 1,65% powierzchni gminy.

Podobszary rewitalizacji zostały przedstawione na poniższych rysunkach.

Rysunek 18. Podobszary rewitalizacji

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy Zapolice na lata 2016-2023, s. 62-64.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Zintegrowany Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015-2022 przyjęty został uchwałą Nr XXXI/264/17 Rady Miejskiej w Białej Rawskiej z dnia 16 lutego 2017 r. Dane statystyczne

zbierane były na poziomie ulic (dla miasta) i sołectw (dla gminy), które następnie zostały przyporządkowane do każdego z 5 obszarów dla miasta i 4 dla gminy

Analiza zjawisk kryzysowych została przeprowadzona z uwzględnieniem podstawowych rodzajów problemów, w tym m.in.: wyludnienia, wykluczenia społecznego, bezrobocia i bezpieczeństwa. Na tej podstawie wyznaczono obszar rewitalizacji w skład którego wchodzi: tereny budownictwa wielorodzinnego po dawnym PGR oraz historyczne centrum miasta Biała Rawska, tj. ulice: Jana Pawła II, Kościuszki, południowa część ulicy Narutowicza, Plac Wolności, północna część ulicy Wojska Polskiego, Wiejska.

Historyczne centrum miasta **Biała Rawska** oraz teren po byłym **PGR-ze** to obszary, na których występuje kumulacja problemów we wszystkich analizowanych sferach.

Rysunek 19. Obszar wskazany do rewitalizacji

Źródło: Zintegrowany Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska, s. 95.

Miasto i Gmina Sulejów

Uchwałą Nr XXXV/291/2017 Rady Miejskiej w Sulejowie z dnia 13 lutego 2017 roku przyjęty został Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Sulejów na lata 2016-2023. Dla potrzeb wyznaczenia obszaru zdegradowanego w Gminie Sulejów określono listę potencjalnych wskaźników zgodnych z zapisami Wytycznych w zakresie rewitalizacji. Obszary zdegradowane wyznaczone zostały w procesie porównywania wewnątrzgminnego stopnia zróżnicowania poszczególnych wskaźników częściowych, określających poziom degradacji. Dla przestrzennego zobrazowania wyników analizy, gminę podzielono zgodnie ze strukturą jednostek pomocniczych na sołectwa oraz osiedla w mieście.

Najwyższą koncentracją sytuacji kryzysowych charakteryzuje się najstarsza część miasta Sulejów, zwana **Centrum**. Na tym obszarze zidentyfikowano problemy we wszystkich analizowanych sferach.

Obszar rewitalizacji został zlokalizowany w strefie śródmiejskiej miasta, w jej skład wchodzi:

- Obszar A: Plac Straży, ul. Krakowska, ul. Górna, ul. Polna, ul. Szkolna, tereny pomiędzy ulicami: Piotrkowską, Szkolną i Polną, ul. Podkurnędz.
- Obszar B: ul. Rynek.

Wyznaczony obszar rewitalizacji stanowi **0,2%** powierzchni gminy i jest zamieszkały przez **3,93%** ludności gminy Sulejów. Na wybranym terenie prowadzona będzie kompleksowa rewitalizacja, zakładająca wykorzystanie specyficznych uwarunkowań wybranego obszaru oraz wzmacnianie jego lokalnych potencjałów we współpracy z lokalną społecznością.

W dokumencie wyznaczone zostały także obszary wspierające proces rewitalizacji:

- Strefa klasztorna i poklasztorna – Opactwo Cystersów na osiedlu Podklasztorze:
 - teren klasztoru cystersów;
 - ul. Opacka;
 - teren parku na Podklasztorzu.
- Strefa terenu wypoczynkowo-rekreacyjnego – Polana.

Rysunek 20. Mapa pogładowa terenu rewitalizacji w Sulejowie

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Sulejów na lata 2016-2023, s. 80.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

Program Rewitalizacji miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2016-2020 z perspektywą do 2023 przyjęty został uchwałą nr XXXVII/337/2016 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 7 grudnia 2016 roku.

Identyfikacja obszarów zdegradowanych w mieście Tomaszów Mazowiecki dokonana została na podstawie analizy przestrzennego występowania negatywnych zjawisk w każdej ze sfer problemowych. Granice obszaru zdegradowanego wyznaczono z uwzględnieniem uwag pozyskanych podczas konsultacji społecznych, przeprowadzonych wśród mieszkańców i innych zainteresowanych podmiotów.

Obszar zdegradowany w mieście Tomaszowie Mazowieckim składa się z 4 podobszarów:

1. teren położony w **centrum Tomaszowa Mazowieckiego** oraz na obszarach bezpośrednio do niego przylegających.
2. Okolice ulic **Warszawskiej, Konstytucji 3-go Maja, gen. Grot-Roweckiego, Barlickiego i H. Kołłątaja.**
3. Tereny wzdłuż **ul. Nadrzecznej** oraz **Park Michałówek.**
4. **Teren osiedla Niebrów.**

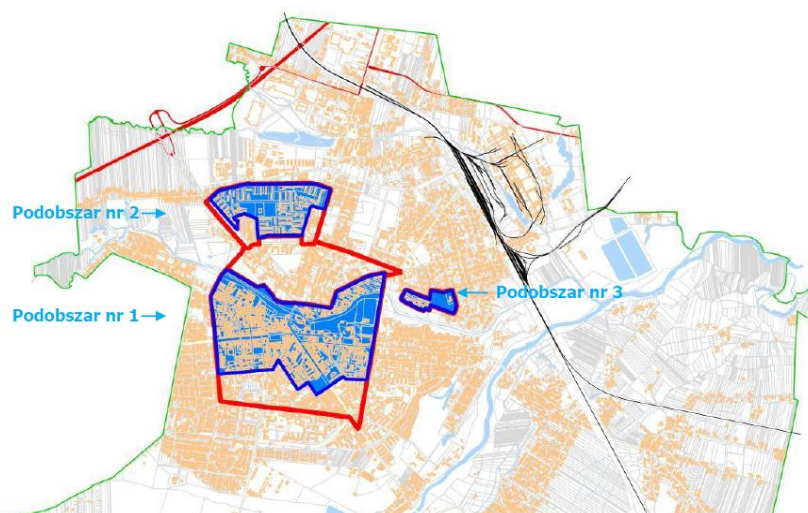
Wyznaczony w dokumencie obszar rewitalizacji pokrywa się z wynikami przeprowadzonej diagnozy i obejmuje rejony przestrzennie wpisane w obszar zdegradowany. Wyznaczone do rewitalizacji tereny obejmują:

- Podobszar „Śródmieście” – ograniczony ulicami: Legionów, Słowackiego, Jerozolimską, Boh. Getta Warszawskiego, Żwirki i Wigury, Polną, Szkolną, Boh. 14-tej, Brygady, Bartosza Głowackiego, Nowowiejską i Konstytucji 3-go Maja;
- Podobszar „Niebrów” – ograniczony ulicami: hr. Tomasza Ostrowskiego, Niebrowską, Rocha Paszkowskiego, Konstantego Koplińskiego, Kwiatową, Dzieci Polskich;
- Podobszar nr 3 – obejmuje osiedle domów wielorodzinnych przy ul. Nadrzecznej i Park Michałówek.

Wyznaczony obszar rewitalizacji obejmuje **5,06%** powierzchni miasta i **27,54%** ogólnej liczby mieszkańców.

Obszar zaprezentowany został na poniższym rysunku.

Rysunek 21. Wyznaczony obszar rewitalizacji

Źródło: Program Rewitalizacji miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2016-2020 z perspektywą do 2023 s.57.

Miasto Rawa Mazowiecka

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2016-2025 przyjęty został uchwałą nr XXI/155/16 Rady Miasta Rawa Mazowiecka z dnia 27 października 2016 roku. Delimitacja obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji przeprowadzona została dzięki zastosowaniu jednostek geometrycznych (modularnych), w których przetwarzano i analizowano zebrane dane statystyczne. Dobór kształtu i wielkości jednostki odniesienia dostosowano do specyfiki i wielkości badanego obszaru. Na potrzeby opracowania dobrano heksagonalny kształt jednostki odniesienia i jej wielkość na poziomie 50 ha.

Zasięg przestrzenny obszaru zdegradowanego został wyznaczony w oparciu o wnioski z diagnozy zjawisk kryzysowych, przestrzennej analizy zjawisk kryzysowych, spotkań z mieszkańcami, badania ankietowego, analizy dokumentów strategicznych.

Na podstawie diagnozy zjawisk kryzysowych w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej oraz środowiskowej w mieście Rawa Mazowiecka zidentyfikowano dwa obszary zdegradowane:

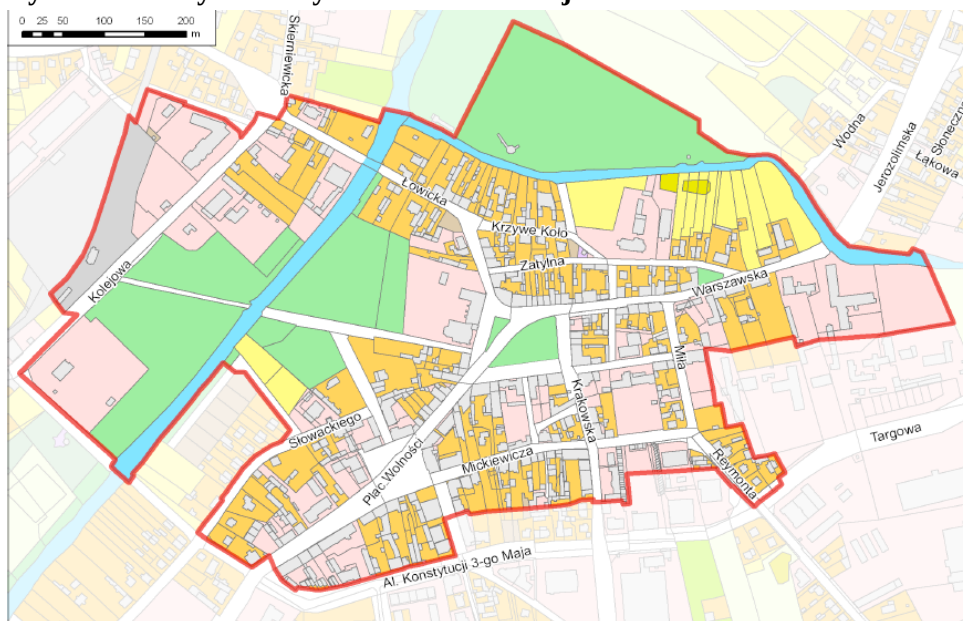
1. W południowo-zachodniej części miasta (tzw. "Tatar").
2. Obszar centrum.

Obszar rewitalizacji został wskazany na podstawie analizy lokalnego potencjału, konsultacji społecznych z mieszkańcami obszaru zdegradowanego oraz całego miasta, a także w wyniku analizy finansowej Miasta Rawa Mazowiecka. Jako tereny, które w pierwszej kolejności należy objąć działaniami rewitalizacyjnymi, wybrano obszar ścisłego centrum miasta. Obszar rewitalizacji wyznaczają granice strefy konserwatorskiej, nieznacznie powiększonej w części północno-zachodniej (teren zawarty pomiędzy dworcem kolejowym, linią kolejową, ul. Murarską, ul. Kolejową, ul. Skierniewicką i północną granicą posesji leżących przy ul. Łowickiej) oraz w części południowej (teren zawarty pomiędzy ul. Polną, aleją Konstytucji 3 Maja, ul. Faworną i ul. Słowackiego).

Obszar rewitalizacji obejmuje **3,13%** powierzchni miasta i zamieszkuje go **6,19%** jego mieszkańców.

Obszar rewitalizacji został przedstawiony na poniższym rysunku.

Rysunek 22. Wyznaczony obszar rewitalizacji - Rawa Mazowiecka

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2016-2025, s. 154.

6.4.2. Charakterystyka problemów na obszarze rewitalizacji

Gmina Opoczno

Na obszarze rewitalizacji mieszka 2 211 osób, w tym:

- Obszar I: 24,7% ludności w wieku przedprodukcyjnym, 59,5% ludności w wieku produkcyjnym i 15,8% ludności w wieku poprodukcyjnym.
- Obszar II: 42,1% ludności w wieku przedprodukcyjnym, 55,3% ludności w wieku produkcyjnym i 2,6% ludności w wieku poprodukcyjnym.

Poziom ubóstwa na obszarze rewitalizacji zmierzony został na podstawie liczby osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej. Jak wynika z analizy wskaźnikowej, udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w % ludności ogółem znacznie przewyższa średnią dla Gminy Opoczno. Poza tym, na obszarze rewitalizacji scharakteryzowano takie problemy jak:

- „enklawa biedy” w postaci zabudowy socjalnej;
- niska jakość życia społeczności zamieszkującej obszar;
- wysoka liczba osób korzystających z pomocy społecznej.

W poniższej tabeli przedstawiono wskaźniki analizowane na obszarze rewitalizacji.

Tabela 3. Wskaźniki ze sfery społecznej dla obszaru rewitalizacji – Gmina Opoczno

Analizowane problemy	Wskaźniki dla obszaru rewitalizacji
Liczba osób , którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z powodu bezrobocia na 1 000 mieszkańców	243
Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z powodu ubóstwa na 1 000 mieszkańców	157
Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności na 1 000 mieszkańców	81

Analizowane problemy	Wskaźniki dla obszaru rewitalizacji
Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby na 1 000 mieszkańców	72
Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego na 1 000 mieszkańców	109
Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z powodu przemocy w rodzinie na 1 000 mieszkańców	4
Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu na 1 000 mieszkańców	6
Liczba przestępstw stwierdzonych przez policję na 1 000 mieszkańców	84
Średni wyniki ze sprawdzianu w 6 klasie szkoły podstawowej w 2014 r	55,10%
Średnia frekwencja w wyborach władz samorządowych 2014 r	55,60%

Źródło: Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Opoczno, s. 35-45.

Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w latach 2010-2014 zwiększała się systematycznie na terenie gminy. Na wyznaczonym obszarze rewitalizacji zarejestrowanych jest 15 organizacji pozarządowych (stan na grudzień 2016). Pomimo że część z organizacji działających na terenie gminy nie posiada siedziby w granicach obszaru rewitalizacji, to poprzez zasięg swojej działalności i aktywności oddziałuje na jego mieszkańców.

Wybrany obszar rewitalizacji charakteryzuje się także niskim wskaźnikiem udziału mieszkańców w życiu publicznym. Średnia frekwencja w wyborach władz samorządowych w roku 2014 wahała się na poziomie 56,6% i była niższa w porównaniu do Gminy Opoczno (58,3%).

Na obszarze rewitalizacji zidentyfikowano wysoką liczbę zarejestrowanych działalności gospodarczych, co stanowi potencjał dla rozwoju miasta. Główną gałęzią przemysłu jest branża ceramiczna i przemysł włókienniczy.

Tabela 4. Wskaźniki w sferze gospodarczej – Gmina Opoczno

Liczba zarejestrowanych działalności gospodarczych osób fizycznych w przeliczeniu na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym 2014 r	17

Źródło: Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Opoczno, s. 35-45.

Miasto Opoczno w całości zostało wyznaczone w 2014 r. do działań naprawczych ze względu na przekroczenie dopuszczalnych norm dla takich wskaźników jak: pył zawieszony PM10 (rok), pył zawieszony PM10 (24-godziny), benzo(a)piren w pyłe PM10 (rok), pył zawieszony PM2,5 (rok):

- Wartość średniego rocznego stężenia pyłu PM10 osiągnęła w centrum Opoczna 55,1 ug/m3. Obszar przekroczeń dopuszczalnego poziomu obejmował swym zasięgiem obszar m.in. centrum oraz północno-wschodniej części miasta.
- Wartość maksimum stężenia 24-godzinnego PM10 osiągnęła w centrum Opoczna 112 ug/m3. Obszar przekroczeń dobowego dopuszczalnego poziomu stężenia obejmował zasięgiem całe centrum, wykraczając miejscami poza granice miasta.
- Obszar przekroczeń poziomu docelowego benzo(a)pirenu obejmował Miasto Opoczno.

Obszar rewitalizacji obejmuje zasięgiem historyczne centrum miasta Opoczno, w którym dominują funkcje centrotwórcze: publiczne, usługowe, handlowe, edukacyjne, kulturalne, rekreacyjne oraz mieszkaniowe. Obszar znajduje się także przy ważnych szlakach komunikacyjnych.

Na obszarze rewitalizacji zidentyfikowano następujące problemy:

- Podobszar I – brak estetycznej, funkcjonalnej przestrzeni publicznej Placu Tadeusza Kościuszki; duża liczba mieszkań socjalnych; niski stan techniczny zabudowy (liczne uszkodzenia spowodowane zużyciem substancji budowlanej, a także ogrzewanie węglem), nieuporządkowana i chaotyczna zabudowa staromiejska; niefunkcjonalny układ komunikacyjny; brak podłączenia do sieci kanalizacji sanitarnej i deszczowej; nieuporządkowane tereny zieleni.
- Podobszar II – zły stan techniczny budynków, nieuporządkowane tereny zieleni.

Miasto Piotrków Trybunalski

Obszar rewitalizacji w Piotrkowie Trybunalskim zamieszkały jest przez 4 825 osób. Jednym z głównych problemów na analizowanym obszarze jest m.in.: duża liczba osób objętych pomocą społeczną (przede wszystkim z tytułu bezrobocia – 42,0%). 25,0% mieszkańców terenu objętego Programem Rewitalizacji doświadcza ubóstwa z tytułu ograniczonej bazy dochodowej, wynikającej najczęściej z bezrobocia oraz niskich zasiłków. Szczegółowe dane zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 5. Wskaźniki ze sfery społecznej dla obszaru rewitalizacji-Piotrków Trybunalski

Wskaźniki społeczne dla obszaru rewitalizacji					
Liczba osób zamieszkujących obszar rewitalizacji			4 825		
Liczba osób objętych pomocą MOPS:			1346		
z powodu niepełnosprawności			194		
z powodu przemocy			9		
z powodu bezrobocia			577		
z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo wychowawczych			5		
Formy pomocy	Liczba rodzin	Liczba osób	W tym liczba dzieci	Struktura rodzin %	Struktura osób %
Liczba rodzin objętych pomocą	573	1346	349	100	100
Rodziny wielodzietne	52	315	211	9,1	23,4
Rodziny niepełne	73	198	125	12,7	14,7
Rodziny z problemem uzależnienia	26	37	bd	4,5	2,7
Rodziny z problemem niepełnosprawności	169	194	10	29,5	14,4
Rodziny z problemem przemocy	3	9	3	0,5	0,7
Rodziny z problemem bezrobocia	240	577	bd	41,9	42,9
Wiek produkcyjny – liczba rodzin	8	11	bd	41,9	42,9

Wskaźniki społeczne dla obszaru rewitalizacji					
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – liczba rodzin	2	5	bd	0,9	0,4
Powiatowy Urząd Pracy	Do 30 roku życia	Po 50 roku życia	Długotrwale bezrobotni	Osoby z niepełnosprawnościami	
Liczba osób bezrobotnych	152 (25,3% ogółu)	171 (28,4% ogółu)	392 (65,2% ogółu)	62 (10,3% ogółu)	

Źródło: Program Rewitalizacji dla Miasta Piotrkowa Trybunalskiego do roku 2023, s. 63-68.

Z przeprowadzonej diagnozy obszaru rewitalizacji wynika, że koncentracja zjawiska ubóstwa widoczna jest wokół takich ulic jak:

- Wojska Polskiego, Wiejska, Jerozolimska – ponad połowa mieszkańców korzysta z pomocy społecznej;
- Łazienna-Mokra, Pl. Litewski, Grodzka, Konarskiego – wskaźnik wynosi od 30-50%;
- Pereca, Starowarszawska, Mickiewicza, Szewska, Rynek Trybunalski, Rycerska – wskaźnik przyjmuje wartości powyżej średniej;
- Curie-Skłodowskiej, Litewskiej, Słowackiego, Sienkiewicza, Rwańska – wskaźnik korzystania z pomocy społecznej nie przekracza 10%.

Na wskazanym obszarze uwypuklone zostały także inne problemy społeczne:

- Brak boisk i miejsc w przedszkolach dla dzieci;
- Niebezpieczne grupy młodzieżowe;
- Brak miejsc pracy dla mieszkańców w pobliżu miejsca zamieszkania;
- Spożywanie alkoholu w miejscach publicznych.

Sfera gospodarcza prężnie rozwija się wokół ulicy Słowackiego (na odcinku od torów do Placu Kościuszki) ze względu na atrakcyjność centralnej osi obszaru. Na pozostałym terenie problemy dotyczą przede wszystkim:

- wysokiego wskaźnika ubóstwa (wizerunek biednego obszaru), który wpływa na niechęć inwestorów w tej części miasta;
- niewielkiej liczby lokali do prowadzenia działalności gospodarczej, ale także niewielkiego popytu na takie lokale;
- niewielkiego ruchu turystycznego, który nie pozwala na przyciągnięcie inwestorów z usług okołoturystycznych;
- trudności lokalnych mikroprzedsiębiorców w branży handlu i usług – wynikających przede wszystkim z krótkofalowych strategii rozwoju, niewielkiego kapitału, minimalnej rentowności, skromne wyposażenie lokali, zdewastowane szyldy, słabość reklamy;
- trudności komunikacyjnych (brak parkingów);
- niskiego statusu materialnego okolicznych mieszkańców.

W trakcie wyznaczania obszaru rewitalizacji szczególny nacisk został położony na sferę przestrzenno-funkcjonalną, ze względu na tereny podlegające ochronie konserwatorskiej. Na obszarze wyznaczonym do rewitalizacji znajdują się zespoły i obiekty zabytkowe o wysokich wartościach, w tym układ przestrzenny Starego Miasta wraz z fragmentami murów obronnych oraz rynek Trybunalski wraz z

przylegającą zabudową. Na wybranym obszarze rewitalizacji znajdują się także 4 zabytki wpisane w wojewódzki rejestr zabytków:

- Zespół klasztorny oo. Jezuitów, ul. Pijarska 2/4;
- Kościół parafialny pw. Św. Jakuba – Fara Krakowskie Przedmieście 2;
- Zamek Królewski Zygmunta Starego, pl. Zamkowy 4;
- Zespół dworca Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej.

W sferze materialno-przestrzennej interesariusze rewitalizacji wskazują przede wszystkim na takie problemy jak:

- Brak boisk i placów zabaw;
- Deficyt urządzeń i terenów rekreacyjnych.

W poniższej tabeli przedstawione zostały także dodatkowe wskaźniki.

Tabela 6. Wskaźniki dotyczące sfery technicznej – Piotrków Trybunalski

Rodzaj własności budynków	Liczba budynków poza obszarem rewitalizacji	Liczba budynków na obszarze rewitalizacji
Własność miasta	88	137
Własność prywatna w zarządzie TBS	32	10
Wspólnoty mieszkaniowe	78	5
Wskaźnik	Piotrków Trybunalski (100%)	Obszar rewitalizacji
Liczba budynków mieszkalnych w zasobie Miasta	408	37%
Liczba osób zamieszkujących w zasobach Miasta	15 993	16%

Źródło: Program Rewitalizacji dla Miasta Piotrkowa Trybunalskiego do roku 2023, s. 75-80.

Obszar rewitalizacji charakteryzuje się złym stanem technicznym obiektów – dotyczy to przede wszystkim konieczności wykonania gruntownych remontów. Jednak brak środków finansowych nie pozwala na wykonanie tak kosztownych działań. Problemy dostrzegalne są zwłaszcza w zakresie:

- W części staromiejskiej – zły stan zabudowy podwórek (przybudówki, komórki, garaże i budynku o przeznaczeniu technicznym);
- Zabudowa przy ulicy Starowarszawskiej oraz Pereca – konieczność rozbiórki budynków, które grożą zawaleniem;
- Zły stan techniczny podziemnej infrastruktury sieciowej;
- Zniszczone place zabaw, brak infrastruktury sportowej;
- Brak przestrzeni zaaranżowanej pod potrzeby dzieci i młodzieży;
- Brak dobrej oferty spędzania czasu wolnego.

Na wybranym obszarze rewitalizacji brakuje rozwiązań proekologicznych, tj. ciepło sieciowe lub paliwa gazowe.

Miasto Skierniewice

Mieszkańcy obszaru rewitalizacji wskazują przede wszystkim na brak możliwości uprawiania sportów blisko miejsca swojego zamieszkania. Obiekty tego typu powinny być zlokalizowane w niewielkiej odległości, ze względu na większe bezpieczeństwo dzieci.

Uczestnicy zgłaszali także problem z osobami, które pobierają świadczenia z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Przede wszystkim nie chcą oni podejmować pracy, a tym samym podnosić standardu życia. Brak chęci zmiany swojej obecnej sytuacji wymaga wprowadzenia działań mających na celu zachęcenie mieszkańców do rozwoju. W poniższej tabeli przedstawiono dane z zakresu sfery społecznej, dotyczące tylko ulic, gdzie dostrzeżono nasilone problemy.

Tabela 7. Problemy społeczne w Skierniewicach

	liczba mieszkańców	Liczba osób objętych pomocą społeczną	liczba bezrobotnych	liczba przeprowadzonych interwencji policji
Batorego	498	175	45	224
Bieleńska	b.d.	14	b.d.	b.d.
Galeckiego	b.d.	16	b.d.	115
Jagiellońskiej	794	45	41	206
Lelewela	b.d.	39	b.d.	133
Kilińskiego	b.d.	b.d.	b.d.	44
Kozietulskiego	b.d.	b.d.	b.d.	44
Mireckiego	b.d.	16	b.d.	b.d.
Ogrodowa	149	46	18	77
Piłsudskiego	b.d.	36	b.d.	b.d.
Prymasowska	b.d.	b.d.	b.d.	57
Rawska	711	32	23	240
Reymonta	421	18	20	373
Rynek	b.d.	21	b.d.	43
Senatorska	b.d.	29	b.d.	65
Sienkiewicza	484	134	59	b.d.
Strobowksa	b.d.	9	b.d.	b.d.
Sobieskiego	1958	b.d.	72	1100
św. Stanisława	b.d.	13	b.d.	42
Waryńskiego	370	29	23	100
Żwirki	b.d.	24	b.d.	67

Źródło: Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016-2022, s. 95.

Na obszarze rewitalizacji zaobserwowano niską aktywność mieszkańców miasta w życiu gospodarczym. W centralnej części Skierniewic odnotowano tylko około 11% zarejestrowanych przedsiębiorstw (2015 r.) spośród wszystkich zarejestrowanych podmiotów. Co prawda w Rejonie III funkcjonuje większa liczba sklepów, banków i zakładów usługowych, niż na pozostałych obszarach, jednak problem stanowi niska dochodowość małych lokalnych sklepów. Mieszkańcy nie są także zainteresowani zorganizowaniem własnej działalności lub doksztalcaniem się w tym zakresie.

Miasto zostało objęte Programem Ochrony Powietrza w celu osiągnięcia poziomu dopuszczalnego benzo(a)pirenu zawartego w pyłe zawieszonym PM10. Powierzchnia obszaru przekroczeń poziomu docelowego w mieście wyniosła 34,6 km². Obszary rewitalizacji to główne obszary przekroczeń pyłów i związków chemicznych. Obszar przekroczeń pyłu PM10 na obszarze Miasta w 2014 r. obejmował również obszary zdegradowane, koncentrując się w centralnej części Skierniewic.

Przez centrum przebiegają linie kolejowe, które stanowią ważny element dla struktury miasta. Z drugiej strony powodują wiele problemów środowiskowych, tj. hałas, kurz, wibracje. Tereny wokół torów kolejowych stanowią miejsca spotkań dla młodzieży i osób dorosłych, gdzie dochodzi do nadużywania alkoholu. Miejsca te nie są zagospodarowane.

Na obszarze rewitalizacji znajdują się także zabytki wpisane do rejestrów zabytków, jednak ich obecny stan zachowania i utrzymania nie jest zadowalający. W bardzo złym stanie technicznym są także budynki na obszarze rewitalizacji. Centrum miasta nie jest przystosowane do potrzeb osób starszych i dzieci - brakuje placów zabaw, miejsc rekreacji. Należy także podkreślić, iż przestrzeń publiczna nie jest przystosowana do potrzeb osób z ograniczeniami ruchowymi – spękanе chodniki, wysokie krawężniki.

Na obszarze zdegradowanym znajdują się zabytkowe koszary, które stanowią strefę dysfunkcyjną. Obecnie obszar ten jest miejscem spotkań osób bezrobotnych lub z problemami alkoholowymi.

Na obszarze rewitalizacji stwierdzony został problem w sferze technicznej: układ ulic położonych w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej, dla których linia rozgraniczająca pokrywa się z obowiązującą linią zabudowy, stan zabudowy w pierzejach ulic, ukształtowany układ ulic w osiedlach zabudowy jednorodzinnej.

Miasto Zduńska Wola

Obszar rewitalizacji w Zduńskiej Woli charakteryzuje się występowaniem problemów przede wszystkim w sferze społecznej. Wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem wskazuje na zjawisko starzenia się społeczeństwa, a to pogłębiane jest przez niekorzystne saldo migracji i niskie wskaźniki urodzeń. Należy wskazać także na problemy związane z wysoką skalą bezrobocia, w tym bezrobocia długotrwałego.

Tabela 8. Wskaźniki ze sfery społecznej dla obszaru rewitalizacji - Zduńska Wola

Liczba ludności	11 814
liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym	2819
liczba osób w wieku przedprodukcyjnym	1994
liczba osób w wieku produkcyjnym	7012

Źródło: Program Rewitalizacji Miasta Zduńska Wola.

Na wskazanym obszarze rewitalizacji występuje także znacząca skala uzależnienia od pomocy społecznej, powodem której jest przede wszystkim bezrobocie, ubóstwo, niepełnosprawność, długa choroba i alkoholizm. Działania w ramach programu powinny koncentrować się również na zmniejszeniu przestępczości, która koncentruje się na obszarze rewitalizacji.

Tabela 9. Wskaźniki ze sfery społecznej - Zduńska Wola

wskaźnik	wartość wskaźnika
liczba osób korzystających z pomocy społecznej	768
kwota wypłat zasiłków z pomocy społecznej	192 149,49 zł
liczba uczniów otrzymujących stypendia socjalne	181
liczba uczniów korzystających z dożywiania	231
liczba osób objętych procedurą Niebieskiej Karty	21
liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu alkoholizmu	201

wskaźnik	wartość wskaźnika
liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu bezrobocia	792
liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby	383
liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności	395
liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu przemocy w rodzinie	24
liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa	800
liczba osób bezrobotnych	791
liczba osób bezrobotnych długotrwale	370
liczba osób bezrobotnych z wykształceniem podstawowym	233

Źródło: Program Rewitalizacji Miasta Zduńska Wola, s. 165-173.

Na wybranym obszarze rewitalizacji wskaźnik dotyczący aktywności gospodarczej jest umiarkowany. Jednak w ostatnim czasie zmniejszyła się liczba małych i średnich przedsiębiorstw, co może świadczyć o zmniejszeniu atrakcyjności inwestycyjnej obszaru.

Na obszarze rewitalizacji występują także negatywne zjawiska środowiskowe, w tym zły stan jakości powietrza atmosferycznego oraz ponadnormatywnego natężenia hałasu. Część budynków mieszkalnych posiada jeszcze dachy zawierające wyroby azbestowe, co może wpływać na pogorszenie stanu zdrowia mieszkańców.

Na obszarze rewitalizacji występuje część negatywnych zjawisk, które zdefiniowano dla przestrzeni całego miasta. W odniesieniu do zanieczyszczenia powietrza, trudno na podstawie wyników badań wskazać szczególne natężenie tego zjawiska. Mając na uwadze stan techniczny obiektów mieszkalnych (opalanych głównie węglem), zwartość zabudowy, duży ruch komunikacyjny oraz możliwość migracji zanieczyszczeń, należy założyć, że problem zanieczyszczenia powietrza dotyczy obszaru rewitalizacji w szczególny sposób.

Na obszarze rewitalizacji zdiagnozowano zły stan techniczny obiektów mieszkalnych. Wpływa to na estetykę obszaru rewitalizacji i obiektów zamieszkałych. Problem ten jest szczególnie widoczny na obszarze 5 i 2, ponieważ jest to przestrzeń miasta, w której koncentruje się stara, wielorodzinna zabudowa, będąca w złym stanie techniczny. Część tej przestrzeni stanowi najstarsza zabudowa miejska, głównie z przełomu XIX i XX wieku, jak też zabudowa osiedlowa z lat 70-tych XX wieku. Mieszkańcy zgłaszają także problem z niską dostępnością do sieci gazowej.

Miasto Zgierz

Na terenie obszaru rewitalizacji wyznaczonego w Zgierzu zaobserwowano następujące zjawiska problemowe:

- spadek liczby ludności i malejący przyrost naturalny;
- wysoki odsetek bezrobotnych;
- dużą liczbę osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej;
- dużą liczbę przestępstw;
- problemy szkolne wśród najmłodszych mieszkańców terenu.

Dane wskaźnikowe zaprezentowano w poniższej tabeli:

Tabela 10. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze społecznej - Zgierz

Wskaźnik	Obszar rewitalizacji	Miasto Zgierz
Liczba zgłoszeń na policję na wskazanym obszarze	869	1798
Liczba przestępstw na wskazanym obszarze	89	224
Liczba bezrobotnych na wskazanym obszarze	843	2334
Pomoc socjalna na wskazanym obszarze	1478	2895
Liczba dzieci opuszczających lekcje na wskazanym obszarze	18	35
Liczba dzieci korzystających z pomocy psychologiczno-pedagogicznej na wskazanym obszarze	293	795
Liczba osób korzystających z oferty MDK na wskazanym obszarze	73	211

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Zgierza 2016-2020+.

Zdiagnozowane problemy w sferze gospodarczej na terenie obszaru rewitalizacji w Zgierzu to:

- niedostateczne możliwości finansowe miasta - brak kapitału;
- stosunkowo niewielkie wpływy budżetowe wynikające z pauperyzacji znacznej liczby mieszkańców;
- systematycznie spadająca liczba podmiotów gospodarczych.

Poniżej przedstawiono liczbę aktywnych podmiotów gospodarczych na obszarze rewitalizacji oraz na terenie całego miasta:

Tabela 11. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze gospodarczej - Zgierz

Wskaźnik	Obszar rewitalizacji	Miasto Zgierz
Liczba podmiotów gospodarczych na wskazanym obszarze	1330	4573

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Zgierza 2016-2020+.

Ponadto należy podkreślić, że, w stosunku do potencjału turystyczno-rekreacyjnego, stopień przedsiębiorczości mieszkańców (szczególnie z zakresu funkcjonowania przedsiębiorstw lokalnych) jest niski.

Na obszarze rewitalizacji wyznaczonym na terenie Zgierza, zagrożenie w sferze środowiskowej stanowi możliwa degradacja środowiska naturalnego, do której dojść może poprzez zanieczyszczenie odpadami komunalnymi. Przyczynia się do tego sąsiedztwo byłego składowiska odpadów komunalnych, wymagającego rekultywacji oraz incydentalne powstawanie dzikich wysypisk śmieci. Brak podjęcia odpowiednich działań prowadzić może do stanu zagrożenia nie tylko środowiska, ale poprzez potencjalny wpływ na stan wód, również dla zdrowia człowieka.

Na obszarze rewitalizacji zaobserwowano:

- niedostatki w zakresie różnego rodzaju infrastruktury, w tym: kanalizacji, sieci światłowodowych, infrastruktury drogowej, oświetlenia, monitoringu etc.;
- nierówny dostęp do podstawowych usług publicznych, w tym placówek edukacyjnych i instytucji kultury;
- niedoinwestowanie znacznych części miasta: braki w podstawowej infrastrukturze technicznej, słabe uzbrojenie i skomunikowanie potencjalnych terenów inwestycyjnych;

- tymczasową niemożność wyprowadzenia ruchu tranzytowego z centrum miasta;
- popularny, ale niedoinwestowany i zdeintegrowany system transportu publicznego;
- daleko posunięte zjawisko urban sprawl, czyli dezurbanizacji i poszerzania się terytoriów miasta, co znacznie zwiększa koszty funkcjonowania infrastruktury.

Gmina i Miasto Drzewica

Na obszarze rewitalizacji mieszka 3 220 osób, tj. 29,49% mieszkańców gminy. Przeprowadzona w dokumencie analiza sfery społecznej pozwoliła na wskazanie faktu zamieszkania zdecydowanie mniejszej liczby dzieci na obszarze miejskim w stosunku do obszarów wiejskich gminy (w grupie do 2 roku życia w mieście żyło 84 dzieci, a na wsi 215 (odpowiednio 28% i 72% - stan na dzień 30.09.2016). Mniejsza liczba dzieci może wskazywać na występowanie aspektu kryzysowego, szczególnie biorąc pod uwagę współwystępowanie problemu niższego przyrostu naturalnego na terenie miasta.

Biorąc pod uwagę pomoc społeczną, największa liczba rodzin otrzymywała wsparcie ze względu na problem bezrobocia i ubóstwa. Ponadto, ponownie największe natężenie problemu odnotowano na terenie miejskim gminy. Podobna sytuacja występuje w przypadku rosnącej liczby osób borykających się z problemem uzależnienia od alkoholu, również zamieszkujących obszar rewitalizacji (miejską część gminy).

Wśród problemów gospodarczych występujących na wyznaczonym obszarze zdegradowanym wymienić należy małą liczbę przedsiębiorstw zakładanych przez mieszkańców miasta (a więc niski poziom przedsiębiorczości lokalnej), utratę funkcji gospodarczych Placu Wolności czy też brak wykorzystania terenów, obniżając przy tym atrakcyjność gospodarczą miasta (np. tereny przy Drzewiczce). Poza tym, w ramach tej sfery wyróżnić można również występowanie aspektów kryzysowych w takich formach jak zły stan techniczny dróg, brak monitoringu czy niewystarczające oznakowanie ulic.

Na obszarze rewitalizacji, wyznaczonym na części obszaru miejskiego gminy, odnotowano występowanie aspektów kryzysowych w sferze środowiskowej. Zaliczyć do nich należy zanieczyszczenie powietrza (wynikające przede wszystkim z niskiej emisji pochodzącej z ogrzewania indywidualnego i komunikacji indywidualnej i publicznej), niską efektywność energetyczną budynków oraz problem nieuporządkowanej zieleni miejskiej (przede wszystkim obszar parku, Jeziora Drzewickiego i rzeki Drzewiczki).

Wyznaczony obszar rewitalizacji charakteryzuje się występowaniem problemów z zakresu materialno-przestrzennego. Zwrócono uwagę na niedostosowanie rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru (np. Plac Wolności, Park, tereny nad rzeką Drzewiczką, stadion, tereny nad Zalewem Drzewickim), pogarszający się stan techniczny obiektów i przestrzeni (w tym niszczące elewacje), zły stan techniczny dróg czy niewystarczające ich oznakowanie.

Gmina Bolimów

Na obszarze rewitalizacji mieszka 966 osób, tj. 23,89% mieszkańców gminy. Analiza sfery społecznej wykazała, że dominującymi powodami przyznawania pomocy socjalnej jest ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, długotrwała lub ciężka choroba, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, a także pomoc dla osób i rodzin z problemami alkoholowymi. Poza tym, wskazano na problem braku oświetlenia miejsc publicznych w nocy, skutkujący obniżeniem poczucia bezpieczeństwa mieszkańców.

Gmina ma charakter rolniczy poprzez co lokalna gospodarka zdominowana jest przez działalność rolniczą. Słabe gleby sprawiają, że przeważają małe, tradycyjne gospodarstwa o niewielkiej powierzchni, często nieukierunkowane na jeden model produkcji roślinnej bądź zwierzęcej. Problem

obszaru rewitalizacji stanowi również wynikający z tego niski poziom przedsiębiorczości lokalnej społeczności, skutkujący małą liczbą zakładanych przedsiębiorstw.

Na wyznaczonym obszarze rewitalizacji odnotowano występowanie takich negatywnych zjawisk środowiskowych jak: zanieczyszczenie powietrza, uciążliwy ruch pojazdów (głównie przez centrum miejscowości) oraz niską emisję zarówno z gospodarstw domowych, jak i budynku gminnego ogrzewanego węglem.

Na terenie rynku odnotowano niedostosowanie rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru. Ponadto, obszar rewitalizacji charakteryzuje się złym stanem technicznym obiektów i przestrzeni oraz pogarszającym się stanem dróg wokół rynku.

Gmina Kocierzew Południowy

Na obszarze rewitalizacji mieszka 766 osób, tj. 17,4% mieszkańców gminy. Jako obszar rewitalizacji wyznaczone zostały dwie miejscowości: Boczek oraz Kocierzew Południowy. Głównymi problemami społecznymi występującymi na ich obszarze są:

- Boczek: mała liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym, wysoka liczba osób długotrwale bezrobotnych, wysoka liczba czynów zabronionych i interwencji policyjnych w 2015 roku.
- Kocierzew Południowy: mała liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym oraz znaczna liczba osób korzystających ze świadczeń socjalnych.

Z zakresu sfery gospodarczej na terenie przewidzianym do rewitalizacji zidentyfikowany został problem w postaci małej liczby podmiotów gospodarczych (problem występuje w obu miejscowościach wskazanych jako obszar rewitalizacji).

Na wyznaczonym obszarze rewitalizacji występuje problem zanieczyszczenia powietrza. Głównymi źródłami zanieczyszczeń (oprócz ozonu) są: ciepłownictwo komunalne i indywidualne, komunikacja samochodowa oraz wypalanie traw i rżysk.

Wśród problemów materialno-przestrzennych obszaru rewitalizacji Gminy Kocierzew Południowy wskazać należy brak kanalizacji, gazyfikacji, sieci światłowodowej, migrację mieszkańców do miast oraz małą liczbę uzbrojonych terenów pod inwestycje.

Gmina Miasto Ozorków

Na obszarze rewitalizacji mieszka 2 611 osób, tj. 14% mieszkańców gminy. Głównymi problemami społecznymi wyznaczonego obszaru rewitalizacji są: ubóstwo (wysoki odsetek osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej ze względu na ten aspekt problemowy), bezrobocie (w tym problem bezrobocia długotrwałego), niskie wyniki w nauce oraz wysoki poziom przestępczości.

Mimo stosunkowo wysokiej liczby podmiotów gospodarczych działających na obszarze rewitalizacji, nie odnotowuje się wysokich dochodów mieszkańców.

Na obszarze rewitalizacji odnotowano występowanie zjawiska degradacji terenów zieleni urządzonej oraz niewystarczające zagospodarowanie terenów rekreacji w Dolinie Bzury i nad Zalewem Miejskim. Poza tym wskazano na występowanie nieużytków miejskich.

Wśród problemów tejże sfery wymienić należy dekapitalizację budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej, infrastruktury drogowej oraz degradację terenów i obiektów przemysłowych. Zabudowa mieszkaniowa wymaga remontu, a przestrzeń publiczną odpowiedniego zagospodarowania.

Gmina Poddębice

Pod względem społecznym obszar rewitalizacji charakteryzuje się on wysokim poziomem ubóstwa, bezrobocia, przestępczości i naruszeń prawa. Ponadto, odnotowano niską aktywność społeczną mieszkańców oraz brak wystarczającej oferty spędzania czasu wolnego. Warto również zwrócić uwagę na wysoki udział osób w wieku powyżej 65 lat w ogóle mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Tabela 12. Wskaźniki ze sfery społecznej - Gmina Poddębice

Wskaźnik	Obszar 1	Obszar 2	Obszar 3	Średnia dla gminy
Wskaźnik bezrobocia (udział bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności) w %	4,1	3,7	4,2	4,1
Liczba wydanych „Niebieskich kart” na 1 tys. ludności	1,6	1,4	3,0	1,5
Udział osób korzystających ze środków pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem w %	3,9	7,1	6,7	4,6
Wskaźnik wykroczeń w % liczby ludności	2,4	1,9	2,7	1,2
Udział ludności w wieku 65+	13,3%	6,7%	19,9%	15,6%
Udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności	63,9%	68,9%	58,2%	58,3%

Źródło: Program Rewitalizacji dla Gminy Poddębice.

Wyznaczony na terenie gminy obszar rewitalizacji cechuje się szeregiem aspektów problemowych w sferze gospodarczej. Wyszczególnić należy niski poziom przedsiębiorczości lokalnej (liczba podmiotów gospodarczych na 1 tys. ludności) oraz brak miejsc noclegowych w obiektach turystycznych.

Tabela 13. Wskaźniki ze sfery gospodarczej - Gmina Poddębice

Wskaźnik	Obszar 1	Obszar 2	Obszar 3	Średnia dla gminy
Wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów gospodarczych na 1 tys. ludności)	103,3	18,0	48,0	95,0
Liczba miejsc noclegowych w obiektach turystycznych (na 1 tys. ludności)	3,5	27,1	0,0	3,4
Udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności	63,9%	68,9%	58,2%	58,3%

Źródło: Program Rewitalizacji dla Gminy Poddębice.

Pod względem aspektu środowiskowego na terenie gminy wskazać należy sferę problemową w zakresie słabo wykorzystanych bogatych zasobów wód termalnych (rozwiązania nie są oparte o nowoczesne technologie ekologiczne i energooszczędne).

Wśród problemów materialno-przestrzennych obszaru rewitalizacji tej gminy wskazać należy niską jakość terenów publicznych, zdekapitalizowanie, a w konsekwencji zanik funkcji dawnego ośrodka sportu i rekreacji oraz słabe skomunikowanie obiektów wymagających rewitalizacji z pozostałymi obszarami miasta.

Na terenie obszaru rewitalizacji zlokalizowanych było 100% przestępstw zarejestrowanych w Gminie. Obszar ten zamieszkiwało również 100% wszystkich mieszkańców Gminy Rzeczyca, którzy zostali skierowani na przymusowe leczenie odwykowe. 81% osób, które korzystają z pomocy społecznej na terenie Gminy to mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Szczegółowe dane zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 14. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze społecznej

Wskaźnik	Obszar rewitalizacji	Cała Gmina
liczba przestępstw	37	37
liczba ludności korzystającej z pomocy społecznej	488	601
liczba ludności skierowanej przymusowe leczenie odwykowe	5	5

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy Rzeczyca.

Ponadto na obszarze zdiagnozowano:

- zmniejszającą się liczbę ludności obszaru;
- brak dostępu do placówek opieki nad dziećmi do lat 3;
- niewystarczający stan infrastruktury szkolnej i przyszkolnej (w szczególności z zakresu infrastruktury sportu na potrzeby dzieci i młodzieży);
- niewystarczającą ofertę zajęć pozalekcyjnych w stosunku do zgłaszanych potrzeb;
- niewystarczający dostęp do innowacyjnych metod nauczania i narzędzi podnoszących kompetencje kadry nauczycieli;
- niewystarczający dostęp do kultury – trudności z samodzielnym dojazdem dzieci i młodzieży do głównego obiektu kulturalnego gminy;
- znaczny udział liczby osób korzystających z pomocy społecznej wraz ze wzrostem kwoty wypłacanych zasiłków;
- znaczny udział przestępstw na obszarze w liczbie przestępstw całej gminy.

Na terenie obszaru rewitalizacji zdiagnozowano brak terenów inwestycyjnych wspomagających jego rozwój. Ponadto w sposób niewystarczający wykorzystywany jest potencjał krajobrazowy i przestrzenny, który mógłby wpłynąć na rozwój turystyki.

W sferze środowiskowej na obszarze rewitalizacji wyznaczonym w Gminie Rzeczyca zdiagnozowano niewystarczającą promocję walorów przyrodniczych.

W sferze materialno-przestrzennej, obszar rewitalizacji Gminy Rzeczyca charakteryzuje się:

- niezadowalającą jakością dróg gminnych;
- brakiem alternatywy dla komunikacji samochodowej (np. infrastruktura przystosowana do potrzeb rowerzystów);
- niewystarczająco rozwiniętą i nierównomiernie się rozwijającą infrastrukturą skierowaną do uczestników ruchu drogowego i pieszych (chodniki, oświetlenie uliczne);
- złym stanem obszarów i obiektów zabytkowych;
- brakiem miejsc integracji mieszkańców;
- niskim poziomem estetyki.

W obrębie obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Zapolice, zdiagnozowano następujące problemy:

- Beleń – co czwarty mieszkaniec korzysta ze świadczeń pomocy społecznej, występuje zjawisko niskiej aktywności społecznej, spowodowanej głównie ubóstwem i koncentracją na problemach własnych. Obszar ten charakteryzuje się wysokim poziomem bezrobocia;
- Młodawin Górny – 11,5% mieszkańców korzysta ze świadczeń pomocy społecznej (średnia dla gminy wynosi 10,9%), lokalna społeczność nie uczestniczy w życiu społecznym i kulturalnym. Poziom ubóstwa, szczególnie wśród rodzin dotkniętych problemem bezrobocia, jest na tyle wysoki, iż nie są w stanie samodzielnie ponosić kosztów utrzymania. Brak mieszkań socjalnych w obrębie sołectwa uniemożliwia podjęcie działań aktywizacyjnych w kierunku osiągnięcia samodzielności ekonomicznej, pogłębiając negatywne zjawiska społeczne;
- Zapolice - wśród mieszkańców sołectwa dominują osoby w wieku poprodukcyjnym, często niesamodzielne, korzystające z usług opiekuńczych. Głównym problemem społecznym, występującym na tym obszarze jest także niewystarczający dostęp do podstawowych usług zdrowotnych i rehabilitacyjnych oraz odpływ ludzi w wieku produkcyjnym do aglomeracji miejskiej z powodu braku ofert pracy. System edukacji wymaga wsparcia w zakresie poprawy jakości kształcenia na poziomie elementarnym, celem zapewnienia równego startu dzieciom i młodzieży, a także przeciwdziałaniu przedwczesnemu kończeniu szkoły, utrudniającemu lub wręcz uniemożliwiającemu podjęcie aktywności zawodowej;
- Holendry – charakteryzują się wysokim odsetkiem osób bezrobotnych (18,7% w stosunku do stopy bezrobocia na terenie gminy – 13,1% i kraju – 8,5%) oraz korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (6,5%). Jest to spowodowane dużą migracją za granicę ludzi w wieku produkcyjnych z rodzin dotkniętych bezrobociem;
- Strońsko – zdiagnozowano wysoki odsetek osób w wieku poprodukcyjnym oraz niską aktywność społeczną osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym.

Dane wskaźnikowe przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 15. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze społecznej - Gmina Zapolice

Wskaźnik	Beleń	Holendry	Młodawin Górny	Strońsko	Średnia dla całej Gminy
% mieszkańców korzystających z pomocy społecznej w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców gminy korzystających ze świadczeń pomocy społecznej	24,60%	6,40%	11,50%	3,50%	9,7%
odsetek osób bezrobotnych zarejestrowanych w ogólnej liczbie osób bezrobotnych w gminie	18,80%	18,70%	16,10%	15,60%	13,1%
odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym zamieszkujących w gminie Zapolice	20,90%	18,80%	12,80%	30%	17,3%

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy Zapolice na lata 2016 – 2023.

Na terenie wszystkich podobszarów rewitalizacji funkcjonuje niższa niż średnia dla całej Gminy liczba podmiotów wpisanych do REGON. Szczegółowe dane przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 16. Wskaźnik obrazujący sytuację w sferze gospodarczej – Gmina Zapolice

Wskaźnik	Beleń	Holendry	Młodawin Górny	Strońsko	Średnia dla całej Gminy
Liczba podmiotów wpisanych do REGON na 1000 ludności w gminie Zapolice	76,4	75,7	53,6	50,4	78,0

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy Zapolice na lata 2016 – 2023.

W sferze środowiskowej zdiagnozowano następujące problemy:

- potencjalne zagrożenie jakości powietrza związane z ruchem na drogach;
- brak rewaloryzacji parków, które mogłyby stać się ciekawymi punktami turystycznymi;
- zaniedbanie terenów naturalnych;
- niewykorzystany potencjał przyrodniczy i krajobrazowy obszaru rewitalizacji.

W sferze materialno-przestrzennej na podobszarach rewitalizacji zdiagnozowano następujące zjawiska kryzysowe:

- Beleń - brak środków finansowych na zaspokajanie podstawowych potrzeb życiowych przekłada się na niemożność inwestowania w infrastrukturę techniczną, w tym w szczególności w budynkach mieszkalnych, gdzie nadal dominuje wykorzystanie pieców węglowych w procesie grzewczym, mimo podejmowanych przez gminę działań w zakresie wdrożenia odnawialnych źródeł energii.
- Młodawin Górny - niewystarczający dostęp do infrastruktury komunikacyjnej. Jest to bardzo istotny problem ze względu na to, że większość mieszkańców sołectwa (ok. 69% spośród osób aktywnych zawodowo), dojeżdża do pracy w sąsiednich gminach. Brakuje również odpowiedniej infrastruktury społecznej, która umożliwiałaby zwiększenie aktywności mieszkańców i zaangażowanie w funkcjonowanie społeczności.
- Gmina Zapolice – główny ośrodek gminy, gdzie stan infrastruktury budynków, zarówno użyteczności publicznej, jak i mieszkalnych wskazuje na potrzebę istotnej modernizacji oraz dostosowania do zmieniających się funkcji obszaru.
- Holendry - zarówno budynki użyteczności publicznej, jak i budynki mieszkalne są w złym stanie technicznym, wymagającym modernizacji i dostosowania do potrzeb społecznych, w tym w szczególności zapewnienia opieki dla dzieci do lat 3.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Obszar rewitalizacji wyznaczony na terenie Miasta i Gminy Biała Rawska osiągnął wartości mniej korzystne niż średnia dla całej Gminy w przypadku wszystkich analizowanych wskaźników, tj.:

- depopulacja;
- ubóstwo;
- bezradność;
- alkoholizm;
- niepełnosprawność;
- bezrobocie;
- niska przedsiębiorczość.

Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 17. Zjawiska kryzysowe zdiagnozowane w sferze społecznej - Biała Rawska

Teren	Depopulacja	Ubóstwo	Bezradność	Alkoholizm	Niepelnosprawność	Bezrobocie	Niska przedsiębiorczość	Suma
Miasto ogółem								2
Historyczne centrum miasta Biała Rawska								7
Teren po byłym PGR-ze w Białej Rawskiej								7
Tereny nadbrzeża Białki								1
Osiedle Blokowe								4
Osiedle jednorodzinne								1

Źródło: Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 – 2022.

Na terenie obszaru rewitalizacji zdiagnozowano małą liczbę zakładów pracy i podmiotów gospodarczych.

Tabela 18. Liczba podmiotów gospodarczych na terenie obszaru rewitalizacji i innych części miasta

Część miasta	Liczba podmiotów gosp.
Historyczne centrum	15
Osiedle blokowe po dawnym PGR-ze	5
Osiedle blokowe	22
Osiedle jednorodzinne	40
Nadbrzeża Białki	18

Źródło: Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 – 2022.

Do nagromadzenia zjawisk kryzysowych na tym terenie przyczynia się również niska przedsiębiorczość mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Główne ciągi komunikacyjne przeprowadzone przez centrum miasta powodują:

- zanieczyszczenie powietrza;
- wysoki poziom hałasu;
- występowanie prawdopodobieństwa skażenia środowiska w wyniku zagrożenia wypadkami komunikacyjnymi.

Tabela 19. Wskaźniki oceny powietrza przy drogach – Biała Rawska

Wskaźniki oceny powietrza przy drogach dla Miasta i Gminy	występowanie
Historyczne centrum	poziom B[a]P –8,0 1 ng/m ³
Osiedle blokowe po dawnym PGR-ze	poziom B[a]P –8,0 0 ng/m ³

Osiedle blokowe	poziom B[a]P –2,10 ng/m ³
Osiedle jednorodzinne	poziom B[a]P –2,5 0 ng/m ³
Nadbrzeża Białki	poziom B[a]P –2,0 0 ng/m ³

Źródło: Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 – 2022.

Ponadto na obszarze rewitalizacji występują zdegradowane skwery, parki i miejsca integracji.

Tabela 20. Występowanie zdegradowanych skwerów, parków i miejsc integracji – Biała Rawska

Występowanie zdegradowanych skwerów, parków i miejsc integracji na obszarze Miasta i Gminy	występowanie
Miasto Biała Rawska	występowanie
Historyczne centrum	występowanie
Osiedle blokowe po dawnym PGR-ze	brak
Osiedle blokowe	brak
Osiedle jednorodzinne	brak
Nadbrzeża Białki	brak

Źródło: Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 – 2022.

W sferze materialno-przestrzennej na obszarze rewitalizacji zdiagnozowano:

- niewystarczającą liczbę mieszkań komunalnych;
- istnienie barier utrudniających osobom z niepełnosprawnościami udział w życiu społeczno-zawodowym;
- brak placówek dla nieletnich i samotnych matek oraz brak całodobowych placówek opiekuńczo-leczniczych dla osób starszych i niepełnoprawnych;
- zdegradowaną przestrzeń historycznego rynku;
- spaloną pierzeję rynku;
- zdegradowany obszar budownictwa wielorodzinnego;
- zdegradowane obiekty zabytkowe;
- wymagającą rewaloryzacji część parku.

Oprócz tego na obszarze rewitalizacji zdiagnozowano występowanie zdegradowanych ciągów komunikacyjnych, linii elektroenergetycznych degradujących przestrzeń staromiejską oraz brak domów ogrzewanych olejem opałowym.

Tabela 21. Zdegradowane ciągi komunikacyjne - Biała Rawska

Zdegradowane ciągi komunikacyjne stanowiące zagrożenia dla uczestników ruchu na terenie Miasta i Gminy	1,46
Historyczne centrum	0,45
Osiedle blokowe po dawnym PGR-ze	0,22
Osiedle blokowe	0
Osiedle jednorodzinne	0,10

Źródło: Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 – 2022.

Tabela 22. Liczba domów ogrzewanych olejem opalowym – Biała Rawska

Liczba domów ogrzewanych olejem opalowym na terenie Miasta i Gminy	85
Historyczne centrum	0
Osiedle blokowe po dawnym PGR-ze	0
Osiedle blokowe	1
Osiedle jednorodzinne	10
Nadbrzeża Białki	5

Źródło: Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 – 2022.

Tabela 23. Występowanie linii elektroenergetycznych degradujących przestrzeń – Biała Rawska

Występowanie linii elektroenergetycznych degradujących przestrzeń staromiejską na terenie Miasta i Gminy	występowanie
Historyczne centrum	występowanie
Osiedle blokowe po dawnym PGR-ze	występowanie
Osiedle blokowe	brak degradacji
Osiedle jednorodzinne	brak degradacji
Nadbrzeża Białki	brak degradacji

Źródło: Zintegrowany program rewitalizacji Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2015 – 2022.

Miasto i Gmina Sulejów

Obszar rewitalizacji wyznaczony na terenie Miasta i Gminy Sulejów osiągnął wartości mniej korzystne niż średnia dla całej Gminy w przypadku 7 z 8 wskaźników, tj.:

- liczba osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 osób;
- liczba przestępstw na 1000 osób;
- liczba przestępstw przeciwko rodzinie i opiece na 10 000 osób;
- liczba niebieskich kart na 100 osób;
- liczba ofiar przemocy na 1000 osób;
- czyny karalne nieletnich na 1000 osób;
- wielkość zaległości czynszowych na 100 osób.

Tabela 24. Wskaźniki dla sfery społecznej - Sulejów

Wskaźnik	Średnia wartość dla całej Gminy	Wartość dla obszaru rewitalizacji
Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 osób	70,37	82,24
Liczba przestępstw na 1000 osób	5,55	14,63
Liczba przestępstw przeciwko rodzinie i opiece na 10 000 osób	3,7	10,09
Liczba niebieskich kart na 100 osób	0,31	0,55
Liczba ofiar przemocy na 1000 osób	2,41	4,04
Czyny karalne nieletnich na 1000 osób	0,12	1,01
Wielkość zaległości czynszowych na 100 osób	1325,01	4137,02
Liczba NGO na 100 osób	0,23	0,3

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Sulejów na lata 2016-2023.

Wnioskować można, że mieszkańców obszaru rewitalizacji dotyczą takie problemy jak: ubóstwo, przestępczość, czy przemoc w rodzinie. Jedynym wskaźnikiem, dla którego obszar rewitalizacji osiągnął wartość bardziej korzystną niż średnia dla gminy to liczba organizacji pozarządowych na 100 osób.

W dzielnicach Centrum i Podklasztorze zdiagnozowano wyższy niż na terenie całej Gminy odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w przeliczeniu na 100 osób jest tylko niewiele wyższa od średniej dla Gminy (należy podkreślić, że średnia ta została zaniżona przez dużą liczbę terenów wiejskich, na których nie działa ani jeden podmiot gospodarczy).

Tabela 25. Wskaźniki dla sfery gospodarczej - Sulejów

Wskaźnik	Średnia dla Gminy	Centrum	Podklasztorze
Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej na 100 osób	5,53	7,21	6,43
Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności	17,61	22,2	17,82

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Sulejów na lata 2016-2023.

Obszar rewitalizacji charakteryzuje się:

- nieuporządkowaną gospodarką odpadami;
- zbyt małymi inwestycjami w odnawialne źródła energii;
- niezadowalającym stanem terenów zieleni;
- niewystarczającym wyeksponowaniem terenów wartościowych krajobrazowo i cennych przyrodniczo.

Na obszarze miasta Sulejów wyroby azbestowe występują w ograniczonym zakresie, jednak należy podkreślić, że spośród wszystkich części miasta, najwięcej wyrobów azbestowych znajduje się na terenie Podklasztorza. Wśród powodów niskiej jakości życia na obszarze rewitalizacji zdiagnozować można dodatkowo problem zanieczyszczenia powietrza oraz nadmiernego hałasu.

Ze względu na strukturę przestrzenną miasta w jego obrębie występują znaczne utrudnienia w ruchu komunikacyjnym. Uciążliwe jest zwłaszcza położenie przy drogach krajowych, przebiegających przez ścisłe centrum miasta. Wpływa to negatywnie na bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego i pieszych.

Na obszarze rewitalizacji zdiagnozowano także niewystarczający dostęp do infrastruktury technicznej, w tym do sieci kanalizacyjnej i sieci gazowej. Głównym problemem w gminie jest natomiast brak ładu przestrzennego i właściwego zagospodarowania przestrzeni, głównie śródmiejskiej i jego niska funkcjonalność, utrudniona poprzez przeszkody komunikacyjne:

- drogi krajowe;
- rzekę Pilicę.

Ponadto obiekty zabytkowe na terenie gminy nie są w odpowiedni sposób wyeksponowane, a w przestrzeni śródmiejskiej zauważa się zaniedbania, wpływające na niski poziom estetyki obszaru. Istnieje również konieczność rewitalizacji dawnych terenów wypoczynkowo-rekreacyjnych.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

Obszar rewitalizacji wyznaczony w Tomaszowie Mazowieckim charakteryzuje się:

- wysokim bezrobociem;
- wysokim bezrobociem wśród osób z niskim wykształceniem;

- niewystarczającą ofertą działań aktywizujących zawodowo;
- starzeniem się społeczeństwa;
- występowaniem nasilonego zjawiska uzależnienia od pomocy społecznej;
- akceptacją kryzysowych zjawisk społecznych oraz dziedziczenia biedy;
- wzrostem liczby osób uzależnionych;
- nieprawidłowościami w wypełnianiu przez rodziny określonych ról społecznych;
- problemami z niedostosowaniem obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
- niestabilną sytuacją lokalową oraz trudnościami w pozyskiwaniu środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na działania niwelujące zjawiska kryzysowe dla organizacji pozarządowych;
- brakiem wsparcia instytucjonalnego dla organizacji pozarządowych;
- negatywnym wizerunkiem wśród mieszkańców miasta;
- niskim poczuciem bezpieczeństwa oraz wysokim wskaźnikiem przestępczości.

Na terenie przeznaczonym do rewitalizacji zaobserwowano występowanie negatywnych zjawisk gospodarczych – większość podmiotów występujących na tym podobszarze to małe przedsiębiorstwa handlowo-usługowe o niskiej rentowności bez wizji rozwoju i chęci inwestowania.

Mapa przekroczenia poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego i poziomu docelowego benzo(a)pirenu pokazuje, że cały obszar Tomaszowa Mazowieckiego znajduje się w strefie przekroczeń dopuszczalnego wskaźnika. Z kolei pył PM_{2,5}, charakteryzujący się mniejszą wielkością cząstek występuje przede wszystkim w centrum miasta.

Monitoring stanu wód w Tomaszowie Mazowieckim prowadzony jest w dwóch punktach – na rzece Wolbórze oraz Czarnej. W obu tych punktach potencjał ekologiczny oceniany jest jako słaby⁹. Stan chemiczny dla rzeki Czarnej jest dobry, a dla Wolbórki występują przekroczenia dopuszczalnych stężeń maksymalnych. Ostateczna ocena wód powierzchniowych dla Tomaszowa Mazowieckiego na tej podstawie została określona jako zła.

Na terenie obszaru rewitalizacji wyznaczonego w obrębie Tomaszowa Mazowieckiego:

- występują nieużytkowane lub zaniedbane parki miejskie i tereny zieleni skoncentrowane w szczególności w centrum miasta;
- istnieją enklawy zabudowy wielorodzinnej, w których pogłębiają się problemy społeczne;
- na terenie Śródmieścia zlokalizowane są kamienice pozbawione infrastruktury wodno-sanitarnej i ciepłowniczej oraz wymagające remontu;
- mieszkańcy nie są zaangażowani w działania mające na celu poprawę estetyki i funkcjonalności ich najbliższego otoczenia;
- zaobserwowano zaniedbanie ogólnego wizerunku centrum miasta;
- zdiagnozowano zły stan techniczny obiektów użyteczności publicznej oraz bariery architektoniczne, które utrudniają lub uniemożliwiają osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z tych obiektów;
- obiekty należące do dziedzictwa kulturowego są zaniedbane i wyeksponowane w niewystarczający sposób.

Miasto Rawa Mazowiecka

⁹ Zgodnie z definicją Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska, potencjał ekologiczny jest określeniem jakości struktury i funkcjonowania ekosystemu wód powierzchniowych, sklasyfikowanej na podstawie wyników badań elementów biologicznych oraz wspierających je wskaźników fizykochemicznych i hydromorfologicznych.

Na terenie Rawy Mazowieckiej występują następujące problemy społeczne:

- wysokie uzależnienie od pomocy społecznej;
- wysoki udział osób z niepełnosprawnościami w rodzinach;
- wysokie obciążenie demograficzne;
- niewystarczające działania edukacyjne, wsparcie psychologiczne i aktywizacyjne;
- występowanie rodzin, w których występują problemy z prawidłowym wypełnianiem ról społecznych;
- wykluczenie osób niepełnosprawnych, spowodowane niedostosowaniem miasta do ich potrzeb;
- niewystarczające działania związane z aktywizacją zawodową i społeczną osób długotrwale bezrobotnych, w tym szczególnie osób wykluczonych społecznie z powodu długotrwałego pozostawania bez pracy;
- wysokie bezrobocie wśród młodych osób w wieku 25-34 lata;
- system edukacji niedostosowany do potrzeb rynku pracy;
- brak wykorzystania energii i zaangażowania młodych emerytów;
- niskie poczucie bezpieczeństwa mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Zdiagnozowano dużą rotację przedsiębiorstw w centrum miasta, co świadczy o krótkim okresie funkcjonowania podmiotów gospodarczych w obecnej przestrzeni śródmiejskiej. Ponadto na terenie obszaru rewitalizacji miasta Rawa Mazowiecka zaobserwowano stan kryzysowy w sferze gospodarczej, charakteryzujący się dużym udziałem osób w wieku poprodukcyjnym, niskim udziałem firm oraz malejącą przedsiębiorczością mieszkańców. Należy również stale stwarzać warunki do samozatrudnienia oraz do rozwoju przedsiębiorstw – obecnie nie są one wystarczające. Największa koncentracja firm zarejestrowanych w systemie REGON występuje w ścisłym centrum miasta oraz jego bezpośrednim sąsiedztwie. Wskazuje to na zainteresowanie inwestorów tym obszarem i przede wszystkim znaczny potencjał rozwojowy. Największa koncentracja problemów następuje natomiast w rejonie ulic Miła i Warszawska.

Na terenie obszaru rewitalizacji konieczne jest ograniczenie źródeł niskiej emisji oraz poprawa efektywności energetycznej. Negatywnym zjawiskiem jest również duży ubytek drzew, które w obszarze miejskim są szczególnie cenne, a także niska jakość wód.

Ponadto mieszkańcy nie posiadają odpowiedniej wiedzy na temat możliwości zmiany sposobów ogrzewania, szkodliwości spalania odpadów (tj. butelki plastikowe, tworzywa sztuczne, opakowania z powłoką aluminiową), sposobów oszczędzania zasobów (eliminacja strat wody, zmniejszenie jej zużycia) i energii (termomodernizacja, stosowanie materiałów energooszczędnych w budownictwie) oraz znaczenia terenów zieleni dla miasta i zdrowia ludzi.

Na terenie Rawy Mazowieckiej występuje niewystarczająca liczba obiektów pełniących funkcje kulturalne i rekreacyjne, co wpływa na ograniczenia w ofercie spędzania czasu wolnego mieszkańców obszaru rewitalizacji. W mieście widoczne są złe warunki mieszkaniowe (szczególnie w budynkach komunalnych i socjalnych), w związku z czym konieczne są działania związane z podnoszeniem standardu zabudowy, szczególnie w centrum miasta. Ponadto wiele budynków wymaga zmiany sposobu ogrzewania oraz termomodernizacji. Mieszkańcy obszaru rewitalizacji nie są zaangażowani w działania mające na celu aranżację i poprawę estetyki oraz funkcjonalności przestrzeni wspólnych. Zaobserwowano również występowanie barier architektoniczno-urbanistycznych, negatywnie oddziałujących na mobilność osób z niepełnosprawnościami i starszych. Problemem wpływającym na zaistnienie stanu kryzysowego w obrębie obszaru rewitalizacji są również akty wandalizmu.

6.4.3. Niezbędne zadania wspierające na obszarze rewitalizacji Miasto Piotrków Trybunalski

SFERA SPOŁECZNA

- Stworzenie atrakcyjnej edukacji pozaszkolnej.
- Wspieranie finansowe organizacji, placówek i instytucji działających w obszarze zagospodarowania czasu wolnego młodzieży
- Rozwój wolontariatu.
- Wspieranie środowisk młodzieżowych pracą animatorów społecznych.
- Przygotowanie dla młodzieży przestrzeni do samorealizacji.

SFERA GOSPODARCZA

- Większa współpraca lokalnych przedsiębiorców i samorządu.
- Podjęcie przez miasto funkcji koordynatora promocji gospodarczej.
- Stworzenie mechanizmu porozumiewania się przedsiębiorców i właścicieli nieruchomości dla organizowania działalności gospodarczej w szerszej skali.
- Zwiększenie zaufania rynku do szans gospodarczych obszaru rewitalizacji.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Interwencja w zakresie zmiany systemu grzewczego. w celu ograniczenia niskiej emisji

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Zwiększenie dostępności do urządzeń i terenów rekreacyjnych.
- Zaprojektowanie przestrzeni publicznych przyjaznych mieszkańcom, zgodnie z ich potrzebami.
- Zagospodarowanie miejsc spotkań dla młodzieży.
- Zagospodarowanie przestrzeni pokoleniowych.
- Zapewnienie dostępu do przestrzeni i urządzeń dla osób niepełnosprawnych.
- Ponowne zagospodarowanie zaniedbanych przestrzeni publicznych.
- Konieczność wykorzystania małej architektury.

SFERA SPOŁECZNA

- Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/ lub zagrożonych ubóstwem oraz pomoc osobom uzależnionym, zamieszkującym obszar rewitalizacji.
- Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększenie możliwości zatrudnienia.
- Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji.
- Wyrównanie szans edukacyjnych i stworzenie możliwości do rozwoju ludzi młodych.
- Zapewnienie udziału w życiu społecznym seniorom oraz osobom niepełnosprawnym.

SFERA GOSPODARCZA

- Zwiększenie oraz pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców obszaru rewitalizacji w zakresie handlu i usług.
- Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw i działalności gospodarczych mieszkańców na obszarze rewitalizacji.
- Tworzenie warunków do rozwoju sektora turystycznego i okołoturystycznego na obszarze rewitalizacji.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Ograniczenie tzw. "niskiej" emisji zanieczyszczeń.
- Zwiększenie terenów zieleni urządzonej służących wypoczynkowi i rekreacji mieszkańców.
- Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Połączenie funkcjonalno-przestrzenne staromiejskiej części miasta z Zalewem na Drzewicze oraz osiedla "Skała" z terenem wokół zbiornika wodnego.
- Zwiększenie funkcjonalności układów komunikacyjnych z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego.
- Uporządkowanie oraz stworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych i międzyblokowych sprzyjających aktywności mieszkańców.
- Zatrzymanie postępującej degradacji technicznej i/lub poprawa efektywności zasobów mieszkaniowych i budynków użyteczności publicznej.
- Uporządkowanie i zwiększenie dostępu do podstawowej infrastruktury komunalnej dla mieszkańców.
- Ochrona obiektów zabytkowych świadczących o tożsamości lokalnej.

Miasto Skierniewice

SFERA SPOŁECZNA	•Zwiększenie dostępności infrastruktury kultury, sportu i rekreacji dla mieszkańców obszaru rewitalizacji. •Wzmocnienie kapitału społecznego. •Poprawa warunków życia wszystkich mieszkańców Miasta Skierniewice.
SFERA GOSPODARCZA	•Tworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego na obszarze rewitalizowanym. •Aktywizacja mieszkańców.
SFERA ŚRODOWISKOWA	•Poprawa jakości powietrza. •Wzrost efektywności energetycznej obiektów mieszkalnych. •Termomodernizacja budynków na obszarze rewitalizacji. •Szerzenie postaw proekologicznych wśród mieszkańców.
SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA	•Poprawa warunków mieszkaniowych na obszarze rewitalizacji. •Poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych. •Zachowanie ładu przestrzennego i estetyka Miasta, wzmacnianie istniejących i wspieranie nowych funkcji miasta.

Miasto Zduńska Wola

SFERA SPOŁECZNA	•Rozwój infrastruktury wzmacniającej potencjał organizacji pozarządowych. •Wsparcie infrastruktury oraz organizacji świadczących usługi z zakresu kultury, edukacji, rekreacji i sportu. •Realizacja działań na rzecz zmniejszania skali negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, alkoholizmu, przemocy w rodzinie. •Wspieranie włączenia społecznego, w szczególności niepełnosprawnych oraz seniorów.
SFERA GOSPODARCZA	•Zwiększenie aktywności gospodarczej obszaru rewitalizacji oraz wzrost mobilności na lokalnym rynku pracy.
SFERA ŚRODOWISKOWA	•Termomodernizacja budynków mieszkalnych.
SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA	•Poprawa funkcjonalności przestrzeni obszaru rewitalizacji poprzez poprawę stanu infrastruktury komunikacyjnej oraz zwiększenie bezpieczeństwa. •Poprawa warunków zamieszkania na obszarze rewitalizacji.

Gmina i Miasto Drzewica

SFERA SPOŁECZNA

- Inwestycje w infrastrukturę społeczną (sportową, edukacyjną).
- Edukacja dzieci i młodzieży z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, wsparcie rodzin, podwyższanie kwalifikacji osób bezrobotnych, aktywizacja oraz pomoc osobom starszym, niepełnosprawnym i chorym.
- Wzmacnianie więzi społecznych, kultywowanie historii i tradycji.

SFERA GOSPODARCZA

- Wsparcie dla osób bezrobotnych, szukających zatrudnienia lub chcących założyć własną działalność gospodarczą.
- Potrzeba prowadzenia działań inwestycyjnych poprawiających jakość życia oraz podnoszących walory funkcjonalno-przestrzenne i środowiskowe przestrzeni z myślą o poprawie warunków prowadzenia działalności gospodarczej.
- Przywrócenie dawnych funkcji Placu Wolności.
- Tworzenie nowych miejsc pracy oraz podwyższanie kwalifikacji mieszkańców.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Uporządkowanie terenów w pobliżu Zalewu Drzewieckiego oraz rzeki Drzewiczki.
- Polepszenie jakości powietrza atmosferycznego w szczególności w centrum Miasta.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Stworzenie co najmniej dobrych warunków mieszkaniowych dla najbardziej potrzebujących mieszkańców Miasta, w tym osób starszych, najbiedniejszych.
- Przywrócenie funkcji społecznych na Placu Wolności w Drzewicy; rewitalizacja Parku.
- Przywrócenie atrakcyjności gospodarczej i turystycznej na Placu Wolności w Drzewicy.
- Zachowanie świetności obiektów zabytkowych.

Gmina Bolimów

SFERA SPOŁECZNA

- Budowanie i rozwijanie umiejętności społecznych mieszkańców obszaru rewitalizacji w takim zakresie, aby potrafili oni samodzielnie rozwiązywać pojawiające się przed nimi problemy i zagrożenia.
- Pobudzenie społecznej aktywności mieszkańców.
- Kształcenie i edukacja dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych.
- Stworzenie warunków bezpiecznego spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież.

SFERA GOSPODARCZA

- Stworzenie warunków do powstawania i rozwijania przedsiębiorczości, w tym do alokacji nowych przedsiębiorstw.
- Aktywizacja społeczna osób gotowych założyć własną działalność gospodarczą.
- Podejmowanie przedsięwzięć edukacyjnych zarówno wśród młodszych, jak i starszych mieszkańców.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Zapewnienie wsparcia dla gospodarki niskoemisyjnej.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Zwiększenie funkcjonalności Rynku im. T. Kościuszki.
- Zachowanie i dbałość o obiekty zabytkowe oraz te związane z historią i zwyczajami bolimowskiej wsi.
- Przywrócenie lub nadanie funkcjonalności budynkom nieużytkowanym.

Gmina Kocierzew Południowy

SFERA SPOŁECZNA

- Aktywizacja społeczno-zawodowa osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Rozwój działalności kulturalnej, artystycznej, sportowej, rekreacyjnej i edukacyjnej, w tym poprzez organizację cyklicznych wydarzeń.

SFERA GOSPODARCZA

- Wsparcie rozwoju działalności gospodarczej ukierunkowanej na tworzenie nowych miejsc pracy.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Zwiększenie różnorodności funkcjonalnej przestrzeni publicznych i zmiana sposobu ich wykorzystania.
- Rozbudowa infrastruktury technicznej.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Adaptacja istniejącej zabudowy zmierzająca do nadania nowych funkcji.
- Przebudowa i modernizacja obiektów kulturalnych.

SFERA SPOŁECZNA

- Wzrost aktywności i tożsamości lokalnej mieszkańców obszaru rewitalizacji.
- Aktywizacja kulturalna mieszkańców, szczególnie młodzieży.
- Wyrównanie szans w dostępie do edukacji dzieci i młodzieży.
- Podniesienie poziomu bezpieczeństwa publicznego w śródmieściu.
- Dostosowanie obiektów, w szczególności użyteczności publicznej i usługowej do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych.

SFERA GOSPODARCZA

- Aktywizacja zawodowa i społeczna osób objętych problemem ubóstwa i wykluczenia.
- Podniesienie poziomu przedsiębiorczości mieszkańców śródmieścia.
- Podniesienie konkurencyjności śródmieścia jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej i korzystania z usług lokalnego handlu i gastronomii.
- Rozwój inicjatyw publiczno-prywatnych zmierzających do wzrostu dochodów lokalnych firm.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Ochrona środowiska naturalnego zmierzająca do poprawy warunków zamieszkiwania.
- Zagospodarowanie terenów oraz obiektów przemysłowych, pod nowe funkcje zgodne z kierunkami rozwoju miasta.

SFERA MATERIALNO-
PRZESTRZENNA

- Stworzenie infrastruktury i przestrzeni do aktywizacji społecznej.
- Wzmocnienie centrotwórczych funkcji śródmieścia, jego roli jako miejsca integracji społecznej mieszkańców, centrum kultury, miejsca spędzania wolnego czasu, zakupów i rekreacji.
- Podniesienie atrakcyjności i poprawa ładu przestrzennego śródmieścia - przestrzeni nowoczesnej współistniejącej z historycznym charakterem dzielnicy, ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego śródmieścia.
- Poprawa warunków mieszkaniowych.

Gmina i Miasto Drzewica

SFERA SPOŁECZNA

- Rozwój oferty rekreacyjnej dla osób niepełnosprawnych opartej o źródła geotermalne.
- Podniesienie standardu wychowania przedszkolnego i szkolnego (podstawowego i gimnazjalnego), z uwzględnieniem na dzieci i młodzież zagrożoną wykluczeniem.
- Rozwój całorocznych form aktywności fizycznej mieszkańców, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami.
- Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem poprzez integrację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem.
- Zagospodarowanie czasu wolnego mieszkańców, w szczególności osób z dysfunkcjami oraz dzieci i młodzieży.

SFERA GOSPODARCZA

- Rozwój przedsiębiorczości z ofertą uzupełniającą usługi kompleksu rehabilitacyjno-rekreacyjnego, a także w oparciu o potencjał wodny i energetyczny odwiertu geotermalnego.
- Inicjowanie powstawania organizacji pozarządowych na obszarze zdegradowanym.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Rozwój funkcji rekreacyjnych na bazie zasobów naturalnych gminy.
- Rozwój usług leczniczo-rehabilitacyjnych opartych o źródła geotermalne.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Modernizacja bazy sportowej dla dzieci i młodzieży.
- Poprawa estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznej.
- Rozwój form współpracy administracji z mieszkańcami z wykorzystaniem nowoczesnych technik komunikacji.
- Kształtowanie pozytywnego wizerunku obszaru.

Miasto Zgierz

SFERA SPOŁECZNA	• Poszerzenie oferty usługowej na terenie centrum miasta. • Redukcja zagęszczenia lokatorów w budynkach komunalnych. • Zmniejszenie wysokiego poziomu bezrobocia wśród mieszkańców. • Zatrzymanie postępującego zmniejszania się liczby ludności.
SFERA GOSPODARCZA	• Zwiększenie możliwości inwestycyjnych podmiotów gospodarczych. • Poprawa warunków prowadzenia działalności gospodarczej.
SFERA ŚRODOWISKOWA	• Redukcja zanieczyszczenia powietrza. • Poprawa poziomu efektywności energetycznej budynków.
SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA	• Zagospodarowanie pustych powierzchni wewnątrz kwartałów. • Regeneracja zdegradowanej zabudowy. • Działania porządkujące, w tym uzupełnienie sieci ulicznej. • Wyposażenie budynków w infrastrukturę techniczną. • Poprawa jakości sieci wodociągowej. • Rozwój inwestycji drogowych.

Gmina Rzeczyca

SFERA SPOŁECZNA

- Należy stworzyć możliwości integracji społecznej.
- Należy wzmocnić aktywność społeczną poprzez propagowanie i nagradzanie aktywnych zachowań i inicjatyw obywatelskich.
- Należy stworzyć interesującą ofertę kulturalną dla poszczególnych grup mieszkańców.
- Zdiagnozowano potrzebę zapewnienia dostępu do innowacyjnych metod nauczania pozwalających na wszechstronne wsparcie młodych mieszkańców gminy.
- Ważna jest zmiana skali bezrobocia w gminie. Warto zadbać o wsparcie osób pozostających bez pracy.

SFERA GOSPODARCZA

- Należy wykorzystać potencjał rolniczy obszaru.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Obszary występowania zjawisk kryzysowych są obszarami o wyjątkowych walorach przyrodniczych. Należy zadbać o zachowanie i ochronę tych walorów i wykorzystanie ich jako podstawę procesów rozwojowych.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Jakość połączeń komunikacyjnych obszarów występowania zjawisk kryzysowych z pozostałym obszarem gminy jest niewystarczający. Możliwość bezpiecznego dotarcia do miejsc gminy, zapewniających zaspokojenia potrzeb bytowych i duchowych, infrastruktury usługowej, edukacyjnej i kulturalnej jest kluczowym aspektem jej funkcjonowania i dalszego rozwoju.

Gmina Zapolice

SFERA SPOŁECZNA

- Udzielanie rolnikom z obszaru zdegradowanego doradztwa w zakresie aktywnego wykorzystania potencjału indywidualnych gospodarstw rolnych.
- Działania aktywizujące, mające na celu usamodzielnienie ekonomiczne osób z niepełnosprawnością w wieku produkcyjnym oraz ich otoczenia.
- Działania aktywizujące, mające na celu utrzymanie sprawności osób starszych.
- Zwiększenie aktywności społecznej osób bezrobotnych.
- Poprawa warunków i jakości usług edukacyjnych dla dzieci w wieku szkolnym.

SFERA GOSPODARCZA

- Stworzenie warunków dla rozwoju działalności gospodarczej w zakresie wykorzystania potencjału rolniczego i sadowniczego.
- Stworzenie warunków dla rozwoju działalności gospodarczej w zakresie wykorzystania potencjału krajobrazowego i historycznego.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Promowanie i wykorzystanie walorów krajobrazowych i środowiskowych obszarów rewitalizowanych gminy dla rozwoju turystyki.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Zagospodarowanie przestrzeni publicznej funkcjonalnie powiązanej z obiektami poddawanych rewitalizacji, w tym rewaloryzacja terenów rekreacyjnych i atrakcyjnych historycznie, krajobrazowo i kulturowo.

Miasto i Gmina Biała Rawska

SFERA SPOŁECZNA

- Należy podjąć działania z zakresu zapewnienia wsparcia dla rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.
- Należy podjąć działania z zakresu zapewnienia dzieciom i młodzieży warunków do rozwoju zgodnie z ich potrzebami i prawami.
- Należy zadbać o zapewnienie systemu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień i przemocy.

SFERA GOSPODARCZA

- Należy podjąć działania mające na celu wzrost aktywności gospodarczej poprzez tworzenie nowych przedsiębiorstw i stwarzanie warunków do wzrostu zatrudnienia.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Należy zadbać o polepszenie jakości środowiska oraz o niwelowanie zanieczyszczenia środowiska.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Należy uatrakcyjnić zagospodarowanie terenów zielonych i miejsc rekreacji.
- Nadanie nowych funkcji obszarom i obiektom zdegradowanym.
- Należy rozwinąć sieć infrastruktury technicznej.
- Udostępnienie przestrzeni miejskiej dla osób z niepełnosprawnościami.

Miasto i Gmina Sulejów

SFERA SPOŁECZNA

- Przeciwdziałanie bezrobociu, które w największym stopniu ma wpływ na rozwój Miasta i Gminy Sulejów, zjawisko to generuje kolejne problemy.
- Zmiana wizerunku miasta, kreowanie pozytywnego odbioru Miasta i Gminy Sulejów jako atrakcyjnego miejsca do pracy i zamieszkania.
- Zwiększenie aktywności mieszkańców w życiu społecznym poprzez wsparcie organizacji pozarządowych.
- Większe zaangażowanie instytucji pomocy społecznej w walce ze zjawiskami patologicznymi związanymi z używkami i z przemocą.

SFERA GOSPODARCZA

- Stymulowanie i wsparcie rozwoju małej przedsiębiorczości ze względu na brak wystarczającej liczby miejsc pracy.
- Zmiana niekorzystnej polityki, która nie wspiera powstawania nowych podmiotów gospodarczych, nowych miejsc pracy.
- Uruchomienie działań aktywizujących zawodowo mieszkańców wchodzących na rynek pracy.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Dostępność kompleksowej infrastruktury technicznej - z uwagi na położenie miasta w strefach ochronnych Parku Krajobrazowego, przy dolinie rzeki Pilicy i Zbiorniku Sulejowskim, należałoby zadbać przede wszystkim o dostępność sieci kanalizacyjnej oraz rozbudowę sieci gazowej.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Konieczna jest poprawa estetyki obszaru.
- Należy poprawić komunikację i bezpieczeństwo w ruchu drogowym.
- Istnieje konieczność rewitalizacji dawnych terenów wypoczynkowo-rekreacyjnych (Polanka) w odniesieniu do potrzeb turystów i mieszkańców.

SFERA SPOŁECZNA

- Istnieje pilna potrzeba wprowadzenia działań związanych z aktywizacją zawodową i społeczną.
- Należy zadbać o stworzenie wsparcia zapobiegającego wykluczeniu seniorów z życia społecznego.
- Wzrost osób uzależnionych na terenie zdegradowanym powoduje konieczność wprowadzenia działań profilaktycznych oraz stworzenia oferty stanowiącej alternatywę dla tego problemu.
- Istnieje potrzeba poprawy stanu infrastruktury kulturalnej oraz zróżnicowanie i poszerzenie oferty w tej dziedzinie.
- Widoczna jest potrzeba zwiększenia aktywności mieszkańców obszarów problemowych w szczególności w zakresie wzmacniania identyfikacji z najbliższą przestrzenią oraz budowania więzi sąsiedzkich.

SFERA GOSPODARCZA

- Istnieje potrzeba tworzenia nowych przestrzeni w obszarze zdegradowanym z przeznaczeniem na prowadzenie działalności gospodarczej.
- Należy dążyć do ożywiania gospodarczego wnętrza kwartałów usytuowanych w centrum miasta.
- Istnieje potrzeba utworzenia w obszarze zdegradowanym punktu wsparcia dla osób chcących rozpocząć lub rozwinąć działalność gospodarczą.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Istnieje potrzeba intensyfikacji zadań zmierzających do kompleksowej ochrony środowiska, niezbędnej do uznania jakości życia mieszkańców terenów problemowych za wysoką.
- W związku z dużym zanieczyszczeniem powietrza rodzi się także pilna potrzeba zwiększania powierzchni terenów zieleni.
- Istotna jest również rewitalizacja przyrodnicza już istniejących parków miejskich.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Zasadna jest poprawa jakości usług publicznych świadczonych przez miasto w obszarze problemowym i stworzenie w nim atrakcyjnych miejsc rekreacji i wypoczynku.
- Kolejną kluczową potrzebą jest dostosowanie zdegradowanej architektury i przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych i seniorów.
- Na terenie zdegradowanym należy dążyć do poprawy standardu technicznego budynków mieszkalnych i usługowych, w szczególności obiektów zabytkowych.
- Należy również wspierać właścicieli nieruchomości znajdujących się w obszarze problemowym w ich staraniach o podniesienie technicznego standardu budynków, pod warunkiem wyznaczania części przestrzeni wspólnych, pełniących rolę integracyjną i wspólnototwórczą.

Miasto Rawa Mazowiecka

SFERA SPOŁECZNA

- Podstawową potrzebą rewitalizacyjną jest wsparcie rodzin w opiece nad osobami zależnymi i stworzenie dzięki temu warunków do rozwoju i aktywności wszystkich członków tych rodzin.
- Należy podjąć działania włączające niepełnosprawnych w życie społeczno-gospodarcze miasta.
- Należy podjąć działania związane z aktywizacją zawodową i społeczną osób długotrwale bezrobotnych.
- Widoczna jest potrzeba budowy systemu edukacji i kształcenia zgodnie z potrzebami rynku pracy, edukacji powszechnej i ustawicznej.
- Konieczne jest wprowadzenie w szkołach gimnazjalnych programu podnoszenia i rozwijania u uczniów kluczowych kompetencji ułatwiających dostęp do rynku pracy.
- Wskazane są działania profilaktyczne i prozdrowotne poprawiające kondycję i stan zdrowia osób starszych.
- Z związku z niskim poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców obszaru rewitalizacji konieczna jest intensyfikacja działań prewencyjnych policji oraz straży miejskiej.

SFERA GOSPODARCZA

- Wzmacnianie kreatywności i pobudzanie przedsiębiorczości wśród mieszkańców, a także stwarzanie warunków do samozatrudnienia.
- Potrzeba wsparcia i tworzenia warunków do rozwoju przedsiębiorstw, a także wsparcia dla rozwijania usług lokalnych.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- Intensyfikacja i synchronizacja działań zmierzających do kompleksowej ochrony środowiska.
- Zwiększanie powierzchni terenów zieleni (zieleni zorganizowanej), przede wszystkim poprzez wykorzystanie terenów zaniedbanych do zakładania różnorodnych form zieleni tj. parki, skwery.
- Jedną z potrzeb w zakresie ograniczania ruchu samochodowego i zanieczyszczania środowiska jest utworzenie strefy ruchu uspokojonego w śródmieściu na terenach najcenniejszych kulturowo.
- Istnieje potrzeba wzrostu świadomości ekologicznej mieszkańców poprzez działania informacyjno-edukacyjne wśród młodzieży oraz dorosłych mieszkańców Rawy Mazowieckiej.

SFERA MATERIALNO-PRZESTRZENNA

- Uatrakcyjnienie Rawy Mazowieckiej jako miejsca pracy i zamieszkania, aby możliwe było odwrócenie negatywnych tendencji migracyjnych.
- Konieczne są działania związane z ochroną i kształtowaniem wartości historycznych, kulturowych, w tym szczególnie obszaru zabytkowego centrum miasta.
- Potrzeba działań w zakresie podnoszenia jakości przestrzeni publicznych (uporządkowanie i aranżacja miejsc przyjaznych mieszkańcom, sprzyjających spędzania czasu w tej przestrzeni).

6.5. Podsumowanie zadania – działania rewitalizacyjne w województwie łódzkim z wyłączeniem miasta Łódź

W związku ze złożonymi problemami w zadaniu 1, poniżej przedstawiono odpowiedzi na pytania szczegółowe, wynikające z raportu metodologicznego. W celu zapewnienia triangulacji technik badawczych, wszystkie wyniki zostały przedstawione wspólnie. Oznacza to, że analiza źródeł wtórnych została pogłębiona takimi technikami badawczymi jak: PAPI, IDI, FGI, panel ekspertów.

Jaki jest najczęściej pojawiający się rodzaj przestępstw i który rodzaj przestępstw jest najtrudniejszy do ograniczenia?

KONTEKST BADAWCZY

W poniższej tabeli przedstawiono liczbę przestępstw ogółem, z podziałem na jednostki administracyjne. Jak wynika z analizy, przestępstwa stwierdzone w województwie łódzkim stanowią 6,15% stwierdzonych przestępstw w Polsce. Łódzka Policja charakteryzuje się niższym stopniem wykrywalności niż średnia dla kraju, tj. 61,8% dla województwa łódzkiego przy średniej dla kraju 66,5%. Należy zaznaczyć, że w latach 2014-2016 zmniejszyła się liczba przestępstw stwierdzonych i wykrytych a wskaźnik wykrywalności systematycznie się zwiększał.

Tabela 26. Przestępstwa ogółem – wg jednostek podziału administracyjnego

		2014	2015	2016
Przestępstwa stwierdzone	Polska	867 855	799 779	748 464
	Województwo łódzkie	51 927	48 321	46 040
Przestępstwa wykryte	Polska	573 824	524 380	501 882
	Województwo łódzkie	30 988	28 999	28 927
% wykrycia	Polska	65,2	64,7	66,5
	Województwo łódzkie	58,7	58,8	61,8

Źródło: <http://www.statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html>.

Analizując powiaty w województwie łódzkim oraz miasta na prawach powiatu, największa liczba przestępstw popełniona została w mieście Łódź (36,17% wszystkich przestępstw w województwie łódzkim). Powołując się na statystyki Komendy Wojewódzkiej Policji w Łodzi, na terenie województwa popełnione były przede wszystkim przestępstwa o charakterze kryminalnym oraz przeciwko mieniu.

Tabela 27. Przestępstwa stwierdzone przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów (31.12.2016 r.)

Nazwa	przestępstwa stwierdzone						
	ogółem	o charakterze kryminalnym	o charakterze gospodarczym	drogowe	przeciwko życiu i zdrowiu	przeciwko mieniu	przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji
ŁÓDZKIE	46 040	30 805	8 040	5 151	1 172	24 700	5 794
Powiat bełchatowski	2 307	1 210	625	291	74	940	317
Powiat kutnowski	3 073	1 015	1 739	219	36	797	255
Powiat łaski	615	380	79	115	14	267	122

Nazwa	przestępstwa stwierdzone						
	ogółem	o charakterze kryminalnym	o charakterze gospodarczym	drogowe	przeciwko życiu i zdrowiu	przeciwko mieniu	przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji
Powiat łęczycki	562	372	84	76	14	303	83
Powiat łowicki	1 383	678	514	124	20	542	140
Powiat łódzki wschodni	1 059	738	104	169	24	550	180
Powiat opoczyński	1 438	776	431	179	54	792	193
Powiat pabianicki	1 795	1 194	240	240	25	1 017	297
Powiat pajęczański	534	237	146	117	11	219	119
Powiat piotrkowski	956	613	64	250	23	410	261
Powiat poddębicki	504	336	60	76	20	259	80
Powiat radomszczański	2 261	1 263	463	388	73	945	410
Powiat rawski	852	612	84	123	33	389	126
Powiat sieradzki	1 568	917	258	311	51	683	328
Powiat skierniewicki	413	287	39	58	14	215	64
Powiat tomaszowski	1 873	1 327	182	313	49	965	324
Powiat wieluński	957	572	136	182	34	371	194
Powiat wierszowski	456	256	68	107	13	206	113
Powiat zduńskowolski	860	582	98	108	35	414	119
Powiat zgierski	2 517	1 608	340	396	87	1 219	482
Powiat brzeziński	510	333	43	87	12	208	111
Powiat m.Łódź	16 653	13 392	1 781	975	373	11 311	1 209
Miasto Trybunalski	1 922	1 390	310	166	57	1 115	178
Miasto Skierniewice	972	717	152	81	26	563	89

Źródło: BDL: Przestępstwa stwierdzone przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów (dane kwartalne).

Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych został przedstawiony w poniższej tabeli. Analizując województwo łódzkie, wskaźnik ten wyniósł 61,8% w roku 2016. Najwyższym wskaźnikami charakteryzowała się wykrywalność przestępstw o charakterze drogowym (98,1%), przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu komunikacji (97,8%), o charakterze gospodarczym (80,7%) oraz przeciwko życiu i zdrowiu (78,7%). Najtrudniejsze przestępstwa do wykrycia i ograniczenia to te o charakterze kryminalnym (wykrywalność na poziomie 49%) i przeciwko mieniu (39,6%).

Tabela 28. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych (31.12.2016 r.)

Nazwa	wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych						
	ogółem	o charakterze kryminalnym	o charakterze gospodarczym	drogowe	przeciwko życiu i zdrowiu	przeciwko mieniu	przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji
ŁÓDZKIE	61,8	49,0	80,7	98,1	78,7	39,6	97,8
Powiat bełchatowski	75,8	64,6	80,7	98,6	93,2	53,1	98,7
Powiat kutnowski	84,4	58,3	97,2	98,6	83,3	50,4	98,4
Powiat łaski	69,3	57,4	74,7	99,1	57,1	47,3	99,2
Powiat łęczycki	72,5	63,4	84,5	100,0	92,9	55,6	98,8
Powiat łowicki	75,4	58,2	91,3	97,6	80,0	48,4	93,6
Powiat łódzki wschodni	67,2	59,3	61,0	97,6	87,5	45,6	97,8
Powiat opoczyński	80,6	67,9	94,4	99,4	94,4	71,4	99,0
Powiat pabianicki	66,0	54,3	78,3	98,8	92,0	47,3	98,7
Powiat pajęczański	80,7	65,0	87,7	99,1	81,8	62,6	99,2
Powiat piotrkowski	69,4	56,9	68,8	97,6	91,3	38,5	97,7
Powiat poddębicki	61,1	47,3	72,1	100,0	90,0	32,1	100,0
Powiat radomszczański	82,3	71,8	93,6	97,4	94,5	65,2	97,3
Powiat rawski	68,6	60,4	75,3	98,4	72,7	43,3	98,4
Powiat sieradzki	66,4	49,7	80,8	98,1	86,3	39,0	97,6
Powiat skierniewicki	52,0	41,2	61,5	93,1	100,0	23,5	92,2
Powiat tomaszowski	65,5	55,5	72,1	99,4	87,8	41,5	98,5
Powiat wieluński	75,0	64,0	79,4	99,5	79,4	47,0	99,5
Powiat wieruszowski	69,7	60,4	50,0	99,1	69,2	43,1	98,2
Powiat zduńskowolski	75,3	70,1	65,3	99,1	94,3	57,5	99,2
Powiat zgierski	70,3	60,9	71,5	98,0	83,9	48,1	98,3
Powiat brzeziński	79,5	71,6	79,5	98,9	100,0	53,3	99,1
Powiat m.Łódź	44,1	36,2	62,7	96,9	62,5	28,8	96,5
Powiat m.Piotrków Trybunalski	57,9	46,6	81,6	98,8	68,4	39,5	98,3
Miasto Skierniewice	61,1	53,8	72,4	95,1	88,5	47,2	95,5

Źródło: BDL: Przestępstwa stwierdzone przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów (dane kwartalne).

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

W celu pogłębienia zagadnienia, analiza została przeprowadzona w podziale na analizowane jednostki.

Gmina Kocierzew Południowy

W gminie Kocierzew Południowy w 2016 roku stwierdzono łącznie 27 przestępstw, w tym:

- 5 przestępstw gospodarczych,
- 2 przeciwko życiu i zdrowiu (Wejsce, Sromów),

- 3 kradzieże z włamaniem (Sromów, Ostrowiec, Kocierzew),
- 6 kradzieży cudzej rzeczy (Płaskocin, Lipnice, Kocierzew Południowy x3, Gągolin Południowy),
- 5 przestępstw drogowych (Kocierzew, Różyce, Łaguszew, Płaskocin, Wejsce),
- 1 bójką i pobicie (Różyce),
- 5 uszkodzenie mienia (Kocierzew, Wejsce, Osiek, Błędów, Wicie).

W największej liczbie odnotowywano przestępstwa w zakresie **kradzieży cudzej rzeczy** (głównie w sołectwie Kocierzew Południowy). Jest to najtrudniejsze do wyeliminowania naruszenie prawa. Równie często występowały przestępstwa gospodarcze i drogowe oraz uszkodzenia mienia.

Dodatkowo, na terenie gminy w 2016 roku odnotowano 21 kolizji drogowych oraz 6 wypadków drogowych, w których jedna osoba poniosła śmierć.

Miasto i Gmina Biała Rawska

W 2014 roku na terenie gminy i miasta Biała Rawska stwierdzono łącznie 133 przestępstwa. W latach 2014 - 2016 liczba odnotowywanych przestępstw zmniejszyła się o 20,30%. Na terenie gminy i miasta Biała Rawska w 2016 roku stwierdzono łącznie 106 przestępstw. Poniżej znajduje się zestawienie, w podziale na ich kategorie:

- 10 bójek i pobić,
- 1 rozbój,
- 50 kradzieży, w tym 1 kradzież samochodu oraz 26 kradzieży z włamaniem,
- 2 przestępstwa wynikające z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii,
- 20 przestępstw drogowych,
- 23 przypadki prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości.

W gminie i mieście Biała Rawska w 2016 roku najczęściej stwierdzano przestępstwa z zakresu **kradzieży** (50), w tym głównie **kradzieży z włamaniem** (26). Stanowią one najcięższy do wyeliminowania rodzaj naruszenia prawa. W 2016 roku odnotowano także dużą liczbę przestępstw związanych z ruchem ulicznym, w tym m.in.: zatrzymano 23 osoby prowadzące pojazd w stanie nietrzeźwości.

Gmina Bolimów

Na terenie gminy Bolimów w 2016 roku odnotowano 69 przestępstw. Większość z nich miała miejsce na terenie sołectw: Joachimów Mogiły (17), Bolimów (11) oraz Wola Szydłowiecka (11). Poniżej znajduje się zestawienie liczby przestępstw z podziałem na ich kategorie:

- 43 kradzieże, w tym 24 kradzieży z włamaniem,
- 3 niestosowania się do orzeczeń sądu,
- 3 oszustwa,
- 3 osoby kierujące pojazd w stanie nietrzeźwości,
- 5 wypadków drogowych,
- 4 rozboje i bójki,
- 2 groźby karalne
- po jednym przestępstwie: uszkodzenia mienia, przywłaszczenia, naruszenia tajemnicy korespondencji, przeciwko obyczajowości seksualnej oraz na podstawie ustawy o wprowadzania do obrotu wyrobów mięsnych i art.90 prawa budowlanego.

Najczęściej odnotowywanym przestępstwem na terenie gminy Bolimów są **kradzieże** (w tym liczne z włamaniem), to one stanowią najcięższy do wyeliminowania rodzaj naruszenia prawa.

Gmina i Miasto Drzewica

Na terenie Gminy i Miasta Drzewica w 2016 roku zostały odnotowane 53 przestępstwa. W relacji do 2014 roku ich liczba zmniejszyła się o 19,69%, natomiast w stosunku do roku poprzedniego zwiększyła się o 12,76%.

Tabela 29. Liczba stwierdzonych przestępstw na terenie Gminy i Miasta Drzewica w latach 2014 - 2016

Liczba stwierdzonych przestępstw	2014	2015	2016
	66	47	53

Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnozy stanu Gminy i Miasta Drzewica.

W 2016 roku odnotowano na terenie Gminy i Miasta Drzewica następujące rodzaje przestępstw:

- 4 naruszenia czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia,
- 3 bójki lub pobicia,
- 17 przypadków znęcania się fizycznego lub psychicznego,
- 2 przypadki uchylania się od alimentów,
- 20 przywłaszczeń,
- 7 kradzieży z włamaniem.

Większość popełnianych przestępstw w Gminie i Mieście Drzewica dotyczy **kradzieży** lub **przywłaszczeń mienia** (27). Bardzo licznie rejestrowano również przypadki **znęcania** się fizycznego lub psychicznego (17). Najpoważniejszym problemem występującym na terenie Gminy i Miasta Drzewica jest zjawisko znęcania się fizycznego lub psychicznego nad poszkodowanym. Problem kradzieży i przywłaszczeń jest systematycznie eliminowany, od 2014 roku liczba tych przestępstw zmniejszyła się o 37,20%.

W 2016 roku największa liczba przestępstw odnotowana była na terenie miejscowości: Domaszno (5), Kielnia (5) oraz Krzczonów (5).

Gmina Opoczno

Na terenie Gminy Opoczno odnotowano w 2016 roku łącznie 614 przestępstw. W relacji do 2014 roku ich liczba zmniejszyła się o 5,68%, natomiast w stosunku do 2015 roku wzrosła o 3,89%.

Tabela 30. Kategorie najczęściej popełnianych przestępstw na terenie Gminy Opoczno w latach 2014 - 2016

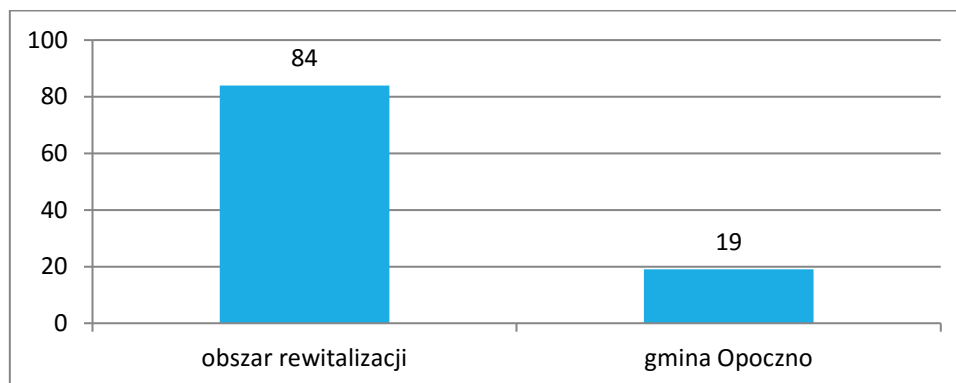
Kategoria	2014 rok	2015 rok	2016 rok
Przestępstwa przeciwko mieniu	192	182	258
Przestępstwa przeciwko rodzinie	57	45	50
Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	17	19	37
Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji	79	89	80
Przestępstwa ogółem	651	591	614

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Miejskiej Policji w Opocznie.

W Gminie Opoczno najczęściej popełniane są **przestępstwa przeciwko mieniu** (258 w 2016 roku). Od 2014 roku ich liczba znacznie wzrosła wraz z liczbą przestępstw **przeciwko życiu i zdrowiu**. Dwie powyższe kategorie przestępstw zostały zakwalifikowane, jako najtrudniejsze do ograniczenia z powodu negatywnego, wzrostowego trendu ich występowania.

Na poniższym rysunku został przedstawiony wskaźnik dotyczący liczby popełnianych przestępstw, stwierdzonych przez Policję na 1 000 mieszkańców w Gminie Opoczno w 2014 roku. Na obszarze rewitalizacji odnotowano ponad czterokrotnie wyższą wartość wskaźnika w relacji do średniej dla całości Gminy Opoczno. Informacje te wskazują na szczególnie wysoką liczbę przestępstw popełnianych na obszarze rewitalizacji.

Rysunek 23. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję na 1 000 mieszkańców w Gminie Opoczno w 2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Gminny Program Rewitalizacji Gminy Opoczno.

Gmina Miasto Ozorków

Na terenie gminy miejskiej Ozorków w 2016 roku odnotowano 208 popełnionych przestępstw. W relacji do roku poprzedniego ich liczba zmniejszyła się o 22,96%. W poniższej tabeli znajduje się zestawienie kategorii popełnianych przestępstw. Najliczniej popełniane są czyny karalne dotyczące **kradzieży**, w tym głównie **kradzieży z włamaniem**. Liczną grupą popełnianych przestępstw są również przestępstwa drogowe (w większości prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości).

Tabela 31. Kategorie popełnianych przestępstw w gminie Ozorków

kradzież	2015	77
	2016	51
Kradzież samochodu i kradzież poprzez włamanie do pojazdu	2015	8
	2016	10
Kradzież z włamaniem	2015	64
	2016	32
Rozbój, wymuszenie rozbójnicze, kradzież rozbójnicza	2015	4
	2016	1
Bójka lub pobicie	2015	8
	2016	1
Uszkodzenie mienia	2015	38
	2016	17
Uszczerbek na zdrowiu	2015	10
	2016	5
Przestępstwa narkotykowe	2015	20
	2016	49
Przestępstwa drogowe (w tym prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości)	2015	45 (45)
	2016	42 (41)

Źródło: opracowanie własne.

Najbardziej uciążliwym problemem dotyczącym bezpieczeństwa publicznego wydają się być przestępstwa narkotykowe. W odniesieniu do danych za lata 2015 - 2016, jest to jedyny rodzaj przestępstw, którego skala występowania uległa wzrostowi (o 145,00%).

Miasto Piotrków Trybunalski

Na terenie gminy miejskiej Piotrków Trybunalski odnotowano w 2016 roku łącznie 1 390 przestępstw. Największa liczba przestępstw dotyczyła: **kradzieży** (530), w tym głównie kradzieży kieszonkowych (145). Równie często popełniane przestępstwa stanowiły **włamania** (249), w tym głównie do samochodów (74) oraz piwnic (71). Warto również odnotować relatywnie wysoką liczbę **uszkodzeń mienia** (157), co związane jest ze zjawiskiem wandalizmu.

Tabela 32. Kategorie przestępstw popełnionych na terenie Piotrkowa Trybunalskiego w 2016 roku

Kategoria przestępstwa	Liczba zdarzeń
Rozbój	24
Bójki i pobicia	21
Uszkodzenie ciała	58
Czyny lubieżne i zgwałcenia	5
Uszkodzenie mienia	157
Związane z narkomanią	68
Włamania do instytucji i placówek oświaty	1
Włamania do obiektów handlowych	39
Włamania do restauracji, kawiarni	0
Włamania do mieszkań, domów	49
Włamania do samochodów	74
Włamania do piwnic	71
Włamania do innych obiektów	15
Kradzieże samochodów	19
Kradzieże kieszonkowe	145
Kradzieże mieszkaniowe	28
Kradzieże inne	338
Inne przestępstwa	278
RAZEM	1390

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Miejskiej Policji w Piotrkowie Trybunalskim.

Gmina Poddębice

Na obszarze gminy i miasta Poddębice w 2016 roku odnotowano łącznie 198 przestępstw. Ponad połowa dotyczyła przestępstw **przeciwko mieniu** (104). Pozostałe, relatywnie liczne przekroczenia prawa dotyczyły:

- przestępstw przeciwko bezpieczeństwa w komunikacji (26),
- przestępstw przeciwko rodzinie i opiece (14),
- przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (14).

Z uwagi na fakt wysokiej liczby przestępstw przeciwko mieniu, znacznie odbiegającej od pozostałych wskazań, należy wnioskować, iż jest to najtrudniejszy do ograniczenia rodzaj naruszenia prawa.

Tabela 33. Kategorie przestępstw popełnionych na terenie gminy i miasta Poddębice w 2016 r.

Kategorie przestępstw	Liczba zdarzeń
Przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu	7
Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji	26
Przestępstwa przeciwko wolności	9
Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece	14
Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego	4
Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	14
Przestępstwa przeciwko publicznemu porządkowi	2
Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów	7
Przestępstwa przeciwko mieniu	104
Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu	2
Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi	1
Pozostałe przestępstwa	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Powiatowej Policji w Poddębicach.

Miasto Rawa Mazowiecka

Na terenie miasta Rawa Mazowiecka w 2016 roku odnotowano łącznie 556 przestępstw. Od 2014 roku ich liczba zmniejszyła się o 15,50%. W 2016 roku najliczniej popełniano przestępstwa z zakresu **kradzieży** (łącznie 113 przypadków). W latach 2014 - 2016 zmniejszyła się liczba przestępstw dotyczących: bójek i pobić; rozbojów, kradzieży rozbójniczych i wymuszeń; kradzieży samochodów, kradzieży z włamaniem oraz przestępstw drogowych.

Za przestępstwa najtrudniejsze do ograniczenia uznaje się te ich rodzaje, których liczba w latach 2014 - 2016 wzrosła, tj.:

- kradzieże (o 12,50%),
- przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomani (o 50,00%),
- prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (16,66%).

Tabela 34. Wybrane rodzaje popełnianych przestępstw na terenie Rawy Mazowieckiej w latach 2014 - 2016

Kategoria	2014	2015	2016
Bójki i pobicia	27	24	20
Rozboje, kradzieże rozbójnicze i wymuszenia	17	10	11
Kradzieże	56	66	63
Kradzieże samochodów	11	9	4
Kradzieże z włamaniem	62	44	46
Przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomani	16	18	24
Przestępstwa drogowe	47	47	21
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości	30	36	35
Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem	658	665	556

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Rawa Mazowiecka.

Miasto Skierniewice

Liczba odnotowanych przestępstw w Skierniewicach w 2016 roku wyniosła 972. Ich liczba w relacji do 2014 roku zmniejszyła się o 6,35%.

Tabela 35. Liczba przestępstw na terenie miasta Skierniewice w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
1038	942	972

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Skierniewice.

Służby zapewniające bezpieczeństwo na terenie miasta Skierniewice w największym stopniu zwalczają przestępstwa o charakterze **kryminalnym**. W 2016 roku ich liczba wykrytych przestępstw wyniosła 717. W 2016 roku relatywnie mniej naruszeń prawa dotyczyło przestępstw o charakterze gospodarczym (152) oraz drogowym (81). Za najtrudniejszy do ograniczenia rodzaj naruszenia prawa wskazuje się przestępstwa o charakterze kryminalnym (z powodu systematycznego wzrostu ich liczby oraz bardzo dużej różnicy między ich liczbą, a pozostałymi rodzajami wykroczeń).

Tabela 36. Kategorie przestępstw popełnianych na terenie miasta Skierniewice w latach 2014 - 2016

Kategoria	2014	2015	2016
Liczba przestępstw o charakterze kryminalnym	642	690	717
Liczba przestępstw o charakterze gospodarczym	303	151	152
Liczba przestępstw drogowych	67	76	81
Liczba przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu	40	38	26
Liczba przestępstw przeciwko mieniu	495	552	563
Liczba przestępstw przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	47	47	35
Liczba przestępstw przeciwko rodzinie i opiece	21	20	28

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Skierniewice.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego odnotowano w 2016 roku 616 przestępstw. Najliczniej popełniane naruszenia prawa dotyczyły przestępstw **przeciwko mieniu** (art. 278 - 295 Kodeksu Karnego). Jest to rodzaj przestępstwa, który jest najtrudniejszy do ograniczenia z powodu dużej skali występowania.

Gmina Zapolice

Gminę Zapolice charakteryzuje wysoki poziom bezpieczeństwa. Na terenie gminy odnotowywanych jest rokrocznie niewielką liczbę naruszeń prawa. W latach 2014 - 2016 (I kwartał) na terenie gminy Zapolice popełniono 45 przestępstw.

Tabela 37. Liczba popełnionych przestępstw na terenie gminy Zapolice w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
29	19	7 (I kwartał)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Zapolice.

Najczęściej popełniane przestępstwa na terenie gminy Zapolice dotyczą **kradzieży mienia** oraz **kradzieży z włamaniem**. Naruszenia prawa w największej skali dokonywane są na terenie Paprotni, Postrokoni i Zapolice¹⁰.

Miasto Zgierz

Na terenie Zgierza w 2016 roku stwierdzono łącznie 1495 przestępstw, z czego 916 miało charakter kryminalny. W relacji do 2015 roku ogólna liczba odnotowanych przestępstw zmniejszyła się o 15,44%, natomiast tych o charakterze kryminalnym o 9,30%. Ogólna wykrywalność naruszeń prawa w 2016 roku wynosiła 75,22%, natomiast w 2015 roku 59,53%. W odstępie roku, w Zgierzu odnotowano znaczny wzrost odsetka wykrywalności przestępstw.

Tabela 38. Wykrywalność przestępstw ogólnych i kryminalnych na terenie Zgierza w latach 2015 - 2016

Przestępczość ogólna					
Postępowania wszczęte		Przestępstwa stwierdzone		Przestępstwa wykryte	
2015	2016	2015	2016	2015	2016
1468	1421	1295	1495	874	1069
Przestępczość kryminalna					
Postępowania wszczęte		Przestępstwa stwierdzone		Przestępstwa wykryte	
2015	2016	2015	2016	2015	2016
884	827	838	916	495	577

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Powiatowej Policji w Zgierzu.

W 2016 roku w Zgierzu najczęściej popełniano przestępstwa w kategorii **kradzieży** (329), w tym w dużej części **kradzieży z włamaniem** (106). W porównaniu do pozostałych analizowanych jednostek przestrzennych, na terenie Zgierza stwierdzono wyjątkowo dużo przestępstw **narkotykowych** (211) oraz **drogowych** (228). Warto podkreślić, że liczba przestępstw narkotykowych i drogowych w latach 2015 - 2016 wzrosła. Oba rodzaje przestępstw zostały zakwalifikowane w Zgierzu do kategorii najtrudniejszych do ograniczenia. Jest to spowodowane wysoką liczbą tych przestępstw oraz zwiększeniem skali występowania zjawiska w relacji do roku poprzedniego.

Tabela 39. Kategorie popełnianych przestępstw na terenie Zgierza w latach 2015 i 2016

Kategoria przestępstwa	2015	2016
Kradzież	202	205
Kradzież samochodu i kradzież poprzez włamanie do pojazdu	21	18
Kradzież z włamaniem	154	106
Rozbój, wymuszenie rozbójnicze, kradzież rozbójnicza	13	11
Bójka lub pobicie	3	4
Uszkodzenie mienia	69	94
Uszczerbek na zdrowiu	6	27
Przestępstwa narkotykowe	147	211
Przestępstwa drogowe (w tym prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości)	191 (123)	228 (149)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Powiatowej Policji w Zgierzu.

Miasto Zduńska Wola

¹⁰ Program Rewitalizacji Gminy Zapolice na lata 2016 – 2023.

Na terenie Zduńskiej Woli w 2016 roku odnotowano łącznie 718 przestępstw. W porównaniu do 2014 roku, liczba naruszeń prawa zmniejszyła się o 30,89%. Przedstawiona zmiana wskazuje na znaczną poprawę w zakresie poziomu bezpieczeństwa na terenie Zduńskiej Woli. Największy problem na obszarze miasta stanowią **kradzieże**, których w 2016 roku odnotowano łącznie 500. Kradzieże stanowiły więc 69,63% wszystkich naruszeń prawa popełnianych na terenie miasta. Uznaje się, że mimo spadku liczby kradzieży od 2014 roku (mniejsza dynamika spadku niż przestępstw ogółem), z powodu dużej skali występowania zjawiska stanowi ono najtrudniejsze do ograniczenia spośród wszystkich przestępstw.

Tabela 40. Kategorie popełnionych przestępstw na terenie Zduńskiej Woli w latach 2014 - 2016

Kategorie przestępstw	2014	2015	2016
Liczba bójek lub pobić	9	6	9
Liczba zarejestrowanych uszczerbków na zdrowiu	6	6	23
Liczba rozbojów, kradzieży rozbójniczej, wymuszeń	8	15	9
Liczba przestępstw narkotykowych	201	202	75
Liczba przestępstw gospodarczych	124	154	73
Liczba uszkodzeń mienia	32	34	29
Liczba kradzieży mienia	158	102	139
Liczba kradzieży z włamaniem	143	153	47
Liczba kradzieży samochodu	17	7	7
Pozostałe kradzieże	341	397	307
SUMA	1039	1076	718

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych urzędu Miejskiego w Zduńskiej Woli.

Gmina Rzeczyca

Na terenie gminy Rzeczyca odnotowano w 2016 roku 26 przestępstw. Większość z nich miała miejsce na terenach miejscowości: Rzeczyca (9), Lubocz (5), Sadykierz (4). Ponad połowę wszystkich naruszeń prawa w gminie Rzeczyca stanowiły przestępstwa **przeciwko mieniu** (61,53% wszystkich przypadków). Pozostałe rodzaje przestępstw stwierdzano w gminie dużo rzadziej. Należy uznać, że najtrudniejszym do ograniczenia naruszeniem prawa w gminie Rzeczyca jest problem przestępstw przeciwko mieniu.

Miasto i Gmina Sulejów

W 2015 roku na terenie Miasta i Gminy Sulejów odnotowano łącznie 90 przestępstw. Najwięcej przestępstw stwierdzono w mieście na osiedlu Centrum.

WYNIKI BADAŃ

W przypadku analizy wyników badań IDI, przedstawiciele urzędów oraz ośrodków pomocy społecznej bardzo często wskazują, że obszar ich gminy jest bezpieczny. Jednocześnie do obszarów zagrożeń bezpieczeństwa, które wymieniane były w wywiadach należą: przestępstwa i wykroczenia związane z ruchem drogowym, przemoc w rodzinie oraz oszustwa (wskazano np. przestępstwa tzw. *metodą na wnuczka*).

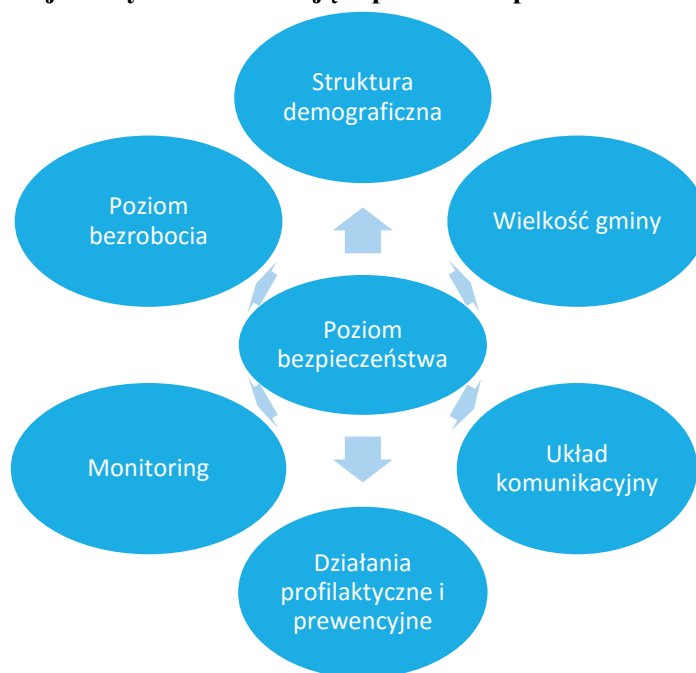
Rysunek 24. Najczęściej pojawiające się rodzaje przestępstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

Respondenci deklarują, że rodzaj i liczba przestępstw w dużej mierze jest kwestią indywidualną gminy i opracowanie odpowiednich działań rewitalizacyjnych (np. montaż kamer, wykonanie oświetlenia w miejscach niebezpiecznych) dotyczących tej sfery uzależnione jest od szczegółowej diagnozy bezpieczeństwa gminy. Rodzaj przestępstw zależy od wielu czynników, ale jednym z najważniejszych jest struktura demograficzna, liczba ludności oraz poziom bezrobocia. Przedstawiciele OPS wskazują, że przestępstwa związane z przemocą w rodzinie często wynikają ze złej sytuacji materialnej, bezrobocia, braku możliwości poprawy sytuacji ekonomicznej. W opinii badanych zła sytuacja na rynku pracy danej gminy często prowadzi do poczucia bezradności wśród osób nieposiadających pracy, co w konsekwencji przyczynia się do większej liczby osób uzależnionych oraz przestępstw z tym związanych (w szczególności przemocy w rodzinie). W większych gminach znaczącym problemem jest bezpieczeństwo ruchu drogowego. Respondenci wskazują na konieczność modernizacji układów komunikacyjnych oraz zachęcenia mieszkańców do korzystania z komunikacji publicznej. W opinii badanych znaczna część wykroczeń i wydarzeń w ruchu drogowym spowodowana jest rosnącą liczbą pojazdów oraz brakiem wiedzy i umiejętności kierowców. Kolejnym przestępstwem, na które zwróciła uwagę część badanych są oszustwa i wyłudzenia. Najczęściej wskazywane są one przez przedstawicieli gmin, którzy wskazują na duży udział osób starszych w strukturze demograficznej danego obszaru.

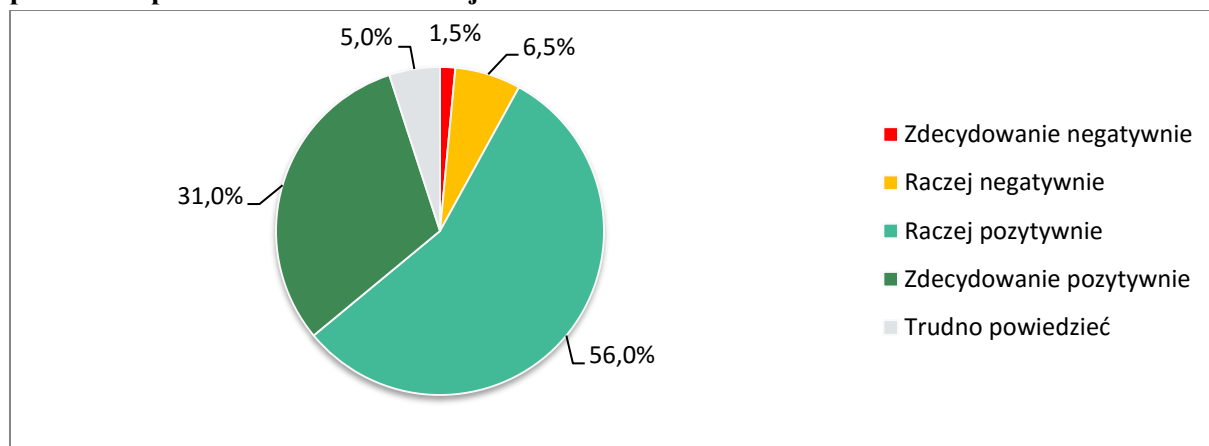
Rysunek 25. Najważniejsze czynniki kształtujące poziom bezpieczeństwa w gminie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

Respondenci badania PAPI bardzo wysoko ocenili poziom bezpieczeństwa w swoim miejscu zamieszkania – odpowiedzi pozytywne zostały udzielone przez 87% ankietowanych (31% oceniło poziom bezpieczeństwa zdecydowanie pozytywnie, zaś 56% raczej pozytywnie). Negatywnie na ten temat wypowiedziało się jedynie 8% uczestników badania (w tym tylko 1,5% wybrało najniższą ocenę w skali). Wyniki badania świadczą o tym, że województwo łódzkie cechuje się wysokim poziomem bezpieczeństwa.

Rysunek 26. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "Jak ogólnie ocenia Pan/i poziom bezpieczeństwa w Pana/i miejscu zamieszkania?"

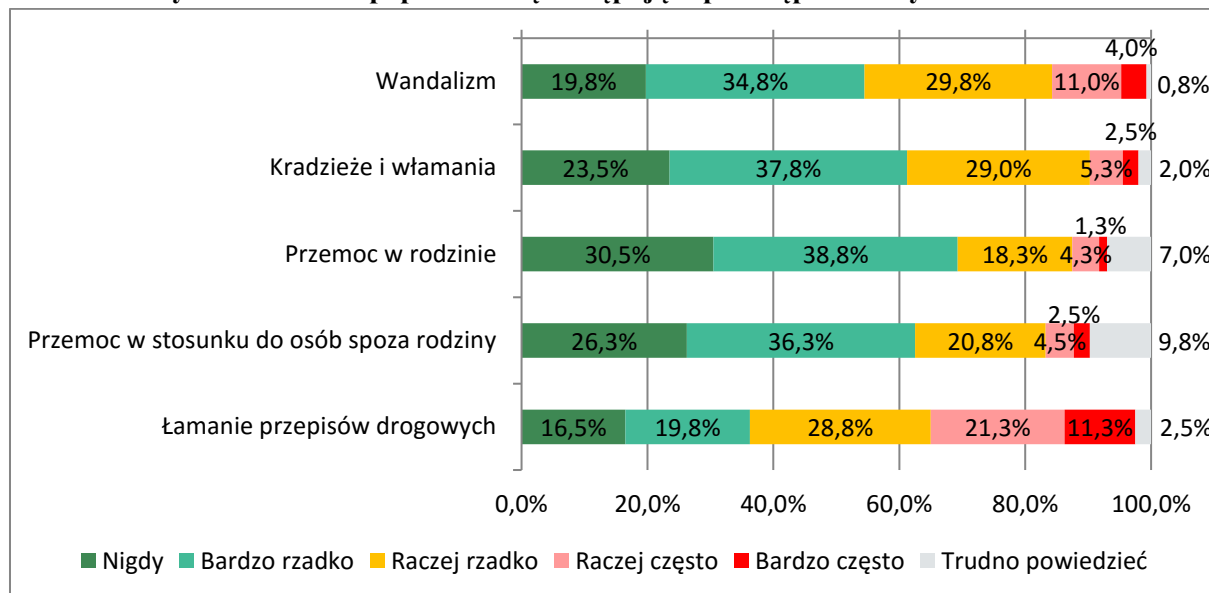

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Respondenci uczestniczący w badaniu PAPI wskazali, że do najczęściej popełnianych w okolicy ich miejsca zamieszkania przestępstw i wykroczeń należą łamanie przepisów drogowych (32,6% odpowiedzi „raczej często” i „bardzo często”) oraz wandalizm (15% odpowiedzi „raczej często” i „zdecydowanie często”). W celu zmniejszenia nasilenia tych zjawisk konieczne jest zwiększenie liczby

patroli policyjnych oraz inwestycje w odcinkowy pomiar prędkości. Pozostałe przypadki łamania prawa (kradzieże i włamania, przemoc w rodzinie, przemoc w stosunku do osób spoza rodziny) zdarzają się często w opinii mniej niż 10% ankietowanych.

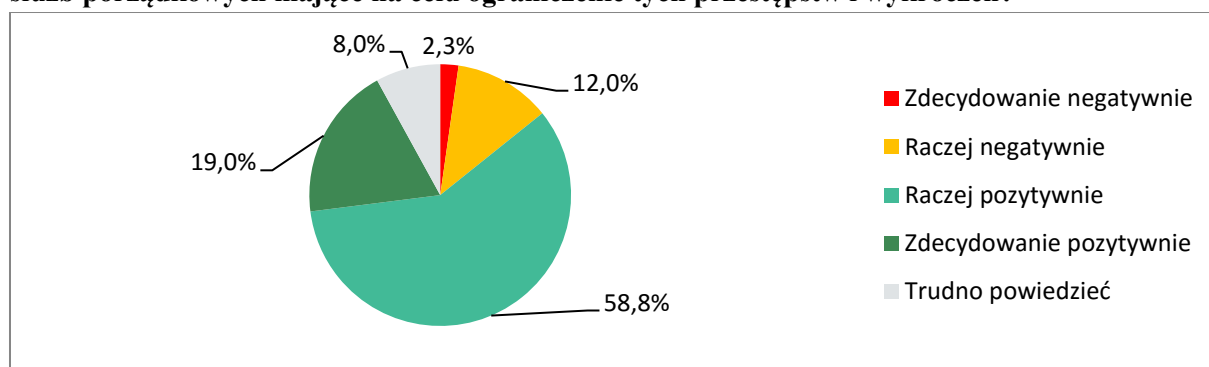
Rysunek 27. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "Proszę wskazać, jak często w Pana/i okolicy zamieszkania popełniane są następujące przestępstwa i wykroczenia?"

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Mieszkańcy województwa łódzkiego, którzy wzięli udział w badaniu PAPI są zadowoleni z funkcjonowania policji i straży miejskiej – działania służ porządkowych mające na celu ograniczenie liczby przestępstw i wykroczeń zostały ocenione pozytywnie przez 77,7% respondentów. Przeciwnego zdania było 14,3% ankietowanych, zaś 8% nie miało opinii w tym zakresie. Wyniki zrealizowanego badania świadczą o tym, że nie ma konieczności wprowadzania zmian, jeżeli chodzi o zasady funkcjonowania służb porządkowych, gdyż sprawnie wywiązują się one z obowiązków.

Rysunek 28. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i działania służb porządkowych mające na celu ograniczenie tych przestępstw i wykroczeń?”

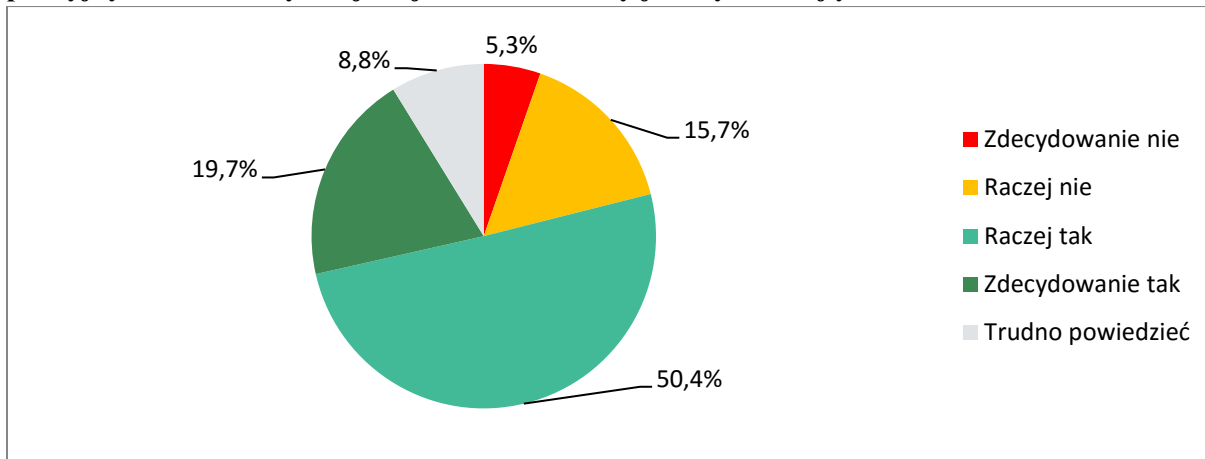

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Uczestnicy badania PAPI zostali zapytani o to, czy liczba patroli policyjnych i straży miejskiej w ich okolicy zamieszkania jest wystarczająca. Odpowiedzi pozytywne zostały udzielone przez 70,1% respondentów. Należy jednak zwrócić uwagę, iż nieco ponad jedna piąta ankietowanych (21%) wyraziła

się negatywnie na ten temat. W związku z tym należy rozważyć zwiększenie liczby patroli, szczególnie w miejscach, w których nie funkcjonuje straż miejska.

Rysunek 29. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy liczba patroli policyjnych i/lub straży miejskiej w Pana/i okolicy jest wystarczająca?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jaka jest skala i rodzaj działań prewencyjnych i profilaktycznych?

KONTEKST BADAWCZY

Działania prewencyjne i profilaktyczne podejmowane są na coraz większą skalę. Dotyczy to zarówno kraju, jak i województwa łódzkiego. Zapobieganie negatywnym zjawiskom i zagrożeniom oraz usuwanie ich przyczyn to główne zadania służb porządkowych.

Komenda Wojewódzka Policji w Łodzi cyklicznie prowadzi działania prewencyjne i profilaktyczne. W 2017 r. zaplanowane zostały takie działania prewencyjno kontrolne podejmowane na drogach województwa łódzkiego jak:

- „Niechronieni uczestnicy ruchu drogowego” – działania skierowane na poprawę bezpieczeństwa osób pieszych i rowerzystów.
- „Alkohol i narkotyki” – kontrole policjantów przeprowadzane z użyciem nowoczesnych urządzeń pomiarowych, umożliwiających przeprowadzanie badań kierujących w bardzo krótkim czasie.
- „Pasy” – działania kontrolne ukierunkowane na egzekwowanie przestrzenia przepisów o stosowaniu przez kierujących i pasażerów pasów bezpieczeństwa.
- „Prędkość” – działania ukierunkowane na poprawę bezpieczeństwa na drogach przez egzekwowanie od kierujących pojazdami przestrzegania ograniczeń prędkości.
- „Truck/Bus” – działania prewencyjno-kontrolne ukierunkowane na ujawnianie i eliminowanie nieprawidłowości występujących podczas wykonywania przewozu drogowego oraz dotyczących stanu technicznego autobusów.
- „Bezpieczna droga do szkoły” – to działania ukierunkowane m.in. na poprawę bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w drodze do oraz ze szkoły, kształtowanie odpowiednich postaw komunikacyjnych, zapoznanie z podstawowymi zasadami bezpieczeństwa oraz nauka w praktyce umiejętności odpowiedzialnego korzystania z dróg”.

- „Bezpieczne wakacje (ferie)” – podejmowane co roku zgodnie z kalendarzem działania, których głównym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa w ruchu drogowym wszystkim uczestnikom ruchu¹¹.

Z analizy danych wynika, że Komenda Wojewódzka Policji przeprowadziła 14 programów prewencyjnych realizowanych w województwie łódzkim. Odbiorcami były zarówno dzieci ze szkół podstawowych, i gimnazjalnych, nauczyciele szkół funkcjonujących w województwie, jak i wszyscy mieszkańcy województwa oraz turyści. Szczegółowe informacje na temat podjętych działań znajdują się w załączniku nr 2.

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

Dodatkowo, skala i rodzaj działań prewencyjnych i profilaktycznych, przeanalizowane zostały w podziale na wybrane jednostki badawcze.

Gmina Kocierzew Południowy

Na terenie gminy Kocierzew Południowy w latach 2014 - 2016 zorganizowano łącznie 25 spotkań profilaktycznych z młodzieżą szkolną. Dodatkowo, corocznie organizowany jest konkurs Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym dla drugich klas szkół podstawowych z miejscowości: Błędów, Gągolin, Łaguszew, Kocierzew oraz Mastki.

W gminie Kocierzew Południowy organizowanych jest cyklicznie 10 przedsięwzięć prewencyjnych pn. „Prędkość, Pasy, Niechronieni”, „Alkohol i Narkotyki”, „Trzeźwy Poranek”, „Bezpieczny Przejazd”, „Seniorzy”, „Kręci Mnie Bezpieczeństwo”, „Jabłuszko i Cytrynka”, „P a Ty”, „Trasa E-30, Truck i Bus” oraz „Kaskada”.

Działaniami prewencyjnymi i profilaktycznymi objęte są wszystkie grupy wiekowe i społeczne gminy Kocierzew Południowy.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Na terenie miasta i gminy Biała Rawska w latach 2014 - 2016 policjanci prowadzili działania profilaktyczne i prewencyjne w zakresie przeciwdziałania: narkomanii, alkoholizmowi, przemocy w rodzinie oraz prostytucji i wykorzystania seksualnego. W ramach akcji profilaktycznych były prowadzone działania:

- „Razem bezpieczniej”,
- „Bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania”,
- „Przemoc w rodzinie”,
- „Bezpieczeństwo w szkole”,
- „Bezpieczeństwo w ruchu drogowym”,
- „Krajowy Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie”,
- „Narodowy program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych”,
- „Krajowy program przeciwdziałania narkomanii”,
- „Narodowy plan działań na rzecz dzieci i młodzieży - Polska dla dzieci”,
- „Krajowy program zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi”.

Gmina Bolimów

¹¹ Wydział Ruchu drogowego KWP w Łodzi, Działania Prewencyjno-Kontrolne podejmowane na drogach województwa łódzkiego, <http://www.lodzka.policja.gov.pl/>

W latach 2014 - 2016 na terenie gminy Bolimów zostało przeprowadzonych łącznie 119 spotkań profilaktycznych oraz prewencyjnych. Spotkania miały charakter zamknięty (dla pedagogów i młodzieży) oraz otwarty, przeprowadzany w formie happeningów. W latach 2014 - 2016 liczba spotkań z młodzieżą zwiększyła się z 6 do 7 (o 16,66%), natomiast z pedagogami z 8 do 15 (o 87,50%). W omawianym okresie liczba przeprowadzanych happeningów wzrosła o 66,66%.

Tabela 41. Liczba działań profilaktycznych i prewencyjnych na terenie gminy Bolimów w latach 2014 - 2016

Spotkania profilaktyczne z młodzieżą			Spotkania z pedagogami			Happeningi, spotkania prewencyjne i profilaktyczne		
2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
6	5	7	8	10	15	18	20	30

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KMP w Skierniewicach.

Skala przeprowadzanych przedsięwzięć profilaktycznych i prewencyjnych w gminie Bolimów systematycznie wzrasta. Głównymi cyklicznymi programami, skierowanymi do młodzieży szkolnej są akcje: „Bezpieczne ferie”, „Bezpieczne Wakacje”, Bezpieczna Droga do szkoły”, „Działania w związku z początkiem roku szkolnego”, „Dzień Wagarowicza”. Rokrocznie na terenie Bolimowa przeprowadzana jest także „Akcja Nielat”, w skład której wchodzi działania profilaktyczne dotyczące wielu problemów.

Gmina i Miasto Drzewica

W latach 2015 i 2016 na terenie Miasta i Gminy Drzewica przeprowadzono pojedyncze działania z zakresu profilaktyki oraz prewencji przed zagrożeniami, a także podnoszenia poziomu bezpieczeństwa.

Gmina Miasto Ozorków

Komenda Powiatowa Policji w Zgierzu oraz Komisariat Policji w Ozorkowie prowadzą działania profilaktyczne i prewencyjne w poniższym zakresie:

- bezpieczeństwo w ruchu drogowym,
- narkotyki, dopalacze i środki odurzające,
- cyberzagrożenia,
- bezpieczeństwo w miejscu publicznych oraz w miejscu zamieszkania,
- bezpieczeństwo dzieci i młodzieży – edukacja dla bezpieczeństwa,
- przemoc w rodzinie,
- bezpieczeństwo seniorów.

Nie jest możliwe wskazanie dokładnej liczby działań prewencyjnych i profilaktycznych z lata 2014 - 2016, ponieważ nie są prowadzone spisy dla wszystkich akcji, w które angażuje się policja. Należy natomiast wskazać, że wiele z prowadzonych akcji ma charakter cykliczny, a przykładami tych działań mogą być m.in.: „Akcja Nielat”, „Bezpieczna Droga do szkoły”, „Policyjna Akademia Bezpieczeństwa” i „Bezpieczny Senior”.

Miasto Piotrków Trybunalski

Podstawowymi działaniami prewencyjnymi i profilaktycznymi w Piotrkowie Trybunalskim są zajęcia prowadzone z młodzieżą oraz pedagogami. W 2016 roku przeprowadzono 747 działań profilaktycznych i prewencyjnych z młodzieżą oraz 217 z pedagogami. Liczba prowadzonych działań w zakresie

prewencji i profilaktyki w latach 2014 - 2016 drastycznie wzrosła. W analizowanych latach liczba spotkań z młodzieżą wzrosła o 375,79%, natomiast liczba zajęć z pedagogami o 239,06%.

Tabela 42. Rodzaje działań profilaktycznych i prewencyjnych w Piotrkowie Trybunalskim w latach 2014 - 2016

Liczba działań profilaktycznych i prewencyjnych z młodzieżą			Liczba działań profilaktycznych i prewencyjnych z pedagogami		
2014	2015	2016	2014	2015	2016
157	632	747	64	174	217

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Miejskiej Policji w Piotrkowie Trybunalskim.

Poniżej znajduje się zestawienie podstawowych działań prewencyjnych i profilaktycznych, podejmowanych na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego w latach 2014 - 2016 przez Komendę Miejską Policji w Piotrkowie Trybunalskim, tj.:

- „Bezpieczne Miasto” - program zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego, organizatorzy: Urząd Miasta Piotrkowa Tryb i KMP w Piotrkowie Trybunalskim,
- akcja „Bezpieczna droga- bezpieczna ulica”- patrolowanie piotrkowskich ulic połączone ze sprawdzeniem trzeźwości kierujących,
- akcja „Policja dzieciom. Policjant Twój przyjaciel” – organizacja Dnia Dziecka dla uczniów piotrkowskich szkół na terenie KMP w Piotrkowie Trybunalskim,
- akcja z zakresu profilaktyki antynarkotykowej i przeciwalkoholowej - organizacja profilaktyki antynarkotykowej i przeciwalkoholowej prowadzonej w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych,
- Turniej Wiedzy o Bezpieczeństwie Ruchu Drogowego – rozpowszechnienie wiedzy o bezpieczeństwie w ruchu drogowym wśród uczniów piotrkowskich szkół,
- akcja „Widzę- Reaguję” – ma na celu pozyskiwanie informacji o problemach małoletnich, niedostrzeganych przez rodziców, Policję czy pedagogów,
- akcja „Wyciągamy dzieci z bramy” – obejmuje półkolonie letnie dla dzieci z najuboższych rodzin,
- Program ‘Żyję bezpiecznie-to mój wybór’ program kierowany do mieszkańców i uczniów wszystkich placówek oświatowych.

Gmina Poddębice

W latach 2014 - 2016 na terenie gminy i miasta Poddębice przeprowadzono łącznie 25 akcji prewencyjnych i profilaktycznych. Poniżej znajduje się zestawienie przeprowadzonych działań:

- „Razem bezpieczniej w powiecie poddębickim”,
- „Profilaktyka społeczna w powiecie poddębickim”,
- „Bezpieczna droga do szkoły”,
- „Bezpieczna szkoła”,
- „Bezpiecznie wakacje”,
- „Bezpieczne ferie”,
- „Bezpieczna woda”,
- „Bezpieczeństwo w ruchu drogowym”,
- „Bezpieczeństwo w miejscu publicznym i miejscu zamieszkania”,
- „Turniej o puchar Komendanta Powiatowego Policji w Poddębicach”,

- „Dopalacze życia zabieracze - narkotyki, środki odurzające”,
- „Na rzecz niepełnosprawnych”,
- „Odblaski życia”,
- „Policyjna Akademia Bezpieczeństwa”,
- „O bezpieczeństwie z seniorami”,
- „Pierwsza pomoc”,
- „Przemoc w rodzinie”,
- „Cała Polska czyta dzieciom”,
- „Bezpieczeństwo w sieci”,
- „Akcja znicz”,
- „Mikołaj na drodze”,
- „Dzielnicowy bliżej nas”,
- „Nie bądź obojętny na zagrożenia związane z wychłodzeniem”,
- „Kręci mnie bezpieczeństwo”,
- „Krajowa mapa zagrożeń bezpieczeństwa”.

Wszystkie wymienione powyżej działania mają charakter cykliczny i są realizowane w mieście i gminie Poddębice rokrocznie.

Miasto Rawa Mazowiecka

Policjanci z Komendy Powiatowej Policji prowadzili w Rawie Mazowieckiej w latach 2014 - 2016 działania profilaktyczne z zakresu przeciwdziałania: alkoholizmowi, narkomanii, prostytucji i wykorzystania seksualnego oraz przemocy w rodzinie. Dodatkowo, wykonywane były działania z zakresu rządowych programów profilaktycznych:

- „Razem bezpieczniej”,
- „Bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania”,
- „Przemoc w rodzinie”,
- „Bezpieczeństwo w szkole”,
- „Bezpieczeństwo w ruchu drogowym”,
- „Krajowy Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie”,
- „Narodowy program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych”,
- „Krajowy program przeciwdziałania narkomanii”,
- „Narodowy plan działań na rzecz dzieci i młodzieży - Polska dla dzieci”,
- „Krajowy program zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi”.

Miasto Skierniewice

W latach 2014 - 2016 na terenie gminy miejskiej Skierniewice zostało przeprowadzonych wiele działań w zakresie prewencji oraz profilaktyki. Działania miały charakter zamknięty (spotkania z młodzieżą i pedagogami) oraz otwarty (happeningi). Liczba spotkań zamkniętych w latach 2014 - 2016 systematycznie zmniejszała się (z młodzieżą o 1,23%, z pedagogami o 43,80%).

Tabela 43. Liczba działań profilaktycznych i prewencyjnych na terenie miasta Skierniewice w latach 2014 - 2016

Spotkania profilaktyczne z młodzieżą			Spotkania z pedagogami			Happeningi, spotkania prewencyjne i profilaktyczne		
2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
325	360	321	226	251	127	9	20	32

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KMP w Skierniewicach.

Na obszarze Skierniewic w 2016 roku zorganizowano łącznie 32 otwarte spotkania prewencyjne i profilaktyczne. Ich liczba od 2014 zwiększyła się o 255,55%.

Poniżej przedstawiono główne, cykliczne akcje prewencyjne i profilaktyczne prowadzone na terenie gminy miejskiej Skierniewice:

- „Bezpieczne Ferie”,
- „Bezpieczne wakacje”,
- „Bezpieczna droga do szkoły”,
- „Bądź świadomy - reaguj”,
- „Z młodym kierowcą w bezpieczną drogę”,
- „Dzień wagarowicza”.

Gmina Zapolice

Teren gminy Zapolice charakteryzuje się względnym spokojem i wysokim poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców. W zakresie działań wpływających na zwiększenie bezpieczeństwa w sezonie letnim maj - wrzesień, na terenie obszarów rekreacyjnych gminy zostaną wprowadzone ponadnormatywne patrole funkcjonariuszy. Na terenie gminy Zapolice odnotowuje się bardzo niski odsetek przestępstw kryminalnych, stąd dodatkowe działania w tym zakresie są ograniczone.

Miasto Zgierz

Komenda Powiatowa Policji w Zgierzu prowadzi działania profilaktyczne i prewencyjne zgodnie z rządowymi programami. Akcje te prowadzone są w zakresie:

- bezpieczeństwa w ruchu drogowym,
- narkotyków, dopalaczy i środków odurzających,
- cyberzagrożeń,
- bezpieczeństwa w miejscach publicznych oraz w miejscu zamieszkania,
- bezpieczeństwa dzieci i młodzieży – edukacja dla bezpieczeństwa,
- przemocy w rodzinie,
- bezpieczeństwa seniorów.

KPP w Zgierzu nie prowadzi statystyk dotyczących liczby działań prewencyjnych oraz profilaktycznych. Podkreśla się natomiast, że większość akcji ma charakter cykliczny i jest sformułowana w taki sposób, aby dotrzeć do możliwie wszystkich grup wiekowych i społecznych. Przykładami działań prowadzonych na terenie Zgierza są akcje:

- „Bezpieczna Droga do szkoły”,
- „Policyjna Akademia Bezpieczeństwa”,
- „Bezpieczny Senior”,
- Festiwal piosenki i tańca oraz konkurs o bezpiecznym zachowaniu „EKO-DZIECIAKI”,
- Konkurs teatralny „Stop uzależnieniom”,
- Powiatowy Turniej Halowej Piłki Nożnej pt. „Bezpiecznie Kibicuję, Przeciwnika Szanuję” ,
- Debata i konkurs plastyczny „Razem mamy siłę, stop dyskryminacji”.

Miasto Zduńska Wola

Na terenie Zduńskiej Woli prowadzone są przez funkcjonariuszy policji działania profilaktyczne i prewencyjne w zakresie założeń wskazywanych w programach rządowych. Dodatkowo, w Zduńskiej Woli działania profilaktyczne podejmowane są przez funkcjonariuszy Straży Miejskiej. Akcja „Z nami bezpieczniej”, która skierowana jest do dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym oraz podopiecznych MOPS'u w Zduńskiej Woli cieszy się bardzo dużą popularnością. Funkcjonariusze Straży Miejskiej prowadzą również działania prewencyjne dla seniorów.

Gmina Rzeczyca

Bezpieczeństwo w gminie Rzeczyca zapewniane jest przez funkcjonariuszy Komendy Powiatowej Policji w Tomaszowie Mazowieckim oraz Komisariatu Policji w Czerniewicach. Funkcjonariusze z wymienionych jednostek prowadzą na terenie gminy podstawowe działania prewencyjne i profilaktyczne, zgodne z założeniami rządowych programów.

WYNIKI BADAŃ

Respondenci wskazują, że szczególnie w mniejszych gminach dotychczas prowadzonych działań prewencyjnych i profilaktycznych jest niewiele. Problem braku działań profilaktycznych, uświadamiających dotyczy przede wszystkim gmin wiejskich, co może być spowodowane faktem, że na terenie niektórych jednostek terytorialnych nie funkcjonują komisariaty policji, a policjanci dojeżdżają z sąsiednich gmin. Zdaniem respondentów może to mieć negatywny wpływ na bezpieczeństwo i możliwości wdrażania działań profilaktycznych. W opinii respondentów w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich brakuje usystematyzowanych działań profilaktycznych. Zdecydowanie lepsza sytuacja występuje w przypadku gmin miejskich, gdzie badani wskazują na prowadzenie licznych inicjatyw związanych z poprawą poziomu świadomości mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa. Badani wskazali przede wszystkim na działalność w tym zakresie służb takich jak: policja, straż miejska oraz straż pożarna. Do najczęściej wskazywanych inicjatyw należą: prelekcje skierowane do młodzieży szkolnej, warsztaty dla społeczności lokalnych w zakresie najważniejszych zagrożeń oraz metod skutecznego radzenia sobie z nimi, wzrost liczby patroli pieszych.

Rysunek 30. Najpopularniejsze działania profilaktyczne i prewencyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

Respondenci wskazują, że poza działaniami lokalnymi, które obecnie są realizowane warto organizowania byłyby spotkania na szczeblu powiatowym, w celu integracji działań z zakresu poprawy bezpieczeństwa prowadzonych w poszczególnych gminach. W opinii badanych w tego rodzaju spotkaniach powinni uczestniczyć przedstawiciele: policji (w tym KPP), straży miejskiej, sanepidu i władz samorządowych. Zdaniem części respondentów tego rodzaju spotkania pomogłyby wdrożyć skuteczne rozwiązania w gminach, które do tej pory nie prowadziły działań profilaktycznych na szeroką skalę. Wskazywano na występujące duże zróżnicowanie związane z prowadzoną profilaktyką i dlatego wartym rozważenia jest wdrożenie rozwiązań prowadzących do wsparcia w tym zakresie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Obecna skala prowadzonych działań jest przez respondentów oceniana, jako działania wybiórcze, realizowane lokalnie i w bardzo ograniczonym zakresie. Wskazuje się zatem możliwość wzrostu ich skuteczności poprzez usystematyzowanie i zintegrowanie na poziomie ponadlokalnym – możliwym jest np. stworzenie poradników, realizacja doradztwa dla gmin w tym

zakresie, tak aby skutecznie wykorzystywały możliwości programów rewitalizacji w obszarze poprawy bezpieczeństwa.

Jaka jest liczba i rodzaj inwestycji poprawiających bezpieczeństwo (w przestrzeni publicznej: system monitoringu, oświetlenie; monitoring w szkołach; komunikacja publiczna: infrastruktura i monitoring; infrastruktura drogowa: progi zwalniające i inne rozwiązania dla uspokojenia ruchu, ronda; zabezpieczenie terenów zdegradowanych przed dalszym pogarszaniem stanu)?

KONTEKST BADAWCZY

Zarówno w skali kraju, jak i województwa łódzkiego, podejmowane są liczne działania i inwestycje poprawiające bezpieczeństwo. Szczególną uwagę należy zwrócić na organizowanie debat publicznych, które stanowią doskonałe narzędzie zbierania opinii lokalnych mieszkańców na temat ich potrzeb w zakresie bezpieczeństwa. W województwie łódzkim w 2016 r. zorganizowano ponad 100 takich konsultacji społecznych. Bardzo ważną rolę odgrywają także takie narzędzia jak:

- Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa – pozwala na rzetelne i czytelne zidentyfikowanie oraz przedstawienie społecznościom lokalnym, skali i rodzaju zagrożeń, a także instytucji współodpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa porządku publicznego.
- „Dzielnicowy bliżej nas” – program realizowany w celu zbudowania zaufania pomiędzy służbami a obywatelami. Jego głównym celem jest ułatwienie kontaktu dzielnicowego z mieszkańcami.

W roku 2016 na terenie województwa łódzkiego zrealizowane zostały takie inwestycje, zakupy i działania wspierające jak:

- Zakończenie budowy nowej siedziby Komisarzatu Komendy Miejskiej Policji w Łodzi.
- Budowa nowego obiektu Komendy Powiatowej Policji w Poddębicach.
- Remont Komendy Miejskiej Policji w Piotrkowie Trybunalskim.
- Remont przywróconego Posterunku Policji w Drzewicy.
- Remont części pomieszczeń w KMP w Łodzi, w KPP w Wieluniu, KPP w Rawie Mazowieckiej, KP w Szczercowie, KP w Rokicinach, KPP w Brzezinach, KWP w Łodzi, OSP w Sieradzu, KPP w Pabianicach, KP w Konstantynowie Łódzkim, KP w Drużbicach, KP w Tuszynie.
- Modernizacja monitoringu w KPP w Bełchatowie.
- Zakup łącznie 107 pojazdów służbowych.
- Zakup sprzętu poprawiającego efektywność pracy funkcjonariuszy wszystkich pionów w Łódzkim Garnizonie Policji¹².

W latach 2014-2015 Komenda Wojewódzka Policji zrealizowała ponad 20 inwestycji, których celem było podniesienie bezpieczeństwa w regionie. Dokonano m.in. takich inwestycji jak:

- Remonty, modernizacja posterunków i komend policji;
- Budowa i rozbudowa budynków policyjnych;
- Zakup nowych radiowozów i sprzętów niezbędnych do prac interwencyjnych.

W celu pogłębienia problemu, przeanalizowane zostały także inwestycje z dziedziny bezpieczeństwa, realizowane w ramach funduszy europejskich. Wśród najważniejszych należy przede wszystkim wymienić takie działania jak:

- Doposażenie jednostek Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej;
- Poprawa bezpieczeństwa Portu Lotniczego Łodzi;

¹² <http://lodzka.policja.gov.pl/ld/informacje/9852,Lodzcy-policjanci-podsumowali-2016-rok.html>

- Poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego;
- Zakup sprzętu i wyposażenia dla jednostek podległych Komendzie Wojewódzkiej Policji;
- Zakup sprzętu dla Ochotniczych Straży Pożarnych;
- Modernizacja wałów przeciwpowodziowych;
- Wsparcie systemu ratowniczo-gaśniczego¹³.

Inwestycje w celu podniesienia poziomu bezpieczeństwa realizowane były także przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad, która w latach 2009-2017 zrealizowała lub realizuje takie projekty jak:

- Budowa poszczególnych odcinków autostrad;
- Budowa poszczególnych odcinków dróg ekspresowych;
- Budowa obwodnic;
- Przebudowa dróg krajowych;
- Realizacja programu pn. „Program Likwidacji Miejsc Niebezpiecznych”;
- Rozbudowa i remontu ulic na terenie województwa łódzkiego;

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

Z danych uzyskanych od poszczególnych gmin wynika, że prowadzone były inwestycje mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa w regionie.

Gmina Poddębice

Na terenie gminy i miasta w Poddębice w latach 2015 - 2017 przeprowadzono budowę siedziby nowej Komendy Powiatowej Policji. Pozostałymi inwestycjami poprawiającymi bezpieczeństwo mieszkańców były:

- Zakup radiowozu nieoznakowanego w 2014 roku,
- Zakup radiowozu nieoznakowanego w 2015 roku,
- Zakup latarek,
- Zakup urządzenia alkoblow.

Miasto Rawa Mazowiecka

Na obszarze miasta Rawa Mazowiecka Komenda Powiatowa Policji w ostatnim czasie nie przeprowadziła żadnych nowych inwestycji mających na celu poprawę bezpieczeństwa na terenie jednostki przestrzennej.

Miasto Skierniewice

W latach 2014 - 2016 na terenie Skierniewic przeprowadzono 12 inwestycji mających na celu poprawę bezpieczeństwa. Łączna kwota z analizowanych lat, którą przeznaczono na przeprowadzenie inwestycji wyniosła 460 163 zł. Podmiotami przekazującymi darowizny były: Urząd Miasta Skierniewice, Ministerstwo Finansów oraz Sąd Rejonowy w Skierniewicach.

W 2016 roku przeprowadzono następujące działania:

- Dofinansowanie zakupu dwóch samochodów,
- Wydatki na patrole ponadnormatywne,
- Zakup sprzętu biurowego,
- Sfinansowanie 10 kompletów sprzętu informatycznego.

¹³ <http://www.mapadotacji.gov.pl/>

Do działań przeprowadzonych w 2015 roku należały:

- Dofinansowanie zakupu samochodu,
- Wydatki na patrole ponadnormatywne,
- Sfinansowanie laserowego miernika prędkości,
- Zakup sprzętu informatycznego.

W 2014 roku działania zwiększające bezpieczeństwo dotyczyły:

- Zakupu materiałów reklamowych dotyczących profilaktyki uzależnień,
- Wydatków na patrole ponadnormatywne,
- Zakupu sprzętu biurowego,
- Wydatków na sprzęt kwaterunkowy.

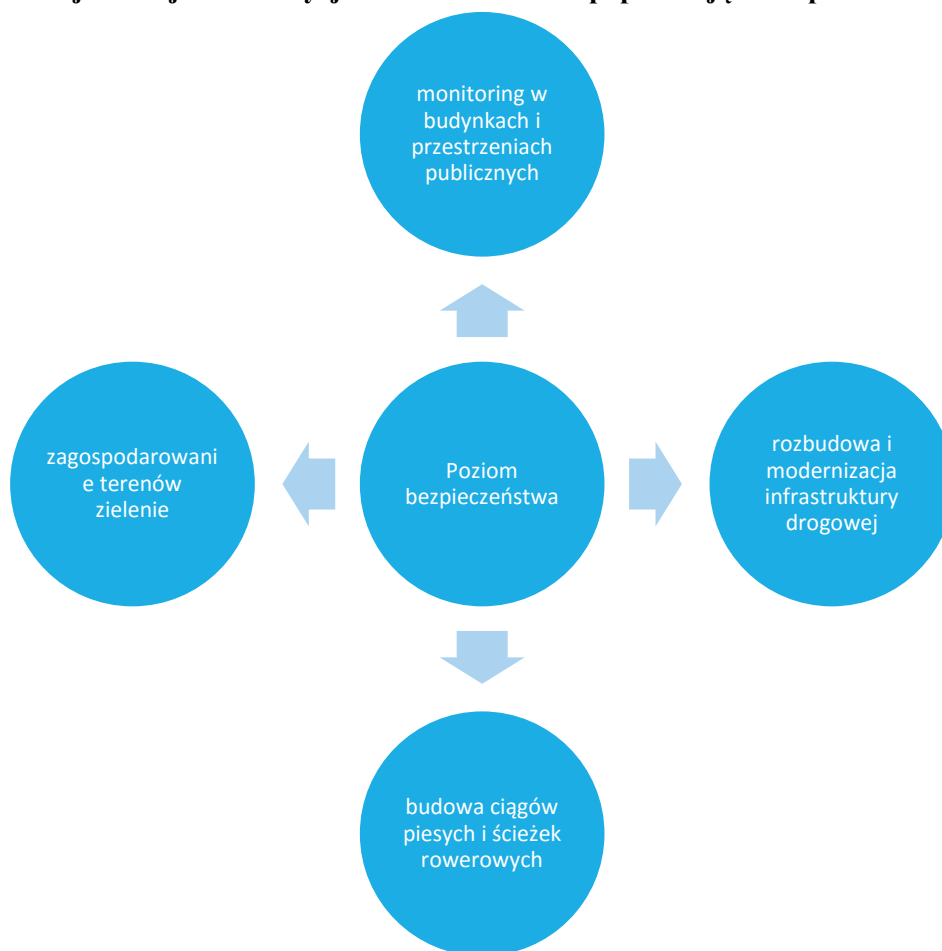
WYNIKI BADAŃ

Z wywiadów pogłębionych wynika, że w ramach planowanych realizacji inwestycji infrastrukturalnych poprawiających bezpieczeństwo najczęściej wskazywanymi przez respondentów były inwestycje związane z modernizacją infrastruktury drogowej. Do tego rodzaju działań należą: remonty i przebudowa dróg, budowa ścieżek rowerowych, budowa obwodnicy, stopniowe wyłączanie centrum z ruchu drogowego, stawianie progów zwalniających. Respondenci wskazują także na realizację zadań wynikających z konkretnych potrzeb danych gmin np. budowa oświetlenia ulicznego, budowa infrastruktury edukacyjnej, modernizacja budynków szkół, przedszkoli, zagospodarowanie terenów zieleni (szczególnie takich, które obecnie są miejscami o wysokim natężeniu występowania przestępstw i wykroczeń).

W opinii badanych stopień realizacji inwestycji związanych z infrastrukturą jest wystarczający. W ramach trudności, które się pojawiają wskazywali na wysokie koszty związane z wdrażaniem zaawansowanych systemów sterowania ruchem drogowym oraz wprowadzenia monitoringu. Spośród wymienionych w pytaniach do respondentów rodzajów inwestycji¹⁴ respondenci wskazywali na inwestycje realizowane we wszystkich obszarach. W zależności od gminy występuje zróżnicowanie w kolejności wdrażania. Do dużych trudności związanych z modernizacją infrastruktury drogowej należy przebudowa centrów miast, ponieważ często mają one charakter zabytkowy i wszelkie modernizacje wymagają długotrwałego planowania oraz wysokich nakładów. Większość przedstawicieli gmin wskazuje na wciąż za małą skalę zrealizowanych przedsięwzięć. W opinii badanych wynika to z wczesnego etapu wdrażania programów rewitalizacji i tego, że większość inwestycji jeszcze się nie rozpoczęła lub jest w trakcie realizacji, ale na etapie niepozwalającym określić efektów interwencji.

¹⁴ **W przestrzeni publicznej:** system monitoringu, oświetlenie, monitoring w szkołach, **komunikacja publiczna:** infrastruktura i monitoring, **infrastruktura drogowa:** progi zwalniające i inne rozwiązania dla uspokojenia ruchu, ronda; **zabezpieczenie terenów zdegradowanych** przed dalszym pogarszaniem stanu.

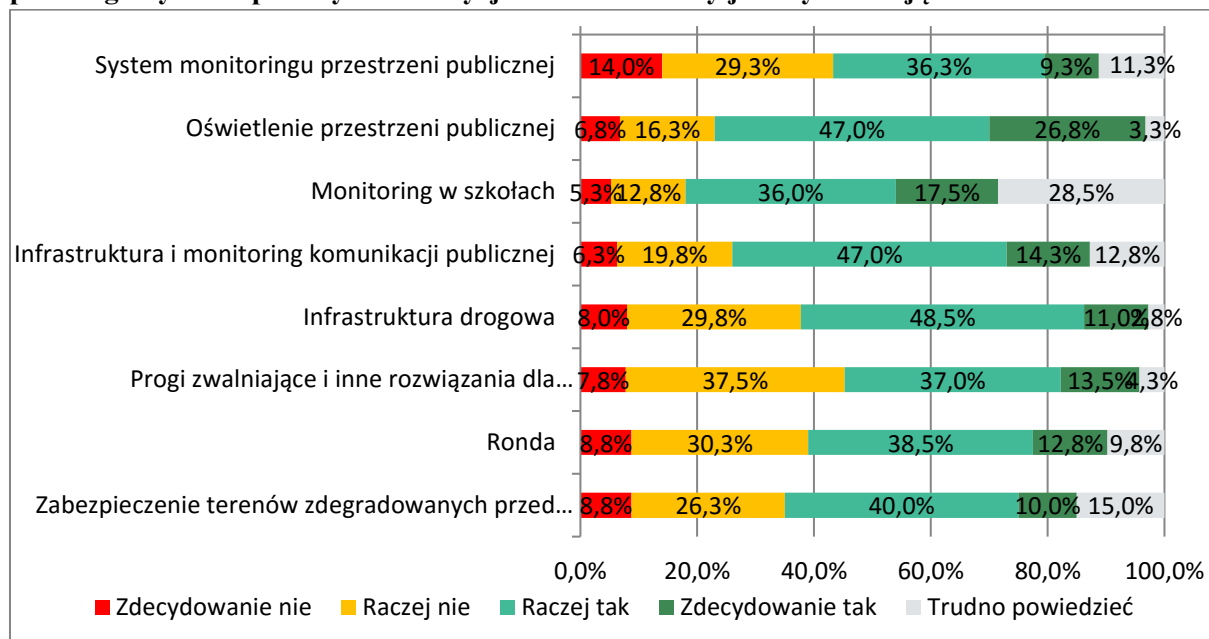
Rysunek 31. Najważniejsze inwestycje infrastrukturalne poprawiające bezpieczeństwo

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa była ocena liczby inwestycji służących podniesieniu poziomu bezpieczeństwa. Największy odsetek odpowiedzi negatywnych odnotowano w przypadku progów zwalniających i innych rozwiązań służących uspokojeniu ruchu drogowego (45,3%) oraz systemu monitoringu przestrzeni publicznej (43,3%). Konieczne jest zaplanowane wysokiej liczby inwestycji w tym zakresie, aby spełnić oczekiwania mieszkańców. Znaczny odsetek respondentów uznał, że w okolicy ich miejsca zamieszkania jest zbyt mało rond (39,1% wskazań negatywnych), że wydatki na infrastrukturę drogową są zbyt niskie (37,8%) oraz iż działania służące zabezpieczeniu terenów zdegradowanych przed dalszym pogarszaniem stanu są niedostateczne (35,1%). Są to kolejne trzy obszary, w kwestii których konieczne są znaczne inwestycje. W przypadku pozostałych zagadnień (oświetlenie przestrzeni publicznej, monitoring w szkołach, infrastruktura i monitoring komunikacji publicznej) odsetek odpowiedzi negatywnych nie przekroczył 30%.

Rysunek 32. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Proszę określić, czy liczba poszczególnych bezpiecznych inwestycji w Pana/i okolicy jest wystarczająca:”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jaki jest wiek budynków mieszkalnych, w podziale wg rodzajów własnościowych oraz budynków wyremontowanych (w tym czas od ostatniego remontu, modernizacji)?

KONTEKST BADAWCZY

W województwie łódzkim w 2015 r. znajdowało się 440 364 budynków mieszkalnych i mieszkalno-usługowych. W przypadku analizowanych miast i gmin, dokładne dane zostały przedstawione w tabeli poniżej.

Tabela 44. Zasoby mieszkaniowe w gminie z uwzględnieniem budynków mieszkalnych i mieszkalno-usługowych

Nazwa	ogółem	
	2014	2015
ŁÓDZKIE	437 039	440 364
Gmina Kocierzew Południowy	1 202	1 207
Gmina i Miasto Drzewica	2 755	2 767
Gmina Opoczno	6 517	6 565
Miasto i Gmina Sulejów	4 907	4 964
Gmina Poddębice	3 682	3 704
Miasto Rawa Mazowiecka	2 098	2 107
Miasto i Gmina Biała Rawska	3 087	3 100
Gmina Bolimów	1 352	1 358
Miasto Tomaszów Mazowiecki	7 811	7 840
Gmina Rzeszyca	1 403	1 413
Miasto Zduńska Wola	5 147	5 172
Gmina Zapolice	1 556	1 582

Nazwa	ogółem	
	2014	2015
Gmina Miasto Ozorków	2 470	2 490
Miasto Zgierz	7 571	7 647
Miasto Piotrków Trybunalski	7 343	7 394
Miasto Skierniewice	6 328	6 365

Źródło: BDL, Budynki mieszkalne w gminie.

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

Ze względu na specyfikę poszczególnych gmin, analizy dokonano z uwzględnieniem wszystkich jednostek (osobno dla każdej gminy). Wszystkie informacje zaczerpnięte zostały z Programów Gospodarki Niskoemisyjnej, Wieloletnich Programów Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy oraz informacji uzyskanych z poszczególnych jednostek.

Gmina Opoczno

Struktura mieszkaniowa na terenie Gminy o przedstawia się następująco:

- Zabudowa wielorodzinna – 198 budynków
- Zabudowa jednorodzinna – 5 636 budynków¹⁵.

Na terenie Gminy Opoczno znajdują się dwie instytucje zajmujące się eksploatacją zasobów mieszkaniowych:

- Spółdzielnia mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa „NASZ DOM” (SM „NASZ DOM”), która w swoich zasobach posiada 52 budynki o łącznej powierzchni 100 905 m²;
- Zakład Gospodarki mieszkaniowej Sp. z o.o. (ZGM Sp. z o.o.) administrujący 99 budynkami komunalnymi.
- Dodatkowo na terenie Gminy Opoczno działają 34 wspólnoty mieszkaniowe.

W przypadku analizy budynków na terenie Gminy Opoczno, należy zaznaczyć, że proces termomodernizacyjny można uznać jako średnio zaawansowany i niewystarczający. Budynki mieszkalne modernizowane są wieloetapowo. Najbardziej zaawansowany proces termomodernizacji występuje w Spółce ZGM (32% budynków wymaga termomodernizacji) oraz SM „NASZ DOM” gdzie proces termomodernizacji planuje się zakończyć najpóźniej do roku 2020. W pozostałych zasobach wielorodzinnych, średni deklarowany udział budynków przewidzianych do termomodernizacji wynosi 48%. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe zestawienie.

Tabela 45. Charakterystyka budynków zlokalizowanych na terenie Gminy Opoczno w podziale na rok budowy

Administrator	Wyszczególnienie	Rok budowy				Ogółem
		Do 1972	1972-1984	1985-1990	Po 1990	
SM „NASZ DOM”	Liczba budynków	7	19	21	14	52
	Procentowy udział budynków do termomodernizacji	0%	31%	58%	77%	41,5%
ZGM Sp. z o.o.	Liczba budynków	64	19	2	14	99

¹⁵ Stan na rok 2013, wg. Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s 44.

Administrator	Wyszczególnienie	Rok budowy				Ogółem
		Do 1972	1972-1984	1985-1990	Po 1990	
	Procentowy udział budynków do termomodernizacji	32%				32%
Budownictwo wielorodzinne pozostałych podmiotów	Liczba budynków	47				47
	Procentowy udział budynków do termomodernizacji	51%				51%
Budownictwo jednorodzinne na terenie gminy	Liczba budynków	3379				3379
	Procentowy udział budynków do termomodernizacji	51%				51%
Budownictwo jednorodzinne na terenie miasta	Liczba budynków	2257				2257
	Procentowy udział budynków do termomodernizacji	65%				65%

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s. 87.

W Gminie Opoczno 44,2% gminnych placówek oświatowych zostało poddanych procesowi termomodernizacji. Szacuje się, że duża część budynków jest ocieplona, natomiast pozostałe budynki stanowią potencjał do ograniczenia zużycia energii finalnej, co tym samym przyczyni się do redukcji emisji CO₂.

Tabela 46. Charakterystyka gminnych placówek oświatowych zlokalizowanych na terenie Gminy Opoczno

Nazwa placówki oświatowej	Proces termomodernizacji
Przedszkole Nr 2	25%
Przedszkole Nr 4	25%
Przedszkole Nr 5	12,5%
Przedszkole Nr 6	15%
Przedszkole Nr 8	0%
Punkt Przedszkolny „Tęczowy Zakątek”	0%
Zespół Szkół Samorządowych Nr 1	5%
Zespół Szkół Samorządowych Nr 2	8%
Zespół Szkół Samorządowych Nr 3	20%
Szkoła Podstawowa w Bielowicach	100%
Szkoła Podstawowa w Januszewicach	100%
Szkoła Podstawowa w Kraśnicy	25%
Szkoła Podstawowa w Modrzewiu	25%
Zespół Szkół w Bukowcu Opoczyńskim	100%
Zespół Szkół w Mroczkowie Gościńnym	100%
Zespół Szkół w Ogonowicach	100%
Gimnazjum w Wyganowie	100%

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s. 88.

Miasto Piotrków Trybunalski

Na terenie miasta odnotowano zwiększającą się liczbę mieszkań, która w 2013 r. wyniosła 31 023 (wzrost o 2 622 mieszkania w porównaniu do 2000 r.). Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wyniosła 60,9m², natomiast na 1 osobę na terenie miasta przypada 24,9 powierzchni użytkowej.

Według stanu na rok 2014 zasób mieszkaniowy Miasta wyniósł 4 185 lokali mieszkalnych, w tym 468 lokali socjalnych i 11 pomieszczeń tymczasowych.

Tabela 47. Wielkość zasobu mieszkaniowego Miasta wg stanu na 31.12.2014 r.

Rodzaj własności budynków	Liczba budynków mieszkalnych	Liczba lokali mieszkalnych	W tym		Powierzchnia użytkowa mieszkań
			Liczba lokali socjalnych	Liczba pomieszczeń tymczasowych	
Miasto	228	2 077	384	7	83 702,90
Współwłasność	12	96	10	1	4 109,30
Tymczasowy zarząd Miasta – własność osób fizycznych	55	385	50	3	15 503,35
Razem	295	2 558	444	11	103 315,55
Wspólnoty mieszkaniowe – lokale Miasta	113	1 627	24	0	69 680,94
Ogółem	408	4 185	468	11	172 996,49

Źródło: Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Piotrkowa Trybunalskiego na lata 2015-2020, s.2.

Dane dotyczące budynków i lokali z podziałem na okres użytkowania (bez budynków wspólnot) przedstawia poniższa tabela. Należy zaznaczyć, że 228 budynków będących własnością miasta powstało przed II wojną światową a po 1990 r. wybudowano tylko 8.

Tabela 48. Budynki i lokale z podziałem na okres użytkowania

Rok budowy	Liczba budynków	Liczba lokali mieszkalnych
Do 1945	225	1922
1946-1961	22	135
1962-1970	8	91
1971-1990 płyta	6	238
Po 1990 murowane	8	172
Ogółem	295	2 558

Źródło: Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Piotrkowa Trybunalskiego na lata 2015-2020, s.3.

Miasto Skierniewice

Na terenie miasta Skierniewice systematycznie zwiększa się liczba mieszkań. W roku 2013 baza mieszkaniowa miasta obejmowała 19 449 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 1 290 135 m³. Przeciętna powierzchnia mieszkania wyniosła 66,33 m² w roku 2013, a przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 osobę wyniosła 26,53 m². Stan wyposażenia mieszkań w infrastrukturę techniczną jest dobry. 97% mieszkań wyposażonych jest w wodociąg, 91% w centralne ogrzewanie oraz 65% w gaz sieciowy¹⁶.

W strukturze mieszkań znajdujących się na terenie miasta dominują mieszkania prywatne (stanowiące ok. 65% ogółu mieszkań). Mieszkania spółdzielcze stanowią ok. 27% ogółu mieszkań, a mieszkania komunalne ok. 8%. Na terenie miasta funkcjonuje 21 spółdzielni mieszkaniowych oraz liczne wspólnoty mieszkaniowe. Podstawowe informacje o największych spółdzielniach przedstawione zostały w poniższej tabeli¹⁷.

Tabela 49. Największe Spółdzielnie Mieszkaniowe funkcjonujące na terenie Miasta Skierniewice

	Liczba budynków	Liczba lokali mieszkalnych	Pow. Lokali mieszkalnych	Wiek budynków
Skierniewicka Spółdzielnia Mieszkaniowa	123	6 122	297 129,27	• 2 w wieku 10-20 lat • 42 w wieku 20-30 lat • 80 w wieku powyżej 30 lat
Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa „Bielany Bis”	18	529	32 860,90	• 5 w wieku 0-5 lat • 4 w wieku 5-10 lat • 9 w wieku 10-20 lat
Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa „STANDARD”	5	242	11 569,99	• 4 w wieku 10-20 lat • 1 w wieku 20-30 lat
Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa „Nasza Chata”	5	186	10 502,33	• 1 w wieku 10-20 lat • 3 w wieku 20-30 lat • 1 w wieku powyżej 30 lat

Źródło: Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020 s. 42.

Mieszkaniami komunalnymi administruje natomiast Zakład Gospodarki Mieszkaniowej (w której Miasto posiada 100% udziałów), które w zasobach posiada 1 444 lokale mieszkalnych o całkowitej powierzchni użytkowej 117 977 m²¹⁸.

Miasto Zduńska Wola

¹⁶ Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 41.

¹⁷ Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 42

¹⁸ Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020 s. 42.

Według stanu na dzień 30 czerwca 2013 r. w skład mieszkaniowego zasobu miasta wchodzi 1 810 lokali. Lokale nie w pełni zaspokajają potrzeby mieszkaniowe członków wspólnoty samorządowej miasta. W poniższej tabeli przedstawiono wielkość mieszkaniowego zasobu miasta w roku 2014.

Tabela 50. Wielkość mieszkaniowego zasobu wg stanu na rok 2013

Liczba lokali ogółem	1 810
Liczba lokali socjalnych	120
Liczba pomieszczeń tymczasowych	7

Źródło: Wieloletni Program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Zduńska Wola na lata 2014-2018, s. 3.

Większość budynków będących własnością miasta zostało wybudowanych w okresie od 1950 r., co wiąże się z wykorzystaniem starych technologii i nie najlepszym stanem technicznych oraz długim okresem użytkowania. Lokale, wchodzące w skład mieszkaniowego zasobu Miasta znajdują się w 215 budynkach wybudowanych do 1950 r., 33 budynkach wybudowanych w latach 1951-1970, w 27 budynkach wybudowanych w latach 1971-1995 u tylko w jednym budynku powstałym w 2011 r. co oznacza, że przez 15 lat nie został wybudowany żaden budynek z lokalami, które obecnie stanowiłyby mieszkaniowy zasób gminy¹⁹.

Tabela 51. Wiek budynków z lokalami, wchodzącymi w skład mieszkaniowego zasobu

Okres budowy	Budynki komunalne	Budynki wspólnot mieszkaniowych z udziałem miasta	Ogółem budynki z lokalami, wchodzącymi w skład mieszkaniowego zasobu Miasta
Do 1950	185	30	215
1951-1970	1	32	33
1971-1995	4	23	27
2011	1	0	1
Razem	191	85	276

Źródło: Wieloletni Program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Zduńska Wola na lata 2014-2018, s. 6.

Zarządcą i administratorem budynków komunalnych oraz 52 budynków wspólnot mieszkaniowych z 496 lokalami Miasta jest TBS „Złotniki” sp. z o.o. Pozostałe wspólnoty mieszkaniowe, w których znajduje się 124 lokale Miasta 5 lokali użytkowych, zarządzane są przez innych zarządców, w tym również przez same wspólnoty, bez zlecania usługi zarządzania podmiotem zewnętrznym

Miasto Zgierz

Mieszkaniowy zasób Miasta, według stanu na 1 stycznia 2016 r., tworzą:

- Budynki gminy – 250 budynków;
- Budynki wspólnot mieszkaniowych – 89 budynków w 85 wspólnotach mieszkaniowych;
- Budynku prywatne w zarządzie Gminy – 37 budynków²⁰.

Budynki mieszkalne, z uwagi na wiek, podzielić można na 3 grupy:

- Wybudowane przed 1919 r. – 195 budynków;

¹⁹ Wieloletni Program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Zduńska Wola na lata 2014-2018, s. 5

²⁰ Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Zgierz w latach 2016-2021s. 2.

- Wybudowane w latach 1919-1945 – 92 budynku;
- Wybudowane po 1945 r. – 89 budynków²¹.

Miasto i Gmina Drzewica

W mieście Drzewica, w 2015 r. dostępne były 1 352 mieszkania. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wyniosła wówczas 71,2 m². Pod względem dostępności powierzchni mieszkaniowej Miast Drzewica charakteryzuje się wskaźnikami niższymi od średniej dla całej gminy i powiatu.

Na obszarze gminy odnotowano w 2015 r. 2 767 budynków, w tym 733 na terenie miasta i 2 034 na obszarze wiejskim²².

Gmina Bolimów

Największa liczba mieszkań zamieszkałych powstała w latach 1945-1970 (37%). 18,57% to mieszkania wybudowane w latach 1971-1978, Pozostała charakterystyka znajduje się w tabeli poniżej.

Tabela 52. Struktura mieszkaniowa z uwzględnieniem wieku budynków

rok	mieszkania
Przed 1918	45
1918-1944	131
1945-1970	421
1971-1978	211
1979-1988	170
1989-2002	140

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Bolimów, czerwiec 2016 s. 42.

Gmina Kocierzew Południowy

Zasoby mieszkaniowe w gminie Kocierzew Południowy stanowią głównie zabudowy zagrodowe oraz w mniejszym zakresie zabudowy mieszkaniowe jednorodzinne. Szacuje się, że liczba budynków zmniejszyła się (w 2014 r. w gminie znajdowały się 1202 budynki. Zwiększyła się natomiast liczba mieszkań i ich przeciętna powierzchnia (do 1207 mieszkań w 2014 r.). 85,6% ogółu mieszkań w gminie wyposażone były w wodociąg oraz 60,4% w centralne ogrzewanie (dane za rok 2013)²³.

Gmina Miasto Ozorków

Ogółem na terenie miasta znajduje się 2510 budynków mieszkalnych²⁴. W przeciągu ostatnich 5 lat ich liczba zwiększyła się o 3,5%. W skład mieszkaniowego zasobu miasta Ozorków wchodzi lokale mieszczące się w budynkach będących w całości lub części własnością Miasta. Komunalny zasób mieszkaniowy stanowi:

- 115 budynków będących własnością gminy, w tym liczba lokali mieszkalnych 657 i socjalnych 102,
- 4 budynki, których gmina jest współwłaścicielem, w tym 23 lokale mieszkalne,
- 16 budynków, których gmina jest zarządcą, w tym 95 lokali mieszkalnych i 9 socjalnych,

²¹ ²¹ Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Zgierz w latach 2016-2021s. 2.

²² Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Drzewica na lata 2016-2022, s. 84

²³ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej gminy Kocierzew Południowy, s. 35

²⁴ Stan na 31 XII 2016 r., źródło: BDL GUS.

- 22 budynki, będące wspólnotami mieszkaniowymi, w tym 223 lokale mieszkalne²⁵.

Budownictwo mieszkaniowe w Ozorkowie charakteryzuje również stosunkowo duży udział budownictwa wielorodzinnego, skupiającego się głównie w Ozorkowskiej Spółdzielni Mieszkaniowej. Aktualnie Spółdzielnia posiada 112 budynków mieszkalnych, w których znajduje się 3386 lokali mieszkalnych.

Infrastruktura mieszkaniowa w mieście Ozorków różni się wiekiem, powierzchnią zabudowy, technologią wykonania, przeznaczeniem oraz energochłonnością wynikającą z podstawowych parametrów. Ogólny stan budynków w gminie jest bardzo podobny do sytuacji całego województwa.

Struktura wiekowa budynków i lokali na terenie miasta została przedstawiona w poniższej tabeli. Warto zaznaczyć, że budynki mieszkalne, będące zasobem komunalnym miasta również pozostają w zróżnicowanym wieku: 102 budynki zostały wybudowane przed 1919 rokiem, 35 w latach 1919-195, a 20 po roku 1945. Największy udział w strukturze wieku budynków mają obiekty z lat 1901 – 1920. Znaczny odsetek z nich jest w złym stanie technicznym i o bardzo niskim stopniu termomodernizacji. Jednak stan ten stale się poprawia.

Tabela 53. Struktura wiekowa budynków

ROK BUDOWY	ODSETEK BUDYNKÓW
1870 - 1900	38%
1901 - 1920	84%
1921 - 1930	19%
1931 - 1944	14%
1945 - 1960	12%
1961 - 1965	3%
1966 - 1975	9%

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Miasta Ozorków.

Gmina Poddębice

Na terenie gminy w 2015 roku było 3704 budynków mieszkalnych. Większość zasobów mieszkaniowych, zwłaszcza w mieście Poddębice, pochodzi z lat 1945-1988. Nowa zabudowa, powstała po 1990, charakteryzuje się zwiększeniem powierzchni budowanych mieszkań, pełnym wyposażeniem w instalacje sanitarne i wyraźnym zróżnicowaniem na tle starszych budynków. Komunalny zasób mieszkaniowy gminy stanowi 289 lokali, w tym 250 lokali mieszkalnych i 39 lokali socjalnych. Wśród nich znajduje się 39 budynków z 39 lokalami socjalnymi.

Struktura wiekowa budynków będących własnością gminy jest zróżnicowana, jednak największy odsetek powstał między rokiem 1945 a 1973. Ponad 30% powstało po roku 1973, a przed 1945 jedynie 15,23%.

Tabela 54. Struktura wiekowa budynków pozostających władnością gminy - Poddębice

Rok budowy	Liczba lokali
Przed 1945	44
W latach 1945-1973	157
Po 1973	88
SUMA	289

Źródło: Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Poddębice na lata 2010-2015.

²⁵ Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Miasto Ozorków na lata 2017-2021.

Gmina Rzeczyca

W 2013 roku na terenie gminy Rzeczyca znajdowały się 1 393 budynki mieszkalne, z których wydzielonych było 1 404 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 117 046 m². Liczba izb to 5 384. W gminie zdecydowaną większość zasobów mieszkaniowych stanowi budownictwo jednorodzinne. Z przedstawionych danych wynika, iż w ostatnich 3 latach powierzchnia mieszkań i liczba izb wzrastała, pomimo wolniej rosnącej ogólnej liczby mieszkań. Ma to związek z tendencją do budowania coraz większych metrażowo mieszkań.

Gmina w swoich zasobach nie posiada mieszkań socjalnych, jedynie 13 lokali mieszkalnych znajdujących się w 7 budynkach (wszystkie zostały wybudowane przed 1990 rokiem). Pozostała część zabudowy mieszkalnej na terenie gminy to własność prywatna. Struktura wiekowa budynków jest zróżnicowana – od zabudowy nowej (lata 90 XX wieku oraz po 2000 roku), po budynki z lat 50-60 XX wieku oraz starsze²⁶.

Tabela 55. Wiek budynków na terenie gminy

Rok budowy	Ilość metrów kwadratowych mieszkań
do 1966	52880,21
1967-1985	45818,64
1986-1992	28395,6
1993-2002	8906,5
od 2002	7914,47

Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Rzeczyca na lata 2016-2020.

Gmina Zapolice

Od wielu lat obserwuje się systematyczny wzrost liczby budynków mieszkalnych na terenie gminy. W 2011 roku budynków było ich 1506, natomiast roku 2016 już 1609, co wskazuje na wzrost w tym zakresie w wysokości 6,8%. Zdecydowana większość zasobów mieszkaniowych to domy jednorodzinne.

Gmina we własnych zasobach mieszkaniowych posiada 10 lokali (wszystkie mieszkalne, żaden socjalny) rozlokowanych w 3 budynkach. Pozostałe budynki mieszkalne to własność prywatna. W dostępnych źródłach brakuje informacji na temat wieku zabudowy.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Liczba mieszkań na terenie gminy Biała Rawska systematycznie rośnie – na koniec 2014 roku baza mieszkaniowa obejmowała 3 805 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 310 080 m².

Zabudowa mieszkaniowa, zarówno jednorodzinna jak i wielorodzinna, koncentruje się w mieście Biała Rawska oraz w miejscowości Babsk. W pozostałych jednostkach występuje głównie budownictwo zagrodowe, z niewielkim odsetkiem domów jednorodzinnych. Ponadto na terenie gminy funkcjonują 2 spółdzielnie mieszkaniowe:

- Spółdzielnia Mieszkaniowa w Białej Rawskiej – dysponująca 326 lokalami mieszkalnymi w 11 blokach;
- Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa w Babsku – dysponująca 72 mieszkaniami w 4 blokach.

²⁶ Plan gospodarki niskoemisyjnej Gminy Rzeczyca na lata 2016-2020.

Mieszkaniami komunalnymi na terenie gminy Biała Rawska administruje Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Białej Rawskiej. W zasobach Zakładu jest 6 budynków mieszkalnych z 135 lokalami. Warto jednocześnie zaznaczyć, że zasób mieszkaniowy miasta i gminy stanowi 150 mieszkań komunalnych i 12 socjalnych, ulokowanych w 36 budynkach.

Struktura wiekowa budynków położonych na terenie gminy jest zróżnicowana. W niektórych jednostkach terytorialnych przeważa nowa zabudowa (lata 90 XX wieku oraz po 2000 roku), w innych przeważają budynki z lat 50-60 XX wieku oraz sprzed 1918 roku. Szczegółowe zestawienia zawiera poniższa tabela.

Tabela 56. Struktura wiekowa mieszkań na terenie gminy

Okres budowy	Liczba budynków	Powierzchnia użytkowa [m ²]
Przed 1918	98	5.328
1918-1944	268	12.862
1945-1970	971	61.132
1971-1978	610	45.353
1979-1988	932	78.866
1989-2002	432	41.376
2003-2013	489	63.550

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Biała Rawska.

Miasto i Gmina Sulejów

Na terenie gminy miejsko-wiejskiej odnotowano 5 019 budynków mieszkalnych i 5 407 mieszkań. Zaznaczyć należy, że liczba mieszkań na przestrzeni lat 2010-2015 uległa zwiększeniu o 5,67%. Na terenie miasta i gminy przeważa zabudowa zagrodowa oraz zabudowa posiadająca charakter miejski z przewagą budownictwa indywidualnego o jednej lub dwóch kondygnacjach mieszkalnych. Struktura wiekowa mieszkań odznacza się wysokim udziałem mieszkań powstałych w latach 1945 – 1970. Szczegółowe zestawienie przedstawiono poniżej.

Tabela 57. Okres budowy budynków mieszkalnych

Okres budowy	Liczba mieszkań [szt.]	Powierzchnia mieszkań [m ²]
przed 1918	184	9.708
1918 - 1944	629	34.980
1945 - 1970	1 474	95.507
1971 - 1978	554	45886
1979 - 1988	768	70.572
1989 - 2002	612	70.889
2001 - 2002	133	14.533
2003 - 2007	-	-
2008 - 2012	-	-

Źródło: Program Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta i Gminy Sulejów.

Struktura własności budynków na terenie gminy wygląda następująco:

- mieszkaniowy zasób gminy tworzy 40 budynków, z czego 29 stanowi całkowitą własność gminy, a 11 należy do wspólnoty mieszkaniowej.
- 31 budynkami administruje Miejski Zakład Komunalny,
- 5 budynkami administruje Piotrowska Spółdzielnia Mieszkaniowa.

Pozostałe budynki zlokalizowane na terenie gminy stanowią własność prywatną.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

Na terenie miasta odnotowano 6 601 budynków mieszkalnych. Mieszkaniowy zasób gminy tworzy natomiast 388 budynków (2 926 lokali mieszkalnych i 156 socjalnych), w tym:

- 255 będących własnością gminy,
- 37 stanowiących współwłasność gminy,
- 16 będących pod tymczasowym zarządem gminy,
- 77 będących wspólnotami mieszkaniowymi,
- 3 będące trwałym zarządem gminy.

Budynki stanowiące zasób gminy należą do najstarszych na terenie Tomaszowa Mazowieckiego. Średni ich wiek to 101 lat, a stopień zużycia przekracza 55%. 80% budynków zostało wybudowanych przed rokiem 1945, 19% między rokiem 1945 a 1990, natomiast po 1990 tylko 1%.

Tabela 58. Struktura wieku budynków będących własnością gminy

	Przed 1945	1945-1990	Po 1990
Własność gminy	249	8	1
Zarząd wspólnot mieszkaniowych	11	66	-
Współwłasność gminy	37	-	-
Zarząd tymczasowy	16	-	-
SUMA	313	74	1

Źródło: Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki na lata 2014-2018.

Poza budynkami będącymi własnością gminy, w obrębie miasta funkcjonują również trzy spółdzielnie mieszkaniowe: SM Przodownik, SM Nasza Chata, SM Grota, a także Tomaszowskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego. Istotny odsetek budynków mieszkalnych na terenie miasta stanowi własność prywatną.

Wiek budynków na terenie miasta jest zróżnicowany. W konkretnych jego dzielnicach, na określonych ulicach występują budynki nowe (wybudowane po 2000 roku) jak i starsze. Nowe budynki oddane po 2010 roku oraz te w trakcie budowy zlokalizowane są we wszystkich rejonach miasta²⁷.

Miasto Rawa Mazowiecka

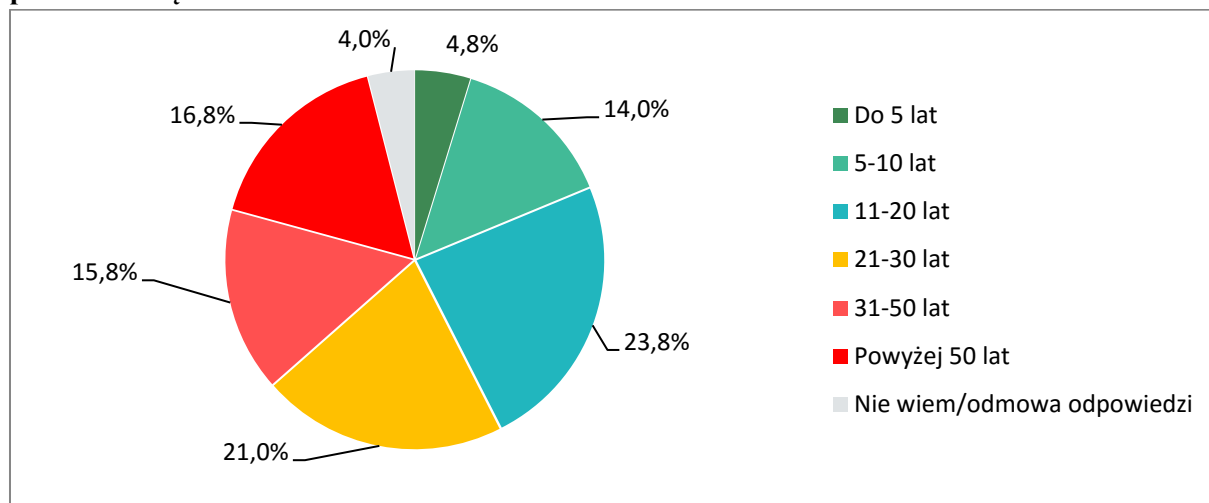
Podstawową formą własności w budownictwie mieszkaniowym na terenie miasta jest własność prywatna, a w strukturze przeważają prywatne budynki jednorodzinne. W 2015 roku odnotowano ogółem 2 107 budynków mieszkalnych i ponad 6 000 mieszkań. Zasób mieszkaniowy gminy stanowi 15 budynków, a w nich 150 mieszkań o charakterze socjalnym. Ponadto w obrębie miasta działalność prowadzi Rawsko-Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, w której zasób wchodzi 66 budynków mieszkalnych. W ogólnodostępnych źródłach nie odnaleziono informacji na temat wieku budynków. Według inwentaryzacji przeprowadzonej na potrzebę Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Rawa Mazowiecka średni wiek budynku na terenie miasta wynosi 33,6 lat.

WYNIKI BADAŃ

²⁷ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla miasta Tomaszowa Mazowieckiego.

Mieszkańcy województwa łódzkiego, którzy uczestniczyli w badaniu PAPI, zostali zapytani o to, ile lat mają zamieszkiwane przez nich domy/lokale. 18,8% ankietowanych mieszka w budynkach, które powstały nie więcej niż 10 lat temu, 44,8% - w nieruchomościach, które mają między 11 a 30 lat, zaś 32,6% w domach i lokalach, które zostały wybudowane ponad 30 lat temu.

Rysunek 33. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Ile lat ma zamieszkiwany przez Pana/ią dom/lokal?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa,

Jaka jest struktura wielkości, własności oraz branżowa podmiotów gospodarczych, w tym status przedsiębiorców?

KONTEKST BADAWCZY

Struktura podmiotów według klas wielkości została przygotowane z uwzględnieniem powiatów w województwie łódzkim.

Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON systematycznie rośnie od 2014 r. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, w województwie łódzkim liczba ta wyniosła 243 280 podmiotów w roku 2016. Stanowi to wzrost o 3 702 podmioty, w porównaniu do roku 2014. Największa liczba podmiotów zlokalizowana jest w Łodzi. Należy jednak zaznaczyć, że duża liczba przedsiębiorstw zlokalizowana została w powiecie pabianickim i zgierskim. Najmniejsza liczba przedsiębiorstw zlokalizowana została w powiecie skierniewickim i brzezińskim.

W województwie łódzkim największą liczbę podmiotów gospodarczych stanowią mikroprzedsiębiorstwa. W latach 2014-2016 zmniejszyła się liczba podmiotów zatrudniających 10-49 pracowników, 50-249 pracowników, 250-999 pracowników i powyżej 1000 pracowników.

Dokonano także porównania podmiotów gospodarki narodowej według klas wielkości, z uwzględnieniem analizowanych miast i gmin:

- podmioty zatrudniające do 9 pracowników – największa liczba takich przedsiębiorstw zlokalizowana jest na obszarze Tomaszowa Mazowieckiego, Zduńskiej Woli, Zgierza, Piotrkowa Trybunalskiego i Skierniewic. Największy wzrost mikroprzedsiębiorstw zarejestrowany został w Zapolicach i Sulejowie. Natomiast najmniejsza liczba przedsiębiorstw funkcjonuje w Gminie Rzeszyca.
- Podmioty zatrudniające 10-49 pracowników – podobnie przedstawia się sytuacja wśród małych przedsiębiorstw. Największa ich liczba zarejestrowana została w Tomaszowie Mazowieckim, Zduńskiej woli, Zgierzu, Piotrkowie trybunalskim i Skierniewicach. W Piotrkowie

Trybunalskim odnotowano także największy wzrost małych przedsiębiorstw w latach 2014-2016 (8,86%).

- Podmioty zatrudniające 50-249 pracowników – w Tomaszowie mazowieckim nastąpił największy wzrost liczby przedsiębiorstw średnich, (15,09%). Warto jednak zauważyć, że w takich gminach jak: Kocierzew Południowy, Rzeczyca nie odnotowano średnich przedsiębiorstw.
- Podmioty zatrudniające 250-999 pracowników – duże przedsiębiorstwa zlokalizowane są tylko w takich miastach gminach jak: Gmina i Miasto Drzewica, Gmina Opoczno, Poddębice, Rawa Mazowiecka, Tomaszów Mazowiecki, Miasto Zduńska Wola, Zgierz, Piotrków Trybunalski, Skierniewice.
- Podmioty zatrudniające 1000 i więcej pracowników – w 2016 r. odnotowano działalność takich przedsiębiorstw tylko w Opocznie, Zduńskiej Woli, Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach.

Tabela 59. Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości

Nazwa	ogółem			0 - 9			10 - 49			50 - 249			250 - 999			1000 i więcej		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014 4	2015 5	2016 6	2014 4	2015 5	2016 6	2014 4	2015 5	2016 6
ŁÓDZKIE	239 578	241 462	243 280	227 875	229 813	231 628	9 623	9 609	9 619	1 822	1 786	1 781	217	215	212	41	39	40
Powiat bełchatowski	8 881	8 962	8 994	8 426	8 499	8 532	356	365	364	83	82	81	12	12	12	4	4	5
Powiat kutnowski	7 609	7 659	7 690	7 198	7 246	7 276	311	313	317	91	91	89	8	8	8	1	1	0
Powiat łaski	4 344	4 352	4 359	4 135	4 144	4 154	173	174	171	32	30	30	4	4	4	0	0	0
Powiat łęczycki	3 246	3 231	3 231	3 080	3 061	3 063	135	138	136	26	27	28	5	5	4	0	0	0
Powiat łowicki	5 953	5 905	5 968	5 672	5 626	5 690	233	231	230	45	44	43	3	4	5	0	0	0
Powiat łódzki wschodni	7 901	8 042	8 119	7 550	7 692	7 764	305	305	309	43	42	44	3	3	2	0	0	0
Powiat opoczyński	4 570	4 612	4 550	4 325	4 376	4 315	202	196	195	38	36	36	3	3	3	2	1	1
Powiat pabianicki	12 485	12 605	12 795	11 831	11 956	12 144	543	535	537	104	106	106	6	6	6	1	2	2
Powiat pajęczański	3 804	3 882	3 920	3 604	3 682	3 724	183	179	176	16	20	19	1	1	1	0	0	0
Powiat piotrkowski	5 484	5 574	5 690	5 230	5 314	5 428	224	230	232	29	29	29	1	1	1	0	0	0
Powiat poddębicki	3 227	3 238	3 223	3 092	3 104	3 087	111	110	112	22	22	22	2	2	2	0	0	0
Powiat radomszczański	8 877	8 971	9 079	8 445	8 540	8 644	360	361	364	65	64	65	7	6	6	0	0	0
Powiat rawski	4 028	4 016	3 985	3 834	3 825	3 795	163	161	160	30	29	29	1	1	1	0	0	0
Powiat sieradzki	8 881	9 014	9 146	8 396	8 539	8 674	407	399	398	74	72	70	3	3	3	1	1	1
Powiat skierniewicki	2 385	2 419	2 468	2 261	2 295	2 344	111	112	112	13	12	12	0	0	0	0	0	0
Powiat tomaszowski	9 266	9 294	9 290	8 798	8 829	8 832	385	377	368	76	81	83	7	7	7	0	0	0
Powiat wieluński	6 523	6 541	6 685	6 183	6 204	6 346	292	291	291	43	41	43	5	5	5	0	0	0
Powiat wieruszowski	3 534	3 573	3 638	3 347	3 386	3 454	158	159	158	22	21	19	7	7	7	0	0	0
Powiat zduńskowolski	6 146	6 225	6 334	5 826	5 906	6 020	251	252	248	61	59	58	7	7	7	1	1	1
Powiat zgierski	15 681	15 892	16 174	14 954	15 164	15 440	585	589	597	131	129	126	10	9	10	1	1	1
Powiat brzeziński	2 733	2 757	2 779	2 603	2 630	2 653	119	116	115	10	10	10	1	1	1	0	0	0

Nazwa	ogółem			0 - 9			10 - 49			50 - 249			250 - 999			1000 i więcej		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Powiat m. Łódź	91 488	92 202	92 711	87 188	87 948	88 460	3 526	3 507	3 508	650	625	624	98	97	94	26	25	25
Miasto Piotrków Trybunalski	7 494	7 501	7 506	7 084	7 080	7 072	316	330	344	75	73	71	17	17	17	2	1	2
Miasto Skierniewice	5 038	4 995	4 946	4 813	4 767	4 717	174	179	177	43	41	44	6	6	6	2	2	2

Źródło: BDL, Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości.

Tabela 60. Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości z uwzględnieniem analizowanych gmin/miast

Nazwa	0 - 9			10 - 49			50 - 249			250 - 999			1000 i więcej		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	208	210	213	12	12	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gmina i Miasto Drzewica	561	573	549	24	24	22	3	3	3	1	1	1	0	0	0
Gmina Opoczno	1 774	1 782	1 740	74	72	75	24	22	21	2	2	2	2	1	1
Miasto i Gmina Sulejów	1 225	1 274	1 293	36	37	38	3	3	3	0	0	0	0	0	0
Poddębice - miasto	885	886	874	45	46	47	13	13	13	1	1	1	0	0	0
Gmina Rzeczyca	5	5	5	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Miasto Rawa Mazowiecka	2 138	2 095	2 061	92	91	92	23	22	22	1	1	1	0	0	0
Miasto i Gmina Biała Rawska	643	673	661	35	34	35	4	4	4	0	0	0	0	0	0
Gmina Bolimów	248	244	249	12	11	11	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Miasto Tomaszów Mazowiecki	5 138	5 130	5 079	241	237	231	53	59	61	4	4	4	0	0	0
Miasto Zduńska Wola	4 074	4 101	4 141	181	179	179	47	45	44	6	6	6	1	1	1
Gmina Zapolice	104	111	113	11	11	11	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Gmina Miasto Ozorków	1 364	1 372	1 377	62	61	59	16	16	16	2	2	2	0	0	0
Miasto Zgierz	5 422	5 434	5 478	186	186	191	57	56	54	4	4	4	0	0	0
Miasto Piotrków Trybunalski	7 084	7 080	7 072	316	330	344	75	73	71	17	17	17	2	1	2
Miasto Skierniewice	4 813	4 767	4 717	174	179	177	43	41	44	6	6	6	2	2	2

Źródło: BDL, Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości.

W poniższej tabeli przedstawiono także liczbę podmiotów gospodarki narodowej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców danej gminy. Jak wynika z analizy danych, wskaźnik zwiększył się w latach 2014-2016 tylko w przypadku takich jednostek jak:

- Gmina Kocierzew Południowy;
- Miasto i Gmina Sulejów;
- Miasto i Gmina Biała Rawska;
- Miasto Tomaszów Mazowiecki;
- Miasto Zduńska Wola;
- Gmina Zapolice;
- Gmina Miasto Ozorków;
- Miasto Zgierz;
- Miasto Piotrków Trybunalski.

Tabela 61. Liczba podmiotów gospodarki narodowej przypadających na 1000 ludności

Nazwa	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	50	51	52
Gmina i Miasto Drzewica	55	56	54
Gmina Opoczno	71	72	70
Miasto i Gmina Sulejów	78	81	82
Gmina Poddębice	95	95	95
Gmina Rzeczyca	49	50	49
Miasto Rawa Mazowiecka	127	125	124
Miasto i Gmina Biała Rawska	59	62	61
Gmina Bolimów	65	63	64
Miasto Tomaszów Mazowiecki	84	85	85
Miasto Zduńska Wola	99	101	102
Gmina Zapolice	75	78	79
Gmina Miasto Ozorków	72	73	73
Miasto Zgierz	99	99	101
Miasto Piotrków Trybunalski	99	100	100
Miasto Skierniewice	104	103	102

Źródło: BDL, Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości.

Analizując podmioty gospodarki narodowej wg grup rodzajów działalności PKD, największą część przedsiębiorstw w 2016 r. stanowiły firmy z sektora pozostała działalność (blisko 76,0%). Pozostała struktura przedstawia się następująco: 1,96% stanowiło rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, 22,43% przemysł i budownictwo.

Dane z podziałem na powiaty w województwie łódzkim przedstawione zostały poniżej.

Tabela 62. Podmioty wg grup rodzajów działalności PKD 2007

Nazwa	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo			przemysł i budownictwo			pozostała działalność		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
ŁÓDZKIE	4 066	4 040	4 051	54 323	54 428	54 571	181 189	182 994	184 658
Powiat bełchatowski	117	114	109	1 991	2 046	2 039	6 773	6 802	6 846
Powiat kutnowski	251	249	243	1 403	1 416	1 409	5 955	5 994	6 038
Powiat łaski	149	154	148	1 175	1 176	1 172	3 020	3 022	3 039
Powiat łączyski	160	163	165	526	533	544	2 560	2 535	2 522
Powiat łowicki	329	315	314	1 261	1 243	1 264	4 363	4 347	4 390
Powiat łódzki wschodni	139	141	140	2 052	2 051	2 059	5 710	5 850	5 920
Powiat opoczyński	112	118	112	1 140	1 142	1 098	3 318	3 352	3 340
Powiat pabianicki	271	287	303	3 362	3 366	3 395	8 852	8 952	9 097
Powiat pajęczański	102	105	106	1 016	1 056	1 091	2 686	2 721	2 723
Powiat piotrkowski	291	285	291	1 489	1 514	1 555	3 704	3 775	3 844
Powiat poddębicki	148	156	151	752	750	729	2 327	2 332	2 343
Powiat radomszczański	197	194	192	2 459	2 469	2 493	6 221	6 308	6 394
Powiat rawski	106	102	101	841	829	827	3 081	3 085	3 057
Powiat sieradzki	230	225	239	2 167	2 239	2 305	6 484	6 550	6 602
Powiat skierniewicki	137	130	136	655	670	695	1 593	1 619	1 637
Powiat tomaszowski	271	270	268	2 382	2 401	2 380	6 613	6 623	6 642
Powiat wieluński	137	135	132	1 554	1 571	1 651	4 832	4 835	4 902
Powiat wieruszowski	92	91	94	984	1 029	1 071	2 458	2 453	2 473
Powiat zduńskowolski	66	71	79	1 738	1 763	1 857	4 342	4 391	4 398
Powiat zgierski	268	259	264	4 102	4 131	4 183	11 311	11 502	11 727
Powiat brzeziński	57	57	54	732	736	743	1 944	1 964	1 982
Powiat m. Łódź	270	263	262	18 048	17 843	17 581	73 170	74 096	74 868
Miasto Piotrków Trybunalski	122	112	108	1 505	1 488	1 478	5 867	5 901	5 920
Miasto Skierniewice	44	44	40	989	966	952	4 005	3 985	3 954

Źródło: BDL, Podmioty wg grup rodzajów działalności PKD 2007.

Podmioty wg sektorów własnościowych szczegółowo zostały opisane w poniższej tabeli. W województwie łódzkim, w latach 2014-2016 zmniejszył się udział sektora publicznego w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej (z 2,75% w roku 2014 do 2,70% w roku 2016). W analizowanym okresie zwiększyła się także liczba podmiotów z sektora prywatnego, co świadczy o rozwoju przedsiębiorczości w regionie.

Tabela 63. Podmioty wg sektorów własnościowych

Nazwa	sektor publiczny - ogółem			sektor prywatny - ogółem		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
ŁÓDZKIE	6 599	6 595	6 576	232 961	234 614	236 268
Powiat bełchatowski	236	238	239	8 644	8 721	8 745
Powiat kutnowski	285	285	285	7 323	7 368	7 397
Powiat łaski	145	141	140	4 199	4 210	4 214
Powiat łęczycki	190	191	194	3 056	3 040	3 035
Powiat łowicki	204	199	202	5 749	5 706	5 761
Powiat łódzki wschodni	137	139	137	7 764	7 893	7 964
Powiat opoczyński	202	204	208	4 368	4 407	4 340
Powiat pabianicki	312	314	314	12 173	12 274	12 464
Powiat pajęczański	147	146	145	3 657	3 735	3 770
Powiat piotrkowski	184	185	184	5 299	5 382	5 495
Powiat poddębicki	109	108	109	3 118	3 130	3 109
Powiat radomszczański	317	312	311	8 560	8 656	8 763
Powiat rawski	147	149	148	3 881	3 863	3 831
Powiat sieradzki	315	317	316	8 565	8 695	8 822
Powiat skierniewicki	112	113	106	2 273	2 306	2 361
Powiat tomaszowski	285	302	296	8 981	8 991	8 990
Powiat wieluński	260	257	259	6 263	6 276	6 423
Powiat wieruszowski	150	149	140	3 384	3 422	3 496
Powiat zduńskowolski	175	174	176	5 971	6 044	6 150
Powiat zgierski	392	392	397	15 288	15 490	15 765
Powiat brzeziński	111	108	111	2 622	2 649	2 665
Powiat m. Łódź	1 853	1 842	1 823	89 622	90 199	90 604
Miasto Piotrków Trybunalski	201	200	204	7 293	7 293	7 294
Miasto Skierniewice	130	130	132	4 908	4 864	4 810

Źródło: BDL, Podmioty wg sektorów własnościowych.

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

Na potrzeby niniejszego opracowania, przedstawione zostały dane dotyczące podmiotów wg sektora własności, z uwzględnieniem analizowanych miast i gmin. Najwięcej podmiotów gospodarki narodowej funkcjonuje w Tomaszowie Mazowieckim Zduńskiej Woli, Zgierzu, Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach. Natomiast największy udział sektora publicznego zarejestrowany został w roku 2016 na takich obszarach jak: Kocierzew Południowy, Gmina i Miasto Drzewica, Gmina Opoczno, Poddębice, Miasto i Gmina Biała Rawska, Bolimów, Gmina Zapolice. W przypadku Rzeczycy, 100% podmiotów gospodarki narodowej stanowią firmy z sektora prywatnego.

Tabela 64. Podmioty wg sektorów własnościowych z uwzględnieniem analizowanych miast/gmina

Nazwa	podmioty gospodarki narodowej ogółem			sektor publiczny - ogółem			sektor prywatny - ogółem		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	220	222	225	8	8	8	212	214	217
Gmina i Miasto Drzewica	589	601	575	24	24	24	565	577	551
Gmina Opoczno	2 501	2 503	2 435	104	104	103	2 397	2 398	2 330
Miasto i Gmina Sulejów	1 264	1 314	1 334	27	28	29	1 236	1 286	1 305
Gmina Poddębice	1 512	1 499	1 495	43	41	41	1 469	1 458	1 454
Gmina Rzeczyca	232	236	230	7	7	7	225	229	223
Miasto Rawa Mazowiecka	2 254	2 209	2 176	75	74	74	2 179	2 132	2 097
Miasto i Gmina Biała Rawska	682	711	700	28	29	29	654	681	671
Gmina Bolimów	261	256	261	17	17	16	244	239	245
Miasto Tomaszów Mazowiecki	5 436	5 430	5 375	163	170	166	5 273	5 259	5 207
Miasto Zduńska Wola	4 309	4 332	4 371	125	126	127	4 184	4 200	4 238
Gmina Zapolice	377	396	401	9	9	9	368	387	392
Gmina Miasto Ozorków	1 444	1 451	1 454	50	50	51	1 394	1 400	1 403
Miasto Zgierz	5 669	5 680	5 727	123	123	124	5 546	5 554	5 600
Miasto Piotrków Trybunalski	7 494	7 501	7 506	201	200	204	7 293	7 293	7 294
Miasto Skierniewice	5 038	4 995	4 946	130	130	132	4 908	4 864	4 810

Źródło: BDL, Podmioty wg sektorów własnościowych.

W poniższych tabelach przeanalizowane zostały podmioty z uwzględnieniem rodzajów sektorów własnościowych z podziałem na sektor publiczny, jak i sektor prywatny. W sektorze publicznym należy wyszczególnić tylko państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego i spółki handlowe. Pozostałe publiczne podmioty (tj. przedsiębiorstwa państwowe, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego) nie występują w analizowanych jednostkach. Zdecydowanie więcej funkcjonuje państwowych i samorządowych jednostek prawa publicznego, jednak ich liczba pozostaje na podobnym poziomie.

Tabela 65. Struktura własnościowa w sektorze publicznym

Nazwa	sektor publiczny - państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego			sektor publiczny - spółki handlowe		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	6	6	6	0	0	0
Gmina i Miasto Drzewica	20	20	20	1	1	1
Gmina Opoczno	74	73	72	4	4	4
Miasto i Gmina Sulejów	23	23	23	0	0	0
Gmina Poddębice	26	25	25	5	5	5
Miasto Rawa Mazowiecka	52	52	52	4	4	4
Miasto i Gmina Biała Rawska	20	21	21	0	0	0
Gmina Bolimów	14	14	13	1	1	1
Miasto Tomaszów Mazowiecki	113	120	119	9	9	9
Gmina Rzeszyca	4	4	4	0	0	0
Miasto Zduńska Wola	82	83	84	6	6	6
Gmina Zapolice	5	6	6	0	0	0
Gmina Miasto Ozorków	30	31	32	1	1	1
Miasto Zgierz	74	75	75	8	7	7
Miasto Piotrków Trybunalski	124	123	125	4	4	6
Miasto Skierniewice	79	78	77	8	9	9

Źródło: BDL, Podmioty wg sektorów własnościowych.

W przypadku analizy sektora prywatnego, sytuacja przedstawia się następująco:

- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – liczba podmiotów zwiększyła się w takich miastach i gminach jak: Kocierzew Południowy, Miasto i Gmina Sulejów, Biała Rawska, Miasto Zduńska Wola, Gmina Zapolice.
- spółki handlowe – największy wzrost podmiotów odnotowano w takich miastach i gminach jak: Gmina i Miasto Drzewica, Gmina Opoczno, Miasto i Gmina Sulejów, Poddębice, Rawa Mazowiecka, Miasto i Gmina, Bolimów, Miasto Tomaszów Mazowiecki, Rzeszyca, Miasto Zduńska Wola, Ozorków, Zgierz, Piotrków Trybunalski, Skierniewice.
- spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – wzrost podmiotów zauważalny był w takich miastach i gminach jak: Gmina Opoczno, Rawa Mazowiecka, Miasto i Gmina Biała Rawska, Miasto Tomaszów Mazowiecki, Miasto Zduńska Wola, Ozorków, Miasto Zgierz, Piotrków Trybunalski, Skierniewice.
- Spółdzielnie – liczba podmiotów zwiększyła się w takich miastach i gminach jak: Kocierzew Południowy, Piotrków Trybunalski.
- Fundacje – liczba fundacji zwiększyła się w takich miastach i gminach jak: Miasto i Gmina Sulejów, Poddębice, Miasto Rawa Mazowiecka, Miasto i Gmina Biała Rawska, Gmina Bolimów, Miasto Tomaszów Mazowiecki, Gmina Rzeszyca, Miasto Zduńska Wola, Gmina Zapolice, Ozorków, Miasto Zgierz, Piotrków Trybunalski, Skierniewice.
- stowarzyszenia i organizacje społeczne – liczba podmiotów zwiększyła się we wszystkich analizowanych miastach i gminach, z wyjątkiem Gminy Miasto Ozorków, gdzie liczba stowarzyszeń pozostała na tym samym poziomie.

Tabela 66. Struktura własnościowa w sektorze prywatny

Nazwa	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą			spółki handlowe			spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego			spółdzielnie			fundacje			stowarzyszenia i organizacje społeczne		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	156	159	157	6	6	5	0	0	0	3	3	8	1	1	1	19	19	20
Gmina i Miasto Drzewica	489	498	472	21	23	23	1	1	1	3	3	3	0	0	0	24	26	26
Gmina Opoczno	1 860	1 857	1 776	96	103	111	5	6	6	14	14	14	7	7	7	83	85	88
Miasto i Gmina Sulejów	1 082	1 127	1 136	31	34	35	2	2	2	3	3	3	2	4	4	33	34	38
Gmina Poddębice	1 218	1 202	1 190	53	52	56	7	7	6	7	7	7	5	6	7	54	55	56
Miasto Rawa Mazowiecka	1 752	1 711	1 651	105	105	118	23	24	25	9	9	9	4	6	7	45	46	50
Miasto i Gmina Biała Rawska	535	559	549	29	31	31	1	1	2	6	6	6	1	3	3	30	31	31
Gmina Bolimów	205	200	202	9	9	11	1	1	1	2	2	2	0	0	1	11	11	12
Miasto Tomaszów Mazowiecki	4 132	4 081	4 002	305	324	350	70	71	74	16	16	16	18	23	26	141	150	151
Gmina Rzeszyca	187	190	179	7	7	8	2	2	1	4	4	6	0	0	1	13	13	14
Miasto Zduńska Wola	3 329	3 335	3 343	251	261	280	33	33	35	11	11	11	12	12	14	105	108	112
Gmina Zapolice	319	336	342	14	14	14	1	1	1	2	2	2	1	1	1	16	18	19

Gmina Miasto Ozorków	1 143	1 140	1 137	77	89	94	23	25	25	9	9	9	5	5	6	30	30	30
Miasto Zgierz	4 427	4 403	4 380	327	354	402	60	61	66	17	16	16	21	27	31	114	116	117
Miasto Piotrków Trybunalski	5 674	5 613	5 546	494	519	558	77	78	85	24	24	25	21	25	29	190	202	208
Miasto Skierniewice	3 869	3 800	3 719	351	362	381	56	55	58	60	60	60	17	19	21	117	124	132

Źródło: BDL, Podmioty wg sektorów własnościowych.

Struktura branżowa przeanalizowana została tylko dla analizowanych miast/gmin w latach 2014-2016. Poniższa tabela zawiera zestawienie podmiotów gospodarczych, z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007.

Ze względu na dużą objętość danych, tabela została podzielona na 5 części.

Tabela 67. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 1.

Nazwa	ogółem											
	Sekcja A			Sekcja B			Sekcja C			Sekcja D		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	38	34	33	0	0	0	28	28	25	0	0	0
Gmina i Miasto Drzewica	9	10	10	1	1	1	57	59	56	0	0	0
Gmina Opoczno	10	11	10	5	3	2	134	135	128	3	3	3
Miasto i Gmina Sulejów	36	35	34	4	3	3	124	143	148	2	2	2
Poddębice - miasto	10	9	11	0	0	0	68	72	68	3	3	3
Gmina Rzeczyca	0	0	0	0	0	0	4	4	4	0	0	0
Miasto Rawa Mazowiecka	7	7	8	4	4	2	195	192	192	2	2	2
Miasto i Gmina Biała Rawska	39	38	38	0	0	0	58	55	60	1	1	1
Gmina Bolimów	17	14	19	1	1	1	21	21	20	5	5	6
Miasto Tomaszów Mazowiecki	59	61	60	5	4	3	587	584	559	4	4	5
Miasto Zduńska Wola	10	12	15	4	4	3	528	505	506	11	12	13
Gmina Zapolice	1	1	1	1	1	1	14	16	18	0	0	0
Gmina Miasto Ozorków	20	20	20	0	0	0	163	168	163	4	4	4
Miasto Zgierz	68	63	62	4	4	4	724	727	742	7	7	6

Nazwa	ogółem											
	Sekcja A			Sekcja B			Sekcja C			Sekcja D		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Miasto Piotrków Trybunalski	122	112	108	5	5	5	746	741	733	25	15	13
Miasto Skierniewice	44	44	40	4	4	4	347	338	328	3	2	2

Źródło: BDL, Podmioty wg sekcji PKD 2007.

Tabela 68. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 2.

Nazwa												
	Sekcja E			Sekcja F			Sekcja G			Sekcja H		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	0	0	0	19	20	16	49	49	53	15	14	19
Gmina i Miasto Drzewica	3	3	3	105	109	104	206	199	193	22	26	25
Gmina Opoczno	4	4	5	161	161	150	629	621	607	55	63	63
Miasto i Gmina Sulejów	8	8	7	208	210	215	379	382	371	75	74	80
Poddębice - miasto	5	5	5	92	90	85	324	302	295	49	56	60
Gmina Rzeczyca	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0
Miasto Rawa Mazowiecka	11	10	10	222	211	204	785	774	754	13 3	13 2	13 1
Miasto i Gmina Biała Rawska	4	5	5	75	81	80	250	253	248	42	41	36
Gmina Bolimów	2	2	2	43	41	40	58	56	54	12	12	13
Miasto Tomaszów Mazowiecki	34	36	31	566	571	568	1 646	1 610	1 577	32 7	33 8	33 8
Miasto Zduńska Wola	16	15	15	541	572	627	1 257	1 224	1 185	27 1	28 5	29 0
Gmina Zapolice	1	1	1	14	19	23	32	32	29	9	8	7
Gmina Miasto Ozorków	2	2	2	161	157	160	477	461	445	80	89	95
Miasto Zgierz	23	29	30	632	633	635	1 672	1 620	1 588	40 1	39 7	38 4
Miasto Piotrków Trybunalski	22	20	24	707	707	703	2 110	2 057	1 982	46 8	47 7	48 3
Miasto Skierniewice	12	12	12	623	610	606	1 348	1 289	1 250	34 0	34 1	34 2

Źródło: BDL, Podmioty wg sekcji PKD 2007.

Tabela 69. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 3.

Nazwa												
	Sekcja I			Sekcja J			Sekcja K			Sekcja L		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	2	2	2	1	3	4	1	1	1	2	2	1
Gmina i Miasto Drzewica	12	13	12	7	8	7	10	11	12	7	8	7
Gmina Opoczno	49	47	43	40	38	38	58	58	54	112	112	112
Miasto i Gmina Sulejów	45	48	46	22	25	25	40	36	38	9	12	15
Poddębice - miasto	21	29	28	19	21	19	21	21	19	18	20	19
Gmina Rzeszyca	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Miasto Rawa Mazowiecka	54	49	50	50	52	49	75	66	65	76	74	73
Miasto i Gmina Biała Rawska	19	22	18	8	9	8	17	15	14	12	14	14
Gmina Bolimów	7	7	7	13	13	12	4	5	3	1	1	2
Miasto Tomaszów Mazowiecki	146	134	138	111	117	114	160	151	142	187	192	198
Miasto Zduńska Wola	107	106	102	98	96	95	140	144	135	127	125	130
Gmina Zapolice	2	3	3	0	1	2	5	6	4	3	3	3
Gmina Miasto Ozorków	20	22	23	16	19	23	78	70	63	45	49	50
Miasto Zgierz	105	118	122	105	110	114	173	166	166	198	191	212
Miasto Piotrków Trybunalski	190	183	187	156	163	171	240	247	238	297	294	303
Miasto Skierniewice	104	98	97	178	189	194	184	182	173	197	203	214

Źródło: BDL, Podmioty wg sekcji PKD 2007.

Tabela 70. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 4.

Nazwa												
	Sekcja M			Sekcja N			Sekcja O			Sekcja P		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	7	7	6	4	5	7	16	16	16	9	10	10
Gmina i Miasto Drzewica	23	25	22	6	8	9	13	13	13	23	22	22
Gmina Opoczno	167	169	170	22	26	30	17	16	16	98	96	94

Nazwa												
	Sekcja M			Sekcja N			Sekcja O			Sekcja P		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Miasto i Gmina Sulejów	70	79	89	45	48	41	19	19	19	37	39	39
Poddębice - miasto	92	91	93	9	11	10	14	13	13	40	40	38
Gmina Rzeczyca	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Miasto Rawa Mazowiecka	177	181	183	36	38	40	15	15	15	107	97	98
Miasto i Gmina Biała Rawska	27	35	34	20	20	20	15	15	15	17	19	19
Gmina Bolimów	14	12	14	4	4	3	7	7	7	18	19	18
Miasto Tomaszów Mazowiecki	368	384	390	136	129	127	20	21	21	242	253	250
Miasto Zduńska Wola	367	382	378	71	86	86	17	16	17	147	155	156
Gmina Zapolice	3	2	1	3	2	2	3	3	3	4	4	4
Gmina Miasto Ozorków	76	80	86	30	30	33	5	5	5	52	51	52
Miasto Zgierz	446	473	480	151	156	170	21	21	20	163	166	172
Miasto Piotrków Trybunalski	734	758	777	184	189	192	29	28	28	344	360	382
Miasto Skierniewice	569	571	571	159	152	150	21	19	19	226	237	237

Źródło: BDL, Podmioty wg sekcji PKD 2007.

Tabela 71. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 5.

Nazwa												
	Sekcja Q			Sekcja R			Sekcje S i T			Sekcja U		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	3	4	4	6	9	9	20	18	19	0	0	0
Gmina i Miasto Drzewica	30	30	30	12	13	14	43	43	35	0	0	0
Gmina Opoczno	126	129	125	47	45	42	139	142	147	0	0	0
Miasto i Gmina Sulejów	60	65	70	16	16	16	65	70	76	0	0	0
Poddębice - miasto	63	65	65	21	23	23	75	75	81	0	0	0
Gmina Rzeczyca	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Miasto Rawa Mazowiecka	122	131	131	30	26	25	152	147	143	1	1	1
Miasto i Gmina Biała Rawska	17	22	22	14	13	13	47	53	55	0	0	0
Gmina Bolimów	7	8	10	4	3	3	23	25	27	0	0	0

Nazwa												
	Sekcja Q			Sekcja R			Sekcje S i T			Sekcja U		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Miasto Tomaszów Mazowiecki	325	318	336	125	126	123	388	397	395	0	0	0
Miasto Zduńska Wola	192	200	212	80	81	81	325	312	325	0	0	0
Gmina Zapolice	9	9	10	5	5	5	7	7	8	0	0	0
Gmina Miasto Ozorków	76	87	94	25	28	29	114	109	107	0	0	0
Miasto Zgierz	323	341	348	92	97	101	361	361	371	0	0	0
Miasto Piotrków Trybunalski	48	49	50	12	11	12	50	53	54	0	0	0
	5	6	6	2	7	2	8	2	9			
Miasto Skierniewice	280	303	306	93	87	86	306	314	315	0	0	0

Źródło: BDL, Podmioty wg sekcji PKD 2007.

Jakie jest natężenie i hierarchia problemów społecznych: starzenie się społeczeństwa, wykluczenie społeczne, przemoc, przestępstwa, uzależnienie od pomocy społecznej, niski stopień uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym?

KONTEKST BADAWCZY

Starzenie się społeczeństwa

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego udział osób w wieku 60 lat i więcej w ogóle ludności na terenie Polski wzrósł o 7,5 p.p. (z 14,7% w 1989 roku do 22,2% w roku 2014). Tendencja ta widoczna jest także w obszarze gmin i miast województwa łódzkiego. Poniższa tabela prezentuje porównanie procentowe udziału ludności w wieku poprodukcyjnym na przestrzeni lat 2014-2016 w poszczególnych jednostkach. Zauważyć należy, że w każdej analizowanej jednostce, udział osób starszych zwiększa się, co potwierdza problem tzw. starzenia się społeczeństwa. Największy przyrost i najszybsze tempo wzrostu liczby osób w wieku poprodukcyjnym zauważalne jest na terenach miejskich (Miasto Rawa Mazowiecka – wzrost o 2,1 p.p.; Gmina Opoczno – wzrost o 2,0 p.p.; Ozorków i Skierniewice – wzrost o 1,8 p.p.). W gminach miejsko-wiejskich i wiejskich tendencja jest nieco wolniejsza. Niekorzystne trendy spowodowane są wieloma czynnikami, w tym m.in. coraz dłuższym trwaniem życia czy niską dzietnością. Jednocześnie zaznaczyć należy, że wśród populacji w starszym wieku dominują kobiety.

Tabela 72. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności

Jednostka	% udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności		
	2014	2015	2016
Gmina Opoczno	16,6	17,6	18,6
Miasto Piotrków Trybunalski	21,2	22,0	22,8
Miasto Skierniewice	19,2	20,2	21,0
Miasto Zduńska Wola	20,2	20,9	21,7
Miasto Zgierz	22,7	23,2	23,9
Gmina i Miasto Drzewica	20,9	21,1	22,0
Gmina Bolimów	20,0	20,2	20,9
Gmina Kocierzew Południowy	19,4	19,8	20,1

Jednostka	% udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności		
	2014	2015	2016
Gmina Miasto Ozorków	20,6	21,5	22,4
Gmina Poddębice	19,6	20,0	20,7
Gmina Rzeczyca	20,4	20,3	21,0
Gmina Zapolice	16,8	17,3	17,5
Miasto i Gmina Biała Rawska	19,0	19,4	20,0
Miasto i Gmina Sulejów	17,4	18,0	18,4
Miasto Tomaszów Mazowiecki	22,3	23,2	23,9
Miasto Rawa Mazowiecka	18,3	19,4	20,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BLD/GUS.

Przemoc i przestępstwa

Ze względu na brak danych agregowanych na poziomie gminy analiza przestępstw i przemocy sporządzona została w oparciu o dane dla powiatów. Natężenie problemu przestępczości nie jest wysokie i w większości analizowanych przypadków tendencja jest spadkowa. Wzrost na przestrzeni lat 2014-2016 w tym zakresie odnotowano jedynie na terenie powiatów łowickiego (z 1214 przypadków do 1383, tj. wzrost o 13,92%) i opoczyńskiego (z 1183 do 1438, tj. wzrost o 21,56%), natomiast największy spadek w obszarze powiatu zduńskowolskiego (z 2776 w 2014 roku do 2517 w roku 2016, tj. 9,33%). Szczegółowe dane zawiera poniższa tabela.

Tabela 73. Liczba stwierdzonych przestępstw na terenie poszczególnych powiatów

Jednostka	Powiat	Liczba stwierdzonych przestępstw na terenie powiatu		
		2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	Powiat łowicki	1214	1214	1383
Gmina Opoczno, Gmina i Miasto Drzewica	Powiat opoczyński	1183	1078	1438
Miasto Piotrków Trybunalski, Miasto i Gmina Sulejów	Powiat piotrkowski	1090	874	956
Gmina Poddębice	Powiat poddębicki	681	666	504
Miasto i Gmina Biała Rawska, Miasto Rawa Mazowiecka	Powiat rawski	890	901	852
Miasto Skierniewice, Gmina Bolimów	Powiat skierniewicki	490	417	413
Gmina Rzeczyca, Miasto Tomaszów Mazowiecki	Powiat tomaszowski	2116	1932	1873
Miasto Zduńska Wola, Gmina Zapolice	Powiat zduńskowolski	1255	1339	860
Miasto Zgierz, Gmina Miasto Ozorków	Powiat zgierski	2776	2375	2517

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BLD/GUS.

Analizie w tym aspekcie poddano również kwestię przemocy domowej (na podstawie liczby przyznanych świadczeń z pomocy społecznej). Tendencja i natężenie zjawiska na terenie poszczególnych powiatów są zróżnicowane, jednak w większości jednostek odnotowano wzrost. Na przestrzeni lat 2014-2016 największy przyrost liczby przypadków przemocy w rodzinie odnotowano w powiecie zduńskowolskim (z 90 do 126) oraz opoczyńskim (z 17 do 34). Tendencja spadkowa zauważalna jest natomiast w obrębie powiatów: rawskim (o 55,56%), tomaszowskim (44,30%), łowickim (35,10%) i poddębickim (26,25%).

Tabela 74. Liczba przyznanych świadczeń z pomocy społecznej z tytułu przemocy w rodzinie

Jednostka	Powiat	Liczba przyznanych świadczeń z pomocy społecznej z tytułu przemocy w rodzinie		
		2014	2015	2016
Gmina Kocierzew Południowy	Powiat łowicki	57	37	b.d.
Gmina Opoczno, Gmina i Miasto Drzewica	Powiat opoczyński	17	34	b.d.
Miasto Piotrków Trybunalski, Miasto i Gmina Sulejów	Powiat piotrkowski	34	45	b.d.
Gmina Poddębice	Powiat poddębicki	80	59	b.d.
Miasto i Gmina Biała Rawska, Miasto Rawa Mazowiecka	Powiat rawski	9	4	b.d.
Miasto Skierniewice, Gmina Bolimów	Powiat skierniewicki	7	17	b.d.
Gmina Rzeczyca, Miasto Tomaszów Mazowiecki	Powiat tomaszowski	79	44	b.d.
Miasto Zduńska Wola, Gmina Zapolice	Powiat zduńskowolski	90	126	b.d.
Miasto Zgierz, Gmina Miasto Ozorków	Powiat zgierski	43	47	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BLD/GUS.

Uzależnienie od pomocy społecznej i wykluczenie społeczne

Na przestrzeni lat 2014-2015 procentowy udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności na terenie województwa łódzkiego spadł o 0,6 p.p. (z 7,6% do 7,0%), co świadczy również o zmniejszaniu się skali zjawiska wykluczenia społecznego. Jednocześnie dodać należy, że w obrębie wszystkich analizowanych jednostek w zakresie procentowego udziału mieszkańców pobierających świadczenia w ogólnej liczbie ludności obserwuje się tendencję spadkową (na przestrzeni lat 2014-2015). Największa różnica widoczna jest w przypadku Gminy Bolimów (spadek z 9,4% do 7,7%), Miasta i Gminy Biała Rawska (z 12,7% do 11,5%) oraz Gminy Miasto Ozorków (z 9,4% do 8,3%). Natężenie problemu uzależnienia od pomocy społecznej i idącego za tym wykluczenia społecznego jest zróżnicowane w obrębie analizowanych jednostek. Pomimo widocznego spadku procentowy udział beneficjentów pomocy społecznej w wielu przypadkach przekracza średnią wartość dla całego województwa (m.in. Gmina Rzeczyca, Miasto i Gmina Biała Rawska, Gmina i Miasto Drzewica).

Tabela 75. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej

Jednostka	% mieszkańców otrzymujących zasiłek ze środowiskowej pomocy społecznej w ogóle ludności			Liczba gospodarstw domowych pobierających zasiłek ze środowiskowej pomocy społecznej		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Gmina Opoczno	0,0	0,0	b.d.	0	0	b.d.
Miasto Piotrków Trybunalski	9,4	8,7	b.d.	3294	3064	b.d.
Miasto Skierniewice	4,9	4,7	b.d.	1082	1016	b.d.
Miasto Zduńska Wola	6,8	6,4	b.d.	1154	1132	b.d.
Miasto Zgierz	5,9	5,5	b.d.	1841	1760	b.d.
Gmina i Miasto Drzewica	10,2	9,6	b.d.	347	340	b.d.
Gmina Bolimów	9,4	7,7	b.d.	12	94	b.d.
Gmina Kocierzew Południowy	5,3	4,7	b.d.	65	52	b.d.
Gmina Miasto Ozorków	9,4	8,3	b.d.	835	752	b.d.
Gmina Poddębice	9,7	8,8	b.d.	533	499	b.d.
Gmina Rzeszyca	15,0	12,8	b.d.	230	205	b.d.
Gmina Zapolice	11,5	9,2	b.d.	190	160	b.d.
Miasto i Gmina Biała Rawska	12,7	11,5	b.d.	492	448	b.d.
Miasto i Gmina Sulejów	7,2	7,0	b.d.	460	464	b.d.
Miasto Tomaszów Mazowiecki	9,3	8,7	b.d.	2910	2758	b.d.
Miasto Rawa Mazowiecka	5,8	5,2	b.d.	465	437	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BLD/GUS.

Uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym

Analizę uczestnictwa w życiu społecznym dokonano na podstawie frekwencji wyborczej (w wyborach samorządowych), ukazującej zaangażowanie mieszkańców w życie społeczne. Z dostępnych danych wynika, że udział lokalnych społeczności w wyborach samorządowych zwiększa się (w większości analizowanych jednostek), co świadczy o wzroście zainteresowania sprawami lokalnymi i budowie społeczeństwa obywatelskiego. Na przestrzeni ostatnich lat największy wzrost w zakresie uczestnictwa w życiu społecznym odnotowano na terenie powiatu rawskiego (frekwencja wyborcza wzrosła o 5,57 p.p. z poziomu 46,11% w roku 2006 do 51,68% w roku 2014) i poddębickiego (z 52,69% do 55,99%). W pozostałych jednostkach również odnotowano istotny wzrost, poza powiatem opoczyńskim na terenie którego zarówno w wyborach w roku 2010, jak i 2014 obserwuje się spadek liczby mieszkańców biorących aktywny udział w wyborach.

Tabela 76. Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych

Jednostka	Powiat	Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych [w %]		
		2006	2010	2014
Gmina Kocierzew Południowy	Powiat łowicki	47,50	44,50	49,67
Gmina Opoczno, Gmina i Miasto Drzewica	Powiat opoczyński	62,57	62,35	61,88
Miasto Piotrków Trybunalski, Miasto i Gmina Sulejów	Powiat piotrkowski	56,25	56,39	57,74
Gmina Poddębice	Powiat poddębicki	52,69	54,09	55,99
Miasto i Gmina Biała Rawska, Miasto Rawa Mazowiecka	Powiat rawski	46,11	47,56	51,68
Miasto Skierniewice, Gmina Bolimów	Powiat skierniewicki	54,78	55,74	57,35
Gmina Rzeczyca, Miasto Tomaszów Mazowiecki	Powiat tomaszowski	50,08	51,07	51,41
Miasto Zduńska Wola, Gmina Zapolice	Powiat zduńskowski	47,20	48,24	46,62
Miasto Zgierz, Gmina Miasto Ozorków	Powiat zgierski	45,83	46,99	48,23

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BLD/GUS.

Uczestnictwo w życiu kulturalnym przeanalizowano natomiast na podstawie tendencji w zakresie liczby osób uczestniczących w wydarzeniach kulturalnych organizowanych na terenie jednostek. Największą liczbę organizowanych wydarzeń o charakterze kulturalnym, a zatem również ich uczestników obserwuje się w obrębie jednostek miejskich. Jednak porównanie średniej liczby osób uczestniczących w jednym wydarzeniu wykazało, że w tym zakresie przoduje Gmina i Miasto Drzewica (w 2015 roku w jednej imprezie uczestniczyły średnio 304 osoby). Na kolejnych pozycjach znalazły się: Skierniewice (290 osób) i Rawa Mazowiecka (215). Jednocześnie zauważyć należy, że w obrębie gminy Kocierzew Południowy na przestrzeni lat 2014-2015 nie odnotowano żadnego wydarzenia kulturalnego, co świadczy o tym, że mieszkańcy mogą mieć utrudniony dostęp do kultury.

W zdecydowanej większości analizowanych jednostek liczba uczestników wydarzeń kulturalnych wzrosła na przestrzeni lat 2014 i 2015. Tendencja spadkowa widoczna jest jednak w obrębie Gminy Zapolice, Gminy Opoczno, Gminy i Miasta Drzewica, Gminy Bolimów oraz Miasta i Gminy Sulejów.

Tabela 77. Uczestnictwo w życiu kulturalnym

Jednostka	Liczba imprez kulturalnych			Liczba uczestników imprez kulturalnych			Średnia liczba osób uczestniczących w 1 wydarzeniu kulturalnym
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015
Gmina Opoczno	104	113	b.d.	25 407	19 958	b.d.	177
Miasto Piotrków Trybunalski	262	301	b.d.	43 396	57 978	b.d.	193
Miasto Skierniewice	182	209	b.d.	39 615	60 598	b.d.	290
Miasto Zduńska Wola	208	1 997	b.d.	46 775	118 510	b.d.	59
Miasto Zgierz	417	616	b.d.	56 350	61 520	b.d.	100
Gmina i Miasto Drzewica	44	51	b.d.	20 640	15 483	b.d.	304
Gmina Bolimów	31	97	b.d.	4 416	3 276	b.d.	34
Gmina Kocierzew Południowy	0	0	b.d.	0	0	b.d.	0
Gmina Miasto Ozorków	33	69	b.d.	3 330	4 040	b.d.	59
Gmina Poddębice	54	68	b.d.	8 463	11 038	b.d.	162
Gmina Rzeszyca	102	102	b.d.	3 562	3 562	b.d.	35
Gmina Zapolice	61	47	b.d.	12 960	7 140	b.d.	152
Miasto i Gmina Biała Rawska	41	41	b.d.	6 600	6 600	b.d.	161
Miasto i Gmina Sulejów	29	31	b.d.	4 360	3 635	b.d.	117
Miasto Tomaszów Mazowiecki	233	170	b.d.	29 616	31 240	b.d.	184

Jednostka	Liczba imprez kulturalnych			Liczba uczestników imprez kulturalnych			Średnia liczba osób uczestniczących w 1 wydarzeniu kulturalnym
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015
Miasto Rawa Mazowiecka	78	106	b.d.	18 050	22 800	b.d.	215

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BLD/GUS.

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

W celu pogłębienia analizy w badanych miastach i gminach, poniżej przedstawione zostały wskaźniki przekazane przez jednostki samorządu terytorialnego, powiatowe urzędy pracy i policję. Aby zachować logikę dokumentu, zjawiska nie były analizowane problemami a miejscem występowania. Pozwoliło to na całościowe przeanalizowanie zjawisk występujących w analizowanych miastach i gminach.

Niniejsza część raportu zostanie opracowana na podstawie podstawowych wskaźników dotyczących danych z poniższego zakresu na lata 2014 - 2016:

- Liczba wydanych „niebieskich kart”,
- Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo,
- Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych,
- Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm,
- Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność,
- Liczba organizacji pozarządowych,
- Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy),
- Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury.

Informacje dodatkowe stanowią zestaw danych statystycznych i jakościowych, udostępnionych przez podmioty je gromadzące i przetwarzające.

Procedura wydawania „niebieskiej karty” dotyczy ogółu czynności podejmowanych przez funkcjonariuszy w przypadku uzasadnionego podejrzenia zaistnienia przemocy w rodzinie. Przemoc w rodzinie należy rozumieć jako umyślne działanie, naruszające dobro osobiste osób najbliższych. „Niebieska karta” może być wydawana przez: Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Policję.

Przedstawiona definicja „niebieskiej karty” nie będzie charakteryzowana podczas analizy kolejnych gmin województwa łódzkiego. Również pozostałe definicje dla innych podstawowych wskaźników nie będą ponownie przytaczane w kolejnych częściach opracowania.

Gmina Kocierzew Południowy

W 2014 roku w gminie Kocierzew Południowy zostały wydane zaledwie 2 „niebieskie karty”. W kolejnym roku wydano ich 8, natomiast w 2016 ponownie 2. Niska liczba wydanych kart świadczy o znikomym zjawisku przemocy w rodzinie w gminie Kocierzew Południowy.

W ramach opracowania wyników dotyczących wsparcia społecznego dla osób potrzebujących, posłużono się danymi o liczbie osób objętych pomocą społeczną z powodu: ubóstwa, bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych, alkoholizmu oraz niepełnosprawności. Powyższe dane stanowią również informacje nt. liczby osób wykluczonych, bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W 2016 roku w gminie Kocierzew Południowy najwięcej osób korzystało z pomocy społecznej w wyniku bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych (115). Wsparciem objęto także jednostki z powodu: niepełnosprawności (47), ubóstwa (41) i alkoholizmu (3).

W latach 2014 - 2016 największy spadek liczby przyznawanych świadczeń społecznych został odnotowany w zakresie wsparcia z powodu niepełnosprawności (o 42,68%). Równie wysoką wartość spadku odnotowano wśród osób objętych pomocą z powodów: bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych i alkoholizmu. Należy natomiast podkreślić, że problem bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych w gminie Kocierzew Południowy nadal pozostaje w dużym stopniu nierozwiązany.

Liczba organizacji pozarządowych na danym terenie określa poziom aktywności obywatelskiej lokalnej społeczności. Lokalni liderzy społeczni, animatorzy społeczności bardzo często skupieni są wokół organizacji pozarządowych. Utworzenie formalnej grupy (stowarzyszenia, fundacji) stanowi potwierdzenie działalności lokalnych liderów, aktywizujących społeczność.

W 2016 roku funkcjonowało na terenie gminy Kocierzew Południowy 29 organizacji pozarządowych. W głównej mierze stanowiły je ochotnicze straże pożarne oraz kółka rolnicze.

Wskaźnikami sprawdzającymi poziom uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym są:

- Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy),
- Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury.

Dla gminy Kocierzew Południowy nie pozyskano danych, dotyczących stopnia uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturowym.

Tabela 78. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Kocierzew Południowy w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	2	8	2
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	47	49	41
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	170	142	115
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	5	4	3
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	82	71	47
Liczba organizacji pozarządowych	b.d.	b.d.	29
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminy Kocierzew Południowy.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Dane dotyczące udzielonej pomocy społecznej zostały zgromadzone wyłącznie dla lat 2014 - 2015. We wszystkich 4 kategoriach wsparcia społecznego w powyższym okresie liczba świadczeń zmniejszała się. Świadczy to pozytywnie o wzroście samodzielności mieszkańców gminy i miasta Biała Rawska. Najwięcej osób w gminie i mieście objętych było w 2015 roku pomocą społeczną z powodu ubóstwa (190). To właśnie ubóstwo stanowi najpoważniejszy problem społeczny na omawianym obszarze. Należy zaznaczyć, że również duża liczba osób objęta była pomocą społeczną w wyniku

niepełnosprawności (146) oraz bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych (136). Dla pozostałych podstawowych wskaźników dane nie zostały pozyskane.

Tabela 79. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie i mieście Biała Rawska w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	209	190	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	157	136	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	30	26	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	161	146	b.d.
Liczba organizacji pozarządowych	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminy i miasta Biała Rawska.

W latach 2014 - 2015 nastąpiły nieznaczne zmiany w strukturze demograficznej obszaru miasta i gminy Biała Rawska. Zmniejszyła się liczba mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym (o 1,70%) oraz produkcyjnym o (0,21%), natomiast zwiększyła się liczba osób w wieku poprodukcyjnym (o 1,87%).

Tabela 80. Liczba ludności gminy i miasta Biała Rawska w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	2165	2128	b.d.
Ludność w wieku produkcyjnym	7132	7117	b.d.
Ludność w wieku poprodukcyjnym	2187	2228	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminy i miasta Biała Rawska.

Gmina Bolimów

W latach 2014 - 2016 wydano łącznie 27 „niebieskich kart”. W 2014 roku wystawiono ich wyłącznie 5, w następnym roku 6, natomiast w 2016 roku już 16. W czasie dwóch lat liczba wydanych „niebieskich kart” zwiększyła się o 220,00%.

Najwięcej osób objętych pomocą społeczną w gminie Bolimów otrzymuje wsparcie z powodu ubóstwa. W latach 2014 - 2016 liczba osób otrzymująca pomoc z powodu ubóstwa zmniejszyła się o 27,81%. W 2016 roku ze względu na niepełnosprawność pomoc otrzymywało w gminie 61 osób. Od 2014 ich liczba zmniejszyła się o 6,15%. Z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych na obszarze gminy w 2016 roku pomoc otrzymywało 59 osób. Ich liczba od 2014 roku zmniejszyła się o 4,83%. Liczba świadczeń społecznych przyznanych z powodu alkoholizmu była relatywnie niewielka i w 2016 roku wynosiła 59.

W 2016 roku na obszarze gminy Bolimów prowadziło działalność 10 organizacji pozarządowych. Ich liczba w latach 2014 - 2016 zwiększyła się o 25,00%. Wzrost liczby organizacji społecznych świadczy o wzroście aktywności obywatelskiej mieszkańców gminy.

W 2016 roku liczba aktywnych czytelników bibliotek w gminie Bolimów wynosiła 666. W latach 2014 - 2016 ich liczba zwiększyła się o 28,07%. W zajęciach stałych, prowadzonych przez instytucje kulturowe w gminie Bolimów, w 2016 roku uczestniczyło 145 osób. Ich liczba w relacji do 2014 zwiększyła się o 2,83%. Należy zaznaczyć, że najwyższa frekwencja na zajęciach organizowanych przez jednostki kultury w gminie miała miejsce w 2015 roku, kiedy liczba uczestników wynosiła 292 osoby.

Tabela 81. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	5	6	16
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	320	255	231
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	62	55	59
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	24	11	15
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	65	61	61
Liczba organizacji pozarządowych	8	8	10
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	520	602	666
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	141	292	145

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminy Bolimów.

W latach 2014 - 2015 zaobserwowano w gminie Bolimów następujące zjawiska demograficzne:

- spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0,39%),
- spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym (o 0,24%),
- wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (o 1,48%).

Powyższe zjawiska wskazują na negatywną tendencję demograficzną, odznaczającą się coraz wyższymi wartościami indeksu obciążenia demograficznego.

$$\text{Indeks obciążenia demograficznego} = \frac{\text{liczba ludności w wieku poprodukcyjnym}}{\text{liczba ludności w wieku produkcyjnym}}$$

Tabela 82. Liczba ludności gminy Bolimów w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	771	768	b.d.
Ludność w wieku produkcyjnym	2464	2458	b.d.
Ludność w wieku poprodukcyjnym	807	819	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminy Bolimów.

Gmina i Miasto Drzewica

W Mieście i Gminie Drzewica wydawanych jest relatywnie dużo „niebieskich kart”. W latach 2014 - 2016 liczba wydawanych „niebieskich kart” systematycznie spada. Na dzień 30.09.2016 roku odnotowano 38 nowych przypadków przemocy w rodzinie.

Dane dla pomocy społecznej zostały zagregowane wyłącznie dla lat 2014 - 2015. W analizowanym okresie wzrosła liczba świadczeń uzyskiwanych z powodu: ubóstwa (o 15,87%), bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych (o 62,50%) oraz alkoholizmu (o 140,00%). W przypadku

świadczeń przyznawanych z tytułu niepełnosprawności, ich liczba zmniejszyła się w tym okresie o 1,58%.

Najwięcej świadczeń przyznawanych w 2015 roku w Mieście i Gminie Drzewica wynikało z powodu ubóstwa (146) oraz niepełnosprawności (62).

Tabela 83. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Gmina i Miasto Drzewica w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	53	45	38 (30.09)
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	128	146	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	16	26	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	5	12	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	63	62	b.d.
Liczba organizacji pozarządowych	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Gminy i Miasta Drzewica.

W latach 2014 - 2015 liczba mieszkańców Gminy i Miasta Drzewica zmniejszyła się z 10 766 do 10 725 osób. Wpływ na spadek ogólny liczby mieszkańców miał przyrost naturalny oraz migracje. W analizowanym okresie zaobserwowano:

- spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0,78%),
- spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym (o 0,63%),
- wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (o 0,71%).

W wyniku powyższych zmian, wskaźnik obciążenia demograficznego przyjmuje coraz wyższe, niekorzystne wartości.

Tabela 84. Liczba ludności Gminy i Miasta Drzewica w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	2040	2024	b.d.
Ludność w wieku produkcyjnym	6479	6438	b.d.
Ludność w wieku poprodukcyjnym	2247	2263	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Gminy i Miasta Drzewica.

Gmina Opoczno

W latach 2014 - 2016 wydano w Gminie Opoczno łącznie 384 „niebieskich kart”. W tymże okresie rokrocznie zmniejszała się ich liczba. W 2016 roku wydano w mieście 115 kart (o 17,22% mniej niż w 2014 roku).

Spośród wszystkich przyczyn przyznawania świadczeń pomocy społecznej, największa liczba dotyczyła w 2016 roku bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych (337). Z niniejszego tytułu

przyznano w 2016 roku o 45,88% więcej świadczeń, niż dwa lata wcześniej. Również z powodu alkoholizmu i niepełnosprawności zwiększyła się liczba przyznawanych świadczeń, odpowiednio o 115,38% oraz o 11,23%.

Jedyną przyczyną przyznawania świadczeń społecznych dla osób potrzebujących, której liczba w latach 2014 - 2016 zmniejszała się, było ubóstwo. Należy natomiast zaznaczyć, że pomimo spadku liczby osób objętych pomocą z powodu ubóstwa o 10,95%, liczba beneficjentów wsparcia w 2016 roku była wysoka i wynosiła 309.

Brak danych dla aktywności społecznej mieszkańców.

W latach 2014 - 2016 systematycznie zwiększała się w Opocznie liczba aktywnych czytelników bibliotek. W 2016 roku ich liczba wynosiła 4 575 i była wyższa niż w 2014 roku o 2,83%. W analizowanym okresie wzrosła również liczba osób korzystających z zajęć stałych w ośrodkach kultury. W 2016 roku odnotowano w Opocznie 5 706 uczestników zajęć stałych, które były organizowane w instytucjach kultury. W stosunku do 2014 roku ich liczba wzrosła o 34,85%.

Tabela 85. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Opocznie w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	139	130	115
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	347	251	309
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	231	257	337
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	13	16	28
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	178	104	198
Liczba organizacji pozarządowych	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	4449	4472	4575
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	3455	4059	5706

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Opoczna.

Gmina Miasto Ozorków

W 2015 roku łączna liczba osób, którym przyznano świadczenia społeczne w gminie Ozorków wynosiła 1 119. W 2016 roku ich liczba była niższa o 6,52% i wynosiła 1 046 osób. Do głównych przyczyn trudnej sytuacji życiowej w gminie Ozorków należą: bezrobocie, ubóstwo i długotrwała lub ciężka choroba.

Miasto Piotrków Trybunalski

W ramach przyznawania pomocy społecznej odnotowano w latach 2015 - 2016 znaczący spadek ich liczby, głównie z tytułu: ubóstwa (o 12,50%) oraz bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych (o 16,41%). Również w ramach wsparcia z powodu alkoholizmu zarejestrowano spadek liczby beneficjentów, natomiast o mniejszej skali (o 3,33%). Jedyną przyczyną przyznawania świadczeń społecznych, wśród której odnotowano wzrost liczby beneficjentów była niepełnosprawność (8,57%). Warto nadmienić, że najczęstszą przyczyną przyznawania pomocy społecznej w Piotrkowie Trybunalskim jest ubóstwo (w 2016 roku 3 695 beneficjentów).

Brak danych umożliwiających określenie stopnia uczestnictwa mieszkańców Piotrkowa Trybunalskiego w życiu publicznym i kulturalnym. W 2015 roku odnotowano 10 759 aktywnych czytelników publicznych bibliotek.

Tabela 86. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Piotrkowie Trybunalskim w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	b.d.	4223	3695
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	b.d.	2437	2037
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	b.d.	360	348
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	b.d.	1749	1899
Liczba organizacji pozarządowych	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	b.d.	1075 9	b.d.
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Piotrkowa Trybunalskiego.

Gmina Poddębice

W ramach opracowania pomocy społecznej wykorzystano dane znajdujące się w Programie Rewitalizacji Gminy Poddębice na lata 2016 - 2023. W 2015 roku z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa korzystało w gminie Poddębice 136 osób. Było ich mniej w stosunku do roku poprzedniego o 4,22%. W 2015 roku z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności korzystało 110 osób. W relacji do roku poprzedniego, było ich więcej o 22,22%.

W ramach pomocy społecznej w 2015 roku z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych przyznano wsparcie 133 rodzinom. Ich liczba w relacji do roku poprzedzającego była niższa o 6,99%. Z powodu alkoholizmu przyznano w 2015 roku wsparcie 18 rodzinom. Ich liczba w stosunku do roku poprzedniego zwiększyła się o 20,00%.

Brak danych umożliwiających określenie stopnia uczestnictwa mieszkańców gminy Poddębice w życiu publicznym i kulturalnym.

W 2016 roku na terenie gminy prowadziło działalność 26 organizacji pozarządowych.

Tabela 87. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Poddębice w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	142	136	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	143 (rodziny)	133 (rodziny)	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	15 (rodziny)	18 (rodziny)	b.d.
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	90	110	b.d.
Liczba organizacji pozarządowych	b.d.	b.d.	26

Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	b.d.	b.d.	b.d.
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla gminy Poddębice.

Miasto Rawa Mazowiecka

W latach 2014 – 2016 na obszarze Rawy Mazowieckiej zostało wydanych łącznie 95 „niebieskich kart”. Najwięcej wydano ich w roku 2014 (34), natomiast najmniej w 2015 (28). Nie można określić trendu dla zmian w liczbie wydawanych „niebieskich kart”.

W latach 2014 – 2016 widoczna jest tendencja w spadku liczby przyznawanych świadczeń społecznych. W tymże okresie liczba osób objętych pomocą ze względu na ubóstwo zmniejszyła się o 24,13%, do 635 osób w 2016 roku. Ubóstwo stanowi główną przyczynę przyznawania świadczeń społecznych. W latach 2014 – 2016 liczba osób otrzymujących pomoc społeczną zmniejszyła się z 453 do 352 (spadek o 22,29%). W 2016 roku liczba osób otrzymujących świadczenie społeczne z powodu alkoholizmu wynosiła 141 i w porównaniu do 2014 roku zmniejszyła się o 6,00%. Z tytułu niepełnosprawności w 2016 roku świadczenia społeczne otrzymywało 402 mieszkańców Rawy Mazowieckiej. Ich liczba w relacji do 2014 roku zmniejszyła się o 14,64%.

Na terenie Rawy Mazowieckiej w 2016 roku funkcjonowało 78 organizacji pozarządowych. Ich liczba w latach 2014 – 2016 systematycznie wzrastała, co wskazuje za zwiększoną aktywność społeczną mieszkańców.

Liczba aktywnych czytelników bibliotek w Rawie Mazowieckiej w 2016 roku wynosiła 3 494. Ich liczba w porównaniu do 2014 roku zmniejszyła się o 7,76%. W analizowanym okresie zwiększyła się natomiast liczba osób korzystająca z zajęć stałych w instytucjach kulturowych Rawy Mazowieckiej. W 2016 roku liczba uczestników zajęć stałych wynosiła 3 390 osób i była wyższa, niż w 2014 roku o 11,11%.

Tabela 88. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Rawie mazowieckiej w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	34	28	33
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	837	702	635
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	453	381	352
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	150	170	141
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	471	465	402
Liczba organizacji pozarządowych	65	73	78
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	3788	3484	3494
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	2978	3177	3309

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Rawy Mazowieckiej.

W latach 2014 – 2016 odnotowano w strukturze demograficznej Rawy Mazowieckiej następujące zjawiska:

- spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (o 1,17%),
- spadek liczby osób w wieku produkcyjnym (o 4,42%),
- wzrost liczby osób wieku poprodukcyjnym (9,49%).

Na powyższe zmiany wpływ miały w największym stopniu: saldo liczby urodzeń żywych do liczby zgonów oraz saldo migracji. Powyższe zmiany w strukturze grup ekonomicznych ludności wskazują jednoznacznie na zjawisko starzenia się społeczeństwa.

Tabela 89. Liczba ludności Rawy Mazowieckiej w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	3222	3198	3184
Ludność w wieku produkcyjnym	11275	10997	10797
Ludność w wieku poprodukcyjnym	3240	3413	3580

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Rawy Mazowieckiej.

Miasto Skierniewice

W latach 2014 – 2016 w Skierniewicach odnotowywano systematyczny wzrost liczby przyznawanych „niebieskich kart”. Liczba przyznanych kart w 2016 roku wynosiła 107. Była wyższa niż w 2014 roku o 42,05%.

Główną przyczyną przyznawania świadczeń społecznych w Skierniewicach było w 2016 roku ubóstwo. Liczba osób, którym przyznano pomoc z powodu ubóstwa w 2016 roku wynosiła 1 471, była niższa niż w 2014 roku o 5,88%. W latach 2014 – 2016 liczba osób otrzymująca świadczenia społeczne z następujących przyczyn wzrastała i wynosiła w 2016 roku odpowiednio:

- bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych – 1219 osób (wzrost o 22,88%)
- alkoholizm – 284 osoby (wzrost o 9,23%),
- niepełnosprawność – 617 osób (wzrost o 2,32%).

Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność na terenie Skierniewic oscylowała w latach 2014 – 2016 od ok. 100 do ok. 90.

W latach 2014 – 2016 zaobserwowano wzrost liczby aktywnych czytelników bibliotek. W 2016 roku ich liczba wynosiła 8 775 osób i była wyższa niż w 2014 roku o 3,32%.

W 2016 roku 55 707 mieszkańców korzystało z zajęć stałych w instytucjach kulturowych miasta Skierniewice. Ich liczba w stosunku do 2014 roku zmniejszyła się o 23,74%.

Tabela 90. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Skierniewicach w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	62	88	107
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	1 563	1 772	1 471
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	992	1409	1219
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	260	292	284
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	603	657	617
Liczba organizacji pozarządowych	ok. 100	ok. 100	ok. 90
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	8 493	8 586	8 775

Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	73 051	53 415	55 707

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Skierniewic.

W strukturze demograficznej mieszkańców Skierniewic w latach 2014 – 2016 zachodziły następujące zmiany:

- liczba osób w wieku przedprodukcyjnym zmniejszyła się o 0,64%,
- liczba osób w wieku produkcyjnym zmniejszyła się o 3,83%,
- liczba osób w wieku poprodukcyjnym zwiększyła się o 9,21%.

Powyższe zmiany wskazują jednoznacznie na zjawisko starzenia się społeczeństwa w Skierniewicach.

Tabela 91. Liczba ludności Skierniewic w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	9 210	9 139	9 151
Ludność w wieku produkcyjnym	32 770	32 712	31 513
Ludność w wieku poprodukcyjnym	6 568	6 889	7 173

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Skierniewic.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

W latach 2014 – 2016 w Tomaszowie Mazowieckim wydano łącznie 473 „niebieskich kart”. W poszczególnych latach liczba przyznawanych „niebieskich kart” była różna i nie można określić trendu dla zmian zachodzących w tej dziedzinie.

Główną przyczyną przyznawania pomocy społecznej na terenie Tomaszowa Mazowieckiego jest niepełnosprawność. W 2016 roku przyznano 1018 świadczeń z powyższej przyczyny. Dodatkowo, w latach 2014 – 2016 liczba przyznanych świadczeń z tytułu niepełnosprawności systematycznie wzrastała (łącznie o 18,09%).

W latach 2014 – 2016 zmniejszała się systematycznie liczba świadczeń społecznych przyznawanych z powodu: ubóstwa (o 23,16%), bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych (o 1,01%) oraz alkoholizmu (o 30,03%). W 2016 roku liczba świadczeń przyznanych dla każdej powyższej przyczyny wynosiła znacznie mniej, niżeli z tytułu niepełnosprawności.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego coraz więcej organizacji społecznych prowadzi działalność. W latach 2014, 2015 i 2016 ich liczba wynosiła kolejno: 150, 151 i 152.

W latach 2014 – 2016 w Tomaszowie Mazowieckim zmniejszyła się liczba aktywnych czytelników bibliotek. Ich liczba zmniejszyła się o 6,74%, osiągając w 2016 roku liczbę 8 464 czytelników. W analizowanym okresie zwiększyła się za to liczba osób korzystających z zajęć stałych w instytucjach kulturowych miasta (o 4,11%). W roku ich liczba wyniosła 201 720 osób.

Tabela 92. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	154	174	145
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	708	626	544
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	492	496	487
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	536	383	375
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	862	924	1018

Liczba organizacji pozarządowych	150	151	152
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	9 076	8 792	8 464
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	193 748	175 989	201 720

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Tomaszowa Mazowieckiego.

W strukturze demograficznej Tomaszowa Mazowieckiego odnotowano w latach 2014 – 2016 następujące tendencje:

- spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (o 3,58%),
- spadek liczby osób w wieku produkcyjnym (o 4,69%),
- wzrost liczby osób wieku poprodukcyjnym (5,39%).

Powyższe wskazania jednoznacznie wskazują na starzenie się społeczeństwa w Tomaszowie Mazowieckim.

Tabela 93. Liczba ludności Tomaszowa Mazowieckiego w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	10 681	10 530	10 298
Ludność w wieku produkcyjnym	37 950	37 275	36 169
Ludność w wieku poprodukcyjnym	14 185	14 493	14 950

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Tomaszowa Mazowieckiego.

Gmina Zapolice

W latach 2014 – 2016 na terenie gminy Zapolice wydano łącznie 47 „niebieskich kart”. W 2015 i 2016 roku wydano wyłącznie po 9 „niebieskich kart”. W porównaniu do 2014 roku zanotowano spadek w liczbie wydawanych kart o 68,96%.

Główną przyczyną przyznawania świadczeń społecznych na terenie gminy Zapolice jest problem niepełnosprawności. W 2016 roku z powyższego tytułu pomoc społeczną otrzymywało 42 mieszkańców gminy. Ich liczba w stosunku do 2014 roku zmniejszyła się 32,25%. W 2016 roku liczba świadczeń przyznanych z pozostałych powodów była w stosunku do siebie zbliżona:

- bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych – 21 osoby,
- alkoholizm – 22 osoby,
- ubóstwo – 26 osób.

Należy natomiast podkreślić, że w przypadku bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych oraz alkoholizmu liczba przyznawanych świadczeń uległa w latach 2014 – 2016 zmniejszeniu (odpowiednio o 50,00% oraz o 37,14%). W tychże latach wzrosła liczba świadczeń wyłącznie z tytułu ubóstwa (o 13,04%).

W latach 2014 – 2016 na terenie gminy Zapolice funkcjonuje bardzo mała liczba organizacji pozarządowych.

W analizowanych latach zaobserwowano systematyczny spadek liczby: aktywnych czytelników bibliotek oraz uczestników zajęć stałych w ośrodkach kultury.

Tabela 94. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	29	9	9
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	23	13	26

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	42	29	21
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	35	50	22
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	62	50	42
Liczba organizacji pozarządowych	4	3	3
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	717	656	653
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	2596	1589	1667

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla gminy Zapolice.

Miasto Zgierz

W latach 2014 – 2016 na obszarze Zgierza liczba organizacji pozarządowych systematycznie wzrastała. W 2016 roku funkcjonowało ich na terenie miasta 191. Ich liczba w relacji do 2014 roku była wyższa o 15,06%.

W latach 2014 – 2016 systematycznie rosła liczba aktywnych czytelników bibliotek. W 2016 roku na terenie miasta Zgierz odnotowano 18 115 aktywnych czytelników. Od 2014 roku ich liczba wzrosła o 9,50%.

W analizowanym okresie odnotowano spadek liczby osób korzystających z zajęć stałych w ośrodkach kultury miasta Zgierz. W 2016 roku z zajęć stałych instytucji kultury korzystało łącznie 7 474 mieszkańców. Ich liczba w relacji do 2014 roku zmniejszyła się o 4,46%.

Tabela 95. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w miasta Zgierz w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba organizacji pozarządowych	166	178	191
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	16 542	17 582	18 115
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	7 823	7 595	7 474

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla miasta Zgierz.

Miasto Zduńska Wola

Na terenie Zduńskiej Woli wydano w latach 2014 – 2016 łącznie 291 „niebieskich kart”. Największa ich liczba została wydana w 2015 roku (109).

Główną przyczyną przyznawania świadczeń społecznych na terenie Zduńskiej Woli jest ubóstwo. W 2016 roku z powyższej przyczyny przyznano 862 świadczenia. W latach 2014 – 2016 ich liczba zmniejszyła się o 10,30%. W 2016 roku z powodu alkoholizmu i niepełnosprawności przyznano odpowiednio 231 oraz 474 świadczenia. Ich liczba, podobnie jak w przypadku ubóstwa w analizowanym okresie zmniejszyła się.

Jedyną przyczyną przyznawania świadczeń społecznych, w stosunku do której rośnie liczba korzystających z pomocy dotyczy problemu bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych. Należy natomiast nadmienić, że w latach 2014 – 2016 odnotowano wyłącznie nieznaczny wzrost ich liczby o 1,80%.

Na terenie Zduńskiej Woli prowadzi działalność ok. 100 organizacji pozarządowych. Ich liczba w analizowanym okresie nie ulegała znaczącym zmianom.

Dane dotyczące uczestnictwa w życiu kulturalnym wynikają wyłącznie z Programu Rewitalizacji Zduńskiej Woli. W latach 2014 – 2015 odnotowano nieznaczny wzrost liczby aktywnych czytelników bibliotek w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców (ze 140 na 1 000 mieszkańców na 143 na 1 000 mieszkańców).

Tabela 96. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Zduńskiej Woli w latach 2014 - 2016

Kategoria wskaźnika	2014	2015	2016
Liczba wydanych „niebieskich kart”	76	109	106
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na ubóstwo	961	893	862
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych	277	270	282
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na alkoholizm	277	250	231
Liczba osób objętych pomocą GOPS ze względu na niepełnosprawność	482	471	474
Liczba organizacji pozarządowych	ok. 100	ok. 100	ok. 100
Liczba aktywnych czytelników bibliotek (co najmniej jedno wypożyczenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy)	140 (na 1 000 mieszkańców)	143 (na 1 000 mieszkańców)	b.d.
Liczba osób korzystających z zajęć stałych w bibliotece/domu kultury	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Zduńskiej Woli.

Zmiany w strukturze demograficznej mieszkańców Zduńskiej Woli zostały zaprezentowane poniżej:

- spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (o 2,22%),
- spadek liczby osób w wieku produkcyjnym (o 2,08%),
- wzrost liczby osób wieku poprodukcyjnym (3,07%).

Dane przedstawione w poniższej tabeli jednoznacznie wskazują na negatywny trend demograficzny wśród mieszkańców Zduńskiej Woli. Społeczeństwa miasta starzeje się. Wynika to z faktu zjawiska dezurbanizacji miast oraz negatywnych poziomów dzietności oraz salda migracji.

Tabela 97. Liczba ludności Zduńskiej Woli w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	8153	7832	7972
Ludność w wieku produkcyjnym	27117	25896	26552
Ludność w wieku poprodukcyjnym	8186	8668	8438

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla Zduńskiej Woli.

Gmina Rzeszyca

Brak danych dla liczby wydanych „niebieskich kart” na terenie gminy Rzeszyca.

Zgodnie z danymi zawartymi w Programie Rewitalizacji Gminy Rzeczyca, na terenie gminy w 2014 roku przyznano łącznie 594 świadczeń społecznych. W następnym roku przyznano wyłącznie 488 świadczenia społeczne (spadek o 17,84%).

Brak danych dla gminy Rzeczyca za 2016 rok. W latach 2014 – 2015 zwiększyła się w gminie liczba osób w wieku przedprodukcyjnym o 0,60%. Wśród dwóch pozostałych grup ludności (produkcyjna, poprodukcyjna) odnotowano spadek liczby ludności.

Tabela 98. Liczba ludności gminy Rzeczyca w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016

Grupy ekonomiczne ludności	2014	2015	2016
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	831	836	b.d.
Ludność w wieku produkcyjnym	2 931	2 923	b.d.
Ludność w wieku poprodukcyjnym	966	958	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dla gminy Rzeczyca.

Miasto i Gmina Sulejów

W 2015 roku na terenie Miasta i Gminy Sulejów prowadziło działalność 38 organizacji pozarządowych. Większość z nich zlokalizowana jest na terenie miasta.

Z analizy Programu Rewitalizacji Miasta i Gminy Sulejów wynika, iż główną grupą społeczną, wymagającą pomocy są osoby niepełnoprawne.

Podsumowanie

Na podstawie dokonanej analizy stwierdzić należy, że:

- problemem o największej skali jest starzenie się społeczeństwa. Problem ten dotyczy zarówno analizowanych miast i gmin, jak i całego województwa łódzkiego. W każdym przypadku na przestrzeni lat 2014-2016 odnotowano wzrost natężenia zjawiska;
- pomimo spadku liczby beneficjentów Ośrodków Pomocy Społecznej ich liczba i procentowy udział w ogóle ludności pozostaje nadal wysoki, w wielu przypadkach przekracza średnią wartość dla województwa;
- problemem o średnim natężeniu jest przestępczość i przemoc w rodzinie. Na przestrzeni analizowanych lat w zdecydowanej większości przypadków obserwuje się tendencję spadkową;
- zjawiskiem o najmniejszym natężeniu jest niski poziom uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym. Z analizy danych wynika, że lokalna społeczność w coraz większym stopniu interesuje się najbliższym otoczeniem (na co wskazuje wzrost frekwencji podczas wyborów samorządowych) i jednocześnie (w zdecydowanej większości jednostek) częściej uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych.

WYNIKI BADAŃ

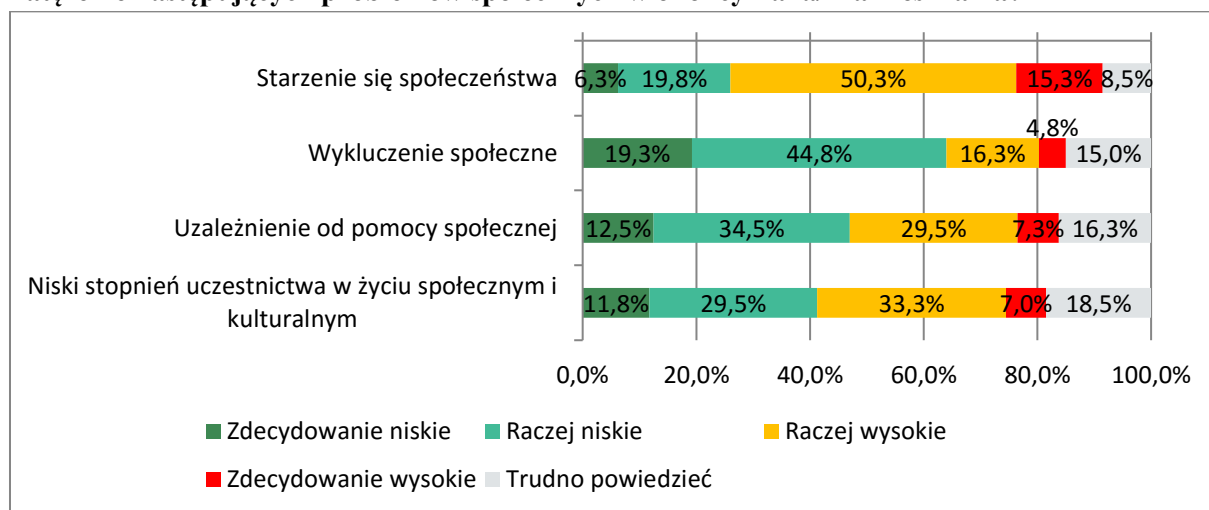
Mieszkańcy województwa łódzkiego, którzy uczestniczyli w badaniu PAPI zostali zapytani o to, jak wysokie jest natężenie w okolicy ich zamieszkania poszczególnych problemów społecznych. Za największe wyzwanie zostało uznane starzenie się społeczeństwa (65,6% ankietowanych uznało, że nasilenie tego problemu jest raczej wysokie bądź zdecydowanie wysokie). W celu zwiększenia przyrostu naturalnego konieczne jest realizowanie działań wspierających rodziców małych dzieci (np. budowa żłobków, zachęcanie pracodawców do tworzenia warunków pracy pozwalających matkom małych dzieci na szybki powrót do pracy – np. umożliwianie telepracy).

Za istotne problemy zostały również uznane niski stopień uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym (40,3% wskazań) oraz uzależnienie od pomocy społecznej (36,8% wskazań). W celu rozwiązania pierwszego z tych problemów konieczne jest prowadzenie systemowej edukacji

kulturowej (kwestia ta jest uzależniona od programu nauczania przyjętego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej), zaktywizowanie lokalnych ośrodków kultury (np. poprawa jakości ich działania i dostępności godzinowej), zwiększenie jakości merytorycznej i atrakcyjności wydarzeń kulturalnych oraz usprawnienie mechanizmów ich promowania. Istotne jest również zachęcanie do realizacji inicjatyw oddolnych. Warto w tym zakresie skorzystać ze wsparcia liderów opinii (osób, które ze względu na pełnioną funkcję i/lub osiągnięcia uważane są za autorytety), gdyż mogliby oni zachęcić mieszkańców do większego zaangażowania w życie kulturalne. Jednym z kluczowych działań mających na celu zwalczanie problemu uzależnienia od pomocy społecznej jest pozyskiwanie inwestorów tworzących nowe miejsca pracy. Należy jednak mieć na uwadze konieczność zapewnienia wsparcia psychologicznego osobom korzystającym z pomocy społecznej. Niektóre z nich nie podejmą pracy pomimo zapewnienia im takiej możliwości - część z nich obawia się, że po długim okresie bezrobocia nie poradzi sobie z obowiązkami służbowymi, zaś inne nie są skłonne pracować, gdy mogą korzystać ze wsparcia. W takiej sytuacji mogą pomóc konsultacje, prowadzące do zmiany zachowań i poglądów.

Problem wykluczenia społecznego został wskazany przez 21,1% ankietowanych. Analizując wyniki badania, należy mieć jednak na uwadze, że dostrzegany jest on przede wszystkim przez osoby, które znają osobę bądź osoby wykluczone społecznie (np. z niepełnosprawnościami). Zalecane jest przeprowadzanie kontroli w poszczególnych instytucjach (m.in. urzędach, przychodniach, szpitalach) mające na celu weryfikację, czy osoby ograniczone ruchowo oraz opiekujące się małymi dziećmi mogą korzystać z ich usług, jak również zachęcanie przedsiębiorców do tworzenia dogodnych warunków dla osób z niepełnosprawnościami oraz matek i ojców z małymi dziećmi.

Rysunek 34. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Proszę wskazać, jakie jest natężenie następujących problemów społecznych w okolicy Pana/i zamieszkania?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jak często stosowane są poszczególne aktywne i pasywne formy przeciwdziałania bezrobociu?

KONTEKST BADAWCZY

Zgodnie z przyjętą metodologią Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, należy wyróżnić aktywne i pasywne formy przeciwdziałania bezrobociu. Do aktywnych form promocji zatrudnienia należą:

- prace interwencyjne, prace społecznie użyteczne, roboty publiczne, staż i przygotowanie zawodowe dorosłych, pożyczki szkoleniowe, stypendia w okresie kontynuowania nauki,

szkolenia, wsparcie działalności gospodarczej, zwrot kosztów przejazdu i zakwaterowania, dodatek aktywizacyjny.

Natomiast pasywne formy przeciwdziałania bezrobociu: zasiłki z tytułu bezrobocia, świadczenia przedemerytalne, zasiłki przedemerytalne

Powołując się na dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, istnieją wyraźne wahania wartości wskaźników obrazujących zakres interwencji podejmowanych w zakresie aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu. Przyczyną jest to, że wartości tych wskaźników nie wynikają ze zmian koniunktury w gospodarce, ale z decyzji dotyczących alokacji środków Funduszu Pracy. W 2015 r. największą liczbę bezrobotnych zaktywizowano w ramach:

- Staży: 14 047 osób (o 68 osób więcej niż w roku 2014);
- Rozpoczęcia działalności gospodarczej: 3 757 osób (o 564 osoby mniej niż w roku 2014);
- Szkoleń: 3 272 osoby (o 1 652 osoby mniej niż w roku 2014);
- Robót publicznych: 3 225 osób (724 osoby więcej niż w roku 2014).

W poniższej tabeli przedstawiono liczbę bezrobotnych zarejestrowanych w województwie łódzkim wraz z liczbą osób korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu. Należy podkreślić, że ogólna liczba osób uczestniczących we wszystkich aktywnych formach przeciwdziałania bezrobociu była w 2015 roku mniejsza o 1,2% niż miało to miejsce w roku 2014.

Tabela 99. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu według powiatów województwa łódzkiego w okresie 12 miesięcy – cz. 1.

12 miesięcy									
WYSZCZEGÓLNIENIE	osoby zatrudnione w ramach								
	prac interwencyjnych			robót publicznych			refundacji kosztów zatrudnienia		
	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
Województwo łódzkie	1 739	1 671	2 342	2 547	2 501	3 225	1 941	2 698	2 865
Łódź	122	78	186	522	493	639	422	508	736
łódzki wschodni	8	13	7	145	197	210	50	57	66
brzeziński	30	34	29	10	6	34	26	35	49
pabianicki	52	26	32	163	191	257	117	184	183
zgierski	96	130	224	279	358	398	225	310	310
łęczycki	49	29	33	55	75	117	17	57	31
piotrkowski	179	131	137	167	126	158	91	159	137
bełchatowski	70	70	169	17	23	25	118	144	140
opoczyński	257	301	335	151	129	265	199	245	191
pajęczański	138	182	165	42	31	41	19	60	32
radomszczański	64	77	95	64	42	48	58	100	103
tomaszowski	220	223	264	97	94	91	120	187	153
sieradzki	221	111	232	51	42	41	43	43	69
wieluński	54	76	106	94	37	73	43	70	86
zduńskowolski	20	11	29	13	19	28	46	78	100
poddębicki	32	30	35	38	66	85	38	59	69
łaski	21	10	22	15	18	38	27	35	38
wieruszowski	31	47	68	13	13	18	41	49	51
skierniewicki	19	20	62	58	38	34	81	95	84
łowicki	12	17	23	46	30	48	16	13	16
rawski	35	41	57	35	43	58	21	27	32

12 miesięcy									
	osoby zatrudnione w ramach								
WYSZCZEGÓLNIENIE	prac interwencyjnych			robót publicznych			refundacji kosztów zatrudnienia		
	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
kutnowski	9	14	32	472	430	519	123	183	189

Źródło: Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

Tabela 100. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu według powiatów województwa łódzkiego w okresie 12 miesięcy – cz. 2.

12 miesięcy															
	I. osób które rozpoczęły														
WYSZCZEGÓLNIENIE	Szkolenie			staż			przygot. zawodowe w msc. pracy			prace społecznie użyteczne			działalność gospodarczą		
	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
Województwo łódzkie	5 563	4 924	3 272	12 491	13 979	14 047	4	4	4	2 619	2 160	2 358	4 034	4 321	3 757
Łódź	1 774	1 532	900	2 190	1 942	1 298	0	0	0	531	331	279	1 381	1 724	1 334
łódzki wschodni	305	200	168	464	412	453	0	0	0	22	12	32	123	95	106
brzeziński	88	74	84	258	256	261	0	0	0	29	25	23	42	39	40
pabianicki	195	97	74	794	950	722	0	0	0	480	393	372	211	196	246
zgierski	576	534	452	683	714	976	0	0	0	217	182	255	265	277	280
łęczycki	26	33	28	589	626	662	0	0	0	16	18	0	52	72	45
piotrkowski	426	369	180	1 009	1 253	1 214	0	0	0	63	84	100	205	255	200
bełchatowski	217	111	70	409	569	618	4	4	4	162	142	169	176	163	159
opoczyński	178	116	88	390	515	577	0	0	0	15	50	56	133	114	110
pajęczański	80	24	27	188	175	312	0	0	0	14	13	2	66	62	63
radomszczański	173	275	98	334	617	524	0	0	0	92	109	171	257	164	188
tomaszowski	303	305	281	629	878	822	0	0	0	230	193	226	210	214	189

12 miesięcy															
	I. osób które rozpoczęły														
WYSZCZEGÓLNIENIE	Szkolenie			staż			przygot. zawodowe w msc. pracy			prace społecznie użyteczne			działalność gospodarczą		
sieradzki	352	364	113	891	877	975	0	0	0	85	37	44	139	170	151
wieluński	82	111	74	434	507	413	0	0	0	71	108	118	139	134	92
zduńskowolski	146	172	210	407	424	554	0	0	0	25	13	15	104	88	105
poddębicki	75	35	18	283	282	391	0	0	0	89	49	0	62	84	41
łaski	96	82	69	365	446	557	0	0	0	133	89	97	59	60	49
wieruszowski	26	25	23	258	307	405	0	0	0	45	46	41	92	70	84
skierniewicki	144	112	115	459	507	500	0	0	0	0	0	0	35	52	33
łowicki	193	263	102	418	464	568	0	0	0	35	34	43	86	89	74
rawski	34	40	45	254	450	402	0	0	0	0	0	10	50	42	60
kutnowski	74	50	53	785	808	843	0	0	0	265	232	305	147	157	108

Źródło: Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

Wojewódzki Urząd Powiatowy w Łodzi publikuje także dane dotyczące aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu z uwzględnieniem wybranych miast. Ze względu na brak innych publikacji, w poniższej tabeli przedstawione zostały dane dla Zgierza, Gminy Opoczno, Piotrkowa Trybunalskiego, Tomaszowa Mazowieckiego, Poddębic, Zduńskiej Woli i Rawy Mazowieckiej.

Tabela 101. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu - cz. 1.

	Szkolenia				prace interwencyjne		Roboty publiczne		podjęcie działalności gospodarczej		podjęcie pracy w ramach refundacji kosztów zatrudnienia bezrobotnego		staże				podjęcia pracy poza miejscem zamieszkania w ramach bonu na zasiedlenie	
	liczba osób rozpoczynających szkolenie		w tym w ramach bonu szkoleniowego										bezrobotni podejmujący staż		w tym w ramach bonu stażowego			
	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku
województwo łódzkie	101	3272	10	477	93	2342	110	3225	1032	3757	770	2865	195	14047	7	498	41	353
Miasto Zgierz	9	452	1	22	21	224	26	398	69	280	103	310	0	976	0	87	0	2
Miasto Piotrków Trybunalski	2	180	1	62	0	137	2	158	75	200	59	137	0	1214	0	0	2	28
Gmina Opoczno	2	88	0	11	7	335	1	265	6	110	40	191	2	577	0	19	8	35
Miasto Tomaszów Mazowiecki	31	281	0	26	6	264	0	91	35	189	19	153	1	822	0	21	3	30
Miasto Zduńska Wola	6	210	0	43	0	29	1	28	11	105	6	100	13	554	0	1	1	7
Gmina Poddębice	0	18	0	7	1	35	0	85	14	41	25	69	28	391	0	13	0	1
Miasto Rawa Mazowiecka	1	45	0	9	3	57	0	58	18	60	10	32	0	402	0	24	0	3

Źródło: Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

Tabela 102. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu - cz. 2.

Województwo Powiatowy Urząd Pracy	Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu cd.														odmowa ustalenia profilu pomocy	
	skierowania do agencji zatrudnienia w ramach zlecenia działań		podjęcia pracy w ramach dofinansowania wynagrodzenia za zatrudnienie		podjęcia pracy w ramach bonu zatrudnieniowego		podjęcia pracy w ramach świadczenia aktywizacyjnego		podjęcia pracy w ramach grantu na telepracę		Bezrobotni rozpoczynający przygotowanie zawodowe		Rozpoczęcia pracy społecznie użytecznej			
	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku	w m-cu	od początku roku	w m-cu	od początku	w m-cu	od początku
Ogółem województwo łódzkie	15	1 737	1	81	0	110	0	0	0	2	0	4	34	2 358	0	1
Miasto Zgierz	1	257	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	2	255	0	0
Miasto Piotrków Tryb.	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
Gmina Opoczno	0	0	1	34	0	33	0	0	0	0	0	0	0	56	0	0
Tomaszów Mazow.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	226	0	0
Miasto Zduńska Wola	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	0
Gmina Radziejów	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rawa Mazow.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0

Źródło: Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

W województwie łódzkim zaobserwowano tendencje spadkową liczby osób uprawnionych do zasiłku. W 2015 r. wskaźnik ten wyniósł 14 509 a w roku 2013 – 19 858 osób. Wskaźnik udziału osób uprawnionych do zasiłku pośród ogółu bezrobotnych zmniejszał się sukcesywnie do 2014 r. (12,7%). Wskaźnik ten jest szczególnie powiązany z sytuacją osób długotrwale bezrobotnych. Według danych wojewódzkiego urzędu pracy, liczba osób pozostających bez pracy przez okres dłuższy niż 12 miesięcy systematycznie się zmniejsza:

- 2013 r. – 62 235 osób;
- 2014 r. – 55 972 osób;
- 2015 – 46 019 osób.

W poniższej tabeli dodatkowo przedstawiono liczbę osób bezrobotnych posiadających prawo do zasiłku, według powiatów województwa łódzkiego.

Tabela 103. Bezrobotni posiadający prawo do zasiłku według powiatów województwa łódzkiego

Wyszczególnienie	grudzie			wzrost / spadek			
	w liczbach			2015:2014		2015:2013	
	2013	2014	2015	w l. bezwzględnych	%	w l. bezwzględnych	%
Województwo	19	16	14	-1503	90,6%	-5349	73,1%
Łódź	5 491	4 420	3 747	-673	84,8%	-1744	68,2%
łódzki wschodni	564	471	435	-36	92,4%	-129	77,1%
brzeziński	236	185	172	-13	93,0%	-64	72,9%
pabianicki	1 048	881	798	-83	90,6%	-250	76,1%
zgierski	1 516	1 158	1 118	-40	96,5%	-398	73,7%
łęczycki	308	224	184	-40	82,1%	-124	59,7%
piotrkowski	1 267	1 025	965	-60	94,1%	-302	76,2%
belchatowski	1 033	807	753	-54	93,3%	-280	72,9%
opoczyński	942	754	748	-6	99,2%	-194	79,4%
pajęczański	478	332	313	-19	94,3%	-165	65,5%
radomszczański	770	754	615	-139	81,6%	-155	79,9%
tomaszowski	1 268	1 001	902	-99	90,1%	-366	71,1%
sieradzki	789	670	547	-123	81,6%	-242	69,3%
wieluński	553	474	449	-25	94,7%	-104	81,2%
zduńskowolski	547	415	409	-6	98,6%	-138	74,8%
poddębicki	222	205	197	-8	96,1%	-25	88,7%
łaski	456	337	307	-30	91,1%	-149	67,3%
wieruszowski	235	198	178	-20	89,9%	-57	75,7%
skierniewicki	591	433	445	12	102,8%	-146	75,3%
łowicki	429	404	370	-34	91,6%	-59	86,2%
rawski	290	225	184	-41	81,8%	-106	63,4%
kutnowski	825	639	673	34	105,3%	-152	81,6%

Źródło: Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW
PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

Poniżej przeanalizowane także dane uzyskane z powiatowych urzędów pracy. Należy jednak zaznaczyć, że nie wszystkie jednostki były w stanie podać dokładne dane. W związku z tym, ominięte zostały te miasta i gminy, dla których nie uzyskano informacji.

Gmina Bolimów

W 2016 roku na obszarze gminy Bolimów wykorzystywano 9 aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu. Od 2014 roku ich liczba wzrosła o jedną (o 12,50%).

Tabela 104. Liczba stosowanych aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
8	9	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach.

Gmina Miasto Ozorków

W latach 2014 – 2016 na terenie miasta Ozorków prowadzone były różnego typu działania, zmierzającego do przeciwdziałania bezrobociu. Wśród aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu wyróżniono: formy aktywizacji zawodowej oraz prace subsydiowaną. W ramach form aktywizacji zawodowej stosowano: staże, szkolenia, bony stażowe i bony szkoleniowe. Praca subsydiowana polegała na działaniach dotyczących: prac interwencyjnych, robotach publicznych, dotacjach na działalność gospodarczą, refundacji kosztów zatrudnienia bezrobotnego oraz podjęciu pracy w ramach bonu zatrudnieniowego.

Miasto Zgierz

W latach 2014 – 2016 na terenie miasta Zgierz prowadzone były różnego typu działania, zmierzającego do przeciwdziałania zjawisku bezrobocia. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu zostały wydzielone na dwie podgrupy: metody aktywizacji zawodowej oraz pracę subsydiowaną.

W ramach form aktywizacji zawodowej stosowano następujące narzędzia:

- staże,
- prace społeczne użyteczne,
- szkolenia,
- bony stażowe,
- bony szkoleniowe.

Z podgrupy pracy subsydiowanej wydzielono takie działania, jak:

- prace interwencyjne,
- roboty publiczne,
- dotacje na działalność gospodarczą,
- refundacje kosztów zatrudnienia bezrobotnego,
- podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego,
- podjęcie pracy poza miejscem zamieszkania w ramach bonu na zasiedlenie.

Miasto Skierniewice

W 2016 roku w mieście Skierniewice stosowano łącznie w 232 przypadkach aktywne formy przeciwdziałania zjawisku bezrobocia. Od 2014 roku ich liczba wzrosła o 6,91%.

Tabela 105. Liczba przypadków, w których stosowano aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w mieście Skierniewice w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
217	215	232

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach.

Gmina Zapolice

W 2014 roku na terenie gminy Zapolice stosowane było 8 aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia. W następnych roku ich liczba zmniejszyła się o 1 metodę.

W latach 2014 – 2016 w gminie Zapolice stosowana była wyłącznie 1 pasywna forma aktywizacji zawodowej mieszkańców.

Tabela 106. Liczba stosowanych aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
8	7	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

Miasto Zduńska Wola

W 2014 roku w Zduńskiej Woli stosowano 9 aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu. W kolejnych latach ich liczba zmniejszała się rokrocznie o 1 formę.

W zakresie pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Miasto Zduńska Wola stosowana jest wyłącznie jedna metoda.

Tabela 107. Liczba stosowanych aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
9	8	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

Jaki odsetek osób bezrobotnych korzysta z poszczególnych form aktywizacji zawodowej, ze szczególnym uwzględnieniem osób długotrwale bezrobotnych?

KONTEKST BADAWCZY

W poniższych tabelach przedstawiony został odsetek osób bezrobotnych korzystających ze wsparcia, z uwzględnieniem poszczególnych form aktywizacji. Jak wynika z analizy danych Głównego Urzędu Statystycznego i raportów Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, najczęściej osób bezrobotnych w województwie łódzkim skorzystało z takiej formy wsparcia jak: staż (12,83%). Pozostałe możliwości charakteryzują się niższymi wartościami. Podobnie przedstawiała się sytuacja w roku 2014.

Tabela 108. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2015 – cz. 1.

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	prace interwencyjne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	roboty publiczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	refundacja kosztów zatrudnienia	% w bezrobotnych zarejestrowanych
2015							
ŁÓDZKIE	109 510	2 342	2,14%	3 225	2,94%	2 865	2,62%
Powiat m. Łódź	32 424	186	0,57%	639	1,97%	736	2,27%
Powiat łódzki wschodni	2 730	7	0,26%	210	7,69%	66	2,42%
Powiat brzeziński	1 473	29	1,97%	34	2,31%	49	3,33%
Powiat pabianicki	5 169	32	0,62%	257	4,97%	183	3,54%
Powiat zgierski	7 705	224	2,91%	398	5,17%	310	4,02%
Powiat łączyski	2 639	33	1,25%	117	4,43%	31	1,17%
Powiat piotrkowski	3 195	137	4,29%	158	4,95%	137	4,29%
Powiat bełchatowski	4 830	169	3,50%	25	0,52%	140	2,90%
Powiat opoczyński	3 040	335	11,02%	265	8,72%	191	6,28%
Powiat pajęczański	1 951	165	8,46%	41	2,10%	32	1,64%
Powiat radomszczański	4 961	95	1,91%	48	0,97%	103	2,08%
Powiat tomaszowski	5 343	264	4,94%	91	1,70%	153	2,86%
Powiat sieradzki	5 592	232	4,15%	41	0,73%	69	1,23%
Powiat wieluński	3 323	106	3,19%	73	2,20%	86	2,59%
Powiat zduńskowski	3 314	29	0,88%	28	0,84%	100	3,02%
Powiat poddębicki	1 945	35	1,80%	85	4,37%	69	3,55%
Powiat łaski	2 489	22	0,88%	38	1,53%	38	1,53%
Powiat wieruszowski	1 375	68	4,95%	18	1,31%	51	3,71%

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	prace interwencyjne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	roboty publiczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	refundacja kosztów zatrudnienia	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2015						
Powiat skierniewicki	1 009	62	6,14%	34	3,37%	84	8,33%
Powiat łowicki	2 827	23	0,81%	48	1,70%	16	0,57%
Powiat rawski	1 428	57	3,99%	58	4,06%	32	2,24%
Powiat kutnowski	5 821	32	0,55%	519	8,92%	189	3,25%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL i opracowania Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

Tabela 109. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2015 – cz. 2.

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	liczba osób korzystających ze szkoleń	% w bezrobotnych zarejestrowanych	staż	% w bezrobotnych zarejestrowanych	przygot. zawodowe w msc. Pracy	% w bezrobotnych zarejestrowanych	prace społecznie użyteczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	działalność gospodarczą	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2015										
ŁÓDZKIE	109 510	3 272	2,99%	14 047	12,83%	4	0,00%	2 358	2,15%	3 757	3,43%
Powiat m. Łódź	32 424	900	2,78%	1 298	4,00%	0	0,00%	279	0,86%	1 334	4,11%
Powiat łódzki wschodni	2 730	168	6,15%	453	16,59%	0	0,00%	32	1,17%	106	3,88%
Powiat brzeziński	1 473	84	5,70%	261	17,72%	0	0,00%	23	1,56%	40	2,72%
Powiat pabianicki	5 169	74	1,43%	722	13,97%	0	0,00%	372	7,20%	246	4,76%
Powiat zgierski	7 705	452	5,87%	976	12,67%	0	0,00%	255	3,31%	280	3,63%

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	liczba osób korzystających ze szkoleń	% w bezrobotnych zarejestrowanych	staż	% w bezrobotnych zarejestrowanych	przygot. zawodowe w msc. Pracy	% w bezrobotnych zarejestrowanych	prace społecznie użyteczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	działalność gospodarczą	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2015										
Powiat łączycki	2 639	28	1,06%	662	25,09%	0	0,00%	0	0,00%	45	1,71%
Powiat piotrkowski	3 195	180	5,63%	1 214	38,00%	0	0,00%	100	3,13%	200	6,26%
Powiat belchatowski	4 830	70	1,45%	618	12,80%	4	0,08%	169	3,50%	159	3,29%
Powiat opoczyński	3 040	88	2,89%	577	18,98%	0	0,00%	56	1,84%	110	3,62%
Powiat pajęczański	1 951	27	1,38%	312	15,99%	0	0,00%	2	0,10%	63	3,23%
Powiat radomszczański	4 961	98	1,98%	524	10,56%	0	0,00%	171	3,45%	188	3,79%
Powiat tomaszowski	5 343	281	5,26%	822	15,38%	0	0,00%	226	4,23%	189	3,54%
Powiat sieradzki	5 592	113	2,02%	975	17,44%	0	0,00%	44	0,79%	151	2,70%
Powiat wieluński	3 323	74	2,23%	413	12,43%	0	0,00%	118	3,55%	92	2,77%
Powiat zduńskowolski	3 314	210	6,34%	554	16,72%	0	0,00%	15	0,45%	105	3,17%
Powiat poddębicki	1 945	18	0,93%	391	20,10%	0	0,00%	0	0,00%	41	2,11%
Powiat łaski	2 489	69	2,77%	557	22,38%	0	0,00%	97	3,90%	49	1,97%
Powiat wieruszowski	1 375	23	1,67%	405	29,45%	0	0,00%	41	2,98%	84	6,11%
Powiat skierniewicki	1 009	115	11,40%	500	49,55%	0	0,00%	0	0,00%	33	3,27%
Powiat łowicki	2 827	102	3,61%	568	20,09%	0	0,00%	43	1,52%	74	2,62%
Powiat rawski	1 428	45	3,15%	402	28,15%	0	0,00%	10	0,70%	60	4,20%
Powiat kutnowski	5 821	53	0,91%	843	14,48%	0	0,00%	305		108	1,86%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL i opracowania Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

Tabela 110. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2014 – cz. 1.

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	prace interwencyjne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	roboty publiczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	refundacja kosztów zatrudnienia	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2014						
ŁÓDZKIE	126 157	1 671	1,32%	2 501	1,98%	2 698	2,14%
Powiat m. Łódź	36 484	78	0,21%	493	1,35%	508	1,39%
Powiat łódzki wschodni	3 077	13	0,42%	197	6,40%	57	1,85%
Powiat brzeziński	1 512	34	2,25%	6	0,40%	35	2,31%
Powiat pabianicki	6 216	26	0,42%	191	3,07%	184	2,96%
Powiat zgierski	8 624	130	1,51%	358	4,15%	310	3,59%
Powiat łączyski	3 078	29	0,94%	75	2,44%	57	1,85%
Powiat piotrkowski	3 549	131	3,69%	126	3,55%	159	4,48%
Powiat bełchatowski	6 042	70	1,16%	23	0,38%	144	2,38%
Powiat opoczyński	4 070	301	7,40%	129	3,17%	245	6,02%
Powiat pajęczański	2 343	182	7,77%	31	1,32%	60	2,56%
Powiat radomszczański	6 116	77	1,26%	42	0,69%	100	1,64%
Powiat tomaszowski	6 279	223	3,55%	94	1,50%	187	2,98%
Powiat sieradzki	6 485	111	1,71%	42	0,65%	43	0,66%
Powiat wieluński	3 757	76	2,02%	37	0,98%	70	1,86%
Powiat zduńskowski	3 833	11	0,29%	19	0,50%	78	2,03%
Powiat poddębicki	2 257	30	1,33%	66	2,92%	59	2,61%
Powiat łaski	3 054	10	0,33%	18	0,59%	35	1,15%

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	prace interwencyjne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	roboty publiczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	refundacja kosztów zatrudnienia	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2014						
Powiat wieruszowski	1 556	47	3,02%	13	0,84%	49	3,15%
Powiat skierniewicki	1 133	20	1,77%	38	3,35%	95	8,38%
Powiat łowicki	3 123	17	0,54%	30	0,96%	13	0,42%
Powiat rawski	1 656	41	2,48%	43	2,60%	27	1,63%
Powiat kutnowski	6 427	14	0,22%	430	6,69%	183	2,85%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL i opracowania Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

Tabela 111. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2014 – cz. 2.

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	liczba osób korzystających ze szkoleń	% w bezrobotnych zarejestrowanych	staż	% w bezrobotnych zarejestrowanych	przygot. zawodowe w msc. Pracy	% w bezrobotnych zarejestrowanych	prace społecznie użyteczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	działalność gospodarczą	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2014										
ŁÓDZKIE	126 157	4 924	3,90%	13 979	11,08%	4	0,00%	2 160	1,71%	4 321	3,43%
Powiat m. Łódź	36 484	1 532	4,20%	1 942	5,32%	0	0,00%	331	0,91%	1 724	4,73%
Powiat łódzki wschodni	3 077	200	6,50%	412	13,39%	0	0,00%	12	0,39%	95	3,09%

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	liczba osób korzystających ze szkoleń	% w bezrobotnych zarejestrowanych	staż	% w bezrobotnych zarejestrowanych	przygot. zawodowe w msc. Pracy	% w bezrobotnych zarejestrowanych	prace społecznie użyteczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	działalność gospodarczą	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2014										
Powiat brzeziński	1 512	74	4,89%	256	16,93%	0	0,00%	25	1,65%	39	2,58%
Powiat pabianicki	6 216	97	1,56%	950	15,28%	0	0,00%	393	6,32%	196	3,15%
Powiat zgierski	8 624	534	6,19%	714	8,28%	0	0,00%	182	2,11%	277	3,21%
Powiat łączyski	3 078	33	1,07%	626	20,34%	0	0,00%	18	0,58%	72	2,34%
Powiat piotrkowski	3 549	369	10,40%	1 253	35,31%	0	0,00%	84	2,37%	255	7,19%
Powiat belchatowski	6 042	111	1,84%	569	9,42%	4	0,07%	142	2,35%	163	2,70%
Powiat opoczyński	4 070	116	2,85%	515	12,65%	0	0,00%	50	1,23%	114	2,80%
Powiat pajęczański	2 343	24	1,02%	175	7,47%	0	0,00%	13	0,55%	62	2,65%
Powiat radomszczański	6 116	275	4,50%	617	10,09%	0	0,00%	109	1,78%	164	2,68%
Powiat tomaszowski	6 279	305	4,86%	878	13,98%	0	0,00%	193	3,07%	214	3,41%
Powiat sieradzki	6 485	364	5,61%	877	13,52%	0	0,00%	37	0,57%	170	2,62%
Powiat wieluński	3 757	111	2,95%	507	13,49%	0	0,00%	108	2,87%	134	3,57%

Nazwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	liczba osób korzystających ze szkoleń	% w bezrobotnych zarejestrowanych	staż	% w bezrobotnych zarejestrowanych	przygot. zawodowe w msc. Pracy	% w bezrobotnych zarejestrowanych	prace społecznie użyteczne	% w bezrobotnych zarejestrowanych	działalność gospodarczą	% w bezrobotnych zarejestrowanych
	2014										
Powiat zduńskowski	3 833	172	4,49%	424	11,06%	0	0,00%	13	0,34%	88	2,30%
Powiat poddębicki	2 257	35	1,55%	282	12,49%	0	0,00%	49	2,17%	84	3,72%
Powiat łaski	3 054	82	2,69%	446	14,60%	0	0,00%	89	2,91%	60	1,96%
Powiat wieruszowski	1 556	25	1,61%	307	19,73%	0	0,00%	46	2,96%	70	4,50%
Powiat skierniewicki	1 133	112	9,89%	507	44,75%	0	0,00%	0	0,00%	52	4,59%
Powiat łowicki	3 123	263	8,42%	464	14,86%	0	0,00%	34	1,09%	89	2,85%
Powiat rawski	1 656	40	2,42%	450	27,17%	0	0,00%	0	0,00%	42	2,54%
Powiat kutnowski	6 427	50	0,78%	808	12,57%	0	0,00%	232	3,61%	157	2,44%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL i opracowania Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

**ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW
PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE**

Przeanalizowane zostały także dane uzyskane z powiatowych urzędów pracy. Należy jednak zaznaczyć, że większość jednostek nie była w stanie podać precyzyjnych danych, związanych z odsetkiem osób bezrobotnych, korzystających z poszczególnych form aktywizacji zawodowej. W związku z tym, poniżej przedstawiono dane tylko dla tych jednostek, dla których otrzymano dokładne informacje.

Miasto i Gmina Biała Rawska

W latach 2014 – 2016 z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu na terenie gminy i miasta Biała Rawska skorzystało łącznie 361 osób. W każdym następującym roku liczba bezrobotnych, która skorzystała z aktywnych narzędzi wzrastała. W 2016 roku ich liczba wynosiła 135 osób i była wyższa, niż w 2014 roku o 31,06%.

Tabela 112. Liczba osób bezrobotnych, która skorzystała z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
103	123	135

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Zgodnie z poniższą tabelą: najpopularniejszą aktywną formą przeciwdziałania bezrobociu w gminie i mieście Biała Rawska są staże dla bezrobotnych. Coraz rzadziej podejmowane są takie działania jak:

- prace interwencyjne,
- szkolenia.

Coraz bardziej popularnymi środkami aktywizacji zawodowej mieszkańców są:

- roboty publiczne,
- otrzymanie dofinansowania na podjęcie działalności gospodarczej.

Tabela 113. Rodzaje aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Staże dla bezrobotnych	64	13	80	33	81	18
Prace interwencyjne	7	2	3	0	3	2
Roboty publiczne	9	3	14	4	14	7
Otrzymanie dofinansowania na podjęcie działalności gospodarczej	6	0	12	2	10	2
Zatrudnienie w ramach refundacji kosztów wyposażenia stanowiska pracy	4	2	9	3	1	0
Szkolenia	13	7	5	1	5	0
Refundacja wynagrodzenia dla osób do 30 roku życia	-	-	-	-	21	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

W latach 2014 – 2016 w mieście i gminie Biała Rawska systematycznie zmniejszała się liczba osób, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu. W 2016 roku ich liczba wynosiła 51. Od 2014 roku zmniejszyła się o 28,16%.

Tabela 114. Liczba osób bezrobotnych, która skorzystała z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
71	60	51

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Gmina Bolimów

W latach 2014 – 2016 z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Bolimów skorzystało łącznie 96 mieszkańców. Największa liczba osób korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu została odnotowana w 2015 roku (36). W analizowanym okresie z omawianych form skorzystało 25 osób długotrwale bezrobotnych.

Tabela 115. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Bolimów w latach 2014 – 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	32	36	28
Długotrwale bezrobotni	9	8	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach.

W latach 2014 – 2016 systematycznie zmniejszała się w gminie Bolimów liczba osób, które korzystały z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu. W 2016 roku liczba osób korzystających z pasywnych form profilaktyki przed bezrobociem wynosiła 14. Od 2014 roku ich liczba zmniejszyła się 56,25%. W analizowanym okresie brak osób długotrwale bezrobotnych, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Tabela 116. Liczba osób bezrobotnych korzystających średniomiesięcznie z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	32	25	14
Długotrwale bezrobotni	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach.

Gmina i Miasto Drzewica

Na terenie Miasta i Gminy Drzewica w latach 2014 – 2016 z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystało łącznie 635 mieszkańców. W 2014 roku z form przeciwdziałania bezrobociu, ukazanych w poniższej tabeli skorzystało łącznie 225 osób. W ciągu następnych dwóch lat ich liczba zmniejszyła się do 180 osób (o 20,00%).

Wśród najbardziej popularnych aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w Gminie i Mieście Drzewica należy zaliczyć:

- odbywanie staży,
- roboty publiczne,
- prace interwencyjne.

Mniej wykorzystywanymi środkami są różnego rodzaju dofinansowania i refundacje.

Tabela 117. Liczba osób bezrobotnych w Gminie i Mieście Drzewica korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Prace interwencyjne	50	30	50	29	38	9
Roboty publiczne	31	19	45	32	35	19
Refundacje kosztów zatrudnienia bezpośredniego	42	16	29	6	17	5
Podjęcie działalności gospodarczej	13	5	11	6	4	1
Bon na zasiedlenie (do 30 roku życia)	0	0	7	2	10	2
Bon zatrudnieniowy (do 30 roku życia)	1	0	2	0	7	2
Refundacje kosztów wynagrodzenia osób do 30 roku życia	-	-	-	-	20	2
Dofinansowanie wynagrodzenia osób po 50 roku życia	1	0	3	2	2	2
Odbywanie staży	72	34	73	36	47	11
Prace społeczne użyteczne	9	9	10	9	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Opocznie.

Usługi rynku pracy, dostępne dla mieszkańców Gminy i Miasta Drzewica zostały zaprezentowane w pierwszej kolumnie poniższej tabeli. W ramach dostępnych możliwości, osoby zainteresowane najczęściej korzystały z grupowych spotkań informacyjnych oraz indywidualnych porad zawodowych. Najmniej popularne usługi oferowane interesantom dotyczyły możliwości skorzystania z badań testowych.

Tabela 118. Liczba osób bezrobotnych w Gminie i Mieście Drzewica korzystających z usług rynku pracy w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Liczba osób, które skorzystały z porad indywidualnych	216	143	35	11	59	22
Liczba osób, które skorzystały z porad grupowych	72	61	70	58	21	13

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Liczba osób, które skorzystały z badań testowych	8	7	1	1	5	2
Liczba udzielonych indywidualnych informacji zawodowych	56	-	88	-	139	-
Liczba osób uczestniczących w grupowych spotkaniach informacyjnych	298	114	240	106	128	48
Liczba osób, które rozpoczęły szkolenie z zakresu umiejętności poszukiwania pracy	8	5	-	-	-	-
Szkolenia indywidualne osób bezrobotnych	-	-	-	-	20	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Opocznie.

Gmina Opoczno

W latach 2014 – 2016 z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie i mieście Opoczno skorzystało łącznie 1 879 mieszkańców. Spośród wszystkich osób biorących udział w działaniach profilaktycznych, 33,79% z nich stanowiły osoby długotrwale bezrobotne. W 2016 roku do najbardziej popularnych aktywnych metod przeciwdziałania bezrobociu należały:

- odbywanie staży (202),
- prace interwencyjne (157),
- refundacje kosztów zatrudnienia bezpośredniego (88).

Najmniej popularnymi metodami, stosowanymi aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w Gminie Opoczno w 2016 roku były:

- dofinansowanie wynagrodzenia osób po 50 roku życia (10),
- finansowanie zatrudnienia wspieranego (1).

Tabela 119. Liczba osób bezrobotnych w mieście i Gminie Opoczno korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Prace interwencyjne	100	46	146	51	157	32
Roboty publiczne	6	6	26	11	25	5
Refundacje kosztów zatrudnienia bezpośredniego	138	62	96	41	88	24
Podjęcie działalności gospodarczej	65	22	60	18	20	1
Bon na zasiedlenie (do 30 roku życia)	2	0	17	2	32	2

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Bon zatrudnieniowy (do 30 roku życia)	4	0	17	4	19	1
Refundacje kosztów wynagrodzenia osób do 30 roku życia	-	-	-	-	34	7
Dofinansowanie wynagrodzenia osób po 50 roku życia	6	0	26	11	10	6
Finansowanie zatrudnienia wspieranego	0	0	3	1	1	0
Odbywanie staży	267	103	298	108	202	57
Prace społeczne użyteczne	9	8	5	5	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Opocznie.

W latach 2014 – 2016 w ramach oferowanych usług rynku pracy w mieście i Gminie Opoczno skorzystało z nich 3 213 osób bezrobotnych (w tym 1 212 długotrwale bezrobotnych). Najwięcej usług na rynku pracy wykonano w 2014 roku (1830), następnie w 2015 roku (773), natomiast najmniej w 2016 roku (610). Najbardziej popularnymi usługami w 2016 roku były działania z zakresu:

- grupowych spotkań informacyjnych (277),
- udzielonych indywidualnych porad zawodowych (145).

Z drugiej strony, do najmniej popularnych działań w zakresie aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w 2016 roku należały:

- porady grupowe (31),
- indywidualne szkolenia (26),
- badania testowe (14).

Tabela 120. Liczba osób bezrobotnych w mieście i Gminie Opoczno korzystających z usług rynku pracy w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Liczba osób, które skorzystały z porad indywidualnych	906	457	168	54	143	35
Liczba osób, które skorzystały z porad grupowych	203	130	49	24	31	10
Liczba osób, które skorzystały z badań testowych	19	7	15	11	14	4
Liczba udzielonych indywidualnych informacji zawodowych	16	-	138	-	145	-

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Liczba osób uczestniczących w grupowych spotkaniach informacyjnych	520	224	403	168	277	78
Liczba osób, które rozpoczęły szkolenie z zakresu umiejętności poszukiwania pracy	22	10	-	-	-	-
Szkolenia indywidualne osób bezrobotnych	68	22	52	4	26	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Opocznie.

Gmina Miasto Ozorków

W latach 2014 – 2016 z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystało w mieście Ozorków 845 osób. W 2016 roku z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystało 300 osób. Od 2014 roku ich liczba zwiększyła się o 14,94%.

Z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w analizowanych latach skorzystało 368 osób pozostających długotrwale bez pracy. Ich liczba w kolejnych latach wynosiła odpowiednio:

- 2014 rok – 142 osoby długotrwale bezrobotne,
- 2015 rok – 106 osób długotrwale bezrobotnych,
- 2016 rok – 120 osób długotrwale bezrobotnych.

Dwie najpopularniejsze aktywne formy przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w mieście Ozorków dotyczą pracy subsydiowanej oraz odbywania staży. W mieście nie stosuje się działań związanych z delegowaniem osób bezrobotnych do wykonywania prac społecznych.

Tabela 121. Liczba osób bezrobotnych mieszkańców miasta Ozorków korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Prace społeczne użyteczne	0	0	0	0	0	0
Staż	109	58	125	48	108	47
Szkolenia	35	26	41	18	24	12
Praca subsydiowana	117	58	118	40	168	61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zgierzu.

W latach 2014 – 2016 zaobserwowano spadek liczby osób bezrobotnych, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu. Ich liczba w analizowanym okresie zmniejszyła się o 9,09%. W 2016 roku 140 osób korzystało z zasiłku dla bezrobotnych.

Wyłącznie jedna osoba w roku 2014 i 2016 była uprawniona w mieście Ozorków do korzystania z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Tabela 122. Liczba osób bezrobotnych, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Ozorków w latach 2014 - 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	154	157	140
Długotrwale bezrobotni	1	0	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zgierzu.

Miasto Zgierz

W latach 2014 – 2016 z aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w mieście Zgierz skorzystało 2 707 osób bezrobotnych. W tej grupie było 1 216 osób pozostających długotrwale bez pracy. Najwięcej osób skorzystało z omawianych form w 2015 roku (975 bezrobotnych). W roku poprzedzającym i następnym było odpowiednio o 13,76% oraz 11,42% mniej jednostek, które skorzystały z różnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Najwięcej osób długotrwale bezrobotnych skorzystało z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w 2014 roku. W kolejnych latach ich liczba systematycznie się zmniejszała.

Najpopularniejszą metodą aktywizacji zawodowej mieszkańców w mieście Zgierz w latach 2014 – 2016 była praca subsydiowana. W omawianym okresie skorzystało z niej 1 071 osób bezrobotnych. Najmniej popularną formą aktywizacji zawodowej w analizowanych latach w mieście Zgierz była praca społeczna.

Tabela 123. Liczba osób bezrobotnych mieszkańców miasta Zgierz korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Prace społeczne użyteczne	83	79	106	100	85	71
Staż	274	127	337	108	216	60
Szkolenia	237	139	192	85	106	38
Praca subsydiowana	263	147	340	139	468	123

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zgierzu.

Na obszarze miasta Zgierz na koniec 2016 roku uprawnionych do korzystania z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu było 318 osób. Od 2014 roku liczba uprawnionych do korzystania z tej pomocy zmniejszyła się 19,46%. W 2014 roku wyłącznie 3 osoby długotrwale bezrobotne korzystały z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Tabela 124. Liczba osób bezrobotnych, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 – 2016 w mieście Zgierz

	2014	2015	2016

Bezrobotni ogółem	395	365	318
Długotrwale bezrobotni	3	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zgierzu.

Miasto Piotrków Trybunalski

W latach 2014 – 2016 w Piotrkowie Trybunalskim wykorzystywano łącznie 22 różne aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu (w 2014 r. – 20, w 2015 r. – 21, w 2016 r. – 20). W analizowanym okresie najpopularniejszą techniką stosowaną w mieście Piotrków Trybunalski było przeprowadzanie stażów. Łącznie przeprowadzono ich 1 715 (w tym w 551 brały udział osoby długotrwale bezrobotne).

W latach 2014 – 2015 równie często, co przeprowadzanie staży, stosowano badania osób bezrobotnych. W 2016 roku w znacznym stopniu ograniczono skalę prowadzenia badań osób bezrobotnych (o 94,63% w relacji do 2014 roku).

W latach 2014 – 2016 odnotowano wzrost liczby przypadków stosowania aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu, takich jak: bon na zasiedlenie, roboty publiczne, finansowanie studiów podyplomowych oraz bon szkoleniowy. W tym samym czasie spadła liczba przypadków stosowania takich metod, jak: dodatki aktywizacyjne, dofinansowanie podejmowania działalności gospodarczej, refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy oraz szkolenia.

Tabela 125. Liczba osób korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Piotrków Trybunalski w latach 2014 - 2016

Forma przeciwdziałania zjawisku bezrobocia	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Badania osób bezrobotnych	559	185	543	161	30	6
Bon na zasiedlenie	5	0	27	2	33	2
Bon zatrudnieniowy	2	0	2	0	0	0
Dodatki aktywizacyjne	363	4	312	3	268	2
Dofinansowanie podejmowania działalności gospodarczej	106	22	113	23	79	13
Dofinansowanie wynagrodzenia skierowanych bezrobotnych powyżej 50 roku życia	10	4	10	5	2	0
Koszty przejazdu, zakwaterowania	12	10	11	7	3	0
Opieka nad dzieckiem, osobą zależną	4	3	3	2	1	0
Prace interwencyjne	89	38	72	25	87	24
Prace społecznie użyteczne	0	0	10	8	0	0
Refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy	71	17	43	12	37	6
Refundacja wynagrodzeń osób do 30 roku życia	0	0	0	0	68	7
Roboty publiczne	54	25	61	13	73	22
Stáže - bon stażowy	7	0	12	3	10	1
Stáže	549	184	643	213	523	154

Forma przeciwdziałania zjawisku bezrobocia	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Studia podyplomowe - stypendia i składki na ubezpieczenia społeczne	11	2	15	3	25	6
Studia podyplomowe	11	2	15	3	25	6
Szkolenia - bon szkoleniowy	10	2	24	3	29	4
Szkolenia - koszty egzaminów i uzyskania licencji	3	1	2	0	3	0
Szkolenia - kwoty należne instytucjom szkoleniowym	180	65	70	21	56	11
Szkolenia - stypendia i składki na ubezp. społeczne	188	71	111	38	99	20
Wynagrodzenia i koszty osobowe członków spółdzielni socjalnych	8	2	5	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Piotrków Trybunalski.

W latach 2014 – 2016 w mieście Piotrków Trybunalski systematycznie zmniejszała się liczba osób korzystających z pasywnych form aktywizacji zawodowej. Osoby bezrobotne mogły skorzystać z trzech rodzajów zasiłków: obniżonych, podstawowych, bądź podwyższonych. Najliczniej wypłacane zasiłki dotyczyły grupy podstawowej.

Osoby długotrwale bezrobotne stanowiły niewielką część osób korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu. Ich liczba wynosiła odpowiednio:

- w 2014 r. – 44 osoby,
- w 2015 r. – 44 osoby,
- w 2016 r. – 35 osób.

Tabela 126. Liczba osób korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Piotrków Trybunalski w latach 2014 - 2016

Pasywne formy przeciwdziałania bezrobociu	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Zasiłek ze składkami - obniżone	362	12	358	7	326	10
Zasiłek ze składkami - podstawowe	806	8	693	15	660	8
Zasiłek ze składkami - podwyższone	672	24	610	22	488	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Piotrków Trybunalski.

Najpopularniejszą metodą wśród aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Poddębice było w latach 2014 – 2016 przeprowadzanie staży. W latach 2014, 2015, 2016 przeprowadzono ich odpowiednio: 122, 172 i 134. Pozostałe formy przeciwdziałania bezrobociu były wykorzystywane w znacznie mniejszym stopniu.

Należy zwrócić uwagę na wzrost liczby wykorzystywania w latach 2014 - 2016 takich metod, jak: roboty publiczne i refundacje kosztów zatrudnienia bezrobotnego oraz spadek zainteresowania korzystaniem z: przeprowadzania szkoleń oraz refundowania kosztów prowadzenia działalności gospodarczej.

W mieście i gminie Poddębice od 2015 roku wykorzystywana jest nowa, aktywna forma przeciwdziałania bezrobociu dotycząca podejmowania pracy w ramach bonu zatrudnieniowego. Od 2016 roku dotowane przez Powiatowy Urząd Pracy jest także podejmowanie pracy poza miejscem pracy w ramach bonu na zasiedlenie.

Tabela 127. Rodzaje aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Poddębice w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Prace interwencyjne	23	4	21	3	28	3
Roboty publiczne	8	7	22	15	18	4
Podjęcie działalności gospodarczej	38	12	24	7	20	7
Podjęcie pracy w ramach refundacji kosztów zatrudnienia bezrobotnego	22	7	36	13	27	7
Podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	-	-	3	0	1	0
Podjęcie pracy poza miejscem zamieszkania w ramach bonu na zasiedlenie	-	-	-	-	1	0
Szkolenia	21	5	7	0	7	2
Stáže	122	58	172	73	134	41

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Poddębicach.

W 2016 roku liczba osób korzystających z zasiłków dla bezrobotnych wynosiła 497. Od 2014 roku ich liczba zmniejszyła się o 7,27%.

W porównaniu z pozostałymi gminami i miastami, w Poddębicach została odnotowana relatywnie duża liczba osób długotrwale bezrobotnych, korzystających z pasywnych form aktywizacji zawodowej. Dodatkowo, w latach 2014 – 2016 ich liczba systematycznie wzrastała. W analizowanym okresie w mieście i gminie Poddębice liczba długotrwale bezrobotnych zwiększyła się o 136,58%.

Tabela 128. Liczba osób korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Poddębice w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016

ogółem	długotrwale bezrobotni	ogółem	długotrwale bezrobotni	ogółem	długotrwale bezrobotni
536	41	542	83	497	97

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Poddębicach.

Miasto Rawa Mazowiecka

W 2016 roku liczba osób bezrobotnych, która skorzystała z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Rawa Mazowiecka wynosiła 231. Ich liczba w relacji do 2014 roku zmniejszyła się o 18,66%. Spadek liczby osób korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu wynika głównie z systematycznie spadającej liczby osób bezrobotnych.

Tabela 129. Liczba osób bezrobotnych, która skorzystała z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
284	289	231

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Najpopularniejszym rodzajem spośród aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016 były staże dla bezrobotnych. W 2014 roku ze staży skorzystały 202 osoby (w tym 76 długotrwale bezrobotne), w 2015 roku 170 osób (w tym 53 długotrwale bezrobotne), natomiast w 2016 roku 134 osoby (w tym 49 długotrwale bezrobotne).

Spośród pozostałych, stosowanych metod aktywnego przeciwdziałania bezrobociu zaobserwowano spadek popularności przeprowadzania szkoleń. W latach 2014 – 2016 zarejestrowano spadek ich liczby o 61,53%.

W 2016 roku zaczęto stosować nową formę aktywnego przeciwdziałania bezrobociu – refundacje wynagrodzenia dla osób do 30 roku życia. W pierwszym roku nową formą objęto 20 osób bezrobotnych (w tym 1 długotrwale bezrobotną).

Tabela 130. Rodzaje aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Staże dla bezrobotnych	202	76	170	53	134	49
Prace interwencyjne	20	7	31	10	16	4
Roboty publiczne	15	5	25	11	14	5
Otrzymanie dofinansowania na podjęcie działalności gospodarczej	21	5	28	7	21	1
Zatrudnienie w ramach refundacji kosztów wyposażenia stanowiska pracy	13	5	12	6	21	2
Szkolenia	13	7	23	6	5	1
Refundacja wynagrodzenia dla osób do 30 roku życia	-	-	-	-	20	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu korzystano w Rawie Mazowieckiej rzadziej, niż w przypadku ich aktywnych form. W latach 2014 – 2016 liczba osób objętych pasywnymi formami zwalczania bezrobocia zmniejszyła się o 24,25%. Największa liczba osób korzystająca z różnego rodzaju zasiłków została odnotowana w 2015 roku.

Tabela 131. Liczba osób, która skorzystała z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu na terenie Rawy Mazowieckiej w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
235	249	178

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawy Mazowieckiej.

Miasto Skierniewice

W latach 2014 – 2016 w mieście Skierniewice z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystały łącznie 1 503 osoby bezrobotne (w tym 433 długotrwale bezrobotnych). W każdym roku liczba mieszkańców objętych aktywnymi formami przeciwdziałania bezrobociu oscylowała w granicach 500 osób.

W analizowanym okresie odnotowano systematyczny spadek liczby osób długotrwale bezrobotnych, korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu (o 36,70%).

Tabela 132. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Skierniewice w latach 2014 – 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	494	488	521
Długotrwale bezrobotni	188	136	119

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach.

W latach 2014 – 2016 w mieście Skierniewice systematycznie zmniejszała się liczba osób objętych pasywnymi formami przeciwdziałania bezrobociu. W 2016 roku liczba osób objętych pasywnymi formami przeciwdziałania bezrobociu wynosiła 319, od 2014 roku zmniejszyła się o 18,82%.

Z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystała wyłącznie 1 osoba długotrwale bezrobotna (w 2014 roku).

Tabela 133. Liczba osób bezrobotnych korzystających średniomiesięcznie z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Skierniewice w latach 2014 - 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	393	388	319
Długotrwale bezrobotni	1	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach.

Gmina Zapolice

W latach 2014 – 2016 w gminie Zapolice odnotowano spadek liczby osób korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu. W latach 2014, 2015, 2016 liczba mieszkańców korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu wynosiła odpowiednio: 131, 116 i 81 osób.

Liczba osób długotrwale bezrobotnych, objętych programem aktywnego przeciwdziałania bezrobociu kształtowała się w gminie Zapolice następująco:

- w 2014 – 36 osób,
- w 2015 – 38 osób,
- w 2016 roku – 28 osób.

Tabela 134. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	131	116	81
Długotrwale bezrobotni	36	38	28

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

W 2016 roku w gminie Zapolice zarejestrowano 40 osób korzystających z pasywnych form aktywizacji zawodowej. Od 2014 roku ich liczba zwiększyła się o 37,93%. W latach 2014 – 2016 na terenie gminy Zapolice odnotowano brak osób długotrwale bezrobotnych, korzystających z pasywnych form aktywizacji zawodowej.

Tabela 135. Liczba osób bezrobotnych korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	29	25	40
Długotrwale bezrobotni	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

Miasto Zduńska Wola

W 2016 roku w mieście Zduńska Wola z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystało 521 mieszkańców. Ich liczba od 2014 roku zmniejszyła się o 32,24%. Liczba osób długotrwale bezrobotnych, korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu zmniejszyła się w analizowanym okresie o 9,88%. W 2016 odnotowano 237 osób długotrwale bezrobotnych, którzy skorzystali z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Tabela 136. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	769	646	521
Długotrwale bezrobotni	263	281	237

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

Liczba osób korzystających z pasywnych form aktywizacji zawodowej była w latach 2014 – 2016 niższa, niż liczba osób korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu. W latach 2014, 2015, 2016 z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu korzystało odpowiednio: 219, 289 i 251 mieszkańców Zduńskiej Woli.

Liczba osób długotrwale bezrobotnych, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu systematycznie się zmniejszała. W latach 2014, 2015, 2016 wynosiła odpowiednio: 3, 2 i 1 osobę.

Tabela 137. Liczba osób bezrobotnych korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016

	2014	2015	2016
Bezrobotni ogółem	219	289	251
Długotrwale bezrobotni	3	2	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

Miasto i Gmina Sulejów

W latach 2014 – 2016 w Mieście i Gminie Sulejów wykorzystywano 19 różnych aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia. Najpopularniejszą metodą aktywizacji zawodowej w Mieście i Gminie Sulejów było w omawianym okresie oferowanie staży. Z tej formy skorzystało odpowiednio:

- w 2014 roku – 158 osób,
- w 2015 – 188 osób,
- w 2016 roku – 149 osób.

Drugą najpopularniejszą formą aktywizacji zawodowej mieszkańców było wykonywanie badań dla osób bezrobotnych. W latach 2014 – 2015 tą metodą objęto łącznie 333 mieszkańców, natomiast w 2016 roku wyłącznie 3 osoby.

W analizowanych latach wyraźnie wzrosła popularność następujących form przeciwdziałania bezrobociu:

- bon zatrudnieniowy,
- refundacja kosztów zatrudnienia,
- bony szkoleniowe,
- roboty publiczne.

W latach 2014 – 2016 zaobserwowano ograniczanie stopnia wykorzystywania niektórych form aktywizacji zawodowej mieszkańców:

- dodatków aktywizacyjnych,
- dofinansowania podejmowania działalności gospodarczej,
- prac społecznie użytecznych,
- prac interwencyjnych.

Tabela 138. Liczba osób, korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w Mieście i Gminie Sulejów w latach 2014 - 2016

Forma przeciwdziałania zjawisku bezrobocia	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Badania osób bezrobotnych	164	63	169	45	3	0
Bon na zasiedlenie	1	0	3	0	4	0
Bon zatrudnieniowy	2	1	2	0	47	1
Dodatki aktywizacyjne	59	0	53	0	24	4
Dofinansowanie podejmowania działalności gospodarczej	23	4	21	3	3	2
Koszty przejazdu, zakwaterowania	4	3	6	4	32	9
Prace interwencyjne	26	13	21	6	10	8

Forma przeciwdziałania zjawisku bezrobocia	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Prace społecznie użyteczne	44	35	39	33	15	1
Refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy	23	5	7	0	29	3
Roboty publiczne	10	6	15	5	19	7
Staże - bon stażowy	3	0	5	1	1	0
Staże	158	52	188	45	149	38
Studia podyplomowe - stypendia i składki na ubezpieczenia społeczne	1	1	1	0	3	1
Studia podyplomowe	1	1	1	0	3	1
Szkolenia - bon szkoleniowy	3	1	12	2	11	1
Szkolenia - koszty egzaminów i uzyskania licencji	1	0	0	0	1	1
Szkolenia - kwoty należne instytucjom szkoleniowym	29	13	8	2	11	4
Szkolenia - stypendia i składki na ubezpieczenia społeczne	30	15	22	1	24	6
Wynagrodzenia i koszty osobowe członków spółdzielni socjalnych	1	1	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Piotrków Trybunalski.

W latach 2014 – 2016 w Mieście i Gminie Sulejów z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystało łącznie 1 081 osób. W omawianym okresie obserwowano systematyczny spadek liczby osób korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Wyłącznie niewielka liczba osób długotrwale bezrobotnych korzystała z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu. W 2014 roku było to 14 osób, w 2015 roku 5, natomiast w 2016 roku 9.

Tabela 139. Liczba osób, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w Mieście i Gminie Sulejów w latach 2014 - 2016

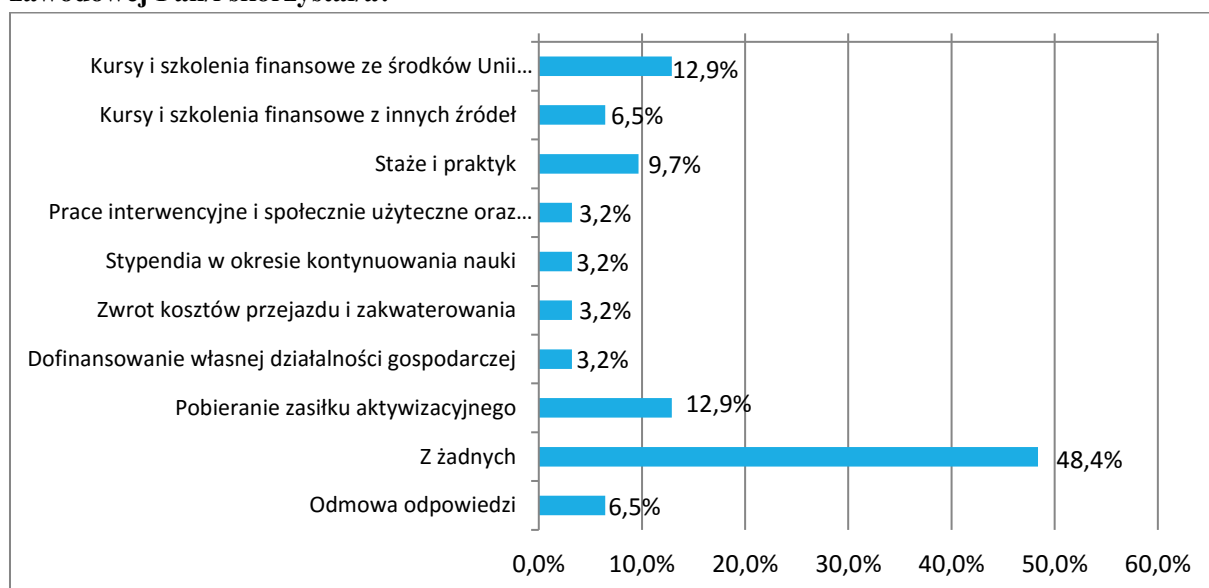
Pasywne formy przeciwdziałania bezrobociu	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Zasiłek ze składkami - obniżone	91	2	80	1	77	5
Zasiłek ze składkami - podstawowe	189	4	147	0	126	0
Zasiłek ze składkami - podwyższone	127	8	124	4	120	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Piotrków Trybunalski.

WYNIKI BADAŃ

Z badań PAPI wynika, że jedynie połowa uczestników badania, którzy byli zarejestrowani jako osoby bezrobotne skorzystały z jakichkolwiek form aktywizacji zawodowej. Pozostali nie odczuwali takiej potrzeby bądź byli przekonani, że Urząd Pracy nie ma im niczego do zaoferowania w tym zakresie. Respondenci najchętniej korzystali z kursów i szkoleń finansowanych ze środków Unii Europejskiej oraz zasiłków aktywizacyjnych (po 12,9% wskazań). Dość dużym zainteresowaniem cieszyły się również staże i praktyki (9,7%) oraz kursy i szkolenia finansowane ze źródeł innych niż środki UE (6,5%).

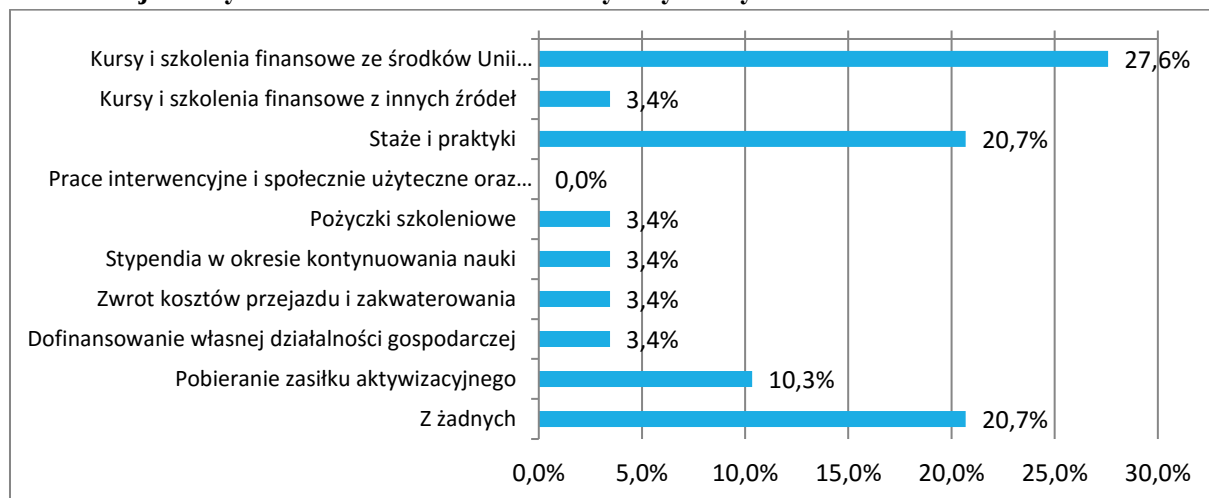
Rysunek 35. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Z jakich form aktywizacji zawodowej Pan/i skorzystał/a?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Znajomi respondentów, którzy byli zarejestrowani jako bezrobotni, najchętniej uczęszczali na kursy i szkolenia finansowe ze środków Unii Europejskiej (27,6%). Znaczny odsetek respondentów skorzystał również z możliwości pójścia na staż/praktykę (20,7% wskazań) oraz pobierał zasiłek aktywizacyjny (10,3%).

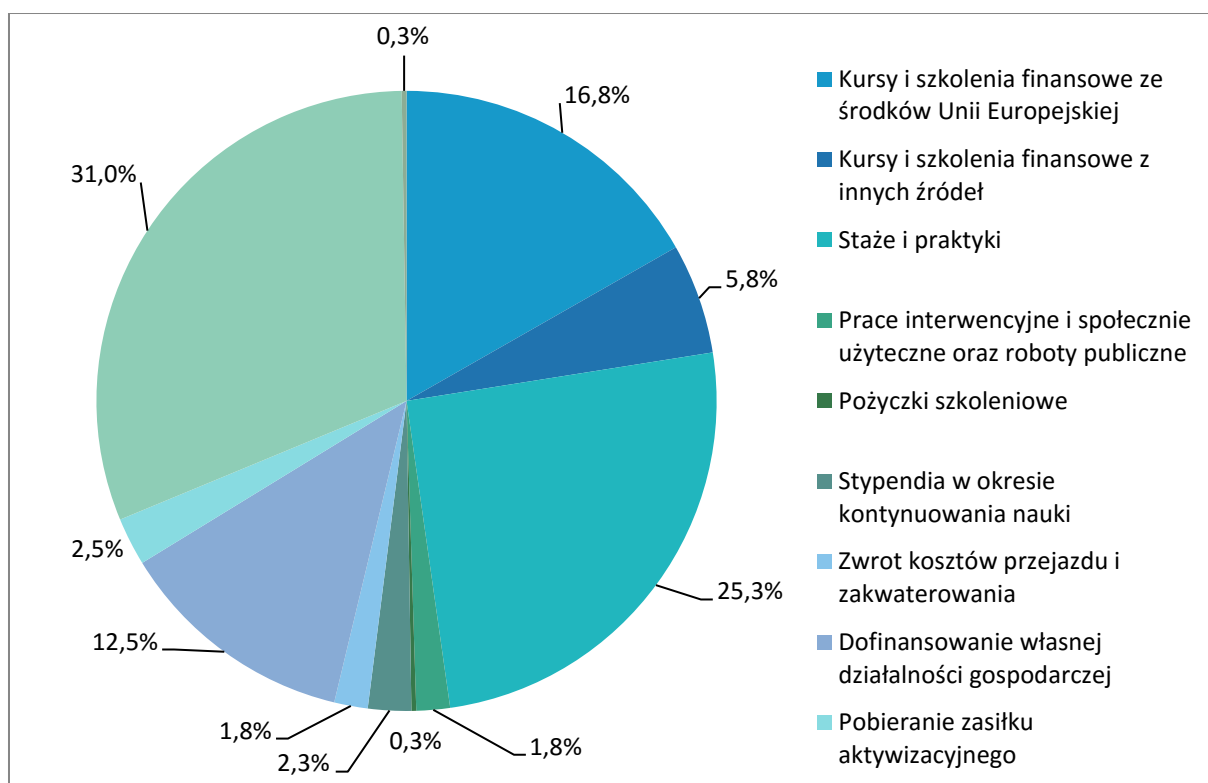
Rysunek 36. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Z jakich form aktywizacji zawodowej skorzystała osoba bezrobotna/skorzystały osoby bezrobotne z Pana/Pani otoczenia?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Uczestnicy badania PAPI uznali, że staże i praktyki są najskuteczniejszą formą aktywizacji zawodowej (25,3% wskazań). Jeżeli są odpowiednio zorganizowane, pozwalają osobie bezrobotnej na nabycie wielu umiejętności pożądaných przez potencjalnych pracodawców. Na drugim miejscu znalazły się kursy i szkolenia finansowane ze środków Unii Europejskiej (16,8% wskazań). Beneficjenci, którzy składają wnioski dokładają starań, aby odpowiednio zaplanować działania wdrażane w ramach projektu. Dzięki temu zwiększają szanse na to, że ich pomysł zostanie wybrany do realizacji. Przekłada się to na wysoką użyteczność szkoleń dla uczestników. 12,5% ankietowanych wskazało na dofinansowanie własnej działalności gospodarczej. Tego typu wsparcie jest szczególnie użyteczne ze względu na to, że przedsiębiorca może generować nowe miejsca pracy.

Rysunek 37. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jaka formę aktywizacji zawodowej uważa Pan/i za najskuteczniejszą?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jaki odsetek bezrobotnych w efekcie programów aktywizacji zawodowej podejmuje zatrudnienie?

KONTEKST BADAWCZY

W województwie łódzkim zmniejszyła się liczba wyrejestrowań z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w stosunku do roku 2014. Powołując się na statystyki regionalne, w roku 2015 wyrejestrowano łącznie 169 247 bezrobotnych. Głównym powodem zmniejszenia się liczby osób zarejestrowanych w 2015 r. były:

- podjęcie pracy (54,4%);
- niepotwierdzenie gotowości do podjęcia pracy (15,4%); rozpoczęcie szkolenia lub stażu (10,2% - 17 319).

Tabela 140. Miary płynności rynku pracy w województwie łódzkim w latach 2013-2015

	Wielkość zjawiska w roku	
	2014	2015
Nowo zarejestrowani bezrobotni "napływ"	155 145	152 600
z tego rejestrujący się po raz pierwszy	30 301	27 483
z tego rejestrujący się po raz kolejny	124 844	125 117
w tym powracający do rejestracji po pracach interwencyjnych	333	84
w tym powracający do rejestracji po robotach publicznych	1 153	1 530
w tym powracający do rejestracji po stażu	12 626	12 091
w tym powracający do rejestracji po przygotowaniu zawod	4	4
w tym powracający do rejestracji po szkoleniu	4 972	3 282

Wyrejestrowani bezrobotni "odpływ"	180 614	169 247
w tym z powodu podjęcia pracy	88 144	86 977
w tym z powodu podjęcia pracy: niesubsydiowanej	76 598	73 957
w tym podjęcie działalności gospodarczej	bd	2 248
w tym z powodu podjęcia pracy: pracy sezonowej	1 526	1 824
w tym z powodu podjęcia pracy: prac interwencyjnych	1 671	2 342
w tym z powodu podjęcia pracy: robót publicznych	2 501	3 225
podjęcia działalności gospodarczej	4 321	3 757
w ramach bonu na zasiedlenie	bd	5
w ramach refundacji kosztów zatrudnienia bezrobotnego	2 698	2 865
w tym z powodu podjęcia pracy: poza miejscem zamieszkania w ramach bonu na zasiedlenie	bd	353
w tym z powodu podjęcia pracy: w ramach bonu zatrudnieniowego	bd	110
w tym z powodu podjęcia pracy: w ramach grantu na telepracę	bd	2
w tym z powodu podjęcia pracy: na ubezpieczenie społeczne w ramach dofinansowania wynagrodzenia za zatrudnienie skierowanego bezrobotnego	bd	81
w tym z powodu podjęcia pracy: inne	355	285
nie potwierdzenia gotowości do pracy	42 428	26 110
rozpoczęcia szkolenia lub stażu	18 903	17 319
nabycia praw do świadczenia przedemerytalnego	3 715	3 423
Osoby, które podjęły pracę	42 428	26 110
Osoby, które rozpoczęły szkolenie lub staż	18 903	17 319
Współczynnik fluktuacji	116,4%	110,9%

Źródło: Rynek Pracy w województwie łódzkim w roku 2015, Łódź, marzec, 2016.

Długotrwały brak aktywności zawodowej związany jest z pozostałymi negatywnymi zjawiskami, tj. ubóstwem i wykluczeniem społecznym. W związku z tym, w województwie łódzkim podejmowany jest szereg działań mających na celu podtrzymanie aktywności zawodowej osób w trudnej sytuacji. Do grupy osób długotrwale bezrobotnych skierowana jest pomoc programowa udzielana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Wojewódzkiego Urzędu Pracy. Do głównych działań, mających na celu poprawienie sytuacji osób długotrwale bezrobotnych należą:

- Priorytet VI PO KL (wdrażany przez WUP):
 - Działanie 6.1. – w 2015 r. liczba osób długotrwale bezrobotnych, które w 2015 zakończyły udział w projektach wyniosła 2 401 osób (w tym 1 403 kobiety). W całym okresie wdrażania działania, w projekcie wzięło udział 27 686 osób. Osobom długotrwale bezrobotnym udzielono 6 009 dotacji, z czego 178 w roku 2015.
 - Działanie 6.2. – w 2015 r. udział w projektach zakończyły 132 osoby długotrwale bezrobotne (630 osób w całym okresie wdrażania).
- PO WER – w ramach poddziałania 1.1.2. wsparcie w ramach osi uzyskało 3 096 osób w roku 2015.
- RPO WL – w ramach projektu wsparciem objęto 378 osób w roku 2015.
- Zlecenie przez samorządy wojewódzkie podmiotom zewnętrznym działań aktywizujących nakierowanych na podjęcie i utrzymanie prac bądź też zainicjowanie i utrzymanie własnej działalności gospodarczej przez bezrobotnego – w wyniku przeprowadzonego postępowania

przez Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi w 2015 r. podpisał umowę na okres dwóch lat, dzięki której aktywizacją zawodową objęto 1500 osób bezrobotnych z ustalonym II lub III profilem pomocy:

- Z Miasta Łodzi – 800 osób,
- Z powiatu pabianickiego – 220 osób;
- Z powiatu zgierskiego – 220 osób;
- Z powiatu radomszczańskiego – 260 osób.

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

Poniżej przedstawione zostały dane z podziałem na analizowane jednostki. Należy jednak zaznaczyć, że wszystkie dane uzyskane zostały z powiatowych urzędów pracy. W przypadku braku danych dla danej jednostki, została ona pominięta w analizie.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Poniżej zostały przedstawione ogólne dane, dotyczące liczby osób z gminy i miasta Biała Rawska, które podjęły pracę w latach 2014 – 2016. Najwięcej osób podjęło pracę w latach 2014 – 2015 (po 179 bezrobotnych). W 2016 roku 164 bezrobotnych mieszkańców miasta i gminy Biała Rawska znalazło zatrudnienie.

Tabela 141. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
179	179	164

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

W ramach osób, które były poddawane aktywizacji zawodowej w mieście i gminie Biała Rawska, w 2016 roku zatrudnienie znalazło 49 osób. Od 2014 roku efektywność aktywizacji systematycznie wzrastała. W latach 2014 – 2016 liczba osób poddanych aktywizacji, które podjęły zatrudnienie zwiększyła się o 88,46%.

Tabela 142. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach subsydiowanych form aktywizacji w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
26	38	49

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Gmina Bolimów

W ramach prowadzonych programów aktywizacji zawodowej, na terenie gminy Bolimów w 2016 roku podjęły pracę 24 osoby. W roku 2015 roku były to również 24 osoby, natomiast w 2014 roku zatrudnienie znalazło 20 osób.

Tabela 143. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
20	24	24

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Gmina i Miasto Drzewica

W latach 2014 – 2016 w ramach programów aktywizacji zawodowej w mieście i gminie Drzewica podjęło pracę 516 osób (w tym 235 osób długotrwale bezrobotnych). W wyniku podejmowanych działań, największa liczba zatrudnionych miała miejsce w 2015 roku (181 osób).

Najwięcej osób podjęło pracę w wyniku:

- odbywania staży,
- prac refundacyjnych,
- robót publicznych.

Najmniej efektywną, aktywną formą przeciwdziałania bezrobociu są prace społeczne użyteczne, w wyniku których żadna aktywizowana osoba nie podjęła pracy.

Tabela 144. Liczba osób bezrobotnych z Gminy i Miasta Drzewica, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Podjęcia po pracach refundacyjnych	40	26	23	12	38	17
Podjęcia pracy po robotach publicznych	31	19	42	31	34	20
Refundacje kosztów zatrudnienia bezpośredniego	2	2	15	4	17	5
Podjęcie działalności gospodarczej	20	5	11	6	4	1
Podjęcie pracy w ramach bonu na zasiedlenie	0	0	7	2	10	2
Podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	1	0	2	0	7	2
Podjęcie pracy w ramach refundacji kosztów wynagrodzenia	-	-	-	-	20	2
Dofinansowanie wynagrodzenia osób po 50 roku życia	1	0	3	2	2	2
Odbywanie staży	55	26	73	36	40	8
Prace społeczne użyteczne	0	0	0	0	-	-
Podjęcia pracy po szkoleniach indywidualnych	9	2	5	2	4	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Opocznie.

Gmina Opoczno

W latach 2014 – 2016 w ramach programów aktywizacji zawodowej w gminie i mieście Opoczno zatrudnienie znalazło łącznie 1 571 osób (w tym 478 osób długotrwale bezrobotnych).

W poszczególnych latach zatrudnienie znajdowało odpowiednio:

- 2014 rok – 317 osób (110 długotrwale bezrobotnych),
- 2015 rok – 690 osób (241 długotrwale bezrobotnych),
- 2016 rok – 564 osoby (127 długotrwale bezrobotnych).

W ramach najbardziej efektywnych form przeciwdziałania bezrobociu należy zaliczyć:

- odbywanie staży,
- prace interwencyjne,
- refundacje kosztów zatrudnienia bezpośredniego.

Do najmniej efektywnych działań, podejmowanych na terenie gminy i miasta Opoczno zaliczono:

- pracę w ramach bonu zatrudnieniowego,
- pracę w ramach zatrudnienia wspieranego,
- dofinansowanie wynagrodzenia dla osób po 50 roku życia.

Tabela 145. Liczba osób bezrobotnych z miasta i Gminy Opoczno, którzy podjęli zatrudnienie w efekcie programów aktywizacji zawodowej w latach 2014 - 2016

	2014		2015		2016	
	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni	Ogółem	Długotrwale bezrobotni
Podjęcia po pracach interwencyjnych	26	10	108	45	137	39
Podjęcia pracy po robotach publicznych	6	6	24	11	23	5
Refundacje kosztów zatrudnienia bezpośredniego	7	4	96	41	88	24
Podjęcie działalności gospodarczej	62	13	60	18	20	1
Podjęcie pracy w ramach bonu na zasiedlenie	2	0	17	2	32	2
Podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	4	0	17	4	19	1
Podjęcie pracy w ramach refundacji kosztów wynagrodzenia	-	-	-	-	34	7
Dofinansowanie wynagrodzenia osób po 50 roku życia	6	0	26	11	10	6
Podjęcie pracy w ramach zatrudnienia wspieranego	0	0	3	1	1	0
Podjęcie pracy po odbyciu stażu	156	65	291	104	178	40
Prace społeczne użyteczne	1	1	1	1	-	-
Podjęcie pracy po szkoleniach indywidualnych	47	11	47	3	22	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Opocznie.

Gmina Miasto Ozorków

W latach 2014 – 2016 w mieście Ozorków w wyniku aktywizacji zawodowej pracę podjęło łącznie 511 osób pozostających dotychczas bez zatrudnienia. Rokrocznie zwiększała się liczba osób, która w wyniku aktywizacji zawodowej podejmowała pracę. W 2016 roku pracę podjęło 247 osób. Od 2014 roku ich liczba zwiększyła się o 109,32%.

Bardziej efektywną metodą w mieście Ozorków były formy aktywizacji zawodowej takiej jak: staże i szkolenia, niżeli praca subsydiowana, w tym: roboty publiczne i prace interwencyjne. Szczegółowe zestawienie efektów aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 146. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w latach 2014 – 2016 w mieście Ozorków

Wyszczególnienie	Liczba zdarzeń
2014 rok	
Formy aktywizacji zawodowej	79
Prace społecznie użyteczne	0
Staże	57
Szkolenia	22
Praca subsydiowana	39
Prace interwencyjne	7
Roboty publiczne	32
Dotacje na działalność gospodarczą	b.d.
Refundacja kosztów zatrudnienia bezrobotnego	b.d.
2015 rok	
Formy aktywizacji zawodowej	80
Prace społecznie użyteczne	0
Staże	53
Bony stażowe	0
Szkolenia, w tym bony szkoleniowe	26
Bony szkoleniowe	1
Praca subsydiowana	66
Prace interwencyjne	18
Roboty publiczne	27
Dotacje na działalność gospodarczą	9
Refundacja kosztów zatrudnienia bezrobotnego	12
Podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	b.d.
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	b.d.
2016 rok	
Formy aktywizacji zawodowej	136
Prace społecznie użyteczne	0
Staże	110
Bony stażowe	8
Szkolenia, w tym bony szkoleniowe	18
Bony szkoleniowe	0
Praca subsydiowana	111
Prace interwencyjne	33
Roboty publiczne	39
Dotacje na działalność gospodarczą	20
Refundacja kosztów zatrudnienia bezrobotnego	18
Podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	1
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zgierzu.

Miasto Zgierz

W ramach różnych aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w mieście Zgierz, w latach 2014 – 2016 liczba bezrobotnych, która podjęła zatrudnienie wyniosła 1 317 osób. W omawianym okresie liczba osób, która w efekcie aktywizacji zawodowej znajdowała zatrudnienie systematycznie wzrastała. W 2016 roku zatrudnienie znalazło 576 osób aktywizowanych zawodowo. W porównaniu do 2014 roku ich liczba wzrosła o 76,14%.

Metodą aktywizacji zawodowej, na podstawie której najwięcej osób bezrobotnych pozyskało zatrudnienie w latach 2014 – 2016 w mieście Zgierz były odbywane staże. W analizowanym okresie dzięki tej formie 510 osób bezrobotnych podjęło pracę. Szczegółowe informacje nt. efektów poszczególnych metod aktywizacji zawodowej w mieście Zgierz znajdują się w poniższej tabeli.

Tabela 147. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w latach 2014 – 2016 w mieście Zgierz

Wyszczególnienie	Liczba zdarzeń
2014 rok	
Formy aktywizacji zawodowej	278
Prace społecznie użyteczne	13
Staże	165
Szkolenia	100
Praca subsydiowana	49
Prace interwencyjne	28
Roboty publiczne	21
Dotacje na działalność gospodarczą	b.d.
Refundacja kosztów zatrudnienia bezrobotnego	b.d.
2015 rok	
Formy aktywizacji zawodowej	269
Prace społecznie użyteczne	21
Staże	129
Bony stażowe	2
Szkolenia, w tym bony szkoleniowe	111
Bony szkoleniowe	2
Praca subsydiowana	145
Prace interwencyjne	53
Roboty publiczne	30
Dotacje na działalność gospodarczą	26
Refundacja kosztów zatrudnienia bezrobotnego	36
Podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	b.d.
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	b.d.
2016 rok	
Formy aktywizacji zawodowej	307
Prace społecznie użyteczne	20
Staże	216
Bony stażowe	11
Szkolenia, w tym bony szkoleniowe	55
Bony szkoleniowe	2
Praca subsydiowana	269
Prace interwencyjne	86
Roboty publiczne	38
Dotacje na działalność gospodarczą	87
Refundacja kosztów zatrudnienia bezrobotnego	54
Podjęcie pracy poza miejscem zamieszkania w ramach bonu na zasiedlenie	4

Wyszczególnienie	Liczba zdarzeń
Podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zgierzu.

Miasto Piotrków Trybunalski

W latach 2014 – 2016 w mieście Piotrków Trybunalski w wyniku aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia zatrudnienie podjęło łącznie 2 348 mieszkańców. Najwięcej osób podjęło zatrudnienie w 2015 roku – 872 mieszkańców.

Tabela 148. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w mieście Piotrków Trybunalski w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
684	872	792

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Piotrków Trybunalski.

Gmina Poddębice

Najbardziej efektywną metodą aktywizacji zawodowej na terenie miasta i gminy Poddębice było w latach 2014 – 2016 przeprowadzanie staży. W ich ramach w latach 2014, 2015, 2016 zatrudnienie znalazło odpowiednio: 63, 79 i 112 mieszkańców.

Od 2015 roku wykorzystywane są dodatkowe formy przeciwdziałania bezrobociu, są to bony: szkoleniowe, zatrudnieniowe oraz stażowe. Do 2016 roku były one wykorzystywane sporadycznie i liczba osób zatrudnionych w efekcie wykorzystywania bonów była niewielka.

W latach 2014 – 2016 odnotowano wzrost liczby osób, które podjęły zatrudnienie w efekcie takich działań, jak: prace interwencyjne i roboty publiczne.

Tabela 149. Liczba osób, która podjęła zatrudnienie w wyniku programów aktywizacji zawodowej w mieście i gminie Poddębice w latach 2014 - 2016

Forma przeciwdziałania zjawisku bezrobocia	2014		2015		2016	
Szkolenia	15	5	4	0	8	2
Wykorzystanie bonu szkoleniowego	-	-	1	0	2	0
Stáže	63	28	79	29	112	36
Bon stażowy	-	-	7	2	2	0
Bon zatrudnieniowy	-	-	0	0	2	0
Prace interwencyjne	18	5	14	3	26	4
Roboty publiczne	6	6	15	10	11	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Poddębicach.

Miasto Rawa Mazowiecka

W latach 2014 – 2016 w mieście Rawa Mazowiecka zatrudnienie podjęło łącznie 1 448 osób bezrobotnych. W omawianym latach zaobserwowano systematyczny spadek liczby osób podejmujących zatrudnienie. Sytuacja ta wynika z faktu zmniejszającej się ogólnej liczby osób bezrobotnych.

Tabela 150. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
565	478	405

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Największą liczbę osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach subsydiowanych form aktywizacji w mieście Rawa Mazowiecka odnotowano w 2015 roku. W porównaniu do roku poprzedniego ich liczba zwiększyła się o 39,13%. W 2016 roku odnotowano natomiast nieznaczny spadek liczby osób bezrobotnych, którzy w ramach subsydiowanych form aktywizacji zawodowej podjęli pracę (o 4,16% w stosunku do 2015 roku).

Tabela 151. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach subsydiowanych form aktywizacji w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
69	96	92

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Miasto Skierniewice

W latach 2014 – 2016 zaobserwowano w mieście Skierniewice systematyczny wzrost liczby osób podejmujących zatrudnienie w wyniku aktywizacji zawodowej. W analizowanych latach liczba tych osób zwiększyła się o 12,67%. Dynamika i kierunek zmian w liczbie osób podejmujących zatrudnienie świadczą o efektywności aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Skierniewice.

Tabela 152. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w mieście Skierniewice w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
292	294	329

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Rawie Mazowieckiej.

Gmina Zapolice

W ramach programów aktywizacji zawodowej w gminie Zapolice w latach 2014 – 2016 zatrudnienie podjęły łącznie 104 osoby bezrobotne. W analizowanych latach ich liczba systematycznie się zmniejszała.

Tabela 153. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienia w ramach aktywizacji zawodowej w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
56	31	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

Miasto Zduńska Wola

W ramach programów aktywizacji zawodowej, w mieście Zduńska Wola w latach 2014 – 2016 podjęło zatrudnienie łącznie 581 mieszkańców. W analizowanych latach ich liczba systematycznie się zmniejszała. W 2016 roku zatrudnienie w efekcie aktywizacji zawodowej podjęło 126 osób.

Tabela 154. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienia w ramach aktywizacji zawodowej w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
295	160	126

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Zduńskiej Woli.

Miasto i Gmina Sulejów

W 2016 roku w efekcie aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w Mieście i Gminie Sulejów zatrudnienie znalazły 262 osoby bezrobotne. Ich liczba w latach 2014 – 2016 systematycznie się zwiększała. W omawianym okresie odnotowano wzrost efektywności prowadzonych działań aktywizacyjnych.

Tabela 155. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w Mieście i Gminie Sulejów w latach 2014 - 2016

2014	2015	2016
233	250	262

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Piotrków Trybunalski.

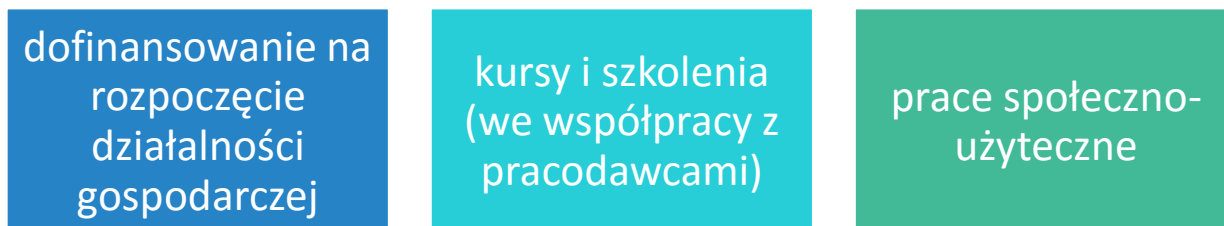
Najbardziej efektywną, aktywną metodą aktywizacji zawodowej w Mieście i Gminie Sulejów były przeprowadzane staże. W efekcie zorganizowanych staży pracę podejmowała najwyższa liczba osób bezrobotnych.

WYNIKI BADAŃ

Respondenci w wywiadach IDI zostali poproszeni o określenie w jaki sposób zachęcić osoby bezrobotne do korzystania z form aktywizacji zawodowej cechujących się najwyższą skutecznością. Badani wskazali, że programy aktywizacji zawodowej realizowane są we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy. W opinii przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej istnieją grupy osób, wobec których działania aktywizacji zawodowej są potrzebne pomimo, że szansa na ich skuteczność jest niewielka. Dotyczy to przede wszystkim osób uzależnionych od alkoholu. W opinii respondentów grupą bardzo trudną do aktywizacji zawodowej są mieszkańcy terenów byłych PGR. Przedstawiciele gminy, na których terenie występują tego rodzaju obszary wskazują na trudności z poprawą wskaźników dotyczących bezrobocia.

Do działań najbardziej skutecznych w aktywizacji osób bezrobotnych respondenci zaliczają: dofinansowanie dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą oraz szkolenia i kursy, w ramach których przewidziane są staże i możliwość znalezienia zatrudnienia we współpracujących z PUP przedsiębiorstwach. Do efektywnych metod aktywizacji zaliczane są także prace społeczno-użyteczne.

Rysunek 38. Efektywne działania aktywizacji zawodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

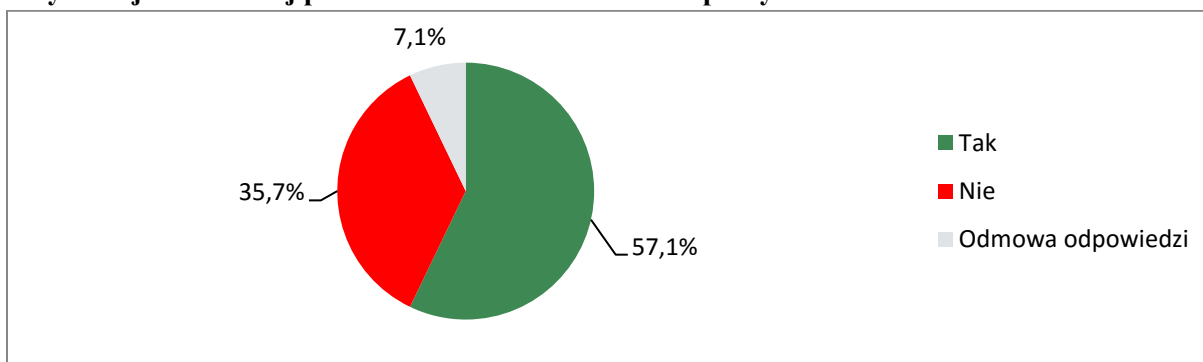
57,1% uczestników badania PAPI korzystających z aktywizacji zawodowej wskazało, że wsparcie pozwoliło im na znalezienie pracy. Fakt, że wiele osób pomimo aktywizacji zawodowej nie jest w stanie znaleźć zatrudnienia związany jest m.in. z tym, że:

- Wiele pracodawców traktuje staże i praktyki jako okazję do tymczasowego pozyskania siły roboczej - osoby na nie skierowane wykonują proste, lecz pracochłonne czynności, przez co nie powiększają swoich kwalifikacji zawodowych. W rezultacie ich pozycja na rynku pracy nie poprawia się;
- Wiele kursów i szkoleń dotyczy zagadnień oraz uczy umiejętności, na które nie ma zapotrzebowania;
- Niektóre osoby bezrobotne nie są skłonne do podjęcia zatrudnienia, gdyż preferują korzystanie z pomocy społecznej.

W celu zmniejszenia tych problemów zalecane jest:

- Weryfikowanie zakresu obowiązków osób kierowanych na staże (zarówno przed ich realizacją, jak i po zakończeniu);
- Realizowanie wyłącznie kursów i szkoleń dotyczących umiejętności pomocnych przy szukania pracy oraz pożądaných przez pracodawców;
- Zapewnianie wsparcia psychologicznego osobom, które nie są skłonne do podjęcia zatrudnienia.

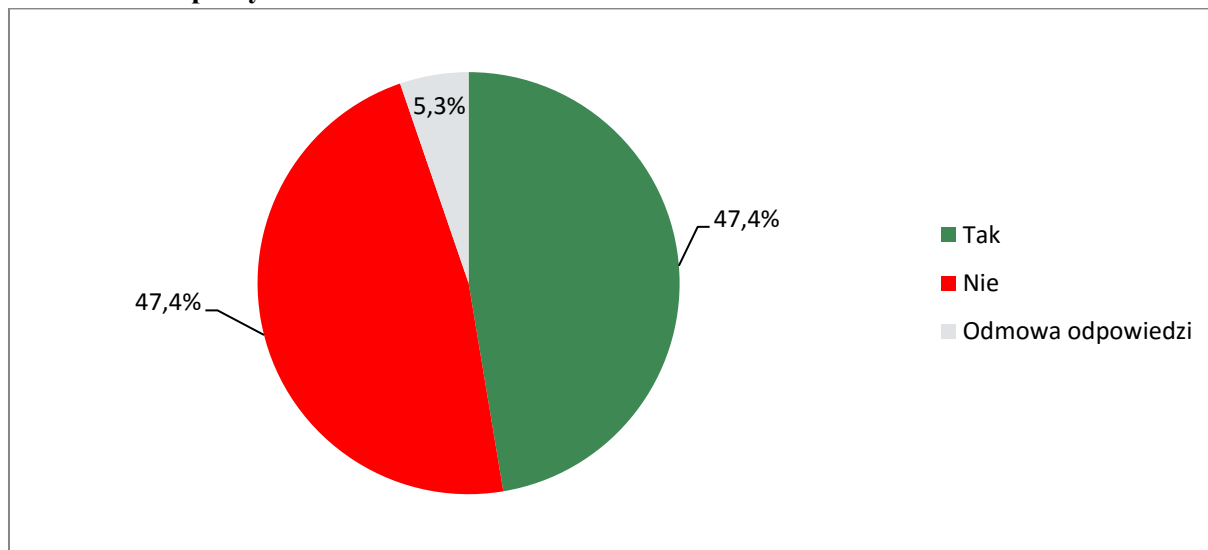
Rysunek 39. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy skorzystanie z aktywizacji zawodowej pozwoliło Panu/i/na znalezienie pracy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Podobnie jak w przypadku uczestników badania PAPI korzystających z różnych form aktywizacji zawodowej, tak i w przypadku ich bliskich udzielone wsparcie cechowało się przeciętną skutecznością. Jedynie 47,4% z nich znalazło pracę dzięki udzielonemu wsparciu.

Rysunek 40. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy skorzystania z aktywizacji zawodowej pozwoliło osobie bezrobotnej/osobom bezrobotnym z otoczenia na znalezienie pracy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

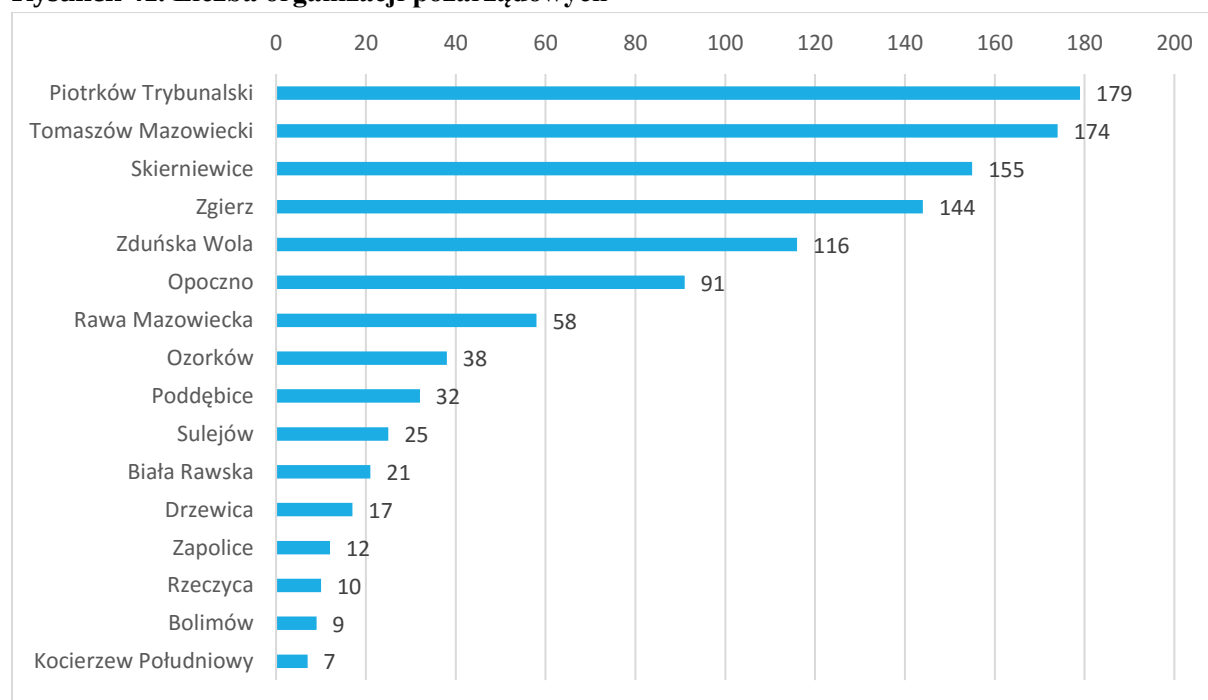
Czy na obszarze objętym programem rewitalizacji działają podmioty ekonomii społecznej takie jak: spółdzielnie socjalne, podmioty reintegracyjne (centra integracji społecznej, zakłady aktywizacji zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej), organizacje pozarządowe zajmujące się rozwiązywaniem problemów społecznych?

KONTEKST BADAWCZY

W województwie łódzkim na koniec 2014 r. działało 6,4% spośród ogółu aktywnych organizacji pozarządowych w Polsce. Na terenie gmin objętych badaniem wg stanu na 17 maja 2017r. funkcjonowało 1 088 organizacji pozarządowych (dane wg portalu organizacji pozarządowych www.ngo.pl, z uwzględnieniem wyłączenia ze spisu Ochotniczych Straży Pożarnych). Zdecydowanie największa liczba ww. organizacji działa na terenie Piotrkowa Trybunalskiego i Tomaszowa Mazowieckiego (kolejno 179 i 174 organizacje). Na trzecim miejscu pod względem liczebności tychże podmiotów znalazły się Skierniewice (155), a dalej Zgierz i Zduńska Wola (kolejno 144 i 116 organizacji). W przypadku pozostałych analizowanych gmin liczba aktywnych organizacji nie przekracza progu stu podmiotów. Najniższa liczba organizacji odnotowana została na terenie Kocierzewa Południowego (zaledwie 7 organizacji).

Pełna lista organizacji pozarządowych, z uwzględnieniem analizowanych miast i gmin, została przedstawiona w Załączniku 1.

Rysunek 41. Liczba organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie portalu organizacji pozarządowych www.ngo.pl (dostęp: 17 maja 2017 roku).

WYNIKI BADAŃ

W ramach zrealizowanego badania IDI przedstawiciele gmin zapytano o występowanie podmiotów ekonomii społecznej na terenie ich jednostki samorządu terytorialnego. Respondenci wskazujący na występowanie tego rodzaju podmiotów deklarowali, że dostrzegają ich wysoką skuteczność. W perspektywie wszystkich gmin biorących udział w badaniu zakres funkcjonujących instytucji był różny. W większości przypadków badani wskazywali na występowanie jednej spółdzielni socjalnej

lub organizacji pozarządowej. Respondenci podkreślili wysoką skuteczności warsztatów terapii zajęciowej i centrów aktywizacji zawodowej, jednak dostęp do nich jest ograniczony, gdyż prowadzone są one przede wszystkim w większych gminach – mniejsze JST często mają trudności z zapewnieniem bazy lokalowej dla tego typu przedsięwzięć. Uczestnicy badania zwrócili uwagę na duże znaczenie klubów aktywności społecznej (w tym skierowanych do osób w podeszłym wieku) zespołów ludowych i dziecięcych oraz klubów sportowych, dzięki którym mieszkańcy mają możliwość nabywania nowych umiejętności oraz aktywnego spędzania czasu.

W przypadku jednej z gmin wskazano, że podjęto próbę utworzenia spółdzielni, jednakże nie zakończyła się ona sukcesem ze względu na zbyt małą liczbę chętnych. Problemem w mniejszych miejscowościach jest mała liczba osób zainteresowanych skorzystaniem z ich usług. Respondenci wskazują, że w zakresie aktywizacji osób, które chcą skorzystać z takich form wsparcia współpracują z większymi ośrodkami miejskimi.

Przedstawiciele gmin, w których działają podmioty ekonomii społecznej wskazują na wysokie zapotrzebowanie na rozwój tych usług. Badani wskazali, że występują duże potrzeby związane z zapewnieniem bazy lokalowej dla warsztatów terapii zajęciowej, świetlicy środowiskowej.

Jaki odsetek budynków wymaga remontów (w tym z uwzględnieniem rodzaju potrzebnej interwencji, stopnia pilności interwencji oraz rodzaju budynków – mieszkalne i pozostałe)?

KONTEKST BADAWCZY

Dostępne dane statystyki publicznej nie pozwalają na określenie odsetka budynków wymagających remontów ze względu na brak prowadzenia tego typu badań. Statystyka nakazów rozbiórek prowadzona przez Główny Urząd Nadzoru Budowlanego w ramach publikowanych raportów „Ruch Budowlany” ogranicza się do danych ogólnopolskich oraz w podziale na regiony nieodpowiadające poszczególnym województwom (region północny, południowy itp.). Biorąc jednak pod uwagę dane ogólnopolskie, liczba wydanych nakazów rozbiórek w 2016 r. (4 698) spadła w stosunku do roku poprzedniego o 8,9%. Nakazy wydane dla regionu centralnego Polski stanowiły z kolei 21,2% ogółu (998 nakazów).

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

W trakcie badania przeanalizowano jednak lokalne dokumenty strategiczne, dzięki czemu istnieje możliwość porównania liczby budynków w analizowanych gminach i miastach. W wyniku braku informacji nt. wielkości zasobu mieszkaniowego będącego własnością gmin Drzewica oraz Poddębice, a także miasta Skierniewice, danych dotyczących infrastruktury mieszkalnej z powyższych jednostek nie uwzględniono w diagnozie.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Lokalami i budynkami wchodzącymi w skład zasobu mieszkaniowego miasta i gminy zarządza Burmistrz z pomocą Zakładu Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, a także Wydziału Ochrony Środowiska i Gospodarki Komunalnej. W 2013 roku w skład infrastruktury mieszkaniowej będącej we władaniu gminy i miasta Biała Rawska wchodziło 36 budynków o łącznej powierzchni użytkowej 5 402,36 m². Mieściło się w nich 150 mieszkań komunalnych, a także 12 lokali socjalnych. W Programie Gospodarowania Zasobem Mieszkaniowym Miasta i Gminy Biała Rawska zaplanowano przeprowadzenie remontu 25 budynków, za łączną kwotę oszacowaną na 268 tys. zł. Zaplanowane działania dotyczyły najczęściej: remontu dachu, odnowienia elewacji zewnętrznej, odrestaurowania klatek schodowych oraz modernizacji systemu grzewczego. Największa liczba obiektów wymagających przeprowadzenia prac modernizacyjnych zlokalizowana była przy Pl. Wolności.

Gmina Bolimów

Mieszkaniami komunalnymi i budynkami wchodzącymi w skład infrastruktury mieszkaniowej gminy Bolimów zarządza Wójt Gminy. W skład zasobu mieszkaniowego gminy w 2014 roku wchodziło 9 lokali:

- 3 lokale o standardzie wysokim (łączna powierzchnia użytkowa 141 m²);
- 2 lokale o standardzie średnim (łączna powierzchnia użytkowa 79 m²);
- 1 lokal o standardzie niskim (o powierzchni użytkowej 30 m²);
- 2 lokale zlokalizowane w budynku Ośrodka Zdrowia, których stan techniczny oceniono jako dobry;
- 1 lokal socjalny zlokalizowany w budynku szkolnym (o powierzchni użytkowej 30 m²)²⁸.

W Programie gospodarowania lokalowym zasobem gminy na lata 2014-2018 zaplanowano prace modernizacyjne:

- Remontów dachu;
- Napraw schodów i parapetów;
- Wymian drzwi;

Łączna kwota nakładów pieniężnych na powyższe, zaplanowane prace wynosiła 6 300 zł.

Gmina Kocierzew Południowy

Podmiotem uprawnionym do zarządzania zasobem mieszkaniowym gminy Kocierzew Południowy jest Wójt Gminy. W 2016 roku w skład infrastruktury mieszkaniowej będącej w posiadaniu gminy wchodziło 5 lokali mieszkalnych o łącznej powierzchni użytkowej 297 m². Dodatkowo, władze gminy zarządzają jednym lokum socjalnym o powierzchni użytkowej 52 m². Stan techniczny lokali oscyluje między skalą „średni” a „bardzo dobry”. W czasie obowiązywania dokumentu pn. „Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Kocierzew Południowy” zaplanowane zostało przeprowadzenie prac remontowych za kwotę oszacowaną na 14 200 zł²⁹.

Gmina Opoczno

Zasób mieszkaniowy gminy i miasta Opoczno w 2014 roku stanowiły 84 budynki, w których zlokalizowanych było 605 lokali. Łączna powierzchnia użytkowa mieszkań wynosiła 24 222,32 m². Większość lokali (309) znajdowało się w posiadaniu gminy na zasadach współwłasności z innym podmiotem, natomiast pozostałe 294 mieszkań stanowiło własność gminy³⁰. W poniższej tabeli został przedstawiony stan techniczny budynków i lokali będących w zasobie mieszkaniowym gminy. Większość miejsc stanowiły lokale wyposażone w media, zlokalizowane w budynkach wymagających drobnych prac modernizacyjnych.

Tabela 156. Stan techniczny lokum będących w zasobie mieszkaniowym gminy i miasta Opoczno

Stan techniczny	Opis	Odsetek mieszkań
Bardzo dobry	Lokale wyposażone w media w nowych budynkach lub po remontach kapitalnych.	3,50%
Dobry	Lokale wyposażone w media w budynkach wymagających jedynie drobnego remontu.	64,30%

²⁸ Programie gospodarowania lokalowym zasobem gminy na lata 2014-2018, s. 3.

²⁹ Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Kocierzew Południowy, s.2 .

³⁰ Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Opoczno na lata 2015 – 2019, s. 30.

Stan techniczny	Opis	Odsetek mieszkań
Średni	Lokale wyposażone w media zlokalizowane w budynkach wymagających napraw w perspektywie do lat 10.	29,70%
Zły	Lokale bez łazienek, usytuowane w budynkach wymagających gruntownych remontów.	2,50%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Opoczno na lata 2015 - 2019.

Gmina Miasto Ozorków

W 2016 roku zasób mieszkaniowy miasta Ozorków stanowił 908 lokali mieszkalnych i 111 socjalnych, usytuowanych w 157 budynkach. Większość budynków wyposażonych było w instalację wodno-kanalizacyjną. Należy zwrócić uwagę, że jedynie 2 nie posiadały żadnej instalacji technicznej. Jednostką uprawnioną do zarządzania gminnym zasobem mieszkaniowym jest Burmistrz Miasta Ozorkowa. W perspektywie lat 2017 - 2021 zaplanowano cały szereg działań zmierzających do przeprowadzenia remontów budynków będących w zasobie mieszkaniowym gminy. W 2017 roku na ten cel planuje się przeznaczyć ogółem 815 085,00 zł, w 2018 – 948 600,00 zł, w 2019 – 852 700,00 zł, w 2020 – 862 700,00 zł, a w 2021 – 738 700,00 zł³¹.

Miasto Piotrków Trybunalski

Jednostką zarządzającą zasobem mieszkaniowym miasta jest Prezydent Piotrkowa Trybunalskiego. W 2014 roku w skład infrastruktury mieszkaniowej wchodziło 295 budynków, w których znajdowało się 2 558 lokali mieszkalnych. Spośród lokali należy wyróżnić 444 mieszkań socjalnych oraz 11 pomieszczeń pobytu tymczasowego. Dodatkowo, miasto było współwłaścicielem 113 budynków zarządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe, o bazie lokali sięgającej 1 627 mieszkań. W strukturze obiektów będących w posiadaniu miasta, 251 budynków powstało przed 1945 rokiem, 22 w latach 1946 - 1961, 8 w latach 1962 - 1970, natomiast w latach 1971 - 1990 jedynie 6. W 2014 roku 15 budynków zostało wyłączonych z użytkowania ze względu na zły stan techniczny. Do 2020 roku zostało zaplanowane przeprowadzenie prac modernizacyjnych na kwotę ponad 61 mln zł³².

Stan potrzeb remontowych modernizacyjnych przedstawiony został na podstawie przeglądu zasobu mieszkaniowego.

Tabela 157 Stan potrzeb remontowych modernizacyjnych

Rodzaj robót	Liczba budynków lub lokali	Szacowana wartość (tys. zł)
Usuwanie stanów zagrożeń i realizacji zaleceń wykonanych opinii technicznych/ wymiana stropów, przemurowanie nadproży, naprawa podestów balkonowych itp./ wykonanie opinii dla kolejnych budynków	53	1 305
Wymiana instalacji gazowych, wodnych, kanalizacyjnych	122	3 185
Wymiana instalacji elektrycznych/ zły stan techniczne, kolizje z instalacją gazową	19 oraz 1000 lokali	280

³¹ Wieloletni program gospodarowania wieloletnim mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Ozorków na lata 2017-2021.

³² Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Piotrkowa Trybunalskiego na lata 2015-2020, s.3.

Rodzaj robót	Liczba budynków lub lokali	Szacowana wartość (tys. zł)
Remonty przewodów kominowych, spalinowych i wentylacyjnych, wykonanie brakujących inwentaryzacji przewodów i podłączeń kominowych	39	220
Remonty dachów wraz z przemurowaniem kominów, konserwacja pokryć, itp.	80	2 750
Zapewnienie źródeł grzewczych/ piece kaflowe, kuchnie węglowe	320	1 740
Remonty zwalnianych lokali	660	10 560
Wymiana stolarki okiennej i drzwiowej (m ²)	9783	4 215
Remonty pomieszczeń gospodarczych, odwilgocenie budynków, utwardzenie terenu i wykonanie odprowadzenia wód opadowych	64	1 906
Remonty klatek schodowych, w tym tynki, malowanie, naprawa schodów	109	2 086
Remonty elewacji	127	14 331
Pozostałe remonty nie wymienione w w/w pozycjach (remonty lokali zamieszkałych, likwidacja strat wody, wymiana wodomierzy, itd.)	-	4 857
Modernizacje, adaptacja lokali na mieszkalne, wyposażenie lokali w wc, łazienki i inne nowe instalacje, dobudowy przewodów kominowych	420	8 320
Termomodernizacja budynków, docieplenie	12	1 590
Razem remonty i modernizacje	-	60 345
Rozbiórki budynków i zabezpieczenia	23	1 255
ogółem	-	61 600

Źródło: Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Piotrkowa Trybunalskiego na lata 2015-2020, s.3.

Miasto Rawa Mazowiecka

W 2016 roku na zasób mieszkaniowy Miasta Rawa Mazowiecka składało się 156 mieszkań. Największa liczba lokali była zlokalizowana wzdłuż ulicy Tatar (31) oraz Placu Piłsudskiego (18)³³. W latach 2017 - 2021 wielkość zasobu mieszkaniowego miasta może ulec zmianie ze względu na zaplanowaną budowę 3 bloków socjalnych, w których ma mieścić się łącznie 120 mieszkań o powierzchni 40 m² każde. Stan techniczny większości budynków z zasobu mieszkaniowego miasta został oceniony jako przeciętny. W ramach obowiązywania dokumentu pn. „Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2017–2021” został zaplanowany szereg prac z zakresu:

- Krycia dachu;
- Remontu elewacji;
- Odrestaurowania klatek schodowych;
- Wymiany drzwi i okien.

Na prace modernizacyjne i remonty do 2021 roku zaplanowano budżet w wysokości 60 tys. zł.

Gmina Rzeczyca

³³ Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2017–2021, s. 3.

W skład zasobu mieszkaniowego gminy Rzeczyca w 2015 roku wchodziło 13 mieszkań, usytuowanych w 7 budynkach będących własnością gminy. Łączna powierzchnia lokali wynosiła 587,37 m². Podmiotem zarządzającym zasobem mieszkaniowym w gminie Rzeczyca jest Wójt Gminy. Gospodarka mieszkaniowa finansowana jest z tytułu przychodów z najmu lokali mieszkalnych, wynajmu lokali użytkowych oraz środków z budżetu gminy, wydzielonych na poczet przeprowadzenia remontów. Do 2020 roku koszty związane z zaplanowanymi pracami modernizacyjnymi wyniosą łącznie 29 tys. zł i obejmą dwa budynki (w tym konserwacja pokrycia dachowego, elewacja budynków, drobne naprawy zgodnie z wynikami okresowej kontroli przewodów kominowych)³⁴.

Miasto i Gmina Sulejów

Za zasób mieszkaniowy Gminy Sulejów składają się: lokale mieszkalne stanowiące własność gminy, usytuowane w budynkach będących własnością gminy oraz we wspólnotach mieszkaniowych z udziałem gminy, a także pomieszczenia socjalne. W 2013 roku infrastruktura mieszkaniowa składała się z 40 budynków, w których zlokalizowanych było 157 mieszkań oraz 8 lokali socjalnych. Łączna powierzchnia użytkowa obiektów wynosiła 6 272,04 m².

Na lata 2014-2018 zostały zaplanowane wydatki związane z modernizacją tkanki mieszkaniowej (w tym m.in. remonty elementów konstrukcyjnych budynków, zapewnienie szczelności pokryć dachowych, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, zapewnienie źródeł ciepła do lokali mieszkalnych, termomodernizacja budynków) będącej w posiadaniu gminy na wysokość 505,1 tys. zł³⁵.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

Na bazę mieszkaniową Tomaszowa Mazowieckiego w 2013 roku składało się:

- 255 budynków będących w posiadaniu gminy;
- 37 obiektów będących współwłasnością gminy;
- 16 budynków będących w tymczasowym posiadaniu gminy;
- 77 obiektów zarządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe, w których zlokalizowane są lokale komunalne;
- 3 budynki w trwałym zarządzie jednostek organizacyjnych gminy.

Według uzyskanych danych 10 budynków kwalifikuje się do kapitalnego remontu, natomiast 20 do wyburzenia. Pozostałe wymagają większych lub mniejszych działań naprawczych. Wydatki na przeprowadzenie prac modernizacyjnych zasobu mieszkaniowego gminy na lata 2014 - 2018 zostały oszacowane na kwotę 49 mln zł. Wysokość środków podyktowana jest potrzebą przeprowadzenia prac z zakresu:

- Poprawy bezpieczeństwa użytkowania budynków;
- Podłączenia obiektów do instalacji technicznych;
- Remontów instalacji;
- Remontów dachów i elewacji;
- Wymiany stolarki drzwiowej i okiennej;
- Robót ogólnobudowlanych³⁶.

Gmina Zapolice

W skład zasobu mieszkaniowego wchodzi lokale mieszkalne, będące własnością gminy. W 2015 roku gmina posiadała 10 mieszkań, mieszczących się w trzech obiektach zlokalizowanych na terenie

³⁴ Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Rzeczyca.

³⁵ Wieloletni Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Sulejów na lata 2014-2018.

³⁶ Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki na lata 2014-2018.

miejscowości: Holendry, Młodawin Górny oraz Ptaszkowice. Łączna powierzchnia lokali mieszkalnych wynosiła w 2014 roku 387,80 m². Stan techniczny 80% budynków znajdował się na bardzo niskim poziomie (ocena „zły”). W 2014 roku gmina Zapolice nie dysponowała lokalami socjalnymi. Na lata 2016 - 2020 nie zostały zaplanowane gruntowne remonty budynków będących w zasobie mieszkaniowym jednostki³⁷.

Miasto Zduńska Wola

W skład zasobu mieszkaniowego miasta Zduńska Wola w 2013 roku wchodziło 1810 mieszkań komunalnych, 120 lokali socjalnych oraz 7 pomieszczeń pobytu tymczasowego. Lokale usytuowane były w 191 budynkach komunalnych (z których prawie 97,00% zostało wybudowanych przed 1950 rokiem), a także w budynkach wspólnot mieszkaniowych z udziałem miasta Zduńska Wola (z których ponad 35,00% powstało do 1950 roku). Standard bazy mieszkaniowej był w 2013 roku niezadowalający. W instalację wodociągową wyposażonych było 92,21% obiektów, do sieci kanalizacyjnej podłączonych było 92,88% lokali, natomiast ubicacja zlokalizowana była w 85,36% lokali. W mniejszym stopniu mieszkania były wyposażone w łazienkę (65,69%), centralne ogrzewanie (33,20%) oraz posiadały podłączenie do ciepłej wody użytkowej (22,87%). W 2013 roku prawie 8% lokali nie posiadało podłączenia do żadnego z ww. urządzeń. W celu poprawy warunków bytowych użytkowników bazy mieszkaniowej, na lata 2014 - 2018 zostały zaplanowane działania modernizacyjne o koszcie szacowanym na blisko 6 mln zł.

Na zły stan techniczny budynków składał się przez lata cały szereg przyczyn, a wśród nich zbyt niskie czynsze, uniemożliwiające przeprowadzenie remontów i modernizacji budynków we własnym zakresie. Celem remontów i modernizacji mieszkaniowego zasobu, ze względu na wiek budynków, jest utrzymanie stanu technicznego budynków na poziomie zapewniającym bezpieczeństwo ludzi i mienia, zapewnienie użytkowania budynków pomieszczeń i urządzeń zgodnie z przeznaczeniem oraz utrzymanie właściwego stanu estetycznego budynków wraz z otoczeniem³⁸.

Plan remontów i modernizacji wynikających ze stanu technicznego budynków i lokali z uwzględnieniem roku 2018.

Tabela 158. Plan remontów i modernizacji, wynikających ze stanu technicznego budynków i lokali z podziałem na kolejne lata

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018
Naprawa/ przemurowanie kominów ponad dachem, naprawa/wymiana obróbek blacharskich	30	30	30	30	30
Remont konstrukcji dachów	1	1	1	0	0
Naprawa/ wymiana pokryć dachowych	1	1	1	1	0
Naprawa/ uzupełnienie tynków ścian budynków	1	1	2	2	2
Naprawa balkonów	2	0	0	0	0
Zabezpieczenie drewnianych konstrukcji dachów	100	66	65	0	0

³⁷ Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Zapolice na lata 2016-2020, s. 4.

³⁸ Wieloletni Program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Zduńska Wola na lata 2014-2018, s. 5

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018
przylegających do kominów na strychach					
Wykonanie tynków na kominach na strychach	65	50	0	0	0
Wykonanie wentylacji w lokalach/ budowa dodatkowych pionów wentylacyjnych	0	5	5	5	5
Wykonanie dokumentacji technicznych na budowę dodatkowych przewodów wentylacyjnych	5	5	5	5	5
Wymiana natynkowych aluminiowych instalacji elektrycznych na klatkach schodowych oraz w lokalach	50	50	50	50	50
Wymiana stolarki okiennej w lokalach i na klatkach schodowych	100	100	100	100	100
Wymiana drzwi w lokalach mieszkalnych i do klatek schodowych	30	30	30	30	30
Modernizacyjne prace zdruńskie w lokalach	44	44	44	44	44
Przystosowanie klatek schodowych w budynkach do wymagań p.poż	5	10	5	35	35
Wykonanie instalacji pioruchronowych na budynkach	6	6	6	6	6
KWOTA (w zł)	577 500,00	701 000,00	765 500,00	983 000,00	953 000,00

Źródło: Wieloletni Program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Zduńska Wola na lata 2014-2018, s. 30

Miasto Zgierz

Na zasób mieszkaniowy Zgierza w 2016 roku składało się 376 budynków, w tym:

- 250 obiektów w posiadaniu Gminy;
- 89 obiektów zarządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe;
- 37 obiektów prywatnych, zarządzanych przez Gminę.

Baza mieszkaniowa gminy znajdowała się w 2016 roku w bardzo słabym stanie technicznym.

Niezadowolający stan zabudowy wynika z wieku obiektów, które powstały odpowiednio:

- 195 budynków przed 1919 rokiem;
- 92 budynki w latach 1919 - 1945;

➤ 89 budynków po 1945 roku³⁹.

W całości zasobu mieszkaniowego należy wyróżnić 67 budynków zabytkowych, wśród których konstrukcja 43 obiektów jest drewniana.

Według stanu na 2016 roku, w skład zasobu mieszkaniowego gminy wchodziło 2 630 mieszkań, o łącznej powierzchni użytkowej 98 471,88 m². W poniższej tabeli została przedstawiona charakterystyka tkanki mieszkaniowej gminy miasto Zgierz, uwzględniającej wyposażenie lokali w konkretne instalacje techniczne. Dane dotyczące wyposażenia budynków potwierdzają bardzo niski stan techniczny zasobu mieszkaniowego gminy Zgierz.

Tabela 159. Wyposażenie budynków w mieście Zgierz w poszczególne instalacje techniczne

L.p.	Opis	Odsetek budynków
1	Wyposażenie w instalacje: centralnego ogrzewania, ciepłej wody użytkowej, gazową i wodno-kanalizacyjną	11,70%
2	Wyposażenie w instalacje: centralnego ogrzewania, ciepłej wody użytkowej i wodno-kanalizacyjną	6,64%
3	Wyposażenie w instalacje: centralnego ogrzewania, gazową i wodno-kanalizacyjną	1,32%
4	Wyposażenie w instalacje wodno-kanalizacyjną	64,36%
5	Wyposażenie w instalacje wodociągową	3,98%
6	Wyposażenie w instalacje: gazową i wodno-kanalizacyjną	2,39%
7	Brak wyposażenia	9,57%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Miasto Zgierz w latach 2016-2021.

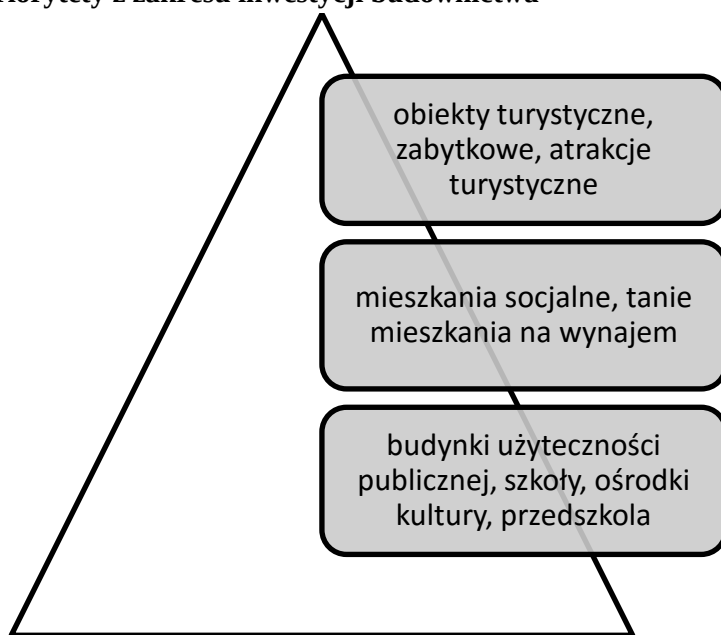
Na lata 2016 - 2021 zaplanowano szereg prac modernizacyjnych, mających poprawić stan techniczny bazy mieszkaniowej gminy. Wysokość wydatków na zaplanowane działania została oszacowana na blisko 16,50 mln zł. Najwyższe koszty zostaną poniesione w wyniku przeprowadzenia prac termomodernizacyjnych (ok. 2,50 mln zł) oraz remont dachów (ok. 4,50 mln zł).

WYNIKI BADAŃ

Również uczestnicy wywiadów pogłębionych zostali poproszeni o wskazanie obszarów budownictwa, które wymagają interwencji w pierwszej kolejności. Respondenci wskazali przede wszystkim na konieczność inwestycji w zakresie budownictwa socjalnego i tanich mieszkań na wynajem oraz poprawy stanu budynków publicznych i oświaty. W przypadku niektórych gmin występują obiekty zabytkowe charakterystyczne dla danego obszaru i gminy planują ich odrestaurowanie. Obecnie budynki te pełnią funkcje mieszkalne. W opinii przedstawicieli gmin zarówno dla lokatorów (możliwość poprawy warunków mieszkaniowych w przypadku otrzymania nowych lokali), jak i społeczności lokalnej, pozytywnym zjawiskiem byłaby zmiana funkcji tych obiektów, które docelowo mogą pełnić ważne funkcje społeczne. Zdecydowanie istotną kwestią wpływającą na możliwość poprawy funkcjonowania sfery kulturalno-rozrywkowej w gminach jest modernizacja obiektów na potrzeby funkcjonowania ośrodków lub domów kultury.

³⁹ Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Miasto Zgierz w latach 2016-2021, s. 3.

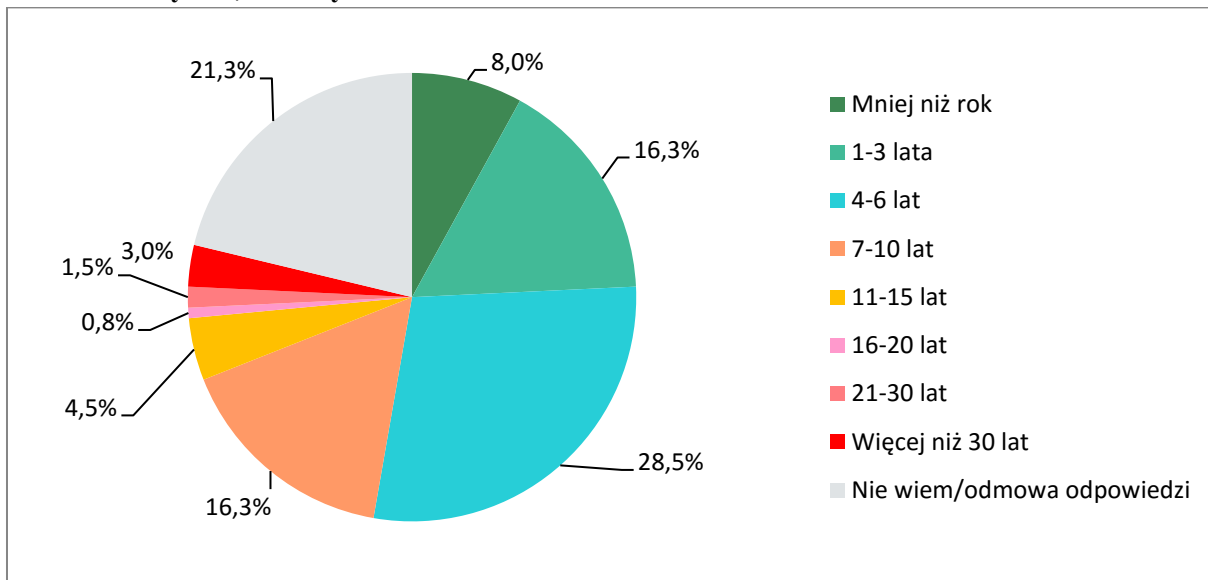
Rysunek 42. Priorytety z zakresu inwestycji budownictwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

Blisko 70% budynków, w których mieszkają uczestnicy badania PAPI było ostatnio remontowanych nie dawniej niż 10 lat temu. Jedynie w przypadku 9,8% z nich w ciągu ostatniej dekady nie przeprowadzono inwestycji mających na celu poprawę stanu nieruchomości. 21,3% respondentów nie podało, kiedy ostatnio przeprowadzano remont.

Rysunek 43. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Ile czasu minęło od ostatniego remontu budynku, w którym Pan/i mieszka?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jaka jest struktura wieku budynków o charakterze niemieszkalnym (z uwzględnieniem wyżej wymienionych cech)?

**ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW
PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE**

Wszystkie dane zostały przedstawione w podziale na badane gminy.

Gmina Kocierzew Południowy

Na terenie gminy znajdują się budynki niemieszkalne, których największy odsetek stanowiły budynki gospodarstw rolnych. W latach 2014-2015 powstało 12 takich budynków.

Tabela 160. Budynki niemieszkalne – Kocierzew Południowy

	2014	2015
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	4	8
Budynki handlowo-usługowe	0	1
Budynki przemysłowe	0	0
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	0	0
Budynki gospodarstw rolnych	4	7

Źródło: BDL GUS.

Gmina i Miasto Drzewica

W latach 2014-2015 powstało 10 budynków niemieszkalnych na terenie analizowanej jednostki. Największą ich część stanowiły budynki gospodarstw rolnych, budynki handlowo-usługowe oraz ogólnodostępne obiekty kulturalne.

Tabela 161. Budynki niemieszkalne – Gmina i Miasto Drzewica

	2014	2015
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	5	5
Budynki handlowo-usługowe	2	1
Budynki przemysłowe	0	1
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	1	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	0	0
Budynki gospodarstw rolnych	1	3

Źródło: BDL GUS.

Gmina Opoczno

W Gminie Opoczno liczba budynków niemieszkalnych w latach 2014-2015 zwiększyła się aż o 98 obiektów. Wśród nich najwięcej budynków stanowiły garaże, budynki gospodarstw rolnych oraz budynki handlowo-usługowe.

Tabela 162. Budynki niemieszkalne – Gmina Opoczno

	2014	2015

Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	64	34
Budynki handlowo-usługowe	4	6
Budynki przemysłowe	1	2
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	1	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	36	9
Budynki gospodarstw rolnych	17	88

Źródło: BDL GUS.

Gmina Bolimów

W gminie Bolimów powstało 10 budynków niemieszkalnych w latach 2014-2015. Szczegółowe dane zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 163. Budynki niemieszkalne – Bolimów

	2014	2015
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	7	3
Budynki handlowo-usługowe	1	0
Budynki przemysłowe	0	0
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	0	0
Budynki gospodarstw rolnych	6	2

Źródło: BDL GUS.

Miasto Zduńska Wola

W poniższej tabeli przedstawiono dane dotyczący liczby budynków niemieszkalnych w latach 2014-2015. W mieście Zduńska Wola powstały 42 budynki, z których największą część stanowiły budynki garaży.

Tabela 164. Budynki niemieszkalne – Zduńska Wola

	2014	2015
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	23	19
Budynki handlowo-usługowe	4	7
Budynki przemysłowe	0	2
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	11	7
Budynki gospodarstw rolnych	0	0

Źródło: BDL GUS.

Miasto Zgierz

Według danych z Banku Danych Lokalnych, w latach 2014-2015 powstało 42 budynków niemieszkalnych, tj. handlowo-usługowych, przemysłowych i budynków garaży.

Tabela 165. Budynki niemieszkalne – Zgierz

	2014	2015
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	17	24
Budynki handlowo-usługowe	4	6
Budynki przemysłowe	0	2
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	6	9
Budynki gospodarstw rolnych	0	0

Źródło: BDL GUS.

Miasto Piotrków Trybunalski

W Piotrkowie Trybunalskim oddano do użytku 79 budynków niemieszkalnych w latach 2014-2015. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe dane na ten temat.

Tabela 166. Budynki niemieszkalne – Piotrków Trybunalski

	2014	2015
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	38	41
Budynki handlowo-usługowe	7	5
Budynki przemysłowe	3	1
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	1
Budynki garaży	15	16
Budynki gospodarstw rolnych	0	0

Źródło: BDL GUS.

Miasto Skierniewice

Podobnie przedstawia się sytuacja w Skierniewicach, gdzie wśród budynków niezamieszkałych powstało najwięcej garaży. W latach 2014-2015 wybudowano 47 budynków niemieszkalnych.

Tabela 167. Budynki niemieszkalne – Skierniewice

	2014	2015
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	28	19
Budynki handlowo-usługowe	6	5
Budynki przemysłowe	1	3
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	1	1
Budynki garaży	14	5
Budynki gospodarstw rolnych	0	0

Źródło: BDL GUS.

Gmina Miasto Ozorków

Na terenie Gminy Miasta Ozorków znajdują się budynki użyteczności publicznej o zróżnicowanym przeznaczeniu, wieku i technologii wykonania. Wśród budynków użyteczności publicznej można wyróżnić szkoły i przedszkola, budynki o przeznaczeniu kulturalnym oraz sportowym, a także urzędy. W latach 2014-2015 trzy budynki zostały przebudowane, w tym zmodernizowanych i poddanych termomodernizacji.

W ostatnich latach wzrost liczby budynków niezamieszkałych pozostawał na zbliżonym poziomie. Największy ich odsetek stanowią obiekty handlowo usługowe i garaże, natomiast nie zarejestrowano ogólnodostępnym obiektów kulturalnych oraz szkół. Zaznaczyć należy, że stan obiektów niezamieszkałych ulega poprawie ze względu na prowadzone prace termomodernizacyjne.

Tabela 168. Budynki niemieszkalne - Ozorków

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	1	2
Budynki niemieszkalne nowe ogółem, w tym m.in.:	8	11
Budynki handlowo-usługowe	4	4
Budynki przemysłowe	0	0
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	4	6

Źródło: BDL GUS.

Gmina Poddębice

W latach 2014-2015 przebudowano ogółem 4 budynki niezamieszkałe, co wiąże się z poprawą ich stanu technicznego i lepszą jakością użytkowania. W tym samym okresie nowych budynków tego typu powstało znacznie więcej – 38. Zdecydowanie najszybszy przyrost przypada na budynki gospodarstw rolnych (ze względu na charakter gminy) i budynki garaży. Szczegółowe zestawienie zawiera poniższa tabela.

Tabela 169. Budynki niemieszkalne - Poddębice

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	1	3
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	15	23
Budynki handlowo-usługowe	1	1
Budynki przemysłowe	0	1
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaży	3	3
Budynki gospodarstw rolnych	10	18

Źródło: BDL GUS.

Gmina Rzeczyca

Na przestrzeni ostatnich lat Gmina Rzeczyca podniosła standard użytkowania (poprzez remont/termomodernizację) 2 obiektów niezamieszkałych (dotyczy lat 2012 i 2013). W latach 2014-2015 na jej terenie nie zarejestrowano żadnych nowych obiektów. Nie odnotowano żadnych budynków o charakterze kulturalnym, fizycznym czy przemysłowym. Szczegółowe informacje zawarto w poniższej tabeli.

Tabela 170. Budynki niemieszkalne - Rzeczyca

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	0	0
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	2	4
Budynki handlowo-usługowe	0	1
Budynki przemysłowe	0	0
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	1	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki gospodarstw rolnych	1	3

Źródło: BDL GUS.

Gmina Zapolice

Na terenie Gminy Zapolice na przestrzeni lat 2014-2015 przebudowano 6 obiektów niezamieszkałych, natomiast nowopowstałych odnotowano 22. W przypadku nowych obiektów znaczny ich udział przypada na budynki gospodarstw rolnych (ogółem 14), nieco mniej na garaże (3). Pojedyncze obiekty przeznaczone były na handel i usługi.

Tabela 171. Budynki niemieszkalne - Zapolice

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	4	2
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	9	13
Budynki handlowo-usługowe	0	0
Budynki przemysłowe	0	0
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaże	1	2
Budynki gospodarstw rolnych	8	6

Źródło: BDL GUS.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Na przestrzeni lat 2014-2015 na terenie miasta i gminy wzniesiono łącznie 63 budynki o charakterze niemieszkalnym, a 4 poddano przebudowie (poprawa stanu technicznego: termomodernizacja, modernizacja itd.). Wśród budynków nowopowstałych największy odsetek przypada na budynki gospodarstw rolnych oraz zbiorniki, silosy i budynki magazynowe. Odnotowano także pojedyncze przypadki obiektów z przeznaczeniem na handel i usługi.

Tabela 172. Budynki niemieszkalne - Biała Rawska

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	2	2
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	22	41
Budynki handlowo-usługowe	1	10
Budynki przemysłowe	1	2
Zbiorniki, silosy i budynki magazynowe	2	3
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0

	2014	2015
Budynki gospodarstw rolnych	15	25

Źródło: BDL GUS.

Miasto i Gmina Sulejów

Na przestrzeni ostatnich lat Miasto i Gmina Sulejów podjęła się przebudowy ogółem 4 budynków niezamieszkałych. W tym samym czasie na terenie jednostki powstało 32 nowych obiektów o różnym charakterze. Największy odsetek przypadł na budynki gospodarstw rolnych (15) i garaże (12). W pojedynczych przypadkach obiekty były przeznaczone na handel i usługi.

Tabela 173. Budynki niemieszkalne - Sulejów

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	1	3
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	16	16
Budynki handlowo-usługowe	1	1
Budynki przemysłowe	0	0
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	0	0
Budynki garaże	6	6
Budynki gospodarstw rolnych	7	8

Źródło: BDL GUS.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

Na terenie miasta w latach 2014-2015 przebudowano 2 obiekty niemieszkalne, a wybudowano ich 51. Nowopowstałe budynki przeznaczane były najczęściej na handel i usługi oraz garaże. Odnotowano także zbiorniki, silosy i budynki magazynowe, a także budynki przemysłowe. Szczegółowe zestawienie zawiera poniższa tabela.

Tabela 174. Budynki niemieszkalne - Tomaszów Mazowiecki

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	2	0
Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	33	18
Budynki handlowo-usługowe	17	8
Budynki przemysłowe	3	2
Zbiorniki, silosy i budynki magazynowe	2	1
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	1	0
Budynki garaże	5	5

Źródło: BDL GUS.

Miasto Rawa Mazowiecka

Stan techniczny 5 obiektów o charakterze niemieszkalnym został podniesiony (poprzez przebudowę) w latach 2014-2015 na terenie Rawy Mazowieckiej. W tym samym okresie wzniesiono 24 obiekty, w tym: 7 z przeznaczeniem na garaże, 8 na handel i usługi, 3 na zbiorniki, silosy i budynki magazynowe.

Tabela 175. Budynki niemieszkalne - Rawa Mazowiecka

	2014	2015
Budynki niemieszkalne przebudowane ogółem	3	2

Budynki niemieszkalne ogółem (nowe), w tym m.in.:	13	11
Budynki handlowo-usługowe	3	5
Budynki przemysłowe	2	0
Zbiorniki, silosy i budynki magazynowe	1	2
Ogólnodostępne obiekty kulturalne	0	0
Budynki i szkoły instytucji badawczych	1	0
Budynki garaży	3	4

Źródło: BDL GUS.

Jaki odsetek budynków stanowią budynki generujące niską emisję oraz jakie są plany jej ograniczenia?

KONTEKST BADAWCZY

Wg danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. aż 199 426 mieszkań czerpało energię do ogrzewania ze spalania paliw stałych za pośrednictwem indywidualnego centralnego ogrzewania. 152 618 mieszkań z kolei czerpało energię z tego samego źródła (paliwa stałe), lecz za pośrednictwem pieców. Biorąc pod uwagę poszczególne powiaty wchodzące w skład województwa łódzkiego, najwyższy odsetek mieszkań ogrzewanych poprzez spalanie paliw stałych za pośrednictwem indywidualnego centralnego ogrzewania przypadł na powiat radomszczański (14 011 mieszkań, tj. 7% ogółu dla województwa). W przypadku spalania paliw stałych w piecach, najwyższy udział przypadł z kolei na powiat miasto Łódź (35 200 mieszkań, tj. aż 23% ogółu dla województwa).

Tabela 176. Liczba mieszkań ogrzewanych paliwami stałymi, województwo łódzkie, 2011 r.

Nazwa	mieszkania ogółem	
	CO indywidualne źródło energii paliwa stałe ⁴⁰	piece źródło energii paliwa stałe ⁴¹
ŁÓDZKIE	199 426	152 618
Powiat radomszczański	14 011	9 613
Powiat zgierski	13 562	10 396
Powiat piotrkowski	13 195	7 090
Powiat tomaszowski	11 981	8 301
Powiat sieradzki	11 934	8 028
Powiat łowicki	11 014	4 740
Powiat wieluński	10 336	4 299
Powiat opoczyński	9 443	5 658
Powiat kutnowski	9 235	5 909
Powiat bełchatowski	8 713	5 315
Powiat m.Łódź	8 703	35 200

⁴⁰ Centralne ogrzewanie indywidualne – gdy źródło wytwarzania ciepła znajduje się w budynku jednorodzinnym (piec do c.o. zainstalowany jest we własnej kotłowni lub w innym pomieszczeniu, np. w piwnicy, bądź też zainstalowane jest elektryczne ogrzewanie podłogowe) bądź też źródło ciepła znajduje się w obrębie mieszkania zlokalizowanego w budynku wielorodzinnym (tzw. instalacja etażowa), np. piec do c.o. zainstalowany w kuchni, w łazience.

⁴¹

Nazwa	mieszkania ogółem	
	CO indywidualne źródło energii paliwa stałe ⁴⁰	piece źródło energii paliwa stałe ⁴¹
Powiat pabianicki	8 572	7 660
Powiat pajęczański	8 536	3 484
Powiat łódzki wschodni	7 466	3 971
Powiat zduńskowolski	7 043	4 018
Powiat wieruszowski	6 644	2 496
Powiat łaski	6 554	3 990
Powiat skierniewicki	6 377	2 387
Powiat łączycki	5 409	4 720
Powiat rawski	5 096	3 544
Powiat poddębicki	4 726	4 365
Powiat brzeziński	4 237	2 096
Miasto Piotrków Trybunalski	3 635	4 260
Miasto Skierniewice	3 004	1 078

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2011.

ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE

W związku z konieczności przeprowadzenia szczegółowej analizy, poniżej przedstawiono informacje w podziale na wskazane mniejsze jednostki.

Gmina Opoczno

W przypadku analizy emisji w Gminie Opoczno, należy podkreślić, że na przestrzeni lat 2003-2013 emisja CO₂ systematycznie rosła. Za przyczynę tego stanu rzeczy uznaje się rozwój sektora transportu prywatnego i komercyjnego, na skutek którego zwiększona została emisja gazów cieplarnianych ze spalin. W przypadku Gminy Opoczno obserwowany wzrost emisji ukształtował się na poziomie 7,44%, co sumarycznie oznacza zwiększenie ilości emitowanego dwutlenku węgla do atmosfery o 7 383,38 ton rocznie. W przypadku mieszkalnictwa odnotowano niewielki spadek emisji, rzędu 0,71%, co należy wiązać z działaniami termomodernizacyjnym i oraz wymianą źródeł ciepła. Wpływ na zwiększenie emisyjności na terenie Gminy Opoczno, miał również wzrost zużycia energii finalnej zarówno w sektorze budynków komunalnych, jak i niekomunalnych, co w konsekwencji przyczyniło się do zwiększenia emisji CO₂ odpowiednio o 11,27%, 180,85%. Za bezpośrednią przyczynę powyższego uznano wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną z tytułu rosnącej liczby wykorzystywanego sprzętu ICT. W poniższych tabelach zaprezentowano udział poszczególnych sektorów w ogóle zużycia energii finalnej oraz emisji CO₂ zarówno w roku bazowym, jak i kontrolnym.

Tabela 177. Podsumowanie wyników inwentaryzacji energii finalnej oraz emisji CO₂

Budynek/ sektor	Inwentaryzacja zużycia energii finalnej [MWh]	Inwentaryzacja emisji CO ₂ [t]
	Zmiana 2013/2003	Zmiana 2013/2003
Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (komunalne)	+12,53%	+11,27%

Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (niekomunalne)	+154,47%	+180,85%
Budynki mieszkalne	+0,98%	-0,71%
Budynki razem	+2,13%	+1,05%
Transport publiczny	-18,67%	-18,67%
Transport prywatny i komercyjny	+32,57%	+32,35%
Transport razem	-15,02%	-15,02%
-	Zużycie energii finalnej	Emisja CO ₂
	09,81%	+7,44

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s. 54-57.

Możliwości Gminy Opoczno w zakresie podwyższenia efektywności energetycznej sektora budynki mieszkalne oraz użyteczności publicznej:

- Kontynuacja działań w zakresie termomodernizacji budynków zlokalizowanych na terenie gminy;
- Dofinansowanie działań mających na celu wymianę źródeł ciepła na niskoemisyjne;
- Dalsza rozbudowa sieci ciepłowniczych oraz sukcesywne podłączanie do niej budynków mieszkalnych oraz użyteczności publicznej;
- Wyposażenie budynków w zawory termostatyczne oraz podzielniki wyparkowe celem umożliwienia kontroli zużycia ciepła;
- Podejmowanie działań przez ciepłownie w zakresie stosowania paliw alternatywnych dla obecnie szeroko wykorzystywanego węgla;
- W przypadku budynków użyteczności publicznej zaleca się stopniową wymianę paliw alternatywnych dla obecnie szeroko wykorzystywanego węgla;
- W przypadku budynków użyteczności publicznej zaleca się stopniową wymianę sprzętu ICT (biurowego), AGD na bardziej energooszczędny, a także wdrażanie inteligentnego oświetlenia i zarządzania energią w budynkach⁴².

Miasto Piotrków Trybunalski

Emisja dwutlenku węgla w roku 2000 wyniosła 313 711,45 Mg CO₂, a kluczowym czynnikiem emisji była emisja pochodząca z zużycia energii elektrycznej. W roku obliczeniowym 2013 największy udział w emisji CO₂ miała energia elektryczna – 40% całkowitej emisji, paliwa opałowe 29%, paliwa transportowe 28%, gaz 3%. Wyniki Przeprowadzonej inwentaryzacji zostały zestawione w poniższej tabeli.

Tabela 178. Bilans emisji wg rodzajów paliw [Mg CO₂]

	2000 r.	2013 r.
Energia elektryczna	13 837,51	194 793,41
Paliwa transportowe	51 519,67	135 263,58
Paliwa opałowe	110 930,38	141 127,07
Gaz	12 423,88	14 408,71
SUMA	313 711,45	485 592,77

⁴² Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s. 88

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s. 97-98.

Co więcej, liczba odbiorców energii elektrycznej o niskim napięciu (w skład których wchodzi gospodarstwa domowe), maleje. Zwiększyło się natomiast zużycie w grupie „przemysł” oraz od takich odbiorców jak: banki, sklepy, przychodnie zdrowia, punkty handlowo-usługowe, oświetlenie ulic. Powodem zwiększającego się zużycia jest rozwój gospodarczy miasta, co ma również potwierdzenie w zwiększającej się liczbie podmiotów gospodarczych. Zużycie oraz emisje CO₂ z tytułu zużycia energii elektrycznej przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 179. Zużycie oraz emisja CO₂ z tytułu zużycia energii elektrycznej w roku 2013

Rok 2013		
Grupa taryfowa	Zużycie MWh	Emisja [Mg CO ₂]
Stawki opłat dla największych odbiorców energii elektrycznej, takich jak: huty, kopalnie, stocznie oraz duże fabryki	0,00	0,00
Stawki opłat za energię elektryczną pobieraną przez przemysł	126 420,00	112 513,80
Stawki opłat za energię elektryczną dla takich operatorów jak banki, sklepy, przychodnie zdrowia, punkty handlowo-usługowe, oświetlenie ulic + stawki opłat stosowane w rozliczeniach z odbiorcami bez układów pomiarowo-rozliczeniowych (liczników). Ma zastosowanie dla zorganizowania tymczasowego miejsca poboru prądu	41 803,00	37 204,67
Stawki opłat stosowane dla odbiorców zużywających energię na potrzeby gospodarstw domowych i związanych z nimi pomieszczeń piwnicznych, strychów czy garaży	50 646,00	45 074,94
SUMA	218 869,00	19 793,41

Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s.80

Największą grupę odbiorców gazu w Piotrkowie Trybunalskim tworzą gospodarstwa domowe, a emisja z tytułu zużycia tego nośnika wyniosła w 2013 r. 14 408,71 [mg CO₂]. W przypadku analizy zużycia ciepła sieciowego. Największe emisją charakteryzują się budynki mieszkalne. W poniższej tabeli uzupełniono także informacje o potrzeby cieplne zaspokajane z danego rodzaju paliwa [GJ], gdzie zapotrzebowanie wyniosło w 2013 r. 1 552 228,58 [GJ], natomiast emisja wyniosła 141 127,07 Mg CO₂.

Tabela 180. Emisja CO₂ z uwzględnieniem nośnika

Zużycie gazu oraz emisja CO ₂ na terenie miasta Piotrków Trybunalski w roku 2013		
	Zużycie gazu [m ³]	Emisja CO ₂ [Mg CO ₂]
Gospodarstwa domowe	7 023 500,00	14 408,71
Struktura zużyci ciepła sieciowego w roku 2013		
	Potrzeby cieplne zaspokajane z danego rodzaju paliwa [GJ]	Emisja [Mg CO ₂]

Budynki mieszkalne	404 011,00	37 977,03
Przemysł	70 047,00	6 584,42
Użyteczność publiczna	91 912,00	8 639,73
Pozostałe instytucje	16 943,00	1 592,64
suma	582 913,00	54 793,82
Potrzeby ciepłne zaspokajane z danego rodzaju paliwa [GJ] oraz emisja [Mg CO₂] w roku 2013		
	Potrzeby ciepłne	emisja
Ciepło sieciowe	493 608,69	46 399,22
Gaz	260 774,40	14 342,59
Węgiel i ekogroszek	698 502,86	68 453,28
Drewno	48 119,09	5 244,98
Olej opałowy	32 596,80	2 477,64
Energia elektryczna	18 626,74	4 209,64
Suma	1 552 228,58	141 127,07

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2014-2020, s. 80-90.

W przypadku analizy budynków użyteczności publicznej, emisja z tytułu energii elektrycznej wyniosła w 2013 r. 15 799,76 Mg CO₂, natomiast emisja CO₂ z tytułu zużycia ciepła na terenie miasta wyniosła 3 316,60 Mg CO₂. W wyniku ankiet przeprowadzonych na potrzeby Planu gospodarki Niskoemisyjnej dla miasta Piotrków Trybunalski, w ostatnich pięciu latach termomodernizacja została przeprowadzona w 3% ankietowanych obiektach wielorodzinnych. Planowana jest natomiast termomodernizacja 3 obiektów⁴³.

Planowane działanie:

W celu ograniczenia zużycia energii finalnej i tym samym emisji CO₂, Piotrków Trybunalski zaplanował realizację m.in. takich zadań jak:

- Termomodernizacja obiektów mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej;
- Wymianę źródeł ciepła;
- Zwiększenie udziału OZE w produkcji energii we wszystkich sektorach
- Wymiana energooszczędnych oświetleń ulicznych;
- Promocja zielonej energii i racjonalizacja zużycia paliw i energii;
- Modernizacja dróg i ścieżek rowerowych.

Miasto Skierniewice

Przeprowadzona inwentaryzacja zużycia energii oraz emisji dwutlenku węgla umożliwiła wyciągnięcie następujących wniosków:

- Głównym użytkownikiem energii (ok. 93%) oraz emitentem CO₂ (ok. 92%) jest grupa „społeczeństwo”.
- W grupie „samorząd” największe zużycie energii oraz emisję CO₂ zanotowano w lokalach komunalnych oraz w budynkach użyteczności publicznej.
- Głównym nośnikiem w grupie „samorząd” jest ciepło sieciowe (ok. 50% całkowitej energii) oraz energia elektryczna (ok. 49% całkowitej emisji CO₂);

⁴³ PGN Piotrków, s. 95

- W grupie „społeczeństwo” największe zużycie energii oraz emisja CO₂ pochodzi z sektora przemysłu i usług oraz mieszkalnictwa prywatnego;
- Największa emisja CO₂ na terenie Miasta związana jest z użyciem energii elektrycznej, ciepła sieciowego oraz węgla kamiennego⁴⁴.

Zgodnie z przeprowadzoną inwentaryzacją zużycie energii na terenie Miasta Skierniewice w 2014 r. osiągnęło wartość 706 015, 25 MWh, a wynikająca z niego emisja 292 487,40 Mg CO₂⁴⁵. Emisja CO₂ wynikająca z funkcjonowania obiektów użyteczności publicznej zlokalizowanych na terenie Miasta Skierniewice została przedstawiona w poniższej tabeli. Zdecydowana większość budynków zasilana jest w ciepło z miejskiej sieci ciepłowniczej. Duża liczba obiektów podłączona jest także do sieci gazowej – wykorzystywanie gazu ziemnego na cele ogrzewania, ciepłej wody użytkowej oraz przygotowania posiłków. Pojedyncze obiekty wyposażone są w lokalne kotłownie węglowe oraz olejowe. Łącznie zużycie energii w budynkach użyteczności publicznej w roku 2014 wyniosło 11 615,22 MWh a emisja CO₂ 4 811,98 Mg.

Tabela 181. Zużycie energii oraz emisji CO₂ w budynkach użyteczności publicznej

Nośnik energii	Zużycie [MWh]	Emisja CO ₂ [MG]
Energia elektryczna	1 991,74	1 657,13
Ciepło sieciowe	8 602,96	2 907,80
Węgiel kamienny	49,71	16,95
Olej opałowy	465,65	128,52
Gaz ziemny	503,14	101,13
Gaz płynny	2,02	0,46
RAZEM	11 615,22	4 811,98

Źródło: Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 79.

W przypadku analizy budownictwa komunalnego, głównym nośnikiem energii wykorzystywanej na cele grzewcze jest ciepło sieciowe, które wykorzystywane jest w ok. 56% lokali. Pozostałe lokale ogrzewane są za pomocą lokalnych kotłowni węglowych oraz olejowych. Łączne zużycie energii wyniosło w 2014 r. 27 323,46 MWh a największa ilość energii pochodzi z ciepła sieciowego (56%)

Tabela 182. Zużycie energii oraz emisji CO₂ w lokalach komunalnych

Nośnik energii	Zużycie [MWh]	Emisja CO ₂ [MG]
Energia elektryczna	4 424,27	3 681,00
Ciepło sieciowe	15 304,24	5 182,83
Węgiel kamienny	7 403,11	2 524,46
Olej opałowy	191,83	52,95
RAZEM	27 323,46	11 431,24

Źródło: Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020. 81

W przypadku sektora mieszkalnictwa, zużycie energii w 2014 r. wyniosło 247 997,20 MWh a wartość emisji 83 051 CO₂. Blisko 1/3 energii pochodzi z ciepła sieciowego. Na emisję CO₂ do atmosfery najbardziej wpływają dwa nośniki energii: energia elektryczna oraz ciepło sieciowe.

⁴⁴ Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 5.

⁴⁵ Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 5.

Tabela 183. Zużycie energii oraz emisja CO₂ w sektorze mieszkalnictwa prywatnego

Nośnik energii	Zużycie [MWh]	Emisja CO ₂ [MG]
Energia elektryczna	33 551,87	27 915,16
Ciepło sieciowe	81 276,32	27 470,72
Gaz ziemny	48 276,87	9 703,65
Węgiel kamienny	44 827,82	15 286,29
Biomasa	29 722,79	0,00
Olej opałowy	6 821,62	1 882,77
Gaz płynny	3 521,91	792,43
RAZEM	247 997,20	83 051,01

Źródło: Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 87

Całkowita emisja w sektorze przemysłu i usług wyniosła 148 246,71 Mg CO₂ w roku 2014. Najbardziej emisyjnym nośnikiem była energia elektryczna (ok. 82% całkowitej energii). Zużycie oraz emisja dwutlenku węgla zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 184. Zużycie oraz emisja dwutlenku węgla w sektorze przemysłu

Nośnik energii	Zużycie [MWh]	Emisja CO ₂ [MG]
Energia elektryczna	146 324,24	121 741,77
Ciepło sieciowe	27 530,39	9 305,27
Gaz ziemny	19 972,98	3 612,57
Węgiel kamienny	33 910,33	11 563,42
Biomasa	22 484,02	0,00
Olej opałowy	5 160,27	1 424,23
Gaz płynny	2 664,18	599,44
RAZEM	256 046,41	148 246,71

Źródło: Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 88

Miasto Skierniewice prowadzić będzie szereg działań mających na celu poprawę jakości powietrza, a w szczególności:

- Redukcja emisji gazów cieplarnianych;
- Zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych;
- Redukcji zużycia energii finalnej poprzez podniesienie poziomu efektywności energetycznej;
- Poprawy jakości powietrza⁴⁶.

Natomiast wśród kluczowych zadań należy wymienić:

- Kompleksową termomodernizację budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych.
- Zwiększenie wyposażenia Miasta w infrastrukturę energetyczną (sieć gazowa oraz ciepłownicza)
- Modernizacja technologii służących do ogrzewania budynków i wykorzystanie instalacji ekologicznych;
- Propagowanie oraz wspieranie wykorzystania energii odnawialnej (w szczególności instalacji paneli fotowoltaicznych/ kolektorów słonecznych i pomp ciepła, wykorzystanie biomasy);

⁴⁶ Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 6.

- Budowę ścieżek rowerowych i propagowanie transportu rowerowego;
- Właściwe planowanie przestrzeni urbanistycznej;
- Podejmowanie działań promujących wszelkie sposoby redukcji emisji CO₂ oraz podniesienie efektywności energetycznej⁴⁷.

Miasto Zduńska Wola

Głównymi problemami zdiagnozowanymi w mieście Zduńska Wola są:

- Stosowanie wysokoemisyjnych źródeł ciepła do ogrzewania budynków – źródłem zanieczyszczeń jest spalanie paliw kopalnych, wykorzystywanych w celach grzewczych. Mediana rocznego zapotrzebowania na energię do ogrzewania w budynkach jednorodzinnych wynosi 248 kWh/m².
- Niski udział wykorzystywania energii z odnawialnych źródeł energii – obecnie ok. 8,4% wykorzystywanej energii w gminie pochodzi z OZE. Istnieje jednak potencjał do zwiększenia produkcji, przede wszystkim w małych, przydomowych instalacjach OZE, a także w instalacjach OZE w budynkach publicznych⁴⁸.

W poniższej tabeli przedstawione zostało końcowe zużycie energii w Zduńskiej Woli w roku 2014.

Tabela 185. Końcowe zużycie energii w Zduńskiej Woli w 2014 r. [MWh/rok]

Kategoria	Energia elektryczna	Ciepło/ chłód	Gaz ziemny	Olej opałowy	Węgiel kamienny
Budynki, wyposażenie/urządzenia komunalne	908,4	91 487,8	4 428,3	0,0	0,0
Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (niekomunalne)	29 976,8			0,0	0,0
Budynki mieszkalne				1 960,4	117 599,1
Przemysł	61 657,4	57 378,		4 145,9	33 539,1

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Zduńska Wola s. 53-54

Tabela 186. Emisja CO₂ w Zduńskiej Woli w 2014 r. [Mg CO₂/rok]

Kategoria	Energia elektryczna	Ciepło/ chłód	Gaz ziemny	Olej opałowy	Węgiel kamienny
Budynki, wyposażenie/urządzenia komunalne	1 1081,9	30 620,7	894,5	2 257,8	0,0
Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (niekomunalne)					0,0
Budynki mieszkalne					40 101,3
Przemysł	73434,0				12 118,8

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Zduńska Wola s. 55-56.

Miasto Zgierz

Emisja dwutlenku węgla obejmująca energię ciepłą, transport, oświetlenie uliczne wyniosła w 2013 r. 192 720 Mg/rok w tym w podziale na poszczególne sektory:

- Obiekty mieszkalne – 104 620 Mg/rok

⁴⁷ Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Skierniewice na lata 2015-2020, s. 6.

⁴⁸ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Zduńska Wola, s. 10

- Transport lokalny i publiczny – 50 749 Mg/rok
- Obiekty handlowo-usługowe oraz produkcyjne – 25 901 Mg/rok
- Transport w formie tranzytu – 18 325 Mg/rok
- Obiekty użyteczności publicznej – 6 876 Mg/rok
- Oświetlenie uliczne – 2 337 Mg/rok⁴⁹.

Największy udział w emisji CO₂ obserwuje się w sektorze mieszkalnym (50,10%) oraz transporcie – lokalnym i publicznym (24,30%). W pozostałych sektorach udział procentowy przedstawiał się następująco: sektor usługowo-produkcyjny – 12,40%, transport (tranzyt) – 8,78%, obiekty użyteczności publicznej - 3,29% oraz oświetlenie uliczne 1,12%⁵⁰.

Uwzględniając dodatkowo zużycie energii elektrycznej najbardziej energochłonny sektor w Gminie Miasto Zgierz to sektor mieszkalny, który posiada łączne zużycie energii na poziomie 343 376 MWh/rok, kolejny to sektor transportu lokalnego i publicznego – 195 985 MWh/rok. Obiekty użyteczności publicznej zużywają łącznie 26 942 MWh/rok energii, obiekty handlowo-usługowe oraz produkcyjne 193 141 MWh/rok, oświetlenie uliczne 2 877,80 MWh/rok, transport w formie tranzytu 73 107 MWh/rok. Łączne zużycie energii oszacowano na 836 809 MWh/rok. Łączną emisję CO₂ natomiast na 319 371,79 Mg/rok [t/rok]. Największy udział, jeśli chodzi o energochłonność posiada w tym przypadku sektor mieszkalny (41,03%) oraz transporcie – lokalnym i publicznym (23,42%). W pozostałych sektorach udział procentowy przedstawiał się następująco: sektor usługowo-produkcyjny – 23,08%, transport (tranzyt) – 8,74%, obiekty użyteczności publicznej - 3,22% oraz oświetlenie uliczne 0,34%. 0,16% całości zużywanej energii stanowią odnawialne źródła energii.

Emisja dwutlenku węgla na terenie Gminy Miasto Zgierz obejmująca energię ciepłą, transport, oświetlenie uliczne oraz sumaryczne zużycie energii elektrycznej wyniosła w 2013 r. 319 371,79 Mg/rok w tym w podziale na poszczególne sektory:

- obiekty mieszkalne – 135 611,53 Mg/rok,
- obiekty handlowo-usługowe oraz produkcyjne – 102 470,99 Mg/rok,
- transport lokalny i publiczny – 50 748,63 Mg/rok,
- transport w formie tranzytu - 18 324,83 Mg/rok,
- obiekty użyteczności publicznej – 9 879,04 Mg/rok,
- oświetlenie uliczne - 2 336,77 Mg/rok

Największy udział w emisji CO₂ obserwuje się w sektorze mieszkalnym 42,46% oraz sektorze usługowo-produkcyjnym 32,09%. Nieco mniejszy udział wykazuje sektor transportu (lokalny i publiczny) 15,89%, transport - tranzytu 5,74%, sektor obiektów użyteczności publicznej 3,09% oraz oświetlenia publicznego 0,73%. Emisję dwutlenku węgla w rozbiciu na sektory przedstawia poniższa tabela.

Tabela 187. Emisja CO₂ [Mg/rok] – 2013 r.

Obszar	Obiekty użyteczności publicznej	Usługi, handel, produkcja	Oświetlenie uliczne	Transport – lokalny i publiczny	Transport - tranzyt	Obiekty mieszkaniowe

⁴⁹ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miasto Zgierz, s. 8

⁵⁰ S. 8

Gmina	6 876	25 901	2 337	50 749	18 325	104 620
Miasto						
Zgierz						

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miasto Zgierz s. 55.

Osiągnięciu celów strategicznych sprzyjać będzie realizacja celów szczegółowych:

- Wzrost produkcji energii ze źródeł odnawialnych.
- Wzrost efektywności produkcji i przesyłu energii.
- Poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i w sektorze budownictwa mieszkaniowego.
- Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii wykorzystywanych na terenie miasta
- Wdrażanie niskoemisyjnych i energooszczędnych technologii, głównie w przemyśle, transporcie, sektorze komunalno- bytowym.
- Rozwój „zielonych przemysłów” i usług na rzecz wykorzystywania OZE.
- Ograniczenie emisji CO₂ oraz emisji zanieczyszczeń z pochodzącej z transportu, spełnienie norm w zakresie jakości powietrza.
- Poprawa jakości infrastruktury drogowej w tym rozbudowa dróg rowerowych.
- Rozwój infrastruktury transportu publicznego w tym w szczególności transportu szynowego (ŁKA, tramwaje).
- Zwiększenie świadomości wśród mieszkańców dotyczącej ich wpływu na lokalną gospodarkę ekoenergetyczną oraz jakość powietrza⁵¹.

Miasto i Gmina Drzewica

W obszarze budynków użyteczności publicznej największy udziału strukturze zużycia nośników energii ma ciepło sieciowe – 86,84%. Pozostałe nośniki posiadają następujący udział: energia elektryczna 6,59%, olej opałowy 6,08%, węgiel kamienny 0,48%.

Tabela 188. Zużycie energii i emisja CO₂ w budynkach użyteczności publicznej

	Zużycie energii [MWh/rok]	Emisja CO ₂ [Mg/rok]
Gaz ziemny	0,0	1560,90
Olej opałowy	263,26	
Węgiel	20,88	
Energia elektryczna	285,15	
Ciepło sieciowe	375,25	

Źródło: Plan gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy i Miasta Drzewica s.82

Łączne zużycie energii w sektorze mieszkalnictwa wynosi 82 952,16 MW/rok przy emisji wynoszącej 29 498,62 Mg/rok. Struktura zużycia nośników energii w sektorze mieszkaniowym przedstawia się następująco:

- Węgiel kamienny – 91%
- Ciepło sieciowe – 4%
- Energia elektryczna – 3%
- Drewno – 1%

⁵¹ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miasto Zgierz, s. 12

- Olej opałowy – 1%⁵².

Przeprowadzona inwentaryzacja na potrzeby PGN wykazała, że łączne zużycie energii w tym sektorze wynosi 5 293,06 MWh/rok, zaś roczna emisja CO₂ wynosi 3 519,36 [Mg/rok].

Gmina zobowiązuje się do realizacji takich celów jak:

- Wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych
- Zwiększenie efektywności wykorzystania/ wytwarzania energii oraz wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii
- Zwiększenie wykorzystania energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych;
- Rozwój nowoczesnej gospodarki energetycznej;
- Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami
- Racjonalna gospodarka odpadami
- Budowanie społeczeństwa obywatelskiego przyjaznego środowisku⁵³.

Gmina Bolimów

Zgodnie z przeprowadzoną inwentaryzacją stwierdzono, że większość budynków należących do Gminy Bolimów znajduje się w dobrym stanie, lecz posiada przestarzałe źródła ciepła. Gmina nie wykorzystuje żadnych odnawialnych źródeł energii. Budynki prywatne są natomiast największym emitentem substancji niebezpiecznych do powietrza. Ponad 85% budynków posiada piece węglowe nowego lub starego typu.

Tabela 189 emisja CO₂ (tony/rok)

Budynki będące własnością gminy	316,97
Budynki prywatne	21 787

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Bolimów s.13

Gmina skoncentruje swoje działania w oparciu o realizację 4 celów strategicznych:

- Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych pochodzących ze źródeł niskiej emisji w gminie Bolimów
- Zwiększenie udziału energii odnawialnej w całkowitym bilansie energetycznym gminy
- Zwiększenie efektywności energetycznej obiektów z terenu gminy Bolimów
- Ochrona środowiska, promocja odnawialnych źródeł energii oraz efektywności energetycznej w budynkach prywatnych i przedsiębiorstwach⁵⁴.

W celu zminimalizowania emisji dwutlenku węgla, gmina przyjęła następujące założenia.

- Redukcja emisji gazów cieplarnianych do 2020 r. o 4,1%
- Zmniejszenie zużycia energii końcowej do 2020 r. o 4,8%
- Zwiększenie udziału energii pochodzącej z OZE do poziomu 10,4%⁵⁵.

Gmina Kocierzew Południowy

Zasoby mieszkaniowe w gminie Kocierzew Południowy stanowią głównie zabudowy zagrodowe oraz w mniejszym zakresie zabudowy mieszkaniowe jednorodzinne. Szacuje się, że liczba budynków zmniejszyła się (w 2014 r. w gminie znajdowały się 1202 budynki. Zwiększyła się natomiast

⁵² Plan gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy i Miasta Drzewica, s. 83

⁵³ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Bolimów, s. 9-10

⁵⁴ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Bolimów, s. 10

⁵⁵ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Bolimów, s. 5

liczba mieszkań i ich przeciętna powierzchnia (do 1207 mieszkań w 2014 r.). 85,6% ogółu mieszkań w gminie wyposażone były w wodociąg oraz 60,4% w centralne ogrzewanie (dane za rok 2013)⁵⁶. Zużycie energii i emisja CO₂ w gminie Kocierzew Południowy została przedstawiona poniższej tabeli

Tabela 190. Zużycie energii i emisja CO₂

Rok	Całkowita energia MWh/rok	Całkowita emisja Mg CO ₂
2014	95 037,42	32 145,82

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej gminy Kocierzew Południowy s. 6-7

Zasoby mieszkaniowe w gminie Kocierzew Południowy stanowią głównie zabudowy zagrodowe oraz w mniejszym zakresie zabudowy mieszkaniowe jednorodzinne. Szacuje się, że liczba budynków zmniejszyła się (w 2014 r. w gminie znajdowały się 1202 budynki. Zwiększyła się natomiast liczba mieszkań i ich przeciętna powierzchnia (do 1207 mieszkań w 2014 r.). 85,6% ogółu mieszkań w gminie wyposażone były w wodociąg oraz 60,4% w centralne ogrzewanie (dane za rok 2013)⁵⁷.

Roczne zużycie energii w sektorze budynków użyteczności publicznej w 2014 r. wyniosło 2 306,12 MWh przy emisji 302,41Mg CO₂. Obiekty korzystają przede wszystkim z indywidualnych źródeł ciepła zlokalizowanych bezpośrednio w budynkach. Głównie są to kotły olejowe i węglowe.

Tabela 191. Zużycie poszczególnych nośników energii i roczna emisja CO₂ w sektorze budynków użyteczności publicznej w 2014 r.

Źródło emisji	Całkowita energia MWh/rok	Całkowita emisja MgCO ₂
Energia elektryczna	176,80	143,56
Węgiel	127,38	12,05
Gaz	0,66	0,04
Olej opałowy	2 001,28	146,75

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej gminy Kocierzew Południowy s. 63

Inwentaryzacja na potrzeby PGN wykazała, że średni wiek budynków mieszkalnych wynosi w gminie 35 lat. Lokale mieszkalne ogrzewane są przez indywidualne źródła ciepła. Sumaryczne zużycie energii w sektorze budynków mieszkalnych w 2014 r. wyniosło 47 885,58 MWh. Wartość emisji CO₂ związana z pokryciem zapotrzebowania mieszkańców wyniosła 20 111,62 MgCO₂. Największy udział emisji stanowił węgiel kamienny (80-70%).

Tabela 192. Zużycie poszczególnych nośników energii i roczna emisja CO₂ w sektorze budynków mieszkalnych

Źródło emisji	Całkowita energia MWh/rok	Całkowita emisja MgCO ₂
Energia elektryczna	12 879,98	10 458,54
Węgiel kamienny	23 329,76	9 653,08

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej gminy Kocierzew Południowy s. 65.

Gmina zobowiązała się do realizacji działań zmierzających do realizacji redukcji emisji:

- Termomodernizacja budynków
- Wykorzystanie OZE
- Modernizacja oświetlenia ulicznego
- Racjonalne korzystanie z transportu
- Edukacja społeczności, przedsiębiorców

⁵⁶ S. 35.

⁵⁷ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej gminy Kocierzew Południowy, s. 35.

- Zamówienia publiczne
- Planowanie przestrzenne⁵⁸.

Gmina Miasto Ozorków

Analiza emisji CO₂ na terenie miasta wykazała, że na przestrzeni lat 2002-2014 odnotowano spadek w tym zakresie o ponad 5%. W przypadku mieszkalnictwa odnotowano spadek w wysokości 10,77%, co wiąże się z podejmowanymi działaniami termomodernizacyjnymi oraz wymianą źródeł ciepła.

Warto jednak zwrócić uwagę na wysoki wzrost zużycia energii finalnej w przypadku taboru gminnego i transportu publicznego, który w przeciągu analizowanych lat wygenerował znaczną emisję CO₂.

Tabela 193. Podsumowanie wyników inwentaryzacji zużycia energii finalnej i emisji CO₂

Budynek/ sektor	Inwentaryzacja zużycia energii finalnej [MWh]	Inwentaryzacja emisji CO ₂ [t]
	Zmiana 2014/2002	Zmiana 2014/2002
Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (komunalne)	-16,59	-24,28
Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (niekomunalne)	-6,28	+0,02
Budynki mieszkalne	-4,29	-10,77
Oświetlenie publiczne	-16,67	-16,67
Budynki razem	-6,29	-5,49
Tabor gminny	+560,89	+560,89
Transport publiczny	+25,00	+25,00
Transport prywatny i komercyjny	-8,87	-8,87
Transport razem	-7,41	-5,52
-	Zużycie energii finalnej	Emisja CO₂
	-6,73	-5,43

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Miasto Ozorków.

Na terenie miasta nie ma zlokalizowanych większych przemysłowych źródeł emisji, które miałyby wpływ na zwiększenie zanieczyszczeń w powietrzu. Jednym z największych źródeł zanieczyszczeń powietrza w Gminie Miasto Ozorków jest niska emisja. Wynika stąd, że wszelkie działania zmierzające do poprawy jakości powietrza w gminie powinny w pierwszej kolejności dotyczyć programów związanych z ograniczeniem niskiej emisji.

Ze względu na fakt, iż najczęstszą przyczyną niskiej emisji jest nagminne spalanie w domowych piecach paliw niskiej jakości, a także odpadów, w tym tworzyw sztucznych, gumy i tekstyliów, planuje się prowadzenie wszelkiego typu działań edukacyjnych i informacyjnych w celu zmiany nawyków grzewczych mieszkańców. Ograniczaniu niskiej emisji sprzyja również rozwój sieci gazowej.

Możliwości ograniczania emisji gazów cieplarnianych na terenie Gminy Miasto Ozorków związane są przede wszystkim z:

- zastosowaniem środków poprawy efektywności energetycznej,
- zastosowaniem nowych technologii niskoemisyjnych,
- pozyskiwaniem energii ze źródeł odnawialnych,
- ograniczaniu ruchu pojazdów samochodowych,

⁵⁸ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej gminy Kocierzew Południowy, s. 77

- edukacją ekologiczną⁵⁹.

Gmina Poddębice

Grupą charakteryzującą się największą konsumpcją energii był sektor mieszkalny, z udziałem 46,9% w 2010 r. i 41,8% w 2015 r. Kolejnym sektorem, w którym odnotowano wysokie zużycie paliw energetycznych był sektor transportu. Szczegółowe zestawienie zawiera poniższa tabela.

Tabela 194. Emisja CO₂ Poddębice

Budynek/ sektor	Inwentaryzacja emisji CO ₂ [t]	%
	2015	
Budynki publiczne	2943,83	2,4
Budynki mieszkalne	58025,03	46,9
Budynki usługowe	12492,70	10,1
Oświetlenie uliczne	814,93	0,7
Transport	49542,21	40,0
-	Emisja CO ₂	
	123818,69	100,0

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Poddębice.

Celem działań podejmowanych przez gminę w ramach obniżenia problemu wysokiej emisji jest przede wszystkim redukcja gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń powietrza, a także zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w finalnym zużyciu energii i redukcja zużycia energii finalnej poprzez podniesienie poziomu efektywności energetycznej. Planuje się zatem zarówno działania inwestycyjne, jak i nieinwestycyjne, do których zaliczyć należy:

- zmianę oświetlenia ulicznego na bardziej energooszczędne,
- wymianę pieców węglowych i kotłowni węglowych o niskiej sprawności,
- gazyfikację gminy,
- wzrost udziału odnawialnych źródeł energii,
- termomodernizację budynków prywatnych i publicznych,
- edukację ekologiczną wśród mieszkańców,
- przebudowę , modernizację oraz budowę dróg,
- budowę ścieżek rowerowych w ciągu dróg gminnych i wewnętrznych.

Gmina Rzeszyca

Do obiektów użyteczności publicznej funkcjonujących na terenie gminy, które zużywają ciepła ze źródeł konwencjonalnych zaliczyć należy:

- Publiczną Szkołę Podstawową w Rzeczycach,
- Gminny Ośrodek Kultury w Rzeczycach,
- Urząd Gminy w Rzeczycy,
- Parafia Rzymskokatolicka św. Katarzyny,
- Gimnazjum w Rzeczycach,

⁵⁹ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Miasta Ozorków.

➤ Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeczycach.

Ogółem wymienione wyżej obiekty generują 327,48 emisji CO₂ w Mg na rok⁶⁰. W przypadku obiektów gospodarki wodno-ściekowej emisja kształtuje się na poziomie 160,46 Mg na rok, natomiast podmiotów gospodarczych 168,39 Mg na rok. Budynki mieszkalne na terenie gminy w 85% opalane są drewnem, natomiast w 15% węglem kamiennym, co wskazuje na emisję w wysokości 13 623,93 Mg/rok. Największa emisja z gospodarstw indywidualnych pochodzi ze spalania drewna. Drugim istotnym źródłem emisji jest spalanie węgla. Należy nadmienić, iż na terenie gminy istnieje duża rozbieżność w procentowym udziale paliw węgiel - drewno. Trend spalania zarówno drewna, jak i węgla powinien zmieniać się w kierunku zmiany systemu ogrzewania na źródła ekologiczne – solary, ogniwa fotowoltaiczne.

W poniższym zestawieniu ujęto wszystkie źródła emisji CO₂ na terenie gminy.

Tabela 195. Zużycie energii finalnej i emisja CO₂

Budynek/ sektor	Inwentaryzacja zużycia energii finalnej [MWh]	Inwentaryzacja emisji CO ₂ [t]
Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (komunalne)	1192,72	357,56
Budynki, wyposażenie/urządzenia usługowe (niekomunalne)	1905,27	1233,50
Budynki mieszkalne	37889,82	16042,83
Oświetlenie publiczne	95,22	77,32
Budynki razem	48990,90	b.d.
Tabor gminny	355,39	93,65
Transport publiczny	82,40	22,00
Transport prywatny i komercyjny	51995,63	12783,39
Transport razem	52433,42	12899,04
-	Zużycie energii finalnej	Emisja CO₂
	101424,32	37031,45

Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Rzeczycyca na lata 2016-2020.

Według założonych prognoz w 2016 roku na mieszkańca przypadało 22,84 kg CO₂ na dobę. Ilość ta będzie rosła pomimo spadku liczebności gminy. Związane to będzie z poprawą warunków życia (coraz większa liczba samochodów, większa powierzchnia mieszkań), dlatego w roku 2020 emitowane będzie na mieszkańca gminy 24,7 kg CO₂ na dobę.

Gmina planuje podjąć cały szereg działań sprzyjających redukcji emisji CO₂. Działania te zostały pogrupowane w następujące struktury:

- Działania służące redukcji zużycia energii finalnej na terenie Gminy Rzeczycyca. Redukcji emisji gazów cieplarnianych, ma w tym przypadku charakter pośredni. Przykładem takich działań jest chociażby termomodernizacja obiektów publicznych.
- Działania bezpośrednio przyczyniające się do redukcji emisji gazów cieplarnianych – są to takie działania jak modernizacja kotłowni, czy budowa instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii.

⁶⁰ Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Rzeczycyca na lata 2016-2020.

Gmina planuje w następnych kilku latach zmniejszyć emisje CO₂, w związku z czym zakłada się m.in. następujące działania:

- optymalizacja oświetlenia ulic;
- promocja zastosowania oświetlenia energooszczędnego w obiektach prywatnych;
- wymiana oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne w budynkach jednostek podległych Urzędowi Gminy,
- wymiana sprzętu AGD i RTV na energooszczędny,
- modernizacja, izolacja lub termomodernizacja budynków,
- rozwój infrastruktury drogowej,
- poprawa stanu dróg na terenie gminy,
- przebudowa systemów grzewczych,
- stosowanie odnawialnych źródeł energii,
- zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców,

Ponadto prywatni inwestorzy planują budowę farm wiatrowych⁶¹.

Gmina Zapolice

Jak wynika z inwentaryzacji przeprowadzonej na terenie Gminy Zapolice największy bilans emisji CO₂ powodują paliwa transportowe. W drugiej kolejności, pod względem wysokości bilansu CO₂, znajdują się paliwa opałowe, miejsce trzecie zajmuje energia elektryczna.

Tabela 196. Zużycie energii finalnej i emisja CO₂-Zapolice

Wyszczególnienie	Zużycie energii finalnej [MWh]	Bilans emisji CO ₂
Energia elektryczna	16 236,00	13 183,63
Paliwa transportowe	48 957,18	21 806,48
Paliwa opałowe	32 647,07	11 086,29
SUMA	97 840,25	46 076,41

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Zapolice.

W przypadku sektorów największy bilans emisji CO₂ przypada na gospodarstwa domowe (26 799,92 MgCO₂), jednak według prognoz nie będzie on wzrastał w kolejnych latach. Odwrotna sytuacja ma miejsce w transporcie. Do roku 2020 prognozuje się zwiększenie emisji o prawie 10%.

Tabela 197. Bilans emisji CO₂ wg poszczególnych sektorów

	2014	2020 (prognoza)
Gospodarstwa domowe	26 799,92	26 799,92
Transport	21 806,48	23 905,95
SUMA	48 606,40	50 705,87

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Zapolice.

Do metod redukcji emisji na terenie gminy zalicza się:

- zakup energooszczędnych urządzeń AGD,
- wymiana oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne,
- zakup energooszczędnych i ekologicznych środków transportu,
- wprowadzenie wymogu dysponowania samochodami spełniającymi normę Euro 4 i Euro 5 przy zamówieniach dotyczących odbioru odpadów,

⁶¹ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Zapolice.

- wykorzystywanie energii ze źródeł odnawialnych,
- modernizacja oświetlenia ulicznego,
- działania edukacyjne (w tym organizacja akcji społecznych związanych z ograniczaniem emisji czy efektywnością energetyczną),
- termomodernizacja budynków użyteczności publicznej (wraz z montażem odnawialnych źródeł energii),
- termomodernizacja budynków mieszkalnych,
- budowa i rozbudowa ścieżek rowerowych,
- promocja komunikacji ekologicznej,
- rozwój instalacji fotowoltaicznych, kolektorów słonecznych,
- budowa przyłączy gazowych.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Całkowite zużycie energii w budynkach użyteczności publicznej w 2014 roku wyniosło 2 763,12 MWh, a emisja CO₂ 1 001,69 Mg. Na przestrzeni ostatnich lat zaobserwowano minimalny spadek zużycia energii cieplnej związany z pracami termomodernizacyjnymi przeprowadzonymi w poszczególnych budynkach. Natomiast emisja CO₂ rozkłada się równomiernie na 3 nośniki energii (energię elektryczną, węgiel kamienny oraz olej opałowy) – każdy nośnik generuje ok. 1/3 całkowitej emisji CO₂.

W przypadku mieszkalnictwa zużycie energii w 2014 roku wyniosło 43 463,96 MWh, a towarzysząca mu emisja 13 388,09 Mg CO₂. Największa ilość energii pochodzi ze spalania biomasy (33%) oraz węgla kamiennego (29%). Natomiast największa emisja pochodzi z energii elektrycznej (57% ogółu). Z poniższej tabeli wynika, że największą ilość CO₂ na terenie gminy emituje transport oraz przemysł i usługi. Mieszkalnictwo pozostaje na trzeciej pozycji.

Tabela 198. Podsumowanie zużycia energii oraz emisji CO₂ w podziale na sektory

Nośnik energii	Zużycie energii		Emisja CO ₂	
	[MWh]	%	[Mg]	%
Użyteczność publiczna	2 763,12	1,08	783,90	0,93
Mieszkalnictwo	43 463,96	16,91	13 388,09	15,83
Transport	158 878,00	61,82	40 692,05	48,10
Oświetlenie publiczne	596,54	0,23	496,32	0,59
Gospodarka wodno-ściekowa	503,31	0,20	418,75	0,50
Przemysł i usługi	50 816,36	19,77	28 814,65	34,06
RAZEM	257 021,29	100,00	84 593,76	100,00

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Biała Rawska.

Działania planowane do podjęcia przez gminę, celem ograniczenia wysokiej emisji, to m.in.:

- termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych,
- Przebudowa i rozbudowa sieci ciepłej niskotemperaturowej,
- Rozbudowa ścieżek spacerowych,
- Wspieranie budowy instalacji fotowoltaicznych i solarnych (zarówno w budynkach mieszkalnych, jak i użyteczności publicznej),
- Budowa farmy fotowoltaicznej,
- Podłączenie do sieci gazowej klientów indywidualnych,
- Modernizacja sieci elektroenergetycznej na terenie gminy,

- Działania inwestycyjne dotyczące poszanowania energii oraz ograniczenia emisji zanieczyszczeń do atmosfery (przede wszystkim działania informacyjno-promocyjne, konkursy, warsztaty, zajęcia dla różnych grup)⁶².

Miasto i Gmina Sulejów

System grzewczy budynków użyteczności publicznej jest oparty w głównej mierze na indywidualnych kotłach węglowych, olejowych i gazowych. Przygotowanie ciepłej wody odbywa się za pomocą instalacji elektrycznych, gazowych, indywidualnych podgrzewaczy wody oraz bojlerów elektrycznych. Działalność omawianego sektora wiązała się z wygenerowaniem do środowiska w roku bazowym 866,24 t CO₂.

Działalność sektora komunalnego w obrębie gminy wiąże się z wygenerowaniem do środowiska ok. 644,75 ton CO₂. Wartość ta generowana jest głównie na skutek eksploatacji energii elektrycznej. W przypadku sektora budynków usługowo użytkowych okazuje się, że obiekty te generują ok. 3 554,39 ton CO₂, natomiast sektor mieszkalny 27 309,26 ton CO₂.

Za bilans dwutlenku węgla na terenie gminy odpowiedzialny jest przede wszystkim sektor mieszkalny, natomiast w dalszej kolejności transport i usługowo - użytkowy.

Tabela 199. Bilans emisji CO₂ z podziałem na sektory

Wyszczególnienie	Emisja CO ₂	Udział sektora w bilansie
Budynki użyteczności publicznej	866,24	1,76%
Budynki komunalne	644,75	1,31%
Budynki związane z usługami i handlem	3 554,39	7,23%
Budynki mieszkalne	27 309,26	55,53%
Oświetlenie uliczne	613,16	1,25%
Przemysł	1 033,82	2,10%
Transport	15 159,53	30,82%
SUMA	49 181,14	100,00%

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta i Gminy Sulejów.

Działania związane z gospodarką niskoemisyjną podejmowane będą przez Gminę Sulejów zarówno w kontekście inwestycyjnym, jak i działań miękkich. Przewiduje się realizację projektów związanych z oszczędzaniem energii i efektywnością energetyczną budynków mieszkalnych oraz energochłonnej infrastruktury obiektów użyteczności publicznej, poprzez dalszą termomodernizację budynków i obiektów użyteczności publicznej. Istotne będzie również dalsze wykorzystywanie potencjału słonecznego oraz energii geotermalnej w zakresie zastosowania odnawialnych źródeł energii, poprzez montaż systemów kolektorów słonecznych i systemów fotowoltaicznych oraz pomp ciepła. Ponadto planuje się dalszą modernizację oraz budowę dróg gminnych, celem zmniejszenia emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych, a także wspieranie wzrostu świadomości mieszkańców w zakresie postaw ekologicznych, kreowania ekoinnowacji, poprzez kompleksowe działania z zakresu edukacji ekologicznej.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

⁶² Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Biała Rawska.

Według szacunków wykonanych na potrzeby Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla miasta Tomaszowa Mazowieckiego emisja gazów cieplarnianych na terenie gminy wynoszą łącznie 519 222,22 Mg CO₂. Największa emisja związana jest z transportem lokalnym i tranzytowym, a także sektorem przemysłowym i handlowo-usługowym. Dopiero na trzeciej pozycji znajduje się sektor mieszkalny. Największą emisję powoduje źródło energii w postaci węgla kamiennego, z którego najczęściej korzystają mieszkańcy celem ogrzania swoich budynków/mieszkań. W przypadku budynków użyteczności publicznej wysoki odsetek z nich korzysta z gazu, który również uwalnia znaczną ilość dwutlenku węgla.

Tabela 200. Emisja w poszczególnych sektorach - Tomaszów Mazowiecki

Sektor	Suma Mg CO ₂
Transport lokalny oraz tranzyt	230 415,14
Oświetlenie dróg i przestrzeni publicznej	1 381,82
Sektor transportu publicznego	1 726,27
Sektor przemysłowy oraz handlowo-usługowy	183 669,01
Sektor mieszkalny	91 927,50
Sektor obiektów użyteczności publicznej	10 102,47
SUMA	519 222,22

Źródło: Plan Gospodarki niskoemisyjnej dla miasta Tomaszowa Mazowieckiego.

Polityka władz gminy w zakresie ograniczania problemu wysokiej emisji związana jest przede wszystkim z:

- ograniczeniem oddziaływania na środowisko związanym z ogrzewaniem budynków użyteczności publicznej;
- ograniczeniem strat energii finalnej poprzez zmaksymalizowanie termomodernizacji budynków użyteczności publicznej,
- zwiększeniem udziału OZE w budynkach użyteczności publicznej,
- informowaniem i promocją o możliwościach dofinansowania termomodernizacji budynków, modernizacji kotłowni oraz montażu instalacji OZE dla mieszkańców gminy.

Działania te będą realizowane przez władze miasta poprzez:

- wdrażanie i uwzględnienie celów PGN nowo przygotowywanych i aktualizowanych dokumentach strategicznych i planistycznych,
- działania inwestycyjne związane oświetleniem dróg i przestrzeni publicznej oraz modernizację nawierzchni dróg gminnych,
- działania promocyjne i aktywizujące mieszkańców, lokalnych przedsiębiorców oraz jednostki publiczne.

Miasto Rawa Mazowiecka

Udział sektora mieszkaniowego w strukturze emisji CO₂ przekracza nieco 50%, udział sektora podmiotów gospodarczych w ogólnej emisji CO₂ to prawie 33%. Stąd też w sektorze mieszkaniowym miasto chce podjąć priorytetowe działania w celu ograniczania emisji CO₂ na terenie jednostki.

Głównym źródłem emisji CO₂ jest węgiel kamienny, na którego zużycie przypada 21,22% całkowitej emisji CO₂ z terenu miasta Rawa Mazowiecka. Spalanie miału w celach grzewczych generuje 10,30% emisji CO₂, a drewna 6,89%.

Tabela 201 Emisja CO₂ na terenie miasta Rawa Mazowiecka

Wyszczególnienie	Emisja CO ₂	Udział sektora w bilansie.
Budynki użyteczności publicznej	7 475,24	9,43
Budynki usługowe	26 087,12	32,92
Budynki mieszkalne	39 732,81	50,13
Oświetlenie uliczne	257,42	0,32
Przemysł	-	-
Transport gminny	117,77	0,15
Transport generowany przez podmioty gospodarcze	0,00	0,00
Transport prywatny	5 584,26	7,05
SUMA	79 254,60	100,00

Źródło: *Pan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Rawa Mazowiecka.*

Gmina na najbliższe lata, celem ograniczania wysokiej emisji, planuje:

- Redukcję emisji CO₂ z terenu miasta,
- Zmniejszenie zużycia energii finalnej,
- Zwiększenie udziału wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych.

Cele szczegółowe w tym zakresie do roku 2020 to:

- Zwiększenie efektywności energetycznej w minimum 18% budynków mieszkalnych (m.in. poprzez termomodernizację).
- Zwiększenie wykorzystania OZE w 100 budynkach mieszkalnych (pompy ciepła, kolektory i panele słoneczne).
- Zwiększenie efektywności energetycznej w 2 budynkach użyteczności publicznej.
- Efektywna i niskoemisyjna działalność podmiotów gospodarczych.
- Modernizacja infrastruktury drogowej.
- Popularyzacja niskoemisyjnego transportu.
- Zarządzanie planowaniem gospodarki niskoemisyjnej w gminie.
- Edukacja mieszkańców oraz pracowników gminy z zakresu świadomości energetycznej (m.in. kampanie promocyjne, spotkania).

Ponadto planuje się m.in. budowę przyłączy do nowych odbiorców wraz z rozbudową sieci, modernizację sieci elektroenergetycznej, modernizację rozdzielni⁶³.

WYNIKI BADAŃ

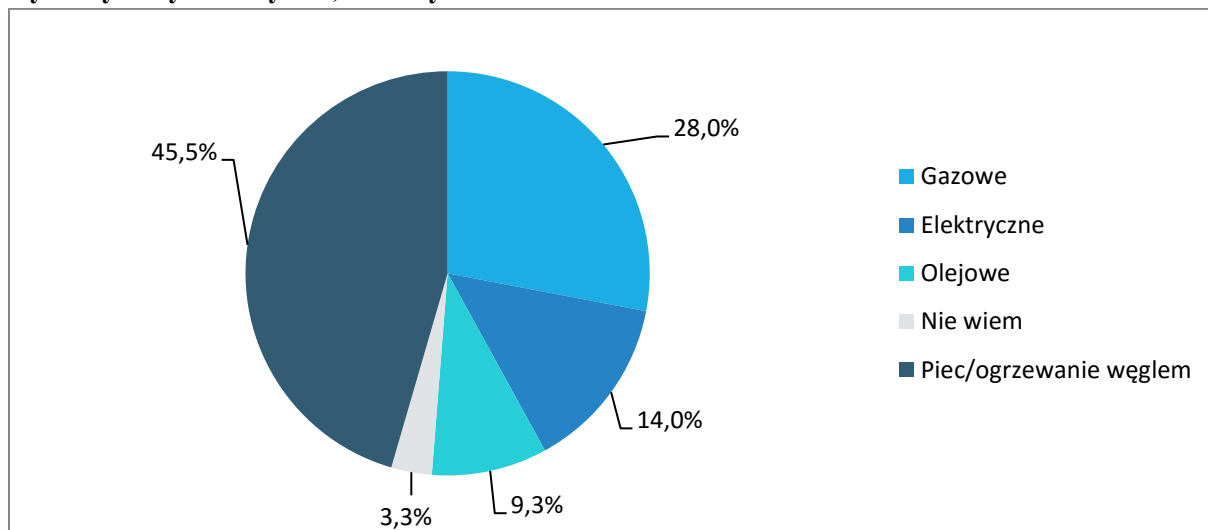
Ze względu na wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza w Polsce coraz większą uwagę przykładano do tego, jaki rodzaj ogrzewania jest wykorzystywany w domach. W związku z tym negatywnie należy ocenić fakt, iż 45,5% respondentów posiada piece. Na drugim miejscu pod względem popularności znalazło się ogrzewanie gazowe (28% wskazań), na trzecim elektryczne (14%), zaś na ostatnim olejowe (9,3%).

Ankietowani, którzy wykorzystują ogrzewanie węglowe zostali zapytani o to, dlaczego stosują takie rozwiązanie. Wskazywali oni przede wszystkim na to, iż jest ono znacznie tańsze, iż nie dysponują funduszami na zmianę źródła ogrzewania oraz iż stosują ekogroszek. W celu zachęcenia mieszkańców do zmiany źródeł ogrzewania konieczne jest współfinansowanie wydatków w tym zakresie. Zalecane

⁶³ Źródło: *Pan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Rawa Mazowiecka.*

jest również prowadzenie akcji informacyjnych na temat ekogroszku – ilość emitowanych zanieczyszczeń uzależniona jest od jego jakości, w związku z czym należy zniechęcać mieszkańców do stosowania tańszego opału o niskich parametrach.

Rysunek 44. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jaki rodzaj ogrzewania jest wykorzystany w budynku, w którym Pan/i mieszka?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jaki jest stan techniczny budynków, wyposażenie ich w media, źródła ogrzewania budynków, w tym mieszkań i lokali użytkowych?

KONTEKST BADAWCZY

Wyposażenie mieszkań w media i centralne ogrzewanie na terenie województwa łódzkiego jest stosunkowo wysokie. Należy przy tym zaznaczyć, że wyposażenie mieszkań w instalacje wodociągowe, łazienkę i centralne ogrzewanie jest powszechniejsze na terenach miejskich (różnice kolejno na poziomie 8,2; 15,9 i 18,2 p.p.). Stosunkowo najniższe udziały wyposażenia mieszkań w łazienkę i centralne ogrzewanie na terenie gmin objętych badaniem odnotowano (wg danych na koniec 2015 r.) na terenach wiejskich gminy Poddębice (odpowiednio 70,1% dla wyposażenia w łazienkę i 51,3% w przypadku wyposażenia w centralne ogrzewanie). Podobną, niekorzystną sytuację, zaobserwować można na terenie gminy Rzeczyca (odpowiednio 67,7% dla wyposażenia w łazienkę i 55,2% w przypadku wyposażenia w centralne ogrzewanie). Poziom zwodociągowania analizowanych gmin (zarówno obszarów miejskich, jak i wiejskich) pozostaje w poszczególnych przypadkach na poziomie zbliżonym do średniej województwa. Biorąc pod uwagę obszary miejskie analizowanych gmin, różnice w wyposażeniu mieszkań w łazienkę i ogrzewanie centralne między poszczególnymi gminami nie są już tak znaczące, jak na obszarach wiejskich i pozostają zbliżone do średniej wojewódzkiej.

Tabela 202. Mieszkania wyposażone w instalacje - w % ogółu mieszkań

Nazwa	w miastach						na wsi					
	wodociąg		łazienka		centralne ogrzewanie		wodociąg		łazienka		centralne ogrzewanie	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
ŁÓDZKIE	97,1	97,1	90,1	90,2	82,2	82,4	88,8	88,9	74,0	74,3	63,9	64,2
Gmina Kocierzew Południowy	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	85,6	85,7	71,5	71,6	60,5	60,7
Gmina i Miasto Drzewica	95,8	95,8	91,4	91,4	81,2	81,2	87,5	87,5	71,4	71,6	59,9	60,0
Gmina Opoczno	97,9	97,9	93,7	93,8	89,3	89,3	88,6	88,8	82,1	82,2	73,3	73,6
Miasto i Gmina Sulejów	95,8	95,8	85,8	85,9	75,1	75,3	89,8	90,0	77,8	78,1	70,9	71,4
Gmina Poddębice	98,6	98,6	95,2	95,2	90,5	90,6	87,5	87,7	69,7	70,1	50,8	51,3
Miasto Rawa Mazowiecka	97,1	97,1	94,8	94,9	87,1	87,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Miasto i Gmina Biała Rawska	94,4	94,7	87,6	88,2	77,1	78,2	80,1	80,2	73,3	73,4	57,9	58,1
Gmina Bolimów	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	88,4	88,4	71,4	71,6	56,3	56,5
Miasto Tomaszów Mazowiecki	95,4	95,4	89,0	89,0	82,4	82,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Gmina Rzeczyca	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	84,5	84,6	67,4	67,7	54,8	55,2
Miasto Zduńska Wola	97,6	97,8	91,7	91,7	84,9	85,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Gmina Zapolice	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	87,1	87,3	71,5	72,0	66,4	67,0
Gmina Miasto Ozorków	95,4	96,3	86,0	86,0	70,3	72,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Miasto Zgierz	97,0	97,0	89,8	89,9	80,7	80,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Miasto Piotrków Trybunalski	98,5	98,5	92,3	92,4	81,3	81,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Miasto Skierniewice	96,9	97,0	94,5	94,6	91,2	91,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: BDL, Mieszkania wyposażone w instalacje - w % ogółu mieszkań.

**ANALIZA LOKALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I MATERIAŁÓW
PRZEKAZANYCH PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDOWE**

GMINA OPOCZNO

Stan techniczny budynków w Gminie Opoczno został oszacowany na podstawie charakterystyki energetycznej zasobów mieszkaniowych:

- SM „NASZ DOM”:
 - Budynki podłączone są do sieci ciepłowniczej oraz dodatkowo większość wyposażonych jest w zawory termoregulacyjne oraz podzielniki kosztów;
 - Około 20% budynków jest ocieplonych, natomiast zdecydowana większość wymaga przeprowadzenia działań mających na celu ich energetyczną modernizację;
 - Na przełomie lat 2008-2013 dokonano termomodernizacji 5 budynków, przy czym proces ten jest kontynuowany, a jego zakończenie, zgodnie z przyjętymi założeniami, ma nastąpić najpóźniej do roku 2020.
- ZGM Sp. z o.o.:
 - Budynki ogrzewane są z zastosowaniem następujących paliw:
 - Węgla, drewna – budynku z ogrzewaniem piecowym.
 - Ekogroszku – budynku podłączone do 3 kotłowni lokalnych;
 - Oleju opałowego – budynki podłączone do 1 kotłowni.
 - Na przestrzeni lat 2008-2013 37 budynków poddanych zostało procesowi termomodernizacji, 2 budynki ocieplono, natomiast 31 wymaga podjęcia działań termomodernizacyjnych;
- Zgodnie z danymi Zakładu Energetyki Ciepłej Sp. z o.o.:
 - 175 budynków mieszkalnych podłączonych jest do sieci ciepłowniczej. Większość uzyskuje ciepło we własnym zakresie, wykorzystując głównie w tym celu nośnik energetyczny jakim jest węgiel kamienny, który charakteryzuje się jednym z większych wskaźników emisji CO₂. Rzadziej wykorzystywanym paliwem kopalnym jest olej opałowy oraz gaz.
- W przypadku obiektów użyteczności publicznej 31 budynków podłączonych zostało do sieci ciepłowniczej, natomiast w zakresie pozostałych planowane są działania mające na celu podwyższenie ich efektywności energetycznej⁶⁴.

Miasto Piotrków Trybunalski

Stan techniczny budynków będących własnością miasta szczegółowo opisany został w poniższej tabeli. W latach 2009-2014 rozebrano 30 budynków z uwagi na stan techniczny. W ogólnej liczbie budynków, 15 wyłączonych jest z użytkowania z uwagi na stan techniczny.

Tabela 203. Stan techniczny budynków

Wyposażenie	Liczba budynków szt.
Woda	289
Kanalizacja	289
Gaz	178
c.o.	14
c.w	15
Budynki bez instalacji wymienionych	5
Ogółem liczba budynków	295

Źródło: Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Piotrkowa Trybunalskiego na lata 2015-2020, s.3.

⁶⁴ Program Gospodarki Niskoemisyjnej Opoczno, s 84-86

Miasto Zduńska Wola

Wyposażenie lokali, wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Miasta w instalacje techniczne przedstawione zostały w poniższej tabeli. Z analizy danych wynika, że standard lokali nie jest zadowalający i powinien ulec poprawie. W instalację wodociągową wyposażonych jest 92% lokali, jednak 24 z nich nie posiada instalacji kanalizacyjnej. WC znajduje się tylko w 85,35% lokali, co oznacza, że lokatorzy 265 lokali korzystają z wc poza lokalem. Tylko 32,20% lokali wyposażonych jest w instalację centralnego ogrzewania. Ciepła woda użytkowa doprowadzona jest do niespełna 23% lokali. Bez urządzeń jest 141 lokali, co stanowi prawie 8% ogólnej liczby lokali, wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Miasta⁶⁵.

Tabela 204. Wyposażenie lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu

Wyszczególnienie	Lokale w budynkach komunalnych	Lokale w budynkach wspólnot mieszkaniowych	Ogółem lokale wchodzące w skład mieszkaniowego zasobu
Instalacja wodno-ciągowa	1029	640	1 669
Instalacja kanalizacyjna	1 005	640	1 645
WC	924	621	1 545
Łazienka	623	566	1 189
Centralne ogrzewanie	105	496	601
Ciepła woda użytkowa	15	399	414
Bez urządzeń	140	1	141

Źródło: Wieloletni Program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Zduńska Wola na lata 2014-2018, s. 4.

Miasto Zgierz

W skład mieszkaniowego zasobu Gminy wchodzi 2630 lokali mieszkalnych, o powierzchni 98 471,88 m², tj. 1 430 lokali socjalnych i 1 200 pozostałych lokali. Mieszkaniowy zasób gminy został oceniony jako stary, o złym stanie technicznym (15% budynków). W poniższej tabeli przedstawiono stan techniczny mieszkaniowego zasobu gminy na dzień 1 stycznia 2016 r.

Tabela 205. Stan techniczny mieszkaniowego zasobu gminy na 1 stycznia 2016 r.

Kryterium podziału budynku		W dobrym stanie technicznym	W dostatecznym stanie technicznym	W złym stanie technicznym
Wybudowane przed 1919 r.	Wspólnoty Mieszkaniowe	5	1	-
	Miasto Zgierz	56	119	14
Wybudowane w latach 1919-1945	Wspólnoty Mieszkaniowe	5	2	-
	Miasto Zgierz	33	48	4
Wybudowane po 1945 r.	Wspólnoty Mieszkaniowe	72	-	-
	Miasto Zgierz	10	5	2

⁶⁵ Wieloletni Program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Zduńska Wola na lata 2014-2018, s. 4

Źródło: Wieloletni Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Zgierz w latach 2016-2021, s. 3.

Wyposażenie budynków w instalacje techniczne ocenia się jako niewystarczające – 64% budynków posiada wyłącznie instalacje wodno-kanalizacyjną, a 10% zasobów pozbawionych jest jakichkolwiek instalacji. Wg stanu na styczeń 2016 r. stan budynków przedstawia się następująco:

- Budynki wyposażone w instalacje: centralnego ogrzewania, ciepłej wody użytkowej, gazową i wodno-kanalizacyjną – 44;
- Budynki wyposażone w instalacje: centralnego ogrzewania, ciepłej wody użytkowej i wodno-kanalizacyjną – 25;
- Budynki wyposażone w instalacje: centralnego ogrzewania, gazową i wodno-kanalizacyjną – 5;
- Budynki wyposażone w instalację wodno-kanalizacyjną – 242;
- Budynki wyposażone w instalację wodociągową – 15;
- Budynki wyposażone w instalacje: wodno-kanalizacyjną i gazową – 9;
- Budynki bez urządzeń – 36⁶⁶.

Gmina i Miasto Drzewica

Powołując się przygotowany Program Rewitalizacji, w latach 2010-2014 zwiększył się standard zasobów mieszkaniowych w mieście Drzewica. W roku 2014 w porównaniu do roku 2010 odnotowano:

- 20 mieszkań więcej posiadających dostęp do sieci wodociągowej;
- 20 mieszkań więcej posiadających ustęp spłukiwany;
- 21 mieszkań więcej wyposażonych w łazienkę;
- 21 mieszkań więcej z dostępem do centralnego ogrzewania⁶⁷.

Na obszarze wiejskim również odnotowano zwiększając się liczbę mieszkań, tj.:

- 43 mieszkań więcej posiadających do sieci;
- 43 mieszkania więcej posiadające ustęp spłukiwany;
- 44 mieszkania więcej wyposażone w łazienkę;
- 44 mieszkania więcej z dostępem do centralnego ogrzewania⁶⁸.

W poniższej tabeli przedstawiono wyposażenie w instalacje techniczno-sanitarne w Gminie i Mieście Drzewica z uwzględnieniem obszaru miejskiego i wiejskiego.

Tabela 206 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w Gminie i Mieście Drzewica

Instalacja		2010	2014
Wodociąg	Miasto	1 271	1 291
	Obszar wiejski	1 778	1 801
Ustęp spłukiwany	Miasto	1 248	1 268
	Obszar wiejski	1 543	1 566
Łazienka	Miasto	1 211	1 232
	Obszar wiejski	1 448	1 471
Centralne ogrzewanie	Miasto	1 073	1 094
	Obszar wiejski	1 210	1 233

Źródło: Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Drzewica na lata 2016-2022, s. 67.

⁶⁶ Wieloletni Program Gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Zgierz w latach 2016-2021, s. 4.

⁶⁷ Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Drzewica na lata 2016-2022, s. 67.

⁶⁸ Program Rewitalizacji Gminy i Miasta Drzewica na lata 2016-2022, s. 68

Gmina Bolimów

W gminie Bolimów zwiększa się liczba mieszkań (1375 w roku 2013), a efektem tego zjawiska jest większa przeciętna powierzchnia użytkowa (84,9 m² dla 1 mieszkańca). W poniższej tabeli dodatkowo przedstawiono liczbę mieszkań wyposażonych w urządzenia techniczno-sanitarne.

Tabela 207. Liczb mieszkań wyposażonych w urządzenia techniczno-sanitarne

Urządzenia techniczno-sanitarne	Rok 2013
Wodociąg	1215
Ustęp splukiwany	1051
Łazienka	981
CO ₂	771

Źródło: Program Gospodarki Niskoemisyjnej, s. 41.

Gmina Miasto Ozorków

W 2015 roku 96,31% mieszkań na terenie miasta wyposażonych było w wodociągi, 86,04% w łazienkę, a 71,96% w centralne ogrzewanie. Do tego 86,04% posiada łazienkę.

Tabela 208. Wyposażenie w instalacje mieszkań - Ozorków

Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	7501	7793
Ustęp splukiwany	7155	
Łazienka	6705	
Centralne ogrzewanie	5608	
Gaz sieciowy	187	

Źródło: BDL GUS.

W poniższej tabeli przedstawiono również szczegółowe zestawienie dotyczące wyposażenia budynków będących własnością gminy.

Tabela 209. Wyposażenie budynków w instalację techniczną - budynki mieszkalne i użytkowe będące własnością miasta

Wyszczególnienie	Zasób komunalny	Wspólnoty mieszkaniowe
Budynki wyposażone w instalacje co, cw, wod-kan.	1	1
Budynki wyposażone w instalacje co, wod-kan.	8, w tym 4 użytkowe	12
Budynki wyposażone w instalacje wodociągową i kanalizację miejską	126, w tym 5 użytkowych	9
Budynki wyposażone w instalacje wodociągową i kanalizację lokalną (szamba)	1	-
Budynki wyposażone w instalację wodociągową	6	-
Budynki bez instalacji technicznej	2	-
RAZEM	144 w tym 9 użytkowych	22

Źródło: Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Ozorków na lata 2017-2021.

Czynnikami, które mają istotny wpływ na stan techniczny budynków są m.in. wiek budynku, rodzaj zabudowy, rodzaj konstrukcji, warunki gruntowe, sposób utrzymania budynku czy sposób jego użytkowania przez mieszkańców. Ogółem zasoby mieszkaniowe, będące własnością gminy, ocenione zostały jako stare, jednak w dostatecznym stanie technicznym. W dobrym stanie pozostają przede wszystkim budynki wspólnot mieszkaniowych z udziałem gminy, gdzie co najmniej połowa środków na ich utrzymanie to środki wnoszone przez właścicieli, lokatorów itd. W złym stanie technicznym są budynki wybudowane przed rokiem 1919. Dokładne wyszczególnienie zawiera poniższa tabela.

Tabela 210. Stan techniczny budynków

Wyszczególnienie	Liczba budynków zasobu mieszkaniowego (bez wspólnot mieszkaniowych)	Liczba budynków wspólnot mieszkaniowych
Wybudowane przed 1919 r, w tym:	101	1
• W dobrym stanie technicznym	15	-
• W dostatecznym stanie technicznym	79	1
• W złym stanie technicznym	7	-
Wybudowane w latach 1919-1945, w tym:	31	4
• W dobrym stanie technicznym	6	-
• W dostatecznym stanie technicznym	24	4
• W złym stanie technicznym	1	-
Wybudowane po 1945 r., w tym:	3	17
• W dobrym stanie technicznym	-	16
• W dostatecznym stanie technicznym	3	1
• W złym stanie technicznym	-	-

Źródło: Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Ozorków na lata 2017-2021.

Gmina Poddębice

W gminie Poddębice, w sektorze budownictwa publicznego, zarówno w roku 2010, jak i 2015 wśród paliw wykorzystywanych do ogrzewania budynków największą rolę odgrywał gaz ziemny i olej opałowy. Drugim z kolei, najczęściej stosowanym nośnikiem był węgiel i ekogroszek. W przypadku budownictwa mieszkalnego głównym źródłem ogrzewania budynków jest węgiel. Następnie najczęściej stosowanym nośnikiem energii cieplnej było drewno oraz gaz ziemny, a sporadycznie mieszkańcy gminy wykorzystywali do ogrzewania gospodarstw domowych ekogroszek, olej opałowy, biomasę, gaz ciekły (propan-butan) oraz instalacje OZE (kolektory słoneczne i pompy ciepła). Najczęstszym nośnikiem w przemyśle, budownictwie, handlu i usługach jest natomiast gaz ziemny, a następnie olej opałowy, węgiel i energia elektryczna.

Ponad 80% mieszkań na terenie gminy ma przyłączenie do wodociągów oraz posiada ustęp spłukiwany i łazienkę. Nieco mniej korzysta z centralnego ogrzewania, zaś jedynie 10% z gazu sieciowego.

Tabela 211. Wyposażenie mieszkań w instalacje - Poddębice

Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	5322	5699
Ustęp spłukiwany	5021	
Łazienka	4746	
Centralne ogrzewanie	4098	
Gaz sieciowy	588	

Źródło: BDL GUS.

W przypadku lokali pozostających własnością gminy jedynie 26 z nich posiada pełne wyposażenie w urządzenia sanitarne i instalacje techniczne. Szczegółowe zestawienie zawiera poniższa tabela.

Tabela 212. Wyposażenie mieszkań należących do gminy w instalacje - Poddębice

	w+k+wc+l +co+cw	w+k+wc+l +co	w+k+wc+l	w+k+wc	w+k	w
Wybudowane po 1973	22	66	-	-	-	-
Wybudowane w latach 1945-1973	4	117	22	12	2	-
Wybudowane przed 1945	-	7	21	18	13	5
SUMA	26	183	29	13	20	5

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Poddębice.

Stan techniczny budynków będących w posiadaniu gminy jest zróżnicowany: 211 został oceniony jako dobry, 42 jako dostateczny, natomiast 36 jako zły.

Gmina Rzeszyca

Na obszarze gminy nie funkcjonuje scentralizowany system ciepłowniczy. Zaspokajanie potrzeb ciepłych odbiorców odbywa się głównie w oparciu o:

- Lokalne kotłownie opalane węglem, olejem opałowym, gazem;
- Kotłownie zlokalizowane na terenie zakładów produkcyjnych (węglowe, gazowe, olejowe, opalane biomasą);
- Indywidualne źródła i urządzenia grzewcze na paliwa stałe (węgiel, drewno, odpady drzewne).

Odbiorcy zasilani z indywidualnych źródeł stanowią największą grupę odbiorców energii cieplnej. Szacuje się, że w grupie tej struktura wykorzystywanych nośników przedstawia się następująco:

- 85% - drewno,
- 15% - węgiel.

Stosunkowo wysoki odsetek mieszkań jest wyposażony w instalacje techniczno-sanitarne: ponad 80% w wodociągi, 70% w ustęp spłukiwany, 67% w łazienkę. Jedynie niewiele ponad połowę mieszkań posiada centralne ogrzewanie.

Tabela 213. Liczba mieszkań z instalacjami techniczno-sanitarnymi

Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	1185	1404
Ustęp spłukiwany	996	
Łazienka	944	
Centralne ogrzewanie	766	
Gaz sieciowy	0	

Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Rzeczyca na lata 2016-2020.

Gmina Zapolice

Według dostępnych danych największe zużycie paliw opałowych do ogrzewania budynków na terenie gminy przypada na węgiel (blisko 92,68% wszystkich budynków jest w ten sposób ogrzewanych). Zdecydowanie rzadziej wykorzystywane są: olej opałowy, biomasa, gaz i energia elektryczna.

Tabela 214. Zużycie paliw opałowych

Wyszczególnienie	%	Emisja Mg CO ₂
Biomasa	1,83	-
Gaz	1,22	80,30
Węgiel	92,68	10674,78
En. elektryczna	0,61	162,03
Olej opałowy	3,66	331,22
SUMA	100,00	11248,32

Źródło: Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Zapolice.

Do infrastruktury technicznej w postaci wodociągu podłączony jest znaczny odsetek budynków mieszkalnych na terenie gminy – 98,4%. Odwrotna sytuacja ma miejsce w przypadku kanalizacji – jedynie 18,1% z ogółu budynków mieszkalnych.

W przypadku mieszkań dane kształtują się nieco lepiej: 87% jest podłączonych do sieci wodociągowej, 80% posiada ustęp spłukiwany, a 71% łazienkę. W przypadku centralnego ogrzewania ma do niego dostęp 67% mieszkań.

Tabela 215. Wyposażenie w instalacje techniczne- Zapolice

Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	1470	1683
Ustęp spłukiwany	1343	
Łazienka	1211	
Centralne ogrzewanie	1128	
Gaz sieciowy	b.d.	

Źródło: BDL GUS.

Stan techniczny mieszkań będących własnością gminy w zdecydowanej większości określany jest jako zły (8 na 10 w stanie złym i 2 na 10 w stanie dobrym). Lokale wchodzące w skład gminnego zasobu mieszkaniowego mieszczą się w budynkach, które pochodzą z dawnego Państwowego Funduszu Ziemi lub stanowiły mienie byłych szkół podstawowych a z mocy prawa stały się własnością gminy. Większość z nich wymaga gruntownych remontów. W latach 2016-2020 przeprowadzane będą jednak jedynie bieżące naprawy i remonty⁶⁹.

⁶⁹ Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy Zapolice na lata 2016-2020.

Miasto i Gmina Biała Rawska

Budynki użyteczności publicznej, będące własnością gminy, podłączone są do różnych źródeł ciepła. Najpopularniejszymi nośnikami są: ciepło sieciowe oraz olej opałowy (wykorzystywany w 6 na 16 budynków). Udział pozostałych nośników jest niewielki – pozostałe budynki ogrzewane są węglem kamiennym, biomasą (drewnem) oraz energią elektryczną. Zużycie energii oraz emisja CO₂ w sektorze mieszkalnictwa stanowi odpowiednio 17% i 16% ogółu. Głównym problemem jest spalanie przede wszystkim paliw stałych (głównie węgla) w domach jednorodzinnych.

W poniższej tabeli przedstawiono wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne. Ponad 80% z nich posiada dostęp do wodociągów i ustępu spłukiwanego, jedynie nieco mniej do łazienki. W przypadku centralnego ogrzewania podłączonych jest do sieci 64,28% mieszkań. Najniższy odsetek odnotowano w przypadku sieci gazowej – jedynie 0,62%.

Tabela 216 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne-Biała Rawska

Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	3279	3872
Ustęp spłukiwany	3127	
Łazienka	3020	
Centralne ogrzewanie	2489	
Gaz sieciowy	24	

Źródło: BDL GUS.

Warto zaznaczyć, że stan techniczny budynków jest zróżnicowany. W przypadku obiektów będących własnością gminy 25 (na 36) wymaga podjęcia remontów.

Miasto i Gmina Sulejów

Stan techniczny budynków na terenie gminy pozostaje w zróżnicowanym stanie. Zdecydowana większość z nich ogrzewana jest za pomocą indywidualnych kotłów węglowych, olejowych i gazowych. Przygotowanie ciepłej wody odbywa się za pomocą instalacji elektrycznych, gazowych, indywidualnych podgrzewaczy wody oraz bojlerów elektrycznych (dotyczy to zarówno budynków użyteczności publicznej, sektora komunalnego, budynków mieszkalnych i sektora budynków usługowo-użytkowych).

W przypadku wyposażenia obiektów w media zaznaczyć należy, że poniższe dane dotyczą tylko budynków mieszkalnych (ze względu na brak danych dla pozostałych sektorów). W obrębie gminy odnotowano w 2015 roku 5407 mieszkań, z czego dostęp do wodociągów posiadało 92,31% z nich, do ustępu spłukiwanego 85,74%. Ponadto 81,25% było wyposażonych w łazienkę, 72,94% w centralne ogrzewanie, a 14,70% w gaz sieciowy.

Tabela 217. Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne-Sulejów

Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	4991	5407
Ustęp spłukiwany	4636	
Łazienka	4393	
Centralne ogrzewanie	3944	
Gaz sieciowy	795	

Źródło: BDL GUS.

Miasto Tomaszów Mazowiecki

W budynkach mieszkalnych na terenie miasta w celach grzewczych najczęściej wykorzystuje się węgiel w połączeniu z drewnem. Pozostałe paliwa (gaz, olej opałowy, energia elektryczna) stanowią znikomy procent. W przypadku obiektów użyteczności publicznej budynki te najczęściej ogrzewane są ciepłem z miejskiej sieci ciepłowniczej oraz gazem (gazem ziemnym oraz dwa budynki propanem - butanem). Pozostałe wykorzystywane paliwa to węgiel, olej opałowy oraz energia elektryczna. Widać różnicę w wykorzystywanych źródłach ciepła pomiędzy budownictwem jednorodzinnym, a placówkami użyteczności publicznej. Częściej w kotłowniach w domach jednorodzinnych wykorzystywany jest węgiel oraz drewno i biomasa (zazwyczaj wykorzystywane razem z węglem). Placówki w większości wykorzystują ciepło sieciowe.

W przypadku wyposażenia obiektów w media posłużono się ogólnodostępnymi danymi dotyczącymi mieszkań. Ponad 90% z nich posiada przyłączenie do wodociągów i ustęp spłukiwany. Nieco mniej wyposażonych jest w łazienkę i centralne ogrzewanie. Gaz sieciowy podłączony jest natomiast jedynie do 14,70% z ogółu mieszkań.

Tabela 218. Wyposażenie w media mieszkań - Tomaszów Mazowiecki

Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	25488	26721
Ustęp spłukiwany	24884	
Łazienka	23785	
Centralne ogrzewanie	22021	
Gaz sieciowy	17249	

Źródło: BDL GUS.

Analizie poddano również stan budynków należących do gminy. Wysoki odsetek z ogółu posiada podłączenie do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Ponad 80% budynków jest wyposażonych w mieszane źródło grzewcze, do tego 15% posiada podłączenie do miejskiej instalacji ciepłej. Warto dodać, że stan techniczny budynków będących własnością gminy jest zróżnicowany. Według stanu na 2013 rok 10 z nich kwalifikuje się do kapitalnego remontu, a 20 do wyburzenia.

Tabela 219. Charakterystyka zasobu mieszkaniowego pozostającego własnością gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki

Opis	Odsetek budynków
Podłączenie do sieci wodociągowej	98,75%
Ujęcie wody ze studni wierconych	1,25%
Podłączenie do instalacji kanalizacyjnej	81,34%
Odprowadzanie ścieków do szamb	17,01%
Podłączenie do miejskiej instalacji ciepłej	15,42%
Podłączenie do sieci ciepłej wody miejskiej	7,99%
Wyposażenie w mieszane źródło grzewcze	84,58%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wieloletniego Programu Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki na lata 2014-2018.

Miasto Rawa Mazowiecka

Głównym źródłem ciepła w sektorze mieszkalnym w mieście są kotły opalane węglem oraz ogrzewanie gazowe sieciowe. Na terenie jednostki raczej nie stosuje się indywidualnych kotłowni domowych opalanych wyłącznie biomasą. Biomasa – głównie w postaci drewna, czy pelet stanowi dodatkowe paliwo w kotłowniach węglowych. Pozostałe rodzaje ogrzewania praktycznie nie występują na terenie gminy. Niecałe 6% budynków mieszkaniowych ogrzewanych jest za pomocą kotłów na ekogroszek, a 1,5% kotłów na olej opałowy. Ogrzewanie na gaz płynny występuje sporadycznie, jednak wykorzystywane jest czasem jako paliwo do przygotowywania posiłków.

Głównym źródłem ogrzewania budynków użyteczności publicznej jest natomiast niskoemisyjne źródło ciepła, jakim jest gaz ziemny. Większość budynków użyteczności publicznej na terenie miasta Rawa Mazowiecka ogrzewana jest za pomocą gazu ziemnego. W przypadku budynków usługowych głównym źródłem ciepła jest miał, a następnie gaz ziemny, olej opałowy, ekogroszek i węgiel kamienny.

Stan techniczny budynków i ich wyposażenie w instalacje z roku na rok ulegają poprawie. W 2015 roku ponad 90% mieszkań było podłączonych do wodociągów oraz posiadało ustęp spłukiwany i łazienkę. Niewiele mniej lokali posiada centralne ogrzewanie, a ponad połowa przyłączenie do gazu sieciowego.

Tabela 220. Wyposażenie mieszkań w instalacje - Rawa Mazowiecka

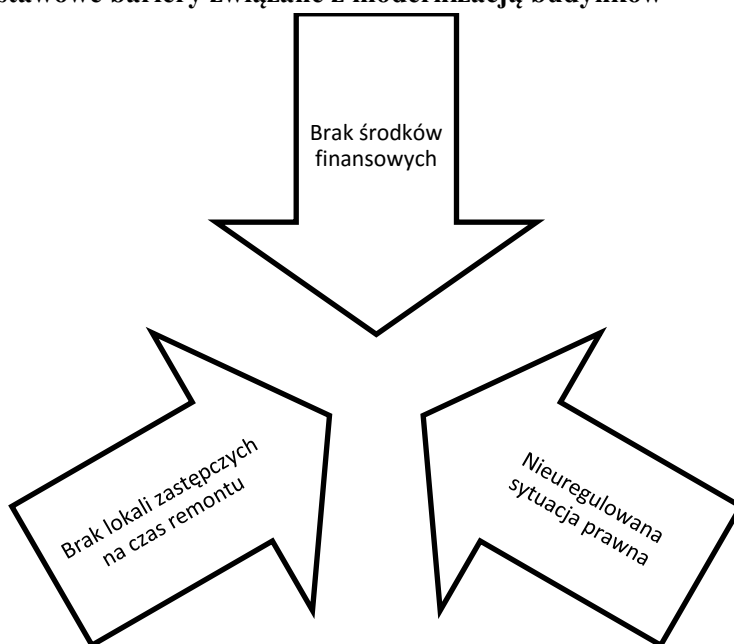
Instalacje techniczno-sanitarne	Liczba mieszkań podłączonych do sieci	Ogólna liczba mieszkań
Wodociągi	6158	6341
Ustęp spłukiwany	6140	
Łazienka	6016	
Centralne ogrzewanie	5560	
Gaz sieciowy	4400	

Źródło: BDL GUS.

WYNIKI BADAŃ

W wyniku wywiadów pogłębionych, przedstawiciele gmin wskazali, że stan techniczny bardzo dużej liczby budynków wymaga remontu. Jednocześnie jest to utrudnione ze względu na dwie podstawowe bariery: środki finansowe oraz nieuregulowaną sytuację prawną. W przypadku spółdzielni mieszkaniowych występują liczne przypadki zadłużeń czynszowych lokatorów, co powoduje brak środków spółdzielni na przeprowadzenie prac remontowych. Jednocześnie gmina nie może prowadzić prac remontowych w budynkach prywatnych. W przypadku części obiektów, które posiadają wysoki potencjał brakuje działań w zakresie przejęcia danego obiektu od właściciela prywatnego na rzecz gminy. W większości przypadków właściciel nie ma wystarczających środków i możliwości do utrzymania dobrego stanu takiego budynku.

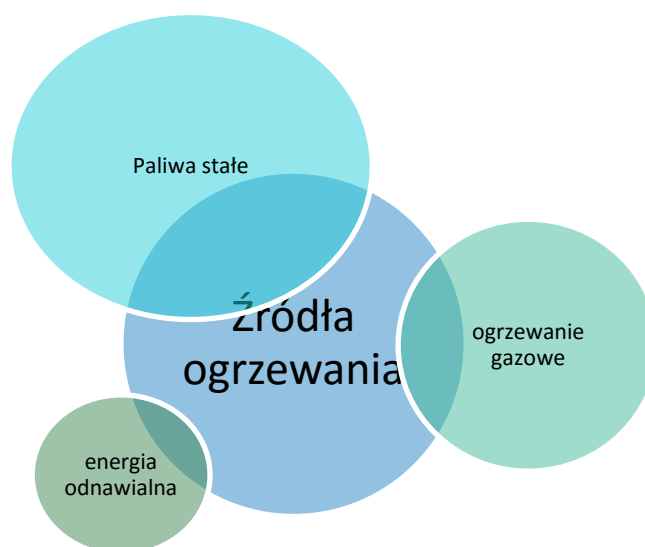
Rysunek 45. Podstawowe bariery związane z modernizacją budynków

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

W kontekście wyposażenia budynków w media potrzeby poszczególnych gmin są bardzo zróżnicowane. Do najważniejszych deficytów szczególnie na terenach wiejskich, ale także w części miast należy brak kanalizacji oraz sieci gazowej. Respondenci wskazują, że nie występują deficyty w zakresie instalacji wodociągowej. Znaczącym problemem jest przewaga lokali ogrzewanych węglem. Wynika to z braków w infrastrukturze gazowej. Jednocześnie na terenie części gmin wprowadzono już rozwiązania z zakresu odnawialnych źródeł energii, ale nadal jest to niewielki zakres interwencji w stosunku do potrzeb.

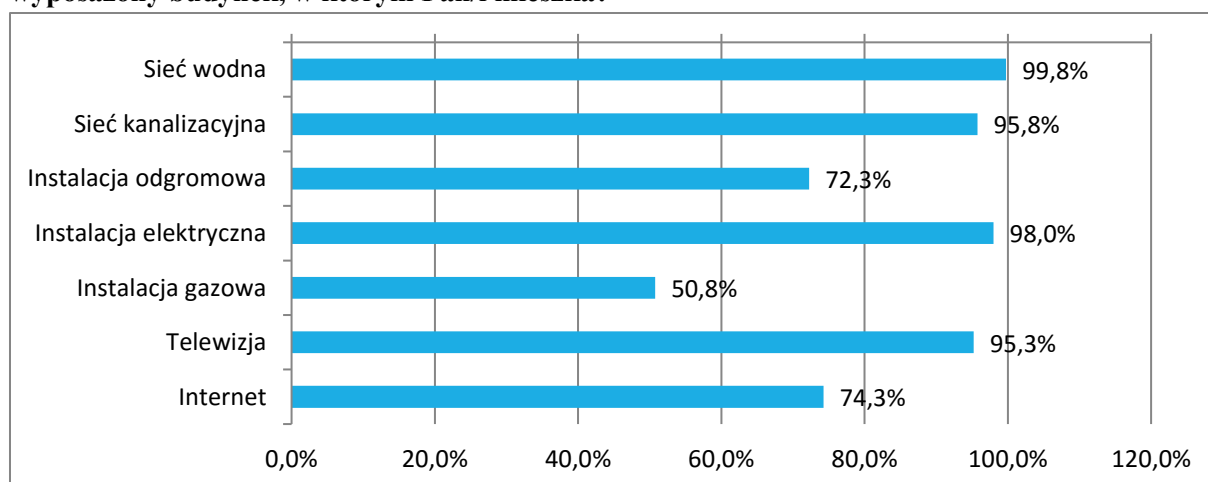
Rysunek 46. Źródła ogrzewania według powszechności stosowania

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IDI.

Zdecydowaną większość nieruchomości wyposażona jest w sieć wodną (99,8%), instalację elektryczną (98%) oraz sieć kanalizacyjną (95,8%). Respondenci, którzy mieszkają w lokalach, które nie są do nich przyłączone wskazywali, iż planowane są inwestycje w tym zakresie. Bardzo popularny jest dostęp do telewizji, którym dysponuje 95,3% ankietowanych. Dostęp do Internetu posiada 74,3% uczestników badania. W związku z tym, że dostęp do sieci odgrywa coraz większe znaczenie w poszczególnych obszarach życia (np. przy poszukiwaniu pracy), konieczne jest kontynuowanie inwestycji mających na celu walkę z wykluczeniem cyfrowym. Blisko 3 na 10 budynków nie posiada instalacji odgromowej. Należy zachęcać mieszkańców do inwestowania w nią, aby chronić nieruchomości przed skutkami uderzeń piorunów. Do instalacji gazowej podłączony jest co drugi budynek. W związku z tym należy zadbać o realizację kampanii informacyjnych na temat tego, w jaki sposób można zminimalizować ryzyko wybuchu gazu.

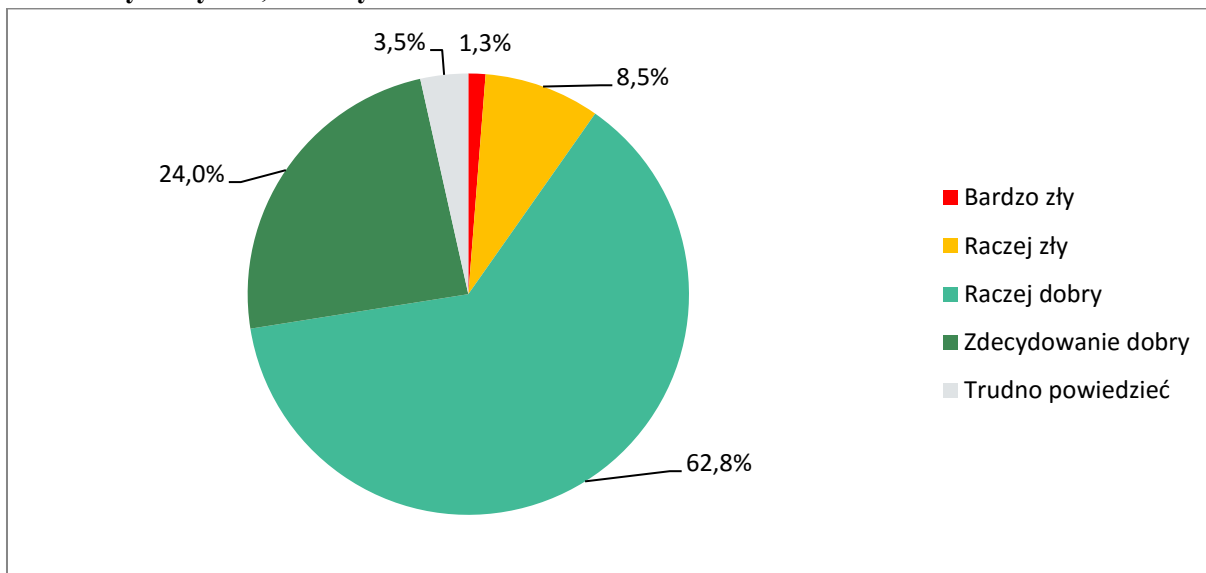
Rysunek 47. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „W które media jest wyposażony budynek, w którym Pan/i mieszka?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

86,8% uczestników badania PAPI oceniło stan zamieszkiwanych budynków pozytywnie (w tym 24% zdecydowanie dobrze, zaś 62,8% raczej dobrze). Przeciwnego zdania było 9,8% ankietowanych. Do głównych przyczyn braku inwestycji remontowych służących poprawie stanu nieruchomości zaliczyli brak funduszy oraz trudności w osiągnięciu porozumienia pomiędzy członkami spółdzielni/wspólnoty mieszkaniowej.

Rysunek 48. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak Pan/i ocenia stan techniczny budynku, w którym Pan/i mieszka?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jaki jest zasięg oddziaływania dotychczas realizowanych działań rewitalizacyjnych?

Na dzień sporządzenia niniejszego raportu nie były zrealizowane żadne z planowanych działań rewitalizacyjnych. Należy jednak podkreślić, że raport dotyczy perspektywy finansowej 2014-2020. Co więcej, pierwszy Program Rewitalizacji został pozytywnie zweryfikowany przez Instytucję Zarządzającą Regionalnym Programem Operacyjnym dopiero 2 listopada 2016 r. Nie pozwala to zatem na ocenę zasięgu oddziaływania realizowanych działań rewitalizacyjnych.

Na potrzeby dokumentu, przeanalizowano jednak projekty zrealizowane od 2014 r., które mogą wpisywać się w rewitalizację. Powołując się na mapę dotacji, w analizowanych jednostkach, przeprowadzono 43 projekty i przedsięwzięcia, które mogą rozwiązać zdiagnozowane problemy także na obszarach rewitalizacji. Łączna kwota wszystkich projektów wyniosła 78 327 875,36 zł. W ramach projektów zrealizowano zarówno działania infrastrukturalne, jak i tzw. miękkie. Świadczy to o dużym potencjale i zainteresowaniu tego typu działaniami. Zaleca się porównanie wyników w roku 2020, co pozwoli na ocenę zasięgu i intensywności wsparcia oddziaływania dotychczas realizowanych działań rewitalizacyjnych.

Tabela 221. Zasięg oddziaływania dotychczas realizowanych działań rewitalizacyjnych

Perspektywa finansowa 2014-2020	Liczba projektów	Kwota projektów	Tytuły projektów
Gmina Opoczno	2	1 856 312,40	➤ Platforma open Opoczno ➤ W rodzinie siła
Miasto Skierniewice	5	8 342 054,48	➤ Aktywizacja osób po 29. roku życia ➤ Podniesienie atrakcyjności gospodarczej Miasta Skierniewice (uzbrojenie terenu inwestycyjnego) ➤ Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy ➤ Zawód to podstawa ➤ Nauka gwarancją lepszej przyszłości
Miasto Piotrków Trybunalski	7	9 918 023,10	➤ Dobra praktyka Twoją inwestycją w przyszłość ➤ Aktywizacja osób młodych ➤ Na Zdrowie ➤ Realizacja działań profilaktycznych w kierunku wczesnego wykrywania nowotworu jelita grubego ➤ Podniesienie jakości kształcenia zawodowego w Szkołach TEB Edukacja w Piotrkowie Trybunalskim i Bełchatowie ➤ "Dojrzały przedsiębiorca" ➤ Aktywni rodzice, szczęśliwe dzieci - klub dziecięcy w Piotrkowie Trybunalskim
Miasto Zduńska Wola	7	30 701 845,20	➤ Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy ➤ Rewaloryzacja parku miejskiego ➤ Rozwój e-usług publicznych ➤ Szansa dla uczniów i nauczycieli Zespołu Szkół nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi ➤ Zduńska Wola aktywuje - promocja gospodarcza regionu ➤ Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z Publicznego Gimnazjum nr 5 w Zduńskiej Woli ➤ Strategia rozwoju kompetencji
Miasto Zgierz	5	9 049 818,50	➤ Zgierskie szkoły inkubatorem cyfrowych kompetencji uczniów przydatnych w "zawodach przyszłości" ➤ W rodzinie ➤ "Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy"

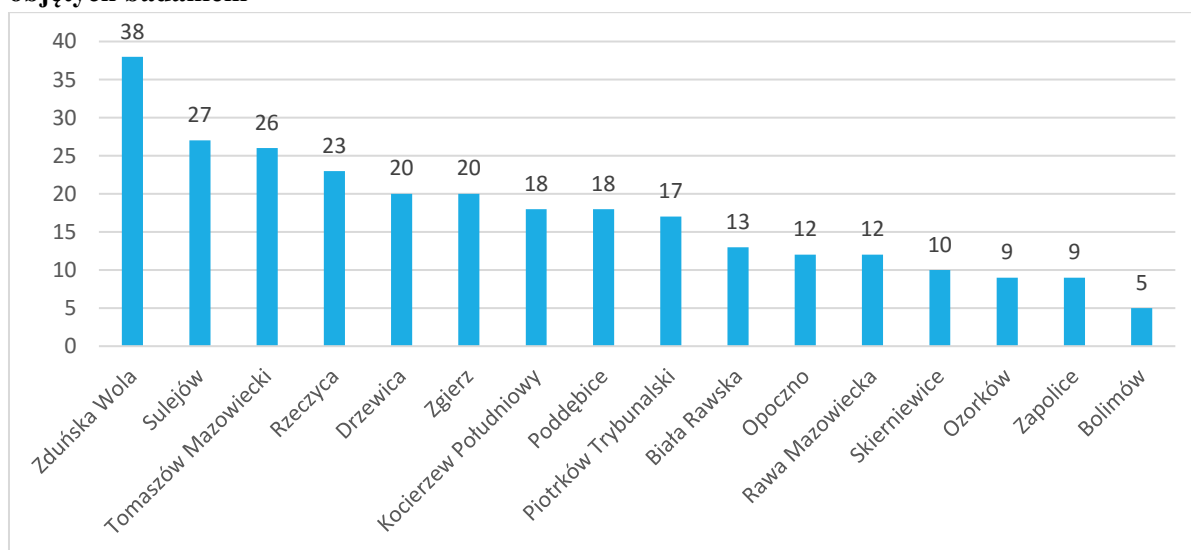
Perspektywa finansowa 2014-2020	Liczba projektów	Kwota projektów	Tytuły projektów
			➤ Aktywizacja osób po 29. roku życia pozostających bez pracy ➤ Rodzina
Gmina i Miasto Drzewica	1	2 369 999,37	➤ Termomodernizacja i remont budynku urzędu gminy i miasta w Drzewicy
Gmina Bolimów	0	0,00	-
Gmina Kocierzew Południowy	2	533 926,96	➤ "Edu + - podniesienie standardów nauczania w Publicznym Gimnazjum w Łaguszewie" ➤ Inwestycja w sukces - podniesienie standardów nauczania w Szkole Podstawowej w Kocierzewie Południowym
Gmina Miasto Ozorków	5	4 777 778,03	➤ Kompleksowa termomodernizacja budynków użyteczności publicznej Miasta Ozorków ➤ Klub dziecięcy „Niedźwiadek” – szansą aktywizacji zawodowej rodziców dzieci do lat 3 z Ozorkowa ➤ Na tropie naukowych przygód - program poprawy jakości kształcenia w Szkole Podstawowej nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi w Ozorkowie ➤ Laboratorium kompetencji w Gimnazjum w Modlnej ➤ Mała Akademia Przedszkolaka
Gmina Poddębice	1	2 310 947,09	➤ Budowa teleinformatycznego systemu e-usług publicznych w gminie Poddębice
Gmina Rzeczyca	0	0,00	-
Gmina Zapolice	0	0,00	-
Miasto i Gmina Biała Rawska	5	6 901 284,87	➤ Biała rawska-centrum aktywnej turystyki rodzinnej w Dolinie Rawki ➤ Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej ➤ Równe szanse ➤ Poprawa jakości edukacji SP w Białej Rawskiej

Perspektywa finansowa 2014-2020	Liczba projektów	Kwota projektów	Tytuły projektów
			➤ Przebudowa ośrodka zdrowia w Dańkowie wraz z termomodernizacją
Miasto i Gmina Sulejów	2	1 433 321,03	➤ Uczę się i nauczam - wsparcie uczniów i nauczycieli szkół publicznych ➤ Aktywni zawodowo – kompleksowe wsparcie osób sprawujących opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 poprzez zapewnienie opieki w nowoutworzonym żłobku na terenie gminy Sulejów oraz podniesienie kompetencji i umiejętności.
Miasto Tomaszów Mazowiecki	0	0,00	-
Miasto Rawa Mazowiecka	1	132 564,33	Rozwój usług wspierania rodziny na terenie Miasta Rawa Mazowiecka
SUMA	43	78 327 875,36	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.mapadotacji.pl

Dla lepszego zobrazowania sytuacji, na poniższym rysunku i zestawieniu przedstawione zostały wszystkie planowane do realizacji zadania wynikające ze sporządzonych programów rewitalizacji (dot. gmin objętych badaniem). Zaplanowanych zostało 277 projektów, spośród których największa liczba przypada na Zduńską Wolę (38 projektów). Na drugim miejscu pod względem liczebności projektów znalazł się Sulejów (27 projektów), a dalej Tomaszów Mazowiecki (26). Najniższa liczba planowanych projektów przypada na gminę Bolimów (5 projektów).

Rysunek 49. Przedsięwzięcia planowane do realizacji w ramach programów rewitalizacji gmin objętych badaniem

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.

Szczegółowy wykaz projektów i planowanych przedsięwzięć znajduje się w załączniku 3. do raportu. Należy jednak podkreślić, że ze względu na społeczny charakter programów rewitalizacji, szczególny nacisk został położony na realizację tzw. działań miękkich. Poza tym, w ramach programów realizacji planuje się:

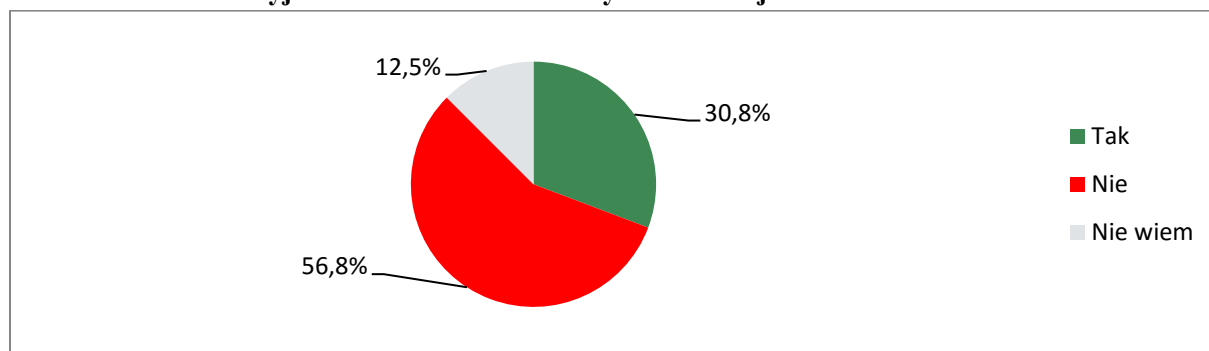
- Rewitalizacja przestrzeni historycznych;
- Rozwój turystyki kulturowej;
- Remonty i renowacje zabytków;
- Organizacja cyklicznych akcji/ imprez/ spotkań prozdrowotnych, kulturowych, integracyjnych;
- Organizacja szkoleń i kursów dla osób bezrobotnych/ potrzebujących;
- Organizacja zajęć i warsztatów dla dzieci, młodzieży, seniorów, osób z niepełnosprawnościami;
- Przebudowa dróg gminnych i tworzenie ciągów komunikacyjnych z infrastrukturą towarzyszącą;
- Termomodernizacja budynków użyteczności publicznych;
- Budowa ścieżek rowerowych;
- Zagospodarowanie zaniedbanych terenów i przestrzeni;
- Budowa systemów teleinformatycznych;
- Rozbudowa parkingów;
- Opracowanie systemu promocji gospodarczej;
- Szkolenia i ułatwienia dla podmiotów gospodarczych.

WYNIKI BADAŃ

Przedstawiciele większości gmin wskazali, że do tej pory jeszcze nie prowadzili działań rewitalizacyjnych. Obecnie w większości przypadków złożono pierwsze wnioski i obecnie gminy oczekują na odpowiedź. Zasięg oddziaływania działań planowanych to przede wszystkim obszary centrum.

Trzech na dziesięciu uczestników badania PAPI kojarzy jakiegokolwiek działania rewitalizacyjne przeprowadzone w miejscu ich zamieszkania. W związku z tym, że jest to odsetek dość niewielki, zalecane jest położenie większego nacisku na promowanie realizowanych działań rewitalizacyjnych, zwłaszcza przy wykorzystaniu portali społecznościowych.

Rysunek 50. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy kojarzy Pan/i jakieś działania rewitalizacyjne zrealizowane w okolicy Pana/i miejsca zamieszkania?”

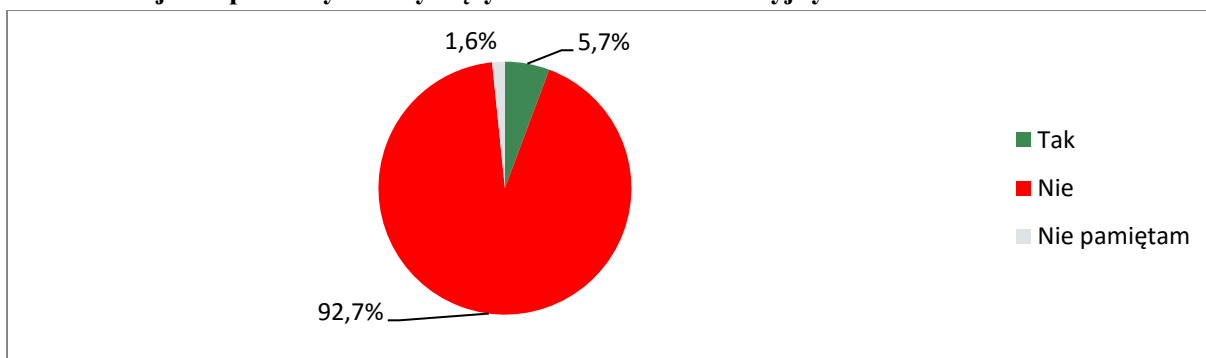

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Uczestnicy badania PAPI, którzy kojarzą działania rewitalizacyjne zrealizowane w ich okolicy zostali zapytani o to, czy uczestniczyli w konsultacjach społecznych dotyczących tego zagadnienia. Odpowiedzi pozytywnej udzieliło jedynie 5,7% respondentów. Fakt ten należy ocenić negatywnie, gdyż

uwzględnienie przy planowaniu działań rewitalizacyjnych opinii niewielkiej liczby mieszkańców może doprowadzić do nieprawidłowego wybrania zakresu inwestycji do realizacji. W związku z tym przed realizacją działań rewitalizacyjnych należy zebrać opinie mieszkańców, wykorzystując do tego jak najwięcej metod badawczych (np. ankiety telefoniczne, internetowe, wywiady twarzą w twarz, samodzielne wypełnianie wydrukowanych kwestionariuszy), jak również zadbać o skuteczne poinformowanie mieszkańców o fakcie przeprowadzania konsultacji – warto w ten proces zaangażować popularne portale lokalne, jak również wykorzystać do działań promocyjnych portale społecznościowe.

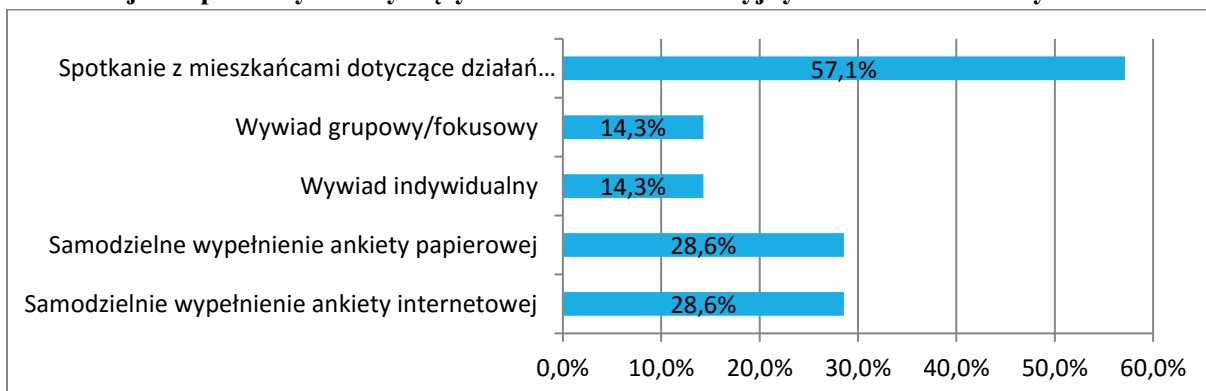
Rysunek 51. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy uczestniczyła Pan/i w konsultacjach społecznych dotyczących działań rewitalizacyjnych?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Respondenci badania PAPI, którzy wzięli udział w konsultacjach społecznych, najczęściej brali udział w spotkaniach z mieszkańcami (57,1% wskazań). Nieco ponad ¼ z nich wypełniała samodzielnie ankiety internetowe oraz papierowe, natomiast po 14,3% ankietowanych wzięło udział w wywiadach indywidualnych oraz grupowych.

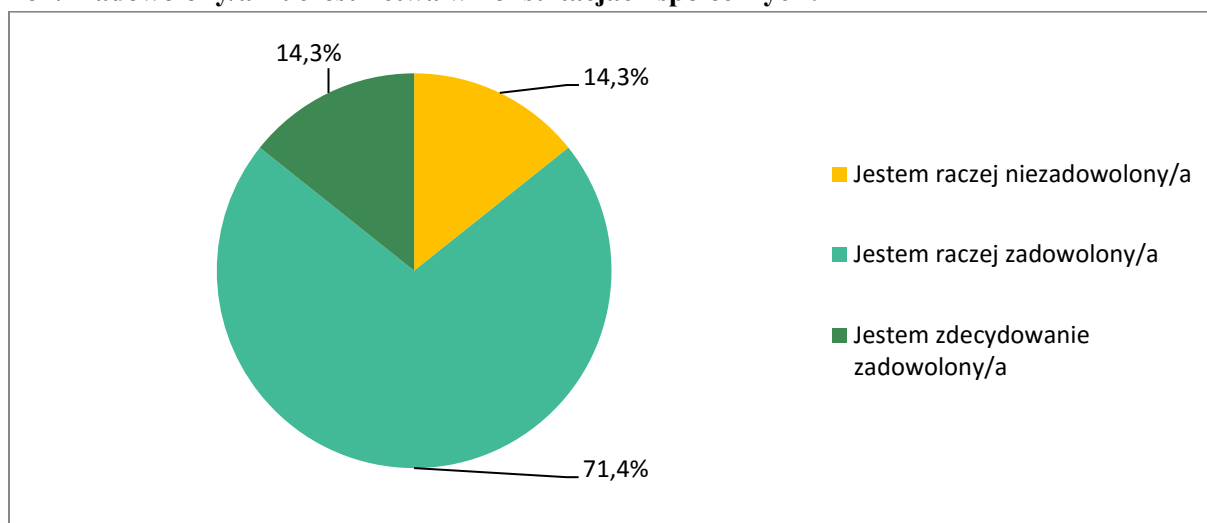
Rysunek 52. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „W jakiego rodzaju konsultacjach społecznych dotyczących działań rewitalizacyjnych Pan/i uczestniczyła?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Respondenci badania PAPI, którzy brali udział w konsultacjach społecznych dotyczących rewitalizacji, zostali poproszeni o ocenienie swojego zadowolenia z partycypacji w nich. 85,7% ankietowanych wyraziło się w tej kwestii pozytywnie, jedynie 14,3% z nich było przeciwnego zdania. Odpowiedzi uczestników badania świadczą o tym, że konsultacje były przeprowadzane prawidłowo i dały mieszkańcom szansę na podzielenie się opiniami na temat kluczowych problemów dotyczących ich miejsca zamieszkania.

Rysunek 53. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „W jakim stopniu jest Pan/i zadowolony/a z uczestnictwa w konsultacjach społecznych?”

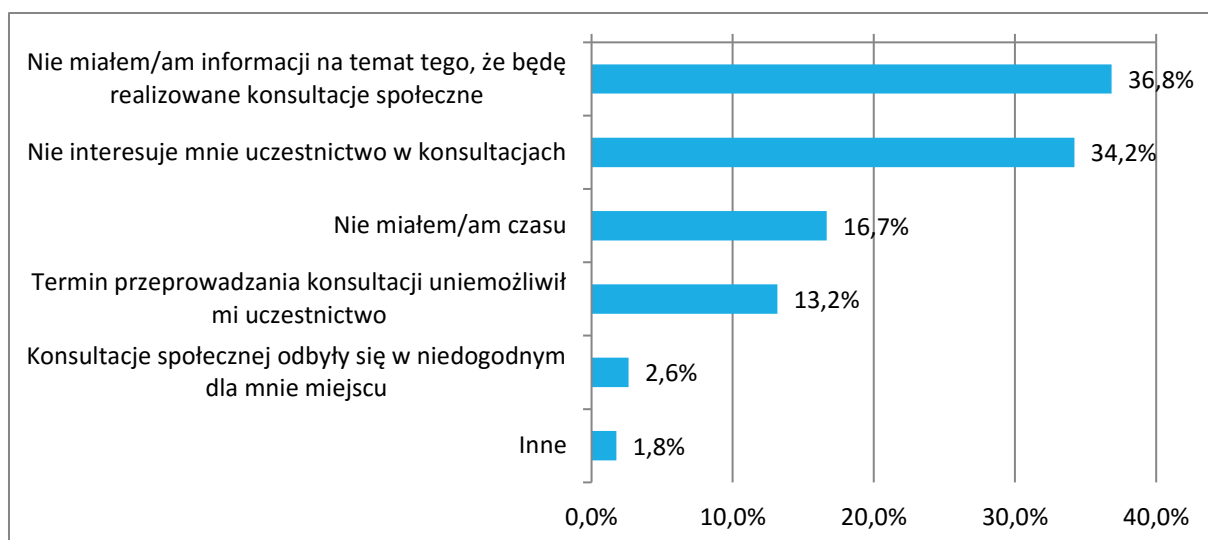
Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Uczestnicy badania PAPI, którzy nie uczestniczyli w konsultacjach społecznych dotyczących rewitalizacji, zostali zapytani, dlaczego nie wzięli w nich udziału. Najczęściej wskazywali oni na to, iż nie posiadali informacji na temat tego, że takie konsultacje będą przeprowadzane (36,8%). Warto zadbać o to, aby w proces informowania mieszkańców o konsultacjach zaangażowało się jak najwięcej podmiotów – powinien za to odpowiadać nie tylko Urząd Miasta/Gminy, lecz także Ośrodki Pomocy Społecznej, szkoły, instytucje kultury i sportu, jak również zlokalizowane na danym obszarze parafie. W celu informowania mieszkańców o konsultacjach należy wykorzystać jak najwięcej kanałów komunikacji – m.in. plakaty, ulotki, strony internetowe. Informację na temat konsultacji warto rozesłać do lokalnych pracodawców, aby mogli oni przekazać ją swoim pracownikom.

Nieco ponad 1/3 respondentów nie jest zainteresowana uczestnictwem w konsultacjach. Zachęcenie ich do partycypacji nie powinno ograniczać się do zamieszczenia na stronie Urzędu Miasta/Gminy informacji na temat tego, czym jest rewitalizacja oraz tego, że będą prowadzone konsultacje - warto zadbać o to, aby do zaangażowania zachęcali liderzy opinii. Proces ten może być prowadzony poprzez media społecznościowe, np. Facebook, Tweeter. Przed rozpoczęciem procesu konsultacji należy zidentyfikować liderów opinii oraz nawiązać z nimi współpracę.

Problemy braku czasu na uczestnictwo w konsultacjach (16,7% wskazań) oraz realizacji konsultacji w terminie niedogodnym dla mieszkańców (13,2%) można rozwiązać poprzez realizację konsultacji drogą internetową oraz organizowanie spotkań z mieszkańcami w zróżnicowanych terminach (np. między poniedziałkiem a piątkiem w godzinach przedpołudniowych, między poniedziałkiem a piątkiem w godzinach wieczornych, w weekendy).

Rysunek 54. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Dlaczego nie uczestniczył/a Pan/i w konsultacjach społecznych dotyczących działań rewitalizacyjnych? Może Pan/i wskazać dowolną liczbę odpowiedzi.”

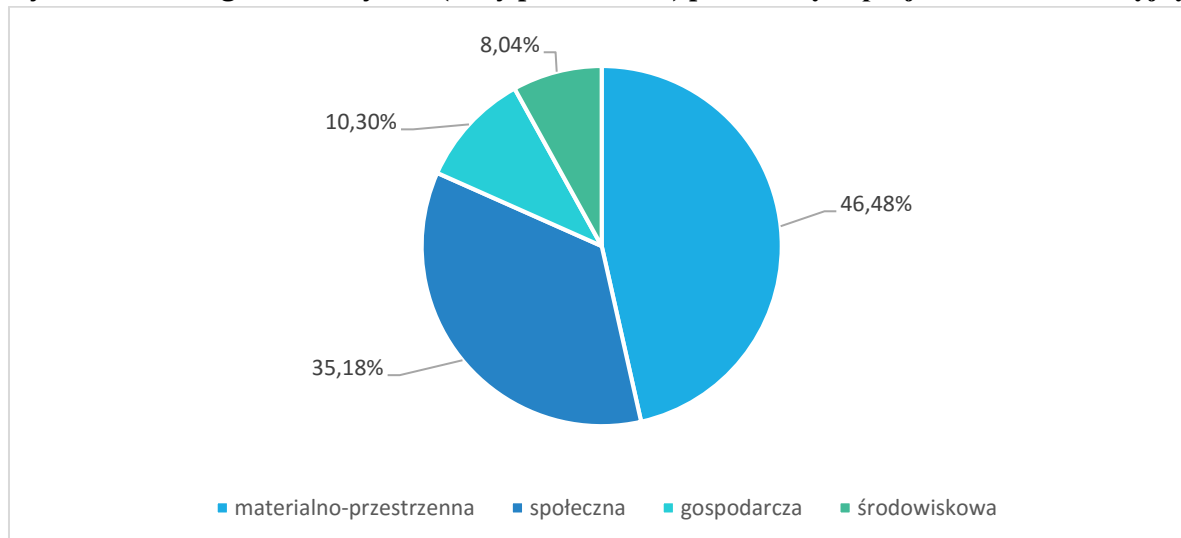
Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Jaki jest zakres tematyczny dotychczas realizowanych działań rewitalizacyjnych?

Na dzień sporządzenia niniejszego raportu nie były zrealizowane żadne z planowanych działań. Z tego względu, na poniższym rysunku przedstawione zostały kategorie tematyczne (sfery oddziaływania) wszystkich planowanych do realizacji zadań wynikających ze sporządzonych programów rewitalizacji (dot. gmin objętych badaniem).

Największy udział w ogóle projektów mają przedsięwzięcia oddziałujące na sferę materialno-przestrzenną (46,48% ogółu projektów planowanych na terenie gmin objętych badaniem). Na drugim miejscu znalazła się sfera społeczna, do której odnosi się tematyka 35,18% projektów. Sfery gospodarcza i środowiskowa poruszone zostały w ramach kolejno 10,3 oraz 8,04% projektów.

Rysunek 55 Kategorie tematyczne (sfery problemowe) planowanych projektów rewitalizacyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.

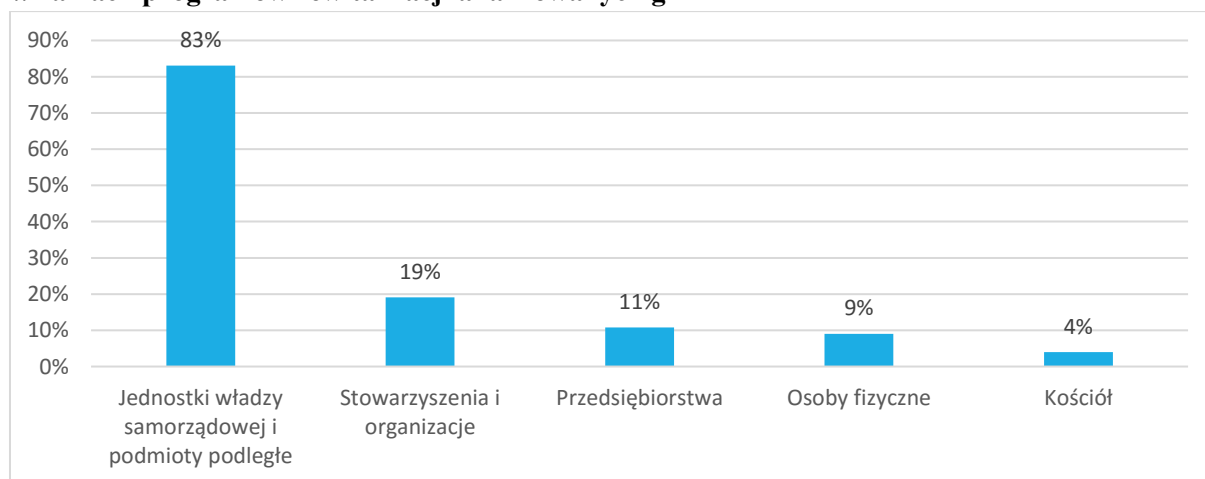
Przedstawiciele gmin wskazują, że dotychczas realizowane działania dotyczyły przede wszystkim doradzenia instalacji wodno-kanalizacyjnej do budynków, przebudowy rynków, placów, w centrach miast, modernizacja budynków użyteczności publicznej, dostosowanie budynków do pełnienia nowych funkcji w zakresie oferty sportowo-rekreacyjnej i kulturalno-rozrywkowej. Ponadto w przypadku

niektórych gmin przeprowadzono już pierwsze działania ukierunkowane na przygotowanie terenów inwestycyjnych dla branży turystycznej.

Jaka jest struktura beneficjentów oraz podmiotów odpowiedzialnych za realizację dotychczas realizowanych działań rewitalizacyjnych?

Na dzień sporządzenia niniejszego raportu nie były zrealizowane żadne z planowanych działań. Z tego względu, na poniższym rysunku przedstawione zostały dane z zakresu podmiotów mających za zadanie realizację projektów zaplanowanych w ramach programów rewitalizacji analizowanych gmin. Suma poniżej przedstawionych wartości nie sumuje się do 100% ze względu na możliwość realizacji projektu przez więcej niż jeden typ beneficjentów. Zdecydowanie najczęściej występującym typem beneficjentów programów rewitalizacyjnych (83%) są jednostki władzy samorządowej i podmioty podległe (tj. przede wszystkim urzędy miast i gmin, ośrodki pomocy społecznej i instytucje kultury). Na drugim miejscu pod względem udziału znalazły się stowarzyszenia i organizacje, lecz ich udział jest już znacznie niższy i wynosi 19%. Przedsiębiorstwa i osoby fizyczne odpowiadać mają za realizację kolejno 11 i 9 % ogółu projektów (najczęściej przy współudziale urzędów miast i gmin). Wśród beneficjentów projektów znalazł się również Kościół, na który przypadła realizacja 4% planowanych przedsięwzięć.

Rysunek 56. Typ beneficjentów mających za zadanie realizację projektów zaplanowanych w ramach programów rewitalizacji analizowanych gmin

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.

Przedstawiciele większości gmin wskazali, że do tej pory jeszcze nie prowadzili działań rewitalizacyjnych. Respondenci reprezentujący gminy, które już takie działania podjęły, wskazali przede wszystkim na mieszkańców osiedli, na których prowadzone były działania dotyczące doprowadzenia instalacji wodno-kanalizacyjnej, w przypadku działań dotyczących modernizacji przestrzeni publicznych beneficjentami są mieszkańcy i turyści. W przypadku dostosowania obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (biblioteka), mieszkańcy z niepełnosprawnościami mieszkańcy.

7. ZADANIE 2 Działania ukierunkowane na rozwój kultury i turystyki województwa łódzkiego

7.1.1. Położenie

Województwo łódzkie obejmuje teren Polski centralnej, leżąc na pograniczu Mazowsza, Małopolski i Wielkopolski i granicząc z 6 województwami. Zdecydowana większość terenu ma charakter równinny, przy czym część południowa odznacza się falistą rzeźbą terenu. Obszar województwa łódzkiego należy do strefy przejściowej pomiędzy strefą wyżyn Polski południowej, a strefą nizin środkowopolskich. Obszar ten obejmuje 18 219 km², co stanowi tym samym 5,9% powierzchni Polski. Pod względem administracyjnym obszar ten podzielony jest na 177 gmin w 21 powiatach ziemskich i 3 grodzkich.⁷⁰ Wśród głównych rzek regionu znajdują się Warta, Pilica i Bzura. Ponad 5% powierzchni województwa stanowią parki krajobrazowe. W dorzeczach rzek Warty, Pilicy oraz Rawki powstały parki krajobrazowe Międzyrzecza Warty i Widawki, Załęczański, Przedborski, Spalski, Sulejowski, Bolimowski oraz Wzniesień Łódzkich. Pośród form ochrony przyrody na terenie regionu wymienić można również 88 rezerwatów przyrody i niemal 4 000 pomników przyrody. Bogactwo krajobrazu naturalnego, atrakcyjna lokalizacja w centralnej części kraju oraz zróżnicowana kultura materialna i duchowna determinują atrakcyjność turystyczną województwa łódzkiego.

7.1.2. Dziedzictwo kulturowe i obiekty zabytkowe

Na terenie województwa znajdują się liczne zabytkowe obiekty o wysokiej wartości kulturowej, kształtujące unikatowy charakter regionu. Stanowią o tym nie tylko architektura przemysłowa wynikająca z przemysłowego charakteru ośrodków miejskich w przeszłości, ale również różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego objęte formami ochrony zabytków.

Rejestr zabytków, stanowiący formę ochrony zabytków w Polsce, jest stale uaktualniany i publikowany na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Księgi rejestru prowadzone są w trzech kategoriach, tj. zabytki nieruchome, zabytki ruchome oraz zabytki archeologiczne. Informacje dotyczące obiektów zabytkowych gromadzone są zaś w ewidencjach zabytków- w imieniu Generalnego Konserwatora Zabytków Narodowy Instytut Dziedzictwa gromadzi i zarządza zasobem krajowej ewidencji zabytków, na którą składają się zasoby ewidencji zabytków poszczególnych województw.

Innymi formami prawnej ochrony zabytków są parki kulturowe oraz pomniki historii. Park kulturowy jest narzędziem ochrony prawnej podobnym wpisowi do rejestru zabytków, stanowiący jednakże o możliwości rozszerzonej ochrony prawnej nie tylko obiektów zabytkowych, lecz również elementów przyrody i krajobrazu naturalnego. Na terenie województwa łódzkiego znajdują się 4 parki kulturowe, co jest drugą najwyższą wartością na tle wszystkich województw w kraju. Tą formą ochrony objęte są następujące obszary:

- Miasto Tkaczy w Zgierzu,
- Park kulturowy etnograficznego podregionu kutnowskiego związanego z poetą romantycznym Józefem Bogdanem Zaleskim w Leszczynku,
- Park kulturowy ulicy Piotrkowskiej w Łodzi,
- Wzgórze Zamkowe w Sieradzu.

Status pomnika historii mogą zaś otrzymać najcenniejsze zabytki nieruchome bądź parki kulturowe w Polsce o szczególnej wartości historycznej, naukowej i artystycznej, utrwalony w powszechnej świadomości i mający duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Polski⁷¹. Na terenie województwa łódzkiego trzy obiekty zostały objęte ochroną w tej formie:

⁷⁰ Ogólna charakterystyka województwa, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi.

⁷¹ Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019.

- Bazylika Katedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łowiczu,
- Wielokulturowy obraz miasta przemysłowego miasta Łódź,
- Zespół Opactwa Cystersów w Sulejowie.

Na atrakcyjność turystyczną regionu wpływają także szlaki kulturowe przebiegające przez ten teren. Szlakami o europejskim znaczeniu są:

- Szlak Bursztynowy,

trasa turystyczna, nawiązująca do starożytnego szlaku handlowego związanego z handlem bursztynem, przebiegająca wzdłuż Warty i pradoliny Bzury przez miejscowości, w których zlokalizowane są istotne dla regionu zabytki dziedzictwa kulturowego (Załęcze Wielkie, Wieluń, Konopnica, Warta, Uniejów, Łęczyca, Nieborów);

- Szlak Cysterski,

fragment Europejskiego Szlaku Cysterskiego, nawiązujący do zasięgu i wpływu klasztorów cysterskich w kontekście kształtowania świadomości kulturowej regionu. Na terenie województwa szlak ten przebiega przez Przedbórz, Sulejów, Podklasztorze i Żarnów, poza Polską zaś Europejski Szlak Cysterski wyznaczony jest na terytorium Francji, Hiszpanii i Portugalii;

- Szlak Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej,

biegnący pierwszą trasą kolejową, wybudowaną w latach 1845–46. Jego trasa łączy Warszawę, Skierniewice, Lipce Reymontowskie, Rogów, Piotrków Trybunalski, Radomsko oraz Częstochowę;

- Szlak Romański, przebiegający śladem architektury romańskiej, ukształtowanej od XI do XIII wieku. W województwie łódzkim szlak ten przebiega przez Tum, Inowłódz, Żarnów, Sulejów, Strońsko, Krzyworzekę, Rudę oraz miejscowości z relikami romańskimi – Góra św. Małgorzaty, Jeżów oraz Buczek.

Rejestr zabytków nieruchomych

Zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową* (art. 3 pkt. 1).

W myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome, będące w szczególności:

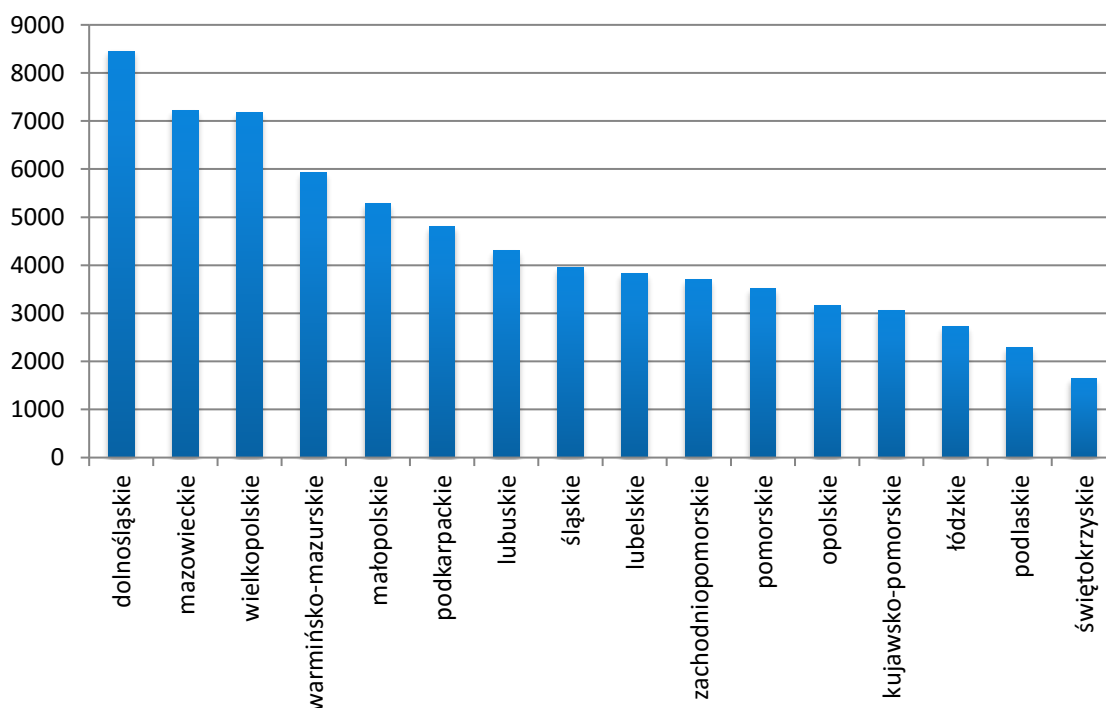
- a. krajobrazami kulturowymi,
- b. układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c. działami architektury i budownictwa,
- d. działami budownictwa obronnego,
- e. obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f. cmentarzami,
- g. parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h. miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2)⁷².

⁷² Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa, www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/.

Jak wynika z danych zgromadzonych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, w dniu 31 marca 2017 do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa łódzkiego wpisanych było 2 716 obiektów. Na tle pozostałych województw jest to wartość względnie niska, a województwo łódzkie zajmuje 14 miejsce pod względem liczby zabytków nieruchomych figurujących w rejestrze (mniej wpisano ich jedynie w województwach podlaskim oraz świętokrzyskim). Nieruchome zabytki tego terenu stanowią 3,82% wszystkich pozycji wpisanych do rejestru.

Rysunek 57. Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim na tle kraju

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Podział zabytków nieruchomych województwa łódzkiego zaprezentowany został w poniższej tabeli.

Tabela 222. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków - stan na 31 marca 2017 r.

Rejestr zabytków nieruchomych województwa łódzkiego							
Urbanis-tyczne	Sakralne	Obronne	Publiczne	Zamki	Rezydencjo-nalne	Inne	Razem
33	570	15	159	19	272	137	2 716
Zieleń	Folwarczne	Gospodarcze	Mieszkalne	Przemysłowe	Cmentarze		
397	122	99	600	139	154		

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

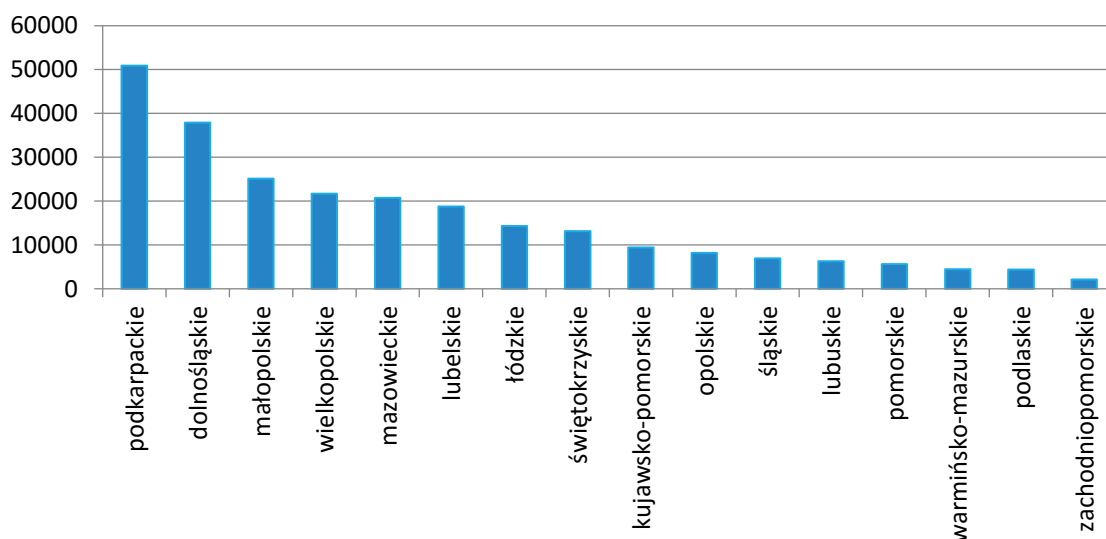
Rejestr zabytków ruchomych

W myśl art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- a. dziełami sztuk plastycznych rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b. kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c. numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d. wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e. materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. z późniejszymi zmianami – tj.: dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne [piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne], dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne).
- f. instrumentami muzycznymi,
- g. wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h. przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji⁷³.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisano 14 297 obiektów znajdujących się na terenie województwa łódzkiego, z czego zdecydowaną większość stanowiło wyposażenie świątyń. Pod względem liczby zabytków ruchomych uwzględnionych w rejestrze, województwo to zajmuje 7 pozycję na tle wszystkich województw w kraju. Zbiory te stanowią 5,72% wszystkich obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Rysunek 58. Liczba zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim na tle kraju

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Podział zabytków ruchomych województwa łódzkiego zaprezentowany w poniższym zestawieniu.

⁷³ Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa, www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/

Tabela 223. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków - stan na 31 grudnia 2015 r.

Zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego	Liczba wydanych przez WKZ decyzji o wpisie do rejestru	Łączna liczba obiektów w decyzjach	Wypożyczenie świątyń	Kolekcje	Inne
	776	14297	12777	602	918
Zabytki techniki	Liczba wydanych przez WKZ decyzji o wpisie do rejestru		Łączna liczba obiektów w decyzjach		
	22		80		

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

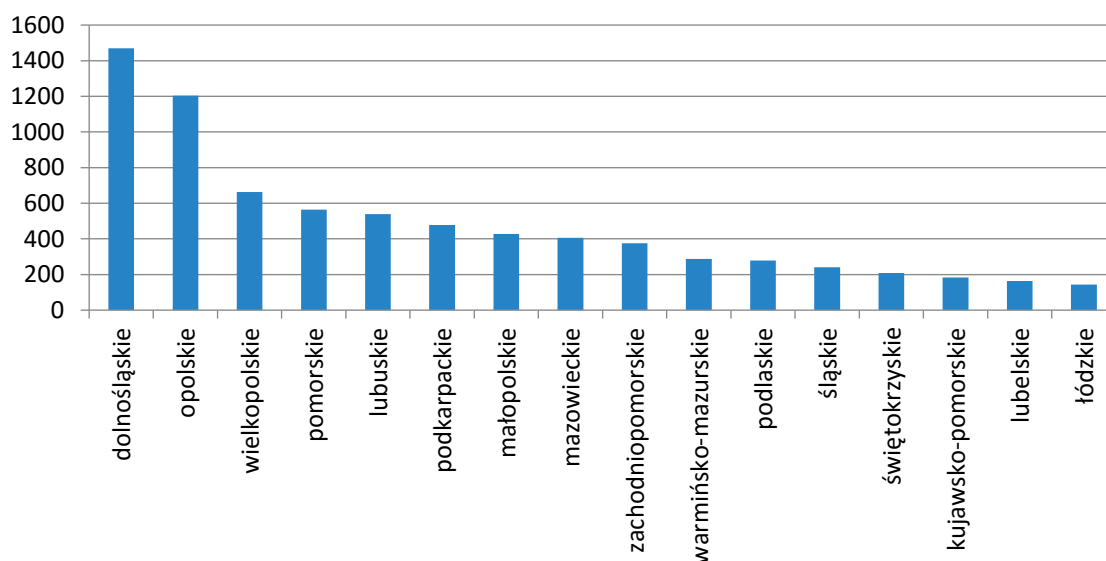
Rejestr zabytków archeologicznych

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem* (art. 3 ust. 4).

Zabytki archeologiczne dzielone są ze względu na ich rodzaj - rozróżnia się typy ruchome oraz nieruchome. Pierwsza grupa wiąże się z wytworami pracy ludzkiej w przeszłości, zabytkami tymi są więc obiekty takie jak naczynia, broń, ozdoby, rzeczy codziennego użytku. Zabytki archeologiczne nieruchome są natomiast stanowiskami archeologicznymi, czyli obszarami, w obrębie których zidentyfikowano występowanie źródeł archeologicznych. Przykładem tego rodzaju zabytków są pozostałości osad i wsi, fundamenty, ślady po bytności człowieka, obwarowania, cmentarzyska i tym podobne.

Zgodnie z danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa na rok 2013, w województwie łódzkim do rejestru wpisano 143 zabytki archeologiczne. Liczba ta stanowiła 1,87% wszystkich obiektów tego rodzaju figurujących w rejestrze; na tle pozostałych 16 województw jest to wartość najniższa.

Rysunek 59. Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim na tle kraju

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Podział zabytków archeologicznych województwa łódzkiego z uwzględnieniem ich rodzaju zaprezentowany został w tabeli poniżej.

Tabela 224. Liczba nieruchomości zabytków archeologicznych objętych wpisem do rejestru zabytków- stan na dzień 30 kwietnia 2013 r.

obronne		osadnicze			sepulkralne		inne		Razem
grodziska	architektura obronna	osady	miasto	architektura	groby o własnej formie terenu	groby płaskie	inne	Stanowiska archeologiczne	
69	2	20	1	7	13	27	1	3	143

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Krajowa ewidencja zabytków

Gromadzenie i zarządzanie zasobem dokumentacji krajowej ewidencji zabytków jest statutowym zadaniem Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Ewidencję stanowi zbiór opracowań zgodnych z ustalonym wzorem, zawierających dane dotyczące każdego zabytku uwzględnionego w ewidencji. Opracowania te dostarczają informacji na temat danych administracyjnych i adresowych, przeszłości obiektu, jego opis z uwzględnieniem stanu obecnego, oraz przedstawienie wizualne w postaci map, planów i fotografii. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome np. pojedyncze obiekty i elementy architektoniczne, zespoły budowlane (np. folwarki), zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, zabytkowe parki, cmentarze i zabytki ruchome, jak również stanowiska archeologiczne.

Jak wynika z danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa, na koniec 2014 roku liczba kart ewidencyjnych obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie województwa łódzkiego równa była 23 274, plasując województwo na 7 miejscu na tle pozostałych województw, oraz stanowiąc 6% wszystkich pozycji znajdujących się w krajowej ewidencji zabytków.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019 w drodze przeprowadzonej analizy pośród obiektów wpisanych do rejestru i do krajowej ewidencji zabytków wyodrębnił obszary oraz obiekty zabytkowe stanowiące najważniejszą, najbardziej reprezentatywną część substancji zabytkowej województwa łódzkiego. Obszary i obiekty reprezentatywne charakteryzują się ponadlokalnym znaczeniem, stanowiąc miejsca interesujące turystycznie oraz wpływające na świadomość dotyczącą danego terenu. W oparciu o Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim przygotowano listę 205 obiektów zabytkowych zakwalifikowanych jako reprezentatywne na terenie województwa łódzkiego, z uwzględnieniem ich danych administracyjnych, stanowiącą załącznik nr 4 do niniejszego dokumentu.

7.1.3. Główne atrakcje turystyczne

Atrakcję turystyczną w ogólnym rozumieniu stanowią atrakcyjne turystycznie miejsca, obiekty bądź wydarzenia, charakterystyczne i często unikalne, będące walorem danego obszaru. W opracowaniu Polskiej Organizacji Turystycznej jako atrakcję turystyczną zakwalifikowano 55 obiektów, spośród których większość (44) stanowią zabytki dziedzictwa kulturowego. 5 z nich to parki rozrywki, parki linowe bądź tematyczne, 4 to masowe imprezy i wydarzenia, najmniej jest zaś atrakcji przyrodniczych (2).

Tabela 225. Atrakcje turystyczne województwa łódzkiego

Ogółem	Imprezy, wydarzenia	Zabytki dziedzictwa kultury ogółem	w tym: muzea	Parki rozrywki	Przyrodnicze
55	4	44	36	5	2

Źródło: na podstawie opracowania „Frekwencja w atrakcjach turystycznych w latach 2011-2015” Polskiej Organizacji Turystycznej.

Za główne atrakcje turystyczne można uznać miejsca i obiekty najchętniej odwiedzane przez turystów, charakteryzujące się znaczną frekwencją i rozpoznawalne. Wśród nich wymienić należy przede wszystkim zabytki dziedzictwa kulturowego, będące zabytkami architektury, sztuki, techniki, archeologii bądź militariami. Obiektami dziedzictwa narodowego są jednakże również muzea. Na terenie województwa łódzkiego w 2015 roku istniało 51 muzeów wraz z oddziałami, odwiedzonych tego roku przez 4 463 osoby. Popularnymi placówkami są Centralne Muzeum Włókiennictwa w Łodzi, Skansen Łódzkiej Architektury Drewnianej, czy Muzeum Sztuki w Łodzi.

Istotnymi organizowanymi na terenie województwa wydarzeniami stanowiącymi atrakcje turystyczne są Festiwal Kinetycznej Sztuki Światła (Light Move Festival) w Łodzi, trzydniowe wydarzenie organizowane w przestrzeni miejskiej, polegające na iluminacjach i instalacjach świetlnych prezentowanych w wolnej przestrzeni; Festiwal Łódź Czterech Kultur, wydarzenie interdyscyplinarne łączące teatr, literaturę, film, muzykę oraz sztukę, skupiając się na kulturach polskiej, rosyjskiej, żydowskiej i niemieckiej; coroczne wydarzenie sportowe Bieg Ulicą Piotrkowską, przyciągające około 40 000 uczestników; atrakcyjne turystycznie są również wydarzenia okolicznościowe, takie jak sylwester czy festiwale filmowe.

Najważniejszym przyrodniczym obiektem turystycznym województwa łódzkiego jest Miejski Ogród Zoologiczny w Łodzi, założony w roku 1938. Powierzchnia zoo równa jest 16,64 ha, a zlokalizowane są na jego terenie obiekty takie, jak małpiarnia, akwarium, wiwarium, motylarnia, pawilon małych ssaków oraz ptaszarnia. Często odwiedzaną przyrodniczą atrakcją turystyczną jest również Łódzki Ogród Botaniczny.

Na potrzeby publikacji „Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim” przeprowadzono badanie ankietowe z turystami odwiedzającymi miasto wojewódzkie, których poproszono o wskazanie ich zdaniem najbardziej istotnych atrakcji turystycznych, przy czym możliwe było podanie trzech odpowiedzi. Jak wynika z pozyskanych danych, spośród wszystkich uzyskanych odpowiedzi najczęściej wskazywanymi atrakcjami turystycznymi miasta Łódź są ulica Piotrkowska, Centrum Handlowo-Rozrywkowo-Kulturalne Manufaktura, imprezy i wydarzenia kulturalne organizowane na tym terenie, miejska architektura oraz muzea. Innymi, atrakcyjnymi turystycznie obiektami w województwie łódzkim są pałac w Nieborowie, Tomaszowska Okrąglica, Rogowska Kolej Wąskotorowa, wieś Nieborów oraz Arkadia, a także Termy Uniejów.

Łączne zestawienie 55 obiektów stanowiących główne atrakcje województwa łódzkiego przedstawione zostało w poniższej tabeli.

Tabela 226. Główne atrakcje turystyczne województwa łódzkiego

L.p	Obiekt	Miejsce
1	Ogród Botaniczny	Łódź
2	Miejski Ogród Zoologiczny	Łódź
3	Zamek w Oporowie	Oporów
4	Zamek w Inowłodzu	Inowłódz
5	ul. Piotrkowska	Łódź
6	Łódzki Szlak Konny	woj. łódzkie
7	Pałac i ogród w Arkadii i Nieborowie (muzeum)	Arkadia, Nieborów
8	Centralne Muzeum Włókiennictwa w Łodzi	Łódź
9	Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi	Łódź
10	Muzeum Ziemi Wieluńskiej	Wieluń
11	Muzeum Wnętrz Dworskich w Ożarowie	Ożarów
12	Muzeum w Łowiczu	Łowicz
13	Muzeum Regionalne w Bełchatowie	Bełchatów
14	Muzeum Lasu i Drewna	Rogów
15	Muzeum Regionalne w Brzezinach	Brzeziny
16	Muzeum Regionalne w Kutnie	Kutno
17	Muzeum w Łęczycy	Łęczycza
18	Muzeum Geologiczne Uniwersytetu Łódzkiego	Łódź
19	Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Łódzkiego	Łódź
20	Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej	Łódź
21	Muzeum Sztuki w Łodzi	Łódź
22	Muzeum Sztuki w Łodzi, oddział Pałac Herbsta	Łódź
23	Muzeum Tradycji Niepodległościowych	Łódź
24	Muzeum Tradycji Niepodległościowych, oddział Stacja Radegast	Łódź
25	Muzeum Tradycji Niepodległościowych, oddział Muzeum Martyrologii Radogost	Łódź
26	Muzeum Miasta Łodzi	Łódź
27	Muzeum Miasta Łodzi, oddział Muzeum Sportu i Turystyki	Łódź
28	Muzeum Miasta Łodzi, oddział Kultur i Tradycji Wyznaniowych	Łódź
29	Muzeum Miasta Łodzi, oddział Muzeum Kanału „Dętka”	Łódź
30	Muzeum Kinematografii w Łodzi	Łódź
31	Muzeum Bajki Semafor	Łódź
32	Muzeum Regionalne w Opocznie	Opoczno
33	Muzeum Miasta Pabianic	Pabianice
34	Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim	Piotrków Trybunalski
35	Muzeum Regionalne im. St. Sankowskiego	Radomsko
36	Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej	Rawa Mazowiecka
37	Muzeum Okręgowe w Sieradzu	Sieradz
38	Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim	Tomaszów Mazowiecki
39	Skansen Rzeki Pilicy w Tomaszowie Mazowieckim	Tomaszów Mazowiecki

L.p	Obiekt	Miejsce
40	Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola	Zduńska Wola
41	Muzeum Miasta Zgierz	Zgierz
42	Parowozownia w Skierniewicach	Skierniewice
43	Sanktuarium Maki Boskiej Gidelskiej	Gidle
44	Centrum Dialogu im. Marka Edelmana	Łódź
45	Tomaszowska Okrąglica	Tomaszów Mazowiecki
46	Manufaktura	Łódź
47	Rogowska Kolej Wąskotorowa	Rogów-Rawa-Biała
48	Dinopark, Park Jurajsko-Botaniczny	Kołacinek
49	Zoo Safari	Borysewo
50	Termy Uniejów	Uniejów
51	Park Edukacyjny Mikrokosmos	Ujazd
52	Giganty Mocy	Bełchatów
53	Festiwal Łódź Czterech Kultur	Łódź
54	Bieg ul. Piotrkowską	Łódź
55	Explorers Festival	Łódź

Źródło: na podstawie opracowania „Frekwencja w atrakcjach turystycznych w latach 2011-2015” Polskiej Organizacji Turystycznej.

Opracowanie Polskiej Organizacji Turystycznej wskazało na istotne zmiany frekwencji poszczególnych atrakcji turystycznych województwa łódzkiego w roku 2014. Dotyczyły one przede wszystkim wzrostu zainteresowania ww. Biegiem ul. Piotrkowską, gdzie odnotowano wzrost liczby uczestników aż o 4 544%. W tym roku częściej odwiedzane było również muzeum w Arkadii i Nieborowie- w pałacu i ogrodzie nastąpił sześćdziesięciotrzypięcioprocentowy wzrost liczby odwiedzających, a także Zamek w Oporowie (54%), Muzeum Miasta Łodzi (35%) i Muzeum w Łowiczu (29%). Mniejszą popularnością w analizowanym roku cieszyły się zaś muzea, w szczególności Muzeum Regionalne w Bełchatowie (o 86% odwiedzających mniej względem lat poprzednich), Muzeum Ziemi Wieluńskiej (spadek o 40%), oraz Muzeum Okręgowe w Sieradzu (o 37% odwiedzających mniej).

W ramach zogniskowanego wywiadu grupowego również prowadzona była dyskusja na temat wykorzystania potencjału turystycznego województwa łódzkiego. Uczestnicy spotkania wypowiedzieli się między innymi na temat mocnych stron regionu, które do tej pory nie były dostatecznie wykorzystywane. W opinii badanych znaczącym problemem w tym względzie jest wizerunek Łodzi, jako miasta robotniczego i zaniedbanego. Respondenci wskazali, że Łódź jest obecnie postrzegana, jako miasto mniej atrakcyjne niż konkurencyjne: Kraków, Poznań, Warszawa lub Wrocław. Zdaniem badanych wynika to przede wszystkim z istniejącego w świadomości konsumentów wizerunku miasta. Pomimo zrealizowanych kampanii promocyjnych oraz zmian zachodzących w mieście wciąż potrzebne są dalsze działania ukierunkowane na promocję turystyczną. Uczestnicy spotkania uważają, że Łódź posiada wysoki potencjał dzięki swojej historii i wielokulturowemu charakterowi. Dziedzictwo kulturalne miasta stanowi duży potencjał w kontekście rewitalizacji i działalności artystycznej, kulturowej. Badani wymienili liczne atrakcje województwa łódzkiego o charakterze historycznym (kościół romański św. Idziego w Inowłodzu, klasztor w Sulejowie, miejscowość Jeziorsko, zamek w Uniejowie) cechujące się wysokim potencjałem turystycznym. Jednocześnie respondenci podkreślili, że potencjał samej stolicy województwa nie jest w pełni wykorzystywany. Podczas dyskusji zwrócono uwagę na fakt, że dominującym rodzajem turystyki dotyczącej samego miasta jest turystyka sentymalna (np. odwiedzające miasto rodziny żydowskie i niemieckie, w poszukiwaniu śladów historii własnych rodzin). Respondenci wskazują, że bardzo rozpoznawalnym miejscem w Łodzi jest

Manufaktura i jest to dobry przykład wykorzystania przemysłowej architektury do celów turystycznych, kulturalnych. W opinii badanych tego rodzaju architektura cieszy się dużą popularnością i zainteresowaniem wśród turystów i powinna stanowić wizytówkę miasta.

7.1.4. Produkty tradycyjne

Zgodnie z Ustawą z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych, produktami tradycyjnymi są produkty rolne i środki spożywcze oraz napoje spirytusowe, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, za które uważa się metody wykorzystywane od co najmniej 25 lat.

Produkty te wytwarzane są w sposób tradycyjny, bądź z uwzględnieniem tradycyjnych półproduktów, charakterystycznych dla danego regionu. Produkty tradycyjne kształtują się w wyniku różnorodnych czynników naturalnych i kulturowych. Pod względem liczby produktów tradycyjnych wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych województwo łódzkie znajduje się na siódmym miejscu spośród wszystkich województw. Na listę tę wpisanych jest obecnie 119 produktów⁷⁴. Podzielone zostały one na dziewięć głównych kategorii, tj. produkty mleczne, mięso świeże oraz produkty mięsne, orzechy, nasiona, zboża, warzywa i owoce, miody, oleje i tłuszcze, gotowe dania i potrawy, napoje alkoholowe i bezalkoholowe, wyroby piekarnicze i cukiernicze oraz produkty rybołówstwa. Pełna lista wyrobów tradycyjnych województwa łódzkiego zaprezentowana jest poniżej.

Tabela 227. Produkty tradycyjne województwa łódzkiego

Produkty tradycyjne województwa łódzkiego	
Produkty mleczne	
1	kozi twaróg z Eufeminowa
2	ser twarogowy szczercowski
3	ser twarogowy z siary
4	sery kozie z Drużbina
5	twaróg tradycyjny
Produkty mięsne	
6	baleron wędzony z Zaborowa
7	boczek wędzony łuskany z Szadku
8	boczek wędzony z Bilskiej Woli
9	boczek wędzony z Zaborowa
10	gęś owsiana z Bogusławic
11	jagnięcina ze świniarki
12	jordanowska kielbasa jałowcowa
13	karczek pieczony z Białej Góry
14	kaszanka
15	kaszanka cieńka
16	kielbasa bilska
17	kielbasa chłopska
18	kielbasa felinowska
19	kielbasa nadolska tradycyjnie wędzona
20	kielbasa sołtysa z Bilskiej Woli

⁷⁴ Stan na dzień 4.07.2017 r.

Produkty tradycyjne województwa łódzkiego	
21	kielbasa swojska z Białej Góry
22	kielbasy szadkowskie wędzone podsuszane
23	kielbasa z Księżych Młynów
24	nadolski boczek tradycyjnie wędzony
25	pachwina wędzona z Szadku
26	pasztetowa z Nadolnej w pętkach
27	salceson gospodarza
28	słonina wędzona z Szadku
29	szynka cygańska zwana niedźwiedzią z Zaborowa
30	szynka domowa z Bilskiej Woli
31	szynka wieluńska z lagi
32	wędzone kielbasy jordanowskie
33	wędzonka z beczki
34	wędzonki szadkowskie
Orzechy, nasiona, zboża, warzywa i owoce	
35	chrzan nadwarciański po staropolsku
36	chrzan znad Środkowej Warty, w laskach
37	ćwikła z chrzanem po łowicku
38	kapusta kiszona w całych głowach
39	kompot wiśniowy po łowicku
40	konfitura agrestowa z Osse
41	konfitura z żurawiny z Osse
42	nagawskie jabłka pieczone z sokiem
43	ogórek kwaszony spod Wielunia
44	ogórki kiszone z Rogowa
45	ogórki konserwowe po łowicku
46	ogórki kwaszone po łowicku
47	pikantna konfitura z dzikiego wina
48	powidła śliwkowe łowickie
49	powidła z papierówek z kobylnik
50	przecier ogórkowy po łowicku
51	szczaw konserwowy po łowicku
Miody	
52	miody z doliny rzeki Mrogi
53	miody z gminy Żelechlinek
54	miód Ziemi Brzezińskiej, Wzniesień Łódzkich i Rawki
Oleje i tłuszcze	
55	masło z Głuchowa
56	masło nagawskie
57	masło tradycyjne naturalne szczercowskie
Gotowe dania i potrawy	
58	dziad kapuściany
59	golonka z kapustą zasmażaną
60	gołąbki z Osin
61	jeżowski żur z ziemniaczkami

Produkty tradycyjne województwa łódzkiego	
62	kapłonek (wodzianka) z Gałkowa
63	kapusta z grochem
64	kluski nadziewane z kapustą zasmażaną
65	kluski żelazne
66	kotlety z płatków owsianych
67	książęca szynka jajeczna
68	kugiel z Przedborza
69	łubnicki żur smażony
70	obrowska zupa chrzanowa
71	pierogi z kapusta i grzybami z Mrogi Dolnej
72	plendze kartoflane z Wójcina
73	polewka gruszkowa z Gałkowa
74	radomszczańska zalewajka
75	Trzepka
76	zalewajka z zasmażką
77	zupa z bani
78	zupa z dyni z Rogowa
Napoje alkoholowe i bezalkoholowe	
79	dmosiński syrop z malin
80	kwas chlebowy
81	nalewka cierniowa
82	nalewka imbirowo-cytrynowa
83	nalewka owocowa z Nagawek
84	nalewka pigwowa
85	nalewka truskawkowa z Bachorzyna
86	nalewka z czarnej porzeczki
87	piwa łaskie
88	Ratafia
89	ratafia malinowa z Nagawek
90	sok jabłkowy z Kałęczewa
91	sok pomidorowy z Kałęczewa
92	syrop malinowy z Lubowidzy
Wyroby piekarnicze i cukiernicze	
93	babka gotowana
94	chleb dmosiński na tradycyjnym zakwasie
95	chleb gospodarski z Mrogi
96	chleb gryczany
97	chleb kozacki z Ozorkowa
98	chleb łączycki żytni razowy pełnoziarnisty
99	chleb nagawski wiecznie świeży
100	chleb razowy parzony z Ozorkowa
101	chleb razowy z Doliny Mrogi z ziarnami zbóż
102	chleb staropolski z Doliny Mrogi
103	chleb wiejski łączycki
104	chleb wiejski na zakwasie z pieca ceglanego z Białej

Produkty tradycyjne województwa łódzkiego	
105	chleb żytni razowy pełnoziarnisty z Białej
106	chleb żytni świąteczny
107	chleb żytni z mlekiem
108	chleby żytnie szadzkowskie
109	ciastka zawijane z marmoladą
110	ciastka ze skwarek (słoninki)
111	obrzędowy chleb z Doliny Mrogi
112	obwarzanki tomaszowskie
113	pączki tradycyjne
114	piernik z marchwi
115	piernikowa chatka znad rzeki Mrogi
116	rogaliki drożdżowe bez cukru
117	tatarczuch z Radomska
Produkty rybołówstwa	
118	karp z Grabi
119	ryby wędzone tradycyjnie z Woli Moszczenickiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, <http://lodzkie.ksow.pl>.

7.2. Charakterystyka sfery turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego

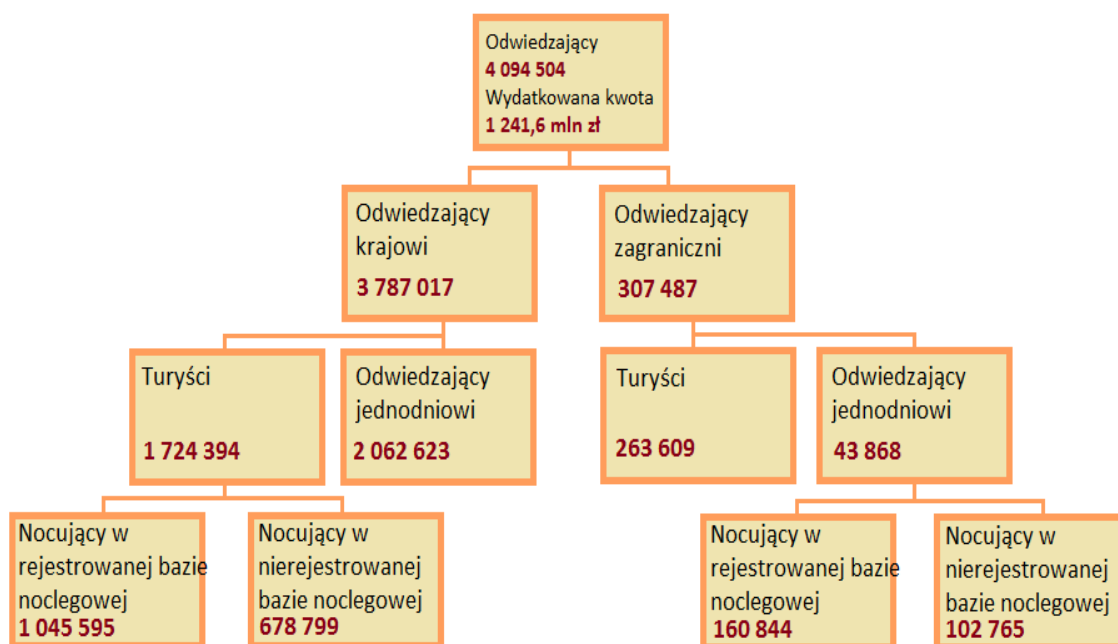
7.2.1. Wielkość i struktura rynku turystycznego

Ruch turystyczny na terenie województwa łódzkiego w roku 2016 oszacowany został na 4,1 mln osób. Region łódzki odwiedzony został przez 2,9 mln osób (76,8%), miasto Łódź zaś przez 1,2 mln (29,3%). Rokrocznie odnotowany jest wzrost odsetka turystów odwiedzających miasto. Turyści zagraniczni stanowią mniejszość pośród uczestników ruchu turystycznego na terenie województwa- 7,5% wszystkich turystów. Szacunkowe wydatki poniesione przez turystów w omawianym województwie w 2016 roku wynosiły 1241,6 mln złotych, przy czym 22,4% tej kwoty (277,8 mln) przypadło na turystów zagranicznych. Województwo bez miasta wojewódzkiego zarobiło na turystyce 775,8 mln zł, Łódź natomiast- 437,8 mln zł⁷⁵.

Strukturę ruchu turystycznego w województwie (wraz z miastem Łódź) przedstawia poniższa grafika.

⁷⁵ Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku, str. 31.

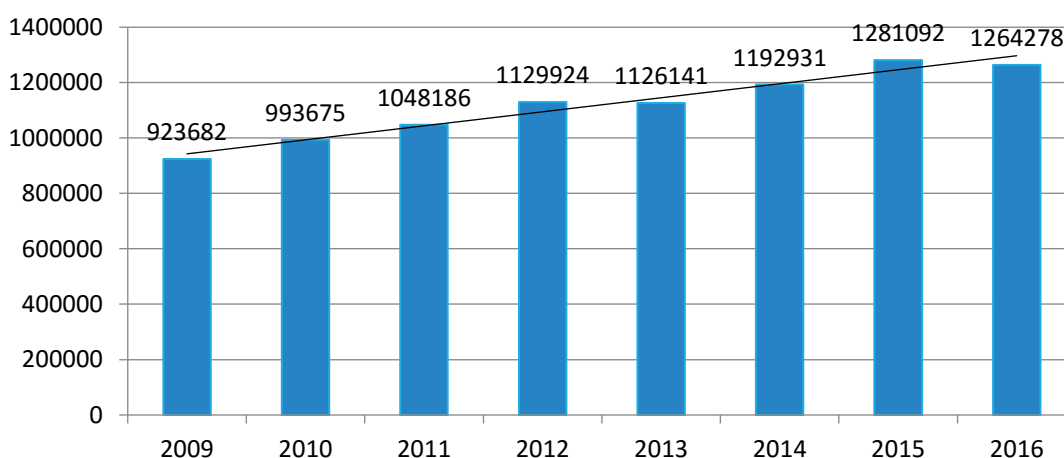
Rysunek 60. Struktura ruchu turystycznego na terenie województwa łódzkiego w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych w „Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku”.

Jak wynika z danych statystycznych dotyczących liczby udzielonych noclegów na terenie województwa łódzkiego (baza noclegowa oraz poziom jej wykorzystania na terenie województwa szczegółowo omówione zostaną w następnych podrozdziałach niniejszego opracowania), na przestrzeni lat 2009-2016 odnotowano progresywny wzrost dynamiki ruchu turystycznego na tym terenie. Najwyższa liczba osób nocujących na terenie województwa przypadła na rok 2015 (1 281 092), przy czym w roku 2016, podobnie jak w roku 2013, odnotowano spadek stanowiący o nieznacznym zahamowaniu tendencji zwyżkowej.

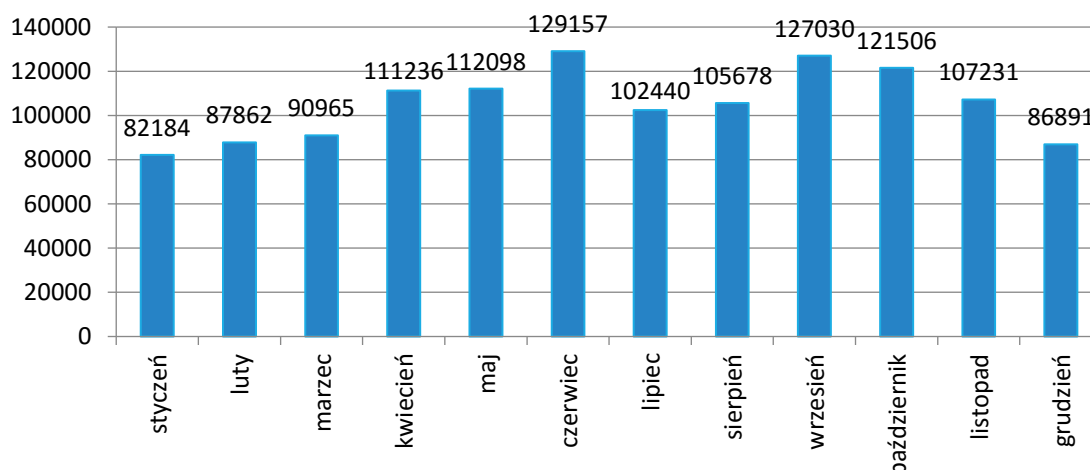
Rysunek 61. Liczba osób korzystających z noclegu na terenie województwa łódzkiego na przestrzeni lat 2000-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Analiza danych statystycznych wykazała sezonowość ruchu turystycznego na terenie województwa łódzkiego. Największa liczba turystów odwiedzających region w 2016 roku przypadła na miesiące czerwiec, październik i wrzesień, najmniejsza zaś liczba przypadła na przełom grudnia i stycznia oraz na okres wakacyjny. Wskazywać to może na powody przyjazdu inne, niż turystyka wypoczynkowa (m.in. turystyka biznesowa, turystyka zdrowotna).

Rysunek 62. Liczba turystów korzystających z noclegu w województwie łódzkim w poszczególnych miesiącach 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

7.2.2. Infrastruktura turystyczna

Analizując liczbę placówek gastronomicznych w województwie łódzkim uwagę zwrócić należy na wysoką liczbę restauracji. 258 lokali działających na koniec 2015 r. oznacza wzrost w stosunku do 2012 r. aż o blisko 40% (niemniej, liczba restauracji na koniec tego okresu była nieco niższa, niż w 2014 r., kiedy to odnotowano najwyższą liczbę tego typu lokali). Na drugim miejscu (pod względem liczebności) uplasowały się bary, których liczba na koniec analizowanego okresu również była stosunkowo wysoka i wynosiła 213 obiektów. Dalej w poniższym zestawieniu znalazły się punkty gastronomiczne (których liczba spadła w stosunku do 2014 r.) oraz stołówki (których liczba ulegała najmniejszym wahaniom).

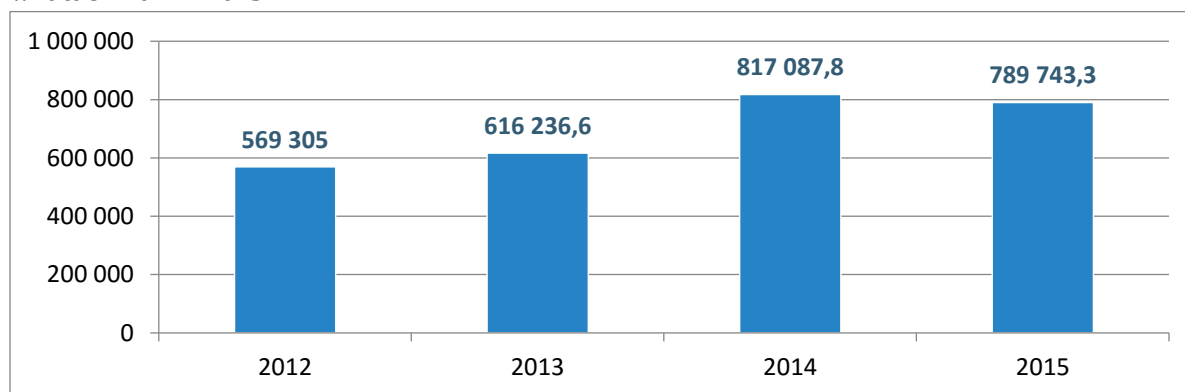
Tabela 228. Liczba placówek gastronomicznych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2015

	2012	2013	2014	2015
restauracje	185	214	264	258
bary	182	193	208	213
stołówki	53	59	72	71
punkty gastronomiczne	129	159	241	197

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Analogicznie do liczby lokali gastronomicznych kształtowały się również przychody z ich działalności. Począwszy od 2012 r. odnotowywano wzrosty w tej kategorii ze stosunkowo niewielkim spadkiem na przełomie lat 2014/2015. Ostatecznie, porównując początek i koniec badanego okresu wartość przychodów z tej działalności wzrosła o blisko 37%.

Rysunek 63. Przychody z działalności gastronomicznej na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Uzupełnieniem powyżej analizowanej kwestii jest lokalizacja obiektów gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych. Zdecydowanie największa liczba obiektów gastronomicznych przypada na hotele (58% na koniec 2016 r., przy czym na przestrzeni analizowanych lat stosunek ten pozostaje zbliżony). Stosunkowo wysoki udział placówek gastronomicznych przypadł również na „inne obiekty hotelowe” (14,66% na koniec 2016%).

Tabela 229. Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016

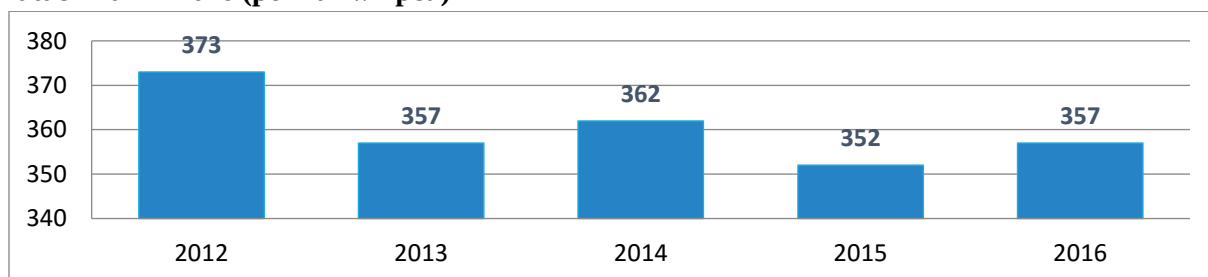
Lata	2012	2013	2014	2015	2016
ogółem	359	361	350	354	300
hotele	172	192	199	187	175
motele	15	14	12	13	11
pensjonaty	2	0	0	1	0
inne obiekty hotelowe	88	80	76	75	44
domy wycieczkowe	5	4	2	4	4
schroniska	0	0	2	1	0
schroniska młodzieżowe	1	3	1	3	0
szkolne schroniska młodzieżowe	0	2	2	2	1
ośrodki wczasowe	13	11	11	12	14
ośrodki kolonijne	1	1	1	0	2
ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	21	19	13	17	19
domy pracy twórczej	2	2	2	2	2
zespoły domków turystycznych	14	10	8	10	6
kempingi	2	0	0	0	0
pola biwakowe	1	1	2	4	1
hostele	4	4	2	5	1
pokoje gościnne	4	4	5	5	7
kwatery agroturystyczne	2	3	4	4	4
zakłady uzdrowiskowe	0	0	0	0	0
pozostałe obiekty	12	11	8	9	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

7.2.3. Baza noclegowa wraz z poziomem jej wykorzystania

Baza turystycznych obiektów noclegowych w województwie łódzkim na przestrzeni lat 2012-2016 charakteryzowała się stosunkowo niewielkimi wahaniami, które nie pozwalają jednocześnie na sprecyzowanie głównej tendencji (zwyżkowej bądź niżkowej). Stosunkowo największa zmiana w stosunku r/r zaszła w okresie 2012-2013, kiedy to liczba analizowanych obiektów spadła o 16 jednostek.

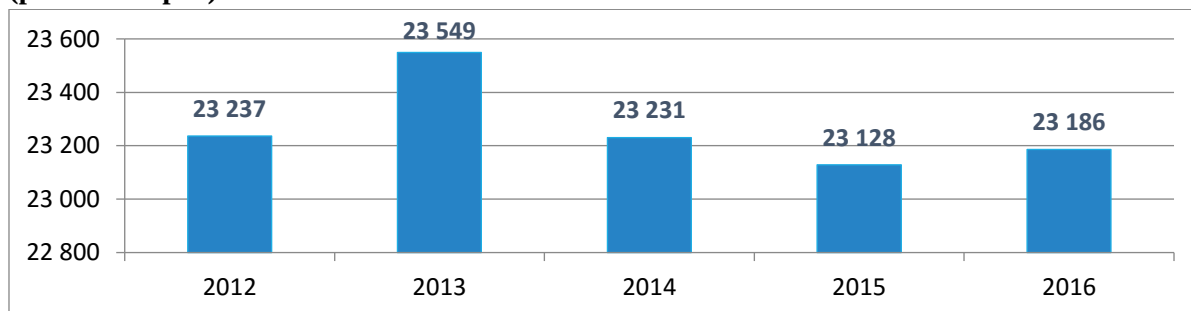
Rysunek 64. Liczba turystycznych obiektów noclegowych ogółem w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (pomiar w lipcu)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Analiza liczby miejsc noclegowych oferowanych przez ww. obiekty również nie pozwala na sprecyzowanie jednoznacznego charakteru zmian. Na przestrzeni analogicznego okresu w stosunku r/r występowały naprzemiennie spadki i wzrosty liczby tychże miejsc. Najwyższy poziom zaobserwowano w 2013 r. kiedy to liczba ta osiągnęła wartość 23 549. Biorąc pod uwagę ww. wahania i ich stosunkowo niewielki charakter, można mówić o pewnym ustabilizowaniu się liczby miejsc noclegowych województwa.

Rysunek 65. Liczba miejsc noclegowych ogółem w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (pomiar w lipcu)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Podobne zmiany zaobserwować można w przypadku liczby obiektów i oferowanych miejsc noclegowych dostępnych całorocznie. Ponadto, w 2016 r. aż niemal 87% oferowanych miejsc noclegowych dostępnych było całorocznie.

Tabela 230. Zmiany w całorocznej bazie noclegowej w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
obiekty całoroczne	330	319	327	319	314
miejsca noclegowe całoroczne	19 432	20 404	20 355	20 143	20 134

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Wśród turystycznych obiektów noclegowych w województwie łódzkim (na koniec lipca 2016 r.) największa liczba przypadła na hotele (113 obiektów) oraz „inne obiekty hotelowe” (77). Stosunkowo wysoki udział przypadł również na pokoje gościnne/kwatery prywatne (35 obiektów) i kwatery agroturystyczne (26).

Tabela 231. Liczba turystycznych obiektów noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (stan na 31 lipca)

Lata	2012	2013	2014	2015	2016
hotele	103	112	115	113	113
motele	12	11	10	11	11
pensjonaty	3	3	3	3	3
inne obiekty hotelowe	93	85	78	79	77
domy wycieczkowe	6	5	6	5	5
schroniska	1	1	1	1	0
schroniska młodzieżowe	3	4	4	4	3
szkolne schroniska młodzieżowe	6	5	5	5	5
ośrodki wczasowe	12	11	12	11	12
ośrodki kolonijne	1	1	1	1	2
ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	24	22	21	22	21
domy pracy twórczej	1	1	1	1	1
zespoły domków turystycznych	17	16	13	11	12
kempingi	1	0	0	0	0
pola biwakowe	6	5	6	6	4
hostele	12	11	11	10	11
zakłady uzdrowiskowe	0	0	0	1	1
pokoje gościnne/kwatery prywatne	28	23	30	28	35
kwatery agroturystyczne	21	21	26	24	26
pozostałe turystyczne obiekty noclegowe	23	20	19	16	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Pod względem liczby miejsc w turystycznych obiektach noclegowych regionu na pierwszym miejscu (w 2016 r.) również znalazły się hotele (11 169 miejsc). Na „inne obiekty hotelowe” przypadło z kolei 3121 miejsc. Na trzecim miejscu, w przeciwieństwie do poprzednio analizowanego zestawienia, znalazły się ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe (1693 miejsca). Na czwartym miejscu zaś uplasowały się ośrodki wczasowe, oferujące w 2016 r. 1289 miejsc.

Tabela 232. Liczba miejsc w turystycznych obiektach noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (stan na 31 lipca)

	2012	2013	2014	2015	2016
hotele	9 963	11 263	11 459	11 179	11 169
motele	341	333	296	319	330
pensjonaty	76	88	88	82	84
inne obiekty hotelowe	3605	3485	3020	3088	3121
domy wycieczkowe	487	380	386	317	368
schroniska	43	38	38	35	0

	2012	2013	2014	2015	2016
schroniska młodzieżowe	177	221	221	221	165
szkolne schroniska młodzieżowe	245	282	222	222	199
ośrodki wczasowe	1 093	1 031	930	1 163	1 289
ośrodki kolonijne	120	100	100	75	165
ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	1 722	1 635	1 541	1 674	1 693
domy pracy twórczej	36	36	35	36	36
zespoły domków turystycznych	1 413	1 391	1 310	1 257	1 175
kempingi	400	0	0	0	0
pola biwakowe	510	530	710	660	380
hostele	662	559	581	557	600
zakłady uzdrowiskowe	0	0	0	120	120
pokoje gościnne/kwatery prywatne	519	393	538	517	690
kwatery agroturystyczne	295	322	405	381	473
pozostałe turystyczne obiekty noclegowe	1530	1462	1351	1225	1129

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Biorąc pod uwagę terytorialne zróżnicowane bazy noclegowej na terenie województwa łódzkiego, największa liczba obiektów przypadła na powiat miasto Łódź (69 obiektów). Na drugim miejscu pod względem liczebności tego typu obiektów znalazł się powiat tomaszowski, lecz liczba ta była o ponad połowę niższa, niż w przypadku miasta Łodzi (30 obiektów).

Tabela 233. Baza noclegowa w województwie łódzkim w 2016 roku

	obiekty ogółem	obiekty caloroczne	miejsca noclegowe ogółem	miejsca noclegowe caloroczne
powiat belchatowski	15	13	1 387	1 322
powiat kutnowski	13	13	397	397
powiat łaski	7	7	271	271
powiat łęczycki	3	3	51	51
powiat łowicki	11	9	374	344
powiat łódzki wschodni	16	15	681	526
powiat opoczyński	8	8	174	174
powiat pabianicki	17	17	797	797
powiat pajęczański	5	4	225	135
powiat piotrkowski	23	13	1 808	1 105
powiat poddębicki	17	14	812	670
powiat radomszczański	14	14	547	547
powiat rawski	6	6	1 450	1 450
powiat sieradzki	13	11	731	381
powiat skierniewicki	3	0	113	0
powiat tomaszowski	30	26	2 110	2 011
powiat wieluński	20	14	1 154	705
powiat wieruszowski	9	7	259	173
powiat zduńskowolski	14	12	678	414

	obiekty ogółem	obiekty caloroczne	miejsca noclegowe ogółem	miejsca noclegowe caloroczne
powiat zgierski	27	24	1 472	1 142
powiat brzeziński	6	6	294	294
powiat m. Łódź	69	69	6 763	6 763
Miasto Piotrków trybunalski	10	8	590	414
Miasto Skierniewice	1	1	48	48

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Warto również zwrócić uwagę na liczbę miejsc noclegowych przypadających na 1000 ludności na terenie analizowanego regionu. W tym przypadku (wg danych na koniec 2015 r.) najwyższą wartość przypada na powiat rawski, gdzie na każdy 1000 mieszkańców przypada ok. 29 miejsc noclegowych. Najniższą wartość odnotowano z kolei na obszarze miasta Skierniewic (1,83).

Tabela 234. Liczba miejsc noclegowych przypadających na 1000 ludności w latach 2012 - 2015

Lata	2012	2013	2014	2015
Polska	17,53	17,65	18,03	18,47
woj. łódzkie	9,19	9,35	9,26	9,26
powiat bełchatowski	14,26	13,98	11,68	11,02
powiat kutnowski	4,26	4,31	4,60	3,84
powiat łaski	8,05	7,81	7,78	5,41
powiat łęczycki	1,42	1,43	1,44	1,45
powiat łowicki	6,60	7,53	5,14	4,26
powiat łódzki wschodni	10,38	8,94	9,80	10,00
powiat opoczyński	1,91	2,31	2,31	2,32
powiat pabianicki	6,14	5,25	6,59	5,23
powiat pajęczański	2,98	3,10	2,69	2,70
powiat piotrkowski	19,90	20,08	19,10	19,10
powiat poddębicki	11,15	14,18	15,92	19,89
powiat radomszczański	3,73	3,80	3,53	3,81
powiat rawski	28,91	29,62	28,95	29,22
powiat sieradzki	3,21	3,40	3,49	5,92
powiat skierniewicki	2,77	2,77	2,77	2,77
powiat tomaszowski	21,30	16,51	15,67	17,32
powiat wieluński	14,57	17,14	18,07	18,17
powiat wieruszowski	6,29	6,63	6,49	6,22
powiat zduńskowolski	7,97	10,59	10,28	10,67
powiat zgierski	9,81	9,45	9,94	9,23
powiat brzeziński	5,75	5,62	5,66	9,38
powiat m. Łódź	9,06	10,20	10,20	9,92
Miasto Piotrków trybunalski	10,69	7,68	8,09	7,52
Miasto Skierniewice	1,97	1,83	1,83	1,83

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Analizując liczbę turystów korzystających z obiektów noclegowych w województwie łódzkim w 2016 roku zauważyć można szczególne natężenie tej liczby w okresie kwiecień-listopad. W miesiącach tych liczba turystów korzystających z obiektów noclegowych przekracza 100 tys. w ujęciu miesięcznym (wg danych za 2016 r.). W przypadku lat ubiegłych zaobserwować można było analogiczne tendencje. Ponadto, udział turystów zagranicznych (tj. nierezydentów) na przestrzeni poszczególnych miesięcy prezentuje się na zbliżonym poziomie w granicach kilkunastu procent ogółu turystów korzystających z noclegów.

Tabela 235. Liczba turystów korzystających z obiektów noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2017

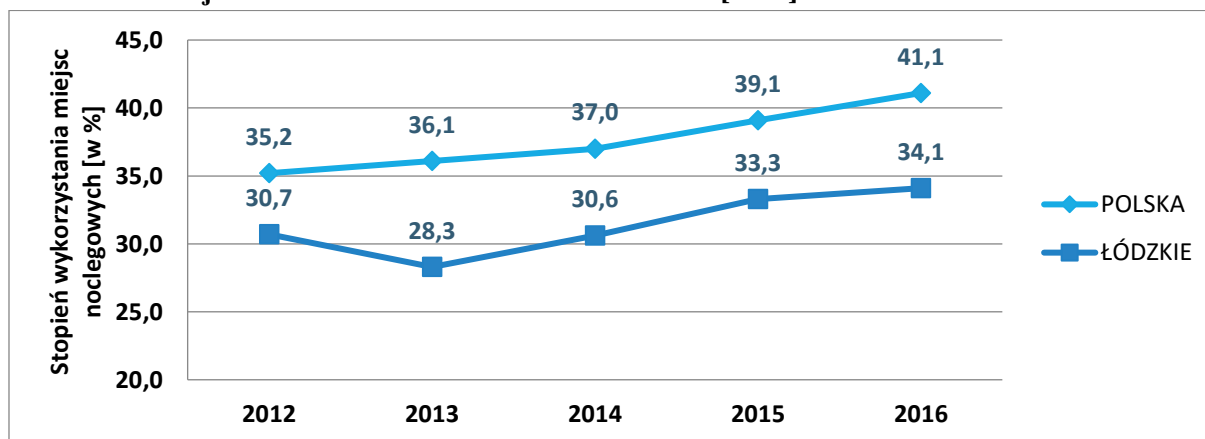
Lata	2012	2013	2014	2015	2016	2017
styczeń						
turyści (korzystający) ogółem	74 436	73 390	79 551	78 205	82 184	77 622
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	9 033	9 563	9 675	10 686	10 827	11 533
luty						
turyści (korzystający) ogółem	72 265	75 130	80 604	84 598	87 862	83 150
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	8 845	8 786	9 438	12 352	10 985	12 244
marzec						
turyści (korzystający) ogółem	93 986	84 898	91 529	100 712	90 965	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	12 010	11 612	13 764	14 258	13 250	-
kwiecień						
turyści (korzystający) ogółem	91 632	94 220	88 215	101 875	111 236	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	12 156	12 514	13 682	14 708	13 462	-
maj						
turyści (korzystający) ogółem	103 544	92 577	112 621	115 318	112 098	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	14 255	11 189	17 832	17 946	14 825	-
czerwiec						
turyści (korzystający) ogółem	108 229	114 588	116 222	125 449	129 157	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	17044	13668	18137	22286	17111	-
lipiec						
turyści (korzystający) ogółem	95 854	97 624	95 908	116 852	102 440	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	16 245	15 239	16 000	26 835	19 623	-
sierpień						
turyści (korzystający) ogółem	97 066	93 860	100 210	109 201	105 678	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	15 282	14 810	16 168	20 761	18 417	-
wrzesień						
turyści (korzystający) ogółem	111 685	111 406	118 472	130 970	127 030	-

Lata	2012	2013	2014	2015	2016	2017
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	15 606	14 525	15 641	20 962	16 575	-
październik						
turyści (korzystający) ogółem	109 534	114 112	122 376	125 738	121 506	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	14 113	14 567	16 189	15 648	16 024	-
listopad						
turyści (korzystający) ogółem	97474	96515	103291	106118	107231	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	12195	13021	12905	13325	13154	-
grudzień						
turyści (korzystający) ogółem	74219	77821	83932	86056	86891	-
turyści zagraniczni (korzystający) - nierezydenci	8613	8994	10520	9945	10810	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Istotnym elementem analizy bazy noclegowej jest również poziom jej wykorzystania. Średni stopień wykorzystania ww. obiektów w województwie łódzkim od lat pozostaje na poziomie poniżej średniej krajowej. Na koniec 2016 r. poziom ten dla analizowanego regionu wyniósł 34,1%, a dla Polski ogółem zaś 41,1%. Niemniej, podobnie jak w przypadku Polski ogółem, tak i na terenie woj. łódzkiego od 2013 r. notuje się coroczny wzrost poziomu wykorzystania bazy noclegowej, co pozwala prognozować dalsze wzrosty w tym zakresie.

Rysunek 66. Stopień wykorzystania miejsc hotelowych w całkowitej bazie miejsc noclegowych w Polsce i w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 [w %]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

O wyższym poziomie wykorzystania miejsc noclegowych mówić można w przypadku miejsc dostępnych w hotelach. Najwyższy poziom obłożenia na terenie województwa przypadł na obiekty jedno i czterogwiazdkowe (kolejno 47,8% oraz 39,1%). Na terenie Polski najwyższy wskaźnik obłożenia przypadł z kolei na obiekty pięciogwiazdkowe (55,9%), lecz na terenie analizowanego regionu brak jest obecnie tego rodzaju obiektów.

Tabela 236. Stopień wykorzystania miejsc hotelowych w Polsce i w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 [w %]

Lata	2012	2013	2014	2015	2016
w kategorii hoteli ***** gwiazdkowych					
Polska	52,9	55,8	54,3	54,6	55,9
woj. łódzkie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
w kategorii hoteli **** gwiazdkowych					
Polska	40,9	41,4	42,2	44,3	46,7
woj. łódzkie	34,3	30,1	34,3	37,3	39,1
w kategorii hoteli *** gwiazdkowych					
Polska	32,7	33,2	34,2	36,5	38,5
woj. łódzkie	27,9	26,6	27,1	30,5	30,8
w kategorii hoteli ** gwiazdkowych					
Polska	30,3	31,1	31,3	32,7	34,3
woj. łódzkie	32,1	28,5	31,7	32,1	33,0
w kategorii hoteli * gwiazdkowych					
Polska	33,5	34,6	36,6	39,7	42,1
woj. łódzkie	39,7	42,0	44,7	47,7	47,8
hotele w trakcie kategoryzacji					
Polska	27,1	26,6	25,9	25,8	30,4
woj. łódzkie	18,3	15,0	15,2	14,5	15,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Najwyższy poziom wykorzystania miejsc hotelowych w analizowanym regionie przypadł w 2016 r. na powiat poddębicki, gdzie wykorzystanych było aż 42,4% dostępnych miejsc. Na drugim miejscu pod tym względem znalazło się miasto Łódź, gdzie wskaźnik ten wyniósł z kolei 35,9%.

Tabela 237. Stopień wykorzystania miejsc hotelowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 [w %]

Powiat	2012	2013	2014	2015
powiat bełchatowski	27,7	22,9	26,0	30,0
powiat kutnowski	31,4	28,8	33,2	33,3
powiat łaski	26,5	27,3	32,1	34,2
powiat łęczycki	37,2	35,0	39,4	32,5
powiat łowicki	17,9	14,4	18,1	20,2
powiat łódzki wschodni	25,2	24,0	21,5	25,1
powiat opoczyński	15,1	14,3	13,1	16,1
powiat pabianicki	25,3	24,0	24,4	32,4
powiat pajęczański	17,3	10,9	10,5	9,4
powiat piotrkowski	26,0	27,3	24,2	25,3
powiat poddębicki	27,0	30,4	35,8	42,4
powiat radomszczański	23,7	23,0	26,7	25,6
powiat rawski	32,6	29,7	30,8	30,3
powiat sieradzki	29,4	27,6	26,8	31,1
powiat skierniewicki	0,0	0,0	0,0	0,0

Powiat	2012	2013	2014	2015
powiat tomaszowski	35,2	34,8	35,0	32,5
powiat wieluński	30,6	29,1	27,2	27,5
powiat wieruszowski	22,1	26,9	23,5	21,6
powiat zduńskowolski	17,0	18,4	14,8	10,8
powiat zgierski	24,1	20,3	21,2	24,0
powiat brzeziński	25,1	24,7	24,7	18,0
powiat m. Łódź	32,6	28,7	30,6	35,9
Miasto Piotrków trybunalski	26,4	21,5	19,1	21,5
Miasto Skierniewice	23,1	0,0	0,0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Biorąc pod uwagę turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych, podobnie jak w przypadku ogólnej liczby turystów, tak i tutaj na pierwszym miejscu znajduje się miasto Łódź. Na koniec 2016 r. liczba ww. turystów wyniosła 77 416, tj. tyle samo co na koniec 2012 r. Niemniej, analizując poszczególne lata w tym okresie zauważyć można znaczne zmiany. Najwyższą liczbę turystów zagranicznych odnotowano w 2015 r., kiedy to wartość analizowanego wskaźnika wyniosła aż 119 399 osób, aby w następnym roku odnotować ponowny spadek do wartości 77 416. Taka dynamika świadczyć może nie tylko o zmieniającej się liczbie turystów odwiedzających Łódź, ale także o zmiennym trendzie w średniej długości pobytu turystów zagranicznych na tym terenie.

Tabela 238. Liczba turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych w latach 2012 - 2016

Lata	2012	2013	2014	2015	2016
powiat bełchatowski	3 547	2 708	2 276	2 082	3 547
powiat kutnowski	2 402	2 879	3 293	3 061	2 402
powiat łaski	119	395	529	516	119
powiat łęczycki	130	105	99	0	130
powiat łowicki	1 013	1 200	720	748	1 013
powiat łódzki wschodni	8 629	8 707	9 336	0	8 629
powiat opoczyński	591	740	630	677	591
powiat pabianicki	2 837	2 902	3 937	4 238	2 837
powiat pajęczański	168	86	103	77	168
powiat piotrkowski	12 451	13 746	12 765	11 735	12 451
powiat poddębicki	658	821	789	923	658
powiat radomszczański	2 801	2 112	1 677	2 755	2 801
powiat rawski	8 641	6 087	6 044	5 410	8 641
powiat sieradzki	1 010	1 123	1 126	1 107	1 010
powiat skierniewicki	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
powiat tomaszowski	3 075	4 085	3 897	3 678	3 075
powiat wieluński	4 608	4 860	4 586	3 222	4 608
powiat wieruszowski	889	578	313	704	889
powiat zduńskowolski	1 059	997	927	793	1 059
powiat zgierski	6 940	6 334	6 971	6 332	6 940
powiat brzeziński	198	116	105	0	198

Lata	2012	2013	2014	2015	2016
powiat m. Łódź	77 416	72 970	93 823	119 399	77 416
Miasto Piotrków trybunalski	2 888	3 116	3 055	3 076	2 888
Miasto Skierniewice	997	922	852	0	997

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Uszczegółowieniem powyższej kwestii jest narodowość turystów zagranicznych. Wg danych z końca 2016 r., najliczniejszą grupą nierezydentów byli Niemcy (51 475 turystów). Na drugim miejscu (pod względem liczebności) znaleźli się turyści z Ukrainy (36 666 turystów). W latach ubiegłych również zaobserwować można było znaczny udział turystów z ww. krajów. Warto też zwrócić uwagę na spadek liczby nierezydentów z terenu Stanów Zjednoczonych Ameryki (spadek w latach 2015/2016 aż o 46,8%).

Tabela 239. Liczba noclegów udzielonych zagranicznym turystom w latach 2012 - 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Austria	3 110	3 220	4 421	4 883	4 427
Belgia	3 792	3 249	7 143	6 522	6 865
Białoruś	24 032	16 388	12 885	10 237	9 480
Cypr	191	59	141	96	113
Czechy	10 858	8 019	8 656	8 661	9 282
Dania	3 927	3 375	3 632	4 567	4 696
Estonia	5 250	6 642	6 627	8 616	7 130
Finlandia	4 029	2 646	2 885	3 156	3 958
Francja	10 217	10 307	11 354	12 871	12 030
Grecja	1 917	870	1 532	1 126	1 514
Hiszpania	11 025	9 552	8 395	8 571	6 990
Irlandia	4 078	3 478	3 433	3 630	3 647
Japonia	1 298	1 758	2 826	2 660	2 359
Kanada	1 396	1 445	1 649	2 044	1 831
Litwa	9 733	10 560	9 815	11 248	11 422
Luksemburg	94	92	200	195	216
Łotwa	3 297	3 468	3 763	4 276	4 900
Malta	14	42	45	81	80
Niderlandy (Holandia)	6 410	6 612	7 873	7 788	8 234
Niemcy	56 313	44 841	49 796	58 824	51 475
Norwegia	3 169	3 801	4 508	4 152	3 171
Portugalia	2 766	3 558	2 462	2 844	2 047
Rosja	28 192	20 347	18 389	19 506	16 752
Słowacja	5 516	4 865	4 609	5 531	4 976
Słowenia	1 105	1 785	1 534	3 966	3 464
Stany Zjednoczone Ameryki	9 933	13 484	31 285	33 720	17 936
Szwajcaria	2 984	2 641	3 258	4 174	3 334
Szwecja	5 906	5 622	5 521	5 493	5 682
Ukraina	19 405	18 974	22 130	21 949	36 666
Węgry	4 422	5 751	3 966	4 262	6 106

	2012	2013	2014	2015	2016
Wielka Brytania	16 533	16 475	17 739	20 816	20 861
Włochy	18 398	17 257	17 948	21 342	19 199
pozostałe kraje	43 825	50 759	48 957	59 791	53 882

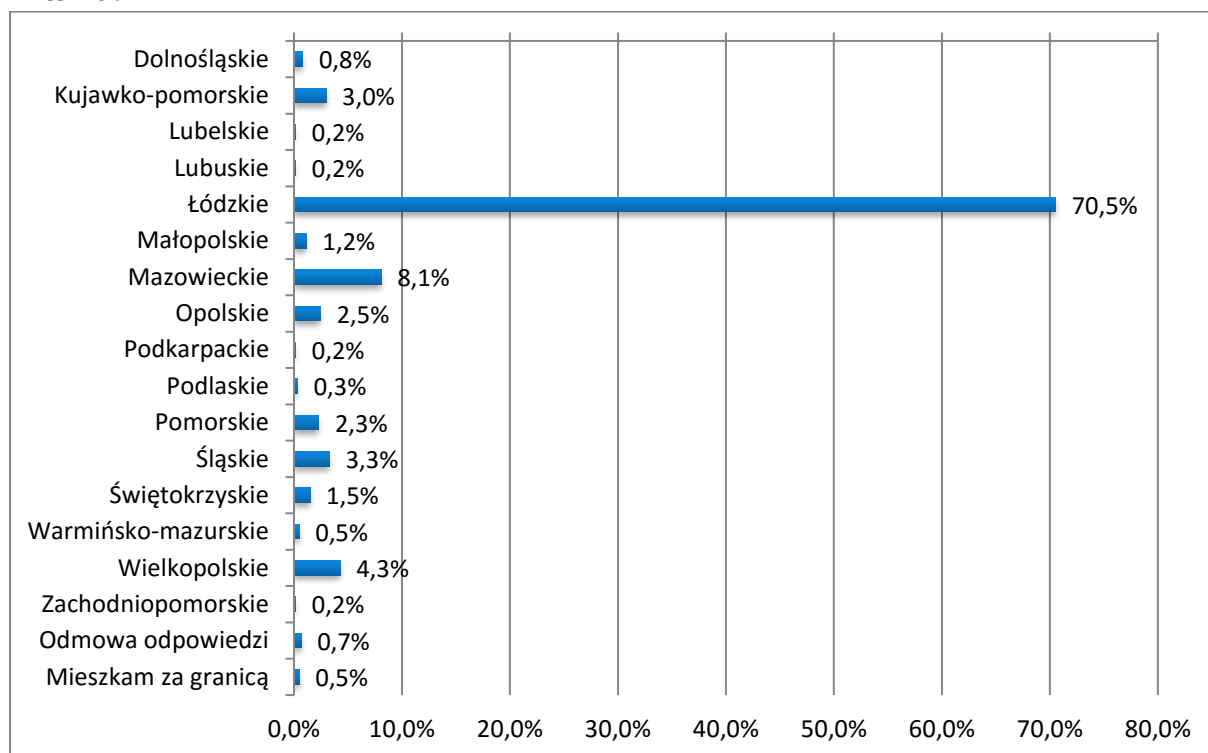
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Rekreacja i walory kulturowe nie są jedynym powodem przyjazdu turystów zagranicznych, osoby zza granicy wybierają również Polskę jako miejsce turystyki zdrowotnej. W publikacji Polskiej Organizacji Turystycznej pn. *Analiza podaży turystyki zdrowotnej w Polsce* analizie poddano ruch turystyczny w Polsce z ważnych rynków emisyjnych w kontekście zapotrzebowania na produkty. Jak wynika z danych, województwo łódzkie nie figuruje w rankingach jako region istotny w tym kontekście, jednakże wysoką pozycję zajęło miasto Łódź- nie bez znaczenia w tym kontekście był fakt lotniczej dostępności komunikacyjnej zapewnionej mieszkańcom Wielkiej Brytanii oraz Niemiec.

Wśród uczestników badania PAPI z polskimi turystami dominowali mieszkańcy województwa łódzkiego (stanowili oni 70,5% respondentów). Jest to związane z faktem, że badania ankietowe realizowano w maju, czyli miesiącu, w którym największe znaczenie ma turystyka wewnątrzwojewódzka. Można spodziewać się, że w miesiącach letnich odsetek turystów z pozostałych województw znacznie wzrośnie.

Największy odsetek ankietowanych turystów spoza województwa łódzkiego stanowili odwiedzający z Mazowsza (8,1%) oraz Wielkopolski (4,3%). Istotny odsetek badanych przyjechał z województw: śląskiego (3,3%), kujawsko-pomorskiego (3,0%) i opolskiego (2,5%). Są to województwa sąsiadujące z Łódzkiem, co świadczy o tym, że w okresie wiosennym dla turystów duże znaczenie odgrywa bliskie położenie odwiedzanej lokacji (co wynika m.in. z ograniczonego czasu, jaki mogą oni poświęcić na zwiedzanie).

Rysunek 67. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie " W jakim województwie Pan/i mieszka?"

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

7.2.4. Dostępność i jakość oferty turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego

Na przestrzeni lat 2012-2015 spadkowi uległa liczba centrów, domów i ośrodków kultury (spadek o 5,5%). Należy przy tym zauważyć, że spadek ten dotyczy wyłącznie podmiotów sektora publicznego.

Tabela 240. Liczba centrów, domów i ośrodków kultury z podziałem na strukturę własnościową na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015

	2012	2013	2014	2015
sektor publiczny	176	173	166	164
sektor prywatny	22	22	22	23
suma	198	195	188	187

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Stosunkowo najwyższe spadki liczby ww. ośrodków kulturalnych dotyczą powiatów radomskiego i zduńskowolskiego (spadek każdorazowo o 6 podmiotów). Pod względem liczebności na koniec 2015 r., najbogatszą bazę ww. ośrodków kulturalnych odnotowano na terenie miasta Łodzi i powiatu bełchatowskiego (kolejno 23 i 16 podmiotów).

Tabela 241. Liczba centrów, domów i ośrodków kultury na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015

Lata	2012	2013	2014	2015
powiat bełchatowski	19	19	16	16
powiat kutnowski	9	9	9	10
powiat łaski	5	5	5	5
powiat łęczycki	5	5	5	5
powiat łowicki	6	5	5	6
powiat łódzki wschodni	10	10	10	9
powiat opoczyński	16	16	16	16
powiat pabianicki	9	9	9	9
powiat pajęczański	4	4	4	5
powiat piotrkowski	4	5	5	6
powiat poddębicki	3	3	3	2
powiat radomszczański	15	15	14	9
powiat rawski	2	2	2	3
powiat sieradzki	11	11	11	11
powiat skierniewicki	3	3	3	3
powiat tomaszowski	10	10	10	9
powiat wieluński	10	10	12	14
powiat wieruszowski	6	6	6	6
powiat zduńskowolski	13	12	6	6
powiat zgierski	9	9	9	10
powiat brzeziński	1	1	1	1
powiat m. Łódź	25	23	24	23
Miasto Piotrków trybunalski	0	1	1	1
Miasto Skierniewice	3	2	2	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Podobnie jak ww. ośrodki kultury tak i w przypadku galerii i salonów sztuki spadkowi ulega zarówno sama ich liczba, jak i liczba zwiedzających. Spadek ten jest jednak stosunkowo niewielki: liczba tego typu obiektów spadła w latach 2012-2016 o niecałe 5%, a liczba ich zwiedzających o 7,5%.

Tabela 242. Liczba galerii i salonów sztuki w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
galerie i salony sztuki ogółem	43	39	43	41	41
zwiedzający	213 112	203 859	262 977	230 737	197 135

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Pod względem liczby przedstawień w stałych salach teatralnych na terenie województwa łódzkiego w latach 2012-2015 najliczniejszą grupę stanowią przedstawienia teatru dramatycznego. W 2015 r. odnotowano aż 1006 tego typu wydarzeń, co jednak stanowi wzrost w stosunku do 2012 r. o zaledwie 0,8%. Stosunkowo wysoka liczba wydarzeń przypada również na teatr lalkowy – 759 przedstawień w 2015 r. stanowi wzrost do początku analizowanego okresu o 7,2%. Biorąc z kolei pod uwagę widzów tychże przedstawień, na pierwszym miejscu (pod względem liczebności) ponownie wskazać należy teatr

dramatyczny (167 292 widzów w 2015 r.), lecz na drugim miejscu tym razem znalazł się teatr operowy, który pomimo jedynie 90 wydarzeń w 2015 r. zgromadził widownię na poziomie 85 803 osób.

Tabela 243. Liczba przedstawień oraz ich widzów w teatrach w województwie łódzkim w latach 2012 - 2015

	2012	2013	2014	2015
widowiska w stałych salach teatralnych - przedstawienia				
teatr dramatyczny	998	921	1 032	1 006
teatr muzyczny rozrywkowy, operetka - teatru tańca, baletu, musicalu	99	115	111	112
teatr operowy	56	72	82	90
teatr lalkowy	708	699	701	759
widowiska w stałych salach teatralnych - widzowie				
teatr dramatyczny	167 439	154 757	166 223	167 292
teatr muzyczny rozrywkowy, operetka - teatru tańca, baletu, musicalu	59 374	63 368	69 752	73 058
teatr operowy	24 497	55 712	82 717	85 803
teatr lalkowy	86 420	79 826	73 561	78 014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

O dostępności oferty kulturalnej województwa świadczy również liczba muzeów funkcjonujących na tym terenie. Jak wynika z danych, na przestrzeni analizowanego okresu lat 2012-2015 zanotowano trzynastoprocentowy wzrost w liczbie jednostek muzealnych- w 2015 roku w województwie łódzkim działało 51 muzeów wraz z oddziałami, tj. o 6 więcej względem roku 2012. W ostatnim analizowanym roku największa liczba placówek muzealnych przypadła na miasto Łódź (22, notując tym samym wzrost ich liczby na przestrzeni lat), a następnie na powiat kutnowski oraz sieradzki (po 4 placówki). Żadne muzeum nie powstało w powiatach łódzkim wschodnim, pączężańskim, wieruszowskim oraz w mieście Skierniewice.

Tabela 244. Liczba muzeów łącznie z oddziałami w województwie łódzkim w latach 2012 - 2015

Lata	2012	2013	2014	2015
woj. łódzkie	45	47	50	51
powiat bełchatowski	1	1	1	1
powiat kutnowski	4	4	4	4
powiat łaski	1	1	1	1
powiat łęczycki	1	1	1	1
powiat łowicki	2	2	2	2
powiat łódzki wschodni	0	0	1	0
powiat opoczyński	1	1	1	1
powiat pabianicki	1	1	1	1
powiat pączężański	0	0	0	0
powiat piotrkowski	1	0	1	1
powiat poddębicki	1	1	1	1
powiat radomszczański	1	2	2	1

Lata	2012	2013	2014	2015
powiat rawski	1	1	1	1
powiat sieradzki	4	4	4	4
powiat skierniewicki	1	1	1	1
powiat tomaszowski	1	2	2	2
powiat wieluński	2	2	2	2
powiat wieruszowski	0	0	0	0
powiat zduńskowolski	1	1	1	1
powiat zgierski	1	1	1	1
powiat brzeziński	1	1	2	2
powiat m. Łódź	18	19	19	22
Miasto Piotrków trybunalski	1	1	1	1
Miasto Skierniewice	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Na terenie województwa łódzkiego wzrosła również liczba organizowanych imprez masowych, choć ich liczba wahała się na przestrzeni lat. W 2016 roku zorganizowano o 46 wydarzeń więcej niż w roku 2013, notując dwudziestojednoprocentowy wzrost tej liczby, choć najwyższa jej wartość przypada na rok 2014, kiedy zorganizowano 270 imprez masowych. Zdecydowanie największa liczba imprez przypada na miasto Łódź (49% wszystkich wydarzeń na terenie województwa), następnie na powiat bełchatowski (31 imprez masowych w roku 2016). Największy wzrost liczby masowych wydarzeń kulturalnych, poza miastem Łódź (wzrost o 30, tj. 30%), odnotowano na terenie powiatu tomaszowskiego (700%) i zgierskiego (100%). Najgorsza sytuacja w tym aspekcie prezentuje się na terenie powiatu skierniewickiego, gdzie w roku 2016 nie zorganizowano żadnego wydarzenia, w przeciwieństwie do lat poprzednich.

Tabela 245. Liczba imprez masowych zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016

Lata	2013	2014	2015	2016
woj. łódzkie	221	270	251	267
powiat bełchatowski	42	50	52	31
powiat kutnowski	5	3	6	6
powiat łaski	2	1	1	1
powiat łęczycki	3	6	5	5
powiat łowicki	20	16	15	14
powiat łódzki wschodni	0	1	3	9
powiat opoczyński	1	1	1	1
powiat pabianicki	4	4	3	6
powiat pajęczański	0	0	1	1
powiat piotrkowski	3	0	0	4
powiat poddębicki	4	4	13	6
powiat radomszczański	2	3	3	3
powiat rawski	7	10	4	5
powiat sieradzki	4	11	10	6
powiat skierniewicki	3	3	3	0

Lata	2013	2014	2015	2016
powiat tomaszowski	1	4	3	8
powiat wieluński	2	2	2	5
powiat wieruszowski	3	1	2	2
powiat zduńskowolski	1	4	6	4
powiat zgierski	6	9	7	12
powiat brzeziński	1	1	1	1
powiat m. Łódź	101	130	106	131
Miasto Piotrków trybunalski	5	4	2	3
Miasto Skierniewice	1	2	2	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

7.2.5. Partycypacja w turystyce i kulturze

Jak wynika z danych, partycypacja w kulturze w kontekście liczby uczestników teatrów i instytucji muzycznych na terenie województwa łódzkiego w 2015 roku spadła o 8% względem wartości odnotowanej w roku 2012, przy czym na przestrzeni analizowanych lat nie odnotowano stałego spadku-liczba widzów w 2015 roku nieznacznie wzrosła względem roku poprzedniego, na który przypada najniższa wartość w analizowanym okresie. Odwrotną sytuację zaobserwowano w skali kraju, gdzie liczba słuchaczy i widzów w instytucjach muzycznych i teatrach stale wzrastała do roku 2014, natomiast w roku ostatnim odnotowano nieznaczny jej spadek.

Tabela 246. Liczba widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych przypadających na 1000 ludności w latach 2012 – 2015

	2012	2013	2014	2015
Polska	277,19	297,55	318,63	312,85
woj. łódzkie	245,16	242,57	219,34	224,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Na przestrzeni lat 2012-2015 liczba ludności przypadającej na jedno miejsce w instytucjach muzycznych i teatrach zmalała zarówno w województwie łódzkim, jak i w Polsce. Na terenie województwa na jedno miejsce w 2015 roku przypadało 509 osób, tj. o 35 mniej, niż w roku 2013.

Tabela 247. Liczba ludności przypadającej na 1 miejsce w teatrach i instytucjach muzycznych w latach 2012 – 2015

	2012	2013	2014	2015
Polska	494,67	469,92	453,60	433,56
woj. łódzkie	529,06	544,31	511,78	509,52

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Odwrotną sytuację niż w teatrach i instytucjach muzycznych odnotowano w przypadku kin, gdzie liczba uczestników zdecydowanie wzrosła od roku 2012, świadcząc o wzroście partycypacji zarówno w skali województwa łódzkiego, jak i kraju. Wyjątek stanowi rok 2013, gdzie w obu jednostkach analitycznych w ciągu jednego roku nastąpił spadek liczby widzów w kinach.

Tabela 248. Liczba widzów w kinach na 1000 ludności w latach 2012 - 2015

	2012	2013	2014	2015

Polska	973	960	1 071	1 191
woj. łódzkie	828	812	863	951

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Warto zwrócić uwagę na liczbę ludności przypadającą na 1 miejsce w kinach na przestrzeni lat 2012-2015. Jak wynika z danych, zarówno w województwie łódzkim, jak i w skali kraju zaobserwowano trend zniżkowy. Biorąc jednakże pod uwagę ww. wzrastającą liczbę osób korzystających z kin, spadek w liczbie osób przypadających na 1 miejsce nie wynika z obniżającej się partycypacji, a raczej ze zwiększonej liczby funkcjonujących kin bądź większej dostępności miejsc w istniejących już placówkach. Zauważyć można, że względem roku 2012 sytuacja nie uległa poprawie w powiatach łaskim, piotrkowskim, poddębickim, skierniewickim, wieluńskim, zduńskowolskim, zgierskim oraz brzezińskim, gdzie liczba niezmiennie równa była zero, a pogorszeniu uległ powiat pajęczański, gdzie liczba spadła do zera w 2015 roku.

Tabela 249. Liczba ludności przypadających na 1 miejsce w kinach stałych w latach 2012 - 2015

Lata	2012	2013	2014	2015
Polska	149,44	141,64	144,40	141,83
woj. łódzkie	217,51	213,01	217,18	195,84
powiat belchatowski	104,50	104,44	104,56	105,63
powiat kutnowski	289,08	286,88	285,62	283,59
powiat łaski	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat łęczycki	0,00	0,00	0,00	218,21
powiat łowicki	584,63	582,09	579,36	577,04
powiat łódzki wschodni	382,87	385,41	387,47	389,12
powiat opoczyński	211,44	210,96	0,00	258,19
powiat pabianicki	704,45	500,72	430,15	429,92
powiat pajęczański	145,98	138,24	195,12	0,00
powiat piotrkowski	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat poddębicki	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat radomszczański	198,10	197,15	196,33	188,73
powiat rawski	165,37	165,26	164,73	164,13
powiat sieradzki	0,00	6 669,83	6 645,67	6 626,00
powiat skierniewicki	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat tomaszowski	445,86	443,55	477,09	474,68
powiat wieluński	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat wierszowski	325,24	325,08	324,58	324,58
powiat zduńskowolski	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat zgierski	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat brzeziński	0,00	0,00	0,00	0,00
powiat m. Łódź	117,50	114,66	110,33	95,50
Miasto Piotrków trybunalski	71,47	71,00	70,73	70,99
Miasto Skierniewice	102,30	102,17	102,23	101,66

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Liczba osób odwiedzających muzea znacznie wzrosła w przeciągu lat 2012-2015- w ostatnim roku odnotowano wzrost o 56% na tle liczby w roku 2012. Trend ten obserwowany jest również w skali kraju, choć zaznaczyć należy, że partycypacja w przeliczeniu na 10 000 ludności na terenie województwa łódzkiego znacznie odbiega od przeliczonej liczby uczestników w Polsce ogółem. W roku 2012 liczba osób odwiedzających muzea na 10 tys. ludności w województwie łódzkim była niższa o 4 068 osób niż w skali kraju, w roku 2015 zaś - o 4 189.

Tabela 250. Liczba osób odwiedzających muzea na 10 tys. ludności w latach 2012 - 2015

Lata	2012	2013	2014	2015
Polska	6 931	7 543	7 954	8 652
woj. łódzkie	2 863	3 600	4 479	4 463
powiat bełchatowski	869	1 154	1 542	221
powiat kutnowski	2 052	3 235	4 536	4 878
powiat łaski	75	60	84	331
powiat łęczycki	5 988	6 699	6 613	7 071
powiat łowicki	16 386	15 293	24 643	27 352
powiat łódzki wschodni	0	0	4	0
powiat opoczyński	689	731	796	735
powiat pabianicki	1 298	927	959	1 024
powiat pajęczański	0	0	0	0
powiat piotrkowski	251	0	415	350
powiat poddębicki	752	946	824	757
powiat radomszczański	1 055	1 156	1 839	1 403
powiat rawski	841	1 018	1 053	1 048
powiat sieradzki	1 677	2 171	2 260	1 787
powiat skierniewicki	1 024	1 036	915	1 050
powiat tomaszowski	1 414	6 505	7 212	6 808
powiat wieluński	2 511	2 312	2 313	2 424
powiat wieruszowski	0	0	0	0
powiat zduńskowolski	749	1 491	1 494	1 512
powiat zgierski	155	392	501	556
powiat brzeziński	463	492	3 818	3 303
powiat m. Łódź	5 391	6 823	8 257	8 326
Miasto Piotrków trybunalski	3 590	4 096	3 586	2 934
Miasto Skierniewice	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

W latach 2013-2016 liczba uczestników organizowanych na terenie województwa łódzkiego imprez masowych wahała się. Najwyższą wartość odnotowano w roku 2014, kiedy liczba uczestników tego rodzaju wydarzeń kulturalnych przekroczyła milion. Najniższa wartość przypadła natomiast na rok następny, wykazując się dwudziestoczwartoprocetowym spadkiem. Dane statystyczne wskazują na najwyższą liczbę uczestników masowych imprez w roku 2016 na terenie miasta Łodzi (64% ogólnej liczby uczestników w tym roku), powiatu bełchatowskiego (9%) oraz powiatu zgierskiego (3%).

Tabela 251. Liczba uczestników imprez zorganizowanych ogółem na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016

Lata	2013	2014	2015	2016
woj. łódzkie	990 943	1 053 054	795 601	919 076
powiat bełchatowski	151 146	132 460	177 960	84 486
powiat kutnowski	10 422	9 199	17 102	19 249
powiat łaski	2 300	2 000	2 000	3 000
powiat łęczycki	1 700	3 850	6 000	6 800
powiat łowicki	34 850	37 000	32 580	25 320
powiat łódzki wschodni	0	1 900	2 800	19 220
powiat opoczyński	1 200	1 200	1 200	1 200
powiat pabianicki	8 200	8 800	7 400	14 850
powiat pajęczański	0	0	1 000	3 000
powiat piotrkowski	800	0	0	5 800
powiat poddębicki	16 000	16 000	23 700	25 700
powiat radomszczański	8 200	9 800	6 760	7 650
powiat rawski	18 000	23 200	16 000	17 500
powiat sieradzki	6 900	11 400	10 400	14 000
powiat skierniewicki	2 500	2 400	2 300	0
powiat tomaszowski	4 000	12 500	4 400	18 420
powiat wieluński	5 900	6 300	2 900	8 700
powiat wieruszowski	1 500	1 500	3 500	3 200
powiat zduńskowolski	1 500	6 600	9 500	9 800
powiat zgierski	21 500	31 400	17 800	25 800
powiat brzeziński	600	1 000	1 000	1 000
powiat m. Łódź	532 725	720 045	441 399	585 781
Miasto Piotrków trybunalski	11 000	9 000	2 900	12 600
Miasto Skierniewice	150 000	5 500	5 000	6 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

W 2016 roku w województwie odnotowano większą liczbę uczestników imprez artystyczno-rozrywkowych, niż w latach poprzednich. Od roku 2013 liczba ta stale i znacząco spadała, by w 2016 wrosnąć o 7% względem roku bazowego oraz o 35% względem wartości najniższej, przypadającej na rok 2015. W mieście Łodzi w wydarzeniach artystyczno-rozrywkowych w 2016 roku uczestniczyło 82% ogólnej liczby uczestników. Sytuacja znacząco poprawieniu uległa na terenie powiatu łódzkiego wschodniego, piotrkowskiego oraz pajęczańskiego.

Tabela 252. Liczba uczestników imprez artystyczno-rozrywkowych, zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016

Lata	2013	2014	2015	2016
woj. łódzkie	514 215	438 808	405 686	548 524
powiat bełchatowski	13 500	18 100	19 200	15 600
powiat kutnowski	9 600	8 000	15 903	18 050
powiat łaski	2 300	2 000	2 000	3 000
powiat łęczycki	1 500	850	1 500	6 800

Lata	2013	2014	2015	2016
powiat łowicki	28 900	33 200	31 370	23 520
powiat łódzki wschodni	0	1 900	2 500	17 000
powiat opoczyński	1 200	1 200	1 200	1 200
powiat pabianicki	8 200	8 800	7 400	14 500
powiat pajęczański	0	0	1 000	3 000
powiat piotrkowski	800	0	0	5 800
powiat poddębicki	16 000	16 000	18 700	25 700
powiat radomszczański	8 200	9 800	6 760	7 200
powiat rawski	17 000	23 200	16 000	17 500
powiat sieradzki	6 000	10 200	10 400	14 000
powiat skierniewicki	2 500	2 400	2 300	0
powiat tomaszowski	4 000	12 500	4 400	18 420
powiat wieluński	5 900	6 300	2 900	7 700
powiat wieruszowski	500	0	2 000	3 200
powiat zduńskowolski	1 500	6 600	9 500	9 800
powiat zgierski	21 500	31 400	17 000	23 200
powiat brzeziński	600	1 000	1 000	1 000
powiat m. Łódź	209 515	238 858	224 753	301 334
Miasto Piotrków trybunalski	5 000	1 000	2 900	5 000
Miasto Skierniewice	150 000	5 500	5 000	6 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Jak wynika z zaprezentowanych w poniższej tabeli danych, wyłącznie pojedyncze jednostki organizacyjne województwa łódzkiego są organizatorami imprez interdyscyplinarnych. Na terenie województwa w 2016 roku odnotowano wzrost w liczbie uczestników tego rodzaju przedsięwzięć, choć najwyższa wartość przypada na rok 2014 (o 334% wyższa niż w roku poprzednim). Najwyższy odsetek uczestników w ostatnim analizowanym roku przypada na miasto Piotrków Trybunalski.

Tabela 253. Liczba uczestników imprez interdyscyplinarnych, zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016

Lata	2013	2014	2015	2016
woj. łódzkie	8 000	34 700	9 400	9 806
powiat bełchatowski	0	2 000	0	0
powiat kutnowski	0	0	0	0
powiat łaski	0	0	0	0
powiat łęczycki	0	3 000	3 000	0
powiat łowicki	0	0	0	0
powiat łódzki wschodni	0	0	0	1 206
powiat opoczyński	0	0	0	0
powiat pabianicki	0	0	0	0
powiat pajęczański	0	0	0	0
powiat piotrkowski	0	0	0	0
powiat poddębicki	0	0	0	0
powiat radomszczański	0	0	0	0

Lata	2013	2014	2015	2016
powiat rawski	1 000	0	0	0
powiat sieradzki	0	1 200	0	0
powiat skierniewicki	0	0	0	0
powiat tomaszowski	0	0	0	0
powiat wieluński	0	0	0	0
powiat wieruszowski	1 000	1 500	1 500	0
powiat zduńskowolski	0	0	0	0
powiat zgierski	0	0	0	0
powiat brzeziński	0	0	0	0
powiat m. Łódź	3 000	19 000	4 900	4 000
Miasto Piotrków trybunalski	3 000	8 000	0	4 600
Miasto Skierniewice	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Negatywnie prezentuje się sytuacja w kontekście partycypacji ludności w organizowanych na terenie województwa imprezach sportowych - poza rokiem 2014, kiedy wartość ta była najwyższa, odnotowano stały spadek w liczbie uczestników tego rodzaju wydarzeń na przestrzeni lat 2013-2016. W ostatnim analizowanym roku względem roku pierwszego nastąpił spadek o 23%. W roku 2016 78% wszystkich uczestników przypadło na miasto Łódź, na powiat bełchatowski zaś 19%.

Tabela 254. Liczba uczestników imprez sportowych, zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016

Lata	2013	2014	2015	2016
woj. łódzkie	468 728	579 546	380 515	360 746
powiat bełchatowski	137 646	112 360	158 760	68 886
powiat kutnowski	822	1 199	1 199	1 199
powiat łaski	0	0	0	0
powiat łęczycki	200	0	1 500	0
powiat łowicki	5 950	3 800	1 210	1 800
powiat łódzki wschodni	0	0	300	1 014
powiat opoczyński	0	0	0	0
powiat pabianicki	0	0	0	350
powiat pajęczański	0	0	0	0
powiat piotrkowski	0	0	0	0
powiat poddębicki	0	0	5 000	0
powiat radomszczański	0	0	0	450
powiat rawski	0	0	0	0
powiat sieradzki	900	0	0	0
powiat skierniewicki	0	0	0	0
powiat tomaszowski	0	0	0	0
powiat wieluński	0	0	0	1 000
powiat wieruszowski	0	0	0	0
powiat zduńskowolski	0	0	0	0
powiat zgierski	0	0	800	2 600

Lata	2013	2014	2015	2016
powiat brzeziński	0	0	0	0
powiat m. Łódź	320 210	462 187	211 746	280 447
Miasto Piotrków trybunalski	3 000	0	0	3 000
Miasto Skierniewice	0	0	0	0

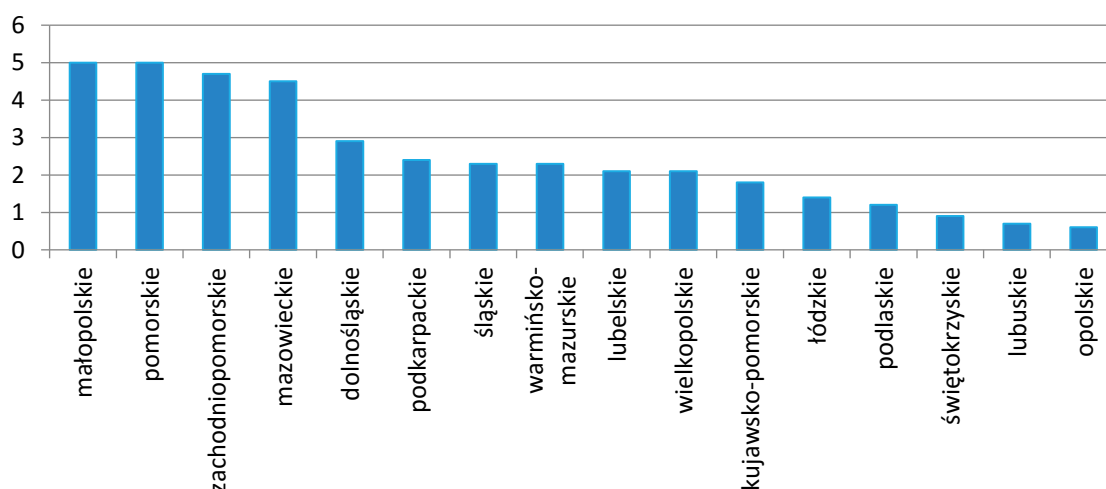
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

7.3. Miejsce województwa łódzkiego w krajowym ruchu turystycznym

W celu określenia turystycznej atrakcyjności województwa łódzkiego na tle pozostałych województw niezbędna jest analiza rozmieszczenia krajowego ruchu turystycznego z uwzględnieniem pozycji województwa łódzkiego.

Jak wynika z danych GUS za rok 2015 udostępnionych w rocznym raporcie, najczęściej odwiedzanymi województwami były województwa małopolskie, pomorskie, zachodniopomorskie oraz mazowieckie, skupiając łącznie około 45% wszystkich turystów tego roku. Na tle 16 województw województwo łódzkie, odwiedzone w 2015 roku przez 1,3 mln turystów, plasuje się na 12 miejscu, wskazując na wartość poniżej średniej.

Rysunek 68. Natężenie ruchu turystycznego w kraju w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu GUS na 2015 rok.

Baza noclegowa w szerszym aspekcie na terenie województwa łódzkiego omówiona została w podrozdziale „Baza noclegowa wraz z poziomem jej wykorzystania”, warto jednakże uwagę zwrócić na względnie niską liczbę turystów korzystającą z bazy noclegowej na terenie województwa łódzkiego na tle kraju. Pośród 16 województw w kontekście udzielonych noclegów w roku 2015 omawiana jednostka zajęła jedenaste miejsce (2,3 mln udzielonych noclegów przy średniej dla kraju równej 4,4). Sytuacja kształtuje się negatywnie także pod względem długości pobytu turystów na terenie województwa. Jak wskazują dane Głównego Urzędu Statystycznego, średni czas pobytu w województwie łódzkim równy był 1,8 doby przy średniej kształtującej się na poziomie 2,64, tym samym wskazując, że teren ten zajął czternaste miejsce w skali kraju. Potwierdza to skalę tranzytowości, świadcząc również o często służbowym charakterze pobytu turystów na tym terenie.

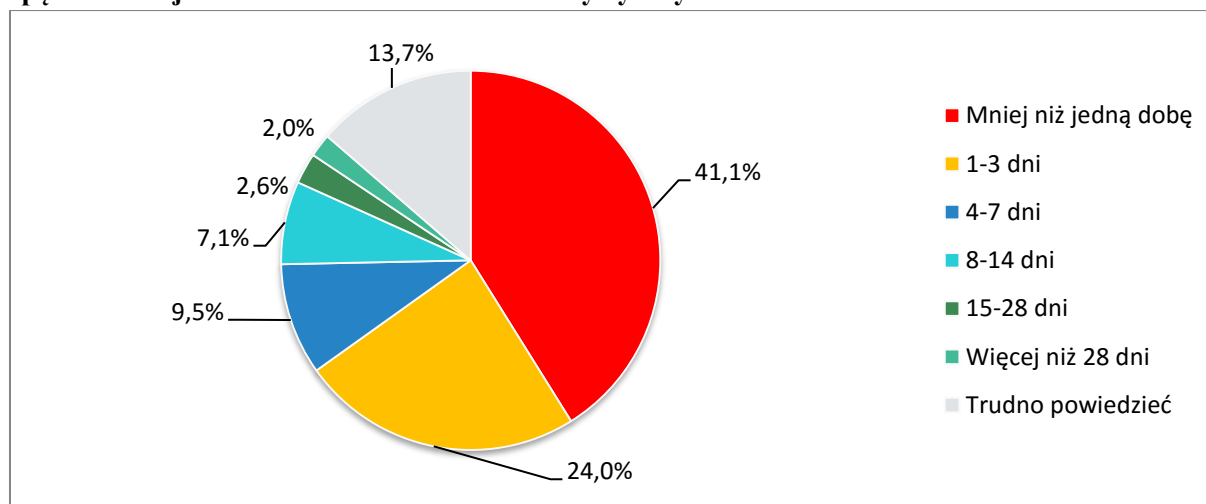
Dane statystyczne GUS prezentują natężenie krajowego ruchu turystycznego według województw i liczby podróży krótkookresowych i długookresowych. Zauważyć można, że na terenie województwa łódzkiego turyści preferowali krótkotrwałe wizyty (1,15 mln) w większym stopniu niż długotrwałe podróże (0,45 mln). Szczegółowe dane przedstawione są w poniższym zestawieniu.

Tabela 255. Natężenie krajowego ruchu turystycznego według województw i liczby podróży krótkookresowych i długookresowych

Województwo	Pobyt krótkookresowy		Pobyt długookresowy	
	2014	2015	2014	2015
dolnośląskie	1,6	1,8	1,1	1,1
Kujawsko-pomorskie	1,1	1,1	0,6	0,7
lubelskie	1,6	1,7	0,6	0,5
lubuskie	0,5	0,5	0,2	0,3
łódzkie	1,1	1,1	0,4	0,5
małopolskie	2,7	3,0	1,9	2,1
mazowieckie	3,3	3,3	1,2	1,2
opolskie	0,4	0,3	0,1	0,11
podkarpackie	1,3	1,5	0,8	0,9
podlaskie	1,0	0,9	0,4	0,3
pomorskie	1,8	2,0	2,6	2,9
śląskie	1,5	1,5	0,8	0,9
świętokrzyskie	0,5	0,6	0,5	0,4
warmińsko-mazurskie	1,3	1,2	1,0	1,0
wielkopolskie	1,6	1,6	0,5	0,5
zachodniopomorskie	2,2	2,3	2,4	2,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rysunek 69. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Ile czasu ma Pan/i zamiar spędzić w województwie łódzkim w celach turystycznych?”

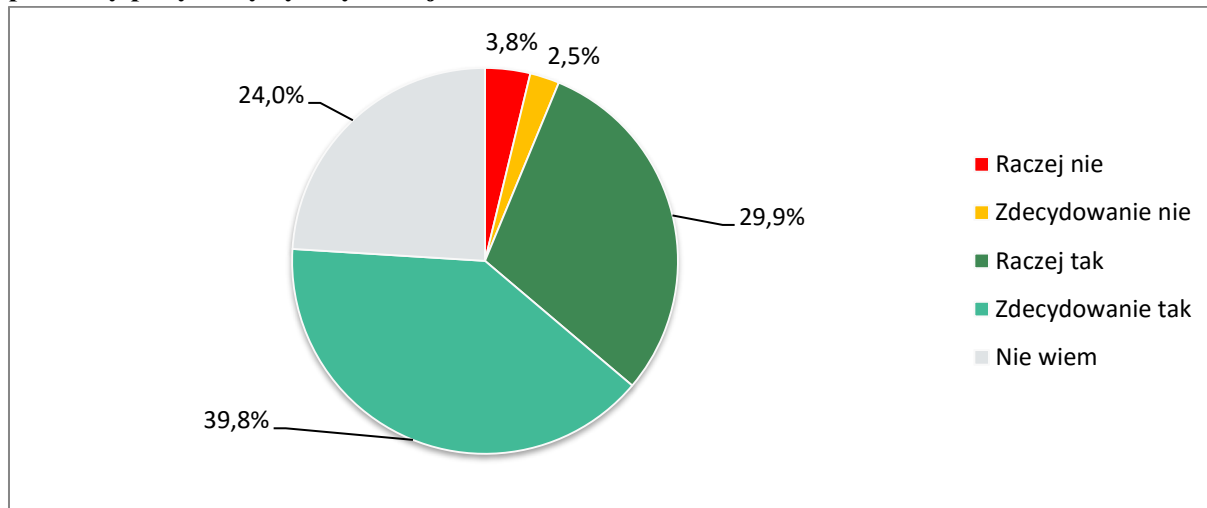

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

41,1% turystów uczestniczących w badaniu PAPI planuje spędzić w celach turystycznych mniej niż jedną dobę, zaś 24% od 1 do 3 dni. Jedynie 11,7% respondentów ma zamiar zwiedzać region przez więcej niż 7 dni. Zalecane jest podjęcie działań skłaniających turystów do spędzania na zwiedzaniu większej ilości czasu – na przykład opracowywanie planów wycieczek zaplanowanych na kilka lub kilkanaście dni, zawierających opisy obiektów turystyki i kultury, które będą zwiedzane. Plany takie

powinny być dostępne nieodpłatnie na stronach internetowych odwiedzanych przez potencjalnych turystów. Można spodziewać się, że część z nich chętnie skorzysta z gotowego pomysłu na plan wycieczki.

Rysunek 70. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy przewiduje Pan/i ponowny pobyt turystyczny w województwie łódzkim?”

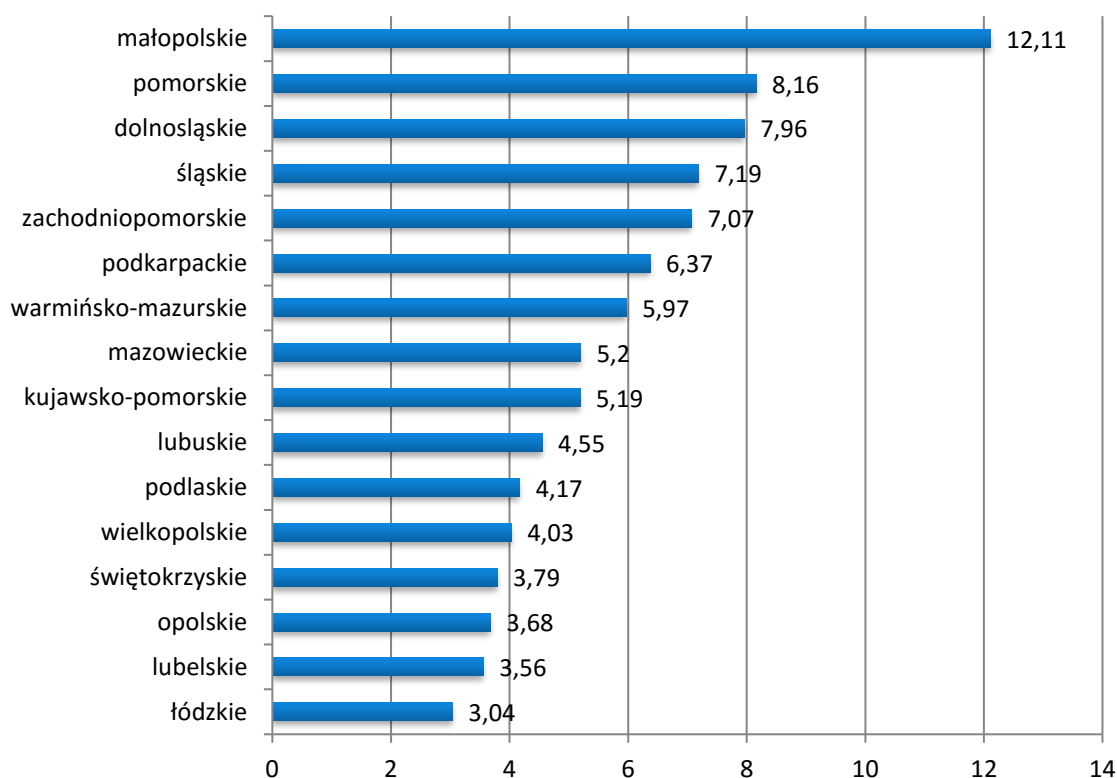

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Turyści uczestniczący w badaniu PAPI zostali zapytani o to, czy przewidują ponowny pobyt turystyczny w województwie łódzkim. Odpowiedzi negatywnej udzieliło jedynie 6,3% respondentów. Świadczy to o tym, że osoby zwiedzające są zadowolone z pobytu w regionie. Jest to związane m.in. z bogatą ofertą podmiotów związanych z turystyką i kulturą.

Raport GUS dotyczący ruchu turystycznego w Polsce w 2015 roku zawarł ranking wskaźnika atrakcyjności turystycznej województw. Dla każdego z nich wskaźnik ten wyznaczony został wykorzystując arytmetyczny wskaźnik atrakcyjności turystycznej dla powiatów tworzących dane województwo. Jak wynika z danych, najwyższy wskaźnik atrakcyjności turystycznej przypadał na województwo mazowieckie, który zdecydowanie przewyższał wskaźniki dla pozostałych obszarów, aż czterokrotnie przewyższając wskaźnik dla województwa łódzkiego. Województwo to uplasowało się na ostatnim miejscu, z arytmetycznym wskaźnikiem kształtującym się na poziomie 3,04. Szczegółowe dane przedstawia poniższy rysunek.

Rysunek 71. Atrakcyjność turystyczna województw wg raportu GUS

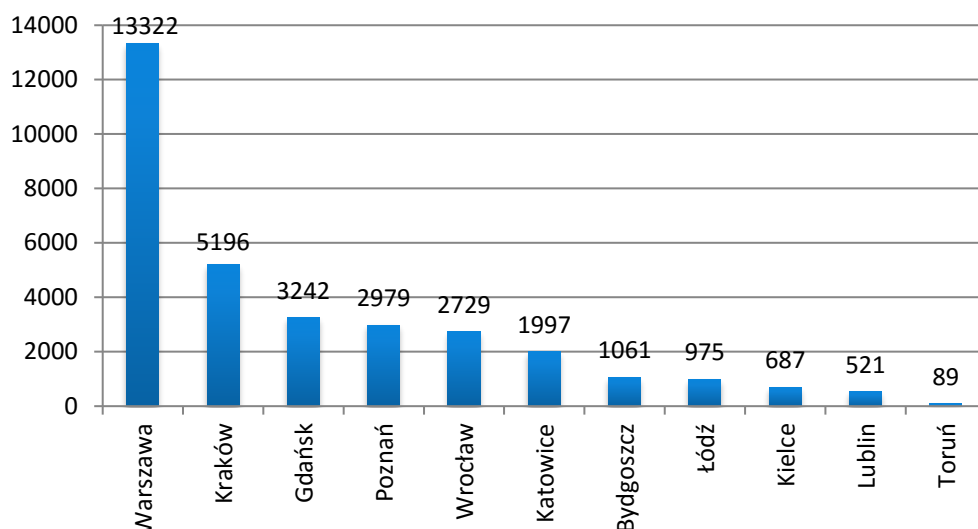

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu GUS za 2015 rok.

Powyżej opisana atrakcyjność turystyczna związana jest z walorami kulturowymi i środowiskowymi poszczególnych powiatów województw, jednakże oprócz walorów tych istotny wskaźnik związany jest z turystyką biznesową, wyznacznikiem czego jest wykorzystanie bazy noclegowej o podwyższonym standardzie oraz posiadającej sale konferencyjne. Poziom atrakcyjności biznesowo-hotelowej jest względnie wysoki na terenie województwa łódzkiego (analizie poddano miasto na prawach powiatu Łódź) - na tle 30 powiatów Łódź uplasowała się na 13 miejscu.

Jak wynika z danych zawartych w raporcie opublikowanym przez Polską Organizację Turystyczną, dotyczącym przemysłu spotkań i wydarzeń w Polsce w 2016 roku, pod względem liczby spotkań i wydarzeń tego rodzaju Łódź zajmuje siódme miejsce spośród miast posiadających *convention bureau*.

Rysunek 72. Liczba spotkań i wydarzeń w poszczególnych miastach posiadających convention bureau

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiej Organizacji Turystycznej.

Pośród 975 wydarzeń związanych z turystyką biznesową na terenie województwa łódzkiego największy odsetek stanowiły wydarzenia korporacyjne (491), konferencje i kongresy (436), pozostałymi wydarzeniami były targi (26) i spotkania motywacyjne (22).

Ostatnie z pytań skierowanych do respondentów badania miało na celu poznanie turystycznych walorów województwa łódzkiego na tle pozostałych województw w kraju.

Znaczna część badanych nie potrafiła jednoznacznie wskazać odpowiedzi w tym zakresie, lecz pozostałe osoby do czynników zachęcających do skorzystania z oferty turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego zaliczyli:

- dużą liczbę atrakcyjnych miejsc (najczęściej pojawiająca się odpowiedź, tj. ok. 20% ogółu respondentów);
- dużą liczbę imprez;
- interesujące reklamy;
- dostępne promocje;
- bezpłatny transport;
- dodatkowe atrakcje, np. jarmarki;
- przystępne ceny.

W przypadku pytania o czynniki zniechęcające do skorzystania z oferty turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego respondenci badania IDI w większości przypadków stwierdzili, że takie czynniki nie występują w obecnej ofercie regionu. Niemniej, wśród pozostałych opinii znalazły się takie elementy, jak

- wysokie ceny (najczęściej pojawiająca się odpowiedź, wśród osób wskazujących czynniki zniechęcające);
- trudności z dojazdem do obiektów położonych poza Łodzią;
- zbyt dużą liczbę zwiedzających;
- brak nowych usług w ofercie;
- słaby dostęp do informacji o wydarzeniach.

7.4. Podsumowanie zadania 2 - działania ukierunkowane na rozwój kultury i turystyki województwa łódzkiego

Podobnie jak w przypadku podsumowania zadania 1, tj. działania rewitalizacyjne w województwie łódzkim z wyłączeniem miasta Łódź, tak podsumowanie działania 2 stanowi odpowiedź na szczegółowe pytania badawcze wynikające z raportu metodologicznego. Analiza źródeł wtórnych pogłębiona została pozostałymi zastosowanymi technikami badawczymi (w tym badania PAPI, IDI, FGI oraz panel ekspertów) w celu zapewnienia triangulacji technik badawczych.

Jak zmienia się liczba odwiedzin w czasie, w jakim stopniu liczba odwiedzin powiązana jest z porą roku, dniem tygodnia?

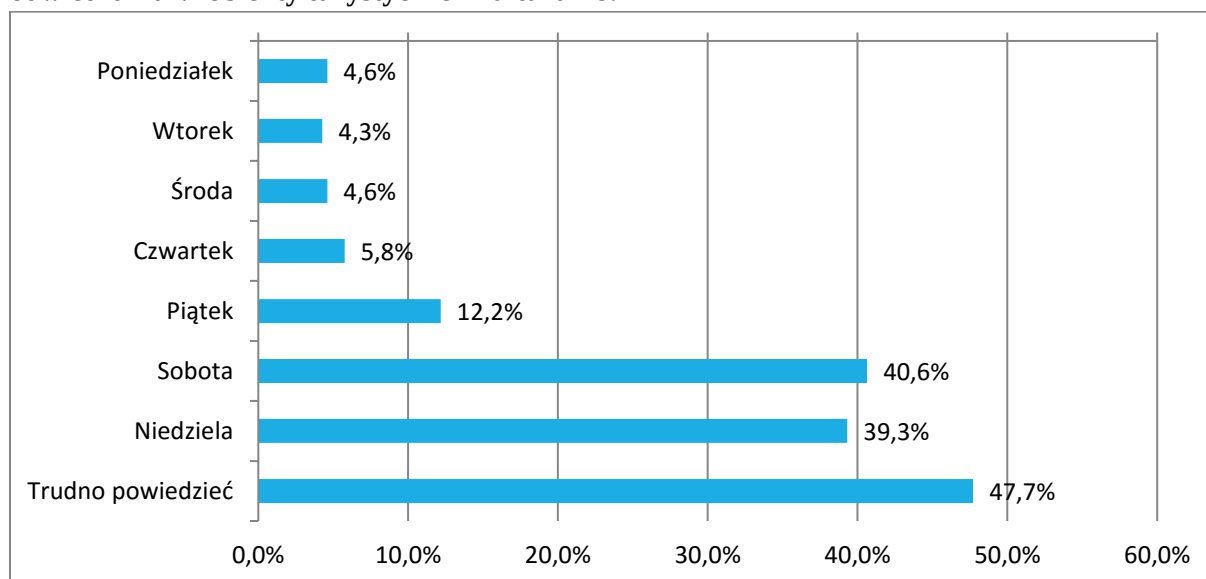
Analizując liczbę turystów korzystających z obiektów noclegowych w województwie łódzkim w 2016 roku zauważyć można szczególne natężenie tej liczby w okresie kwiecień-listopad. W miesiącach tych liczba turystów korzystających z obiektów noclegowych przekracza 100 tys. w ujęciu miesięcznym (wg danych za 2016 r.). Najniższa wartość zaś przypada na styczeń, kiedy z obiektów turystycznych korzysta najmniejsza liczba osób. Stały wzrost liczby użytkowników obiektów noclegowych wzrastał od stycznia do czerwca- w czerwcu przypadła najwyższa odnotowana wartość. Jak wynika z danych przedstawionych w Tabeli 84. „Liczba turystów korzystających z obiektów noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 – 2017”, suma liczby turystów korzystających z bazy noclegowej na terenie województwa w okresie wiosenno-letnim (marzec-sierpień) równa była 651 574, natomiast w okresie jesienno-zimowym (wrzesień-luty) wartość kształtowała się na niższym poziomie, równym 612 704.

W ramach wywiadów IDI z przedstawicielami Podmiotów świadczących usługi kulturalne i turystyczne na terenie województwa łódzkiego zapytano o zmiany liczby turystów w zależności od pory roku, dnia tygodnia itp. Respondenci wskazali, że wyróżnić można dwa sezony turystyczne: jesienno-zimowy (od września do lutego) oraz wiosenno-letni (od marca do sierpnia). W zależności od rodzaju świadczonych usług można obserwować wzrost lub spadek liczby turystów w danym okresie, co w znacznym stopniu związane jest z pogodą i temperaturą powietrza. Tak więc na miesiące letnie przypada natężenie użytkowania obiektów turystycznych takich jak gospodarstwa agroturystyczne czy kempingi, natomiast w okresie jesienno-zimowym odnotowano wzrost liczby osób korzystających z kin.

W cyklu tygodniowym przedstawiciele obiektów turystycznych i kulturalnych wskazują na wyższe natężenie ruchu turystycznego w weekendy. Jednocześnie badani podkreślają znaczenie akcji promocyjnych i zniżek lub całkowitej rezygnacji z pobierania opłat w danym dniu. Tego typu działania przynoszą efekty i powodują wzrost liczby odwiedzających w danym terminie.

Turyści, którzy uczestniczyli w badaniu PAPI zostali poproszeni o wskazanie, w jakie dni tygodnia z reguły odwiedzają obiekty turystyki i instytucje kultury. Najczęściej wskazywano na sobotę (40,6%) oraz niedzielę (39,3%), czyli dni wolne dla znacznej części osób pracujących, jak również studentów oraz uczniów. 12,2% ankietowanych wskazało na piątek, którego godziny popołudniowe stanowią początek weekendu. Brak konieczności powrotu do pracy następnego dnia stwarza możliwość spędzenia czasu na zwiedzaniu obiektów turystyki i kultury. Pozostałe odpowiedzi zostały wskazane przez mniej niż 6% ankietowanych. Najniższy odsetek wskazań dotyczył wtorku (4,3%). Zalecane jest, aby tego dnia tygodnia oferować specjalne promocje dla klientów (np. znaczne rabaty), aby zwiększyć liczbę zainteresowanych.

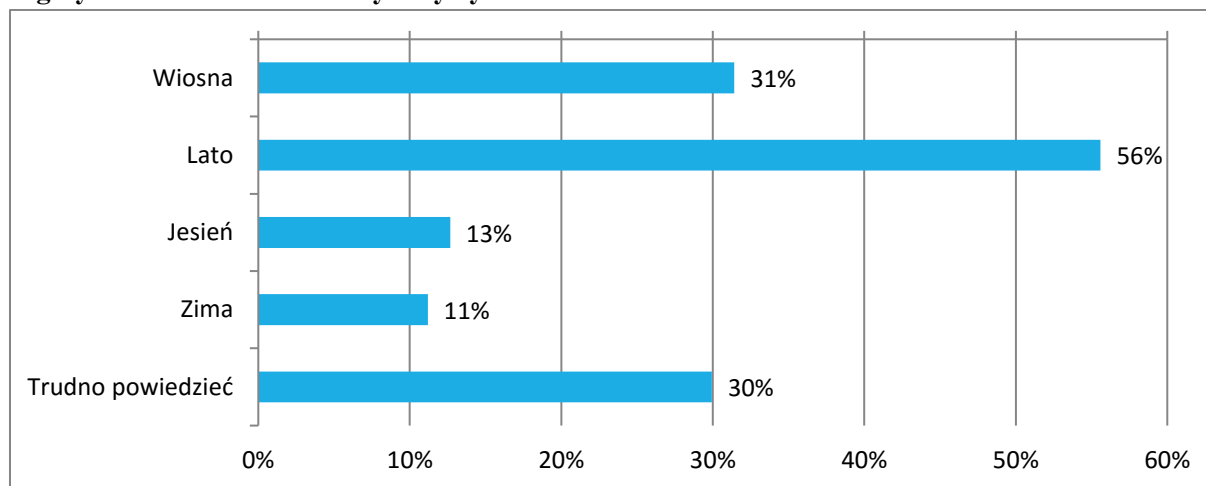
Rysunek 73. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "W jakie dni tygodnia z reguły odwiedza Pan/i obiekty turystyczne i kulturalne?"

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Jak wynika z zaprezentowanych na rysunku danych, zdecydowana większość respondentów (56%) wskazała, że z reguły odwiedza obiekty turystyczne i kulturalne w okresie letnim. Druga najwyższa wartość, tj. 31%, przypada na okres wiosny. W okresie jesienno-zimowym z obiektów korzysta zdecydowanie mniejszy odsetek respondentów- zaledwie 24% (13% wskazań przypadło na jesień, na zimę zaś wskazało 11% ankietowanych).

Rysunek 74. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "W jakich okresach roku z reguły odwiedza Pan/i obiekty turystyczne i kulturalne?"

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Jaka jest struktura (m.in. wieku, płci) odwiedzających w zależności od pory roku?

Przedstawiciele obiektów turystycznych stwierdzili, że w większości rodzajów obiektów nie obserwuje się zróżnicowania liczby osób w zależności od płci. Wyjątek stanowili respondenci reprezentujący teatry – wskazali oni, że większość klientów stanowiły kobiety.

Przedstawiciele obiektów kulturalnych i turystycznych wskazują, że ofertę starają się dostosować do każdej grupy wiekowej. W przypadku domów kultury duże zainteresowanie dotyczy dzieci i osób w

średnim wieku. Reprezentanci muzeów i ZOO wskazują na wysoki udział osób w wieku szkolnym oraz osób starszych. Ze względu na brak prowadzenia tego rodzaju statystyk struktura wieku odwiedzających jest trudna do określenia dla respondentów. Zaznaczyć jednakże należy, że w przypadku większości instytucji przeważają osoby korzystające z biletów ulgowych. Wyjątkiem są instytucje oferujące usługi z zakresu tzw. „kultury wysokiej”, tj. muzea, filharmonie, teatry.

W ramach wywiadów FGI badanych zapytano także o charakterystykę osób odwiedzających województwo łódzkie. W opinii respondentów do najpopularniejszych grup turystów należą wycieczki szkolne, których liczba w ostatnich latach systematycznie rośnie oraz rodziny z dziećmi, których wzrost liczby obserwuje się szczególnie w sezonie letnim oraz w weekendy. Zdaniem badanych znaczącą grupą osób są tzw. turyści sentymentalni. Respondenci wskazują przede wszystkim na zorganizowane grupy osób pochodzenia izraelskiego, którzy podróżują do województwa łódzkiego, w celu odwiedzenia cmentarza Żydowskiego, parku ocalałych oraz terenu dawnego getta, czyli obecnie części Bałut. Jednocześnie respondenci wskazują na jeszcze jedną potencjalnie zainteresowaną grupę turystów tzn. badaczy, naukowców, osób zainteresowanych historią. Zdaniem badanych odwiedzają one te same miejsca i dodatkowo są zainteresowani archiwum, uniwersytetem oraz innymi miejscami związanymi ze społecznością Żydowską. Zdaniem respondentów ten kierunek rozwoju turystyki jest bardzo istotny, ponieważ u jego podstaw leży historia miasta i regionu.

Jakie formy odwiedzin przeważają w poszczególnych miesiącach (grupy zorganizowane (w tym grupy szkolne) / odwiedziny indywidualne)?

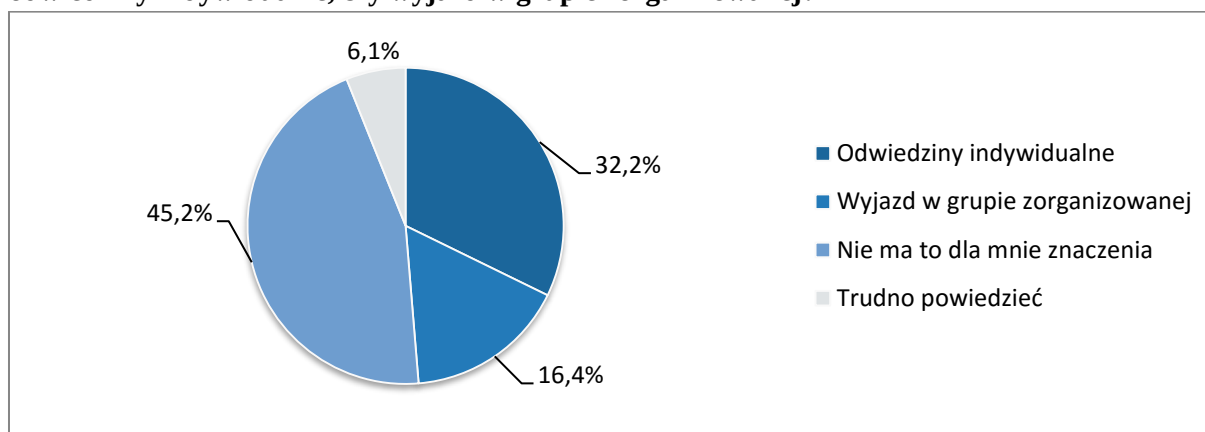
Respondenci wskazują, że liczba grup zorganizowanych odwiedzających daną instytucję skorelowana jest w znacznym stopniu z kalendarzem roku szkolnego. W przypadku wszystkich instytucji grupy zorganizowane to głównie wycieczki szkolne, odbywające się od września do czerwca. Należy wskazać, że występuje rozbieżność w określaniu miesiący najwyższej aktywności. Przedstawiciele ośrodków kultury wskazują na największy udział dzieci i młodzieży w zajęciach w czasie ferii zimowych (styczeń-luty), kiedy organizowane są specjalne warsztaty. Respondenci reprezentujący pozostałe instytucje wskazują przede wszystkim na wysoki udział grup młodzieży w okresie jesiennym (wrzesień-październik) i wczesno-wiosennym (marzec-kwiecień).

Turyści uczestniczący w badaniu PAPI zostali zapytani o to, w jakich okresach roku z reguły odwiedzają obiekty turystyki i kultury. Najczęściej wskazywali na lato (56%) oraz wiosnę (31%), natomiast jesień i zima były wskazywane przez około co ósmego uczestnika badania. W związku z preferencjami odwiedzających obiekty turystyki i kultury mają znaczne trudności w przyciąganiu klientów w okresie od października do marca. Zalecana jest współpraca, np. wspólne organizowanie dużych imprez, aby zachęcać turystów do odwiedzania województwa łódzkiego i budować jego wizerunek jako regionu wartego odwiedzenia niezależnie od pory roku.

Respondenci, którzy wskazali na wiosnę, podkreślali, że odpowiadają im temperatury panujące w tej porze roku. Pora letnia była preferowana ze względu na wysokie temperatury oraz fakt, iż jest to okres wakacji i urlopów. Jesień wybierana była przez ankietowanych, którzy nie lubią, gdy jest zbyt ciepło. Zima została uznana za bardzo dobry okres do zwiedzania obiektów kultury.

Dla 45,2% ankietowanych turystów nie ma znaczenia, czy zwiedzają w ramach zorganizowanej grupy, czy też samodzielnie. 32,2% respondentów wskazało, że preferuje odwiedziny indywidualne, zaś 16,4% zwiedzanie grupowe. W związku z tym przy tworzeniu oferty turystycznej należy zachować ostrożność przy oferowaniu zniżek dla grup zorganizowanych, gdyż mogą one zniechęcić osoby zwiedzające indywidualnie – mogą one uznać za niesprawiedliwe fakt, iż muszą ponosić większe koszty, i w rezultacie zrezygnować z danej usługi.

Rysunek 75. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy preferuje Pan/i odwiedziny indywidualne, czy wyjazd w grupie zorganizowanej?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Jak wynika z powyższych danych, odwiedziny grupowe przypadają na każdy okres roku- związane jest to z organizacją pracy szkół, które zajęcia prowadzą od września do czerwca, a w okresie tym organizowane są wycieczki dla uczniów, oraz z preferencjami turystów podróżujących w grupach zorganizowanych - wskazali oni przede wszystkim na okres letni.

Respondenci preferujący wyjazdy indywidualne stanowili zaledwie 6% wszystkich ankietowanych, dla największego odsetka natomiast forma odwiedzin nie ma znaczenia, nie odnotowano zatem zróżnicowania struktury odwiedzin w zależności od ich formy w poszczególnych miesiącach.

Popularność grup zorganizowanych potwierdzili również uczestnicy badania fokusowego. W ich opinii do najpopularniejszych grup turystów należą wycieczki szkolne, których liczba w ostatnich latach systematycznie rośnie oraz rodziny z dziećmi, których wzrost liczby obserwuje się szczególnie w sezonie letnim oraz w weekendy.

W jakim stopniu i w jakiej formie instytucje związane z aktywnością sezonową prowadzą aktywność poza swoim sezonem?

Znaczna część instytucji prowadzi działalność całoroczną (ok. 64% badanych podmiotów), nawet, gdy charakter głównej działalności jest sezonowy. Niemniej, często jest to działalność uzupełniająca, nie obejmująca całości oferty. W przypadku okresu pozasezonowego prowadzone są dodatkowe działania. W przypadku ogrodu botanicznego poza sezonem prowadzone są wystawy i zajęcia przyrodnicze.

Niektóre instytucje poza sezonem zaprzestają działalności gospodarczej i prowadzą w tym czasie prace modernizacyjne, remontowe, konserwatorskie. W przypadku Teatru Muzycznego w Łodzi w wakacje działalność nie jest prowadzona i właśnie wtedy wykonywane są prace remontowe. Jest to związane z opuszczaniem miasta przez znaczną część osób (wyjazdy wakacyjne) i znaczącym spadkiem frekwencji. Wskazywano również na możliwość rozszerzenia działalności poza sezon właściwy w postaci np. wystaw organizowanych na specjalne, indywidualne zamówienie.

W jakim stopniu i na jakich płaszczyznach instytucje kulturalne i turystyczne prowadzą współpracę z instytucjami edukacyjnymi oraz jakie jest zapotrzebowanie w tym zakresie?

Praktycznie wszystkie badane instytucje potwierdziły prowadzenie szerokiej współpracy z instytucjami edukacyjnymi. Do najczęstszych form współpracy należy organizacja warsztatów (50% badanych respondentów wskazało na tę formę współpracy), zajęć lub wydarzeń związanych z funkcjonowaniem danego obiektu dla uniwersytetów, szkół, przedszkoli itp. Jednocześnie niektóre instytucje prowadzą bardziej rozwiniętą współpracę np. przedstawiciel Ogrodu Botanicznego w Łodzi deklaruje wysokie

zapotrzebowanie na współpracę z instytucjami edukacyjnymi. Obecnie instytucja ta współpracuje z licznymi szkołami wyższymi w zakresie prowadzenia ćwiczeń, prac magisterskich i licencjackich, w ramach których wykonywane są projekty. Dodatkowo organizowane są konkursy dla uczniów i studentów. Również łódzkie Zoo deklaruje współpracę z uczelniami wyższymi w celach naukowych i badawczych

W jakim stopniu i na jakich płaszczyznach instytucje kulturalne i turystyczne prowadzą współpracę z instytucjami pozarządowymi i administracją?

Merytoryczna współpraca instytucji kulturalnych i turystycznych z instytucjami pozarządowymi i administracją publiczną może przybierać wiele form. Zgodnie z Ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2016 poz. 1817) organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego mają obowiązek uchwalania rocznych programów współpracy z organizacjami pozarządowymi. Zapisy wyżej wymienionej ustawy dają również możliwość uchwalania wieloletnich programów współpracy (art. 5a ust. 2), których minimalny zakres określa treść art. 5a ust 4. W oparciu o powyższe zapisy, Uchwałą nr XXX/403/16 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 29 listopada 2016r. przyjęty został Program współpracy samorządu województwa łódzkiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2017. Jak określa dokument, głównym celem współpracy jest *wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego jako realizatora publicznych istotnych dla rozwoju województwa łódzkiego poprzez budowanie partnerstwa między administracją publiczną i organizacjami pozarządowymi z uwzględnieniem biznesu społecznie odpowiedzialnego*. W rozdziale 4 wskazany został zakres przedmiotowy opracowania, w którym na rok 2017 określone zadania priorytetowe wpisujące się w płaszczyznę działania instytucji kulturalnych i turystycznych zostały objęte obszarem działania 2 i 7 (kolejno kultura, sztuka, ochrona dziedzictwa kulturowego oraz turystyka i krajoznawstwo). Priorytety w ramach obszaru 2 skupiają się na wzbogaceniu oferty kulturalnej województwa łódzkiego oraz pielęgnowanie i rozwój polskiej tradycji kulturowej w województwie łódzkim. Zadania te powierza się realizacji Departamentu Kultury i Edukacji w formie współpracy finansowej. Priorytety w ramach obszaru 7 obejmują aktywizację społeczeństwa na rzecz uprawiania turystyki województwa łódzkiego: upowszechnianie turystyki i krajoznawstwa na terenie województwa łódzkiego, działania promocyjne, upowszechnianie krajoznawstwa, rozwój turystyki na terenie województwa łódzkiego oraz zwiększenie atrakcyjności i dostępności turystycznej regionu. Za realizację tych zadań odpowiedzialny jest Departament Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki w formie współpracy finansowej i pozafinansowej. Przykładem współpracy instytucji pozarządowej z organami administracji rządowej i samorządowej działającej na podstawie partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) jest Regionalna Organizacja Turystyczna.

Potwierdzeniem dla powyższego są wyniki badań jakościowych, których analiza wykazała, że część przedstawicieli instytucji kultury i turystycznych wskazuje, że nie współpracują z instytucjami pozarządowymi i administracją. Jednocześnie większa część respondentów wskazuje, że współpracują z licznymi organizacjami pozarządowymi, ponieważ te same się do nich zgłaszają. Współpraca z administracją występuje np. w ramach karty rodziny (ulgi). Niektóre instytucje kultury współpracują z sektorem NGO przy organizacji projektów np. organizacji koncertów, wystaw, konferencji itp.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi jest elementem realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego oraz innych wojewódzkich dokumentów strategicznych.

Istotnym tematem zogniskowanego wywiadu grupowego, który był poruszany podczas całego spotkania była integracja usług turystycznych i kulturalnych oraz zapewnienie spójności oferty województwa łódzkiego, w celu wzrostu jej atrakcyjności. W opinii badanych jest to prawidłowy kierunek rozwoju konkurencyjności w tej branży. Jednocześnie zwrócono uwagę na fakt, że podobne inicjatywy były już

wcześniej podejmowane i nie zawsze kończyły się sukcesem. Zdaniem respondentów np. nie udało się wprowadzić jednego wspólnego biletu dla instytucji miejskich. Przedstawiciele niektórych instytucji wskazują, że prowadzą oni tego typu działania we własnym zakresie we współpracy z innymi instytucjami, a w przeszłości tego typu akcje promocyjne przynosiły bardzo pozytywne efekty. Uczestnicy spotkania uważają, że trwają prace nad kartą miejską, która będzie upoważniała do odwiedzin kilku miejsc na terenie miasta. Badani jednocześnie wskazują, że brakuje jednego centrum koordynacji, które spajałoby wszystkie instytucje i integrowało oferty, w celu zapewnienia ich komplementarności oraz odpowiedniego rozplanowania w czasie organizowanych wydarzeń. W opinii respondentów często występuje sytuacja, gdy kilka dużych wydarzeń organizowanych jest jednocześnie, co wpływa na zmniejszenie efektu ich oddziaływania. Zdaniem respondentów należy zwracać szczególną uwagę na rodzaj danej imprezy, w celu zapewnienia, że jeśli odbywa się równolegle do innej ma charakter komplementarny, a nie zaś konkurencyjny. Uczestnicy badania wskazują, że przyniosłoby to korzyść wszystkim organizatorom i umożliwiło lepsze zaplanowanie kalendarza imprez i wydarzeń.

W opinii części respondentów koordynacja centralna usług turystycznych i kulturalnych wiąże się także z ryzykiem. Taki rodzaj integracji usług może bowiem w pewnych przypadkach ograniczyć możliwość działania. Zdaniem niektórych badanych organizacja kilku imprez w tym samym czasie nie jest zjawiskiem negatywnym, a najistotniejszym jest przygotowanie informacji o tych wydarzeniach z odpowiednim wyprzedzeniem. Jednocześnie wskazuje się, że przygotowanie kalendarza imprez wojewódzkich, które byłyby traktowane jako produkt tradycyjny oraz organizowane cyklicznie, ułatwiłoby organizatorom pozyskiwanie środków finansowych na prowadzenie tego rodzaju działań i w dodatku umożliwiło przygotowanie skuteczniejszej i spójnej kampanii promocyjnej. W świetle opinii uczestników spotkania wydaje się, że na obecnym etapie bardzo ważną kwestią jest przeprowadzenie konsultacji z przedstawicielami instytucji, w celu przygotowania właściwego zakresu wsparcia oraz wypracowania rozwiązań związanych z centralną integracją usług w sposób zapewniający wystarczającą swobodę działania tym instytucjom. Jednocześnie dzięki prowadzeniu działań konsultacyjnych oraz włączeniu głównych zainteresowanych do procesu planistycznego i reorganizacyjnego uzyskane zostanie większe zaangażowanie instytucji w realizowane działania, ponieważ inicjatywa będzie oddolna, nie zaś narzucona odgórnie. Umożliwi to także przygotowanie adekwatnych do potrzeb rozwiązań organizacyjnych, które będą efektywnie wspierały tworzenie spójnej oferty turystycznej i kulturalnej województwa. Tego rodzaju integracja zdaje się być niezbędną dla opracowania skutecznej kampanii promocyjnej województwa i reklamowania oferty turystycznej i kulturalnej regionu. W kwestii promocji regionu istotną rolę odgrywają produkty tradycyjne. W opinii badanych nie są one kojarzone z województwem łódzkim, ponieważ oferta nie jest zintegrowana. Reklamowanie produktów indywidualnie nie przynosi oczekiwanego rezultatu, ponieważ często wiąże się z niewielkim powiązaniem wizerunkowym z całym województwem, co w kontekście planowanych kierunków rozwoju turystyki i kultury województwa łódzkiego jest niespójne z celami. Jako dobry przykład działania integrującego respondenci wskazali organizowany przez Filharmonię Łódzką festiwal „kolor Polski”.

Jaka jest struktura produktów tradycyjnych (rodzaj, dziedzina, rok wpisania na listę produktów, grupa docelowa)?

Lista Produktów Tradycyjnych prowadzona jest przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi przy współpracy z marszałkami województw od 2005 roku. Lista jest narzędziem promocyjno-informacyjnym, wpisywane na nią mogą być produkty, które posiadają 25-letnią udokumentowaną

historię, są związane z tożsamością społeczności lokalnych oraz stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane⁷⁶.

W województwie łódzkim 119 produktów zostało uznanych za produkty tradycyjne (stan na dzień 4.07.2017 r.); pod względem liczby tego rodzaju produktów województwo łódzkie zajmuje 6 pozycję pośród wszystkich województw w kraju. Największa ich liczba zaś przypada na regiony zlokalizowane w południowo-wschodniej części Polski, co zaprezentowane jest na poniższej grafice.

Rysunek 76. Liczba produktów tradycyjnych w poszczególnych województwach

Źródło: <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych>.

Na terenie województwa łódzkiego największy odsetek wszystkich produktów tradycyjnych stanowią produkty mięsne (24%), przykładem czego są karczek pieczony z Białej Góry, wędzonki szadkowskie, szynka wieluńska z lagi czy pasztetowa z Nadolnej w pętach. Drugą największą grupę produktów stanowią wyroby piekarnicze i cukiernicze (21%), w tym wyroby takie jak chleb razowy parzony z Ozorkowa, chleb staropolski z Doliny Mrogi, chleb wiejski na zakwasie z pieca ceglanego z Białej czy piernikowa chatka znad rzeki Mrogi. Przykładami gotowych dań i potraw, stanowiących 18% wszystkich produktów tradycyjnych, są kapłonek (wodzianka) z Gałkowa, plendze kartoflane z Wójcina, książęca szynka jajeczna lub dziad kapuściany. 14% produktów tradycyjnych stanowią owoce i warzywa (w tym kapusta kiszona w całych głowach, nagawskie jabłka pieczone z sokiem, chrzan znad Środkowej Warty w laskach), 12% to napoje (przykładem czego są nalewka truskawkowa z Bachorzyna, ratafia, piwa łaskie czy nalewka cierniowa), a 4% to przetwory mleczne- m.in. sery kozie z Drużbina, kozi twaróg z Eufeminowa oraz ser twarogowy szczercowski. Po 2% przypada na miody

⁷⁶ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Produkty Tradycyjne i Regionalne*.

Źródło: <https://wyszukiwarka.efs.men.gov.pl/product/moj-pomysl-na-biznes/attachment/897>

(np. miód Ziemi Brzezińskiej, Wzniesień Łódzkich i Rawki, miody z doliny rzeki Mrogi) oraz na oleje i tłuszcze (w tym masło z Głuchowa oraz masło tradycyjne naturalne szczercowskie), zaś najmniejszy odsetek produktów tradycyjnych województwa łódzkiego stanowią produkty rybołówstwa, tj. karp z Grabi oraz ryby wędzone tradycyjnie z Woli Moszczenickiej.

Pełna lista produktów tradycyjnych województwa łódzkiego zawarta została w podrozdziale 7.1.4 „Produkty tradycyjne”.

Uczestnicy badania zapytani zostali kto, ich zdaniem, stanowi główną grupę docelową. Zgodnie z opiniami respondentów, produkty tradycyjne skierowane są przede wszystkim do turystów. W tym aspekcie zauważono również wpływ kosztów produkcji produktów- w przypadku niektórych produktów wskazuje się na ukierunkowanie na klientów zamożnych ze względu na ich wyższą cenę niż produktów standardowych.

Jakie są najważniejsze cechy produktów tradycyjnych (jakość, unikatowość, specyfika wytwarzania, potencjał eksportowy, potencjał w promowaniu regionu, powiązania ze społecznością lokalną, tradycyjność)?

Produkty tradycyjne charakteryzować się muszą szeregiem cech- produkty tego rodzaju znane i wytwarzane są od przynajmniej 25 lat (czas ten musi być udokumentowany), stanowią one element dziedzictwa kulturowego właściwego danemu regionowi oraz są integralną częścią tożsamości lokalnych społeczności.

Istotną cechą produktów tradycyjnych województwa łódzkiego jest ich wysoka jakość, jak również ich rozpoznawalność- o unikatowości niejednokrotnie świadczy sama nazwa danego produktu, właściwa gwarze używanej na terenach wiejskich tego regionu.

Większość respondentów, wskazała jako kluczowe tradycyjność, wysoką jakość oraz unikatowość. W opinii badanych tego rodzaju produkty muszą wyróżniać się na tle innych produktów wytwarzanych w pozostałych województwach, co świadczy o ich potencjale w kontekście eksportu produktów oraz promocji regionu.

Jak wygląda ranking produktów tradycyjnych pod względem ich znaczenia dla województwa?

Województwo łódzkie nie prowadzi rankingu produktów tradycyjnych (np. pod względem popularności, znajomości, znaczenia dla jednostki), z tego względu niemożliwe jest stworzenie sztywnej klasyfikacji. Respondenci również nie byli zgodni w tej kwestii, jednak najczęściej wskazań dotyczyło kilku grup produktów, w tym:

- przetworów owocowo-warzywnych (głównie chrzan, ogórki, konfitura, powidła),
- miodów,
- piw i nalewek,
- kaszanki i kielbas.

Turyści i przedstawiciele instytucji związanych z turystyką wskazywali również (jednak rzadziej niż na produkty wypisane wcześniej) na pierniki, kugiel, masło i sery.

Z opinii badanych można wywnioskować, że pod względem istotności dla województwa łódzkiego największe znaczenie mają kolejno takie grupy produktów jak:

- orzechy, nasiona, zboża, warzywa i owoce,
- miody,
- napoje alkoholowe i bezalkoholowe,
- produkty mięsne,
- wyroby piekarnicze i cukiernicze,
- gotowe dania i potrawy,
- produkty mleczne,

- oleje i tłuszcze,
- produkty rybactwa.

Zdaniem osób biorących udział w badaniu fokusowym, szczególny nacisk powinien zostać położony na zintegrowanie oferty, w celu podkreślenia produktów regionalnych w promocji regionu. Na ten moment nie są one kojarzone przez mieszkańców i turystów, stąd trudności w odwoływaniu się do takich produktów.

Czy poszczególne produkty tradycyjne rywalizują ze sobą, czy też wzajemnie się uzupełniają?

Zastane dane dotyczące sposobu i miejsca wyrobów produktów tradycyjnych województwa łódzkiego nie świadczą o zagrożeniu rywalizacji poszczególnych produktów. Choć województwo cechuje się znaczną ich liczbą, produkty te przyczyniają się kreowania poczucia tożsamości lokalnej, świadcząc o unikalności tradycji lokalnych społeczności.

Podobnego zdania byli respondenci uczestniczący w badaniu - w ich opinii produkty tradycyjne uzupełniają się. Kwestia ta wynika z rodzaju ich produkcji oraz wiąże się z faktem, że produkty tradycyjne nie są wytwarzane na skalę masową. Badani podkreślają, że najważniejszym elementem kształtowania rynku produktów tradycyjnych jest ich promocja. W związku z tym, że produkty nie rywalizują ze sobą, trudno także mówić o zależności między nimi. Z drugiej strony może to wpływać na uzupełnianie się tych produktów i tym samym konieczność podkreślania odmienności lokalnej kultury.

Jakie są kanały dystrybucji oraz promocji produktów tradycyjnych (pośrednie, bezpośrednie, reklama, public relations, obecność w mediach)?

W sposób bezpośredni produkty tradycyjne promowane są przede wszystkim na imprezach masowych, wydarzeniach kulturalnych, kiermaszach, festynach, festiwalach i wystawach organizowanych na terenie województwa. Nie bez znaczenia są również targi żywności oraz rokrocznie organizowane konkursy na najlepsze produkty tradycyjne w różnorodnych dziedzinach, w tym konkurs „Tygiel Smaków”. Do promocji zarówno bezpośredniej, jak i pośredniej, zaliczyć należy powszechność informacji na temat tych produktów dostępnych w Internecie, zarówno na oficjalnych portalach społecznościowych, jak i w licznych relacjach, artykułach prasowych i publikacjach. Producenci produktów tradycyjnych zachęceni są również do korzystania z logo „promuje łódzkie”.

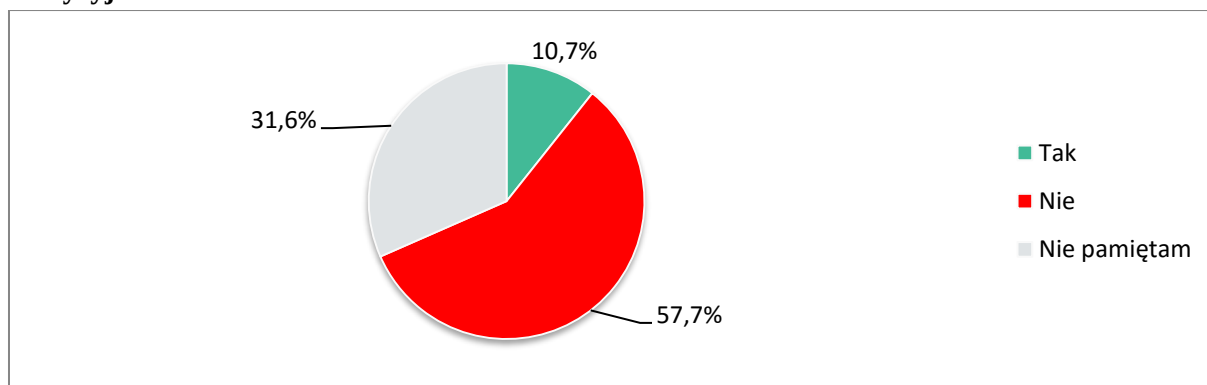
Wydano również szereg publikacji mających na celu promocję produktów tradycyjnych województwa łódzkiego. W 2016 roku został wydany przez Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego przy współpracy z Polska Press Łódź przewodnik po regionie pn. Kulinarne podróże po Łódzkiem. Zostały w nim zaprezentowane wszystkie powiaty województwa łódzkiego - ich historia, zabytki, ciekawe miejsca, ale przede wszystkim kulinarna tradycja wybranych gmin. W roku 2009 i 2011 zostały wydane foldery pn. Produkty tradycyjne Województwa Łódzkiego, zawierające zdjęcia i informacje o sposobie przygotowania i historii produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych. W związku z realizacją projektu współfinansowanego ze środków finansowych Unii Europejskiej, od roku 2011 drukowana jest kolorowa publikacja w formie segregatora, podsumowująca poszczególne etapy realizacji projektu. Oprócz informacji nt. laureatów, komisji, jury w publikacji znajdują się wszystkie receptury potraw przygotowywanych z wykorzystaniem produktów tradycyjnych i lokalnych województwa łódzkiego, które są prezentowane podczas konkursu kulinarnego, warsztatów i pokazu⁷⁷.

⁷⁷ Źródło:

<http://www.lodzkie.pl/rolnictwo/publikacje?highlight=WyJwcm9kdWt0eSIInRyYWR5Y3lqbmUiLCJwcm9kdWt0eSB0cmFkeWN5am5lIl0=>

W opinii respondentów wywiadów IDI do najważniejszych kanałów promocji należy promocja bezpośrednia realizowana na wydarzeniach i imprezach organizowanych w województwie. Badani wskazują także, że w ramach reklamy należy stosować wszystkie dostępne środki przekazu. Jednocześnie w opinii respondentów organizacja targów w większych miastach jest najlepszą formą promocji. Zdaniem badanych istotna jest także możliwość zakupu nie tylko w miejscach wytwarzania, ale także poprzez inne kanały dystrybucji.

Rysunek 77. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy zetknął/ęła się Pan/i z reklamami promującymi województwo łódzkie, w których wykorzystane zostały produkty tradycyjne?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Turyści uczestniczący w badaniu PAPI zostali zapytani o to, czy zetknęli się z reklamami promującymi województwo łódzkie, w których wykorzystane zostały produkty tradycyjne. Odpowiedzi pozytywnej udzieliło jedynie 10,7% ankietowanych. W związku z tym kluczowe jest, aby w przyszłych działaniach marketingowych dotyczących województwa łódzkiego zaprezentować potencjalnym turystom produkty tradycyjne, gdyż przełoży się to na wzrost zainteresowania zarówno regionem, jak i wyrobami, które z niego pochodzą.

Akcją marketingową kojarzoną przez największą liczbę ankietowanych jest „Łódź hipsterem miast”- trzeba jednakże zaznaczyć, że akcja ta nie była związana z promocją produktów tradycyjnych ale była jedną z wielu oddolnych akcji mieszkańców w mediach społecznościowych poświęconych miastu Łódź. Turyści dobrze zapamiętali również reklamy zamieszczone w pociągach Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej.

Należy zaznaczyć, że Łódzka Kolej Aglomeracyjna dąży do upowszechniania wiedzy na temat atrakcji przyrodniczych i historycznych regionu łódzkiego, np. poprzez organizację wycieczek po rezerwacie Niebieskie Źródła, Grotach Nagórzyckich i Skansenie Rzeki Pilicy. Ponadto, podmiot ten prowadzi interesującą promocję podczas odbywających się cyklicznie targów. Podczas ostatnio zorganizowanych Targów - Regiony Turystyczne NA STYKU KULTUR podmiot promował przejażdżkę pociągiem wirtualnej rzeczywistości poprzez użycie okularów VR (co pozwoliło na uzyskanie jedynego złotego medalu targów w kategorii gadżet).

Jaki jest stopień rozpoznawalności produktów tradycyjnych przez konsumentów, gdzie są one dostępne, w jakim zakresie władze lokalne i regionalne wykorzystują produkty tradycyjne do promocji regionu?

Respondenci wywiadów IDI wskazują, że łódzkie tradycyjne produkty nie są rozpoznawalnymi markami. Choć dane produkty są powszechnie znane mieszkańcom województwa oraz cieszą się niesłabnącą popularnością, często dany produkt nie jest łączony w percepcji klientów z województwem

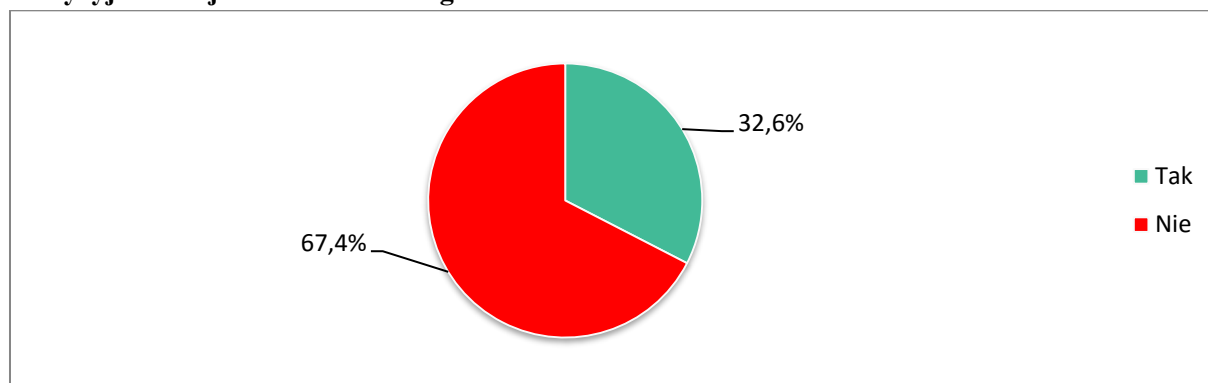
łódzkim. Wynikać może to z faktu niedostatecznego zakresu promocji produktów tradycyjnych z tego terenu.

W Internecie dostępne są różnorodne publikacje oraz artykuły prasowe dotyczące produktów tradycyjnych województwa łódzkiego, ogólnodostępne są również opisy produktów oraz ich zdjęcia. Listy wszystkich produktów tradycyjnych, na bieżąco aktualizowane, zawarte są na różnych stronach internetowych (przykładem czego są strony www.lodzkie.pl oraz portale Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a także Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich), stanowiąc o powszechności informacji dotyczących produktów tradycyjnych tego województwa.

Ponadto, producenci produktów tradycyjnych zachęceni są do opatrywania ich logiem „promuje łódzkie”, co przyczynić może się do wzrostu promocji produktów właściwych województwu łódzkiemu. Produkty tradycyjne dostępne są przede wszystkim na wydarzeniach masowych- festynach, festiwalach promujących produkty żywnościowe, imprezach kulturalnych, wystawach, kiermaszach, organizowanych corocznie konkursach i tym podobne. Produkty tradycyjne dostępne są u lokalnych wytwórców, na targowiskach, lokalnych sklepach. W większych miejscowościach sprzedawane są one w sklepach z produktami typu ekologicznego, w niektórych sieciach supermarketów oraz w centrach handlowych, które organizują kiermasze na wolnej przestrzeni. Produkty tradycyjne dostępne są coraz częściej w sprzedaży także drogą internetową.

Respondenci biorący udział w badaniu podkreślają, że niezwykle istotnym jest stworzenie spójnej kampanii promocyjnej, która umożliwiłaby realizację działań promocyjnych w ramach konkretnego systemu identyfikacji wizualnej np. poprzez stronę internetową, katalog produktów tradycyjnych, media społecznościowe itp.

Rysunek 78. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy kojarzy Pan/i produkty tradycyjne z województwa łódzkiego?”

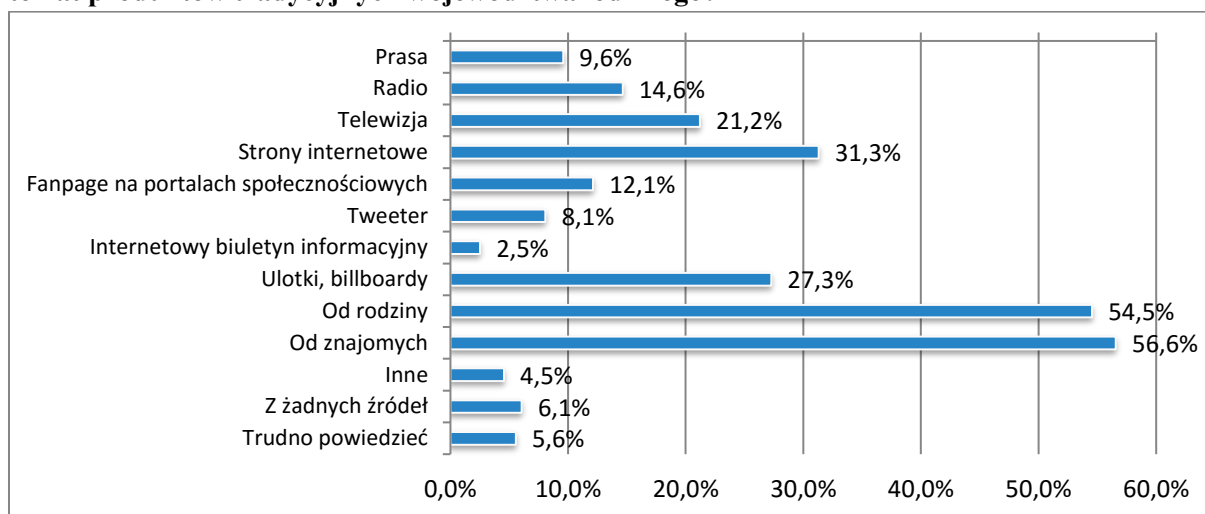

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Jedynie 32,6% ankietowanych turystów kojarzy jakiekolwiek produkty tradycyjne z województwa łódzkiego. W związku z tym zalecane jest prowadzenie intensywniejszych działań marketingowych mających na celu ich promowanie – można spodziewać się, że większa świadomość osób zwiedzających województwo łódzkie przełoży się na wyższą sprzedaż produktów tradycyjnych

Ankietowani podkreślali również, że podobają im się stroje ludowe, zwłaszcza strój łowicki. Z uwagi na fakt, że kultura materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest powszechnie utożsamiana z danym regionem i łatwo kojarzona, należy umiejętnie łączyć je więc z promocją produktów tradycyjnych województwa łódzkiego.

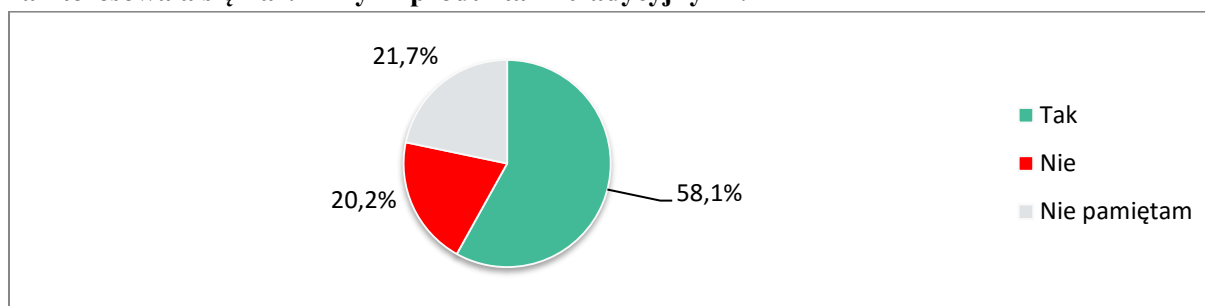
Rysunek 79. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Skąd czerpie Pan/i wiedzę na temat produktów tradycyjnych województwa łódzkiego?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Dla ankietowanych, którzy kojarzą produkty tradycyjne, głównymi źródłami wiedzy na ich temat są znajomi (56,6%) i rodzina (54,5%). W związku z tym bardzo duże znaczenie odgrywa marketing szeptany – osoby zadowolone z produktów tradycyjnych będą je polecać bliskim. Respondenci, którzy pozyskiwali informacje samodzielnie, najczęściej uzyskiwali wiedzę ze stron internetowych (31,3% wskazań). W związku z tym warto zadbać o to, aby w sieci dostępne były wyczerpujące informacje na temat poszczególnych produktów tradycyjnych. Istotnym kanałem komunikacji są także ulotki i billboardy (27,3% wskazań) oraz telewizja (21,2%). 12,1% respondentów wskazało na fanpage na portalach społecznościowych. Można spodziewać się, że źródło to będzie zyskiwało na znaczeniu, gdyż pozwala na docieranie do dużej grupy osób niskim kosztem i prowadzenie dialogu z osobami zainteresowanymi produktami, zaś jedna skuteczna akcja marketingowa może zapewnić ogólnopolską popularność (ze względu na to, że użytkownicy przesyłają sobie odnośniki do danej informacji).

Rysunek 80. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy zdarzyło się Panu/i, że skorzystania z jednego produktu tradycyjnego województwa łódzkiego sprawiło, że zainteresowała się Pan/i innymi produktami tradycyjnymi?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

58,1% respondentów wskazało, że skorzystanie z jednego produktu tradycyjnego sprawiło, że zainteresowali się innymi wyrobami pochodzącymi z województwa łódzkiego. W związku z tym należy położyć nacisk na kooperację pomiędzy producentami poszczególnych produktów – np. mogą oni zamieszczać na prowadzonych przez siebie stronach internetowych odnośniki do informacji bądź stron dotyczących innych produktów tradycyjnych z tego terenu, jak również

organizować akcje promocyjne (np. takie, w których zakup u jednego producenta wiąże się z otrzymaniem zniżki na produkty tradycyjne wyrabiane przez inny podmiot).

Jaki jest poziom i formy wsparcia dla producentów produktów tradycyjnych (promocja w regionie, wsparcie finansowe, pomoc ekspercka, targi regionalne, doradztwo i in.)?

Jak wskazano wyżej, drogą internetową dostępne są wszelkie niezbędne informacje, zarówno dotyczące wymagań, jak i wszystkich procedur, z możliwością wygenerowania wniosku aplikacyjnego o wpis na listę produktów tradycyjnych.

Respondenci wywiadów IDI wskazali, że wsparcie producentów produktów tradycyjnych przez władze samorządowe odbywa się przede wszystkim poprzez organizację targów (wskazano na targi żywnościowe). Istotnym wydarzeniem w kwestii zarówno wsparcia producentów produktów tradycyjnych jak i ich promocji jest coroczny konkurs organizowany w Łodzi, „Tygiel Smaków”. Dzięki organizacji tego rodzaju wydarzeń producenci produktów tradycyjnych mogą zaprezentować swoje towary szerszej rzeszy potencjalnych klientów i stosunkowo niewielkim kosztem zapewnić produktom właściwą promocję.

Czy istnieją problemy i bariery w uzyskaniu statusu produktu tradycyjnego i regionalnego?

Uzyskanie statusu produktu tradycyjnego poprzedzone jest szeregiem niezbędnych procedur.

W Polsce jednostką odpowiedzialną za prowadzenie systemu rejestracji produktów o określonym pochodzeniu geograficznym i specyficznej, tradycyjnej jakości, w rozumieniu przepisów unijnych jest Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Zgodnie z ustawą o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi jest odpowiedzialne za przyjmowanie, ocenę i przekazywanie wniosków o rejestrację nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności do Komisji Europejskiej.

W ustawie o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych oprócz regulacji dotyczących rejestracji nazw na szczeblu UE, tworzy się także Listę Produktów Tradycyjnych. Na Listę wpisywane są produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz będące elementem tożsamości społeczności lokalnej. Przy czym, za tradycyjne uważa się metody produkcji wykorzystywane od co najmniej 25 lat. Lista Produktów Tradycyjnych ma na celu rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami.

Zgodnie z ustawą z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych (Dz. U. z 2005 Nr 10, poz. 68) wnioski o wpis produktu na Listę Produktów Tradycyjnych składane są do Marszałków Województw.

Obowiązujący wzór wniosku został określony rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 marca 2005 r. w sprawie wzoru wniosku o wpis na listę produktów tradycyjnych (Dz. U. z 2005 Nr 58, poz. 509).

W celu złożenia wniosku niezbędna jest względnie szeroka dokumentacja oraz opłata. Produkty podlegają następnie kontroli i certyfikacji.

Na terenie województwa łódzkiego żaden z produktów nie został uznany za produkt regionalny, tj. produkt „znanego pochodzenia”, wyrób, którego jakość jest zdecydowanie wyższa od przeciętnej. Przyczyn tego dopatrywać się można w fakcie trudności napotykanym w procesie aplikacji, zaostrej selekcji oraz kontroli, jak również w możliwym braku produktów, które spełniałyby kryteria unijne. Region ten posiada jednakże własne specyficzne produkty rolne i artykuły spożywcze, które charakteryzują dany region i stanowią część tradycji i kultury kulinarnej mieszkającej tam ludności.

W opinii respondentów uzyskanie statusu produktu tradycyjnego nie jest zadaniem prostym, ale jednocześnie podkreślają oni, że nie dostrzegają barier w jego uzyskaniu. Zdaniem badanych obecne wymogi formalne są niezbędne, aby zapewnić wysoką jakość produktów tradycyjnych oraz zachować ich unikatowość.

Jakie aspekty związane z promowaniem potencjału województwa uwzględnia strategia promocji województwa?

Program kreacji i promocji marki województwa łódzkiego z planem wdrożenia w latach 2012-2016 zakładał m.in. promocję dorobku kulturowego, dziedzictwa historycznego i przyrodniczego, walorów i atrakcji turystycznych⁷⁸. Dokument wskazuje przede wszystkim na potencjał centralnego ośrodka regionu, miasta Łodzi. Potencjał zauważono również w zasobach ludzkich- wykorzystanie endogenicznego potencjału regionu oparte miało być na kreatywności i przedsiębiorczości mieszkańców.

Rozwój oraz promocja potencjału regionu uwzględniona została również w innym wojewódzkim dokumencie strategicznym. W Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego do roku 2020 uwzględniono cel strategiczny 4.2, wzmacnianie tożsamości lokalnej. Jeden z celów operacyjnych w szczególności stanowi o wzmoczeniu promocji potencjałów województwa w kontekście dotyczącym sfery kulturalno-turystycznej. Jest to wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych, m.in. poprzez kreowanie walorów przestrzeni, zasobów, produktów i wydarzeń symbolicznych, wspieranie realizacji zintegrowanych projektów inicjowanych przez Lokalne Grupy Działania oraz inne lokalne środowiska, promocję walorów kulturowych i przyrodniczych regionu, promocję i objęcie patronatem produktów i wydarzeń kulturalnych. Następnym celem jest promocja marki „Łódzkie”, m.in. poprzez: organizowanie wystaw, imprez i konkursów promujących region i produkty tradycyjne, prowadzenie interaktywnych akcji promocyjnych na stronie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego⁷⁹.

W kontekście promocji i wspierania turystyki na terenie województwa łódzkiego, Strategia uwzględnia potencjały takie, jak zróżnicowanie terenów wiejskich i lokalnych społeczności, znaczne walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe, stanowiące potencjał dla rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnych. Wśród istotnych obszarów turystycznych wskazano m.in. potencjały dolin rzecznych Pilicy, Warty oraz Bzury.

W opinii uczestników zogniskowanego wywiadu grupowego największą przeszkodą w wykorzystaniu potencjału turystycznego miasta i województwa jest brak spójnej kampanii promocyjnej. Badani wskazują, że realizowane w tym zakresie działania powinny być nadzorowane przez jedną powołaną w tym celu instytucję, która koordynowałaby poszczególne pomniejsze inicjatywy. Zdaniem badanych kampania powinna koncentrować się na wypracowaniu korelacji wizerunku regionu z wizerunkiem miasta. Jednocześnie uczestnicy zogniskowanego wywiadu grupowego wskazują na trudność w określeniu czy kampania powinna koncentrować się na jednym konkretnym temacie przewodnim, czy też obejmować szeroki wachlarz oferty turystycznej i kulturalnej województwa. Respondenci wskazują, że województwo jest obszarem niejednorodnym, co wynika z uwarunkowań historycznych i przyrodniczych. Zdaniem badanych stanowi to z jednej strony możliwość stworzenia szerokiej oferty turystycznej, a z drugiej powoduje trudność w zachowaniu jej spójności.

Zdaniem respondentów należy koncentrować się na dwóch głównych potencjałach turystyki w województwie łódzkim: architektoniczno-historycznym oraz przyrodniczym. W opinii badanych turystyka związana z atrakcyjnością turystyczną najbardziej rozwija się na obszarach włączonych do stref chronionych (np. parki krajobrazowe). Potencjał architektoniczno-historyczny związany jest

⁷⁸ Program kreacji i promocji marki województwa łódzkiego z planem wdrożenia w latach 2012-2016, str. 69

⁷⁹ Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, str. 87

przede wszystkim z kulturą romańską: kolegiata w Tumie, opactwo w Sulejowie oraz inne zabytki z epoki gotyku i baroku.

Jakie istnieją na terenie województwa klastry i sieci współpracy, jaki jest ich potencjał i główne dziedziny działania?

Ogółem w Polsce istnieją 134 klastry⁸⁰, jednak ich rozkład geograficzny nie jest równomierny (choć obejmują wszystkie województwa). Na terenie województwa łódzkiego istnieją trzy klastry: **Bioenergia dla Regionu**, **ICT Polska Centralna Klaster** oraz **Klaster Innowacyjnych Nawierzchni Sportowych i Rekreacyjnych VERDE**. Ogółem zrzeszają one 120 podmiotów.

Klaster **Bioenergia dla Regionu** jest inicjatywą kooperacyjną, która skupia ponad 80 przedsiębiorstw, instytutów naukowo-badawczych, jednostek samorządu terytorialnego oraz instytucji otoczenia biznesu, działających w obszarze odnawialnych źródeł energii. Działalność jednostki związana jest z zrównoważonym rozwojem bioenergetycznym Polski Centralnej w kontekście zintegrowanego pakietu działań Komisji Europejskiej w obszarze energii i zmian klimatu na rzecz redukcji poziomu emisji w XXI wieku. Klaster swoją misję realizuje poprzez:

- kompleksowe rozwiązywanie zagadnień, dotyczących uregulowania rynku biomasy na terenie województwa łódzkiego, w szczególności w zakresie metod jej pozyskiwania, przerobu oraz wykorzystania jako OZE;
- integrację działań Członków Klastra - przedsiębiorstw, jednostek naukowo-badawczych i władz lokalnych na rzecz zwiększenia udziału energii słonecznej i wiatrowej w bilansie energetycznym Regionu;
- działalność edukacyjno-informacyjną, promującą wykorzystanie dostępnych w Łódzkiem odnawialnych źródeł energii oraz efektywność energetyczną.

Potencjał klastra jest duży, przede wszystkim pod względem uzgodnionego w styczniu 2008 roku pakietu Komisji Europejskiej, stanowiącego realizację przyjętego przez Radę Europejską zobowiązania dotyczącego przeciwdziałania zmianom klimatycznym i promowania energii odnawialnej. Celem pakietu jest obniżenie emisji gazów cieplarnianych w Europie⁸¹.

ICT Polska Centralna to natomiast klaster prezentujący i integrujący w regionie branżę ICT, składającą się z przedstawicieli środowisk biznesowych, akademickich oraz organizacji otoczenia biznesu. Ponadto jednostka wzmacnia branżę i tworzy warunki dla jej dalszego rozwoju. Klaster uczestniczy również w rozmowach nad przyszłością i kierunkami rozwoju regionu, będąc źródłem inicjatyw wspierających innowacyjność i współpracę środowisk m.in.: gospodarczych, akademickich, naukowych i samorządowych. Celem klastra jest:

- budowanie świadomości społeczeństwa w zakresie możliwości kształcenia, pracy i późniejszego rozwoju w Polsce centralnej w branży IT oraz przemysłu informatycznego,
- współpraca z ośrodkami akademickimi w celu rozwoju kierunków kształcenia, badań naukowych i budowy kompetencji na potrzeby branży IT,
- kreowanie pozytywnego wizerunku, w tym prezentacją osiągnięć i kompetencji uczestników klastra,
- poszerzanie wiedzy wśród przedstawicieli biznesu na temat programów oraz możliwości pomocowych jakie mogą uzyskać ze strony władz regionalnych, lokalnych oraz wszelkich innych instytucji,
- współpraca z władzami różnych szczebli z terenu Polski centralnej dotycząca istniejącego i przyszłego potencjału branży IT,

⁸⁰ Stan na październik 2015 r.

⁸¹ www.bioenergiadlaregionu.eu [data dostępu: 10.07.2017 r.].

- Aktywny udział jako konsultanta dla władz lokalnych w budowaniu silnej Pozycji centralnej w obszarze ICT⁸².

Potencjałem klastra jest jego koordynator (Politechnika Łódzka) i administrator (Fundacja Politechniki Łódzkiej), a także uczestnicy (takie podmioty jak m.in. Asseco Data System, Ericsson, Fujitsu, Uniwersytet Łódzki, Comarch).

Trzeci klaster funkcjonujący w obrębie województwa łódzkiego to **Klaster Innowacyjnych Nawierzchni Sportowych i Rekreacyjnych VERDE**. Jego celem jest wzajemne wspieranie się przedsiębiorców, przy udziale sfery badawczo-rozwojowej i instytucji otoczenia biznesu związanych z szeroko rozumianą branżą wykonawców nawierzchni sportowych i rekreacyjnych oraz w branżach pokrewnych poprzez:

- stałą współpracę opartą o transfer wiedzy,
- wdrażanie innowacyjnych rozwiązań,
- poprawę konkurencyjności podmiotów tworzących klaster,
- wykreowanie regionów łódzkiego, mazowieckiego, lubuskiego i regionów sąsiednich jako regionów otwartych na rozwój innowacji przy udziale samorządu terytorialnego

Jednostka ma charakter otwarty, co stanowi o jej potencjale. Funkcję administracyjną i koordynacyjną pełni Fundacja Wspierania Powiązań Kooperacyjnych „TRATWA”, natomiast członkami są takie podmioty jak m.in. Dywilan SA, HEMET Sp. z o.o., Gardenia Sport Sp. z o.o., EUROGREEN GmbH, InnoCo Sp. z o.o.)⁸³.

Większość respondentów badania IDI wskazuje na brak wiedzy odnośnie klastrów i sieci współpracy. Obrazuje to konieczność wdrożenia dodatkowych kampanii informacyjnych, w celu zwiększenia popularności klastrów wśród grup docelowych.

Jakie produkty (poza produktami tradycyjnymi) powstające na terenie województwa są promowane i gdzie odbywa się ich sprzedaż?

Poza produktami tradycyjnymi na terenie województwa powstają również inne, które są dla niego charakterystyczne. Badani turyści i przedstawiciele instytucji kulturalnych oraz turystycznych w tym kontekście wskazywali przede wszystkim na folklor łowicki, który jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych w Polsce. Charakterystycznymi jego elementami są rękodzieła ludowe, m.in. wycinanki z kolorowego papieru, haft, taniec, muzyka czy strój łowicki. Turyści podczas badania ankietowego najczęściej wskazywali na pierwsze trzy produkty: wycinanki, haft i taniec, ze względu na ich promocję i dużą rozpoznawalność. Produkty tego typu można kupić w sklepach folklorystycznych, ludowych, zarówno stacjonarnych, jak i internetowych oraz na jarmarkach. Jeden z respondentów wskazał również na wycinanki rawskie i ceramikę, promowane podczas jarmarków. Inną grup produktów, na którą wskazali respondenci były produkty mleczne produkowane przez przedsiębiorstwo Łowicz. W tym zakresie wskazywano przede wszystkim na masło, mleko i śmietanę, które sprzedawane są w większości sklepów spożywczych w Polsce. Zaznaczyć należy, że znaczenie dla województwa ma również branża włókiennicza, odzieżowa i dziewiarska (pojedyncze wskazania dotyczyły firan i tkactwa), w której działa blisko 40 dużych podmiotów takich jak np. HEXELINE, MONNARI, CORIN czy Fabryka Wyrobów Frotowych i Kocowych ZWOLTEX WŁÓKNINA.

Jaka jest dynamika zmiany w liczbie zatrudnionych w branży turystycznej i kulturalnej oraz jaki jest udział pracujących w branży turystycznej i kulturalnej do pracujących ogółem na danym obszarze?

⁸² www.ictcluster.pl [data dostępu: 10.07.2017 r.].

⁸³ http://www.verde-klaster.eu/o_klastrze [data dostępu: 10.07.2017 r.].

Respondenci wywiadów IDI zatrudniający pracowników sezonowych wskazują, że tego rodzaju pracownicy stanowią średnio ok. 10% wszystkich zatrudnionych. W większości obiektów zatrudnienie w przeciągu ostatnich trzech lat zmalało. Badani podkreślają, że zmiany są jednocześnie niewielkie 5-7%. W przypadku obiektów niewielkich zatrudnienie najczęściej wzrasta, ale są to dodatkowe pojedyncze etaty. Respondenci wskazują, że trend w branży jest raczej stabilny z lekką tendencją w stronę spadkową.

Jaka jest struktura zatrudnienia w branży turystycznej?

Respondenci wywiadów IDI wskazują na przewagę zatrudnienia kobiet w stosunku do mężczyzn. Średnia proporcja wynosi 3:2, chociaż zdarzają się także obiekty, w których mężczyźni stanowią jedynie 25% wszystkich pracowników. W branży turystycznej struktura pod względem wykształcenia jest bardzo zróżnicowana. W większości obiektów na najwyższych stanowiskach pracują osoby z wykształceniem wyższym. Personel zajmujący się bezpośrednim kontaktem z klientem posiada najczęściej wykształcenie średnie, zawodowe lub podstawowe. Struktura wieku zatrudnionych jest bardzo zróżnicowana, przy czym respondenci wskazują na stosunkowo małą liczbę osób w wieku średnim. Najczęściej pracownikami są osoby w wieku bardzo młodym (świeżo po studiach) lub powyżej 55 lat.

Połowa badanych respondentów (badanie IDI) wskazało na zatrudnianie wyłącznie w oparciu o umowę o pracę. 1/3 badanych nie była w stanie wskazać precyzyjnych danych w tym zakresie, a jeden z respondentów wskazał na zatrudnianie w oparciu o umowę zlecenia (ze względu na sezonowy charakter działalności).

Jakie jest zaplecze edukacyjne branży turystycznej i jak się zmienia?

Respondenci wskazują, że są zadowoleni z poziomu wykształcenia osób związanych z sektorem turystyki, kultury i rekreacji. Szczególną rolę odgrywa, w tym względzie Uniwersytet Łódzki, na którym dostępnych jest wiele kierunków związanych z turystyką, z czego głównym jest kierunek turystyka i rekreacja, w 2017 roku realizujący takie specjalizacje, jak: organizacja turystyki, organizacja hotelarstwa i gastronomii, organizacja rekreacji, zarządzanie przestrzenią turystyczną oraz zarządzanie przestrzenią rekreacyjną⁸⁴. Jednocześnie badani podkreślają, że istotne są również studia podyplomowe, jednocześnie w przypadku np. obiektów muzealnych wskazuje się na brak kierunków podyplomowych muzealnych w mieście Łodzi. Badani wskazują także na fakt likwidacji Wyższej Szkoły Turystycznej, jednocześnie podkreślają dużą liczbę szkół prywatnych. Zdaniem badanych w branży bardzo często zatrudniane są także osoby po kierunkach artystycznych, a także po kierunkach związanych z kulturą, które są dostępne na Uniwersytecie Łódzkim. Badani podkreślają wysokie znaczenie zatrudniania praktykantów i stażystów, co jest związane z dużym zapotrzebowaniem na pracowników sezonowych.

Czy istnieją bariery w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy w branży turystycznej?

Respondenci wyrazili opinię, że najważniejszym aspektem wpływającym na brak powstawania nowych miejsc pracy w branży turystycznej jest niedobór odpowiednich kandydatów. Jednocześnie badani podkreślają, że barierą stanowią również finanse. Powyższe czynniki powodują dużą rotację pracowników. W opinii przedstawicieli obiektów turystycznych duża rotacja pracowników jest zjawiskiem negatywnym, ponieważ nowych kandydatów trzeba uczyć zawodu. Najczęściej kandydaci

⁸⁴ Źródło: <http://www.turyzm.edu.pl/?state=faculties>, dostęp: 4.07.2017 r.

nie są przygotowani od strony praktycznej, co powoduje dodatkowe koszty związane z czasem na odpowiednie szkolenie pracownika do obsługi obiektu i klientów. Dodatkowo respondenci wskazują na kwestię emigracji osób po kierunkach turystycznych, co wynika z wyższych płac w zawodzie w krajach zachodnich. Badani podkreślają, że niższe płace warunkowane są przez niewystarczający zakres walorów przyrodniczych regionu, przy czym najistotniejszym aspektem w tym kontekście jest brak gór, dostępu do morza, czy znaczących jezior.

Jakie jest średnie zatrudnienie w obiekcie turystycznym?

Respondenci wywiadów IDI wskazują, że zatrudnienie jest różne w zależności od rodzaju obiektu. Zatrudnienie obiektu waha się od kilku do kilkudziesięciu osób, co wskazuje, że podawanie średniej wartości w opinii respondentów może nie być miarodajne.

Warto podkreślić, że w Unii Europejskiej sektor turystyki w ścisłym rozumieniu (tradycyjne biura podróży i dostawcy usług turystycznych) obejmuje około 1,8 miliona przedsiębiorstw, głównie małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Sektor turystyki stanowi 5% PKB, a zatrudnienie w nim znajduje 5,2% osób aktywnych zawodowo (ok. 9,7 miliona osób). Jeżeli uwzględnimy jego bliskie powiązania z innymi sektorami gospodarki, to liczby te są jeszcze wyższe (ponad 10% PKB i przynajmniej 12% łącznej liczby zatrudnionych, co odpowiada 13 mln pracowników⁸⁵).

Od czasu posiedzenia Rady Europejskiej w dniu 21 czerwca 1999 r. na temat turystyki i zatrudnienia, Unia Europejska z większą dokładnością obserwuje wkład sektora turystyki w tworzenie miejsc pracy w krajach członkowskich.

Poniżej zaprezentowano dane dotyczące przeciętnego zatrudnienia w sektorze zakwaterowania i gastronomii na terenie województwa łódzkiego oraz miasta Łódź na przestrzeni lat 2015-2016 oraz w pierwszym kwartale 2017 roku:

Tabela 256. Przeciętne zatrudnienie w sektorze zakwaterowania i gastronomii w województwie łódzkim oraz mieście Łódź

rok	przeciętne zatrudnienie w sektorze zakwaterowania i gastronomii w:	
	województwie łódzkim	mieście Łódź
2015	5140	2050
2016	4588	2053
pierwszy kwartał 2017	4826	2342

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi - Biuletyn Statystyczny Województwa Łódzkiego I kwartał 2017 oraz Sytuacja społeczno-gospodarcza Łodzi I kwartał 2017r.

Na przestrzeni lat 2015-2016 zaobserwowano spadek wartości przeciętnego zatrudnienia w sektorze zakwaterowania i gastronomii w województwie łódzkim, natomiast w samej Łodzi odnotowano minimalny wzrost. Dane za pierwszy kwartał 2017 roku ukazują natomiast wzrost przeciętnego zatrudnienia na terenie województwa łódzkiego w stosunku do roku 2016 – spadek jednak zauważalny jest na terenie miasta wojewódzkiego.

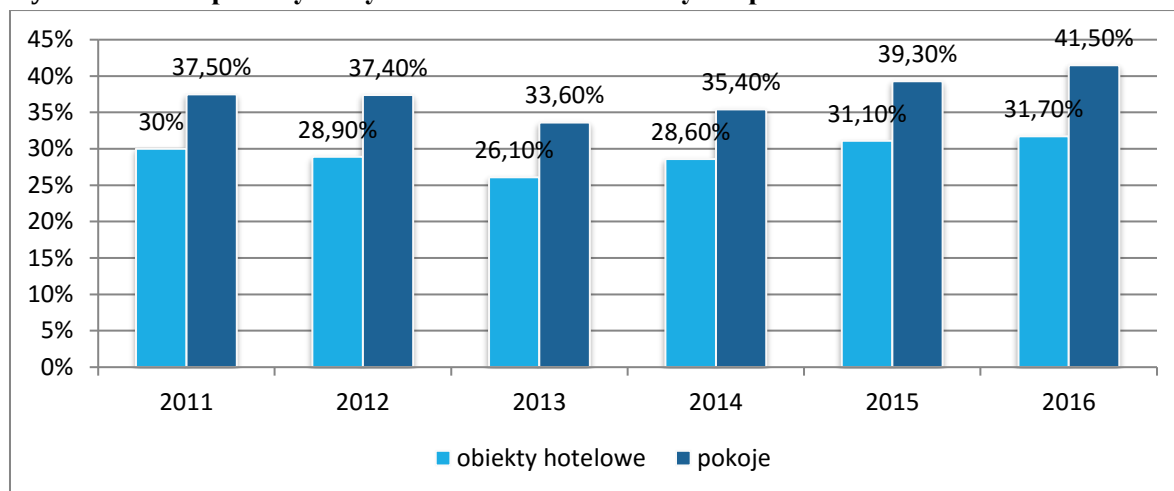
Jaki jest stopień wykorzystania obiektów turystycznych i kulturalnych i jak zmienia się to wykorzystanie w czasie?

Dane statystyczne wskazują na stopień wykorzystania obiektów hotelowych oraz stopień wykorzystania dostępnych pokoi. W kontekście obiektów hotelowych (hoteli, pensjonatów, moteli i innych), w 2016

⁸⁵ Noty faktograficzne o Unii Europejskiej – Turystyka, dostępne na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/pl/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.6.13.html [dostęp: 11.07.2017].

roku odnotowano najwyższą wartość na przestrzeni analizowanego okresu pięciu lat, wskazującą na stopień wykorzystania kształtujący się na poziomie 31,7%. Porównywalna wartość przypadała na rok 2011, po którym nastąpił spadek wartości, aby po osiągnięciu najniższego wyniku w roku 2013 progresywnie wzrastać każdego następnego roku. Wyższe wartości osiąga stopień wykorzystania dostępnych w bazach noclegowych pokoi, choć odzwierciedlony jest początkowy trend zniżkowy oraz późniejszy zwyżkowy, zaobserwowany w przypadku stopnia wykorzystania obiektów hotelowych, choć w kontekście wykorzystania pokoi dynamika zmian nie była tak wysoka. Największy stopień wykorzystania dostępnych pokoi przypadał na rok 2015, kształtując się na poziomie 41,5%.

Rysunek 81. Stopień wykorzystania obiektów hotelowych i pokoi w latach 2011-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Analizie poddano również stopień wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych w podziale na miesiące, aby zidentyfikować zmiany zachodzące w czasie. Uwzględniono najświeższe dostępne dane statystyczne (za rok 2016) oraz dane sprzed 3 oraz 6 lat. Jak wynika z danych, w 2010 roku najwyższy stopień wykorzystania bazy noclegowej przypadał na miesiące maj, lipiec, wrzesień oraz październik. W 2013 roku w każdym miesiącu odnotowano spadek względem roku 2010, a największy stopień wykorzystania przypada na czerwiec, lipiec, wrzesień i październik. W 2016 roku w każdym miesiącu odnotowano wzrost wskaźnika względem roku 2013, przy czym w okresie letnim wartości przewyższały także wskaźniki za rok 2010. W ostatnim analizowanym roku najwyższy stopień wykorzystania obiektów noclegowych przypada na okres od czerwca do września, co przełożenie ma na wzrost liczby turystów nocujących na terenie województwa łódzkiego w okresie wakacyjnym względem lat poprzednich.

W 2016 roku odnotowano też zmianę w kontekście najmniejszej wartości przypadającej w danym roku- w latach 2010 oraz 2013 miesiącem tym był grudzień, natomiast w roku 2016- styczeń, co wiązać się może ze wzrostem popularności wyjazdów turystycznych w okresie świąt Bożego Narodzenia i szerszej oferty obiektów turystycznych w tym zakresie.

Tabela 257. Wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych według miesięcy

	2010	2013	2016
styczeń	27,25	22,7	24,4
luty	30,03	25,2	28,3
marzec	31,48	24,6	26,8
kwiecień	29,54	27,3	32,7

	2010	2013	2016
maj	32,31	26,3	30,0
czerwiec	32,02	30,8	36,0
lipiec	33,72	29,7	33,9
sierpień	32,10	27,1	34,9
wrzesień	33,03	28,4	33,9
październik	35,26	28,8	32,3
listopad	31,86	27,8	30,2
grudzień	24,77	21,5	26,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Respondenci wywiadów IDI również wskazali przede wszystkim na wysokie wykorzystanie obiektów związanych z zakwaterowaniem. Zdaniem badanych duże znaczenie dla tych obiektów mają klienci biznesowi. W opinii badanych najważniejszym czynnikiem poprawiającym poziom wykorzystania obiektów turystycznych i kulturalnych jest organizacja dużych wydarzeń, które są promowane w kraju i za granicą. Respondenci uważają, że obecny poziom wykorzystania obiektów jest wysoki, a teatry i muzea cieszą się wysoką popularnością.

Uczestnicy zogniskowanego wywiadu grupowego skomentowali również tematykę ruchu turystycznego na terenie województwa. W opinii badanych obecnie obserwuje się wzrost liczby zorganizowanych grup turystów (w tym wycieczek szkolnych). Jednocześnie respondenci wskazują na dużą liczbę rodzin z dziećmi odwiedzających lokalne atrakcje turystyczne.

Jaka jest struktura obiektów turystycznych i kulturalnych (rodzaj działalności, wielkość zatrudnienia, forma prawna)?

Raport Głównego Urzędu Statystycznego, Kultura w 2015, prezentuje liczbę i strukturę obiektów turystycznych i kulturalnych w województwie łódzkim. Wyniki łączne zaprezentowane zostały w poniższym zestawieniu tabelarycznym.

Tabela 258. Wybrane obiekty turystyczne i kulturalne województwa łódzkiego w 2015 roku

Obiekt	Liczba
Biblioteki publiczne	530
Biblioteki pedagogiczne	21
Biblioteki naukowe	95
Biblioteki fachowe	22
Biblioteki fachowo-beletrystyczne	3
Kina należące do Sieci Kin Studyjnych	7
Kina należące do Sieci Kin Lokalnych	5
Kina stałe	21
Centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice	187
Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków	
Bazyliki	572
Budowle użyteczności publicznej	159
zamki, obiekty rezydencjonalne	291
zieleń (parki, ogrody, aleje)	398

zabudowania folwarczne i budynki gospodarcze	218
domy mieszkalne	594
budownictwo przemysłowe	129
cmentarze	154
Muzea wraz z oddziałami	51
Teatry i instytucje muzyczne	10
Galerie i salony sztuki	41

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Jak wynika z danych szerzej zaprezentowanych w rozdziale „Dostępność i jakość oferty turystycznej”, na terenie województwa zdecydowanie dominują ośrodki kultury z sektora publicznego (164 obiekty w roku 2015), niż prywatnego (23).

Tabela 259. Liczba centrów, domów i ośrodków kultury z podziałem na strukturę własnościową na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015

	2012	2013	2014	2015
sektor publiczny	176	173	166	164
sektor prywatny	22	22	22	23
suma	198	195	188	187

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL/GUS.

Respondenci wywiadów IDI wskazują na wysokie zróżnicowanie branży turystycznej pod względem struktury obiektów. W opinii badanych forma własności obiektów kulturalnych to najczęściej funkcjonowanie w ramach jednostki samorządu terytorialnego. W przypadku obiektów turystycznych dominuje własność prywatna w formie spółek z o.o. oraz działalności gospodarczej. Wielkość zatrudnienia wynika przede wszystkim z charakterystyki obiektu, w przypadku muzeów i teatrów zatrudnionych jest najczęściej kilkadziesiąt osób, zaś w domach kultury zatrudnienie to kilka, maksymalnie kilkanaście osób. Zatrudnienie w obiektach turystycznych jest bardzo zróżnicowane, wynikające ze zróżnicowanych funkcji i wielkości podmiotów.

Jakie istnieją zachęty do zakładania działalności związanych z branżą turystyczną i kulturalną?

Niewątpliwą zachętą do zakładania działalności związanych z branżą turystyczną i kulturalną, prócz środków i dotacji finansowych, stanowi powszechność informacji i łatwy do nich dostęp - potencjalni przedsiębiorcy mogą z nich skorzystać drogą internetową poprzez wojewódzkie portale internetowe, jak również skontaktować się z wykwalifikowanym pracownikiem Urzędu Marszałkowskiego w celu uzyskania pomocy. Innym istotnym aspektem jest promocja województwa, zwłaszcza w zakresie turystyki i kultury - zachętą stanowią podejmowane przedsięwzięcia mające na celu promocję regionu, co ma przełożenie na liczbę osób odwiedzających region i korzystających z oferty turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.

Ponadto, dużym ułatwieniem technicznym jest mniejsze zapotrzebowanie na bazę lokalową działalności związanych z branżą turystyczną i kulturalną. Niejednokrotnie przedmiot ich aktywności przejawia się w przestrzeni publicznej (m.in. film, gry, moda), w związku z czym ich potrzeby infrastrukturalne zazwyczaj ograniczają się do lokalu stanowiącego siedzibę wskazanych jednostek.

Zdaniem uczestników konsultacji społecznych, najważniejszymi formami zachęty są środki finansowe na założenie działalności w danej branży. W opinii respondentów wsparcie finansowe jest podstawowym warunkiem wzrostu liczby działalności turystycznych i kulturowych. Nie mniej istotne

w opinii badanych jest także przygotowanie odpowiednich terenów inwestycyjnych oraz promocja oferty turystycznej województwa, która spowoduje wzrost popytu na usługi turystyczne.

Jak kształtuje się czas trwania pobytów turystycznych oraz odsetek powrotów w zależności od pory roku?

Średnia długość pobytu w roku 2010 wynosiła odpowiednio: dla Łodzi 1,85, dla regionu 2,03, a dla całego województwa 1,97 dzień. W pierwszych trzech kwartałach 2016 roku wartości te wynosiły odpowiednio: 1,81 dla Łodzi, 1,92 dla regionu oraz 1,87 dla całego województwa. Zaobserwowano więc skrócenie średniej długości pobytu (zarówno wśród turystów krajowych, jak i zagranicznych). Jest to zjawisko niekorzystne dla gospodarki turystycznej regionu.

Analiza danych statystycznych wykazała sezonowość ruchu turystycznego na terenie województwa łódzkiego. Największa liczba turystów odwiedzających region w 2016 roku przypadła na miesiące czerwiec, październik i wrzesień, najmniejsza zaś liczba przypadła na przełom grudnia i stycznia oraz na okres wakacyjny. Wskazywać to może na powody przyjazdu inne, niż turystyka wypoczynkowa (m.in. turystyka biznesowa, turystyka zdrowotna).

Jak kształtuje się czas trwania pobytów oraz odsetek powrotów w zależności od miejsca zamieszkania turystów?

W 2016 roku wśród turystów krajowych odwiedzających Łódź, największy odsetek (25,2%) planował pobyt w mieście na jedną noc. Największa grupa odwiedzających zagranicznych (30,7%) zaplanowała od 2 do 3 noclegów. Szczegółowe dane zaprezentowano w poniższej tabeli:

Tabela 260. Planowana długość pobytu turystów krajowych i zagranicznych w Łodzi 2016 roku

Długość pobytu	Krajowi [%]	Zagraniczni [%]
1 noc	25,2	15,4
2-3 noce	20,9	30,7
4-5 nocy	5,1	11,0
6-7 nocy	2,2	10,1
8-14 nocy	1,3	6,6
> 14 nocy	1,7	6,6

Źródło: Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku.

Ponadto 35,1% odwiedzających zagranicznych wraca do Łodzi raz w roku. Największy odsetek turystów krajowych (23,4%) odwiedza miasto raz na kilka miesięcy.

Tabela 261. Częstotliwość przyjazdów turystów krajowych i zagranicznych do Łodzi w 2016 roku

Częstotliwość	Krajowi [%]	Zagraniczni [%]
Raz w tygodniu i częściej	20,6	1,0
Dwa, trzy razy w miesiącu	16,1	3,1
Raz w miesiącu	13,2	4,1
Raz na kilka miesięcy	23,4	27,8
Raz w roku	13,2	35,1
Raz na kilka lat (lub rzadziej)	13,5	28,9

Źródło: Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku.

Jak wspomniano wcześniej, 41,1% turystów uczestniczących w badaniu PAPI planowało spędzić w celach turystycznych mniej niż jedną dobę, zaś 24% od 1 do 3 dni. Jedynie 11,7% respondentów miało zamiar zwiedzać region przez więcej niż 7 dni. Zalecane jest podjęcie działań skłaniających turystów do spędzania na zwiedzaniu większej ilości czasu – na przykład opracowywanie planów wycieczek zaplanowanych na kilka lub kilkanaście dni, zawierających opisy obiektów turystyki i kultury, które będą zwiedzane. Plany takie powinny być dostępne nieodpłatnie na stronach internetowych odwiedzanych przez potencjalnych turystów. Można spodziewać się, że część z nich chętnie skorzysta z gotowego pomysłu na plan wycieczki.

6

Jak kształtuje się czas trwania pobytów turystycznych oraz odsetek powrotów w zależności od struktury demograficznej turystów?

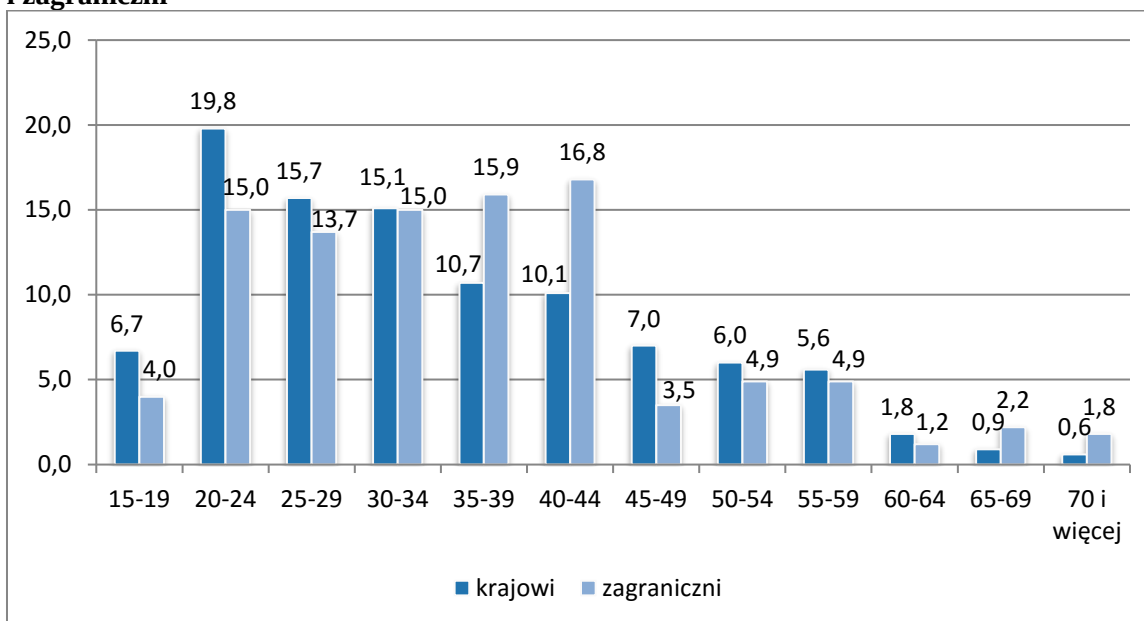
Turyści, którzy uczestniczyli w badaniu PAPI zostali poproszeni o wskazanie, w jakie dni tygodnia z reguły odwiedzają obiekty turystyki i instytucje kultury. Najczęściej wskazywano na sobotę (40,6%) oraz niedzielę (39,3%), czyli dni wolne dla znacznej części osób pracujących, jak również studentów oraz uczniów. 12,2% ankietowanych wskazało na piątek, którego godziny popołudniowe stanowią początek weekendu. Brak konieczności powrotu do pracy następnego dnia stwarza możliwość spędzenia czasu na zwiedzaniu obiektów turystyki i kultury. Pozostałe odpowiedzi zostały wskazane przez mniej niż 6% ankietowanych. Najniższy odsetek wskazań dotyczył wtorku (4,3%). Wnioskować można więc, że turyści preferują wyjazdy weekendowe, co może wskazywać na wysoki odsetek studentów oraz osób pracujących.

Dynamika ruchu turystycznego w województwie łódzkim utrzymuje się na wysokim poziomie. Liczba turystów zwiększa się głównie dzięki wzrostowi ruchu wewnątrz krajowego i wewnątrz regionalnego. Powołując się na opracowanie "Ruch Turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 r." średnia długość pobytu w pierwszych kwartałach 2016 r. kształtowała się na poziomie: 1,81 dla Łodzi, 1,87 dla całego województwa. Średnia długość pobytu turystów nocujących w obiektach zakwaterowania zbiorowego zwiększyła się od 2014 r. (kiedy to wartość ta wyniosła 1,79), co jest zjawiskiem bardzo pozytywnym dla gospodarki turystycznej⁸⁶.

Biorąc pod uwagę strukturę demograficzną turystów odwiedzających analizowany region, warto przytoczyć badania Ruchu Turystycznego Łodzi z 2016 r. Większość odwiedzających przypada na osoby w przedziale wiekowym 20-44 lata. Na przedział ten przypada 71,4% ogółu turystów krajowych i 76,4% ogółu turystów zagranicznych odwiedzających tenże region. Należy przy tym zauważyć, że w ww. przedziale wiekowym w przypadku turystów krajowych większy odsetek przypada na osoby młode, tj. 20-29 lat (łącznie 35,5% ogółu turystów krajowych), a w przypadku turystów zagranicznych większy udział przypada na osoby w wieku 35-44 lata (łącznie 32,7% ogółu turystów zagranicznych).

⁸⁶ Ruch Turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 r., s. 24.

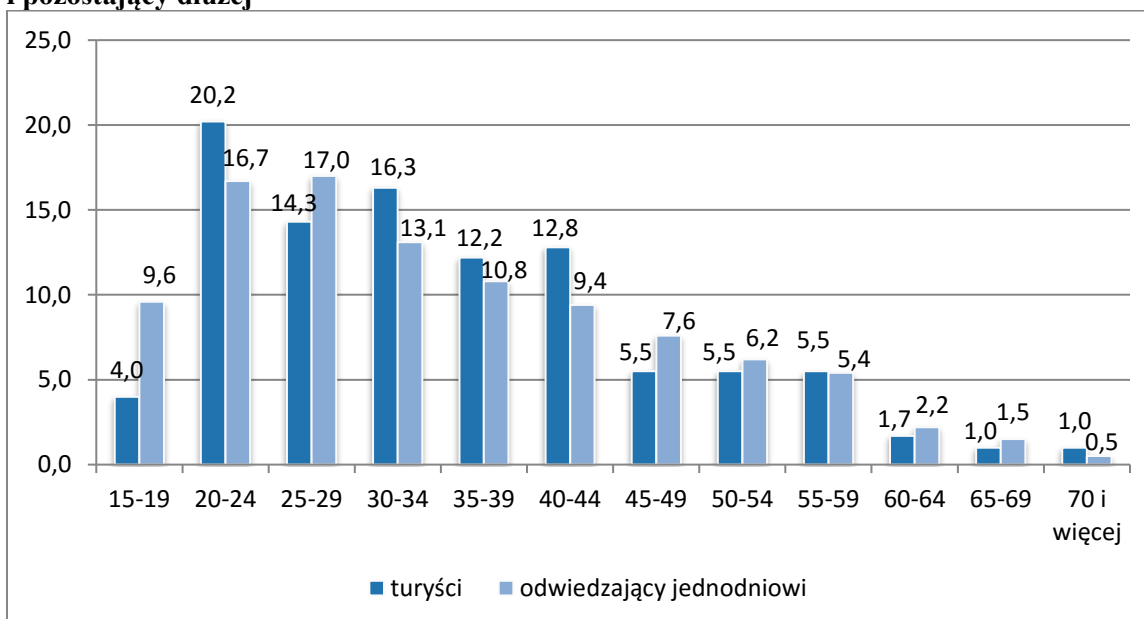
Rysunek 82. Struktura ankietowanych odwiedzających Łódź w 2016 r., turyści krajowi i zagraniczni

Źródło: Ruch Turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku.

Pod względem czasu trwania pobytu w zależności od struktury demograficznej turystów możliwe jest wskazanie, na podstawie ww. badań, głównych grup wiekowych przypadających na turystów jednodniowych oraz pozostających dłużej. Struktura wiekowa obu tych grup turystów jest zbliżona, przy czym najwyższy udział turystów jednodniowych przypada na osoby w wieku 25-29 lat (17% ogółu tej grupy turystów). Z kolei najwyższy udział turystów pozostających na pobyt dłuższy niż jeden dzień przypada na osoby w wieku 20-24 lata (20,2% ogółu tej grupy turystów).

Tabela 262. Struktura ankietowanych odwiedzających Łódź w 2016 r., turyści jednodniowi i pozostający dłużej

Źródło: Ruch Turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku.

Biorący pod uwagę turystów powracających, wg ww. badania z 2016 r. przypadało na nich 35,3% ogółu turystów (pozostali badani odwiedzali ten region pierwszy raz bądź nie byli w stanie odpowiedzieć na to pytanie). Większy udział powracających turystów przypadł na turystów krajowych, aniżeli zagranicznych (36,4% w stosunku do 31,1% biorąc pod uwagę ogół turystów obydwu grup). Tym samym, porównując te dane do analizowanej wcześniej struktury demograficznej turystów krajowych i zagranicznych, można stwierdzić, że najwyższy odsetek powracających turystów przypada na turystów krajowych w wieku 20-24 lata.

Tabela 263. Turyści powracający i odwiedzający Łódź pierwszy raz (w %)

Przyjazdy	Krajowi	Zagraniczni	Ogółem
Pierwszy	19,0	51,8	25,8
Drugi	13,6	10,1	12,9
Trzeci	5,0	1,7	4,3
Kolejny	17,8	19,3	18,1
Nie pamiętam/ nie wiem	44,6	17,1	38,9

Źródło: Ruch Turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku.

Jakie w ciągu ostatnich trzech lat nastąpiły zmiany, jeżeli chodzi o przychody i koszty instytucji kultury i turystyki w województwie łódzkim?

W 2017 roku na kulturę oraz ochronę dziedzictwa narodowego przeznaczono budżet o wysokości 80 870 466 zł, z czego 75 630 325 zł przypada na zadania bieżące, na majątkowe zaś 5 240 141 zł. Budżet przeznaczony na działania związane z turystyką równy był 2 427 520 zł, przy czym cała kwota wydatkowana jest na zadania majątkowe⁸⁷.

Jak wynika z danych Urzędu Statystycznego w Łodzi zawartych w ubiegłorocznym raporcie, w ciągu ostatnich trzech lat, za które zebrane są dane (2013, 2014, 2015), odsetek dochodów budżetu województwa łódzkiego związany z kulturą na przestrzeni lat utrzymywał się na względnie wyrównanym poziomie, odnotowując nieznaczny wzrost (0,01) względem roku 2013.

Tabela 264. Struktura dochodów budżetu województwa łódzkiego według działów

Struktura dochodów budżetu województwa według działów	2013	2014	2015
Dochody ogółem	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo i łowiectwo	6,0	6,2	5,4
Transport i łączność	6,8	6,2	5,0
Gospodarka mieszkaniowa	1,9	1,1	0,7
Administracja publiczna	2,6	2,0	2,6
Bezpieczeństwo publiczne	0,0001	0,0	0,0
Różne rozliczenia	38,6	37,8	35,3
Oświata i wychowanie	0,5	0,4	0,5
Pomoc społeczna	1,2	1,1	1,1
Edukacyjna opieka wychowawcza	0,2	0,1	0,1

⁸⁷ Źródło: Budżet województwa na 2017 rok, <http://bip.zdw.lodz.pl/files/files/Budzet2017.pdf>. Dostęp: 7.07.2017

Struktura dochodów budżetu województwa według działów	2013	2014	2015
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	0,3	0,1	0,1
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	0,03	0,04	0,04
Kultura fizyczna	0,003	0,01	0,07
Dochody od osób prawnych, fizycznych i innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej	41,0	44,1	48,3
Pozostałe	1,0	0,8	0,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Statystyczne Vademecum Samorządowca 2016

W ciągu analizowanego okresu wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego spadły o niemal 2%. W 2013 roku wydatki te stanowiły 11,7% budżetu, w roku następnym- 10,4%, zaś w ostatnim analizowanym roku odsetek spadł do wartości 10%.

Tabela 265. Struktura wydatków budżetu województwa łódzkiego według działów

Struktura wydatków budżetu województwa według działów	2013	2014	2015
Dochody ogółem	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo i łowiectwo	7,9	10,8	9,8
Transport i łączność	32,8	29,9	31,7
Gospodarka mieszkaniowa	1,9	1,7	1,8
Administracja publiczna	14,7	18,5	22,3
Bezpieczeństwo publiczne	0,2	0,2	0,2
Różne rozliczenia	0,4	0,2	0,3
Oświata i wychowanie	6,9	6,9	6,0
Pomoc społeczna	4,7	4,7	4,0
Edukacyjna opieka wychowawcza	0,9	0,7	0,4
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	0,1	0,1	0,02
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	11,7	10,4	10,0
Kultura fizyczna	1,1	0,9	1,4
Działalność usługowa	2,1	1,7	1,2
Ochrona zdrowia	4,8	4,4	3,6
Pozostałe	9,8	8,9	7,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Statystyczne Vademecum Samorządowca 2016

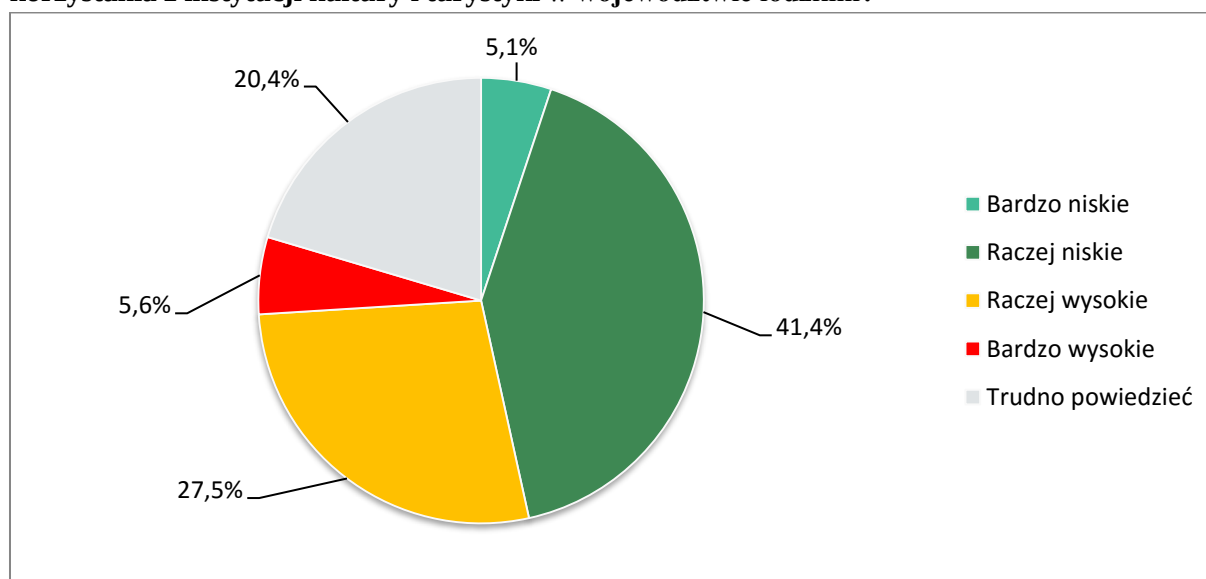
respondenci wywiadów IDI będący przedstawicielami obiektów kultury wskazują na tendencję obniżania budżetu, co negatywnie wpływa na ich funkcjonowanie. W opinii badanych działalność kulturalna nie jest rentowna, szacują oni, że pozyskane dochody z biletów pokrywają maksymalnie 50% wszystkich kosztów. W przypadku obiektów turystycznych rentowność jest zdecydowanie wyższa.

Jakie są koszty korzystania z instytucji kultury i turystyki (m. in. ceny pobytu, bilety)?

Porównując ceny biletów w instytucjach kultury i turystyki – kształtują się one podobnie jak w innych województwach. Jednakże, jak wykazano w Programie Rozwoju Kultury w Województwie Łódzkim na lata 2014-2020, ceny te są zdecydowanie niższe niż np. w instytucjach funkcjonujących w Warszawie bądź innych dużych ośrodkach miejskich.

Jak wynika z raportu dotyczącego systemu zniżek w instytucjach kultury województwa łódzkiego, najbardziej rozbudowany i zróżnicowany system opłat za bilety odnotowano w Filharmonii Łódzkiej im. Artura Rubinsteina, gdzie ceny uzależnione są w znacznej mierze od rodzaju koncertu, oraz w Muzeum Sztuki w Łodzi z uwagi na podział na wystawy stałe i czasowe oraz różne miejsca ekspozycji. Najbardziej jednolita opłata obowiązuje zaś w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi⁸⁸.

Rysunek 83. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak Pan/i ocenia koszty korzystania z instytucji kultury i turystyki w województwie łódzkim?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

W opinii 46,5% respondentów koszty korzystania z instytucji kultury i turystyki w województwie łódzkim są niskie. Przeciwnego zdania była 1/3 uczestników badania. W celu przyciągnięcia do regionu turystów o niższych dochodach zalecane jest stosowanie promocji, na przykład oferowanie niższych cen w porach roku oraz dniach tygodnia, kiedy dana atrakcja nie cieszy się dużym zainteresowaniem. Istotne jest również, aby poszczególne podmioty współpracowały ze sobą – np. poprzez oferowanie rabatów, gdy dana osoba zakupi bilety wejścia do dwóch instytucji kultury. Osoba otrzymująca zniżkę ma dużą motywację do jej wykorzystania – w przypadku, gdy z niej nie skorzysta, będzie odczuwać, iż poniosła stratę.

Czy instytucje kultury i turystyki stosują zniżki cen wobec określonych grup społecznych (m. in. karta dużej rodziny, karta seniora)?

Instytucje kultury i turystyki stosują zniżki cen wobec określonych grup społecznych. W przypadku instytucji kultury Samorządu Województwa Łódzkiego w każdej z nich funkcjonuje szereg zniżek (m.in. bilet za 1 zł dla dzieci i młodzieży do lat 16 w Muzeum Sztuki w Łodzi, Karta Rodzin Wielodzietnych

⁸⁸ Raport system zniżek w instytucjach kultury samorządu województwa łódzkiego, str. 5

– umożliwiającą 50% zniżki we wszystkich instytucjach, wejściówki w filharmonii i teatrach)⁸⁹. Karta rabatowa Młodzi w Łodzi zapewnia dostęp do szeregu ofert m.in. z zakresu sportu, usług, gastronomii, kultury- w tym zniżki honorowane przez Teatr Powszechny w Łodzi, Muzeum Animacji, Teatr Nowy, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi i inne. Wyjątek pośród instytucji stanowi Biblioteka Publiczna wraz z filiami, gdzie korzystanie ze zbiorów oraz biblioteki cyfrowej „Regionalia Ziem Łódzkiej” jest pozbawione opłaty. Jedyny koszt generowany jest przez wydanie karty biblioteczej- w 2017 roku koszt wydania karty równy jest 8 zł za oryginał karty, a 14 zł za duplikat. Respondenci biorący udział w badaniu IDI potwierdzili, że szereg instytucji kultury i turystyki stosuje zniżki cen wobec określonych grup społecznych. Najczęściej wobec osób korzystających z karty dużej rodziny czy karty seniora.

Jakie są dodatkowe, płatne usługi realizowane w obiektach, w tym te, które nie są bezpośrednio związane z branżą kultury i turystyki (oraz ich ceny)?

Respondenci badania IDI wskazywali w większości przypadków (ok. 70%) na wykorzystywanie dodatkowych, płatnych usług w swojej działalności. Znaczna część obiektów (37% respondentów badania IDI) oferuje wynajem sal konferencyjnych i audytoryjnych. Ponadto, wskazywano przede wszystkim na prowadzenie działalności edukacyjnej, ofertę szkoleń, kursów, prelekcji i warsztatów (ok. 20% respondentów wskazało ww. warianty). W przypadku obiektów turystycznych, np. zoo, występują dodatkowe atrakcje takiej jak: park linowy, wypożyczalnia wózków, planowane jest uruchomienie pociągu elektrycznego. Pojawiły się również pojedyncze wskazania dotyczące innych form płatnych usług, np. w postaci wynajmu przestrzeni na ogniska, udostępnienie miejsc do sesji fotograficznej.

Respondenci badania IDI (turyści) zostali zapytani jakimi dodatkowymi usługami oferowanymi przez obiekty związane z branżą kultury i turystyki są oni zainteresowani.

Większość badanych (blisko 60%) stwierdziła, że niczego nie brakuje w tym zakresie bądź nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. Niemniej, badani, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, wskazywali na:

- Wydarzenia sportowe (15% wskazań ogółu badanych respondentów, co stanowi najczęściej powtarzającą się odpowiedź)
- Agroturystykę;
- Atrakcje dla dzieci;
- Baseny;
- Bazę hotelowo-gastronomiczną;
- Bezpłatne organizowanie wycieczek;
- Zniżki na bilety;
- Gadżety jako dodatki do biletów;
- Wydarzenia i wystawy plenerowe;
- Możliwość zakupu pamiątek;
- Możliwość wykonania pamiątkowego zdjęcia;
- Stoiska z tradycyjnymi potrawami.

Z jakich specjalnych form wsparcia finansowego (pośredniego i bezpośredniego) korzystają instytucje kultury i turystyki oraz jaki jest poziom takiego wsparcia?

Duży wysiłek finansowania funkcjonowania instytucji kultury ponoszą samorządy województw. Wydatki na kulturę i zarządzanie dziedzictwem kulturowym stanowią bardzo istotny czynnik

⁸⁹ Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020, str. 32

formowania tożsamości regionalnej i rozwoju regionalnego. Świadome wagi kultury w życiu każdej społeczności, a także unikalności łódzkiej sceny kulturalnej, władze miasta podejmują szereg działań w celu wspierania jej rozwoju oraz zapewnienia rodzimym twórcom optymalnych warunków do pracy artystycznej. Co roku przyznawane są nagrody dla osób zasłużonych dla rozwoju kultury łódzkiej, ogłaszane są otwarte konkursy o granty na dofinansowanie poszczególnych przedsięwzięć artystycznych, konkurs stypendialny dla osób zajmujących się działalnością artystyczną oraz animacją kultury, konkursy na najem lokali dla kreatywnych⁹⁰. Urząd Miasta Łodzi dofinansowuje również wydanie publikacji dotyczących regionu. Pełna lista dofinansowanych publikacji dostępna jest na stronie internetowej Urzędu Miasta w Łodzi (http://www.uml.lodz.pl/kultura/publikacje_dofinansowane_przez_wydzial_kultury/).

Instytucje kultury i turystyki Samorządu Województwa Łódzkiego korzystają przede wszystkim z dofinansowania ze środków budżetowych Samorządu, źródłem finansowania są również środki unijne oraz wojewódzkiego fundusz ochrony środowiska.

Województwo łódzkie korzysta również ze środków finansowych ze źródeł zagranicznych przekazanych na realizację działań w obszarze kultury. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 dotacja wynosiła 132 004,3 zł, (6,8% całej przeznaczonej na ten cel kwoty dla województw), z Programów finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności- 257 941,3 tys zł (5,2 w odsetkach), a z Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 15 825,4 tys zł (4,5 w odsetkach).

Respondenci uczestniczący w badaniu IDI (przedstawiciele instytucji kultury i turystyki) wśród źródeł wsparcia wskazywali przede wszystkim na Urząd Marszałkowski, środki unijne oraz krajowe.

Podczas spotkania fokusowego badani wskazali natomiast, że wykorzystywane jest przede wszystkim finansowanie zewnętrzne, w tym środki unijne. Instytucje, które reprezentują prowadzą współpracę z różnymi firmami, szczególnie w celu przygotowania dokumentacji do planowanych lub realizowanych projektów. Zdaniem respondentów każde wsparcie jest potrzebne i dotyczy to zarówno wsparcia finansowego, jak i organizacyjnego.

Jaka jest relacja pomiędzy ofertą obiektów, infrastrukturą a potrzebami odwiedzających? W jakim zakresie osoby prowadzące działalność turystyczną dostrzegają pojawiające się trendy wśród odwiedzających, którym to trendom i zjawiskom odwiedzane miejsce nie jest w stanie sprostać?

Zgodnie z danymi zebranymi na potrzeby opracowania *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku*⁹¹, osoby odwiedzające województwo łódzkie najlepiej oceniają atmosferę, życzliwość mieszkańców oraz ich gościnność. O pozytywnym wizerunku województwa świadczą również wysokie noty przyznane bezpieczeństwu, gastronomii, wydarzeniom kulturalnym. Równie dobrze oceniono bazę noclegową i jakość usług. Gorzej zaopiniowano dostępność komunikacyjną oraz transport lokalny, a najgorzej – toalety publiczne.

Analiza wyników badań wskazuje, że wśród czynników zachęcających do skorzystania z oferty turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego znajdują się:

- duża liczba atrakcyjnych miejsc;
- duża liczba imprez;
- interesujące reklamy;
- dostępne promocje;

⁹⁰ Źródło: http://www.uml.lodz.pl/kultura/publikacje_dofinansowane_przez_wydzial_kultury/, dostęp: 7.07.2017

⁹¹ *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku*, s. 95.

- bezpłatny transport;
- dodatkowe atrakcje, np. jarmarki.

Do czynników zniechęcających do skorzystania z oferty turystyczno-kulturalnej województwa łódzkiego zaliczyć należy natomiast:

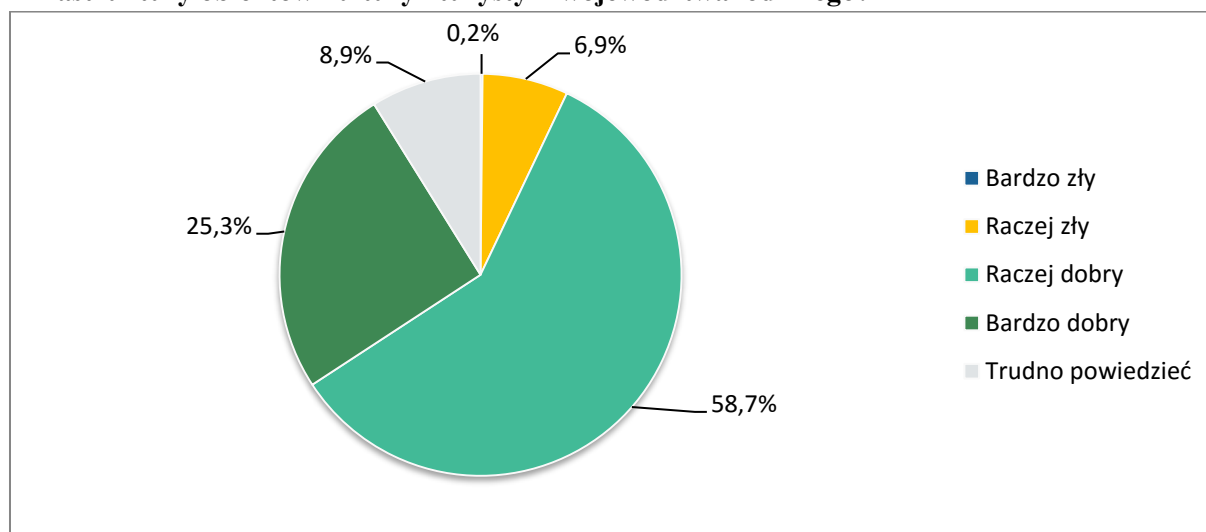
- wysokie ceny;
- trudności z dojazdem do obiektów położonych poza Łodzią;
- zbyt dużą liczbę zwiedzających;
- brak nowych usług w ofercie;
- słaby dostęp do informacji o wydarzeniach.

Badani wskazują na rosnące zainteresowanie świadczonymi przez obiekty kulturalne i turystyczne usługami. W ich opinii poziom oferty jest dostosowany do potrzeb odwiedzających. Jednocześnie respondenci wskazują, że najważniejszą barierą w rozszerzeniu oferty są kwestie braku środków finansowych oraz ewentualne ograniczenia infrastrukturalne.

Jaki jest stan infrastruktury turystycznej (wiek obiektów, potrzeby renowacji)?

Respondenci stan infrastruktury oceniają pozytywnie. W opinii badanych trudności pojawiają się w momencie, gdy dana instytucja mieści się w obiekcie zabytkowym. Powoduje to wyższe koszty utrzymania oraz trudności w dostosowaniu obiektu do potrzeb funkcjonowania danej instytucji. W części instytucji należących do jednostek samorządu terytorialnego badani wskazywali na potrzebę odnowienia fasady budynku.

Rysunek 84. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i stan infrastruktury obiektów kultury i turystyki województwa łódzkiego?”

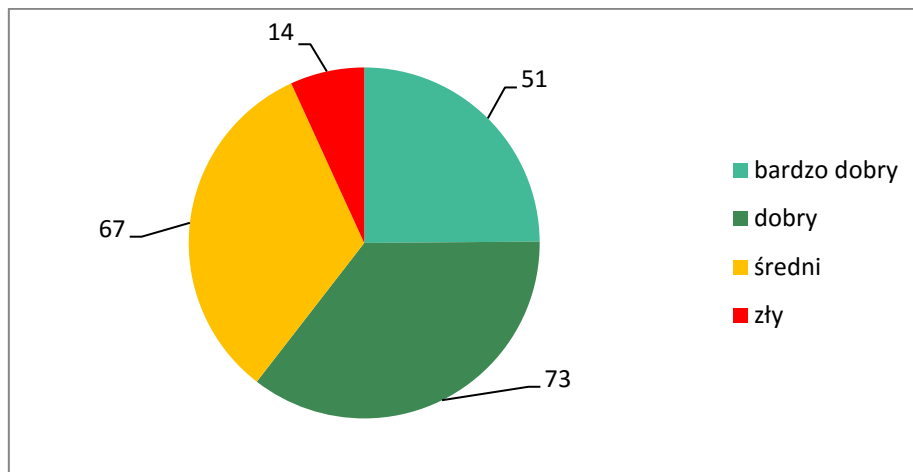
Źródło: Opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Respondenci uczestniczący w badaniu PAPI wypowiedzieli się pozytywnie na temat stanu infrastruktury obiektów kultury i turystyki województwa łódzkiego – jedynie 7,1% oceniło jej stan jako zły. Odpowiedzi „raczej dobry” oraz „bardzo dobry” zostały wybrane przez 84% ankietowanych. W związku z tym należy stwierdzić, że nie jest to czynnik zniechęcający do korzystania z usług podmiotów związanych z kulturą i turystyką.

Dane zgromadzone w toku przygotowania *Wojewódzkiego program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019*, wskazują, że 124 obszary i obiekty reprezentatywne województwa łódzkiego znajdują się w stanie dobrym lub bardzo dobrym, stan 67 określono jako średni, a 14 – zły (obecnie lista obiektów i obszarów reprezentatywnych zawiera 205 pozycji. Wśród obiektów

i obszarów reprezentatywnych najliczniejszą grupą są obszary i obiekty sakralne – 71, oraz założenia architektoniczne świeckie – 58. Mniej liczne są: założenia architektoniczne sakralne – 32 i układy przestrzenne – 27. Najmniejszą grupę stanowią obiekty i obszary świeckie – 17⁹²).

Rysunek 85. Liczba i stan obszarów i obiektów reprezentatywnych województwa łódzkiego w 2015 r.

Źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019.

Należy wspomnieć, że obiekty zabytkowe ze względu na wiek (najstarsze zabytki pochodzą z XII wieku) oraz zróżnicowany stan techniczny wymagają podjęcia różnych działań remontowych i konserwatorskich. Wśród zaplanowanych działań znajdują się⁹³:

- rewaloryzacja parków: im. S. Moniuszki oraz im. J. Poniatowskiego w Łodzi;
- kontynuacja prac w obrębie obiektów i obszarów reprezentatywnych m.in.: kwartału ulicy Piotrkowskiej, zespołu budownictwa przemysłowego dawnych zakładów I. K. Poznańskiego, zespołu cerkwi prawosławnej, kościołów pw. Józefa Oblubieńca, pw. Najświętszego Imienia Jezus (dawny ewangelicki) ul. Sienkiewicza 60 w Łodzi;
- ochrona łódzkich schronów;
- prowadzenie prac konserwatorskich w obrębie kościoła farnego w Łęczycy, a w obrębie murów miejskich przeprowadzenie wyprzedzających inwestycje badań archeologicznych;
- rozbudowa skrzydła zrewaloryzowanego Muzeum Regionalnego w Łowiczu;
- kontynuacja prac rewaloryzacyjnych w obiektach reprezentatywnych Sieradza: wnętrza kościoła farnego pod wezwaniem Wszystkich Świętych przy ul. Kolegiackiej i zespołu klasztoru poddominikańskiego obecnie ss. Urszulanek z kościołem św. Stanisława przy ul. Dominikańskiej oraz kamienicy tzw. Pojagiellońskiej – obecnego muzeum;
- przeprowadzenie prac remontowych kamienic zlokalizowanych w pierzejach Placu Piłsudskiego i wzdłuż ulicy Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Rawie Mazowieckiej;
- kontynuacja remontu i przebudowy ratusza uznanego za zabytek reprezentatywny w Skierniewicach;
- rewaloryzacja zabytkowych kamienic w pierzejach rynku, domu Konstancji Gładkowskiej i osady tkaczy w Skierniewicach;
- kontynuacja działań rewaloryzacyjnych parku w obrębie obszaru Osady Pałacowej i Willi na Sabedianach w Skierniewicach;

⁹² Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019.

⁹³ Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019.

- przeprowadzenie prac konserwatorskich dawnego kościoła ewangelickiego, obecnie polskokatolickiego pw. św. Ducha i kamienic zlokalizowanych w pierzei Placu Kościuszki w Tomaszowie Mazowieckim;
- przeprowadzenie kompleksowej modernizacji miejsc rekreacji i terenów zielonych w ramach projektu „Miasto nad rzeką Wolbórką” oraz rewaloryzacja parku „Bulwary” wraz z budową kładek pieszo-rowerowych w Tomaszowie Mazowieckim;
- rewaloryzacja kamienic zlokalizowanych w pierzejach rynku w Wieruszowie;
- ochrona powiązań przestrzeni historycznego rynku z charakterystycznym obiektem klasztornym w Wieruszowie;
- kontynuacji prac pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych parku w Wolborzu.

Uczestnicy badania fokusowego uznali natomiast, że w województwie łódzkim prowadzone są liczne działania służące dostosowaniu obiektów do potrzeb ruchu turystycznego. Głównym źródłem finansowania tych działań są środki unijne. Prowadzone działania służą zmianie charakteru obiektów poprzez ich większą dostępność dla wszystkich grup turystów oraz wyposażenie w nowocześniejsze narzędzia służące przekazowi. W opinii badanych wykorzystanie obiektów np. instytucji kultury w dużej mierze uzależnione jest także od środowisk lokalnych, których aktywność przyczynia się do organizacji licznych wydarzeń nie tylko o charakterze lokalnym, co pozytywnie wpływa na atrakcyjność regionu i jego postrzeganie przez turystów.

Jaki jest stopień przystosowania obiektów do potrzeb szczególnych grup społecznych (osób z niepełnosprawnościami, osób starszych, dzieci, rodziców z małymi dziećmi)?

W większości obiektów (72%), których przedstawiciele brali udział w badaniach IDI infrastruktura dostosowana jest do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i rodzin z wózkami. Do najczęściej stosowanych rozwiązań należą windy (55% ogółu respondentów), podjazdy i miejsca przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych (po 27%). Pojedyncze wskazania dotyczyły również takich elementów, jak bilety ulgowe dla tych grup osób, dostosowanie programu do potrzeb osób niewidomych oraz toalet przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami.

Uczestnicy badania IDI (turyści) zostali poproszeni o wskazanie, czy zetknęli się z sytuacją niedostosowania obiektów kultury i turystyki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Zdecydowana większość respondentów (ok. 90%) nie spotkała się z taką sytuacją, bądź twierdziła, że nie zwróciła do tej pory na to uwagi. Niemniej jednak, pozostałe pojedyncze wskazania dotyczyły takich elementów, jak brak podjazdów dla wózków (problem ten dotyczy m.in. niektórych domów kultury i muzeów) oraz problem niedostosowania placów zabaw do możliwości dzieci ograniczonych ruchowo.

Zdaniem uczestników spotkania fokusowego dostępność turystyczna obiektów dla poszczególnych grup osób jest na dość dobrym poziomie. W opinii badanych np. obiekty na terenie miasta Łodzi w większości dysponują udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnościami. Szczególnie duże znaczenie w tym względzie ma możliwość otrzymania na ten cel dofinansowania ze środków unijnych. Uczestnicy spotkania wskazują, że wiele instytucji ubiega się o tego rodzaju środki.

Jaka jest struktura wykorzystanych technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz termin ich wprowadzenia do użycia, jaki udział mają w nich formy tradycyjne, a także czy stosuje się rozwiązania TIK nastawione na określone grupy odbiorców?

Swobodny dostęp społeczeństwa do technologii informacyjno-komunikacyjnych jako informacji publicznej określony został zapisami Ustawy z dnia 6 września 2001r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. 2017 poz. 933) oraz Dyrektywy 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia

14 marca 2007r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE).

Zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w turystyce jest bardzo rozległe. Obejmuje przede wszystkim poprawę funkcjonalności, efektywności i jakości oferowanych usług, monitorowanie rynku usług, usprawnianie istniejących procesów, a także rozwój szeroko rozumianej działalności przedsiębiorstw turystycznych i organizacji działających w tym zakresie. Ponadto ich wykorzystanie wpływa na rozwój turystyki i zwiększenie atrakcyjności przedstawionych form zarówno dla uczestników jak i grup usługodawców. Mając na uwadze obecność technologii informatycznych w wielu gałęziach gospodarki, ich wykorzystanie w turystyce wydaje się niezbędne.

Do najczęściej stosowanych technologii informacyjno-komunikacyjnych należą strony internetowe oraz portale społecznościowe skierowane do szerokiego grona odbiorców. Respondenci wskazują, że obecnie są to najpopularniejsze formy informowania o ofercie, a co za tym idzie wykorzystywane przez wiele osób. Badani wskazują, że okazjonalnie wykorzystywane są także tradycyjne formy komunikacji (prasa, gazety, plakaty), jednakże nie znajdują się one z takim odzewem jak ich nowoczesne formy. Ponadto, bez względu na wykorzystywane formy największym źródłem informacji są niezmiennie kanały nieformalne, takie jak opinia znajomych i rodziny. Na drugim miejscu niezmiennie stawiany jest Internet. Respondenci nie wskazują, aby kierowali dany format reklamy do konkretnej grupy odbiorców, wskazując na stosowanie uniwersalnych form przekazu, skierowanych do wszystkich klientów. Jednocześnie badani wskazują, że czym starsza osoba, tym preferuje tradycyjne formy zwiedzania. Młodzi odbiorcy z kolei zwracają uwagę na nowoczesne kanały dystrybucji informacji i promocji.

Jak wskazali respondenci wprowadzenie technologii informacyjno-komunikacyjnych wspierane jest w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, działanie 7.1. Technologie informacyjno-komunikacyjne. Nabór wniosków zakończył się 12.05.2017r., a planowana data rozstrzygnięcia przypada na październik b.r. Zgodnie z tym, najwcześniej po tej dacie zakłada się rozpoczęcie działań służących realizacji projektów i wprowadzenie nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych do użycia. W postępowaniu konkursowym udział bierze m.in. Teatr Wielki w Łodzi. Z podobnych narzędzi w trybach pozakonkursowych na realizację projektu *Wdrożenie nowoczesnych rozwiązań informatycznych i organizacyjnych w Urzędzie Gminy Zgierz w Zgierzu* skorzystała Gmina Zgierz oraz Miasto Łódź na realizację projektu *Informatyczne usługi przestrzenne w rewitalizowanej strefie wielkomiejskiej miasta Łodzi*.

Które z zastosowanych TIK przynoszą największe efekty, albo które cieszą się największym zainteresowaniem, a które nie są wykorzystywane oraz jakie są bariery w wykorzystywaniu TIK?

Kolejne z pytań skierowanych do ankietowanych turystów brzmiało „jakie nowoczesne kanały informacji powinny wykorzystywać obiekty kultury i turystyki, aby skuteczniej przekazywać Panu/i informacje na temat swojej oferty?”

W opinii badanych najczęściej wykorzystywane systemy informacyjne, a przy tym cieszące się największym zainteresowaniem i dające najlepsze efekty to portale społecznościowe, m.in. Facebook, Instagram. Serwisy internetowe są łatwe w obsłudze, dostosowane do szerokiego grona osób, a co za tym idzie trafiają do wielu odbiorców. Aktywność korzystania z tych portali poza liczbą odwiedzin można monitorować przez liczbę polubień i ponownych udostępnień umieszczanych postów. Dzięki temu w prosty i dynamiczny sposób administratorzy profili mogą reagować na potrzeby odbiorców. Ponadto, poza serwisami społecznościowymi instytucje korzystają z aplikacji mobilnych, dzięki czemu w nowoczesny sposób mogą udostępniać zainteresowanym ofertę wskazanych jednostek.

Największe bariery jakie dostrzegają respondenci w wykorzystaniu TIK to przede wszystkim ograniczone środki finansowe. Ponadto wskazują na duże wymagania koncepcyjne instalacji odpowiednich rozwiązań multimedialnych.

Respondenci zaproponowali, aby opracować aplikacje na urządzenia mobilne, które oferowałyby dostęp do informacji na temat oferty turystyczno-kulturalnej. Takie rozwiązanie mogłoby się okazać bardzo użyteczne dla turystów, należałoby jednak zadbać o odpowiednią promocję takiego oprogramowania, aby zostało zainstalowane przez jak najwięcej osób. Anketowani pozyskiwaliby chętnie informacje za pomocą portali społecznościowych, dlatego zalecane jest, aby poszczególne atrakcje turystyczne i kulturalne posiadały własne strony profilowe, na których regularnie zamieszczane byłyby informacje o ofercie, promocjach, nowych usługach.

W jakiej formie stosuje się sposoby digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego oraz jakie są bariery w tym zakresie?

Digitalizacja to przetwarzanie materiałów analogowych na formę cyfrową metodą skanowania lub fotografowania oraz dalsza obróbka komputerowa otrzymanych obrazów do postaci, która umożliwia ich udostępnianie (np. w sieci Internet)⁹⁴. Województwo łódzkie znajduje się pośród województw, które przystąpiły do procesu digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego.

Teatr Wielki w Łodzi zdefiniował cele digitalizacji, mianowicie jest to podniesienie standardów i poprawa jakości świadczonych usług kulturalnych w województwie łódzkim; zapewnienie powszechnego, otwartego dostępu drogą elektroniczną do zasobów; zapewnienie równego dostępu do informacji publicznej osobom z niepełnosprawnościami; stworzenie warunków do swobodnego i nieograniczonego dostępu do dóbr kultury i dziedzictwa regionalnego województwa łódzkiego.

Działania związane z digitalizacją zasobów w województwie łódzkim stanowią część Osi Priorytetowej VI – Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu. Działanie VI.1 Dziedzictwo kulturowe i infrastruktura kultury stanowi o digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego oraz wykorzystaniu w obiektach zabytkowych i instytucjach kultury technologii informacyjno-komunikacyjnych, wspieranych w ramach działania, wyłącznie jako komponent projektu⁹⁵.

Instytucje na terenie województwa łódzkiego, które poddają swoje zasoby digitalizacji, zawarte zostały w bazie Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (<http://digitalizacja.nimoz.pl/baza-wiedzy/katalogi-zbiorow/lodzkie>), zawierając odnośniki do zbiorów Muzeum Sztuki w Łodzi oraz Muzeum Kinematografii w Łodzi.

Swoje koncepcje projektów digitalizacyjnych w 2017 i 2018 roku realizują instytucje kultury Samorządu Województwa Łódzkiego: Muzeum Sztuki w Łodzi (Nowoczesny system dostępu do oferty Muzeum Sztuki w Łodzi) oraz Teatr Wielki w Łodzi (Digitalizacja i upowszechnienie zasobów artystycznych Teatru Wielkiego w Łodzi); projekty te pozyskały dofinansowanie w ramach RPOWŁ 2014-2020. W przypadku Muzeum Sztuki w Łodzi w wyniku realizacji projektu nastąpi wdrożenie 3 e-usług skierowanych do bezpośrednich odbiorców powstałego portalu: rezerwacji biletu, zakup biletu oraz rezerwacji zasobów muzealnych. Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że projekt jest kontynuacją prac digitalizacyjnych realizowanych w latach 2011-2015, które służą zabezpieczeniu i szerokiemu udostępnieniu zbiorów Muzeum. Natomiast projekt Teatru Wielkiego w Łodzi to całkowita nowość jeśli chodzi o digitalizację w instytucjach artystycznych – zakres projektu obejmuje digitalizację zasobów

⁹⁴ Źródło: <http://www.digit.mkidn.gov.pl/pages/digitalizacja/o-digitalizacji.php>, data dostępu: 7.07.2017 r.

⁹⁵ Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 dla Osi Priorytetowej VI – Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu, str. 4

artystycznych Teatru Wielkiego w Łodzi i upowszechnienie zdigitalizowanych treści w Cyfrowym Muzeum Teatru Wielkiego w Łodzi (CMTWŁ)⁹⁶.

Barierą dla procesu digitalizacji stanowi potrzeba znaczącego nakładu długotrwałej pracy oraz licznych zasobów, w tym wymienić należy potrzebę użycia najnowocześniejszej, kosztownej technologii (koszt skanera do digitalizacji zasobów filmowych równy jest 200 000 zł). Upublicznienie treści i zapewnienie powszechnego dostępu do zasobów grozi nadużyciami oraz niewłaściwym, niezgodnym z prawem wykorzystaniem zasobów. Proces ten, przede wszystkim, generuje bardzo wysokie koszty: całkowita wartość projektu digitalizacji zasobów realizowanego przez Teatr Wielki w Łodzi wynosi 914 713,23 zł, przy czym wartość dofinansowania z EFRR równa jest 296 702,70 zł.

Które produkty tradycyjne mają kluczowe znaczenie dla województwa łódzkiego?

W opinii badanych, zarówno turystów, przedstawicieli instytucji związanych z turystyką, jak i samych producentów, jest kilka produktów tradycyjnych, które mają kluczowe znaczenie dla województwa łódzkiego. Respondenci nie byli w tej kwestii zgodni, jednak najczęściej wskazań dotyczyło produktów z grupy „orzechy, nasiona, zboża, warzywa i owoce”. Badani najczęściej wymieniali produkty i przetwory łowickie (m.in. powidła śliwkowe łowickie, ćwikła z chrzanem po łowicku, ogórki kwaszone i konserwy łowickie), ale także kompoty. W przypadku produktów mięsnych, pojawiających się stosunkowo często w odpowiedziach, dominowała kaszanka. Wielokrotnie wskazywano również na miody, nalewki i piwa, a wśród dań gotowych i potraw przede wszystkim na kugiel i pierogi.

W jaki sposób należy wspierać producentów produktów tradycyjnych i regionalnych?

Jak wykazano na wcześniejszym etapie diagnozy wsparcie producentów produktów tradycyjnych (i ewentualnie regionalnych) dotyczy przede wszystkim powszechności informacji, możliwości otrzymania porady bądź dalszych informacji drogą internetową, elektronicznego generowania wniosków, oraz opisu procedur. Stan ten należy zachować w celu ułatwienia producentom zgłaszania potencjalnych produktów tradycyjnych bądź regionalnych na tym terenie.

Dla respondentów badania największe znaczenie miała jednak organizacja wydarzeń takich, jak konkursy, wystawy, festyny i inne. Istotnym wydarzeniem jest konkurs „Tygiel Smaków”, umożliwiający producentom pokazanie swych produktów i promocji względnie niskim kosztem. Cykliczna organizacja tego rodzaju wydarzeń nie tylko wpłynie na wsparcie przedsiębiorców oraz promocję samych produktów ale znaczenie ma także w kwestii promocji całego regionu.

Należy również kontynuować publikacje takie, jak przewodnik po regionie „Kulinarne podróże po Łódzkiem” bądź broszury informacyjno-promocyjne, przy czym współpracę nawiązać można z lokalnymi producentami, którzy zaprezentować mogliby swoje produkty na łamach publikacji.

Jakie bariery ograniczają podaż produktów tradycyjnych i popyt na nie?

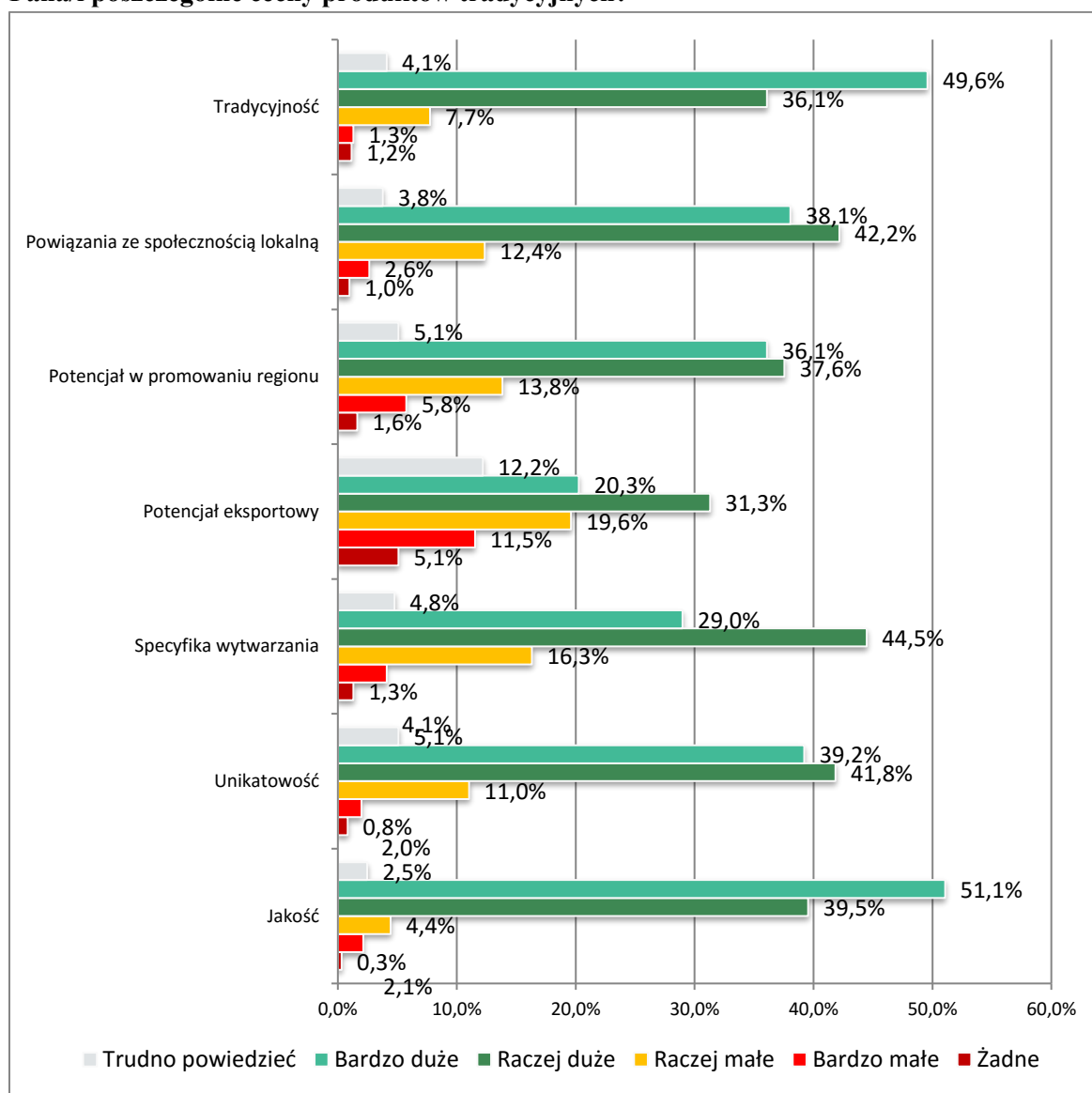
Popyt na produkty tradycyjne województwa łódzkiego ograniczony może być z powodu nieznajomości tradycji i kultury terenów województwa, braku świadomości przebywających w województwie osób dotyczących produktów regionalnych, oraz, jak wspomniano wcześniej, wysoki koszt wiążący się z żywnością tradycyjnie wytwarzaną- jak wskazała część respondentów, grupą docelową dla produktów tradycyjnych mogłyby być osoby zamożne.

⁹⁶ Sprawozdanie z realizacji wskaźników do Programu rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020 za 2016 rok, str. 1

Za barierę dla podaży natomiast uznać można możliwie niewystarczający zakres promocji, ograniczający popyt, oraz brak stałych miejsc i inicjatyw, gdzie wystawcy mogliby codziennie prezentować i sprzedawać swe produkty - choć zaznaczyć należy, że na terenie województwa odbywają się cykliczne wydarzenia tego rodzaju, jak również prestiżowe wystawy i konkursy, w tym łódzki „Tygiel Smaków”.

Barierą w obydwu przypadkach może być również kreowanie produktów tradycyjnych jako produktów „z górnej półki”, przez co grupy społeczności mogłyby nie wykazywać zainteresowania produktami. Warto jednakże zaznaczyć, że dla większości respondentów badania wysoka jakość produktów jest jednym z najważniejszych aspektów, co zaprezentowane zostało na poniższym rysunku.

Rysunek 86. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jakie znaczenie mają dla Pana/i poszczególne cechy produktów tradycyjnych?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z turystami.

Turyści uczestniczący w badaniu PAPI zostali zapytani o to, jakie znaczenie mają dla nich poszczególne cechy produktów tradycyjnych. Za najbardziej istotne uznane zostały jakość (która ma duże znaczenie dla 90,6% ankietowanych) oraz tradycyjność (85,7%). W związku z tym podczas realizowania działań informacyjno-promocyjnych należy położyć największy nacisk na te dwa aspekty. Należy jednak

zwrócić uwagę, że pozostałe czynniki (powiązania ze społecznością lokalną, potencjał w promowaniu regionu, specyfika wytwarzania oraz unikatowość) również okazały się istotne dla większości respondentów. Szczególne znaczenie ma aspekt lokalnych społeczności i organizacji pozarządowych (w tym Lokalne Grupy Działania, Koła Gospodyń Wiejskich), które dokładają wszelkich starań aby promować tradycyjne produkty województwa łódzkiego, popularyzować ich użycie oraz zapoznawać z nimi nie tylko turystów odwiedzających region, ale również mieszkańców. Uczestnicy badania najmniejszą uwagę przywiązują do potencjału eksportowego (51,6%), dlatego można spodziewać się, że hasła marketingowe takie jak „ceniony za granicą” nie będą cechowały się wysoką skutecznością.

8. Podsumowanie zadania 1 i zadania 2

8.1. Panel ekspertów

Ekspertów z zakresu rewitalizacji, turystyki i kultury, którzy wzięli udział w zorganizowanym panelu, zapytano o to, które z inwestycji wpływających na poziom bezpieczeństwa powinny być realizowane w pierwszej kolejności na terenach rewitalizowanych. Ich zdaniem bardzo skutecznym elementem wpływającym na bezpieczeństwo w infrastrukturze drogowej są progi zwalniające oraz oświetlenie przestrzeni publicznej miasta (które to ma również olbrzymie znaczenie dla wizerunku miasta - kojarzy się z bezpiecznym, zadbanym i przyjaznym miejscem).

Wśród kluczowych problemów w **zakresie mieszkalnictwa, stanu technicznego budynków, ogrzewania i dostępu do mediów** na obszarach rewitalizowanych, eksperci wymienili przede wszystkim przestarzałą infrastrukturę techniczną (w tym wodociągi sprzed drugiej wojny światowej oraz wymagającą wymiany sieć kanalizacyjną). Ponadto typowym problemem zauważanym na obszarach rewitalizacji jest wykorzystywane kotłów węglowych do ogrzewania mieszkań, co zdaniem uczestników spotkania jest główną przyczyną smogu.

W **sferze społecznej** eksperci wskazali na:

- zjawisko starzenia się społeczeństwa;
- ubóstwo (również wśród seniorów);
- alkoholizm;
- występowanie i dziedziczenie wzorców zachowań ocenianych jako patologiczne.

W moim odczuciu największym problemem jest to dziedziczenie, dzieci mają tylko wzorce przejmowane z domu a nie mają żadnych innych.

Zdaniem badanych, najmniej efektywną i demoralizującą formą wsparcia i aktywizacji zawodowej są wypłacane zasiłki. Również kursy i szkolenia ocenione zostały jako nieprzynoszące zadowalających efektów. Podkreślono, że takie działania powinny być skierowane do osób charakteryzujących się wysoką motywacją do podjęcia pracy, natomiast w wielu przypadkach bezrobocie na terenie obszarów rewitalizacji wynika z postawy życiowej oraz braku chęci do podjęcia pracy zawodowej. Sugerowanymi sposobami wsparcia osób pozostających bez pracy są natomiast praktyki i staże oraz wsparcie finansowe w zakresie dojazdów do miejsca pracy oraz ewentualnego zakwaterowania:

Moim zdaniem staże i praktyki, dlatego że uczą one konkretnych umiejętności, jest to takie uczenie poprzez działanie, również stypendia w okresie kontynuowania nauki. Ja bym jeszcze wskazała zwrot kosztów przejazdu i zakwaterowania. Jeżeli ktoś z dalszych miejscowości dostanie pracę to w pierwszych miesiącach nie ma nawet pieniędzy żeby dojeżdżać.

Działania rewitalizacyjne mogą pozytywnie wpłynąć na wizerunek obszarów rewitalizacji. Województwo łódzkie często kojarzone jest z przestarzałą strukturą przemysłową i recesją. Rewitalizacja może zmienić ten stan rzeczy:

Wszystkie programy rewitalizacyjne bardzo mocno wzmacniają specyfikę kulturową, to dziedzictwo poprzemysłowe.

W nawiązaniu do powyższego wniosku poruszono również temat turystyki na terenie Łodzi. Uznano, że nie promuje się tego co miasto „ma najlepsze”. Zaobserwowano trend odcinania się od przeszłości i wielokulturowości miasta, co negatywnie wpływa na wizerunek miasta.

Jeżeli ktoś próbuje oderwać się od tzw. tożsamości to trudno jest budować wizerunek. Łódź kojarzy mi się z modą, włókiennictwem, kinem, SPATiF. Było to miasto rozrywki typu kasyna, w moim odczuciu zostało to jakby odsunięte natomiast zaczęto promować Łódź inaczej i rozmyło to wizerunek miasta. Łódź jest miastem trzech kultur, są piękne cmentarze żydowskie, cygańskie i to wszystko w moim odczuciu zostało odsunięte i Łódź się promuje inaczej. Powinno to być miasto mody, handlu takiej tradycji przemysłowej. Kampania powinna być powrotem do historii, do tradycji miasta i regionu.

Podkreślono, że istnieje wiele cech regionu, które należy promować, wśród nich między innymi:

- poprzemysłowe dziedzictwo kulturowe Aglomeracji Łódzkiej;
- kopalnie i elektrownie znajdujące się na terenie Bełchatowa;
- sadownictwo i warzywnictwo;
- klasztor budowlany na pograniczu z województwem świętokrzyskim;
- rozpoznawalność powiatu opoczyńskiego (związana z produkcją płytek ceramicznych);
- ogólna różnorodność regionu.

Istotnym elementem budowania wizerunku regionu jest również promocja produktów tradycyjnych, w tym przede wszystkim chlebów, nalewek, jabłek i całej gamy wyrobów na bazie chrzanu. Produkty te promować należy w sklepach ze zdrową żywnością oraz poprzez organizację specjalnych stoisk.

Instytucje kultury i turystyki aby przyciągnąć odwiedzających przez cały rok oraz we wszystkie dni tygodnia powinny przygotować ofertę, która przyciągnie grupy zorganizowane. Konieczna jest również integracja oferty turystycznej w wymiarze województwa. Związana powinna być również z prowadzeniem bazy danych, w której dostępne będą wszystkie informacje o organizowanych wydarzeniach i atrakcjach turystycznych województwa łódzkiego. Ważne jest stworzenie połączonych produktów turystyczno-kulturalnych o charakterze sieciowym:

Instytucje te przy okazji jakiegoś wydarzenia powinny wypromować np. miejsca w hotelach, jakieś zniżki zrobić, przy okazji zaproponować coś innego co by się mogło podłączyć do tego wydarzenia. Czyli tworzenie takich wspólnych produktów turystycznych, wchodzisz na dane wydarzenie i otrzymujesz cały pakiet ofert np. wykupując bilet na jedno wydarzenie otrzymujesz zniżkę na drugie.

Eksperci zostali zapytani o to, w jaki sposób instytucje kultury i turystyki powinny zmodyfikować swoją ofertę aby zwiększyć zainteresowanie swoimi usługami i podnieść rentowność. Wśród propozycji znalazły się:

- atrakcje dla dzieci;
- wystawy w plenerze;
- stoiska z potrawami tradycyjnymi;
- wprowadzenie profesjonalnego marketingu (nawet o zasięgu międzynarodowym).

Niezwykle istotne jest prowadzenie działań promocyjnych za pośrednictwem nowych mediów, a także wykorzystania najnowocześniejszych technologii przy atrakcjach turystycznych:

Dzisiaj jak nie ma czegoś w internecie i nie jest obudowane technologiami informacyjnymi to nie istnieje. Jak mówimy o promocji to myślimy w dużej mierze o portalach społecznościowych i jakiś innych formach. Jest to na pewno priorytetowy kierunek, mniej się teraz oczekuje zwiedzania a więcej jakichś doznań czy przeżyć.

Podkreślono, że na terenie województwa nie ma problemu z dostępnością usług społeczno-kulturalnych. Nie zawsze jednak infrastruktura ta jest dostosowana do osób niepełnosprawnych - problem ten dotyczy przede wszystkim małych miast. Zaznaczono również, że w sferze dostępności do usług w miastach przez ostatnie 20 lat zrobiono bardzo dużo. Oferta istnieje, jednak korzysta z niej niewielka grupa mieszkańców województwa – świadczyć to może o niedostosowaniu oferty do faktycznych potrzeb potencjalnych grup docelowych.

8.2. Poglębenie odpowiedzi na pytania szczegółowe

Jaki odsetek podejmowanych działań stanowią te, które realizują jednocześnie zagadnienia rewitalizacyjne, kulturowe i turystyczne?

W związku z tym, że działania z analizowanych programów rewitalizacji nie zostały jeszcze zrealizowane, nie jest możliwe określenie odsetka podejmowanych działań, stanowiących te, które realizują jednocześnie zagadnienia rewitalizacyjne, kulturowe i turystyczne. Raport końcowy dotyczy perspektywy finansowej 2014-2020, jednak w celu wykazania komplementarności międzyokresowej, w poniższej tabeli przeanalizowane projekty i działania zrealizowane w poprzedniej perspektywie finansowej.

Tabela 266. Komplementarność międzyokresowa - projekty realizowane w ramach działań: REWITALIZACJA, TURYSTYKA, KULTURA

Lp.	Sfera	Beneficjent	Działanie	Tytuł projektu	Wartość projektu	Dofinansowanie z UE	Perspektywa
1.	Rewitalizacja	Gmina Opoczno	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Rewitalizacja przestrzeni publicznych zabytkowego centrum Opoczna - etap I	2 262 941.06 zł	1 911 401.85 z	2007-2013
2.	Rewitalizacja	Miasto Piotrków Trybunalski	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Trakt Wielu Kultur - Rozwój potencjału turystycznego miasta poprzez rewitalizację zabytkowych obszarów Piotrkowa Trybunalskiego	23 154 076.14 zł	16 158 568.13 zł	2007-2013
3.	Rewitalizacja	Miasto Piotrków Trybunalski	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	„Trakt Wielu Kultur – rozwój potencjału turystycznego Miasta poprzez rewitalizację zabytkowych obszarów Piotrkowa Trybunalskiego – etap II”	16 782 387.64 zł	12 426 014.58 zł	2007-2013
4.	Rewitalizacja	Miasto Skierniewice	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Ożywienie społeczno-gospodarcze w północno-wschodniej części województwa łódzkiego poprzez rewitalizację terenów powojсковych w Skierniewicach	25 689 401.42 zł	13 858 602.81 zł	2007-2013
5.	Rewitalizacja	Miasto Skierniewice	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Rewitalizacja zabytkowego parku miejskiego w Skierniewicach, dawnego ogrodu Prymasów Polski	12 448 312.09 zł	8 532 652.48 zł	2007-2013
6.	Rewitalizacja	Miasto Skierniewice	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Zagospodarowanie przestrzenne obszaru objętego ochroną konserwatorską – Trakt Dworcowy, etap I – plac przed dworcem	2 580 894.44 zł	2 144 757.48 zł	2007-2013

Lp.	Sfera	Beneficjent	Działanie	Tytuł projektu	Wartość projektu	Dofinansowanie z UE	Perspektywa
7.	Rewitalizacja	Miasto Zduńska Wola	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Rewitalizacja Centrum Miasta Zduńska Wola	32 347 158.38 zł	13 342 308.58 zł	2007-2013
8.	Rewitalizacja	Gmina Miasto Zgierz	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Rewitalizacja historycznego centrum miasta Zgierza	9 349 368.65 zł	6 468 395.91 zł	2007-2013
9.	Rewitalizacja	Gmina Miasto Ozorków	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Rewitalizacja Placu Jana Pawła II w Ozorkowie w celu aktywizacji społeczno - gospodarczej historycznego centrum miasta	2 685 623.89 zł	167 347.10 zł	2007-2013
10.	Rewitalizacja	Gmina Poddębice	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	„KRAINA BEZ BARIER- DOSTĘPNE MIASTO – rewitalizacja centrum Poddębic”	16 568 903.38 zł	12 050 493.73 zł	2007-2013
11.	Rewitalizacja	Gmina Poddębice	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	„Kraina bez barier w Poddębicach – Rewitalizacja zespołu pałacowo-parkowego oraz nabrzeża Neru”	15 361 226.64 zł	8 857 546.36 zł	2007-2013
12.	Rewitalizacja	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznej" Przebudowa płyty Placu Kościuszki	24 753 213.88 zł	15 039 961.45 zł	2007-2013

Lp.	Sfera	Beneficjent	Działanie	Tytuł projektu	Wartość projektu	Dofinansowanie z UE	Perspektywa
13.	Rewitalizacja	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Przygotowanie terenów na obszarach objętych rewitalizacją pod realizację nowych inwestycji gospodarczych	6 617 535.72 zł	3 784 614.21 zł	2007-2013
14.	Rewitalizacja	Miasto Rawa Mazowiecka	VI.1. Rewitalizacja obszarów problemowych	Rewitalizacja układu infrastruktury drogowej i terenu zieleni w Rawie Mazowieckiej na Os. Wielorodzinnym Zwolińskiego	1 088 796.00 zł	588 724.33 zł	2007-2013
15.	Turystyka	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	III.5. Infrastruktura turystyczno-rekreacyjna	Zabezpieczenie i adaptacja wyrobisk Grot Nagórzyckich w Tomaszowie Mazowieckim na podziemną trasę turystyczną	4 585 755.24 zł	3 270 497.53 zł	2007-2013
16.	Turystyka	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	III.5. Infrastruktura turystyczno-rekreacyjna	Rozbudowa Ośrodka Sportu i Rekreacji w Tomaszowie Mazowieckim - uzupełnienie oferty turystyczno-rekreacyjnej poprzez przebudowę boiska o sztucznej nawierzchni wraz z infrastrukturą	5 319 813.35 zł	2 775 954.83 zł	2007-2013
17.	Turystyka	Gmina Poddębice	III.5. Infrastruktura turystyczno-rekreacyjna	Centrum turystyki i rekreacji - Kraina bez barier	17 109 417.50 zł	9 967 622.62 zł	2007-2013
18.	Kultura	Gmina Opoczno	V.4. Infrastruktura kultury	Budowa Domu Ludowego i Świetlicy w Kraśnicy	2 500 866.38 zł	1 023 974.94 zł	2007-2013

Lp.	Sfera	Beneficjent	Działanie	Tytuł projektu	Wartość projektu	Dofinansowanie z UE	Perspektywa
19.	Kultura	Gmina Miasto Skierniewice	V.4. Infrastruktura kultury	„Remont i adaptacja zabytkowego budynku Willi Kozłowskich pod potrzeby jednostek kultury działających na terenie Miasta Skierniewice”	2 336 052.81 zł	988 698.46 zł	2007-2013
20.	Kultura	Gmina i Miasto Drzewica	V.4. Infrastruktura kultury	„Budowa Regionalnego Centrum Kultury w Drzewicy”	12 083 244.61 zł	5 768 499.26 zł	2007-2013
21.	Kultura	Miasto i Gmina Sulejów	V.4. Infrastruktura kultury	BUDOWA REGIONALNEGO CENTRUM KULTURY "ROMANIKA" W SULEJOWIE	10 515 990.64 zł	3 366 345.82 zł	2007-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.mapadotacji.gov.pl/>

Przedstawiciele większości gmin wskazali, że do tej pory jeszcze nie prowadzili działań rewitalizacyjnych. Do tego rodzaju działań zrealizowanych dotychczas należą przede wszystkim modernizacja budynków użyteczności publicznej, w szczególności w zakresie instytucji kultury oraz modernizacja centrów miast. Ponadto organizowane są liczne festiwale, koncerty i innego rodzaju wydarzenia kulturalno-rozrywkowe. W związku z obecnym etapem wdrażania programów rewitalizacji należy wskazać przede wszystkim działania, które w przyszłości będą miały największy wpływ na sfery rewitalizacyjne, kulturowe i turystyczne. Z założenia działanie rewitalizacyjne przyczynia się do poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru rewitalizacji. W związku z priorytetowymi kierunkami rozwoju województwa łódzkiego należy spodziewać się, że wystąpi znaczące powiązanie działań z zakresu aktywizacji zawodowej z działaniami ukierunkowanymi na wzrost atrakcyjności turystycznej województwa. Wysoki potencjał regionu w zakresie rozwoju turystyki powoduje, że właśnie wzrost tego sektora gospodarki jest szansą na wyprowadzenie terenów zdegradowanych z sytuacji kryzysowej. Wszystkie planowane działania rewitalizacyjne ukierunkowane na rozszerzenie oferty kulturalnej, poprawę estetyki przestrzeni publicznej oraz aktywizację mieszkańców przyczyniają się także do wzrostu atrakcyjności turystycznej. Należy wskazać, że działania rewitalizacyjne dotyczą szerokiego spektrum rzeczywistości społecznej i ich realizacja powinna uwzględniać możliwie szerokie rezultaty w zakresie poprawy sytuacji obszaru zdegradowanego. Należy stwierdzić, że ze względu na kompleksowy charakter procesu rewitalizacji większość działań powinna uwzględniać kilka sfer interwencji, w celu jak najefektywniejszego oddziaływania na obszar rewitalizacji.

W jakim zakresie przy planowaniu poszczególnych działań założono występowanie efektu dyfuzji?

Działania zaplanowane w ramach programów rewitalizacji odnoszą się do obszarów zdegradowanych, na terenie których zidentyfikowano największe natężenie zjawisk kryzysowych. Wszystkie działania rewitalizacyjne są spójne z kierunkami rozwoju województwa łódzkiego poprzez komplementarność z dokumentami strategicznymi na poziomie regionalnym. Wdrażanie rozwiązań zmierzających do wyprowadzenia obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego przyczynia się do poprawy sytuacji całej jednostki terytorialnej, dla której opracowano program rewitalizacji. Rewitalizacja w swoim założeniu odnosi się przede wszystkim do obszaru bezpośredniej interwencji. Jednocześnie najczęściej obszar zaplanowany do rewitalizacji ma istotne znaczenie dla mieszkańców całej gminy lub miasta. Efekt dyfuzji odnosi się przede wszystkim do innowacji powstałych w wyniku działań rewitalizacyjnych, których rezultatami są: kreowanie innowacyjnej przedsiębiorczości lokalnej, pobudzenie innowacyjności mieszkańców, oparcie rozwoju na lokalnym systemie innowacji, zasobach wiedzy i kapitale społecznym. W ramach realizacji programów rewitalizacji w województwie łódzkim jednym z istotnych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego jest wsparcie turystyki, które docelowo przyniesie efekty w postaci aktywizacji zawodowej mieszkańców, ale także wzrostu atrakcyjności turystycznej obszaru, co jednocześnie wpływa na sąsiadujące tereny, a także całe województwo. W ramach realizacji poszczególnych działań rewitalizacyjnych przewiduje się, że z rezultatów poczynionych inwestycji korzystać będą nie tylko bezpośredni beneficjenci. Ponadto obszary rewitalizacji mają szansę stać się źródłem zmian zachodzących w całej jednostce terytorialnej objętej programem rewitalizacji. Należy mieć na uwadze, że w obecnym stanie realizacji programów rewitalizacji nie jest możliwe dokładne określenie zakresu, w jakim zaplanowane działania przyczynią się do rozprzestrzeniania się dobrych praktyk oraz rozwoju obszarów leżących poza granicami obszaru rewitalizacji. Zgodnie z przeprowadzonymi badaniami w opinii respondentów działania rewitalizacyjne charakteryzują się wysokim potencjałem pobudzania wzrostu społeczno-gospodarczego. Wskazuje się, że realizacja projektów rewitalizacyjnych docelowo będzie przyczyniać się do poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej całego województwa.

Jakie są na badanym terenie inne działania, które realizowane są z innych funduszy, a mają związek z prezentowanym zakresem tematycznym (w tym działania stanowiąca kontynuację przedsięwzięć z poprzednich perspektyw finansowych UE)?

W perspektywie finansowej 2014-2020, tylko niektóre gminy uzyskały dofinansowanie na realizację projektów i przedsięwzięć w ramach innych działań niż rewitalizacja, kultura lub turystyka. W poniższej tabeli dokonano analizy projektów już zrealizowanych i ich związku z prezentowanym zakresem tematycznym.

Perspektywa finansowa 2014-2020	Powiązanie z prezentowanym zakresem tematycznym	Powiązanie tematyczne
Opoczno		
PLATFORMA OPEN OPOCZNO - SAMOOBŚLUGOWY PORTAL MIESZKAŃCA	Zmodernizowanie całej infrastruktury teleinformatycznej w Urzędzie Miejskim w Opocznie przyczyni się przede wszystkim do zwiększenia dostępu do internetowych usług publicznych. Będzie to szczególnie pomocne dla osób wykluczonych (z niepełnosprawnościami).	Rewitalizacja
W RODZINIE SIŁA	Kompleksowe wsparcie asystenta rodziny, organizacja warsztatów i usług konsultacji prawnych pozwala na zapobieganie występowaniu i pogłębiania się zjawiska wykluczenia społecznego.	Rewitalizacja
Miasto Skierniewice		
Aktywizacja osób po 29. roku życia pozostających bez pracy w powiecie skierniewickim i mieście Skierniewice (II)	Celem projektu jest zwiększenie możliwości zatrudnienia osób młodych do 29 roku życia pozostających bez pracy. Projekt przyczynia się tym samym do rozwiązywania problemów społeczno-gospodarczych mieszkańców i zapobiega występowaniu sfer kryzysowych.	Rewitalizacja
Miasto Zduńska Wola		
REWALORYZACJA PARKU MIEJSKIEGO W ZDUŃSKIEJ WOLI	Nowe elementy małej architektury – nowe ławki, altany, pawilony piknikowe, wymiana nawierzchni, montaż oświetlenia, odnowienie stawów wraz z budową pomostów, pergoli i stojaków na rowery bezpośrednio wpływa na wzrost potencjału turystycznego miasta. Ponadto, montaż monitoringu wpływa na wzrost bezpieczeństwa na terenie parku.	Turystyka
ROZWÓJ E-USŁUG PUBLICZNYCH ŚWIADCZONYCH PRZEZ MIASTO ZDUŃSKA WOLA	Celem głównym projektu jest zwiększenie dostępności e-usług publicznych oraz wzrost liczby mieszkańców korzystających z e-usług w Mieście Zduńska Wola oraz sprawne zarządzanie miastem, dzięki stworzeniu jednego centrum przetwarzania i udostępniania informacji dla pracowników jednostek organizacyjnych Miasta Zduńska Wola.	Rewitalizacja

Perspektywa finansowa 2014-2020	Powiązanie z prezentowanym zakresem tematycznym	Powiązanie tematyczne
Szansa dla uczniów i nauczycieli Zespołu Szkół nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi w Zduńskiej Woli	Celem projektu jest wsparcie z zakresu edukacji: 1. W zakresie przygotowania uczniów do zatrudnienia lub kontynuacji nauki 2. W tworzeniu warunków dla nauczania opartego na metodzie eksperymentu 3. W zakresie korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych 4. W zakresie indywidualizacji pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	Rewitalizacja
STRATEGIA ROZWOJU KOMPETENCJI	Projekt odpowiada na potrzeby społeczne, z zakresu wsparcia edukacji na terenie miasta.	Rewitalizacja
Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z Publicznego Gimnazjum nr 5 w Zduńskiej Woli	W ramach tego projektu uczniowie mogą brać udział w pracach rozmaitych kół zainteresowań, tym samym projekt przyczynia się do wsparcia sfery społecznej w zakresie rozwoju edukacji w mieście.	Rewitalizacja
Miasto Zgierz		
Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy w powiecie zgierskim (II)	Projekt skierowany jest do osób młodych w wieku 18-29 lat bez pracy, zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Zgierzu jako bezrobotne. W ramach projektu organizowane są staże i prace interwencyjne. Rozwiązywane są tym samym problemy sfery społeczno-gospodarczej	Rewitalizacja
Aktywizacja osób po 29. roku życia pozostających bez pracy w powiecie zgierskim (II)	Celem projektu jest zwiększenie możliwości zatrudnienia osób młodych do 29 roku życia pozostających bez pracy. Projekt przyczynia się tym samym do rozwiązywania problemów społeczno-gospodarczych mieszkańców i zapobiega występowaniu sfer kryzysowych.	Rewitalizacja
Aktywność społeczno- zawodowa gwarancją bezpiecznej przyszłości	Projekt odpowiada na potrzeby aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Rewitalizacja
Gmina i Miasto Drzewica		
TERMOMODERNIZACJA I REMONT BUDYNKU URZĘDU GMINY I MIASTA W DRZEWICY	Projekt nawiązuje do tematyki rewitalizacji ze względu na rozwiązywanie problemów sfery techniczno-infrastrukturalnej, przyczyniając się jednocześnie do ochrony środowiska i poprawy estetyki przestrzeni publicznej	Rewitalizacja

Perspektywa finansowa 2014-2020	Powiązanie z prezentowanym zakresem tematycznym	Powiązanie tematyczne
Gmina Kocierzew Południowy		
Edu + - podniesienie standardów nauczania w Publicznym Gimnazjum w Łaguszewie	Projekt odpowiada na problemy sfery społecznej w postaci ograniczonego dostępu do usług edukacyjnych.	Rewitalizacja
Inwestycja w sukces - podniesienie standardów nauczania w Szkole Podstawowej w Kocierzewie Południowym	Projekt odpowiada na problemy sfery społecznej w postaci ograniczonego dostępu do usług edukacyjnych.	Rewitalizacja
Gmina Miasto Ozorków		
PRZEBUDOWA UKŁADU KOMUNIKACYJNEGO W OZORKOWIE W CELU ZAPEWNIENIA BEZPOŚREDNIEGO POŁĄCZENIA ZE STRATEGICZNYMI CENTRAMI LOGISTYCZNYMI	Projekt odnosi się do potrzeb rewitalizacyjnych (z zakresu sfery gospodarczej), gdyż pozwala na zapewnienie odpowiedniej komunikacji pomiędzy miastem a strategicznymi centrami logistycznymi.	Rewitalizacja
Kompleksowa termomodernizacja budynków użyteczności publicznej Miasta Ozorków	Projekt nawiązuje do tematyki rewitalizacji ze względu na rozwiązywanie problemów sfery techniczno-infrastrukturalnej, przyczyniając się jednocześnie do ochrony środowiska i poprawy estetyki przestrzeni publicznej	Rewitalizacja
Klub dziecięcy „Niedźwiadek” – szansą aktywizacji zawodowej rodziców dzieci do lat 3 z Ozorkowa	Projekt odpowiada na potrzeby rodziców dzieci do lat 3, umożliwiając im aktywizację zawodową. W efekcie zapobiega się pojawieniu zjawiska wykluczenia społecznego.	Rewitalizacja
Na tropie naukowych przygód - program poprawy jakości kształcenia w Szkole Podstawowej nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi w Ozorkowie	Projekt odpowiada na problemy sfery społecznej w postaci ograniczonego dostępu do usług edukacyjnych.	Rewitalizacja
Gmina Poddębice		
BUDOWA TELEINFORMATYCZNEGO SYSTEMU E-USŁUG PUBLICZNYCH W GMINIE PODDĘBICE	Zmodernizowanie systemu teleinformatycznego w Urzędzie Gminy Poddębice przyczyni się przede wszystkim do zwiększenia dostępu do internetowych usług publicznych. Będzie to szczególnie pomocne dla osób wykluczonych (z niepełnosprawnościami).	Rewitalizacja
Miasto i Gmina Biała Rawska		

Perspektywa finansowa 2014-2020	Powiązanie z prezentowanym zakresem tematycznym	Powiązanie tematyczne
BIAŁA RAWSKA-CENTRUM AKTYWNEJ TURYSTYKI RODZINNEJ W DOLINIE RAWKI	Celem głównym projektu jest wykorzystanie i rozwój potencjału endogenicznego regionu łódzkiego opartego na walorach przyrodniczo-kulturowych, szczególnie w aspekcie tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi gospodarki turystycznej w gminie Biała Rawska	Turystyka
TERMOMODERNIZACJA BUDYNKÓW UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ NA TERENIE MIASTA BIAŁA RAWSKA	Projekt nawiązuje do tematyki rewitalizacji ze względu na rozwiązywanie problemów sfery techniczno-infrastrukturalnej, przyczyniając się jednocześnie do ochrony środowiska i poprawy estetyki przestrzeni publicznej	Rewitalizacja
ZAKUP CIĘŻKIEGO SAMOCHODU RATOWNICZO-GAŚNICZEGO DLA OSP W BIAŁEJ RAWSKIEJ	Projekt zakłada wsparcie OSP, co bezpośrednio przyczyni się do wzrostu bezpieczeństwa mieszkańców.	Rewitalizacja
Równe szanse	Projekt odpowiada na problemy sfery społecznej w postaci ograniczonego dostępu do usług edukacyjnych.	Rewitalizacja
Poprawa jakości edukacji SP w Białej Rawskiej	Projekt odpowiada na problemy sfery społecznej w postaci ograniczonego dostępu do usług edukacyjnych.	Rewitalizacja
TERMOMODERNIZACJA BUDYNKÓW UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ - PRZEBUDOWA OŚRODKA ZDROWIA W DAŃKOWIE WRAZ Z TERMOMODERNIZACJĄ	Projekt nawiązuje do tematyki rewitalizacji ze względu na rozwiązywanie problemów sfery techniczno-infrastrukturalnej, przyczyniając się jednocześnie do ochrony środowiska i poprawy estetyki przestrzeni publicznej	Rewitalizacja
Miasto i Gmina Sulejów		
Uczę się i nauczam - wsparcie uczniów i nauczycieli szkół publicznych w Gminie Sulejów.	Projekt odpowiada na problemy sfery społecznej w postaci ograniczonego dostępu do usług edukacyjnych.	Rewitalizacja
ROZWÓJ TURYSTYKI OBSZARU FUNKCJONALNEGO DOLINY RZEKI PILICY POPRZECZ UTWORZENIE SZLAKU WODNEGO OD MALUSZYNA DO SULEJOWA	Projekt odnosi się do potrzeb z zakresu wsparcia turystyki lokalnej. Zakłada utworzenie turystycznego szlaku wodnego.	Turystyka
AKTYWNI ZAWODOWO – kompleksowe wsparcie osób sprawujących opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 poprzez zapewnienie opieki w nowoutworzonym żłobku na terenie gminy Sulejów oraz	Projekt odpowiada na potrzeby rodziców dzieci do lat 3, umożliwiając im aktywizację zawodową. W efekcie zapobiega się pojawieniu zjawiska wykluczenia społecznego.	Rewitalizacja

Perspektywa finansowa 2014-2020	Powiązanie z prezentowanym zakresem tematycznym	Powiązanie tematyczne
podniesienie kompetencji i umiejętności		
Miasto Rawa Mazowiecka		
Rozwój usług wspierania rodziny na terenie Miasta Rawa Mazowiecka	Przedmiotem projektu jest usługa szkoleniowa obejmująca blok wsparcia rodzin z problemami oraz szkolenia dla rodzin. Projekt tym samym odpowiada na potrzeby rewitalizacyjne z zakresu sfery społecznej, nie dopuszczając do powstania/rozszerzania się zjawiska wykluczenia społecznego.	Rewitalizacja

Źródło: opracowanie własne.

Pomimo, że badanie dotyczy perspektywy finansowej 2014-2020, w celu wykazania komplementarności międzyokresowej, wyszczególnione zostały projekty z lat 2007-2013⁹⁷. Dzięki temu możliwe będzie w przyszłości dokonanie analizy związanej z kontynuacją przedsięwzięć z poprzedniej perspektywy finansowej.

Gmina Opoczno

W Gminnym Programie Rewitalizacji zwrócono uwagę na zachowanie ciągłości programowej w odniesieniu do przedsięwzięć o charakterze infrastrukturalnym, które zostały już zrealizowane w ramach polityki spójności 2007-2013, a także komplementarnymi projektami społecznymi wdrażanymi w ramach polityki spójności 2014-2020.

Najważniejszym zrealizowanym projektem była: Rewitalizacja przestrzeni publicznych zabytkowego centrum Opoczna (etap I). W poprzedniej perspektywie finansowej zrealizowano takie projekty jak:

- Praca i edukacja szansą lepszego życia;
- Modernizacja dróg gminnych;
- Aktywizacja wschodniej części gminy poprzez budowę infrastruktury wodociągowej i sanitarnej;
- Rewitalizacja przestrzeni publicznych;
- Budowa sali sportowej z zapleczem przy Szkole Podstawowej w Bielowicach Gmina Opoczno, z dokończeniem budowy ogrodzenia szkoły
- Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa Gminy Opoczno
- Przebudowa Patio wraz z termomodernizacją Miejskiego Domu Kultury w Opocznie
- Budowa Domu Ludowego i Świetlicy w Kraśnicy
- Edukacja przedszkolna na dobry start
- Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu dzieci i młodzieży z gminy Opoczno
- Edukacja bez porażek
- Przedszkole moim drugim domem
- Indywidualizacja podstawą sukcesu w edukacji
- Dobra szkoła naszą szansą
- Przyjazne przedszkole w Woli Załężnej
- Edukacja na ludową nutę
- Letnie warsztaty integracyjno-edukacyjne

⁹⁷ <http://www.mapadotacji.gov.pl>

- Wyjaśnij mi, a zapomnę. Pokaż mi, a będę pamiętać. Pozwól mi to zrobić, a zrozumieć
- Opracowanie planu gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno
- Aktywizacja osób niepełnosprawnych z Gminy Opoczno
- Pod skrzydłami Orlika
- Śladami naszej historii.

Miasto Skierniewice

W poprzedniej perspektywie finansowej realizowane były zarówno projekty społeczne, jak i infrastrukturalne. Komplementarność międzyokresowa zostanie zapewniona dzięki realizacji takich działań jak:

- „Rewitalizacja zabytkowego parku miejskiego w Skierniewicach, dawnego ogrodu Prymasów Polski”
- „Zagospodarowanie przestrzenne obszaru objętego ochroną konserwatorską – Trakt Dworcowy, etap I – plac przed dworcem”
- "Przebudowa istniejącej sieci drogowej - Most na rzece Łupii w ul. 1 Maja"
- Moje Przedsiębiorstwo - Mój Sukces
- Od super PRZEDSZKOLAKA do wzorowego UCZNIKA
- Wzbudzić chęć działania-program aktywizacji społecznej i zawodowej podopiecznych GOPS Skierniewice
- MÓJ PIERWSZY KROK DO SAMODZIELNOŚCI - Uruchomienie punktów przedszkolnych w Gminie Skierniewice
- RÓWNY START - Dajcie mi szansę, bo też mogę
- MYŚLĘ, MARZĘ, TWORZĘ- Projekt Rozwojowy Szkoły Podstawowej w Mokrej Lewej
- Termomodernizacja budynków Szkół Podstawowych w Miedniewicach i Dębowej Górze
- „Zakup nowego średniego samochodu ratowniczo - gaśniczego dla OSP Mokra Lewa, Gmina Skierniewice”
- Edukacja bez porażek- Projekt Rozwojowy Gimnazjum z Żelaznej.

Miasto Zduńska Wola

Międzyokresowa komplementarność to bardzo ważny element programu rewitalizacji. Miasto realizować będzie komplementarne projekty do takich zrealizowanych działań jak:

- Rewitalizacja Centrum Miasta Zduńska Wola
- Przebudowa Publicznego Gimnazjum Nr 3 przy ul. 1-go Maja - dobudowa sali gimnastycznej.
- Maksymilian
- Poprawa dostępności komunikacyjnej do terenów gminy Zduńska Wola oraz terenów rozwojowych miasta Zduńska Wola poprzez przebudowę ulicy klonowej
- TERMOMODERNIZACJA OBIEKTÓW OŚWIATOWYCH W ZDUŃSKIEJ WOLI
- Poprawa dostępności komunikacyjnej do terenów przemysłowych miasta Zduńska Wola poprzez przebudowę ulicy Struga
- Szansa dla wszystkich. Wyrównanie szans edukacyjnych uczniów PG nr 1 w Zduńskiej Woli
- Letnia Akademia Futbolu

Miasto Zgierz

W programie rewitalizacji zaplanowana została komplementarność międzyokresowa wszystkich projektów. Wśród projektów należy przede wszystkim wymienić realizację takich zadań w poprzedniej perspektywie finansowej jak:

- Rewitalizacja historycznego centrum miasta Zgierza

- Jestem potrzebny, chcę być potrzebny
- Budowa wielofunkcyjnej sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej nr 12 w Zgierzu
- Rozwój infrastruktury drogowej na terenie Gminy Miasto Zgierz
- Uzupełnienie brakujących elementów uzbrojenia technicznego terenu inwestycyjnego "Parku Przemysłowego Boruta Zgierz"
- Indywidualizacja procesu nauczania w klasach I-III w szkołach podstawowych w Zgierzu
- Gimnastyka ciała, głowy i języka szansą dla każdego smyka
- Klucz do sukcesu- matura z Trauguttem
- Równy start w przyszłość
- Nasza wiedza i umiejętności paszportem do przyszłości
- Miasto Tkaczy marką regionu łódzkiego - etap II budowy i promocji marki
- W stronę sukcesu
- Mogę więcej... w "Piątce"
- Równe szanse dla naszych uczniów
- Przedszkole przyjazne dzieciom
- Wiem więcej, umiem lepiej
- Daj mi szansę, a pokażę co potrafię
- Szansa dla Ciebie
- Jestem coraz lepszy
- Dajmy szansę dzieciom
- Szansa na sukces
- Wszyscy razem krok do przodu
- Miasto Tkaczy marką regionu łódzkiego.
- Kosmos-pilnie poszukiwany / Kosmos-dringend gesucht
- Ochrona środowiska naturalnego Gminy Miasto Zgierz poprzez opracowanie Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miasto Zgierz

Gmina i Miasto Drzewica

W poprzedniej perspektywie finansowej, w gminie realizowane były m.in.. takie projekty komplementarne jak:

- „Budowa Regionalnego Centrum Kultury w Drzewicy”
- "UWIERZ W SIEBIE"
- TERMOMODERNIZACJA I REMONT BUDYNKU URZĘDU GMINY I MIASTA W DRZEWICY
- Wsparcie systemu ratowniczo - gaśniczego powiatu opoczyńskiego poprzez zakup pojazdu ratowniczo - gaśniczego dla OSP Drzewica
- Nowoczesne oddziały przedszkolne w Gminie i Mieście Drzewica
- Zagospodarowanie terenu wokół toru kajakowego i zalewu w Drzewicy
- Indywidualizacja nauczania i wychowania uczniów klas I- III w Gminie Drzewica
- Aktywizacja i integracja kobiet w Gminie Drzewica
- Budowanie tożsamości lokalnej poprzez spotkania integrujące mieszkańców
- Działania integrujące-Połączmy Pokolenia
- Dożynki Gminne - Krzczonów 2009
- Ochrona środowiska naturalnego Gminy Drzewica poprzez opracowanie planu gospodarki niskoemisyjnej

Gmina Bolimów

W poprzedniej perspektywie finansowej zrealizowane zostały projekty, które wykazują komplementarność z zaplanowanymi działaniami w ramach programu rewitalizacji. Wśród głównych projektów należy wymienić przede wszystkim:

- Przebudowa oczyszczalni ścieków wraz z budową kanalizacji sanitarnej w gminie Bolimów;
- Internet dla mieszkańców gminy Bolimów - przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu;
- Budowa hali sportowej (kontynuowanie) przy Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Bolimowie;
- „Wsparcie systemu ratowniczo-gaśniczego w Gminie Bolimów poprzez zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego dla OSP w Bolimowie”;
- "Możesz wszystko jeśli tylko chcesz”;
- "Z przedszkola w świat”;
- Świetlica wiejska w Sokołowie - miejscem integracji mieszkańców;
- Ochrona Środowiska naturalnego gminy Bolimów poprzez opracowanie planu gospodarki niskoemisyjnej;
- Tradycje ludowe integrują pokolenia.

Gmina Kocierzew Południowy

Istotnym aspektem procesu rewitalizacji jest prowadzenie działań rewitalizacyjnych w sposób ciągły i spójny, zapewniający trwałość realizowanych przedsięwzięć, co stanowi wyraz komplementarności międzyokresowej. Zaplanowane do realizacji projekty będą kontynuacją, zarówno bezpośrednią jak i pośrednią, dotychczas zrealizowanych przedsięwzięć, a wnioski wyciągnięte z poprzednich działań pozwolą na jeszcze bardziej efektywne wykorzystanie środków i możliwości. Wykaz projektów zrealizowanych w gminie Kocierzew Południowy:

- Projekt „Przedszkolak – najlepsza inwestycja” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z POKL 2007-2013, zakończony w 2012 r.;
- Projekt „Rozbudowa budynku Gminnej Biblioteki Publicznej oraz odnowa centrum miejscowości Kocierzew Południowy” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z PROW 2007-2013, zakończony w 2011 r.;
- Projekt „Od indywidualizacji do samorealizacji” – projekt sfinansowany z POKL 2007-2013, zakończony w 2013 r.;
- Projekt: „Utworzenie Ekopracowni dla klas IV-VI w Zespole Szkół Publicznych w Kocierzewie Południowym – projekt realizowany przy współfinansowaniu z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi, zakończony w 2013 r.;
- Projekt: „Budowa stacji uzdatniania wody w miejscowości Kocierzew Południowy i Sromów – projekt realizowany przy współfinansowaniu z PROW 2007-2013, zakończony w 2014 r.;
- Projekt „Budowa chodników w miejscowości Kocierzew Południowy” – projekt współfinansowany z PROW 2007-2013, zakończony w 2014 r.;
- Projekt „Organizacja rozgrywek sportowych „O puchar Wójta” na zmodernizowanych boiskach w miejscowości Boczki” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z PROW 2007-2013, zakończony w 2014 r.;
- Projekt „Festyn rodzinny w Kocierzewie Południowym drogą do integracji i aktywizacji mieszkańców” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z PROW 2007-2013, zakończony w 2014 r.;
- Projekt „Systemowa budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy „Kocierzew Południowy” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z RPO WŁ 2007-2013, zakończony w 2014 r.;

- Projekt „Kreatywny Kocierzew” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z POKL 2007-2013, zakończony w 2014 r.;
- Projekt: „Utworzenie Ekopracowni dla Gimnazjum w Zespole Szkół Publicznych w Kocierzewie Południowym” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z WFOŚiGW w Łodzi, zakończony w 2014 r.;
- Projekt „Wypożyczenie świetlicy wiejskiej w Kocierzewie Południowym oraz organizacja działań aktywizacyjnych i rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży z terenu Gminy Kocierzew Południowy”, zakończony w 2014 r.;
- Projekt „Systemowa budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie Gminy Kocierzew Południowy – etap II” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z PROW 2007-2013, zakończony w 2015 r.;
- Projekt „Wypożyczenie sali wiejskiej i zaplecza kuchennego, zagospodarowanie terenu przylegającego do Sali oraz obchody 85-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Boczkach” – projekt realizowany przy współfinansowaniu z PROW 2007-2013, zakończony w 2014 r.

Gmina Miasto Ozorków

Komplementarność międzyokresowa została zapewniona w ramach realizowanego programu rewitalizacji. Będzie ona polegać na kontynuacji działań prowadzonych w perspektywie finansowej 2007-2013. W ramach Zintegrowanego Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Miasta Ozorków na lata 2007-2015 podjęto szereg działań zbieżnych z celami najnowszego programu rewitalizacji:

- Przebudowa placu Jana Pawła II wraz z układem komunikacyjnym;
- Informatyzacja Urzędu Miasta;
- Termomodernizacja gminnych budynków użyteczności publicznej;
- Budowa i przebudowa instalacji podziemnych, w tym kanalizacyjnych;
- Budowa i przebudowa obiektów sportowych;
- Budowa i rozbudowa gminnych obiektów kultury.

Gmina Poddębice

Gmina Poddębice realizowała projekty w poprzedniej perspektywie finansowej, które są komplementarne z zaplanowanymi projektami do realizacji w ramach programu rewitalizacji. Należy wymienić przede wszystkim takie projekty:

- „KRAINA BEZ BARIER- DOSTĘPNE MIASTO – rewitalizacja centrum Poddębic”
- Centrum turystyki i rekreacji - Kraina bez barier
- „Kraina bez barier w Poddębicach – Rewitalizacja zespołu pałacowo-parkowego oraz nabrzeża Neru”
- „Budowa i modernizacja sieci wodno-kanalizacyjnej w Gminie Poddębice etap I
- Rekultywacja składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne położonego w Poddębicach przy ul. Łódzkiej 95
- Udostępnienie komunikacyjne obszaru przedsiębiorczości oraz obiektów "Krainy Bez Barier" miasta i gminy Poddębice
- InteGRACJA - atrakcyjny powrót na rynek pracy
- Promocja poddębickiej marki "KRAINA BEZ BARIER" - modelowego rozwiązania dla osób niepełnosprawnych.
- Indywidualizacja procesu nauczania w klasach I - III szkół podstawowych gminy Poddębice
- Radosne dzieciństwo - wyposażenie oddziału przedszkolnego przy szkole podstawowej w Bałdrzychowie
- Drogowskaz do Krainy bez Barier

Gmina Rzeczyca

Gmina Rzeczyca wykazała komplementarność międzyokresową do planowanych działań rewitalizacyjnych. W latach 2007-2013 zrealizowane zostały m.in. takie projekty jak:

- Program aktywizacji społeczno - zawodowej w gminie Rzeczyca
- Przygotowanie oddziałów przedszkolnych z terenu Gminy Rzeczyca do świadczenia wysokiej jakości usług na rzecz dzieci w wieku przedszkolnym
- Klub przedszkolaka
- Gimnazjum nowych horyzontów
- Pomagamy dzieciom z trudnościami w nauce
- Zamknięcie i rekultywacja gminnego składowiska odpadów stałych w Roszkowej Woli
- Dopomóżmy dzieciom-początek edukacji najważniejszy
- Nowe umiejętności kapitałem na przyszłość
- Z książką i informacją jestem na Ty
- Klub zdobywców wiedzy

Gmina Zapolice

W perspektywie finansowej 2007-2013 zrealizowane zostały takie projekty komplementarne jak:

- Dobry start
- "Pomocna Dłoń"
- CZEKA NA NAS ŚWIAT
- KARUZELA MARZEŃ
- KOLOROWE DNI TYGODNIA

Miasto i Gmina Biała Rawska

W oparciu o dokonane analizy zadbano o uzupełnianie i dopełnianie przedsięwzięć już zrealizowanych w ramach polityki spójności 2007-2013 np. o charakterze infrastrukturalnym projektami komplementarnymi m.in. o charakterze społecznym realizowanymi w ramach polityki spójności 2014-2020.

Zachowanie ciągłości programowej polega na kontynuacji lub rozwijaniu uzyskanego wsparcia w procesach rewitalizacji miasta z udziałem kolejno pozyskiwanych środków w ramach dostępnych źródeł finansowania w latach 2014-2020:

- Poprawa retencji w dolinie rzeki Białki poprzez modernizację Ośrodka Sportu i Rekreacji w Białej Rawskiej
- Przez naukę poznajemy świat
- Równe szanse dla najmłodszych
- Tuż obok-upowszechnianie edukacji przedszkolnej na terenie gminy Biała Rawska.
- Doposażenie oddziałów przedszkolnych w Gminie Biała Rawska
- Wracam do pracy
- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Biała Rawska

Miasto i Gmina Sulejów

Komplementarność międzyokresowa została zapewniona dzięki uwzględnieniu projektów realizowanych w latach 2007-2013, tj.:

- REALIZACJA PROGRAMU OCHRONY WÓD ZBIORNIKA SULEJOWSKIEGO ORAZ RZEKI PILICY NA TERENIE GMINY SULEJÓW POPRZECZ BUDOWĘ KANALIZACJI SANITARNEJ I PRZEBUDOWĘ OCZYSZCZALNI ŚCIEKÓW – ETAP I

- BUDOWA REGIONALNEGO CENTRUM KULTURY "ROMANIKA" W SULEJOWIE
- Twoje kompetencje kreują Twój sukces!
- Poprawa funkcjonowania systemu gospodarowania odpadami na terenie gminy Sulejów
- Wsparcie systemu ratowniczo-gaśniczego Gminy Sulejów poprzez zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego na użytek OSP w Sulejowie
- Aktywność własną drogą do sukcesu
- RÓWNAJMY DO LEPSZYCH II
- Radosne maluchy - doposażenie oddziałów przedszkolnych na terenie gminy Sulejów
- „Budowa społeczeństwa informacyjnego poprzez wdrożenie e-usług publicznych dla mieszkańców Gminy Sulejów”
- Termomodernizacja obiektów oświatowych w Gminie Sulejów
- Równajmy do lepszych.
- „E – kształcenie szansą na wyrównanie dysproporcji w zakresie dostępu do nowoczesnych form edukacji”
- Mieć równe szanse
- Festyn Rodzinny PODKLASZTORZE 2009
- RÓWNE SZANSE

Miasto Tomaszów Mazowiecki

Miasto Tomaszów Mazowiecki w programie rewitalizacji uwzględniło komplementarność międzyokresową. Wśród już zrealizowanych projektów należy wymienić przede wszystkim:

- "Kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznej" Przebudowa płyty Placu Kościuszki
- Budowa basenu przy Zespole Szkół nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim - rozbudowa infrastruktury poszerzającej ofertę kształcenia przez całe życie.
- Wsparcie
- Przygotowanie terenów na obszarach objętych rewitalizacją pod realizację nowych inwestycji gospodarczych
- Zabezpieczenie i adaptacja wyrobisk Grot Nagórzyckich w Tomaszowie Mazowieckim na podziemną trasę turystyczną
- Rozbudowa Ośrodka Sportu i Rekreacji w Tomaszowie Mazowieckim - uzupełnienie oferty turystyczno-rekreacyjnej poprzez przebudowę boiska o sztucznej nawierzchni wraz z infrastrukturą
- Budowa parkingu przy Rezerwacie Niebieskie Źródła - elementem ograniczającym presję turystów.
- Termomodernizacja Zespołu Szkół nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim przy ulicy Ostrowskiego 14
- Budowa ulicy E. Orzeszkowej w Tomaszowie Mazowieckim - powiązanie dróg lokalnych z siecią dróg międzynarodowych i krajowych oraz otwarcie terenów inwestycyjnych
- Warto umieć więcej
- Wiedzieć więcej, patrzeć dalej
- przebudowa ulicy Strefowej w Tomaszowie Mazowieckim - Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości poprzez poprawę infrastruktury drogowej
- Odkryć i zrozumieć świat

Miasto Rawa Mazowiecka

Wśród zrealizowanych projektów w perspektywie finansowej 2007-2013 należy wymienić m.in. takie komplementarne projekty jak:

- Poprawa warunków bazy oświatowej na terenie miasta Rawa Mazowiecka

- Budowa sali gimnastycznej z łącznikiem przy Zespole Szkół Ogólnokształcących w Starej Wojskiej.
- Rozbudowa budynku Publicznego Gimnazjum w Kurzeszynie o salę gimnastyczną wraz z zespołem szatniowo-magazynowym.
- Program Rozwojowy Szkół Gimnazjalnych z terenu miasta Rawa Mazowiecka
- Program rozwojowy Szkoły Podstawowej nr 2 "Moja szkoła - moje miasto - mój wybór"
- „Szybciej, lepiej, skuteczniej – rawska eOświata”
- MOJA SZKOŁA JEST DLA MNIE- Program rozwojowy Szkoły Podstawowej Nr 1 im. T. Kościuszki w Rawie Mazowieckiej
- Nasze Przedszkolaki
- Mały uczeń
- Rewitalizacja układu infrastruktury drogowej i terenu zieleni w Rawie Mazowieckiej na Os. Wielorodzinnym Zwolińskiego
- Nasze Przedszkolaki
- Aktywnie w przyszłość
- Zdobywając wiedzę, poznajemy świat
- Mała szkoła - Duże możliwości
- Nie wyłączaj się - bądź aktywny
- Jubileuszowy zawrót głowy
- Rawski Rodzinny Rajd Rowerowy
- Budowa i wdrożenie Systemu Informacji Przestrzennej Miasta Rawa Mazowiecka wraz z utworzeniem metadanych dla zbiorów i usług danych przestrzennych z tematu "zagospodarowanie przestrzenne"

Wyniki badań

Badani przedstawiciele gmin wśród efektów przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych wymieniali przede wszystkim poprawę wizerunku gminy, wzrost atrakcyjności turystycznej oraz poprawę poziomu jakości życia mieszkańców. Jednocześnie uczestnicy badania podkreślali, że na obecnym etapie wdrażania działań rewitalizacyjnych jest jeszcze za wcześnie, aby ocenić rezultaty realizacji tych programów. Do działań realizowanych z innych Funduszy w tym stanowiących kontynuację przedsięwzięć z poprzedniej perspektywy finansowej UE należą przede wszystkim projekty związane z modernizacją infrastruktury, w tym infrastruktury drogowej i komunikacyjnej. Wynika to z faktu, że tego rodzaju działania są długofalowe, a ich realizacja często musi być dzielona na kilka etapów. W ramach RPO WO 2014-2020 występują osie priorytetowe, których cele pośrednio odnoszą się do analizowanych kwestii. Są to przede wszystkim Oś II, Oś III, Oś V, Oś VIII, Oś X. Działania realizowane w ramach tych osi wpływają między innymi na ochronę środowiska naturalnego, wsparcie lokalnej gospodarki, w tym rynku pracy. W ramach rozwoju obszarów rewitalizacji oraz sektora turystycznego istotnym jest prowadzenie działań o szerokim zakresie. Szczególnie ważne są właśnie projekty wpływające na ochronę walorów przyrodniczych danego regionu oraz poprawa sytuacji lokalnego rynku pracy. Realizacja projektów w ramach innych osi priorytetowych przyczynia się do poprawy sytuacji regionu, co wraz z intensywnymi działaniami w obszarach rewitalizacji prowadzi do efektu synergii. Wdrażanie projektów rewitalizacyjnych jest skuteczniejsze w momencie, gdy rozwój istotnych sfer dotyczy również otoczenia obszaru rewitalizacji.

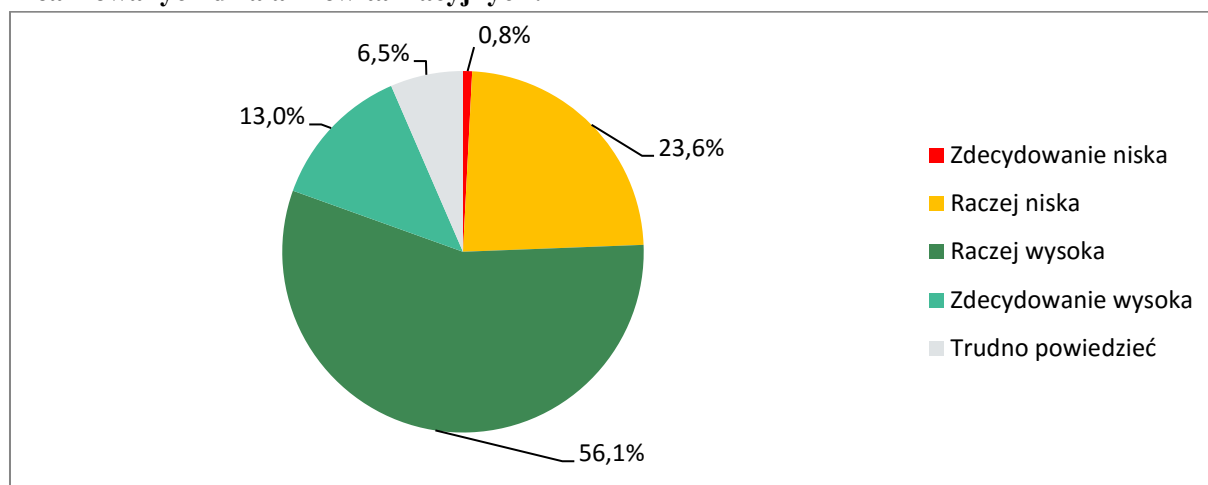
Jakie są efekty przeprowadzonych działań w zakresie rewitalizacji oraz rozwoju kultury i turystyki?

Efekty przeprowadzonych działań w zakresie rewitalizacji oraz rozwoju kultury i turystyki będą mogły zostać ocenione dopiero w roku 2020. Pierwszy program rewitalizacji został wpisany na wykaz

programów zaakceptowanych w listopadzie 2017 r., co nie pozwala na ocenę projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Uczestnicy badania PAPI zostali poproszeni o ocenienie skuteczności zrealizowanych działań rewitalizacyjnych. 69,1% ankietowanych uznało, że jest ona wysoka (w tym 13%, że zdecydowanie wysoka, zaś 56,1%, że raczej wysoka). Oceny negatywne zostały wystawione przez 24,4% uczestników badania. Jak wspomniano wcześniej, poziom zaangażowania mieszkańców w konsultacje ma bardzo duży wpływ na prawidłowe określenie, jakie działania powinny zostać zrealizowane. Należy również wziąć pod uwagę, że ograniczenia budżetowe nie pozwalają na spełnienie oczekiwań wszystkich mieszkańców – do realizacji wybierane są projekty, na które zgłaszane jest największe zapotrzebowanie.

Rysunek 87. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i skuteczność zrealizowanych działań rewitalizacyjnych?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Zgodnie z wynikami przeprowadzonych badań jakościowych do najważniejszych czynników wpływających na skuteczność prowadzonych interwencji w obszarach rewitalizacji należy przede wszystkim dostosowanie rodzaju prowadzonych działań do zdiagnozowanych problemów, co wynika z logiki prowadzenia działań rewitalizacyjnych, które zgodnie z ustawą oraz wytycznymi poprzedzone są szczegółową diagnozą danego obszaru. Takie postępowanie pozwala na przygotowanie projektów odpowiadających wprost na zapotrzebowanie mieszkańców obszaru rewitalizacji. Kolejnym czynnikiem, który ma zasadnicze znaczenie dla skuteczności realizowanych działań rewitalizacyjnych jest proces konsultacji społecznych, jakim poddawane są programy rewitalizacji. W opinii respondentów badań jakościowych zaangażowanie mieszkańców w proces prac nad programem rewitalizacji, zwiększa jego efektywność i zasięg oddziaływania. Należy podkreślić, że znaczna część uczestników wywiadów jakościowych wskazuje na fakt, że obecny etap wdrażania programów rewitalizacji nie pozwala jeszcze jednoznacznie wskazać jaka jest skuteczność prowadzonych działań. W opinii badanych niektóre cele rewitalizacji są długofalowe i efekty wdrażanych rozwiązań będą dostrzegalne dopiero za kilka lat. Najbardziej widocznymi są zawsze działania infrastrukturalne, które po realizacji oddawane są do użytku i stanowią materialny dowód podjętych działań. Jednocześnie należy podkreślić, że najważniejszym elementem rewitalizacji jest aspekt społecznego oddziaływania, który jest trudniejszy do zmierzenia i wykazania we wskaźnikach. Szczególnie ważnym jest zatem monitorowanie skuteczności działań społecznych ukierunkowanych na aktywizację mieszkańców obszarów zdegradowanych. Efekty działań dotyczących rozwoju turystyki zdaniem respondentów wywiadów FGI są widoczne np. w zakresie rozwoju bazy noclegowej w województwie łódzkim. Jednocześnie wskazuje się, że największe braki w zakresie działań związanych z rozwojem sektora

turystycznego dotyczą kwestii działań. W opinii respondentów uczestniczących w wywiadach IDI występuje nadal duży niewykorzystany potencjał w zakresie stworzenia spójnej oferty instytucji kultury i obiektów turystycznych. Badani wskazują, że skuteczność dotychczasowych działań jest stosunkowo niewielka wobec możliwości. Wynika to przede wszystkim z faktu, że tego rodzaju inicjatywy mają charakter lokalny, dotyczą kilku podmiotów, a brakuje rozwiązań na skalę całego województwa.

Jaka jest struktura usług społecznych (związanych z edukacją, ochroną zdrowia i pomocą społeczną) i kulturalnych na terenie województwa?

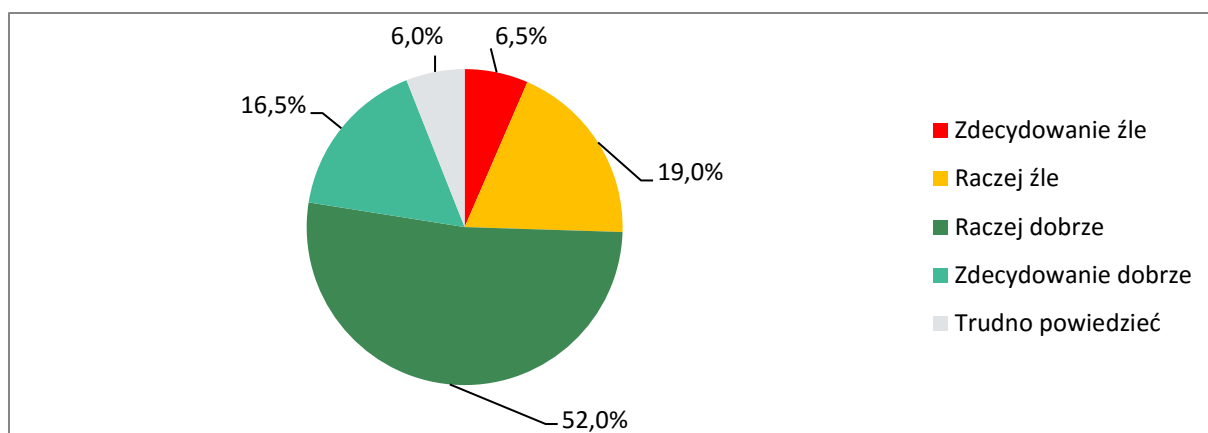
Respondenci wywiadów IDI zostali poproszeni o wskazanie dostępności i jakości usług społecznych w ich gminie. W przypadku ochrony zdrowia zdecydowanie wskazano, że dostęp do opieki podstawowej jest dobry nawet w małych miejscowościach. Jednocześnie badani wskazali bardzo niską dostępność do lekarzy specjalistów. W przypadku wszystkich gmin respondenci wysoko oceniają poziom edukacji oraz stan infrastruktury szkół podstawowych i gimnazjów. W części gmin badani wskazują na braki w zakresie dostępności do przedszkoli i żłobków. Szkoły ponadgimnazjalne zlokalizowane są w większych miastach województwa. W zakresie pomocy społecznej respondenci wskazują na wysoką jakość infrastruktury. Dostępność usług kulturalnych została przez respondentów również oceniona wysoko. Wskazano jednak, że dla niektórych mieszkańców problemem jest, gdy dane wydarzenie jest biletowane i trzeba wnieść opłatę za uczestnictwo. Głównym organizatorem życia kulturalnego w gminach są ośrodki kultury, które w województwie działają na wysokim poziomie. W niektórych gminach wymagana jest modernizacja budynków, w celu umożliwienia rozszerzenia istniejącej oferty kulturalnej.

Jaka jest oferta instytucji świadczących usługi kulturalne i społeczne i jaka część tej oferty nastawiona jest na specyficzne grupy odbiorców? W jakim stopniu same instytucje dostosowane są do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, osób starszych, dzieci, rodziców z małymi dziećmi?

W większości gmin oferta dostosowana jest do wszystkich grup wiekowych. Jednocześnie przedstawiciele gmin posiadających nowoczesną infrastrukturę i dobrą komunikację publiczną i wskazują na dostępność wszystkich wydarzeń także dla osób z niepełnosprawnościami. W mniejszych miejscowościach co prawda, nadal istnieją bariery architektoniczne dla osób z problemami ruchowymi. W przypadku niektórych gmin występują braki w zakresie dostosowania budynków do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, co uniemożliwia korzystanie z nich.

68,5% uczestników badania PAPI oceniło pozytywnie dostęp do usług kulturalnych. Przeciwnego zdania było 25,5% respondentów. Na podstawie przeprowadzonych analiz Wykonawca zidentyfikował dużą liczbę instytucji kultury zlokalizowanych na terenie województwa łódzkiego, jednak w wielu przypadkach ich oferta nie jest dostatecznie reklamowana. W związku z tym zalecane jest położenie większego nacisku na promowanie wydarzeń kulturalnych, co przełoży się na wzrost liczby ich uczestników.

Rysunek 88. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i dostęp do usług kulturalnych w Pana/i okolicy?”

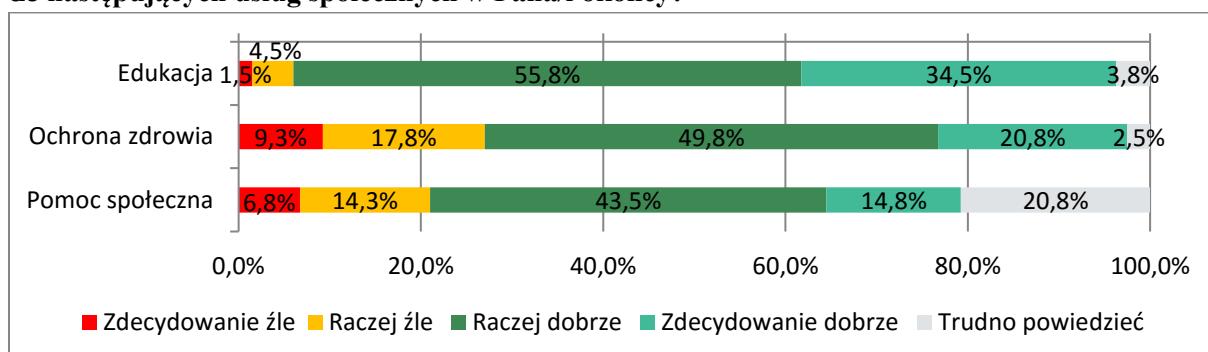
Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Respondenci badania PAPI zostali poproszeni o ocenienie dostępności poszczególnych usług społecznych. Najwięcej ocen negatywnych przyznano w przypadku ochrony zdrowia (27,1%). W celu poprawienia sytuacji w tym zakresie zalecane jest realizowanie projektów profilaktycznych, dających mieszkańcom możliwość skorzystania z badań oraz konsultacji. Przykładem dobrej praktyki w tym zakresie jest projekt „Wyrównywanie społecznych nierówności w zdrowiu”, w ramach którego poszczególne powiaty realizowały programy na rzecz zdrowia mieszkańców (np. powiat piotrkowski zrealizował program „Twoje Serce Twoim Życiem”, którego beneficjentami były m.in. osoby zagrożone chorobami układu krążenia).

21,1% respondentów wskazało, że w ich okolicy dostęp do pomocy społecznej jest niedostateczny. Działaniem zalecanym w tym obszarze jest rzetelne i regularne weryfikowanie osób korzystających ze wsparcia, aby uniknąć sytuacji, w której świadczenia pobierane są przez osoby, którym się one nie należą – dzięki temu większą pulę środków będzie można przeznaczyć na osoby, które rzeczywiście znajdują się w trudnej sytuacji życiowej.

Jedynie 6% respondentów oceniło negatywnie dostęp do usług edukacyjnych. Należy jednak mieć na uwadze, że reforma edukacji z 2017 roku może doprowadzić do niekorzystnych zmian w tym zakresie, w związku z czym istnieje konieczność bieżącego monitorowania sytuacji, aby w razie wystąpienia problemów jak najszybciej podjąć działania zaradcze.

Rysunek 89. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i dostęp do następujących usług społecznych w Pana/i okolicy?”

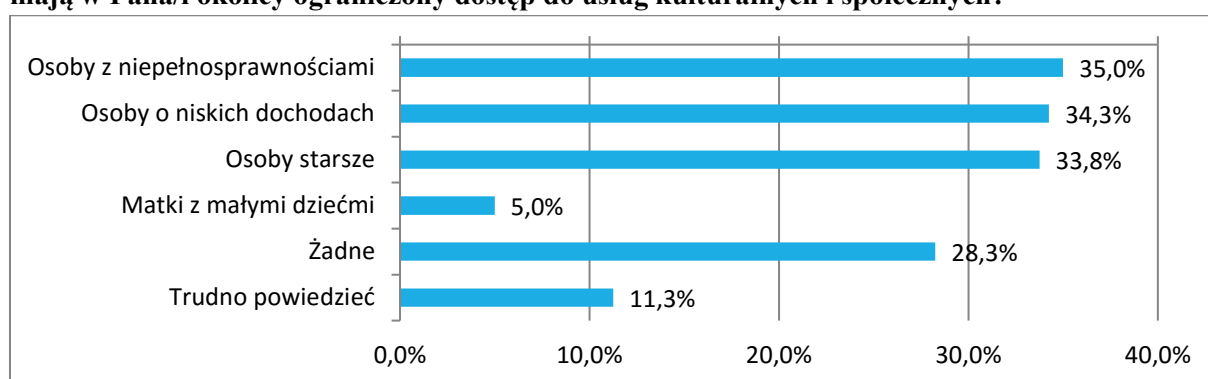
Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

W opinii respondentów do grup, które mają ograniczony dostęp do usług kulturalnych zaliczają się przede wszystkim osoby z niepełnosprawnościami (35% wskazań), osoby starsze (33,8%) oraz o niskich dochodach (34,3%). W przypadku pierwszych dwóch grup kluczowe jest

dostosowywanie budynków do możliwości osób, które ze względu na stan zdrowia i/lub wiek nie są w pełni sprawne fizycznie. Barię bardzo często stanowią schody – jeżeli nie ma możliwości wyposażenia budynku w windę, konieczne jest zapewnienie możliwości obsługi klienta w pomieszczeniu znajdującym się na parterze. Należy zadbać również o wystarczającą liczbę miejsc parkingowych dla osób z niepełnosprawnościami, zapewnienie miejsc do siedzenia oraz dostosowanie toalet do możliwości osób ograniczonych ruchowo.

W celu zapewnienia osobom o niskich dochodach dostępu do usług kulturalnych i społecznych konieczne jest zwiększenie liczby darmowych wydarzeń, jak również zachęcanie przedsiębiorców do stosowania zniżek dla określonych grup społecznych (np. dla posiadaczy Karty Dużej Rodziny, osób ze stwierdzoną niepełnosprawnością). Warto podkreślać korzyści dla przedsiębiorców, jakie wynikają z takiego zaangażowania – m.in. budowanie pozytywnego wizerunku i pozyskiwanie nowych klientów.

Rysunek 90. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Które grupy Pan/i zdaniem, mają w Pana/i okolicy ograniczony dostęp do usług kulturalnych i społecznych?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

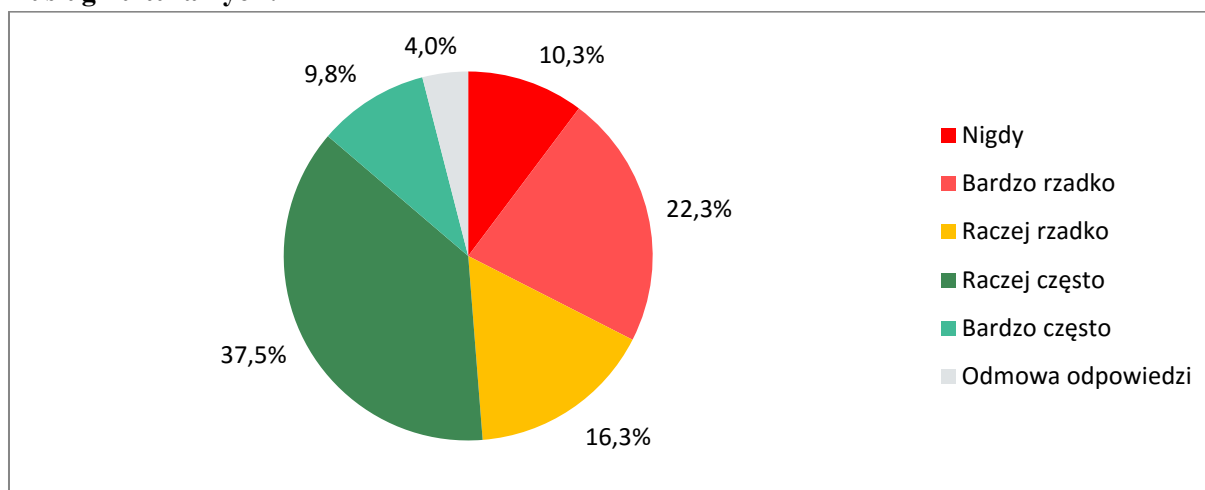
Jakie jest zainteresowanie poszczególnymi usługami wśród osób z niepełnosprawnościami i mieszkańców obszarów rewitalizacji?

W opinii badanych wszystkie usługi cieszą się wysoką popularnością. Jednocześnie respondenci wskazali kilka inicjatyw, które są najbardziej popularne wśród mieszkańców takich jak: nauka pływania dla dzieci, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, usługi specjalistyczne, psychologiczne i prawne. Respondenci biorący udział w badaniu PAPI zostali zapytani o to, jak często korzystają z usług kulturalnych. 10,3% ankietowanych wskazało odpowiedź „nigdy”, zaś 38,6% „bardzo rzadko” bądź „raczej rzadko”. Jako przyczyny braku uczestnictwa w życiu kulturalnych wskazywano:

- Brak funduszy;
- Brak potrzeby;
- Brak tego typu wydarzeń w miejscu zamieszkania.

W związku z tym zalecane jest zwiększenie liczby organizowanych darmowych imprez kulturalnych – być może osoby, które wcześniej nie uczestniczyły w nich wyrażą nimi zainteresowanie ze względu na m.in. brak opłat. Wzięcie udziału w jednym wydarzeniu może zachęcić do uczestniczenia w kolejnych imprezach kulturalnych, nawet jeżeli będzie się ono wiązało z zakupieniem biletu.

Rysunek 91. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak często korzysta Pan/i z usług kulturalnych?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie udzielonych w badaniu PAPI z mieszkańcami województwa.

Respondenci wywiadów jakościowych wskazywali, że nie dostrzegają specjalnej różnicy w zainteresowaniu usługami kulturalnymi osób z niepełnosprawnościami i osób pełnosprawnych. Zdaniem badanych najważniejszy aspekt w tym zakresie to możliwości zdrowotne, a te są bardzo indywidualne. W opinii badanych osoby, których niepełnosprawność uniemożliwia korzystanie z niektórych wydarzeń i imprez chętnie uczęszczają na zajęcia w domach kultury, które są dostosowane do ich możliwości. Jednocześnie respondenci wskazywali, że pod względem dostępności obiektów sytuacja jest raczej dobra. Szczególnie podkreślano rolę inwestycji współfinansowanych ze środków unijnych, przy modernizacji budynków instytucji kultury i obiektów turystycznych, w celu dostosowania ich do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Należy podkreślić, że większość obiektów dostosowywana jest dla osób z niepełnosprawnościami narządów ruchu, a inwestycje dostosowujące budynki do potrzeb osób niedowidzących i niewidomych nadal stanowią mniejszość.

Jakie są rodzaje wykorzystanych form wsparcia?

Respondenci wskazali, że wybór rodzajów form wsparcia zależy od zidentyfikowanych w gminie grup docelowych i beneficjentów. Badani wskazali, że zakres wsparcia, który jest możliwy do pozyskania w ramach RPO jest wystarczający. Przede wszystkim są to formy zmierzające do poprawy dostępności do obiektów instytucji kultury, doposażanie obiektów, renowacja obiektów zabytkowych, rozwój infrastruktury turystycznej oraz ograniczenie wykluczenia społecznego. Jednocześnie część badanych wskazała, że zastosowane wskaźniki określające czy dana gmina może skorzystać z danego programu mogą czasami wykluczyć daną gminę z przyczyn niezwiązanych z przedmiotem interwencji. (wskazano negatywne oddziaływanie kryteriów premiujących obszary terytorialne, zintegrowane projekty i zmniejszenie dofinansowania na korzyść zwiększenia udziału własnego).

Przy jakiego typu projektach i działaniach, określone formy wsparcia ograniczały bądź uniemożliwiały ich realizację?

Zdaniem respondentów biorących udział w IDI, wyżej wymienione problemy nie są istotne. Badani identyfikują przede wszystkim problemy związane z brakiem możliwości ubiegania się o środki przez ośrodki pomocy społecznej (działanie dotyczące usług społeczno-zdrowotnych w ramach RPO). Respondenci zwracali uwagę przede wszystkim na trudności związane z kwalifikowalnością wydatków.

Wśród problemów, z którymi spotykają się osoby korzystające, bądź dopiero ubiegające się o dotacje, wymienić można biurokratyczny język, który może być niezrozumiały dla osób, które wcześniej nie miały styczności z tego typu słownictwem lub też konieczność przygotowania obszernej dokumentacji, co wiązać może się z dodatkowymi kosztami. Tego typu utrudnienia mogą potencjalnie uniemożliwić realizację projektu, który zarządzany jest przez początkujące osoby nieposiadające koniecznego doświadczenia lub zewnętrznego wsparcia merytorycznego.

Bez względu na typ projektu, osoby korzystające z różnorodnych form wsparcia muszą liczyć się z występowaniem następujących ryzyk:

- „ryzyko wyboru projektu nieuzasadnionego, to znaczy projektu niewłaściwego z punktu widzenia potrzeb regionu, społeczeństwa, przedsiębiorstw lub jednostek organizacyjnych;
- ryzyko dotyczące planowanych rozwiązań technicznych i technologicznych – odnosi się do wyboru niewłaściwego zakresu rzeczowego projektu utrudniającego osiągnięcie celów przedsięwzięcia;
- ryzyko prawne i instytucjonalne – w ramach tego ryzyka mieszczą się na przykład zagadnienia związane z obowiązkiem przeprowadzenia zamówień publicznych, spełnienia warunków środowiskowych, zasad ubiegania się o przyznanie pomocy publicznej itp.;
- ryzyko zachowania ram czasowych przedsięwzięcia związane z realizacją zadań z przekroczeniem harmonogramu projektu;
- ryzyko finansowe – w tym zakresie mieszczą się kwestie związane z budżetem projektu, źródłami jego finansowania oraz ryzyko błędnej kalkulacji efektów ekonomiczno-finansowych⁹⁸”.

Jakie są oczekiwane formy wsparcia finansowego i jakie jego rodzaje zapewniłyby wyższą efektywność działań?

W opinii badanych wsparcie finansowe powinno pochodzić głównie z funduszy europejskich. Respondenci nie dostrzegają innych możliwości finansowania działań z zakresu rewitalizacji i rozwoju turystyki. W przypadku instytucji kultury oraz obiektów turystycznych dofinansowanie projektów może być powiązane także z Programami dotyczącymi rozwoju gospodarczego i wzrostu zatrudnienia w regionie (m.in. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020). W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich zatwierdzonym na lata 2014-2020 wsparcie ma zostać przeznaczone na rozwój przedsiębiorczości w ramach działania: premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej, które to jest odpowiedzią na zdefiniowaną w programie potrzebę tworzenia możliwości zatrudnienia poza rolnictwem bez konieczności zmiany miejsca zamieszkania. Wśród źródeł finansowego wsparcia dla turystyki, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w ramach nowej perspektywy finansowej 2014-2020 należy wskazać m.in.: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 czy Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020. Wsparcie z Regionalnego Programu dla województwa łódzkiego może przybierać również formy inne niż dotacje (bezzwrotne środki dla firm, których działalność i plany rozwojowe wpisują się w obszary uznane za szczególnie istotne dla rozwoju gospodarki), wśród których wymienić można:

- kredyty i pożyczki udzielane na preferencyjnych warunkach ze środków unijnych oraz gwarancje bankowe i poręczenia, które ułatwiają pozyskanie finansowania na zasadach komercyjnych – formy te umożliwiają sfinansowanie inwestycji, które służą rozwojowi podmiotu;

⁹⁸ Agnieszka Judkowiak, Krzysztof Dziadek, *Identyfikacja ryzyka w projektach dofinansowanych z Unii Europejskiej*, dostępne na: http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/76-2015/frfu-76-t2-433.pdf [dostęp: 24.07.2017].

- bony na odbycie szkolenia, doradztwo dla firmy lub możliwość udziału w innej usłudze rozwojowej np. w kursie zawodowym;
- udostępnienia powierzchni biurowo-laboratoryjnej na korzystnych warunkach;
- konferencje i warsztaty, które umożliwiają nawiązanie kontaktów wśród przedsiębiorców czy osób związanych ze światem nauki;
- stypendia, staże i inne formy wsparcia ułatwiających podejmowanie zatrudnienia osobom z problemami na rynku pracy⁹⁹.

Jaki jest zakres interwencji rewitalizacyjnych i które cele one realizują?

Po przeanalizowaniu programów rewitalizacji dla wybranych (w ramach Zamówienia) gmin stwierdzić należy, że zakres interwencji w ich ramach związany jest z trzema sferami: społeczną, gospodarczą oraz przestrzenno-funkcjonalną (najczęściej połączoną z techniczną i środowiskową).

Sfera społeczna stanowi podstawowy zakres działań rewitalizacyjnych. W jej ramach gminy planują przede wszystkim podnieść jakość kapitału ludzkiego na wybranych obszarach rewitalizacji oraz zmniejszyć skalę występujących tam negatywnych zjawisk społecznych. Wiąże się to w większości przypadków ze zmniejszeniem liczby osób ubogich i wykluczonych społecznie, a także objęcie ich wsparciem. Ponadto istotne jest wzmocnienie integracji oraz więzi społecznych, a także zwiększenie aktywności lokalnej społeczności. W ramach sfery społecznej planuje się również rozwój infrastruktury społecznej, wsparcie działalności organizacji pozarządowych, działania z zakresu ochrony zdrowia i popularyzacji zdrowego stylu życia, a także poprawy warunków mieszkaniowych. Zakres interwencji nastawiony jest zatem na poprawę jakości życia lokalnej społeczności, z naciskiem na mieszkańców rewitalizowanych obszarów.

Zakres sfery gospodarczej związany jest przede wszystkim ze zmniejszaniem skali bezrobocia, tworzeniem warunków do rozwoju gospodarczego i wzmacnianiem kapitału ludzkiego. W ramach walki z bezrobociem planuje się przede wszystkim podnoszenie kompetencji, reintegrację zawodową oraz działania z zakresu wspierania aktywności zawodowej mieszkańców. Tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego jest natomiast przez gminy interpretowane szeroko, głównie w kontekście pozyskiwania inwestorów, pobudzania postaw przedsiębiorczości wśród mieszkańców, poprawy warunków do powstawania nowych inicjatyw gospodarczych i wspierania obecnych, a także wspieranie podmiotów ekonomii społecznej oraz inicjatyw publiczno-prywatnych zmierzających do wzrostu dochodów lokalnych firm. Istotny jest w tym zakresie rozwój sektora turystyki.

W ramach ostatniej sfery – przestrzenno-funkcjonalnej połączonej z techniczną i środowiskową – gminy koncentrują się na zachowaniu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, podniesieniu ładu przestrzennego, zagospodarowaniu terenów, a także dostosowaniu obiektów do potrzeb mieszkańców. Stawiają również na przywrócenie historycznego układu jednostkom (dotyczy głównie miast), wzmacnianie ich funkcji oraz poprawę warunków środowiskowych.

Zakres interwencji rewitalizacyjnych analizowanych gmin jest zatem szeroki, a także wpisuje się w założenia Osi priorytetowej VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu RPO WŁ 2014-2020. Programy zakładają realizację wszystkich celów osi:

CT 6 Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

CT 8 Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników.

CT 9 Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją¹⁰⁰.

⁹⁹ Informacje pochodzą z Serwisu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego - <http://www.rpo.lodzkie.pl> [dostęp: 24.07.2017].

¹⁰⁰ Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 (załącznik do Uchwały Nr 829/17 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 27 czerwca 2017 r.).

Czy i jeśli tak to w jakim zakresie integracja celów w ramach jednej osi priorytetowej mogła wpływać bądź wpłynęła na trudności w realizowaniu działań?

Ze względu na fakt, iż zadania w ramach rewitalizacji wchodzi dopiero w fazę realizacji ciężko ocenić wpływ zakresu integracji celów w ramach jednej osi priorytetowej na ich wdrażanie. Odpowiedź na wskazane pytanie będzie możliwa dopiero po zrealizowaniu projektów bądź w zaawansowanej fazie ich realizacji. Na chwilę obecną nie dostrzega się większych trudności merytorycznych przy realizacji projektów w związku z integracją celów w ramach jednej osi priorytetowej. Cele uzupełniają się, stanowiąc łącznie trzy filary dążące do rozwoju województwa pod względem: społecznym, gospodarczym i przestrzenno-funkcjonalnym. Rewitalizacja zdegradowanych jednostek przy wykorzystaniu ich potencjału endogenicznego przyniesie korzyści w postaci rozwoju gospodarczego (z naciskiem na turystykę, wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych), a także społecznego (ograniczenie występowania negatywnych zjawisk społecznych, zwiększenie partycypacji w kulturze, przywrócenie lub nadanie funkcji społecznych i gospodarczych na terenach zdegradowanych). Zatem integracja celów pozwoli na wsparcie najistotniejszych dziedzin z punktu widzenia rozwoju województwa łódzkiego.

W zakresie organizacyjnym wątpliwości pojawiają się przy pozyskiwaniu środków finansowych na zintegrowane działania ze względu na fakt, iż kilka celów w ramach jednej osi będzie wymagało realizacji rozbudowanych projektów łączących w sobie działania z różnych dziedzin, co może stanowić trudność w określeniu kwalifikowalności wydatków, a także zarządzaniu budżetem przedsięwzięcia.

Jakie są rekomendowane działania mające na celu wzrost wpływu środków angażowanych w ramach VI osi priorytetowej RPO WŁ 2014-2020 na partycypację mieszkańców województwa łódzkiego/turystów w kulturze, rozwoju potencjału gospodarczego i gospodarki turystycznej województwie łódzkim?

Wzrost wpływu środków angażowanych w ramach VI osi priorytetowej RPO WŁ 2014-2020 na partycypację mieszkańców województwa łódzkiego i turystów w kulturze, rozwoju potencjału gospodarczego i gospodarki turystycznej w województwie może zostać osiągnięty przede wszystkim dzięki ścisłej współpracy z interesariuszami i beneficjentami, promocję i bieżące informowanie.

W przypadku partycypacji mieszkańców i turystów w kulturę istotne są przede wszystkim komunikacja z interesariuszami oraz promocja podejmowanych działań. Przekazywanie informacji dotyczących podejmowanych działań na bieżąco zachęci lokalną społeczność, a także osoby odwiedzające województwo do śledzenia efektów projektów, odwiedzenia wspartych miejsc. Warto zastanowić się nad utworzeniem portalu poświęconego rezultatom działań podejmowanych w ramach VI osi priorytetowej wraz z opisem poszczególnych projektów. Ważna jest również promocja za pomocą źródeł tradycyjnych – artykuły w gazetach, wkładki tematyczne do lokalnych gazet, tablice informacyjne, a w przypadku turystów dodawanie informacji o podejmowanych działaniach w przewodnikach czy broszurach. Bieżące informowanie o podejmowanych działaniach związanych z dziedzictwem kulturowym i infrastrukturą kultury wpłynie na zainteresowanie mieszkańców i turystów obiektami. Warto mieć na uwadze przedstawianie bezpośrednich korzyści dla interesariuszy płynących z podejmowanych działań (np. zwiększenie oferty zajęć, możliwość zwiedzania obiektów wcześniej niedostępnych dla turystów, zwiększenie zbiorów). Promocja projektów i ich rezultatów zwiększy wiedzę ludności na temat podejmowanych działań, przyczyni się zatem do wzrostu aktywności i integracji. W konsekwencji działania wpłyną również na atrakcyjność turystyczną i gospodarczą regionu.

W przypadku zwiększenia efektów rozwoju potencjału gospodarczego i gospodarki turystycznej województwa łódzkiego należy zastanowić się nad położeniem nacisku na promocję jego walorów

przyrodniczych i kulturowych. Istotne jest zachęcanie beneficjentów do wykorzystywania walorów województwa za pomocą spotkań informacyjnych skierowanych do jednostek zainteresowanych realizacją tego typu działań lub mających pomysły na projekty, ale także pomoc przy opracowywaniu koncepcji. Ukierunkowanie beneficjentów, a także wsparcie merytoryczne pozwoli na osiągnięcie większych efektów oraz realizację celów osi priorytetowej.

8.3. Analiza SWOT

W poniższej tabeli zaprezentowano analizę SWOT, która stanowi analizę otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego. Celem analizy SWOT (strengths-weaknesses-opportunities-threats) jest identyfikacja i analiza czynników w kontekście ustalonego celu oraz wskazanie najlepszych rozwiązań, wytyczenie kierunków działania przy jednoczesnym wykorzystaniu szans i mocnych stron, a także minimalizacji zagrożeń i słabych stron analizowanego podmiotu. Przystępując do analizy SWOT należy wskazać czynniki, które mogą wpływać na funkcjonowanie analizowanego podmiotu. Następnie należy posegregować je w cztery grupy:

- grupa 1: mocne strony (strengths, „S”);
- grupa 2: słabe strony (weaknesses, „W”);
- grupa 3: szanse (opportunities, „O”);
- grupa 4: zagrożenia (threats, „T”).

Analiza SWOT bazuje na identyfikacji poszczególnych czynników za pomocą kryterium czasu ich występowania (obecne/ przyszłe) i charakteru oddziaływania danego czynnika (pozytywne/ negatywne). Ze względu na zakres przedmiotowy i cel opracowania dokumentu zdecydowano się przyjąć założenia:

- mocne strony uznaje się wyłącznie te czynniki, które mają charakter wewnętrzny i pozytywny;
- słabe strony uznaje się wyłącznie te czynniki, które mają charakter wewnętrzny i negatywny;
- szanse uznaje się wyłącznie te czynniki, które mają charakter zewnętrzny i pozytywny;
- zagrożenia uznaje się wyłącznie te czynniki, które mają charakter zewnętrzny i negatywny.

Tabela 267. Analiza SWOT procesu rewitalizacji województwa łódzkiego

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Duża liczba prowadzonych działań prewencyjnych i profilaktycznych w celu poprawienia bezpieczeństwa w województwie; • Rosnąca liczba przestępstw wykrytych; • Rosnąca liczba inwestycji poprawiających bezpieczeństwo; • Zmniejszająca się liczba osób długotrwale bezrobotnych; • Duża liczba podmiotów ekonomii społecznej, zaangażowanych w rozwiązywanie problemów społecznych; • Aktywność lokalnych społeczności w zakresie Lokalnych Grup Działania;	• Wysoki wskaźnik przestępczości w analizowanych miastach i gminach; • Niższy niż średnia dla kraju wskaźnik wykrywalności przestępstw w województwie łódzkim; • Zwiększająca się liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej; • Niski poziom uczestnictwa w życiu społecznym; • Niska świadomość interesariuszy o możliwościach wspierania projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych; • Zła interpretacja głównych założeń programów rewitalizacji – koncentracja na sferze przestrzennej; • Powiązanie problemu bezrobocia z wykluczeniem społecznym; • Niewielka liczba podmiotów gospodarczych, zatrudniających więcej niż 249 pracowników; • Brak wystarczającej powierzchni atrakcyjnych przestrzeni publicznych; • Niska aktywność społeczna osób pozostających bez pracy; • Brak chęci do zmiany swojej sytuacji życiowej w przypadku części mieszkańców, w tym w szczególności osób wykluczonych i zagrożonych;
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Centralne położenie regionu w skali kraju; • Potencjał endogeniczny regionu, który może być szansą dla jego dalszego rozwoju; • Współpraca instytucji porządkowych na terenie województwa; • Prowadzenie Krajowego Rejestru pn. „Mapa zagrożeń bezpieczeństwa”; • Możliwość skorzystania z dotacji w dziedziny bezpieczeństwa; • Zwiększająca się liczba podmiotów gospodarki narodowej; • Możliwość realizacji aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu; • Związanie mieszkańców z miastem, mające wpływ na zwiększoną chęć integracji i aktywności lokalnej; • Rozwój infrastruktury komunikacyjnej • Wzrost mobilności społeczeństwa; • Możliwość podjęcia współpracy z innymi regionami;	• Pogłębiające się zjawisko starzenia się społeczeństwa.; • Niewielkie zaangażowanie mieszkańców w rozwiązywanie problemów społecznych; • Brak środków finansowych na realizację projektów bez wsparcia w postaci dofinansowania; • Pogłębianie się zjawiska wykluczenia społecznego; • Zbyt silnie ukorzeniona w świadomości „zła sława” obszarów zdegradowanych; • Postępująca degradacja stanu technicznego budynków; • Ograniczenia systemów policyjnych w zakresie generowania danych statystycznych przypadających na konkretne lokalizacje, utrudniające monitorowanie zmian na konkretnych, niewielkich obszarach; • Brak systemowych rozwiązań wobec osób nie zamierzających podjąć legalnego zatrudnienia.

Źródło: opracowanie własne.

9. Wnioski i rekomendacje

Tabela 268. Tabela wniosków i rekomendacji

Instytucja zlecająca badanie – Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020
Program Operacyjny – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020
Tytuł badania – Wpływ działań realizowanych w ramach Osi Priorytetowej VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu RPO WL 2014-2020 na zwiększenie partycypacji w kulturze, rozwój turystyki oraz tworzenie nowych miejsc pracy i ograniczanie ubóstwa

Lp.	Treść wniosku (nr strony w raporcie)	Treść rekomendacji	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin wdrożenia (kwartał, rok)	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny	Status rekomendacji (bazowy)
1.	Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji precyzuje bardziej szczegółowy zakres programów rewitalizacji niż Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Brakuje jednak obowiązkowych wskaźników monitorowania efektów programów rewitalizacji (s. 36)	Rekomenduje się dokładne monitorowanie zakresu programów rewitalizacji w zależności od przyjętej podstawy prawnej.	Urząd Marszałkowski, Departament Polityki Regionalnej Wydział Dokumentów Strategicznych oraz Perspektywy Finansowej UE 2007–2013	Przygotowanie systemu monitorowania programów rewitalizacji.	31.12.2018	Rekomendacja programowa - operacyjna	System realizacji polityki spójności	Rekomendacja zatwierdzona w całości

Lp.	Treść wniosku (nr strony w raporcie)	Treść rekomendacji	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin wdrożenia (kwartał, rok)	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny	Status rekomendacji (bazowy)
2.	Na terenie województwa łódzkiego znajdują się 4 parki kulturowe, co jest drugą najwyższą wartością na tle wszystkich województw w kraju, stanowiąc o turystycznym potencjale regionu. Obecnie istnienie parków kulturowych jest w niewielkim stopniu uwzględnione w promocji turystycznej regionu, a dostęp do informacji dotyczących parków kulturowych dostępnych drogą internetową jest w znacznym stopniu ograniczony (s. 269)	Rekomenduje się uwzględnienie parków kulturowych i ich unikatowego charakteru właściwego dla regionu jako środek promocji turystycznej województwa łódzkiego.	Urząd Marszałkowski, Departament Sportu i Turystyki	Uzupełnienie informacji o parkach kulturowych do wydawanych publikacji tematycznych oraz promocja na portalach turystycznych administrowanych przez Departament Sportu i Turystyki.	31.12.2018	Rekomendacja programowa - operacyjna	System realizacji polityki spójności	Rekomendacja zatwierdzona w całości

Źródło: opracowanie własne.

10. Spis tabel

Tabela 1. Zakres programu rewitalizacji	26
Tabela 2. Wykaz pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji (stan na dzień 11.05.2017 r.)	33
Tabela 3. Wskaźniki ze sfery społecznej dla obszaru rewitalizacji – Gmina Opoczno	57
Tabela 4. Wskaźniki w sferze gospodarczej – Gmina Opoczno	58
Tabela 5. Wskaźniki ze sfery społecznej dla obszaru rewitalizacji-Piotrków Trybunalski.....	59
Tabela 6. Wskaźniki dotyczące sfery technicznej – Piotrków Trybunalski	61
Tabela 7. Problemy społeczne w Skierniewicach	62
Tabela 8. Wskaźniki ze sfery społecznej dla obszaru rewitalizacji - Zduńska Wola	63
Tabela 9. Wskaźniki ze sfery społecznej - Zduńska Wola	63
Tabela 10. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze społecznej - Zgierz.....	65
Tabela 11. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze gospodarczej - Zgierz.....	65
Tabela 12. Wskaźniki ze sfery społecznej - Gmina Poddębice	68
Tabela 13. Wskaźniki ze sfery gospodarczej - Gmina Poddębice.....	68
Tabela 14. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze społecznej	69
Tabela 15. Wskaźniki obrazujące sytuację w sferze społecznej - Gmina Zapolice	70
Tabela 16. Wskaźnik obrazujący sytuację w sferze gospodarczej – Gmina Zapolice	71
Tabela 17. Zjawiska kryzysowe zdiagnozowane w sferze społecznej - Biała Rawska.....	72
Tabela 18. Liczba podmiotów gospodarczych na terenie obszaru rewitalizacji i innych części miasta	72
Tabela 19. Wskaźniki oceny powietrza przy drogach – Biała Rawska	72
Tabela 20. Występowanie zdegradowanych skwerów, parków i miejsc integracji – Biała Rawska	73
Tabela 21. Zdegradowane ciągi komunikacyjne - Biała Rawska.....	73
Tabela 22. Liczba domów ogrzewanych olejem opałowym – Biała Rawska	74
Tabela 23. Występowanie linii elektroenergetycznych degradujących przestrzeń – Biała Rawska	74
Tabela 24. Wskaźniki dla sfery społecznej - Sulejów	74
Tabela 25. Wskaźniki dla sfery gospodarczej - Sulejów	75
Tabela 26. Przestępstwa ogółem – wg jednostek podziału administracyjnego	94
Tabela 27. Przestępstwa stwierdzone przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów (31.12.2016 r.)	94
Tabela 28. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych (31.12.2016 r.).....	96
Tabela 29. Liczba stwierdzonych przestępstw na terenie Gminy i Miasta Drzewica w latach 2014 - 2016	98
Tabela 30. Kategorie najczęściej popełnianych przestępstw na terenie Gminy Opoczno w latach 2014 - 2016.....	98
Tabela 31. Kategorie popełnianych przestępstw w gminie Ozorków	99
Tabela 32. Kategorie przestępstw popełnionych na terenie Piotrkowa Trybunalskiego w 2016 roku	100
Tabela 33. Kategorie przestępstw popełnionych na terenie gminy i miasta Poddębice w 2016 r.	101
Tabela 34. Wybrane rodzaje popełnianych przestępstw na terenie Rawy Mazowieckiej w latach 2014 - 2016.....	101
Tabela 35. Liczba przestępstw na terenie miasta Skierniewice w latach 2014 - 2016.....	102
Tabela 36. Kategorie przestępstw popełnianych na terenie miasta Skierniewice w latach 2014 - 2016	102
Tabela 37. Liczba popełnionych przestępstw na terenie gminy Zapolice w latach 2014 - 2016	102
Tabela 38. Wykrywalność przestępstw ogólnych i kryminalnych na terenie Zgierza w latach 2015 - 2016	103
Tabela 39. Kategorie popełnianych przestępstw na terenie Zgierza w latach 2015 i 2016	103
Tabela 40. Kategorie popełnionych przestępstw na terenie Zduńskiej Woli w latach 2014 - 2016....	104
Tabela 41. Liczba działań profilaktycznych i prewencyjnych na terenie gminy Bolimów w latach 2014 - 2016.....	110
Tabela 42. Rodzaje działań profilaktycznych i prewencyjnych w Piotrkowie Trybunalskim w latach 2014 - 2016.....	111
Tabela 43. Liczba działań profilaktycznych i prewencyjnych na terenie miasta Skierniewice w latach 2014 - 2016.....	112

Tabela 44. Zasoby mieszkaniowe w gminie z uwzględnieniem budynków mieszkalnych i mieszkalno-usługowych.....	119
Tabela 45. Charakterystyka budynków zlokalizowanych na terenie Gminy Opoczno w podziale na rok budowy	120
Tabela 46. Charakterystyka gminnych placówek oświatowych zlokalizowanych na terenie Gminy Opoczno	121
Tabela 47. Wielkość zasobu mieszkaniowego Miasta wg stanu na 31.12.2014 r.	122
Tabela 48. Budynki i lokale z podziałem na okres użytkowania	122
Tabela 49. Największe Spółdzielnie Mieszkaniowe funkcjonujące na terenie Miasta Skierniewice .	123
Tabela 50. Wielkość mieszkaniowego zasobu wg stanu na rok 2013	124
Tabela 51. Wiek budynków z lokalami, wchodzącymi w skład mieszkaniowego zasobu.....	124
Tabela 52. Struktura mieszkaniowa z uwzględnieniem wieku budynków	125
Tabela 53. Struktura wiekowa budynków	126
Tabela 54. Struktura wiekowa budynków pozostających władnością gminy - Poddębice	126
Tabela 55. Wiek budynków na terenie gminy	127
Tabela 56. Struktura wiekowa mieszkań na terenie gminy	128
Tabela 57. Okres budowy budynków mieszkalnych	128
Tabela 58. Struktura wieku budynków będących własnością gminy	129
Tabela 59. Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości.....	132
Tabela 60. Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości z uwzględnieniem analizowanych gmin/miast.....	133
Tabela 61. Liczba podmiotów gospodarki narodowej przypadających na 1000 ludności	135
Tabela 62. Podmioty wg grup rodzajów działalności PKD 2007.....	136
Tabela 63. Podmioty wg sektorów własnościowych.....	137
Tabela 64. Podmioty wg sektorów własnościowych z uwzględnieniem analizowanych miast/gmina	138
Tabela 65. Struktura własnościowa w sektorze publicznym.....	139
Tabela 66. Struktura własnościowa w sektorze prywatny.....	140
Tabela 67. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 1.....	142
Tabela 68. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 2.....	143
Tabela 69. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 3.....	144
Tabela 70. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 4.....	144
Tabela 71. Podmioty gospodarcze z uwzględnieniem klasyfikacji działalności 2007 (stan na dzień 31.12.2016 r.) – cz. 5.....	145
Tabela 72. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności	146
Tabela 73. Liczba stwierdzonych przestępstw na terenie poszczególnych powiatów	147
Tabela 74. Liczba przyznanych świadczeń z pomocy społecznej z tytułu przemocy w rodzinie	148
Tabela 75. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej.....	149
Tabela 76. Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych.....	150
Tabela 77. Uczestnictwo w życiu kulturalnym.....	151
Tabela 78. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Kocierzew Południowy w latach 2014 - 2016	153
Tabela 79. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie i mieście Biała Rawska w latach 2014 - 2016	154
Tabela 80. Liczba ludności gminy i miasta Biała Rawska w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016	154
Tabela 81. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016.....	155
Tabela 82. Liczba ludności gminy Bolimów w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016.....	155

Tabela 83. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Gmina i Miasto Drzewica w latach 2014 - 2016.....	156
Tabela 84. Liczba ludności Gminy i Miasta Drzewica w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016.....	156
Tabela 85. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Opocznie w latach 2014 - 2016.....	157
Tabela 86. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Piotrkowie Trybunalskim w latach 2014 - 2016.....	158
Tabela 87. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Poddębice w latach 2014 - 2016.....	158
Tabela 88. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Rawie mazowieckiej w latach 2014 - 2016.....	159
Tabela 89. Liczba ludności Rawy Mazowieckiej w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016.....	160
Tabela 90. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Skierniewicach w latach 2014 - 2016.....	160
Tabela 91. Liczba ludności Skierniewic w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016.....	161
Tabela 92. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2014 - 2016.....	161
Tabela 93. Liczba ludności Tomaszowa Mazowieckiego w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016.....	162
Tabela 94. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016.....	162
Tabela 95. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w miasta Zgierz w latach 2014 - 2016.....	163
Tabela 96. Wybrane wskaźniki natężenia problemów społecznych w Zduńskiej Woli w latach 2014 - 2016.....	164
Tabela 97. Liczba ludności Zduńskiej Woli w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016.....	164
Tabela 98. Liczba ludności gminy Rzeczyca w podziale na ekonomiczne grupy ludności w latach 2014 - 2016.....	165
Tabela 99. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu według powiatów województwa łódzkiego w okresie 12 miesięcy – cz. 1.....	168
Tabela 100. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu według powiatów województwa łódzkiego w okresie 12 miesięcy – cz. 2.....	169
Tabela 101. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu - cz. 1.	171
Tabela 102. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu - cz. 2.	172
Tabela 103. Bezrobotni posiadający prawo do zasiłku według powiatów województwa łódzkiego ..	173
Tabela 104. Liczba stosowanych aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016.....	174
Tabela 105. Liczba przypadków, w których stosowano aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w mieście Skierniewice w latach 2014 - 2016.....	175
Tabela 106. Liczba stosowanych aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016	175
Tabela 107. Liczba stosowanych aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016.....	175
Tabela 108. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2015 – cz. 1.	176
Tabela 109. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2015 – cz. 2.	177
Tabela 110. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2014 – cz. 1.	179

Tabela 111. Odsetek osób bezrobotnych korzystających z poszczególnych form aktywizacji w roku 2014 – cz. 2.	180
Tabela 112. Liczba osób bezrobotnych, która skorzystała z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016	183
Tabela 113. Rodzaje aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016	183
Tabela 114. Liczba osób bezrobotnych, która skorzystała z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016	184
Tabela 115. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Bolimów w latach 2014 – 2016.....	184
Tabela 116. Liczba osób bezrobotnych korzystających średniomiesięcznie z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016.....	184
Tabela 117. Liczba osób bezrobotnych w Gminie i Mieście Drzewica korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016.....	185
Tabela 118. Liczba osób bezrobotnych w Gminie i Mieście Drzewica korzystających z usług rynku pracy w latach 2014 - 2016	185
Tabela 119. Liczba osób bezrobotnych w mieście i Gminie Opoczno korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016.....	186
Tabela 120. Liczba osób bezrobotnych w mieście i Gminie Opoczno korzystających z usług rynku pracy w latach 2014 - 2016	187
Tabela 121. Liczba osób bezrobotnych mieszkańców miasta Ozorków korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016.....	188
Tabela 122. Liczba osób bezrobotnych, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Ozorków w latach 2014 - 2016	189
Tabela 123. Liczba osób bezrobotnych mieszkańców miasta Zgierz korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 - 2016.....	189
Tabela 124. Liczba osób bezrobotnych, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w latach 2014 – 2016 w mieście Zgierz	189
Tabela 125. Liczba osób korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Piotrków Trybunalski w latach 2014 - 2016	190
Tabela 126. Liczba osób korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Piotrków Trybunalski w latach 2014 - 2016	191
Tabela 127. Rodzaje aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Poddębice w latach 2014 - 2016	192
Tabela 128. Liczba osób korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście i gminie Poddębice w latach 2014 - 2016.....	192
Tabela 129. Liczba osób bezrobotnych, która skorzystała z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016	193
Tabela 130. Rodzaje aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016	193
Tabela 131. Liczba osób, która skorzystała z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu na terenie Rawy Mazowieckiej w latach 2014 - 2016	194
Tabela 132. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Skierniewice w latach 2014 – 2016.....	194
Tabela 133. Liczba osób bezrobotnych korzystających średniomiesięcznie z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Skierniewice w latach 2014 - 2016.....	194
Tabela 134. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016	195
Tabela 135. Liczba osób bezrobotnych korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016	195
Tabela 136. Liczba osób bezrobotnych korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016.....	195
Tabela 137. Liczba osób bezrobotnych korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016.....	196

Tabela 138. Liczba osób, korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w Mieście i Gminie Sulejów w latach 2014 - 2016	196
Tabela 139. Liczba osób, korzystających z pasywnych form przeciwdziałania bezrobociu w Mieście i Gminie Sulejów w latach 2014 - 2016	197
Tabela 140. Miary płynności rynku pracy w województwie łódzkim w latach 2013-2015.....	200
Tabela 141. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016	202
Tabela 142. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach subsydiowanych form aktywizacji w mieście i gminie Biała Rawska w latach 2014 - 2016.....	202
Tabela 143. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w gminie Bolimów w latach 2014 - 2016.....	202
Tabela 144. Liczba osób bezrobotnych z Gminy i Miasta Drzewica, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w latach 2014 - 2016.....	203
Tabela 145. Liczba osób bezrobotnych z miasta i Gminy Opoczno, którzy podjęli zatrudnienie w efekcie programów aktywizacji zawodowej w latach 2014 - 2016	204
Tabela 146. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w latach 2014 – 2016 w mieście Ozorków	205
Tabela 147. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w latach 2011-2016 w mieście Zgierz	206
Tabela 148. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w mieście Piotrków Trybunalski w latach 2014 - 2016.....	207
Tabela 149. Liczba osób, która podjęła zatrudnienie w wyniku programów aktywizacji zawodowej w mieście i gminie Poddębice w latach 2014 - 2016	207
Tabela 150. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016	207
Tabela 151. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach subsydiowanych form aktywizacji w mieście Rawa Mazowiecka w latach 2014 - 2016	208
Tabela 152. Liczba osób bezrobotnych, którzy w efekcie programów aktywizacji zawodowej podjęli zatrudnienie w mieście Skierniewice w latach 2014 - 2016.....	208
Tabela 153. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienia w ramach aktywizacji zawodowej w gminie Zapolice w latach 2014 - 2016	208
Tabela 154. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienia w ramach aktywizacji zawodowej w mieście Zduńska Wola w latach 2014 - 2016.....	209
Tabela 155. Liczba osób bezrobotnych, którzy podjęli zatrudnienie w ramach aktywnych form przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w Mieście i Gminie Sulejów w latach 2014 - 2016	209
Tabela 156. Stan techniczny lokum będących w zasobie mieszkaniowym gminy i miasta Opoczno	214
Tabela 157 Stan potrzeb remontowych modernizacyjnych.....	215
Tabela 158. Plan remontów i modernizacji, wynikających ze stanu technicznego budynków i lokali z podziałem na kolejne lata	218
Tabela 159. Wyposażenie budynków w mieście Zgierz w poszczególne instalacje techniczne	220
Tabela 160. Budynki niemieszkalne – Kocierzew Południowy	222
Tabela 161. Budynki niemieszkalne – Gmina i Miasto Drzewica	222
Tabela 162. Budynki niemieszkalne – Gmina Opoczno	222
Tabela 163. Budynki niemieszkalne – Bolimów.....	223
Tabela 164. Budynki niemieszkalne – Zduńska Wola	223
Tabela 165. Budynki niemieszkalne – Zgierz	224
Tabela 166. Budynki niemieszkalne – Piotrków Trybunalski.....	224
Tabela 167. Budynki niemieszkalne – Skierniewice.....	224
Tabela 168. Budynki niemieszkalne - Ozorków	225
Tabela 169. Budynki niemieszkalne - Poddębice.....	225
Tabela 170. Budynki niemieszkalne - Rzeczyca	226
Tabela 171. Budynki niemieszkalne - Zapolice	226
Tabela 172. Budynki niemieszkalne - Biała Rawska	226
Tabela 173. Budynki niemieszkalne - Sulejów	227

Tabela 174. Budynki niemieszkalne - Tomaszów Mazowiecki	227
Tabela 175. Budynki niemieszkalne - Rawa Mazowiecka	227
Tabela 176. Liczba mieszkań ogrzewanych paliwami stałymi, województwo łódzkie, 2011 r.	228
Tabela 177. Podsumowanie wyników inwentaryzacji energii finalnej oraz emisji CO ₂	229
Tabela 178. Bilans emisji wg rodzajów paliw [Mg CO ₂]	230
Tabela 179. Zużycie oraz emisja CO ₂ z tytułu zużycia energii elektrycznej w roku 2013	231
Tabela 180. Emisja CO ₂ z uwzględnieniem nośnika	231
Tabela 181. Zużycie energii oraz emisji CO ₂ w budynkach użyteczności publicznej	233
Tabela 182. Zużycie energii oraz emisji CO ₂ w lokalach komunalnych	233
Tabela 183. Zużycie energii oraz emisja CO ₂ w sektorze mieszkalnictwa prywatnego	234
Tabela 184. Zużycie oraz emisja dwutlenku węgla w sektorze przemysłu	234
Tabela 185. Końcowe zużycie energii w Zduńskiej Woli w 2014 r. [MWh/rok]	235
Tabela 186. Emisja CO ₂ w Zduńskiej Woli w 2014 r. [Mg CO ₂ /rok]	235
Tabela 187. Emisja CO ₂ [Mg/rok] – 2013 r.	236
Tabela 188. Zużycie energii i emisja CO ₂ w budynkach użyteczności publicznej	237
Tabela 189 emisja CO ₂ (tony/rok)	238
Tabela 190. Zużycie energii i emisja CO ₂	239
Tabela 191. Zużycie poszczególnych nośników energii i roczna emisja CO ₂ w sektorze budynków użyteczności publicznej w 2014 r.	239
Tabela 192. Zużycie poszczególnych nośników energii i roczna emisja CO ₂ w sektorze budynków mieszkalnych	239
Tabela 193. Podsumowanie wyników inwentaryzacji zużycia energii finalnej i emisji CO ₂	240
Tabela 194. Emisja CO ₂ Poddębice	241
Tabela 195. Zużycie energii finalnej i emisja CO ₂	242
Tabela 196. Zużycie energii finalnej i emisja CO ₂ -Zapolice	243
Tabela 197. Bilans emisji CO ₂ wg poszczególnych sektorów	243
Tabela 198. Podsumowanie zużycia energii oraz emisji CO ₂ w podziale na sektory	244
Tabela 199. Bilans emisji CO ₂ z podziałem na sektory	245
Tabela 200. Emisja w poszczególnych sektorach - Tomaszów Mazowiecki	246
Tabela 201 Emisja CO ₂ na terenie miasta Rawa Mazowiecka	247
Tabela 202. Mieszkania wyposażone w instalacje - w % ogółu mieszkań	249
Tabela 203. Stan techniczny budynków	250
Tabela 204. Wyposażenie lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu	251
Tabela 205. Stan techniczny mieszkaniowego zasobu gminy na 1 stycznia 2016 r.	251
Tabela 206 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w Gminie i Mieście Drzewica	252
Tabela 207. Liczb mieszkań wyposażonych w urządzenia techniczno-sanitarne	253
Tabela 208. Wyposażenie w instalacje mieszkań - Ozorków	253
Tabela 209. Wyposażenie budynków w instalację techniczną - budynki mieszkalne i użytkowe będące własnością miasta	253
Tabela 210. Stan techniczny budynków	254
Tabela 211. Wyposażenie mieszkań w instalacje - Poddębice	255
Tabela 212. Wyposażenie mieszkań należących do gminy w instalacje - Poddębice	255
Tabela 213. Liczba mieszkań z instalacjami techniczno-sanitarnymi	256
Tabela 214. Zużycie paliw opałowych	256
Tabela 215. Wyposażenie w instalacje techniczne- Zapolice	256
Tabela 216 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne-Biała Rawska	257
Tabela 217. Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne-Sulejów	257
Tabela 218. Wyposażenie w media mieszkań - Tomaszów Mazowiecki	258
Tabela 219. Charakterystyka zasobu mieszkaniowego pozostającego własnością gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki	258
Tabela 220. Wyposażenie mieszkań w instalacje - Rawa Mazowiecka	259
Tabela 221. Zasięg oddziaływania dotychczas realizowanych działań rewitalizacyjnych	263

Tabela 222. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków - stan na 31 marca 2017 r.....	273
Tabela 223. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków - stan na 31 grudnia 2015 r.	275
Tabela 224. Liczba nieruchomych zabytków archeologicznych objętych wpisem do rejestru zabytków- stan na dzień 30 kwietnia 2013 r.	276
Tabela 225. Atrakcje turystyczne województwa łódzkiego	277
Tabela 226. Główne atrakcje turystyczne województwa łódzkiego.....	278
Tabela 227. Produkty tradycyjne województwa łódzkiego.....	280
Tabela 228. Liczba placówek gastronomicznych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2015...	285
Tabela 229. Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016.....	286
Tabela 230. Zmiany w całorocznej bazie noclegowej w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016	287
Tabela 231. Liczba turystycznych obiektów noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (stan na 31 lipca)	288
Tabela 232. Liczba miejsc w turystycznych obiektach noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (stan na 31 lipca)	288
Tabela 233. Baza noclegowa w województwie łódzkim w 2016 roku.....	289
Tabela 234. Liczba miejsc noclegowych przypadających na 1000 ludności w latach 2012 - 2015....	290
Tabela 235. Liczba turystów korzystających z obiektów noclegowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2017	291
Tabela 236. Stopień wykorzystania miejsc hotelowych w Polsce i w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 [w %].....	293
Tabela 237. Stopień wykorzystania miejsc hotelowych w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 [w %].....	293
Tabela 238. Liczba turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych w latach 2012 - 2016.....	294
Tabela 239. Liczba noclegów udzielonych zagranicznym turystom w latach 2012 - 2016	295
Tabela 240. Liczba centrów, domów i ośrodków kultury z podziałem na strukturę własnościową na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015.....	297
Tabela 241. Liczba centrów, domów i ośrodków kultury na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015.....	298
Tabela 242. Liczba galerii i salonów sztuki w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016	298
Tabela 243. Liczba przedstawień oraz ich widzów w teatrach w województwie łódzkim w latach 2012 - 2015.....	299
Tabela 244. Liczba muzeów łącznie z oddziałami w województwie łódzkim w latach 2012 - 2015 .	299
Tabela 245. Liczba imprez masowych zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016.....	300
Tabela 246. Liczba widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych przypadających na 1000 ludności w latach 2012 – 2015	301
Tabela 247. Liczba ludności przypadającej na 1 miejsce w teatrach i instytucjach muzycznych w latach 2012 – 2015	301
Tabela 248. Liczba widzów w kinach na 1000 ludności w latach 2012 - 2015	301
Tabela 249. Liczba ludności przypadających na 1 miejsce w kinach stałych w latach 2012 - 2015 ..	302
Tabela 250. Liczba osób odwiedzających muzea na 10 tys. ludności w latach 2012 - 2015	303
Tabela 251. Liczba uczestników imprez zorganizowanych ogółem na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016	304
Tabela 252. Liczba uczestników imprez artystyczno-rozrywkowych, zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016	304
Tabela 253. Liczba uczestników imprez interdyscyplinarnych, zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016	305
Tabela 254. Liczba uczestników imprez sportowych, zorganizowanych na terenie województwa łódzkiego w latach 2013 - 2016	306

Tabela 255. Natężenie krajowego ruchu turystycznego według województw i liczby podróży krótkookresowych i długookresowych.....	308
Tabela 256. Przeciętne zatrudnienie w sektorze zakwaterowania i gastronomii w województwie łódzkim oraz mieście Łódź.....	329
Tabela 257. Wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych według miesięcy.....	330
Tabela 258. Wybrane obiekty turystyczne i kulturalne województwa łódzkiego w 2015 roku.....	331
Tabela 259. Liczba centrów, domów i ośrodków kultury z podziałem na strukturę własnościową na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015.....	332
Tabela 260. Planowana długość pobytu turystów krajowych i zagranicznych w Łodzi 2016 roku....	333
Tabela 261. Częstotliwość przyjazdów turystów krajowych i zagranicznych do Łodzi w 2016 roku	333
Tabela 262. Struktura ankietowanych odwiedzających Łódź w 2016 r., turyści jednodniowi i pozostający dłużej	335
Tabela 263. Turyści powracający i odwiedzający Łódź pierwszy raz (w %)	336
Tabela 264. Struktura dochodów budżetu województwa łódzkiego według działów	336
Tabela 265. Struktura wydatków budżetu województwa łódzkiego według działów	337
Tabela 266. Komplementarność międzyokresowa - projekty realizowane w ramach działań: REWITALIZACJA, TURYSTYKA, KULTURA	351
Tabela 267. Analiza SWOT procesu rewitalizacji województwa łódzkiego	377
Tabela 268. Tabela wniosków i rekomendacji	378

11. Spis rysunków

Rysunek 1. Techniki badawcze wykorzystane w badaniu	19
Rysunek 2. Schemat powiązania projektów rewitalizacyjnych z rodzajami priorytetów inwestycyjnych	22
Rysunek 3. Schemat Gminnego Programu Rewitalizacji.....	24
Rysunek 4. Weryfikacja programów rewitalizacji	32
Rysunek 5. Lokalizacja obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego w Gminie Opoczno	39
Rysunek 6. Granice wyznaczonego podobszaru rewitalizacji I	39
Rysunek 7. Granice wyznaczonego podobszaru rewitalizacji II	39
Rysunek 8. Obszar Rewitalizacji w Piotrkowie Trybunalskim.....	41
Rysunek 9. Mapa obszaru rewitalizacji w mieście Skierniewice	42
Rysunek 10. Obszar rewitalizacji w Zduńskiej Woli	44
Rysunek 11. Mapa obszaru rewitalizacji Zgierza.....	45
Rysunek 12. Mapa obszaru rewitalizacji w Drzewicy	46
Rysunek 13. Granica obszaru rewitalizacji	47
Rysunek 14. Obszar rewitalizacji w gminie Kocierzew Południowy.....	48
Rysunek 15. Mapa obszaru rewitalizacji - Ozorków.....	49
Rysunek 16. Poddębice - obszar rewitalizacji	50
Rysunek 17. Zasięg obszaru rewitalizacji	51
Rysunek 18. Podobszary rewitalizacji.....	52
Rysunek 19. Obszar wskazany do rewitalizacji	53
Rysunek 20. Mapa pogładowa terenu rewitalizacji w Sulejowie	54
Rysunek 21. Wyznaczony obszar rewitalizacji	55
Rysunek 22. Wyznaczony obszar rewitalizacji - Rawa Mazowiecka	57
Rysunek 23. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję na 1 000 mieszkańców w Gminie Opoczno w 2014 roku.....	99
Rysunek 24. Najczęściej pojawiające się rodzaje przestępstw.....	105
Rysunek 25. Najważniejsze czynniki kształtujące poziom bezpieczeństwa w gminie	106
Rysunek 26. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "Jak ogólnie ocenia Pan/i poziom bezpieczeństwa w Pana/i miejscu zamieszkania?".....	106
Rysunek 27. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "Proszę wskazać, jak często w Pana/i okolicy zamieszkania popełniane są następujące przestępstwa i wykroczenia?"	107
Rysunek 28. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i działania służb porządkowych mające na celu ograniczenie tych przestępstw i wykroczeń?"	107
Rysunek 29. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy liczba patroli policyjnych i/lub straży miejskiej w Pana/i okolicy jest wystarczająca?"	108
Rysunek 30. Najpopularniejsze działania profilaktyczne i prewencyjne	114
Rysunek 31. Najważniejsze inwestycje infrastrukturalne poprawiające bezpieczeństwo.....	118
Rysunek 32. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Proszę określić, czy liczba poszczególnych bezpiecznych inwestycji w Pana/i okolicy jest wystarczająca:"	119
Rysunek 33. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Ile lat ma zamieszkiwany przez Pana/ią dom/lokal?"	130
Rysunek 34. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Proszę wskazać, jakie jest natężenie następujących problemów społecznych w okolicy Pana/i zamieszkania?"	166
Rysunek 35. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Z jakich form aktywizacji zawodowej Pan/i skorzystał/a?"	198
Rysunek 36. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Z jakich form aktywizacji zawodowej skorzystała osoba bezrobotna/skorzystały osoby bezrobotne z Pana/Pani otoczenia?" ...	199
Rysunek 37. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jaka formę aktywizacji zawodowej uważa Pan/i za najskuteczniejszą?"	199
Rysunek 38. Efektywne działania aktywizacji zawodowej	209
Rysunek 39. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy skorzystanie z aktywizacji zawodowej pozwoliło Panu/i/na znalezienie pracy?"	210

Rysunek 40. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy skorzystania z aktywizacji zawodowej pozwoliło osobie bezrobotnej/osobom bezrobotnym z otoczenia na znalezienie pracy?”	211
Rysunek 41. Liczba organizacji pozarządowych	212
Rysunek 42. Priorytety z zakresu inwestycji budownictwa	221
Rysunek 43. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Ile czasu minęło od ostatniego remontu budynku, w którym Pan/i mieszka?”	221
Rysunek 44. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jaki rodzaj ogrzewania jest wykorzystany w budynku, w którym Pan/i mieszka?”	248
Rysunek 45. Podstawowe bariery związane z modernizacją budynków	260
Rysunek 46. Źródła ogrzewania według powszechności stosowania	261
Rysunek 47. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „W które media jest wyposażony budynek, w którym Pan/i mieszka?”	261
Rysunek 48. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak Pan/i ocenia stan techniczny budynku, w którym Pan/i mieszka?”	262
Rysunek 49. Przedsięwzięcia planowane do realizacji w ramach programów rewitalizacji gmin objętych badaniem	265
Rysunek 50. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy kojarzy Pan/i jakieś działania rewitalizacyjne zrealizowane w okolicy Pana/i miejsca zamieszkania?”	266
Rysunek 51. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy uczestniczyła Pan/i w konsultacjach społecznych dotyczących działań rewitalizacyjnych?”	267
Rysunek 52. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „W jakiego rodzaju konsultacjach społecznych dotyczących działań rewitalizacyjnych Pan/i uczestniczyła?”	267
Rysunek 53. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „W jakim stopniu jest Pan/i zadowolony/a z uczestnictwa w konsultacjach społecznych?”	268
Rysunek 54. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Dlaczego nie uczestniczył/a Pani w konsultacjach społecznych dotyczących działań rewitalizacyjnych? Może Pan/i wskazać dowolną liczbę odpowiedzi?”	268
Rysunek 55. Kategorie tematyczne (sfery problemowe) planowanych projektów rewitalizacyjnych.	269
Rysunek 56. Typ beneficjentów mających za zadanie realizację projektów zaplanowanych w ramach programów rewitalizacji analizowanych gmin	270
Rysunek 57. Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim na tle kraju	273
Rysunek 58. Liczba zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim na tle kraju	274
Rysunek 59. Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim na tle kraju	275
Rysunek 60. Struktura ruchu turystycznego na terenie województwa łódzkiego w 2016 roku	284
Rysunek 61. Liczba osób korzystających z noclegu na terenie województwa łódzkiego na przestrzeni lat 2000-2016	284
Rysunek 62. Liczba turystów korzystających z noclegu w województwie łódzkim w poszczególnych miesiącach 2016 roku	285
Rysunek 63. Przychody z działalności gastronomicznej na terenie województwa łódzkiego w latach 2012 - 2015	286
Rysunek 64. Liczba turystycznych obiektów noclegowych ogółem w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (pomiar w lipcu)	287
Rysunek 65. Liczba miejsc noclegowych ogółem w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 (pomiar w lipcu)	287
Rysunek 66. Stopień wykorzystania miejsc hotelowych w całkowitej bazie miejsc noclegowych w Polsce i w województwie łódzkim w latach 2012 - 2016 [w %]	292
Rysunek 67. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie " W jakim województwie Pan/i mieszka?"	297
Rysunek 68. Natężenie ruchu turystycznego w kraju w 2015 roku	307
Rysunek 69. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Ile czasu ma Pan/i zamiar spędzić w województwie łódzkim w celach turystycznych?”	308

Rysunek 70. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy przewiduje Pan/i ponowny pobyt turystyczny w województwie łódzkim?”	309
Rysunek 71. Atrakcyjność turystyczna województw wg raportu GUS.....	310
Rysunek 72. Liczba spotkań i wydarzeń w poszczególnych miastach posiadających convention bureau	311
Rysunek 73. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "W jakie dni tygodnia z reguły odwiedza Pan/i obiekty turystyczne i kulturalne?"	313
Rysunek 74. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie "W jakich okresach roku z reguły odwiedza Pan/i obiekty turystyczne i kulturalne?"	313
Rysunek 75. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy preferuje Pan/i odwiedziny indywidualne, czy wyjazd w grupie zorganizowanej?”	315
Rysunek 76. Liczba produktów tradycyjnych w poszczególnych województwach.....	318
Rysunek 77. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy zetknął/ęła się Pan/i z reklamami promującymi województwo łódzkie, w których wykorzystane zostały produkty tradycyjne?”	321
Rysunek 78. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy kojarzy Pan/i produkty tradycyjne z województwa łódzkiego?”	322
Rysunek 79. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Skąd czerpie Pan/i wiedzę na temat produktów tradycyjnych województwa łódzkiego?”	323
Rysunek 80. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Czy zdarzyło się Panu/i, że skorzystania z jednego produktu tradycyjnego województwa łódzkiego sprawiło, że zainteresowała się Pan/i innymi produktami tradycyjnymi?”	323
Rysunek 81. Stopień wykorzystania obiektów hotelowych i pokoi w latach 2011-2017	330
Rysunek 82. Struktura ankietowanych odwiedzających Łódź w 2016 r., turyści krajowi i zagraniczni	335
Rysunek 83. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak Pan/i ocenia koszty korzystania z instytucji kultury i turystyki w województwie łódzkim?”	338
Rysunek 84. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i stan infrastruktury obiektów kultury i turystyki województwa łódzkiego?”	341
Rysunek 85. Liczba i stan obszarów i obiektów reprezentatywnych województwa łódzkiego w 2015 r.	342
Rysunek 86. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jakie znaczenie mają dla Pana/i poszczególne cechy produktów tradycyjnych?”	347
Rysunek 87. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i skuteczność zrealizowanych działań rewitalizacyjnych?”	368
Rysunek 88. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i dostęp do usług kulturalnych w Pana/i okolicy?”	369
Rysunek 89. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak ocenia Pan/i dostęp do następujących usług społecznych w Pana/i okolicy?”	370
Rysunek 90. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Które grupy Pan/i zdaniem, mają w Pana/i okolicy ograniczony dostęp do usług kulturalnych i społecznych?”	371
Rysunek 91. Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie „Jak często korzysta Pan/i z usług kulturalnych?”	372

12. Spis załączników

Załącznik 1. Lista organizacji pozarządowych.

Załącznik 2. Programy prewencyjne realizowane w województwie łódzkim.

Załącznik 3. Projekty i przedsięwzięcia planowane do realizacji w ramach programów rewitalizacji.

Załącznik 4. Lista obiektów i obszarów reprezentatywnych na terenie województwa łódzkiego.

Załącznik 5. Opis metodologii i narzędzi badawczych dotyczących badania planowanego do realizacji w 2020 r.

Załącznik 6. Narzędzia badawcze

Załącznik 7. Sprawozdanie z badań ilościowych i jakościowych

Załącznik 8. Spis respondentów biorących udział w badaniach

Załącznik 9. Lista dokumentów wykorzystanych w analizie desk research

Załącznik 10. Zbiorcze bazy danych z przeprowadzonego badania PAPI

Załącznik 11. Surowe bazy danych z przeprowadzonego badania PAPI

Załącznik 12. Transkrypcje z przeprowadzonych badań